

Stian Hårstad

Unge språkbrukere i gammel by

En sosiolingvistisk studie av ungdoms
talemål i Trondheim

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, oktober 2010

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

© Stian Hårstad

ISBN 978-82-471-2248-8 (trykt utg.)
ISBN 978-82-471-2249-5 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandling ved NTNU, 2010:141

Trykket av NTNU-trykk

Stian Hårstad

Unge språkbrukere i gammel by

En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim

Avhandling
for graden philosophiae doctor

Trondheim, oktober 2010

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Avhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

© Stian Hårstad

ISBN 978-82-471-2248-8 (trykt utg.)
ISBN 978-82-471-2249-5 (elektronisk utg.)
ISSN 1501-8181

Doktoravhandlinger ved NTNU 2010:141

Trykt av NTNU-trykk

Unge språkbrukere i gammel by

En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim

Stian Hårstad

”Men først hinsides, bak ordene, hersker den fulle forståelse. Den kan man aldri nå gjennom ord eller uttrykke i ord. Derfor er det også sagt: Vokt deg vel for ord! Det finnes dem som livet igjennom uten å ytre et ord likevel er meget sigende, som tier og likevel er meget talende.”

Chuang Tse (369–286 fvt.)

(etter Marcus 1965: 32)

Til bestemor Magna,
som lærte meg å bli glad i ord

Forord.....	9
DEL I – INN I BYEN.....	11
1 Innledning	11
1.1 Presentasjon.....	11
1.2 Siktemål.....	14
1.2.1 Presisering av målsetninger	15
1.2.2 Empiri.....	16
1.3 Disposisjon	16
1.4 Urban språkforskning	17
2 Bakgrunn og rammer	21
2.1 Språksamfunnet Trondheim	22
2.1.1 Et historisk omriss.....	22
2.1.2. Dagens Trondheim.....	28
2.2 Utforskningen av trondheimsmål – og andre bymål.....	37
2.3 Trondheim i Trøndelag.....	41
2.4 Talemål i Trondheim.....	44
3 Teoretiske funderinger	54
3.1 Innledende bemerkninger.....	54
3.2 Språket og det sosiale	57
3.3 Om å forstå språklig variasjon og endring.....	63
3.3.1 Intensjonalitetens plass	64
3.3.2 Språkets indeksikalitet	67
3.3.3 Endring som imitasjon.....	69
3.3.4 Språk og mote.....	71
3.4 Senmoderniteten	77
3.4.1 <i>Identitet</i> i senmoderniteten	82
3.4.2 <i>Ungdom</i> i senmoderniteten	87
3.4.3 <i>Stedet</i> i senmoderniteten	94
3.4.4 <i>Språk og stil</i> i senmoderniteten.....	98
DEL II – LETING.....	105
4 Metode og materiale.....	105
4.1 Innledende om metodologi og metode	105
4.2 Om kvalitative og kvantitative metoder	106
4.3 Empirisk grunnlag	108
4.3.1 Representativitet og generaliserbarhet	111
4.4 Feltarbeiderens egenmelding.....	117
4.5 Primærmaterialet: informantsamtalene.....	119
4.5.1 Innsamling.....	126
4.5.2 Informantene	129
4.5.3 Bearbeiding av kvalitative data.....	133
4.5.4 Om transkripsjon og skriftfesting av tale	135
5 Det store bildet: Kvantitative data innsamlet ved bruk av Internett	138
5.1 Innledende om eksperimentet	138

5.2	Metodedrøfting	138
5.2.1	Utforming	139
5.2.2	Problemer knyttet til skriftfesting.....	142
5.2.3	Grunnlaget for ”pseudoresultatet”	143
5.2.4	Variablene	144
5.2.4.1	Rotvokalisme i preteritum av en gruppe sterke verb	145
5.2.4.2	Partisippformer av en gruppe sterke verb.....	146
5.2.4.3	Pluralbøying.....	146
5.2.4.4	Verbbøying	147
5.2.4.5	En gruppe frekvente leksemer.....	147
5.2.4.6	Personlige pronomener.....	148
5.2.4.7	Palatalisering av lang dental/alveolar.....	149
5.2.4.8	Andre fonologiske/fonetiske forhold	149
5.3	Mer om det endelige datatilfanget.....	151
5.3.1	Hvem er på nett, og hva gjør de der?.....	152
5.3.2	Hva skjedde i testsituasjonen?.....	153
5.3.3	Sammenfattende om materialets reliabilitet og validitet.....	154
5.4	Tendenser i materialet.....	155
5.4.2	Fordeling innenfor de språklige variablene	156
5.4.1.1	Rotvokalisme i preteritum av en gruppe sterke verb	157
5.4.1.2	Partisippformer av en gruppe sterke verb.....	158
5.4.1.3	Pluralbøying.....	159
5.4.1.4	Verbbøying	161
5.4.1.5	En gruppe frekvente leksemer.....	162
5.4.1.6	Personlige pronomener.....	165
5.4.1.7	Palatalisering av lang dental/alveolar.....	168
5.4.1.8	Andre fonologiske/fonetiske forhold	169
5.4.2	Språklige motsetninger i dagens ”gamle Trondheim”	173
5.5	Oppsummerende om utbyttet av <i>adresa.no</i> -materialet	176
DEL III – FUNN		177
6	Det språklige landskapet i Trondheim – sett innenfra og utenfra	177
6.1	Språkbrukernes eget perspektiv.....	177
6.2	Analyser på lingvistisk nivå	184
6.2.1	Fonologiske forhold	186
6.2.1.1	Sambandene <i>rē</i> og <i>rþ</i>	186
6.2.1.2	Overgangen <i>i>e</i> (”senkning”)	187
6.2.1.3	Overgangen <i>y>ø</i> (”senkning”)	188
6.2.1.4	Overgangen <i>u>o</i> foran lang palatal (<i>n/l</i>)	188
6.2.1.5	Sambandet <i>rð</i>	189
6.2.1.6	Diftongen <i>ei</i>	190
6.2.1.7	Sambandene <i>sk, sm, sn, sp, st, sv</i> i framlyd	192
6.2.1.8	Palatalitet i historiske lange dentaler/alveolarer.....	194
6.2.1.9	Distribusjonen av palatal frikativ og postalveolar frikativ (<i>ç/ʃ</i>)	199
6.2.1.10	Jamvektssystemet.....	201

6.2.2	Morfologiske forhold	202
6.2.2.1	Plural av en liten gruppe sterke maskulina og feminina.....	202
6.2.2.2	Tendenser til ”av-apokopering” av infinitiv	203
6.2.2.3	Tendenser til ”av-apokopering” av svake feminina.....	204
6.2.2.4	Spor av endring i kortform av presens	205
6.2.2.5	Bøyningsuffix i komparativ.....	205
6.2.2.6	Variasjon innenfor andre komparativformer.....	206
6.2.2.7	Partisipper av en gruppe verb.....	207
6.2.2.8	Adjektiv brukt substantivisk	208
6.2.3	Leksikalske forhold.....	208
6.2.3.1	Nektingsadverbet <i>ikke</i>	208
6.2.3.2	Bynavnet Trondheim – og roten <i>hjem</i> -	210
6.2.3.3	Noen diffuse paradigmer – <i>holde, vokse, se, si</i> og <i>velge</i>	211
6.2.3.4	Utviklingen i tradisjonelle <i>kv</i> -ord	215
6.2.3.5	Utviklingstendenser i partisipp av <i>å være</i>	216
6.2.4	De stabile lokale trekkene.....	217
6.3	Oppsummerende om tendenser i variasjonen.....	219
7	”Dårlig norsk” i Trondheim	222
7.1	Fenomenet ”dårlig norsk”. På sporet av en etnolekt?.....	222
7.1.1	Etnolekt, multietnolekt og overskridning – en kort historikk.....	223
7.1.2	Et rapportert fenomen. Metodiske utfordringer	225
7.2	Hva informantene har å berette	227
7.3	Ansatter til en videre forståelse	230
7.4	Hva multietnolektisk stil konnoterer	233
7.5	En varietets verdi.....	236
7.6	Koplingen til hiphop-sfæren – en ekskurs.....	238
7.7	Multietnolektisk stil som gatekapital.....	240
7.8	På det lingvistiske svartebørsmarkedet.....	243
7.9	Oppsummering.....	245
8	Språkbrukeren under lupen – analyser på individnivå.....	249
8.1	Profiler, typer, stiler og strategier	249
8.2	Informantportrett.....	257
8.2.1	Trond.....	260
8.2.2	Åse.....	263
8.2.3	Klaus	266
8.2.4	Terje	269
8.2.5	Rita	273
8.2.6	Janne	276
8.2.7	Nils.....	280
8.2.8	Hans.....	285
8.2.9	Dina.....	289
8.2.10	Espen.....	294
8.2.11	Anniken.....	300
8.2.12	Jørgen.....	303
8.3	Korrelasjoner og sammenhenger	307

8.3.1	Hva henger sammen med hva?	308
8.3.2	Topostatisk versus topodynamisk type.....	308
8.3.3	Kjønnets språk	309
8.3.4	Kodevekslerne – språklige kameleoner	312
8.3.5	Flerspråklige trondheimere.....	313
8.3.6	Hvem er påskynderne?.....	315
8.3.7	Hvem går på / ji:nu /, og hvem sparker / bal /?.....	317
8.4	Oppsummerende	318
DEL IV – I PERSPEKTIV.....		320
9	Språklig utvikling i Trondheim – hva kan materialet fortelle?	320
9.1	Om forklaring av variasjon.....	320
9.1.1	Hvor skal man se? Et tolkningsskisma	321
9.1.2	Stridens eple: Forestillingen om ”det beste språket”	323
9.1.3	Er glasset halvfullt eller halvtomt? Grenser for tolkning.....	332
9.2	Bevegelser i trondheimsk talemål.....	335
10	Unge språkbrukere i gammel by – i fugleperspektiv.....	343
10.1	Dialektaliteten består.....	344
10.2	Språklig egalitet i pluralismens høyborg.....	347
10.3	Avrunding.....	350
LITTERATUR		352
VEDLEGG.....		388

Forord

Denne avhandlingen er et resultat av det arbeidet jeg har gjort som stipendiat ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap ved NTNU mellom august 2005 og februar 2010. Jeg har vært tilknyttet det NFR-finansierte prosjektet *Utviklingsprosesser i urbane språkmiljø (UPUS)* og skylder alle andre UPUS-impliserte en stor takk for mye faglig påfyll og hyggelig samvær i ulike sammenhenger. En særlig takk til den andre UPUS-stipendiaten, Toril Opsahl (UiO), som har vært en fabelaktig støttespiller og turkamerat. Professor Brit Mæhlum (NTNU) har vært UPUS' dyktige prosjektleder, men enda viktigere er det at hun har vært min veileder, mentor og venn gjennom både hovedfags- og doktorgradsstudiet: Tusen takk for all hjelp og støtte!

Også mange andre kolleger ved INL fortjener takk for å ha bidratt til å gjøre stipendiattilværelsen riktig bra. Takk til instituttledelsen og -administrasjonen for framifrå arbeidsforhold, og takk til de etter hvert tallrike medstipendiatene som har gjort institusjonslivet lystigere på mange vis. En særlig takksigelse til Mari Nygård, Inger Johansen, Guro Busterud og Hanne Rustad for moralsk støtte underveis. Randi Solheim skal ha takk for gode råd både i forkant av prosjektet og underveis, og for innsiktsfull respons på deler av manus mot slutten. Manuset har for øvrig også nytt godt av Inger Johansens ortografiske klarsyn. Takk for hjelpen!

Dette arbeidet hadde ikke blitt noe av om det ikke var for informantene mine. Tusen takk til dere anonyme unge trondheimere som (mer eller mindre) villig stilte opp! Jeg takker dessuten følgende for å ha bidratt til å legge til rette for feltarbeidet mitt: Cecilie Bach, Brit Bjørkli, Siv Gøril Brandtzæg, Cecilie Dyrkorn Fodstad, Anne-Britt Gule, Alexander Lyngstadås, Kari Anne Nordgård, Ivar Sognli og Kristin Tinmannsvik.

Takk til Torstein Erbos gavefond for midler til teknisk utstyr og transkripsjonshjelp. Takk til Anne Marit Bødal som bistod meg med transkribering.

Helt til sist: Hjertelig takk til Erik Lundhaug og dere andre som i det daglige har minnet meg på at sosiolingvistikk og doktorering faktisk ikke er alt her i verden.

Stian Hårstad

Dragvoll, oktober 2010

DEL I – INN I BYEN

1 Innledning

”[I] sammenligning med landsbygderne eller småbyerne kan man derfor om den store by sige på en gang de to ting, som ellers mest siges en ad gangen og dermed ensidigt, at den er lasternes hule, og at den er sivilisationens arnested.”

Eilert Sundt (1858: § 31)

”Since urbanization has been one of the most salient features of modernization, and since big cities are places where people hailing from different parts mingle, one should expect that the reduction of dialects is a necessary concomitant. The overall result should be a shift in the direction of the standard, convergence and linguistic homogenization.”

Florian Coulmas (2005: 10)

1.1 Presentasjon

I basal forstand er *byen* en størrelse som er fundert på møtet mellom sosiale motsetninger og ulikheter. Bysamfunnet kan sies å ha oppstått som en arena for nødvendig utveksling av varer, tjenester og øvrige former for kapital som er eksklusive for enkelte og tiltrengt av andre. Bakgrunnen for byens framvekst ligger altså kort og godt i et menneskelig behov for å komme sammen med individer som skiller seg fra en selv. I en slik sammenheng vil likeartet spesialisering være uinteressant, mens heterogenitet og differensiering verdsettes høyere (jf. Bounds 2004: 65f., Lampard 1954). Byen forutsetter og framelsker med andre ord kompleksitet og variasjon, noe også Louis Wirth (1938) påpekte i sin tidlige teoretisering av *det urbane*. Wirth oppfattet byen som ”[...] a relatively large, dense, and permanent settlement of socially heterogeneous individuals” (op.cit.: 8), og i et slikt miljø blir ikke individuelle ulikheter bare tolerert, men bent fram premiært: ”[The city] has brought together people from the ends of the earth *because* they are different and thus useful to one another, rather than because they are homogeneous and like-minded” (op.cit.: 10).

Det er dette sosiale rommet karakterisert av diversitet og heterogenitet som representerer de ytre rammene for den språkvitenskapelige undersøkelsen som presenteres i det følgende. Mer presist handler det om språkfellesskapet Trondheim, og undersøkelsesobjektet er unge trondheimeres talespråklige repertoar. Utforskningen av hvordan disse individene gjør bruk av sine språklige ressurser innenfor det sosial fellesskapet, skjer med sterk bevissthet om at byen er

en grunnleggende mangeartet og kompleks samhandlingsarena. Det urbane språksamfunnets særtrekk vil følgelig stå sentralt i studien, og dette kommer til å legge vesentlige føringer på hvordan stoffet blir behandlet. Det vil nemlig raskt bli klart at mange aspekter ved dette multidimensjonale rommet må bli liggende utenfor mitt synsfelt. For selv om intensjonen i utgangspunktet er å favne om betydelige deler av bredden i det lokale språklige spekteret, er det flere hensyn som naturlig nok tvinger meg til å la noe av mangfoldet forbli uutforsket. Denne framstillingen består derfor av både dyptgående punktstudier og forsøk på å fange inn bredere, men nødvendigvis noe grunnere motiver fra det språklige landskapet i Trondheim. Håpet er like fullt at disse to tilnæringsmåtene samlet skal klare å gi et noenlunde helhetlig inntrykk av en sosiolingvistisk virkelighet.

Med sin tusenårige historie er Trondheim blant Skandinavias eldste bysentre, og som jeg skal komme tilbake til i kapittel 2, har byen i årenes løp gjennomgått en rekke sosiale prosesser som uten tvil kan ses i direkte sammenheng med språklig utvikling. Som man kan vente av et samfunn som i århundrer har vært av de mest komplekse i landet, har Trondheim en ikke uvesentlig tradisjon for *språklig mangfold*. I sin mest stiliserte form er dette mangfoldet blitt framstilt som en tvegreining der ”gatespråk” eller ”vulgærspråk” står mot et ”høyere talespråk” eller ”dannet tale” (jf. Dalen 1990b, Sandøy 1989), men vi må regne med at den språklige realiteten har vært atskillig mer fasettert og mangesidig (jf. også kap. 2.4). Dessuten må det nevnes at byen hadde betydelige islett av fremmedspråklighet over en lang tidsperiode på 1600- og 1700-tallet. Fra samme tidsperiode har vi også kilder som dokumenterer en relativt fokusert talemålsnorm som ble oppfattet å skille byborgerne fra bygdefolket omkring (jf. f.eks. Dalen 1990a). Selv om normaliteten historisk sett har vært en viss variasjon og diffushet, finner vi altså også tydelige spor av normetablering og normkontinuitet. Som jeg straks kommer tilbake til, er en av intensjonene med denne studien å kartlegge bredden på og inventaret i den lokale normen, også i et diakront perspektiv.

I begynnelsen av et nytt millennium er Trondheim Norges tredje største by med nær 170 000 innbyggere. Mens store deler av den omkringliggende regionen opplever en befolkningsnedgang, har regionsenteret en rekordartet tilvekst. Betydelige flyttestrømmer går inn til byen, og den stadig økende fortetningen av mennesker fører med seg en endeløs rekke av *kulturmotorer*. På den måten har migrasjon i løpet av den siste generasjonen særlig aktualisert én av dette språksamfunnets mange dimensjoner, nemlig flerspråklighet. I takt med økt etnisk pluralitet har også språkmangfoldet tiltatt, og Trondheim har i likhet med andre norske bysentrum fått en betydelig andel innbyggere der det norske kun representerer en del av deres totale kulturelle identitet. Multilingvalisme *per se* vil ikke være et sentralt tema i denne avhandlingen, men en

utforskning av Trondheim som språklandskap vil naturligvis måtte ta hensyn til at språkrepertoaret til mange unge spenner videre enn det som tradisjonelt oppfattes som norsk. Hovedfokuset ligger likevel på variasjon innenfor det norske, og i så måte er undersøkelsen i tråd med det som kan sies å være en typisk dialektologisk tematikk.

Det teoretiske og metodologiske underlaget for denne studien blir omtalt i senere kapitler (3 og 4), men for å gi en pekepinn på *retningen* i forskningsarbeidet mitt vil jeg allerede her forsøke å plassere meg i det språkvitenskapelige terrenget. Talemålsundersøkelsen jeg har gjennomført, er geografisk avgrenset, og kan derfor i en viss forstand ses i sammenheng med en *dialektologisk* eller *geolingvistisk* forskningstradisjon. Oppfatningen av språket som en sosialt konstituerende og differensierende ressurs vil imidlertid stå svært sentralt, og det vil derfor være mer nærliggende å knytte undersøkelsen til det som er kalt *den nye dialektologien* eller *sosiodialektologien*, som omgir seg med et mer rendyrket sosiolingvistisk rammeverk (jf. f.eks. Kerswill 2004). Som Barbour & Stevenson (1998: 110f.) skriver, innebærer overgangen fra geolektologi til sosiolektologi – eller overgangen fra klassisk dialektologi til sosiodialektologi – et skifte av så vel forskningsobjekt som metodologisk og teoretisk plattform. Nydialektologien er vokst fram av en erkjennelse av at det ikke er tilstrekkelig å beskrive varieteter lingvistisk; det blir også forventet at forskeren skal utarbeide modeller for å *forklare* variasjon. Og en slik tilnærming til språklig variasjon og endring vil ha behov for å supplere dialektologi med sosiolingvistikk (jf. Hinskens et al. 2005). Det mangslungne sosiolingvistiske teorifeltet kan rubriseres på flere måter, men en grunnleggende todeling som blant andre Trudgill (1992, 2004) opererer med, skiller mellom ”macro-sociolinguistics” og ”micro-sociolinguistics”. Det første begrepet dekker det vi kan kalle språksosiologiske studier og klassisk variasjonistisk lingvistikk som hovedsakelig forholder seg til et samfunnsnivå. På den andre siden finner vi den mikroorienterte fraksjonen som beskjeftiger seg med språkbruk på individ- eller gruppenivå, og som støtter seg til sosialpsykologiske tilnæringsmåter. Studieobjektet for denne siste retningen vil normalt være konkret språklig interaksjon, og den blir derfor ofte omtalt som *interaksjonell sosiolingvistikk*. Selv om det ikke er helt utvetydig eller udiskutabelt, vil jeg påstå at mitt primære ståsted er innenfor det som her kalles ”micro-sociolinguistics”. Det betyr samtidig at jeg knytter arbeidet mitt til det som Penelope Eckert (2002, 2005) har døpt ”variasjonsstudienes tredje bølge” (jf. også Quist 2009). Eckert ser de faginterne ulikhetene i et kronologisk perspektiv, og hennes ”første bølge” favner for en stor del forskningsvirksomheten som hører inn under Trudgills ”macro-sociolinguistics”. Det vil si den klassiske variasjonismen der ikke minst William Labov bidro til å legge grunnlaget for studiet av språkvariasjonens sosiale mening (jf. Weinreich et al. 1968). I den påfølgende bølgen (”second wave”) tok lokale kategorier og lokal dynamikk over for makroperspektivet, og

tilnæringsmåtene var preget av en klar etnografisk trend. Den tredje bølgen, som følgelig ligger nærmest oss i tid, har i enda større grad vært konsentrert om ”micro-sociolinguistics”. Denne retningen, som tydelig målbærer en (sosial-)konstruktivistisk anskuelse, ser ikke variasjon kun som en refleksjon, men også som en *konstruksjon* av sosiale kategorier og sosial mening. Heller enn på variabler i klassisk forstand blir fokuset lagt på *stil*, slik begrepet er definert av blant andre sosiologene John Clark (1975) og Dick Hebdige (1979). Variablene inngår som meningsbærende ressurser i konstruksjonen av stiler, og variasjonistens oppgave blir dermed å kartlegge de aktuelle ressursene som blir brukt; hvordan variabler blir skapt, fylt med mening og utnyttet.

Min primære innfallsvinkel til studiet av språkbruk og språklig variasjon stemmer godt overens med grunnprinsippene i Eckerts ”trede bølge”, men det er også momenter hvor jeg skiller meg fra denne retningen. Ikke minst har den etnografiske framgangsmåten en noe mindre dominerende plass i min tilnærming, og selv om jeg så avgjort støtter meg til en metodologisk individualisme (jf. kap. 4), forholder jeg meg gjennomgående til et makronivå som kan sies å være totaliteten av det språkfellesskapet jeg behandler. Den språklige praksisen som blir kartlagt på individnivå, vil hele veien bli relatert til en videre kontekst. Det innebærer at selv om jeg også vil analysere konkrete samtalesituasjoner med vekt på hvordan sosial mening skapes og forhandles på mikroplan, kommer hovedfokuset til å ligge på språkbrukernes utnyttelse av språklige ressurser som også er tilgjengelige for et større fellesskap. Jeg forutsetter dermed at enkeltindividene ser seg selv som deltakere i et *språksamfunn* der visse språklige enheter har en bestemt signalverdi som er felles for et større fellesskap. Min overordnede oppgave blir kort sagt å utforske hvilke lingvistiske størrelser det er tale om, hvilken sosial mening de er bærere av, og hvordan de meningsbærende ressursene blir utnyttet i konkret interaksjon.

1.2 Siktemål

Formålet med denne studien er altså å utforske dialektale forhold blant ungdom bosatt i Trondheim. Studieobjektet er likevel ikke en enkeltvarietet som grammatisk system betraktet, men derimot variasjonsspekteret i en informantgruppes verbale repertoar. Språkbrukerne som bidrar som informanter, er alle representanter for et språkfellesskap som ikke er primært definert ut fra språklig likhet, men snarere som et kollektivt system av sosial kunnskap og vurderinger – også om og av språk. Studien skal også kartlegge informantenes respektive posisjoner innenfor denne kollektive strukturen og på den måten gi dypere innsikt i de ulike språklige variasjonsmønstrene som avdekkes. Målet er å utvikle kunnskap om noe av den nyutvikling, eliminering og reproduksjon av språklige likheter og forskjeller som foregår i dette fellesskapet, og å se slike utviklingsprosesser i lys av sosiokulturelle forhold. Vektleggingen av utvikling og

endring aktualiserer dermed en *diakron* dimensjon. Dagens situasjon blir satt i sammenheng med det som tidligere har vært kartlagt av språklig atferd i det aktuelle samfunnet, og tendenser til både brudd og kontinuitet vil bli løftet fram.

En vesentlig del av studien foregår på et *deskriptivt plan*. Datamaterialet vil bli analysert med vekt på å beskrive ulike variasjonsmønstre og kartlegge både inter- og intraindividuell variasjonsbredde. Den diakrone dimensjonen er særlig relevant i disse strukturelle beskrivelsene.

Størst vekt vil likevel bli lagt på det *eksplanatoriske* aspektet. Tolkningen av det empiriske materialet skal føre fram til *forklaringer* på noe av den språklige variasjonen som finnes, og gi innsikt i hvordan talespråklige ressurser blir brukt i forhandlingen av sosial identitet. Med utgangspunkt i analyser av enkeltindividers språklige valg og handlinger, og ikke minst deres utsagn og kommentarer omkring dette, tar jeg sikte på å avdekke noen av de bakenforliggende sosiale mekanismene som er med på å bestemme deres språklige atferd.

1.2.1 Presisering av målsetninger

Som jeg skal gå nærmere inn på senere (kap. 4), er denne studien for en stor del basert på en eksplorativ, kvalitativ forskningsstrategi. Min tilnæringsmåte til problemområdet er beslektet med det som kalles ”grounded theory” (jf. f.eks. Glaser & Strauss 1967) på den måten at teorigenerering foregår underveis i og ikke utelukkende forut for forskningsforløpet. Utgangspunktet mitt er relativt åpne og basale teoretiske antakelser og kategorier som videre blir konfrontert med ulike former for empiri. Denne prosessen innebærer suksessive presiseringer av teoretiske konsepter etter hvert som nye data føyes til. Teorien vokser med andre ord fram fra en empirisk basis gjennom en stadig gjentakende induktiv prosess. En slik framgangsmåte har logisk nok ikke rom for noen hypoteseprøving i klassisk forstand, og det vil følgelig være lite hensiktsmessig å stille opp entydige og kontante teser som mitt forskningsarbeid tar sikte på å korroborere eller avkrefte. For å klargjøre hvilket problemområde jeg beveger meg inn i, vil jeg likevel formulere noen overordnede forskningsspørsmål som er aktuelle for prosjektet:

- Hva kjennetegner den språklige atferden til unge trondheimere i dag?
- Hvordan inngår språklige størrelser i ulike former for sosial stilskaping og dermed som uttrykk for sosial identitet?
- Hvilke utviklingslinjer kan vi se når vi sammenligner dagens talemål med det som er beskrevet tidligere?
- Kan den lokale variasjonen – også i et diakront perspektiv – relateres til aksene *dialekt-standard*, og kan vi også se innflytelse fra andre (ikke-norske) språksystemer?
- Finnes det variasjon innenfor språksamfunnet Trondheim som også kan knyttes til lokal identitetsfølelse på bydels- eller distriktsnivå?

- Hvilke holdninger til eget og andres talemål, og dermed også til eventuell variasjon innenfor det trondheimske, tilkjenner språkbrukerne, og hva kan denne si om mer overordnede sosiolingvistiske endringer i dette språkfellesskapet?

1.2.2 Empiri

Den empiriske hovedbasen for denne undersøkelsen er lydopptak av samtaler med omkring 30 personer i alderen 16–18 år som alle har bakgrunn fra Trondheim. Storparten av samtalen foregår mellom meg som forsker og én informant, men jeg har også inkludert opptak av intervju med to informanter samtidig, samtaler mellom informantene, og opptak av gruppesamtaler der jeg ikke er til stede (se kap. 4 for en mer utførlig omtale av datainnsamling og -tilfang). Lydmaterialet er for en stor del generert gjennom kvalitativt orienterte intervju som ved siden av å dokumentere språklig atferd også skaffer informasjon om det som kan kalles språkbrukerens *livsverden* (jf. f.eks. Schütz 1962). Ved hjelp av biografiske intervjumetoder forsøker jeg å kartlegge individuelle motiver, verdier og ambisjoner som i sin tur blir relatert til talespråklige variasjonsmønstre.

I tillegg til dette har jeg gjennomført et datainnsamlingseksperiment som brakte til veie et materiale som på mange måter er diametralt forskjellig fra det ovennevnte (se kap. 5). I samarbeid med regionavisen *Adresseavisen* fikk jeg i stand et dialekttest-konsept på avisens nettsted som i løpet av fem måneder akkumulerte svar på 28 språklige variabler. Nær 13 000 trondheimere bidro med selvrapportering på de aktuelle punktene, og innsamlingen fikk dermed tegnet et bredt, men grunt, bilde av dialektale forhold i Trondheim. Selv om dette eksperimentet bare undersøker en svært liten del av det totale språkregisteret, vil datatilfanget være interessant som et bakteppe for analysen av hovedinformantenes språklige atferd.

1.3 Disposisjon

Denne avhandlingen er delt i fire hovedbolker. Første del, *Inn i byen* (kapitlene 1–3), skisserer grunnlagsforhold og utgangspunkt for forskningsarbeidet. Her blir det aktuelle språksamfunnet satt under lupen, og forståelsesrammene som omgir arbeidet, blir utdypet. I del II, *Leting* (kapitlene 4 og 5) blir leseren gjort kjent med datamaterialet etter at en rekke metodologiske spørsmål er avklart. Her blir også feltarbeidet og det internettbaserte innsamlingseksperimentet omtalt. Del III, *Funn* (kapitlene 6–8), presenterer analyser av det empiriske materialet. Her beskrives strukturelle funn, og disse blir forsøkt sett i sammenheng med språkbrukernes individuelle valg av stiler. I den siste delen, *I perspektiv* (kapitlene 9 og 10), oppsummeres hvilke nye innsikter studien har brakt til veie, og funnene settes inn i en større kontekst.

1.4 Urban språkforskning

”The city is the high point of human achievement, objectifying the most sophisticated knowledge in a physical landscape of extraordinary complexity, power, and splendour at the same time as it brings together social forces capable of the most amazing sociotechnical and political innovation. But it is also the site of squalid human failure, the lightning rod of the profoundest human discontents, and the arena of social and political conflicts.”

David Harvey (1989: 229)

Lingvister har nærmet seg byen som språksamfunn med varierende intensitet og iver i noe over hundre år, men som vi skal se nærmere på i kapittel 2, er det først fra 1950-årene vi kan snakke om en etablert bymålsforskning i Europa. Kallmeyer (1987: 88f.) viser at utforskningen av urbane språkmiljø har hatt særlig to hovedfokus: Det ene berører aksene *dialekt–standard*, og det andre angår ulike former for flerspråklighet, men også disse sentralperspektivene har forekommet i mange forskjellige tapninger. Hvis vi ser på Kallmeyers (1987, 1994) og Nuolijärvis (2001) oppsummeringer av eksisterende bymålsforskning, finner vi følgende gjennomgangstemaer for urban språkforskning:

- språkgeografisk inndeling av byen
- forholdet mellom by og omgivelser
- byen som variasjonsrom
- flerspråklighet i byen
- byen som arena for interkulturell kommunikasjon
- byens indre struktur
- grupper, subgrupper i byen
- byens språkhistorie

Sammen utgjør disse aspektene noe i nærheten av den ”komplette” lingvistiske utforskningen av en by, samtidig som en slik ”vegg-til-vegg”-tilnærming neppe vil være tenkelig eller hensiktsmessig i noe separat forskningsprosjekt (jf. Kallmeyer 1994: 16). I realiteten har de fleste bymålsstudier begrenset seg til å skissere opp deler av byens sosiale og stilistiske variasjonsmønstre, og samtidig gjort rede for hvilke eksterne faktorer og mekanismer som kan relateres til disse.

Hvis vi ser utforskningen av norske talemål under ett, kan vi si at det urbane har stått temmelig perifert. Gjennomgående har talemålsforskningen i Norge, som i flere andre land, befattet seg med varieteter fra *rurale* områder (jf. Mæhlum 1996: 194f.), og genuine bymålsstudier har kun foregått unntaksvis (jf. kap. 2). Det forskningsarbeidet som presenteres i denne

avhandlingen, inngår i prosjektet *Utviklingsprosesser i urbane språkmiljøer (UPUS)*, som er den første ansatsen til parallellestudier av talemålsutvikling i norske byer. Urbane strøk fikk riktignok en viss oppmerksomhet i forbindelse med at norske talemålsforskere i 1970-årene tok i bruk sosiolingvistiske teorier og metoder, men den labovianske lesten som disse studiene var skåret over, oppleves i dag som nokså utilfredsstillende. Dessuten ble det i denne perioden gjort få forsøk på komparative analyser av de aktuelle bysamfunnene.

Urbanisering ble også tematisert språkvitenskapelig i Norge og Norden i 1980-årene da det fellesnordiske forskningsprosjektet *Urbanization and Linguistic Change in Fenno-Scandinavia* vokste fram (jf. f.eks. Nordberg 1994). De norske byene forble imidlertid for en stor del liggende i skyggen. Studier som Kerswill (1985)¹, Mæhlum (1986) og Omdal (1994) forholder seg alle til en by (hhv. Bergen, Oslo og Kristiansand), men ingen av dem har et egentlig bymål som studieobjekt, derimot ser de på rurale innflytteres tilpasning til språknormene i en by.

Forskersymposiet ”Storstadsspråk och storstadskultur i Norden” i 1990 var ytterligere en ansats til undersøkelser av språkforhold i byene (jf. Berge & Kotsinas 1991), men fortsatt var de norske bidragene få. Utover i 1990-årene forble tyngdepunktet i den norske talemålsforskningen ute i distriktene, og selv om urbanisering stod som et sentralt tema i flere studier (blant annet innenfor prosjektet *Talemålsendring i Norge* (jf. f.eks. Mæhlum 1998)), ble språkforhold i større bysentre utforsket i forsvinnende liten grad.

Bakgrunnen for den gjennomgående stemoderlige behandlingen av bymålene blir utdypet nærmere i kapittel 2, men uansett hvordan vi forklarer denne unnlatsessyndene, må vi kunne si at det er noe av et paradoks at urbane språkmiljø i så stor grad og i så lang tid har blitt nærmest forbigått i stillhet. Som nevnt helt innledningsvis kjennetegnes bysamfunnet av møter mellom ulikheter, og et slikt sosialt landskap blir generelt ansett for å gi grobunn for stor språklig heterogenitet og dermed også stor sosiolingvistisk dynamikk. Som Wölck (1977: 737) påpeker, har det lenge vært enighet om at språkendring opptrer mest aktivt i det som omtales som ”focal centers”, og derfor kunne en vente at språkforskerne nettopp ville konsentrere seg om urbane sentre. Men som vi vet, har dette skjedd bare i liten grad: ”We do know, nevertheless, that they went in the opposite, most unlikely direction – namely, mostly to the relic areas – for their dialectological investigations.” (ibid.) Både dialektologer og sosiolingvister har riktignok gjennom lang tid pledert ulike diffusjonsmodeller med byen som sentralpunkt og arnested for ulike endringsfenomener. Men selv om både bølgeteorien og ”urban jumping”-teorien (jf. f.eks. Sandøy 2008) har fått mange tilhengere, har bare et fåtall forskere faktisk gått inn i materien og undersøkt dem som er utpekt som de desiderte endringsagentene, nemlig bymålsbrukerne.

---

¹ Senere omarbeidet og utgitt som Kerswill (1994).

UPUS-prosjektet har som intensjon å nærme seg nettopp dette problemområdet slik at vi får kartlagt hva som kjennetegner urbane språkmiljø, og samtidig får avdekket hvilke sosiale mekanismer som kan tenkes å ligge bak de utviklingsprosessene vi ser i den norske talemålsfloraen – ikke bare i byene, men også i mindre tettbygde strøk.

Også andre skandinaviske språkforskningsmiljø har konsentrert seg om byen de siste årene. Det gjelder blant annet det svenske prosjektet *Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer* (jf. f.eks. Fraurud & Bijvoet 2004), og også flere av delprosjektene ved Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier (DGCSS) har handlet om språkutvikling i byer (jf. f.eks. Gregersen 2007).

Denne fokuseringen av byen og det urbane skjer paradoksalt nok i en tid der mange mener at det ikke er relevant å sette det urbane som motstykke til det rurale (jf. f.eks. Berg & Lysgård 2004, Stugu 2000, Østerberg 1993). Flere postmodernistiske tenkere fastslår at bybegrepet er blitt tomt for innhold, og at hele det vestlige samfunnet i realiteten er urbanisert. Ifølge Østerberg (1998: 17) har nedbrytingen av skillet mellom by og land pågått i over femti år, og den eneste meningsfulle måten å se byene på i dag er som konsentrasjoner av mennesker, makt og mening; en sosio-materiell fortetning i en region, for å bruke Østerbergs egen formulering.

Når den klassiske sosiologien, representert ved blant andre Durkheim, Weber, Tönnies og Simmel, tematiserte byen, var dette med vekt på det som karakteriserte denne sivilisasjonsformen som sosial struktur, og da ikke minst som motpol til rurale livsformer (jf. Bounds 2004: 2–18). Simmel analyserte blant annet hvordan urbaniteten influerte på individet (jf. f.eks. Simmel [1903] 1971), og etter hvert som en egen *bysosiologi* vokste fram, ikke minst innenfor rammene av den såkalte Chicago-skolen, ble det lagt vekt på at byen og det bymessige involverte særegne sosiale fenomener og kulturelle former som måtte behandles på egne vitenskapelige premisser.

I dag er imidlertid det rådende synet at motsetningen mellom by og land som sosiale strukturer i det alt vesentlige er historie, og at dikotomien *urban–rural* er ufruktbar. På den ene siden har grisgrendte strøk gjennomgått en urbanisering, og på den andre siden kan det påvises at byen er blitt ruralisert (jf. f.eks. Berg & Lysgård 2004: 71). Likevel finnes det klare forestillinger av at noe er mer urbant og bymessig enn noe annet, og den hyppige bruken av begrepet *urbanitet* tyder på at det på langt nær er tomt for mening for alle. Som Häussermann (2004: 457) omtaler, er det etter manges mening mulig å spore forskjeller i mentalitet og livsform mellom bymessige og ikke-bymessige samfunn. Det hevdes altså at byen *qua* sosial struktur fremdeles har særtrekk som er relevante når språklige fenomener skal forklares. Taeldeman (2005) lister opp fire

kjennemerker ved bysamfunnet som gjør at det også i vår tid spiller en mer aktiv rolle i spredningen av språklige fenomener enn hva rurale samfunn gjør:

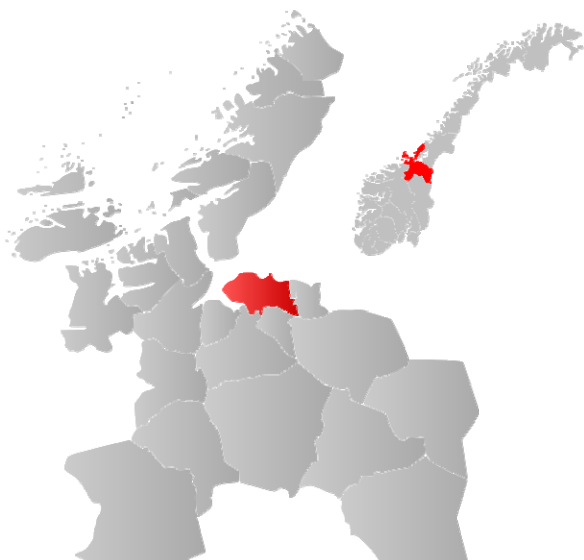
- 1) For det første har byens befolkning bredere sosial sammensetning. Vi finner altså en større sosial heterogenitet, som i sin tur gjerne innebærer større språklig varietet og også labilitet.
- 2) Bysamfunnet har dessuten en større grad av immigrasjon, noe som gir ytterligere omfattende språklig ustabilitet og variabilitet.
- 3) Den urbane befolkningen er normalt mer mobil, noe som åpner for større grad av språkkontakt og dermed ulike former for hybridisering og kodeskifte.
- 4) Som Milroy (1980) og mange av hennes etterfølgere har vist, kan sosiale nettverk gjerne være tette også i byen, men sosiale kontaktflater er fortsatt mindre tette i byen sammenlignet med i rurale samfunn, og det urbane språksamfunnet kjennetegnes derfor av svakere sosial kontroll: "As a consequence urban dialects will be more liable to language change by generating new forms or by adopting forms from other urban dialects." (Tældeman 2005: 276f.)

Dette er momenter som har vært opplevd som gyldige i lange tider, og selv om det i vår tid er blitt vanskelig å skille det urbane og det rurale som to ulike og klart atskillbare sett av praksisformer, finnes det mentale bilder av hva som er ruralt og urbant. Og disse forestillingene vil være relevante når endringer i andre sosiosemiotiske systemer – som talespråket – skal forklares.

2 Bakgrunn og rammer

Språkbrukerne som omtales i denne framstillingen, er forskjellige i mange henseender, men de har en grunnleggende fellesnevner i at de til daglig beveger seg i det sosiale rommet vi kjenner som Trondheim. Dette kapitlet har som mål å gi et bilde av det sosiogeografiske landskapet som utgjør informantenes umiddelbare omgivelser og horisont. I tillegg til å beskrive konkrete, romlige aspekter ved *stedet* Trondheim vil jeg forsøke å tilføre det en temporal dimensjon gjennom å skissere historiske og kulturelle forhold som har bidratt til å forme det samfunnet vi ser i dag. Perspektivet som anlegges her, må naturlig nok bli temmelig avgrenset og fragmentert, og det vil komme klart fram at utvalget av momenter for en stor del er gjort med tanke på å belyse Trondheim som *språksamfunn*. Dette skal altså ikke ses om noen heldekkende sosiohistorisk framstilling, men heller en strategisk sammenstilling av forhold som trolig inngår i mange trondheimeres identitetsbasis og referanseramme.

Etter en presentasjon av selve arenaen for undersøkelsen går jeg over til å behandle språklige forhold. Jeg ser på tidligere granskinger av trondheimsmål og forsøker å gi en oversikt

Figur 2.2 Trondheim kommunes plassering i Sør-Trøndelag fylke

Figur 2.1
Trondheims byvåpen

over den talespråklige variasjonen som er påvist innenfor grensene av dagens Trondheim. Her blir det vesentlig å se på den *bredden* som historisk sett har eksistert, og videre trekke fram forhold som kan tenkes å ha innvirket på denne i senere tid. Jeg vil også sette trondheimsmålet i en større sammenheng gjennom å kontrastere det med språkforhold i det nærmeste omlandet og det trønderske området for øvrig.

2.1 Språksamfunnet Trondheim²

”Ja denne sandøyri – der det gamle Øyreting stod – er ein æreverdug plass. I den heile gamle verd er det berre torget i Athen og Rom (*forum*) som kan setjast ved sida hans.”

Aasmund O. Vinje ([1861] 1967: 150)

Som et av de eldste bysamfunnene i Skandinavia har Trondheim en rik og omfattende historie som danner bakgrunnen for de sosiale og kulturelle forholdene vi treffer på her i dag. Denne framstillingen gir selvsagt ikke rom for å gjengi tusen års historie i full bredde, men vi skal se på noen av de sentrale utviklingslinjene og løfte fram enkelte momenter som gjør oss i bedre stand til å forstå det sosiale rommet som omgir vår tids språklige praksiser. Som blant andre Kallmeyer (1987: 86f.) understreker, må et samfunns historiske forløp trekkes inn for at vi skal kunne begripe den nåtidige språksituasjonen. Vi skal her se på framveksten av Trondheim, og legge særlig vekt på de siste generasjonenes hendelser og hvordan byen er sammensatt i dag. De nedslagene jeg gjør, er naturlig nok motivert av et ønske om å belyse forhold med særlig relevans for *sosiolingvistiske* utviklingsprosesser. Mange historisk viktige, men språkhistorisk uvedkommende tildragelser vil derfor bli forbigått i stillhet.

2.1.1 Et historisk omriss

”Kong Olav drog med hæren ut til Nidaros. Der lot han bygge hus på bakken ved Nidelv og ordnet det slik at det skulle være kjøpstad der. Han gav folk tomter til å bygge hus på, og så lot han bygge kongsgård oppe ved Skipakrok.”

Snorri Sturluson i *Olav Trygvasons saga*

Trondheim feiret sitt tusenårsjubileum i 1997, men det er flere historikere som har vært inne på at denne markeringen kom i seneste laget. Arkeologiske funn viser at det var bebyggelse og primitive kaianlegg ved utløpet av Nidelva allerede tidligere på 900-tallet, så en form for samfunn må ha eksistert her også før Olav Trygvasons tid (jf. f.eks. Stugu 1996). Det er like fullt 997 som står som grunnleggingsåret for kaupangen i Trondheimen, og helt fra den tid kan vi snakke om en *bykultur* på dette territoriet.

Hendelsene på Stiklestad i 1030 var utslagsgivende for den videre utviklingen av kjøpstedet. Mytene som raskt kom til å kretse om den falne kong Olav Haraldson, gjorde etter hvert Trondheim til *belgenkongens by*, og det var funksjonen som kirkelig sentrum som skulle bli den mest betydningsfulle i hundreårene framover. Byen mistet nemlig status som kongens

---

² Der ikke annet er spesifisert, er opplysningene til dette delkapitlet hentet fra Bratberg (2008), Stugu (1997), Kirkhusmo (1972), Trondheim kommunes internettsider, og Statistisk sentralbyrås internettsider.

hovedsete på 1100-tallet, og da var det avgjørende at Nidaros ble gjort til erkebispesete rundt 1152. Dette hadde selvsagt mye å si for all geistlig aktivitet i et stort omland, men det var også viktig for det verdslige livet, ettersom erkebisen var en mektig og innflytelsesrik herre og jordeier. Byen var åndelig sentrum for et område som strakk seg langt ut over dagens Norge, og gjennom store deler av middelalderen var Sankt Olavs by et viktig valfartsmål for pilegrimer i det nordlige Europa.

I første halvdel av 1300-tallet hadde byen om lag 3000 innbyggere (Blom 1972), men denne befolkningen ble omtrent halvert av Svartedauden i 1349–50. Samtidig ble byens inntekter dramatisk redusert, og Trondheim ble liggende i en bakevje på flere måter. Avskaffelsen av erkebisperverdigheten i 1537 utgjorde dødsstøtet for Trondheim som en ledende by, og ved inngangen til 1600-tallet var den gamle kirkehovedstaden bare en fjern provinsby i det dansknorske riket. Situasjonen skulle imidlertid bedre seg igjen i det attende hundreåret, og Trondheim fikk oppleve sterk vekst både i økonomien og folketallet. Dette skyldtes ikke minst betydelig innvandring både fra andre landsdeler og fra utlandet. Som Supphellen (1995: 38) beskriver, gikk denne immigrasjonen overraskende smertefritt for seg. Byen fikk ikke gettoer av noe slag, og kildene avslører ingen dramatiske konflikter mellom de ulike folkegruppene eller mellom de fremmede og de norske innbyggerne. En stor del av innflytterne var flensburgere (fra byen Flensburg i dagens Tyskland), men det kom også mange nederlendere, engelskmenn, skotter, dansker og svensker. Mange av disse fikk raskt ledende sosiale posisjoner, og utover på 1700-tallet ble byens økonomi dominert av en gruppe familier hvorav flertallet hadde utenlandske røtter. Denne tiden var på mange måter en gullalder for Trondheim. Byen var ikke stor, men den hadde et rikt handelsliv og ble en viktig utskipingshavn for både trelast og malm. Fisk var også en viktig handelsvare, og Trondheim stod derfor i tett kontakt med både trønderske og nordnorske kystbygder, foruten landets betydeligste havneby, Bergen. I tillegg kom de mange forbindelsene til andre nasjoner, og de trondheimske borgerne lå på mange områder i front når det gjaldt å føre hjem kulturelle impulser fra det store utland. Dette innflytelsesrike handelspatrisiatet utgjorde sammen med embetsstanden en liten, men mektig overklasse i datidens Trondheim. Bysamfunnet hadde store klasseforskjeller som for arbeidsfolk flest må ha fortonet seg temmelig statiske og uoverskridelige.

Folketellingen fra 1801 forteller at Trondheim den gang hadde 8832 innbyggere, noe som tilsier at dette framdeles var et lite tettsted i europeisk målestokk. Londons befolkning passerte til sammenligning én million individer bare få år senere. Fra midten av århundret ble derimot trondheimerne raskt flere, og denne veksten må ses i sammenheng med den gradvise industrialiseringen av landet. Ny teknikk og nye kommunikasjonsmidler omformet det gamle

samfunnet, og Trondheim fikk stadig flere sentrumsfunksjoner. På samme tid oppstod byens første reelle plassproblemer. Bakklandet, området rett øst for bykjernen, ble bebygget på 1600-tallet, og Ila, i vest, omtrent hundre år senere, men disse byutvidelsene skyldtes ikke egentlig

1801:	8 832
1815:	10 000
1855:	19 287
1900:	38 180
1920:	55 030
1961:	58 583
1965:	113 633
1990:	137 346
1996:	143 738
2001:	150 166
2005:	156 161
2009:	168 257
2030*:	203 503

* Statistisk sentralbyrås
prognose (lav vekst)

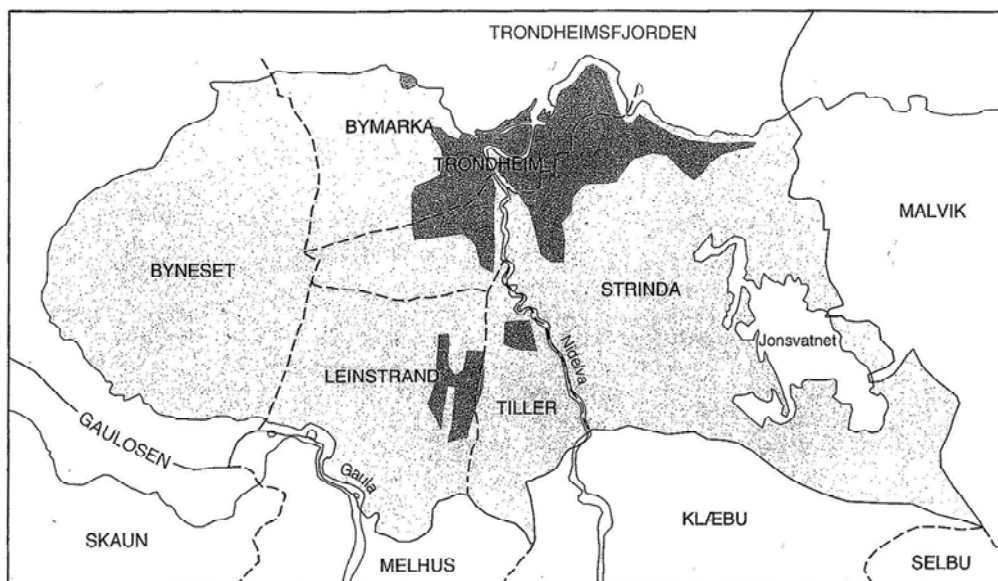
Tabell 2.1
Trondheims folketall
i et utvalg år

trenghet. På 1800-tallet hadde derimot bebyggelsen vokst så mye at halvøya vi i dag kaller Midtbyen, ikke kunne by på mer ekspansjonsrom. Løsningen ble å utvide byen ved å innlemme flere av forstedene. Bakklandet og Ila ble inkludert i 1847, Elgeseter, Øya og Rosenborg i 1864. I 1893 ble dessuten Lademoen og områder på Byåsen en del av byen, og plassmangelen var unngått – for en stund. Den sterke veksten fortsatte, og fra 1890 til 1920 ble folketallet fordoblet og passerte 50 000 omkring 1914. Dette var imidlertid ikke først og fremst et resultat av industriutviklingen, men like mye en følge av at byen var blitt et stadig viktigere handels- og kommunikasjonsknutepunkt. Byen fikk jernbaneforbindelse med Stockholm og Oslo rundt 1880, og nye dampskipsruter knyttet den tettere til andre landsdeler og også til utlandet. Like viktig var det imidlertid at omlandet med de rike jordbruksbygdene ble brakt nærmere (jf. Kirkhusmo 1972: 160). Utbygging av vei og bane styrket forholdet mellom by og land i trøndelagsregionen og la forholdene til rette for overgangen fra natural- til pengehushold.

Siste halvdel av 1800-tallet er også den eneste perioden da man med rette kan omtale Trondheim som en industriby. Flere initiativrike borgere ledet an i industrialiseringen og medvirket til at byen lå langt framme i den nasjonale industristatistikken helt inn i det tjuende århundret. Metallindustrien hadde med sine skipsverft og mekaniske verksteder de mest betydelige virksomhetene, men også næringsmiddelindustrien stod sterkt (Støren 1972). Etter første verdenskrig fikk industriforetakene atskillig mindre å si for byens totale økonomi, og Trondheims hovedrolle ble igjen som import- og varefordelingssentrum.

De to verdenskrigene og kriseårene mellom dem innebar et markert brudd med den allmenne framgangen og optimismen som rådet i tiårene før. Trondheim som handelsby merket snart den nedsatte kjøpekraften både blant byens befolkning og innbyggerne i omlandet, og det kom på enkelte områder til en stagnasjon i utbyggingen og moderniseringen. Denne stillstanden fortsatte til dels også i de første etterkrigsårene. Mens andre norske bysamfunn opplevde sterk ekspansjon og blomstringstid, gikk det mer trått i Trondheim. Boligbygging og industriutvikling foregikk hovedsakelig i omegnskommunen Strinda som fortsatt hadde store uutnyttede arealer, mens bykommunen slet med både plassproblemer og mangel på elektrisk kraft. Tallet på

trondheimere hadde økt med bare 3500 i perioden 1920–1960 (til 58 638). I samme tidsrom var befolkningen i Strinda mer enn tredoblet (til 38 047) (Kirkhusmo 1997: 83). Selv om Strinda avstod noen områder (ca. 4000 mål) på Ladehalvøya og Nedre Byåsen til Trondheim i 1951–1952, vedvarte byens plassmangel utover i 1950-årene da samfunnsmaskineriet var begynt å komme tilbake til normal takt. Nyutbygginger ble i stadig stigende grad lokalisert til Strinda, og etter hvert som de to nabokommunene smeltet mer og mer sammen i et felles arbeids- og boligmarked, ble også det formaliserte interkommunale samarbeidet utvidet. Etter en lang og innfløkt utredningsprosess, som egentlig hadde sin begynnelse flere tiår tidligere, ble det

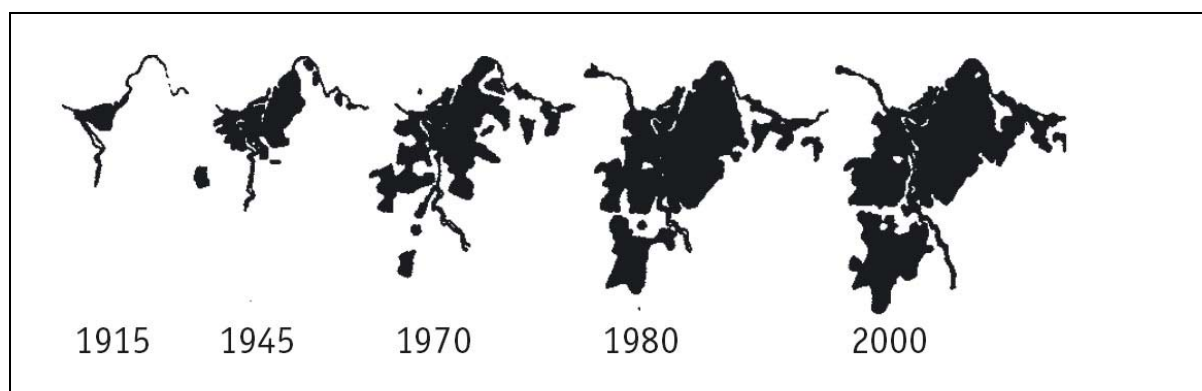

Figur 2.3 Kommunegrensene før sammenslåingen i 1964

gjennomført en ytterligere amalgamerings i 1964. Da ble den nye storkommunen Trondheim dannet gjennom sammenslåing av fem mindre, nemlig Trondheim, Strinda, Leinstrand, Tiller og Byneset (Stugu 1997: 35-52). Byens gamle yttergrenser, som mange allerede opplevde som kunstige og ubetydelige, ble dermed forflyttet langt ut av sentrumskjernen, og omkranset nå en svært sammensatt administrativ enhet med et flateareal nær åtte ganger større enn den opprinnelige bykommunen. Det nye Trondheim hadde over 111 000 innbyggere og bestod av både utmark, landbruksområder og tettbebyggelse. Tomteproblemet var løst, og byen kunne nå ekspandere innenfor sitt eget territorium. For den jevne borger innebar denne administrative og politiske omreguleringen ingen store forandringer, men det var et faktum at alle nå per definisjon var trondheimere og tilhørte en bykommune. Det symbiotiske forholdet som over lang tid hadde vokst fram mellom byen og det nærmeste omlandet, ble gjennom kommunesammenslutningen brakt i fastere former, og forholdene ble lagt til rette for en enklere samordning og planlegging av

den videre utviklingen av området. Den økonomiske og befolkningsmessige veksten fortsatte utover i 1960-årene. Storparten av boligutbyggingen foregikk fortsatt i gamle Strinda kommune, men det ble også bygget andre steder. Områdene som utgjorde gamle Trondheim by, opplevde derimot nedgang i folketallet.

Fram til 1950-årene hadde byspredningen stort sett skjedd konsentrisk rundt den historiske bykjernen, men nå ble utviklingsmønsteret endret, og den fysiske byens enhetlige særpreg ble mer uklart. Den konsentrerte bykjernen med tydelige grenser til landsbygda ble mer frynsete i kantene og kunne også gjøre regelrette sprang i terrenget. Forsteder vokste fram med

Figur 2.4 Byområdets utstrekning i utvalgte år fra 1915 til 2000

ubebygde områder mellom seg og inngikk i det som er blitt kalt en ”urban mellomsoner” – et slags grenseland mellom bykultur og bygdekultur (Stugu 1997: 109). Etter hvert ble stadig flere sentralfunksjoner lagt til nettopp disse drabantbyene, slik at en økende andel av det folk normalt gjør i en by, foregikk andre steder enn i bykjernen. Utviklingen av relativt selvforsynte bydeler med god balanse mellom arbeidsplasser, boliger og ulike tjenestetilbud innebar en desentralisering av byen, og da befolkningsveksten etter hvert ble negativ utover i 1970-årene, ble Trondheim by ytterligere *uttynnet*. Byen bredte seg utover, mens folketallet ble mindre, og stadig flere inngikk i en bilbasert livsform der den kompakte byens atferdsmønstre ble mindre typiske. Som Stugu (op.cit.: 110f.) beskriver, innebar dette en gjennomgripende endring av byens vesen som en fortetning av mennesker, materiell og makt.

Et av de største utbyggingsprosjektene, og det som i ettertid oppfattes som selve inkarnasjonen på drabantbyen i Trondheim, fant sted på Kolstad, Saupstad, Flatåsen og Huseby, sør for den gamle bykjernen. Her vokste det fra 1970 fram et helt nytt boligområde, som for en stor del var befolket av innflyttere. Denne tendensen var for øvrig typisk for drabantbysonen som helhet. En stor andel av innbyggerne her var født utenfor Trondheim, og de var gjerne småbarnsfamilier med middelhøy inntekt. På samme tid foregikk utbyggingen av Risvollan

borettslag, som med sine over 1000 leiligheter ble landets største, og man begynte planleggingen av utbygging i Sjetnmarka, på Kattem-Ust og på Tiller.

Stagnasjonen i folketallet fortsatte et godt stykke inn i 1980-årene, men da begynte de allmenne flyttestrømmene å endre seg betydelig, og de store byene tok til å vokse igjen. I Trondheim kom veksten hovedsakelig i de sørlige yttersonene der flere av drabantbyene er lokalisert, men utvidelsen fortsatte også østover, blant annet på Stokkan, Vikåsen og Reppe. I den gamle bykjernen gikk uttynningen videre, om enn med markert lavere takt nå enn i tiårene før.

I 1980-årene skjedde det også endringer i næringsgrunnlaget for Trondheim. Antall ansatte i industrien gikk raskt ned, mens varehandelen og tjenester som krever høyere utdanning, opplevde en stor økning. Veksten var med andre ord størst i det som er kalt *tertiær-* og *kvartærnæringer* (jf. Selstad 1990), mens sysselsettingen i *primær-* og *sekundærnæringene* gikk tilbake. Ved utgangen av 1980-årene arbeidet rundt 30 prosent av trondheimerne i yrker som hadde med helse og velferd, utdanning og forskning å gjøre, mens prosenttallet tretti år tidligere hadde vært 9.

En stadig økende andel av befolkningen hadde altså sitt daglige virke med å behandle ord, tall og andre symboler, og denne utviklingen må ses i sammenheng med at Trondheim i større grad var blitt en *informasjonsby* enn en *produksjons-* eller *vareby* (Stugu 1997: 223f.). En vesentlig del av denne informasjonshåndteringen foregikk innenfor undervisnings- og forskningsfeltet, der Norges tekniske høgskole i flere tiår hadde vært den dominerende institusjonen. Universitets- og høgskolesystemet ekspanderte i mange retninger i perioden 1960–1990, og det ble også stadig flere spesialiseringer innenfor det videregående skolesystemet. I tillegg kom et betydelig antall finans- og forsikringsforetak som vokste kraftig fram til slutten av den samme perioden.

I 1990-årene akselererte befolkningsøkningen igjen etter flere år med stagnasjon og også negativ utvikling. 30 år etter storkommunens tilblivelse hadde befolkningen økt med over 25 %, og i 2000 passerte Trondheims folketall for første gang 150 000. Økt fødselsoverskudd stod for noe av denne veksten, men også innflytting bidro sterkt til at antallet trondheimere tiltok år for år. Innflyttergruppen var dessuten stadig mer sammensatt og bestod gjennom 1990-årene jevnt over av omkring 15–20 % med utenlandsk opprinnelse. Mange av disse var europeere, men det ble også stadig flere innvandrere fra andre verdensdeler, ikke minst ulike typer flyktninger og asylsøkere. Disse var tidlig overrepresentert i drabantbyene; for eksempel fikk en stor del av vietnameserne bolig i Tillerbyen, mens mange kurdere slo seg ned på Kattem og Kolstad. Det var imidlertid en betydelig andel av innflytterne som hadde Trondheim mer som en mellomstasjon enn som sin nye base, og mange av dem flyttet videre innen relativt kort tid – mange til Oslo og omegn, men også ut av landet.

Fram mot årtusenskiftet ble utdanning og forskning en stadig viktigere del av byens livsgrunnlag, og mye innsats ble lagt ned for å få omdannet kunnskap og kompetanse til næringsvirksomhet. Fra politisk hold ble det viktig å profilere Trondheim som ”teknologihovedstaden”, og etter hvert ble da også en lang rekke teknologibedrifter etablert – med større og mindre suksess.

Et annet viktig profileringsbidrag var byjubileet og tilhørende tilstelninger i 1997. Et vel gjennomført verdensmesterskap på ski gjorde sammen med andre store symbolarrangementer mye for den lokale kollektive selvfølelsen. Utstrakt medieomtale og oppmerksomhet fra mange kanter styrket lokalpatriotismen hos mange trondheimere, og byen kunne seile inn i det nye millenniumet på en bølge av optimisme og selvsikkerhet. Sterk befolkningsvekst i de første årene av 2000-tallet kan dessuten tenkes å ha bidratt ytterligere til denne lokale selvtiliten (jf. f.eks. Lundemo 2009).

2.1.2. Dagens Trondheim³

”[D]en thronhjemske Befolkning [er] sammensat af saa mange fremmede Elementer, at man, ved at anstille nøiagtige genealogiske Undersøgelser, paa en og samme Person vilde kunne finde en kjøbenhavnsk Tunge, en flensburger Næse, et hamburger Øre, en engelsk Arm og en hollandsk Mave m.m.”

Christian M. Monsen ([1856] 1970)

”It is indisputably true, that in no district of Norway is there such an attachment to their country, such true patriotism, and public spirit, as in Drontheim.”

Anonym skribent i *Dodsley's Annual Register* (1813: 512)

Som antydnet ovenfor kan dagens Trondheim defineres på flere måter. For det første som *administrativ enhet*; det vil si en politisk avgrenset størrelse med sine klare, men abstrakte kommunegrenser. Mer konkret oppleves nok Trondheim som *fysisk tettbebyggelse*, selve *byen* Trondheim. Den fysiske størrelsen tilsvarer fortetningen av suprastrukturer (bygningssmasse) og infrastruktur (veier, gater) innenfor den administrative enheten, og selv om det finnes flere ulike meninger om hvilket territorium som virkelig er by, er det ingen tvil om at Trondheim by som en fysisk enhet er arealmessig mindre enn den administrative enheten. En tredje avgrensning tar hensyn til det *funksjonelle virkeområdet* Trondheim. Dette inkluderer de områdene som inngår i et felles bolig-, arbeids- og opplevelsesmarked, og er dermed den mest omfattende forståelsen av Trondheim. Deltakerne i det funksjonelle Trondheim er følgelig mange flere enn det faktiske innbyggertallet, som per 1. januar 2009 var 168 257.

---

³ Bydelsbenevnelsene som er brukt, tilsvarer 24-delingen i *Trondheimsstatistikken 2001* (se for øvrig figur 2.6).

I denne sammenhengen skal vi hovedsakelig ta hensyn til den administrative definisjonen, og bruken av termen *Trondheim* blir her å forstå som *kommunen Trondheim* slik den er avgrenset i dag. Dette betyr ikke at alle deler av dette territoriet blir like inngående behandlet språklig sett, men de ytre geografiske rammene for denne undersøkelsen er i utgangspunktet sammenfallende med kommunegrensene.

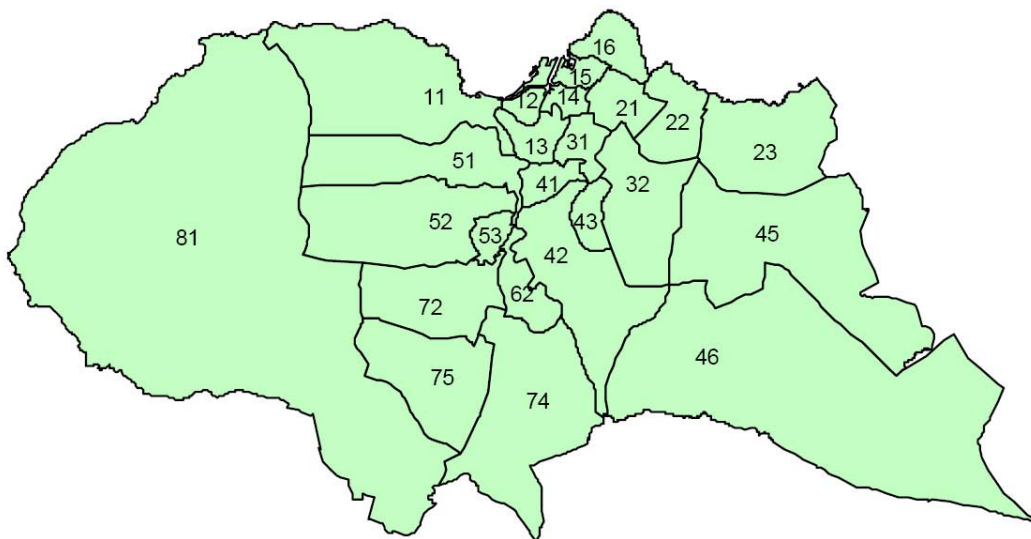
Innenfor den gjeldende kommunegrensen finner vi et svært mangfoldig landskap med alt fra høyblokker og asfaltplasser til kornlåver og våtmark. Rundt 20 % av Trondheims areal er definert som tettsted, og en like stor andel er jordbruksområder. Det øvrige er fjell, skog, myrer og vann.

Store deler av kommunen er med andre ord lite *bymessige* i alminnelig forstand, og dette gjenspeiler seg også i befolkningen. En betydelig andel av gårdbrukerne på Bratsberg og Byneset, de kanskje mest landlige delene av Trondheim, er født som innbyggere i en by, men det er ikke dermed sagt at de identifiserer seg med en urban livsform. Mange ser seg tvert imot som tilhørende en bondekultur, en rural tradisjon som selvfølgelig ikke gjennomgikk noen umiddelbar urbanisering ved byutvidelsen i 1964. På den andre siden finner vi trondheimsfamilier som i generasjoner har hatt den historiske bykjernen som sin hjemstavn og tumleplass. I mellom denne ”fullblods” byboeren og den typiske landboeren kommer så de mange som ikke kan vise til noe stort trondheimsk anetre, men som har sine røtter andre steder i regionen, i andre landsdeler, eller også i et annet land. Hvem av disse som er ”egentlige” trondheimere, finnes det ingen objektive svar på. Vi kan bare konstatere at dagens Trondheim har en befolkning med til dels svært ulik bakgrunn og opphav, og som definerer byen og sin tilknytning til den på høyst forskjellige måter.

I perioden 1980–2000 kom rundt regnet en tredel av de årlige innflytterne til Trondheim fra andre deler av Trøndelag, halvparten kom fra andre landsdeler, og resten innvandret fra utlandet. De siste par årene har Trondheim hatt en netto årlig tilvekst på over 3000 personer, og prognosene tilsier at folketallet vil stige markert også i de kommende årene. Av dagens befolkning har rundt 6 % prosent opphav i et ikke-vestlig land, og det undervises i over seksti språk i grunnskolene i Trondheim. Selv om mange oppfatter dette betydelige kulturelle mangfoldet som et moderne fenomen, skal vi ikke glemme at byen i århundrer har hatt et visst innslag av internasjonalisme. Også tidligere tiders trondheimere var i mange henseender vendt mot det europeiske kontinentet og åpnet seg dermed for ulike impulser og tanker som rakk langt utover det lokale. Samtidig har byen gjennomgående vært sterkt preget av en betydelig *introvert* innstilling, og som Stugu (1997: 377ff.) sier, gjør dette at Trondheim skiller seg

Figur 2.5 Kart over Trondheim kommune

11 = Ila-Trolla	12 = Midtbyen	13 = Øya-Singsaker
14 = Rosenborg-Møllenberg	15 = Lademoen	16 = Lade
21 = Strindheim	22 = Charlottenlund-Jakobsli	23 = Ranheim
31 = Berg-Tyholt	32 = Åsvang-Stokkan	41 = Nardo
42 = Nidarvoll-Leira	43 = Risvollan-Charlottenlund	45 = Jonsvatnet
46 = Bratsberg	51 = Sverresborg	52 = Byåsen
53 = Hallset	62 = Sjetne-Okstad	72 = Flatåsen-Saupstad
74 = Tiller-Hårstad	75 = Heimdal	81 = Byneset-Leinstrand

Figur 2.6 Administrative delområder innenfor Trondheim kommune (ikke i offisiell bruk etter 1992)

fra lignende gamle handelssentre, som Bergen og Stavanger. Sammenlignet med vestlandsbyene kan Trondheim sies å være atskillig mer landsdelsfiksert og innovervendt – i det hele tatt mer provinsiell.

Tilknytningen til regionen omkring er på mange måter sterkere hos trondheimeren enn hos bergenserene. Både gjennom familieband og andre relasjoner har en stor del av Trondheims innbyggere nær kontakt med bygder og tettsteder andre steder i Trøndelag, mens Bergen opptrer mer som en isolert enhet innenfor en mindre tydelig vestlandsregion. Ulikhetene i tilhørighet til landsdelenes respektive fotballklubber kan ses som en illustrasjon av dette: Rosenborg Ballklub oppleves som et trøndersk (og ikke bare et trondheimsk) lag, mens Brann er bergensk i mye større grad enn hordalandsk (jf. Stugu 2006: 494). Nyhetsmedienes orientering gjenspeiler det samme. En analyse utført av Ola Svein Stugu (1997: 377ff.) viser at *Adresseavisen* i midten av 1990-årene brukte betydelig mer plass på regionalt stoff enn det tilsvarende aviser i Stavanger og Bergen gjorde. Forholdet til omlandet blir også kommentert av Håkon Mosseby på lederplass i trondheimsavisen *Byens næringsliv* den 8. april 2008:

Denne byen [Trondheim] har litt å lære av Bergen. Der har folk alltid hatt en sterk bevissthet om sin egen urbanitet og forskjellen mellom seg selv og ”strilene” – de som bor på landet. Byen har aldri vært synonym med omlandet, men framstått som seg selv nok, på godt og vondt. [...] Her i byen opplever vi det motsatte. Sokndøler, hitterværingar, steinkjeringer og folk fra Lierne har klart å presse sin identitet på oss. [...] Er det ikke på tide at byen Trondheim tar et oppgjør med omlandet og gjør det klart hvor viktig det er at byens identitet ikke drukner i gårdsmat og tøfler? (Mosseby 2008)

Men selv om båndene mellom by og land nok har vært både sterkere og flere i Trondheim enn i Bergen, er det også mange som har villet understreke at det er to klart atskilte kulturer og identiteter det er snakk om. Det hyppig brukte begrepet ”bonat” (dvs. ”bondsk”) er et uttrykk for denne kulturforskjellen (jf. f.eks. Dalen 2004). Det eller den som blir kalt ”bonat”, trenger overhodet ikke å ha noe med bønder som yrkesgruppe å gjøre; termen blir simpelthen brukt på det som anses som mindre bymessig enn det som er forventet eller ønsket, og det blir dermed markert at det landlige kontrasterer det urbane på en negativ måte. Nedvurderingsfunksjonen er likevel ikke så sterk som bergenserens ”stril”, som historisk har vært mer av et skjellsord (jf. Kerswill 1994: 30f.). Også dette må ses i sammenheng med forskjellen mellom det utadvendte, urbane Bergens begrensede rotfeste i omlandet, og provinsielle Trondheims nære relasjon til trøndelagsbygdene (Stugu 1997: 379). Framhevingen av en egen, og overlegen, byidentitet i Trondheim ble også Ivar Aasen vitne til da han besøkte byen i 1840-årene. Han nedtegnet følgende opptrinn i dagboken sin (Djupedal 1957–1960: 62):

At endog de ringeste af Byens Folk ansee sig for lidt mer end de som boe paa Landet, syntes jeg at mærke ved følgende Leilighed. Paa en Krambod stod en Flok Bønder ved Disken, og bagenfor disse stode to Fruentimmere af simpel Stand, som det syntes. Den ene af dem sagde høit til den anden: ”Vi faar bie, til Bønderne ere færdige.” En af disse vendte sig, saae paa den Talende og

sagde: ”Æ trur, du æ int stort meir ell Bonne du hell, kva Stadsmadamm du tist naa vær.” Hun svarede, at hvor ringe hun var, saa var hun dog af Byens Folk.

Distinksjonen mellom det som er ”bonat” og det som ikke er det, er nok fortsatt sentral i identitetsbyggingen til mange byboere. Og som Mossebys utsagn ovenfor viser, frykter enkelte at byidentiteten har ”tatt skade av” det omfattende hopehavet med bygdetrøndere. Det er likevel grunn til å tro at bevisstheten om Trondheims egenart er sterk blant dagens byboere, og dette kan ikke minst ses som en langvarig effekt av jubileumsmarkeringene i 1997, som på flere måter innebar en betydelig heving av byens kollektive selvtillit. Brandt (1999) analyserer den kommunale prosessen med å utvikle og profilere en byidentitet i forbindelse med jubileet, og han viser hvordan byens historiske betydning ble utpekt som det sentrale identitetsbærende elementet. Særlig ble det viktig å framheve hvordan Trondheim har spilt en rolle i *internasjonal* historie, og i den sammenhengen oppstod myten om Nidaros som pilegrimsmål i verdensformat. Ifølge Brandt (op.cit.: 59f.) ble kvartetten Trondheim, Roma, Jerusalem og Santiago de Compostela et profileringsstrategisk mantra for jubileumsarrangører og kommunale myndigheter for øvrig. Men selv om flere historikere innvendte at denne sammenstillingen ikke var vitenskapelig holdbar, vant forestillingen om den historiske valfartsmetropolen Nidaros/Trondheim gehør hos allmennheten og ble nettopp en viktig del av den kollektive identiteten.⁴

Trondheim har en lang historie som landsdelssentrum, og selv om man i de senere år har sett noen tilløp til desentralisering av ulike instanser til andre steder (f.eks. lokaliseringen av Helse Midt-Norges hovedkontor til Stjørdal og Distriktssenteret til Steinkjer), har byen stadig styrket sin posisjon som regionhovedstad. Som Selstad & Sjøholt (2007: 189) beskriver, er det trønderske bysystemet ekstremt *monosentrisk*, og den ledende byen, altså Trondheim, hever seg høyt over de øvrige. Her bor nærmere 40 % av alle innbyggerne i Trøndelag, og det store spekteret av spesialisttjenester og sentralfunksjoner som finnes her, gjør Trondheim til en *primat storby* som på de aller fleste områder kun overgås av hovedstaden. Byen er sete for flere landsdekkende statlige institusjoner, og også en rekke nasjonale instanser har avdelingskontor her. Trondheim har dessuten mange kulturelle institusjoner som er med på å understreke byens primatrang – slik som teater, symfoniorkester, riksdekkende kringkasting m.m. – i tillegg til at Nidarosdomens funksjon som nasjonalhelligdom og kongelig signingskirke oppleves å sette byen i en særstilling på riksplan.

Hvilket territorium som har Trondheim som sin primære by, er ikke helt uproblematisk å anslå. Trondheim er administrativt og politisk sentrum i Sør-Trøndelag fylke, men byen har et økonomisk og kulturelt påvirkingsområde som strekker seg langt utover dette. Det grundigste

---

⁴ Også i våre dager, mer enn ti år etter jubileumsmarkeringen, er ulike pilegrimseffekter et sentralt innslag i suvenirhandlene knyttet til Trondheims ledende turistattraksjon, Nidarosdomen og Erkebispegården.

forsøket på å analysere Trondheims funksjon som ”sentralsted” er snart femti år, men hvis vi fortsatt legger Peter Sjøholts (1981) arbeid til grunn, er Trondheim det dominerende sentrum i et område som strekker seg fra Hustadvika, Dovrefjell og Rørosvidda i sør til Saltfjellet i nord. Sjøholt tar utgangspunkt i det han kaller ”kontaktintensitet” som viser hvilken retning informasjonsstrømmene går, og hvor folk så å si retter sin oppmerksomhet (op.cit.: 32ff.). Det finnes selvsagt mindre sentre i regionen som har en viss tiltrekningskraft på sitt nærområde, men for et stort flertall av innbyggerne i området Sjøholt skisserer, er Trondheim det overordnede bysenteret. Og det er mye som tyder på at dette gjelder også i det nye årtusenet, selv om flyttestatistikken viser at Trondheims dominans er mindre i ytterkantene av territoriet. Oslo er blitt stadig mer aktuelt som flyttemål generelt sett, og også lokal sentralisering i form av flytting til mindre regionsentre, som f.eks. Molde og Bodø, tyder på at Trondheims rekkevidde er mer begrenset her. Utbredelsen av regionavisen *Adresseavisen* angir også hvilket territorium som utgjør Trondheims dominansområde. Avisens sendeflate utgjør over seksti kommuner fra Vefsn i nord til Kristiansund og Tolga i henholdsvis sørvest og sørøst, og *Adresseavisen* er dermed den av regionavisene som står sterkest i sitt omland (jf. Fosse et al. 2003: 45). Dette bekrefter igjen Trondheims nære relasjon til regionen omkring: Det som er aktuelt for trondheimerne, oppleves som relevant og interessant for folk i distriktet, og vice versa. Regionaviser som *Bergens Tidende* og *Stavanger Aftenblad* har et relativt sett mye mindre nedslagsfelt.

Trondheims mer umiddelbare dominansområde omtales gjerne som Trondheimsregionen, og består av de mest sentrale frapendlings- og utflyttingskommunene: Rissa, Midtre Gauldal, Melhus, Skaun, Klæbu, Malvik, Selbu, Stjørdal og Leksvik.⁵ I 2001 var nær en firedel av de sysselsatte i Trondheim innpendlere, og storparten av dem kom fra de nevnte ni kommunene. Særlig stor er innpendlingen fra Malvik, Melhus, Skaun og Stjørdal, men også innbyggere i mer fjerntliggende kommuner som Meråker, Hemne og Holtålen har arbeidsplassen sin i Trondheim.

Andelen av sysselsatte i primær- og sekundærnæringer har blitt stadig mindre de siste årene, mens tertiær- og kvartærnæringer i dag utgjør nærmere 85 % av det trondheimske arbeidsmarkedet. Dette henger blant annet sammen med at Trondheim huser en lang rekke offentlige service- og velferdstjenester, og også innenfor privat sektor er mange foretak basert på spesialisttjenester, informasjonsbehandling og andre former for kunnskapsproduksjon. Andelen av sysselsatte innen landbruk og havnæring har sunket til under 1 %.

Som nevnt ovenfor er tettstedsandelen i Trondheim kommune relativt liten, men en meget stor del av befolkningen er bosatt i tettbygde strøk, og flere områder er derfor preget av relativt høy bosetningskonsentrasjon. Dette gjelder særlig de sentrumsnære bydelene Midtbyen,

---

⁵ I en del statistiske sammenhenger inkluderes også kommunene Orkdal og Levanger.

Møllenberg, Rosenborg og Ila, men også Saupstad, Kolstad, Kattem, Hallset og Risvollan er betydelige fortetninger av mennesker og bygningsmasser. De mest grisgrendte boområdene finner vi i bydelene Jonsvatnet, Bratsberg og Byneset. Her dominerer fortsatt tradisjonelle gårdsbruk og villabebyggelse, selv om det også har kommet til ulike typer av flermannsboliger.

Trondheim har vært underdelt i mindre administrative enheter på ulike måter gjennom årenes løp, og i dag opereres det med en firedeling i grunnkretsene *Sør, Nord, Øst* og *Vest* med om lag 40 000 innbyggere i hver. Disse enhetene har ansvaret for ulike kommunale velferdstjenester og andre sosiale tilbud. Firedelingen kom i 2005 og avløste seks distrikter som i sin tur erstattet en tidligere inndeling i 24 bydeler. De 24 enhetene levde imidlertid videre i ulike statistiske sammenhenger (blant annet i *Trondheimsstatistikken 2001* (2002), og denne bydelstaksonomien vil også delvis bli benyttet her (jf. figur 2.4 og kapittel 5).⁶

Trondheims sosiale landskap er ikke preget av markante skillelinjer, og de enorme klasseforskjellene som finnes i mange storbyer internasjonalt, er atskillig mindre i det moderne Trondheim. Som Stugu (1997: 312) understreker, betyr ikke dette at byen er uten sosial ulikhet, og selv om noen skjevheter nærmer seg en utligning, er det også tendenser til at levekårsforskjellene ble noe større mot tusenårsskiftet (jf. Brattbakk et al. 2000). Likevel er for eksempel inntektsulikheten i Trondheim betydelig mindre enn i Oslo, og Oslos klare motsetninger mellom en ”østkant” og en ”vestkant” finner vi heller ikke i Trondheim (jf. f.eks. Wessel 1999). I stedet har Trondheim blitt beskrevet som ”et spraglede sosialt lappeteppe av mange mindre, uensartede områder med til dels brå overganger imellom” (Stugu 1997: 314). Segregeringsmønstrene er altså mindre ensartete her enn i både Oslo og Bergen, og opphopningene av levekårsproblemer har andre proporsjoner (Brattbakk et al. 2000). Det finnes imidlertid indikatorer som tyder på at de sosiale vanskelighetene er større i enkelte deler av byen enn andre, og også Trondheims befolkning har klare mønstre av både demografisk, etnisk og sosioøkonomisk segregering. Andelen personer som lever av sosialhjelp eller uførepensjon, er for eksempel relativt sett meget stor i bydelene Hallset, Lademoen og Flatåsen-Saupstad, og Brattbakk et al. (2000) konkluderer i sin analyse med at de to sistnevnte sonene kommer aller dårligst ut på samtlige av de aktuelle indeksene (jf. også Barstad 2003, Daugstad 2003).⁷ De samme områdene ligger også høyt på statistikken over antall siktelser for vold og antall personer som mottar attføringspenger. Arbeidsledighetstallene er også høye, men her må i tillegg bydelen Midtbyen føyes på topplisten. Flatåsen-Saupstad og Heimdal utmerker seg dessuten som de største mottakerne av overgangsstønad, og det er denne delen av byen som har den lavest

---

⁶ Da *Adresseavisens* nettutgave høsten 2009 begynte med egne ”bydelssider”, ble også denne 24-delingen videreført.

⁷ Alle tall er hentet fra *Trondheimsstatistikken 2001* og Brattbakk et al. (2000). Merk at disse to kildene opererer med noe avvikende områdeinndelinger (bydels-/grunnkretsbenevnelser).

forventete levealderen. Flatåsen-Saupstad har dessuten et antall barnevernstiltak som ligger skyhøyt over tilsvarende tall for andre bydeler, og nest etter distriktet Sentrum har Flatåsen-Saupstad også flest forbrytelser knyttet til narkotika og alkohol. Det laveste utdanningsnivået finner vi på Lade, Nardo, Bratsberg-Jonsvatnet og Flatåsen-Saupstad. Her har opptil 25 % av befolkningen ingen utdanning utover grunnskole. Også når det gjelder gjennomsnittlig person- og familieinntekt, ligger drabantbysonene og sentrumsområdet lavest (Brattbakk et al. 2000: 111). En beregning foretatt av *Adresseavisen* (24.10.2008) viste at den gjennomsnittlige formuen var minst i bydelene Flatåsen, Lademoen, Tiller og Heimdal, mens den var størst i Sentrum, Nedre Byåsen, Singsaker, Tyholt og Øya. Etter den nye administrative inndelingen i fire distrikter (jf. ovenfor) er den tilgjengelige statistikken noe annerledes, men distriktet Heimdal, som dekker de sørlige bydelene, kommer fortsatt betydelig dårligere ut på *Statistisk sentralbyrås* levekårsindeks for 2007⁸ enn de andre tre distriktene.

Den sterke konsentrasjonen av sosiale problemer i Flatåsen-Saupstad-området ble for øvrig et tema allerede få år etter at drabantbyen var ferdigutviklet i 1970-årene. Det ble tydelig at de nye bydelene hadde en beboersammensetning som krevde særskilte tiltak, og utover i 1980-årene ble det igangsatt rehabilitering og forbedring av nærmiljøet (jf. Stugu 1997: 142f.). Etter hvert kunne man se en positiv utvikling på flere områder, men like fullt var det født en egen *mytos*

om det problematiske livet i drabantbyene på "Sørsia", og denne skal vi komme tilbake til i et senere kapittel (kap. 7, jf. også Refsnes 2007).

I den andre enden av skalaen, det vil si områder med færre sosiale problemer, er det ingen bydeler som utmerker seg spesielt, men både Berg-Tyholt, Sjetne-Okstad og de landlige Bratsberg-Jonsvatnet og Byneset-Leinstrand skårer jevnt over lavt på "problem"-indikatorerne. Berg-Tyholt, Rosenborg-Møllenberg og Øya-Singsaker har den største andelen av innbyggere med utdanning utover videregående skole. Brattbakk et al. (2000: 190) omtaler Berg-Tyholt, Stokkan og Stavset som de mest "gunstige" sonene.

Tyrkia	961 pers.
Polen	918 pers.
Vietnam	848 pers.
Irak	779 pers.
Sverige	758 pers.
Tyskland	652 pers.
Iran	632 pers.

Totalt antall innbyggere med innvandrerbakgrunn: 14 174

Tall fra Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.2 De største innvandringsgruppene i Trondheim pr. 1.1. 2008.

Som jeg har vært inne på ovenfor, har Trondheims befolkning gjennom historien hatt ikke ubetydelige innslag av innvandrere av ulike opphav. Det er likevel riktig å si at byen helt fram til vår tid har vært dominert av etnisk homogenitet. Ved inngangen til 2008 hadde 8,6 % av trondheimerne innvandrerbakgrunn, dvs. var førstegenerasjonsinnvandrere eller født i Norge av foreldre uten norsk bakgrunn, og av disse stammet over tre firedeler fra ikke-vestlige land. Dette gjør

⁸ Tall fra [www.ssb.no](http://www.ssb.no/emner/03/hjulet/hjulet2007/tabell-04.html). <<http://www.ssb.no/emner/03/hjulet/hjulet2007/tabell-04.html>>

Trondheim mer etnisk sammensatt enn noen annen trøndelagskommune, men sammenlignet med flere bysentre på Østlandet (og ikke minst lenger sør i Europa), er multietnisiteten fortsatt marginal. Innad i byen kan vi se at innvandrergруппene til en viss grad bosetter seg geografisk samlet, slik at vi finner høy konsentrasjon av visse nasjonaliteter i enkelte bydeler. Tiller-Hårstad og Heimdal huset for eksempel i 2001 over 70 % av alle med vietnamesisk bakgrunn, og en nesten like stor andel av alle med tyrkisk opphav var bosatt i Flatåsen-Saupstad. Sammen med Lademoen, Midtbyen og Berg-Tyholt er det for øvrig disse tre bydelene hvor innvandrerne utgjør den største andelen av befolkningen (mellom 6,9 og 11,5 %).⁹ Andelen er absolutt minst i Bratsberg og Byneset-Leinstrand.

Trondheim har et svært rikt kultur- og organisasjonsliv som omfatter flere hundretalls lag og foreninger med vidt forskjellige aktiviteter. Ungdom som vokser opp her, har følgelig et mer mangfoldig fritidstilbud enn i noen annen del av regionen. Innenfor kommunen finnes dessuten et utdanningstilbud som dekker de aller fleste ønsker, og bare en brøkdel av trondheimsungdommen søker seg ut av hjemkommunen for å gå på videregående skole.

Thoresen (1995) viser at trondheimsungdom i 1990-årene var hyppigere brukere av sentrumsområdet enn hva ungdom fra Oslo og Bergen var i sine respektive byer. Ifølge Thoresen framstår enkelte deler av Trondheim sentrum som rene *ungdomsoffentligheter*, og for mange unge er dette en svært viktig impuls- og konsumarena der de henter holdninger, verdier og opplevelser (jf. også Øia & Bergwitz 1994). Det er samtidig en arena hvor den sosiale kontrollen er lav, og faren er derfor større for at man her kan råke ut for problemer og bli involvert i ulike typer risikoatferd. Utbyggingen av handlesentre i andre deler av byen, kanskje særlig på Tiller og Lade, har tilført nye arenaer for den ungdomsoffentligheten som Midtbyen lenge har vært kjent for. Dette har blitt treffsteder som delvis avlaster sentrum, selv om Midtbyen fortsatt står som den dominerende tilbyderer av forlystelser.

---

⁹ Når Berg-Tyholt og også Moholt har så høy andel ikke-vestlige innvandrere, kommer dette ifølge Brattbakk et al. (2000: 76) for en stor del av det betydelige antallet ikke-vestlige studenter som bosetter seg der for et relativt kort tidsrom.

2.2 Utforskningen av trondheimsmål – og andre bymål

”[T]i købstædmølet som har lempet sig efter Dansken i mange ord (i hense'ende at de udelukker de bøgstaver som gjør sproget bredt ωs) er kun en blanding av Dansk og Norsk, ωg *MV!* i denne blandning ikke en re'n ωg rigtig orden ωg øverensstemmelse [...]”¹⁰

Hans O. Nysted [1727] (utgitt som Henriksen 1976: 578f.)

”De Levninger, der endnu ere tilbage af det gamle norske Tungemaal, maae ikke søges i Norges Kjøbsteder eller nærliggende Egne, hvor Sproget ligesom Sæderne ere danske; men inde i Landet, i Fjeldbøigderne, og overalt blandt Bønder, som staae i liden eller ingen Forbindelse med Kjøbstederne.”

Laurits Hallager [1802] (etter Knudsen (1926: 129))

”Da de 'Dannede' eller Byfolket aandelig talt bor paa Grænsen mellem to Sprog, nemlig mellem Dansk og Norsk, der hvert fra sin Side indvirker paa dem, er det naturlig nok, at deres Tale [...] er en Blanding af Dansk udad og mod Syd, og af Norges rette Sprog indad mod Landet. Byfolket befinder sig altsaa under lige Vilkaar med Beboerne af sproglige Grænseegne overhoved.”

Knud Knudsen ([1856] 2002: 372)

Jeg har allerede vært inne på at den vitenskapelige behandlingen av talemålet i urbane strøk lenge var marginalisert og nedprioritert. Fra siste halvdel av 1800-tallet, da dialektologiske teorier og metoder for alvor ble utviklet, lå hovedfokuset på språklige varieteter knyttet til tradisjonsbundne levesett – det vil si at rurale samfunn preget av både lingvistisk og sosial homogenitet fikk brorparten av oppmerksomheten. Språkforholdene i byer ble gjennomgående ignorert, og som Dittmar & Schlieben-Lange (1982: 9) bemerker, ble bymålsstudiet et *dialektologiens stebarn*. De samme forskerne viser blant annet hvordan bydialektene i tysk sammenheng ble sett som et urent blandingsprodukt og et lingvistisk fremmedlegeme som ikke hadde noen verdi som vitenskapelig studieobjekt.

Den etter hvert omfattende dialektforskningen holdt fram med å styre unna det urbane også i det tjuende århundret, og som Nuolijärvi (2001) omtaler, må vi helt inn i 1950-årene før vi kan snakke om noen bymålsforskning i virkelig forstand, og da på et teorigrunnlag som må kalles sosiolingvistisk heller enn dialektologisk. Det er likevel mulig å finne flere hederlige unntak fra dette ensidige fokuset, noe både Dittmar & Schlieben-Lange (1982) og Kallmeyer (1987) gir eksempler på. Blant annet blir Karl Jabergs og Jakob Juds studier av bymål i Italia og Sveits rundt forrige århundreskifte framhevet som en pionerinnsats på området. Mer nærliggende er det imidlertid å trekke fram vår egen Amund B. Larsens bidrag, som Bandle (1962) mener dannet skole for dialektologisk behandling av bysamfunn. Larsen var på flere måter en teoretiker forut

---

¹⁰ Liten omega (ω) står for lyden /ɔ/ (jf. nedenfor).

for sin tid (jf. Wiggen 1995), og han begynte allerede i 1880-årene å drøfte språkforhold i byene. I 1907 kom hans utredning om Kristiania bymål, og senere utga han (sammen med hhv. G. Stolz og M. Berntsen) undersøkelser av Bergen bymål (1912) og Stavanger bymål (1925). Disse arbeidene sammen med bidrag fra blant andre Ragnvald Iversen, Jørgen Reitan, Ivar Hoel og Ingeborg Hoff gjør at Bandle (1962: 304) omtaler Norge som det europeiske språksamfunnet som har kommet lengst i dialektologisk behandling av bymålene. Men selv om vi kan skilte med en foregangsmann som Larsen, er det riktig å si at urbane talemålsstudier lenge var en marginal aktivitet også her til lands. Som i andre språksamfunn var grunnholdningen til bymålene preget av et nasjonalromantisk dialektsyn. Purisme- og arkaismekriteriene som inngikk i den rådende nasjonsbyggingsideologien på 1800-tallet, diskvalifiserte dialektene i byene og rykket dem ut av det gode selskap (jf. Hoel 2009: 118ff., Jahr 1984: 121-130, Sandøy 1989).¹¹ Olaus Fjørtoft var blant de tidlige opponentene mot en slik nedvurdering (jf. Fjørtoft [1871] 1971: 89), men som Hoel (2009: 121) omtaler, hadde Fjørtoft få meningsfeller i sin samtid. Rundt forrige århundreskifte tematiserte Idar Handagard (1901) den gjennomgående negative holdningen til talemålet i byene. Han gikk i rette med innvendingene om at byens talespråk var urent og ufullkomment: ”Det er og etter mi meining rang lærdom, naar det vert sagt at bymaali er berre bygdemaali kringum byen ein grand utskjemde.” (op.cit.: 98) Halvdan Koht var også blant dem som argumenterte for en restituering av bymålene som norsk mål: ”Maalstræve vaart har synda mykje i at det lenge liksom ikkje vilde rekne med byarne [...]” (Koht 1912: 176). Som Jahr (1984: 121ff.) framholder, skjedde det en forandring i synet på bymålene i den første delen av 1900-tallet, men alle favnet nok ikke om denne nyorienteringen, og nedvurderingen av talespråket i byene levde delvis videre utover i århundret.

Den nokså stemoderlige behandlingen av bymålene i tidlig talemålsforskning kan altså i høy grad tilskrives ideologiske forhold knyttet til norskdom, nasjonsbygging og kulturpurisme, men den må også ses i sammenheng med byenes og bykulturens mer generelle stilling i det norske samfunnet på denne tiden. I 1900 var fortsatt mindre enn en tredel av nordmennene bosatt i byer, og byene utgjorde dermed en relativt beskjeden del av språksamfunnet. Mer påfallende er det imidlertid at interessen for bymålene på langt nær har vokst i takt med byenes utvikling ellers fram til dagens situasjon. Ved inngangen til 2007 bodde nær 80 % av Norges befolkning i byer og tettsteder, og selv om denne sterke urbaniseringen naturligvis har pågått og vært aktuell i flere tiår, har norsk forskning på talespråk i stor grad holdt fast på et overveiende ikke-urbant eller semi-urbant perspektiv (jf. f.eks. Mæhlum 1996). Dette betyr ikke at det urbane har vært helt fraværende, for som Trudgill (1995: 11f.) omtaler, har konflikten mellom urbane og

---

¹¹ Som Sørhaug (1984: 71) omtaler, har all norsk folkeminnevitenskap i stor grad neglisjert bylivet ut fra antakelser om at det ikke har tradisjon, eller iallfall ingen *bevaringsverdig* tradisjon.

rurale dialekttrekk utgjort ”[...] a favorite topic for Norwegian sociolinguists since Steinsholt”, men jevnt over har også den senere talemålsforskningen vist byene liten interesse. Da skal vi selvsagt ikke glemme bølgen av genuine bymålsstudier som kom som et resultat av norske lingvisters møte med labovsk storby-sosiolingvistikk i 1970-årene. I løpet av en tiårsperiode kom til dels bredt anlagte undersøkelser av de største bysamfunnene våre, også Trondheim (Fintoft & Mjaavatn 1980), men utover i 1980-årene dreide forskningsinteressen igjen, og storby-perspektivet ble i stor grad forlatt (jf. Mæhlum 1996). Det sosiolingvistiske forskningsprosjektet ”Talemålsendring i Norge” (TEIN), som pågikk rundt årtusenskiftet, tematiserte ulike urbaniseringsprosesser på flere måter, men tyngdepunktet ble fortsatt liggende i periferien, og de språklige forholdene i byene forble temmelig tåkelagte.

Når vi tar denne forhistorien i betraktning, er det ikke overraskende at det er relativt lite å finne om talemålet i Trondheim i tidligere litteratur. Blant materialet som eksisterer, er det imidlertid ett bidrag som er særlig interessant, og som er temmelig unikt både i norsk og nordisk sammenheng. Det gjelder et anonymt manuskript fra 1727 som mer eller mindre direkte beskriver dialektforholdene i Trondheim på slutten av 1600-tallet. Selv om forfatternavnet altså mangler, har de fleste som har studert manuskriptet, utpekt presten Hans Olufsen Nysted som opphavsmann (jf. Dalen 1999, 2006, Hansen 1942, Henriksen 2005). Nysted var født i 1664 og hadde oppveksten sin i Trondheim, men etter teologiske studier i København kom han til å bli værende i Danmark til sin død i 1740. Han virket som prest på Jylland, ble gift to ganger, og disse ekteskapene førte med seg en viss pekuniær uavhengighet som gjorde at Nysted også kunne sysle med andre ting enn selve prestegjeringen. Noe tid ble brukt på filologiske studier, og det viktigste utkommet av disse var et manuskript som i 1727 ble sendt til den dansk-norske monarken, Fredrik den fjerde.¹² I dette manuskriptet legger Nysted fram en rekke tanker og teorier om språkvitenskapelige emner, og et av hans hovedanliggender er regulering og normering av dansk ortografi og grammatikk. Som Arnold Dalen har pekt på ved flere anledninger (1999, 2006), inneholder manuskriptet – foruten mengder av informasjon om danske språkforhold – også flere komparative utlegninger, der norsk blir trukket inn sammen med blant annet skånsk og jysk. Den varianten av norsk som blir omtalt, er i all hovedsak talemålet i Trondheim by, og selv om vi kan mistenke Nysted for å ha valgt akkurat denne språkvarieteteten fordi den er hans egen barndoms dialekt, er hans uttrykte begrunnelse at de beste levninger av det norske språk er å finne her hvor de norske kongers gamle sete stod (jf. Dalen 2006: 66f.). Manuskriptet inneholder lange lister med ord og fraser notert i tråd med Nysteds forslag til ortografi, og vi kommer senere (kap. 2.4) inn på hva disse fortegnelsene kan si oss om 1600-tallets trondheimsmål.

---

¹² Manuskriptet ble utgitt i kommentert versjon av Caroline C. Henriksen i 1976. Se for øvrig Henriksen (2005).

Det nest eldste bidraget om trondheimsmål ser ut til å være Olav J. Høyems kortfattede beskrivelse av språkforhold på Byneset i det lokalhistoriske verket *Nes eller Bynes – en Bygdebeskrivelse* fra 1862 (revidert utgave fra 1894). Amund B. Larsen (1886, 1908) omtaler dialekten i Trondheim ved noen anledninger, men det er stort sett temmelig begrensede og frittstående henvisninger. Det samme gjelder Jørgen Reitans avhandling om nytrøndsk ordforkortning og betoning (1922). Arne Tilstet (1924) beskriver talemålet i Strinda med vekt på språktrekk som er i ferd med å gå ut av bruk, og vi kan derfor anta at flere av Tilstets opptegnelser reflekterer språkforhold i trondheimsområdet sent på 1800-tallet. Bakken (1948) er en senere beskrivelse av målet i Strinda og kan ses som en delvis oppdatering av Tilstets arbeid. Lauglo (1957) inneholder opplysninger om talemålet i gamle Leinstrand kommune, mens spesifikke fonetiske forhold fra gamle Trondheim kommune er analysert av Vanvik i flere sammenhenger (1966, 1977 mfl.). Fintoft (1970, 1971) tar også for seg det fonetiske nivået, og det samme gjelder Ulseth (1978). Noe bredere anlagt er Dalens hefte *Trondheimsmålet* (1978), som for øvrig også danner basis for Dalens kapittel om talemålet i Trondheim i *Den store dialektboka* (1990b). I denne framstillingen omtales mange sider ved lokale språkforhold, men stoffet er i liten grad fundert på strukturerte, empiriske undersøkelser. Stemshaug (1972) beskriver i en nokså kortfattet artikkel sosiolingvistiske forhold i Trondheim, og heller ikke han støtter seg til strukturert empiri. Den hittil største studien av trondheimsmål er Fintoft & Mjaavatn (1980) (jf. også Mjaavatn & Fintoft 1978) som innenfor et klassisk labovsk rammeverk kartlegger korrelasjoner mellom språklige og sosiale variabler i de mest sentrumsnære delene av Trondheim. Trondheimsundersøkelsen var mindre enn både ”Talemålsundersøkelsen i Oslo” (TAUS) og det tilsvarende prosjektet i Bergen (TUB), men med sine 50 informanter er den likevel en omfattende studie. Flere har imidlertid kommet med atskillige, kritiske innvendinger mot Fintofts og Mjaavatns arbeid (jf. Riis 1986, Wiggen & Aalen 1982), og Trudgill (1995: 11) sier bent fram at undersøkelsen ikke bidrar til særlig mye utover det rent deskriptive.

De siste par tiårene har det kommet svært få vesentlige bidrag om samtidige språkforhold i Trondheim. Dalbakken (1996) studerer opposisjonen /ç/–/ʃ/ hos trondheimere i alderen 12–17 år (også omtalt i Dalbakken 1997), og Ulset (2002) berører noen aspekter ved trondheimsmålet i sin studie av dialektendringer i Melhus.

2.3 Trondheim i Trøndelag¹³

”Som det længe har været bekjendt og fra forskjellige sider offentlig fremstillet, hører byen Trondhjems mål ikke sproggeografisk hjemme der hvor byen ligger; det er væsentlig et vesttrøndersk mål, hvor ordformerne – i noget mindre grad lydssystemet – svarer nøie til dem ved Trondheimsfjordens munding og et stykke nordover derfra.”

Amund B. Larsen (1908: 255)

Trondheim har som nevnt ovenfor en ruvende posisjon i det monosentriske, trønderske bysystemet. Byens dominerende rolle som formidlingsinstans for ulike kulturelle impulser til de omkringliggende distriktene gjør det naturlig å formode at trondheimsmålet har en betydelig påvirkningskraft på andre trønderske dialekter. Og en slik antakelse har da også en lang rekke talemålsgranskere framført i sine forsøk på å forklare utviklingstendenser i lokale dialekter rundt omkring i regionen gjennom de siste tiårene. Det gjelder for språksamfunn både i Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal – og i tidligere tider til en viss grad også i Jemtland (jf. Dalen 2008: 74). Bosnes (2000), som behandler dialekten i Sparbu (i Nord-Trøndelag), ser Trondheim som det klart dominerende og normgivende sentrum i Trøndelag: ”I bygdene kring Trondheim t.d. går utviklinga raskare enn i bygder som ligg lenger unna, men *tendensen* vil vere den same på slike stader også.” (op.cit.: 165) Tidligere har også Ostad (1984) antydnet at beitstadmålet (i forhenværende Beitstad kommune i Nord-Trøndelag) vil utvikle seg til et regionalt talemål. Primært antas påvirkningen å komme fra steinkjermålet, men i et videre tidsperspektiv trekkes også Trondheim inn: ”Drag frå trondheimsmålet spreier seg såleis som ringar i vatn – via dei andre bymåla i Trøndelag kjem dei til bygdemåla omkring desse.” (op.cit.: 166) Lysklætt (1992) rapporterer om den samme språklige utviklingen i Bjugn (på Fosenhalvøya), og også Ege (1993) vedgår at bymålet prestisje kan påvirke til overgang til bymålsformer i Rissa, selv om hun mener at trondheimsmålet ikke vil vinne fram med det første. Killingbergtrø (1981) omtaler utviklingstrekk i dialekten i Leksvik, Trondheims nabokommune rett over fjorden (jf. kart i 2.1.2), og han er tydelig på at ”[...] det er trondheimsdialekten som ligg bak og påverkar” (op.cit.: 55). Killingbergtrø viser til eksempler på innlån av frekvente leksemer (bl.a. tallord og pronomenformer) og også pluralmorfologi som er kjent fra trondheimsmålet. Sande (1978) behandler dialekten i Flå i Melhus kommune og fastslår at Trondheim er et normsentrum som vil øve sterkt press på den lokale varieteteten. En senere studie fra samme kommune, nærmere bestemt Melhus sentrum, konkluderer med at ”[...] det er det folkelige trondheimsmålet som ser ut til å ha sterk gjennomslagkraft” (Ulset 2002: 170). Refseth (1980: 212) skriver i sin

---

¹³ Se kap. 4.5.4 for en omtale av hvordan talt språk blir skriftfestet i denne framstillingen.

undersøkelse fra Singsås at man særlig hos yngre informanter kan påvise en forandring i retning av større likhet med dialektene ”nærmere Trondheim”. En lignende tendens fant jeg i min studie av språklige forhold i Oppdal (Hårstad 2004). Trondheim står sterkt som normgiver blant unge oppdaling, selv om den språklige påvirkningen vel å merke ikke entydig kan påvises på så mange punkter. Lignende resultater finner vi i Røynelands (2005) avhandling, som er den ferskeste talemålsundersøkelsen fra trøndersk målområde: Røros-ungdoms adopsjon av trondheimsformer er relativt begrenset, men Trondheim oppleves like fullt som en kulturell og språklig påvirkningsfaktor (op.cit.: 530ff.). Settemsdal (1999) tar for seg språklige forhold i Aure på Nord-Møre og viser at Trondheims posisjon som regionhovedstad innebærer påvirkningskrefter som rekker også ut over trøndelagsfylkene.

I alle disse tilfellene utpekes Trondheim som en sentral premissleverandør og ledestjerne for språkendringer, men paradoksalt nok har dette skjedd uten støtte i oppdatert talespråklig empiri fra ”trønderhovedstaden”. Et hovedmål med denne undersøkelsen er nettopp å bringe til veie ny innsikt om hvordan språksamfunnet Trondheim ser (og høres) ut i dag, og dermed skape et mer helhetlig bilde av *trøndersk* talemålsutvikling. For å kunne forstå hvordan slike prosesser forløper i vår tid, må vi imidlertid trekke inn forhistorien. Jeg skal derfor her kort skissere byens språklige kopling til omlandet.

Jeg har allerede vært inne på at Trondheim historisk sett har hatt nære og sentrale forbindelser med nabodistriktene, og vi finner språklige indikasjoner på at relasjonene har vært spesielt sterke til kystområdene. Som Jørgen Reitan (1933: 48) skriver, er ”[d]et historiske forhold mellom målet i Trondheims by og i Fosen [...] ikke klart”, men det er i alle fall mye som tyder på at bymålet har blitt betydelig preget av sjøbåren innflytelse. Ivar Aasen (1848: 220) omtaler at

[d]et Fosenske Maal [...] ansees som den mest moderne af de nordenfjeldske Sprogarter og synes at utbrede sig meget til de nærmeste Egne. Den er saaledes den mest herskende i Trondhjems Omegn og i selve Byen.

Den tradisjonelle hovedinndelingen av trøndermålene skiller mellom *ytre* og *indre* mål på grunnlag av ulikheter i jamningsformer (jf. f.eks. Dalen 2008: 27ff.). Til det ytre (eller også vestlige) området hører, ved siden av Nord-Møre, nesten alle trønderske kommuner som har kontakt med saltvann – med unntak av bygdene langs Trondheimsfjorden og dens sidearmer. Denne grensegangen tilsier at Trondheim geografisk sett ligger innenfor det indre-trønderske området, men det tradisjonelle bymålet er likevel klart nærmere beslektet med de ytre målene, ikke minst fosenmålene. Dette vises særlig i jamningsordene, der Trondheim i lang tid har hatt felles formverk med mange fosinger. I de ytre trøndermålene har historiske jamvektsord gjennomgått *tiljamning*; dvs. at norrøne former som *vera* (v.) og *vika* (f.) har utviklet seg til blant annet ”værra” og ”vækka”. Karakteristisk for *indre* trøndermål er derimot at jamningen har gått

lenger – til *utjamning*, som vi ser det i f.eks. ”vårrå” og ”vukku”. Trondheim by var og er omkranset av områder der slike utjamnete former har vært de dominerende, men byboerne selv har altså i flere århundrer brukt det vi kan kalle ytretrønderske varianter (jf. også kap. 2.4).

Også på andre punkter som blir brukt til å skille ytre og indre trøndersk, følger trondheimsmålet tradisjonelt de ytre-trønderske mønstrene i stor grad. Det gjelder for eksempel i substantivmorfologien, som generelt kan sies å være mer kompleks i de indre trøndermålene. Blant annet opererer storparten av de indre målene fortsatt med forskjellige former i entall og flertall av svake hunkjønn; for eksempel blir ”gryta” (sg.) til ”gryto” i flertall. I ytre mål er dette mye sjeldnere, og også i trondheimsmålet finner vi et formsammenfall mellom de to numerusene; det heter ”gryta” i begge tilfeller.

Selv om dativsystemet står temmelig svakt i hele det trønderske området, er det de ytre målene som har gått lengst i å gi opp dette trekket. Dalen (2008: 65) antar at kyststrøkene ikke har hatt systematisk dativ på 150–200 år, og heller ikke i Trondheim har dativen vært i bruk på svært lenge. Her ser vi igjen en parallell mellom språkøya Trondheim og fosenmålene. De to områdene har dessuten flere pronomenformer felles: ”æ” og ”vi” er langt på vei enerådende, mens det i de indre målene er langt større variasjonsbredde innenfor begge disse trekkene. Trondheim tilhører også majoriteten av trøndermålene når det gjelder distribusjonen av palataliserte dentaler/alveolarer. I sørlige deler av talemålsområdet blir lange dentaler/alveolarer gjennomgående palatale i både trykklett og trykktung stavelse: /hɑ̃ɲ/ (m. *bannen*) og /kaʎɑ̃/ (m. *kallene*). I Trondheim, og i de nordlige områdene, vil palatalene kun finnes i trykktung posisjon: /hɑ̃n/ og /kaʎɑ̃/. Som vi skal se nedenfor (kap. 2.4), var denne isoglossen tidligere sammenfallende med bygrensen, slik at for eksempel gamle Strinda og Byneset kommuner hadde former med trykklett palatal.

Det er vanskelig å gjøre eksakte sammenligninger av ulike talemåls strukturelle kompleksitet, men sett under ett er det liten tvil om at de indre trønderske målene har en større formrikdom enn de ytre. Som nevnt ovenfor omtalte Aasen ”det Fosenske Maal” som ”det mest moderne”, og denne vurderingen gjorde han nok på bakgrunn av at han her fant mindre komplekse strukturer: ”Den fosenske Sprogart adskiller sig baade fra den normørske og ørkedalske, især ved færre og simplere Former” (etter Bondevik et al. 1998: 14). *Forenklingsprosesser* som har foregått i disse kyststrøkene, har også slått igjennom i bymålet i Trondheim, og selv om påvirkningsretningen og samspillet mellom disse språksamfunnene er uklar når det gjelder tidligere tider, kan vi si at byen står fram som en mer entydig ledestjerne fra omkring midten av 1800-tallet (Dalen 2008: 75). Da skjer nemlig forenklingene i lyd- og formsystem i sterkere grad

etter påvirkning fra det normerte skriftspråket – og naturligvis også den uttalenormen som er knyttet til dette (jf. ”det høyere talemålet” og lignende begreper).

2.4 Talemål i Trondheim

”Det thronhjemske Sprog minder ogsaa Noget om den babelske Sprogforvirring. Kommer man i Selskaber eller paa offentlige Steder veed man egentlig ikke i hvilket Land man befinder sig; alteftersom man er oplagt dertil kan man tro sig hensat enten til Danmark, Holsteen eller Tydskland, og først naar man hører det ægte thrønderske ’Kor lever Daaker’ finder man sig overtødet om, at man virkelig befinder sig i Tørfiskens, Tranens, Sildens og Chrommalmens Bye.”

Christian M. Mønsen ([1856] 1970: 35f.)

Som vi så av gjennomgangen i kapittel 2.1, er dagens Trondheim en relativt ung konstruksjon; ennå har ikke denne administrative enheten fylt femti år. Det er derfor ingen overraskelse at vi her støter på et bredt spekter av geografisk bestemt språkvariasjon. Avstanden fra Ranheim til Spongdal, eller fra Jervan til Flakk, er ikke ubetydelig, og det er også andre både sosiale og kulturelle forhold som historisk sett har skilt de ulike delene av dagens bykommune fra hverandre. Til en viss grad har en fellestrondheimsk identitet fått feste etter nesten fem tiår som storkommune, men det er også mange sterke og divergerende oppfatninger av hva som er *byen* og hva som ikke er det (jf. omtalen av begrepet ”bonat” ovenfor). Det lar seg naturligvis ikke gjøre å lage et heldekkende og enhetlig portrett av en så lite enhetlig størrelse som trondheimsmålet, men i det følgende delkapitlet vil jeg presentere sentrale sider ved den språklige variasjonen som *tidligere* har vært beskrevet i dette samfunnet. Framstillingen er basert på studiene omtalt i kap. 2.2 og andre kilder, som samlet illustrerer hva som kan anses å utgjøre en *tradisjonsbasis*, samt hva som er nyere innslag i bymålet. Målet med denne gjennomgangen er å etablere et bakteppe som dagens språkforhold kan holdes opp mot, slik at tegn på både talespråklig kontinuitet og brudd kan kartlegges. Ved å skissere det mangfoldet som har eksistert innad i det gamle og det nye Trondheim, vil det også bli mulig å si noe om hvorvidt vår tids utvikling innebærer en språklig *fokusering* eller *diffusjon* (jf. f.eks. Le Page 1978). På grunn av dialektologiens tendens til å framheve homogenitet og ignorere variasjon kan eldre talemålsgranskninger gi inntrykk av at språksamfunn tidligere har vært overveiende enhetlige. Likeledes kan moderne framstillinger kritiseres for å legge *for* stor vekt på heterogeniseringsprosesser, som gjennomgående antas å være et kjennemerke for vår tids samfunnsutvikling. Som vi skal komme tilbake til (kap. 3), er det imidlertid mye som tyder på at det samtidig foregår en språklig *homogenisering*, og den rådende oppfatningen av at vi beveger oss *fra* det enhetlige *til* det mangfoldige bør trolig nyanseres

vesentlig. En nærmere kikk på eldre kilder fra Trondheim viser nemlig også spor av en betraktelig større språklig mangfoldighet enn det vi allment forbinder med norske språksamfunn i før-industriell tid.

Som vi allerede har vært inne på, var gamle Trondheim by en geografisk sett temmelig stabil enhet helt fram til annen halvdel av 1800-tallet, og det er naturlig nok i dette kompakte bysentrumet man har kunnet finne det største språklige mangfoldet gjennom årenes løp. De omkringliggende landherredene har vært preget av en ganske annen ensartethet både språklig og på andre måter, helt fram til bysamfunnet begynte å spise seg utover.

Vi kan for eksempel bruke skattelistene fra 1520 og 1548 som dokumentasjon på den samtidige språksosiologiske situasjonen, og disse viser med tydelighet at Trondheim var en *innflytterby* (jf. Blom 1987). Listen fra 1520 har flere unorske innslag, og også blant de 379 navnene i fortegnelsen for 1548 finner vi et vesentlig antall innflyttere: *Hendrick tysk* må ha vært tysker, *Jogen skodtt* trolig skotsk, og *Anders svenske* og *Oluff iemptt* stammet begge fra nabolandet i øst. Også senere på 1500-tallet og videre utover i det neste hundreåret var det en betydelig innvandring fra ulike svenske landskap til Trondheim (jf. Haarstad 1991, Supphellen 1998). På grunnlag av dette konkluderer Dalen (1999: 297f.) med at Trondheim hadde en ikke ubetydelig språklig heterogenitet allerede på 1500-tallet. Vi vet lite i detalj om hvordan kontakt og omgang med mennesker fra andre land og landsdeler virket inn på formingen av talespråklige normer i det gamle Trondheim, men Dalen (op.cit.: 302) antyder at det er på denne tiden grunnlaget for det som i dag oppfattes som trondheimsmål, ble meislet ut, og det er denne basisen vi skal forfølge videre.

Språkmangfoldet ble utvidet ytterligere på 1600- og 1700-tallet gjennom den innvandringen som skjedde fra ulike deler av det tyskspråklige området, fra de britiske øyer og fra Nederland. Supphellen (1998: 77) viser til at omtrent hver fjerde borger i Trondheim var av utenlandsk opprinnelse på 1700-tallet. I dette som er omtalt som Trondheims gullalder, skjedde en betydelig tilflytting av sosialt ledende familier som snakket blant annet plattysk. I *Trondheim bys historie* (Mykland 1955: 28) blir det beskrevet hvordan språksituasjonen kan ha vært i starten på 1800-tallet: ”I Søgaden vekslet språket mellom dansk og tysk akkurat som hjemme i gatene i Flensburg; litt lengre inne i byen ble en møtt av bred trønderdialekt.” Vi har riktignok lite dokumentasjon på hvordan denne flerspråkligheten artet seg i detalj, men at mange trondheimere hadde et vidt lingvistisk repertoar også på denne tiden, står ganske klart. Vi skal i denne omgang holde oss til variasjon innenfor det norske språket, selv om det naturligvis ikke kan overses at nettopp denne flerspråkligheten også kan ha satt sitt preg på det vi i dag oppfatter som norsk.

Den eldste kilden som sier noe om lokale trondheimske språkforhold i nynorsk tid, er som nevnt manuskriptet fra 1727 som tilskrives Hans O. Nysted (utgitt som Henriksen 1976).¹⁴ Det Nysted beskriver fra slutten av 1600-tallet, har overraskende mye til felles med dagens trondheimsmål, og som Dalen (1999, 2006) fastslår, var det også den gang betydelig strukturell forskjell mellom bymålet og dialektene i de tilgrensende landsbygdene. Mange talespråklige ”bymarkører” var med andre ord på plass allerede i det syttende århundret, og det var grunnlag for å klassifisere datidens trondheimsmål som *vest-trønderske* eller *ytre-trønderske*, det vil si at det hadde flest fellestrekk med talemålene i kystnære deler av Trøndelag (jf. 2.3). Byens posisjon som en dialektøy i det *indre* eller *øst-trønderske* dialektområdet har blitt kommentert fra flere hold – blant annet påpeker Amund B. Larsen (1908: 255) at trondheimsmålet ikke hører ”sproggeografisk hjemme” der byen ligger (jf. kap. 2.3). Bakgrunnen for at de vest-trønderske innslagene var så dominerende allerede på Nysteds tid, er ikke helt klar, og det er heller ikke alltid opplagt hvilken vei den språklige påvirkningen har gått (jf. Dalen 1990b). Men det blir i alle fall tydelig at byen gjennom århundrene har hatt utstrakt forbindelse med kyststrøkene, og at mange byboere har følt større tilknytning til sjøfart og fiskeri enn til primærnæringene i landsbygdene omkring.

Et språklig bevis på dette ser vi i jamvektsforholdene. Nysted opplyser om bruk av tiljamnete former som *værra* (*være*, inf.), *ain бага* (*bage*, m.) og *ain droppa*¹⁵ (*dråpe*, m.), og disse formene samsvarer med dem vi finner i ytre trøndermål (Fosen m.v.). De skiller seg derimot fra de fulljamnete formene (i dette tilfellet *værrå*, *håggå*, *dråppå*) som har lang tradisjon i områdene sør og øst for byen (Strinda, Malvik, Melhus osv.). Nysted oppgir riktignok noen fullt utjamnete byformer, men disse begrenser seg til de to tilfellene *svulu* (*svale*, f.) og *havgulu* (*havgule*, f.). Det blir også klart at trondheimsmålet allerede på denne tiden hadde palatalisering av dental etter kort vokal kun i trykk tung stavelse – i likhet med (nord-)vestlige trøndermål. I distriktet rundt byen ble også trykklette stavelser palatalisert, slik de blir det i store deler av det sørlige Trøndelag i dag (jf. kap. 2.3).

Til tross for mange likhetstrekk med de ytretrønderske talemålene, er det også noen forhold som setter 1600-tallets bymål i en særstilling. Nysteds nedtegnelser gir flere eksempler på paradigmer som har en større strukturell regularitet enn det som har vært det tradisjonelle i andre trønderske talemål. Dette gjelder blant annet palatalisering av final velar i bestemt form av substantiv (av typen /bu:k/-/bu:ça/ (*bok*, f.)), som etter Nysteds manuskript å dømme ikke eksisterte i hans barndoms Trondheim, men som ennå i dag er i bruk flere steder i det trønderske dialektområdet. Nysted kommenterer sågar denne forskjellen i framstillingen sin (Henriksen

¹⁴ Arnold Dalen har i flere omganger analysert manuskriptet (i tillegg til andre tekster etter Nysted), og denne omtalen av 1600-tallets trondheimsmål baserer seg i stor grad på hans funn (jf. Dalen 1990a, 1991, 1993, 1999, 2006).

¹⁵ Liten omega (ω) er Nysteds måte å notere lyden /ɔ/ på.

1976: 578), og selv om han snubler litt i de lingvistiske realitetene (jf. f.eks. Dalen 2006: 70), får han framhevet at dette trekket er med på å kontrastere ”købstedsøm” og ”bundemøl”. Nysteds tekst dokumenterer også at bymålet på 1600-tallet hadde endelsen *-an* i bestemt form plural av nøytra, analogisk med hovedgruppene av maskulina og feminina (mens øvrige trønderske talemål tradisjonelt har hatt *-a*). Andre trekk som allerede på Nysteds tid skilte bymålet fra omkringliggende dialekter, er suffiksene /søm/ og /li/ (*-som* og *-lig*), som må kunne tolkes som innlån fra dansk. I resten av regionen har /sam/ og /lø/ vært rådende. Videre finner vi former hos Nysted som er tolket som påvirkning fra bergensk talemål. Blant disse er pronomenene ”døkker” (*dere*) og ”kvær” (*hver*) og partisippene ”sotte” (*sittet*) og ”logge” (*ligget*) (jf. Dalen 1999: 300).

Nysteds nedtegnelser omfatter imidlertid også språktrekk som i dag allment oppfattes som foreldete eller som knyttes til distriktene utenfor byen. Dette gjelder for eksempel pronomenformene ”æ’g”¹⁶, ”mæ’g”, ”dæ’g” og ”sæ’g”, nektingsadverbet ”int”, apokopering av svake maskulina (”bo’n” (*bonde*, m.) osv.)¹⁷, og assimilering av norr. *fn* til *mn* (”omn”, ”hamn” osv.). Av andre enkeltleksemer kan nevnes ”ljø’s/jø’s/jo’s” (*lys*, n.), tallordet ”two”, pronomenet ”kva” og substantivene ”vatten” (*vann*, n.), ”bøtten” (*bunn*, m.), ”mjølk” (*melk*, f.) og ”æi bøgn” (*bonne*, f.). Nedtegnelsene viser også at bymålet hadde senkning av norr. korte høye vokaler foran konsonant, som for eksempel i ”skrefta” (*skrifta*, f.), ”bræv” (*brev*, n.) og ”løst” (*lyst*, f.).

Manuskriptet fra 1727 gir bare få opplysninger om språklig variasjon på sosialt grunnlag, men det forekommer noen alternerende varianter der forfatteren peker på at den ene har større prestisje enn den andre. I disse tilfellene korresponderer prestisjeformene som regel med den danske skriftnormen. Det gjelder blant annet i ordparene ”drøm/draum”, ”dø/dau”, ”het/hæit”, ”jor/jol”¹⁸ og ”aften/kvæil”¹⁹.

Høyems ([1862] 1894) omtale av dialekten på Byneset (jf. kart i kap. 2.1.1) er temmelig begrenset og fragmentert, men det er verdt å merke seg at han hevder at den er ”renere” enn i Strinda, et av de andre landherredene med grense til byen. Der mener han nemlig at ”språkforstyrrelsen” fra byen er stor, slik at man ”[...] hverken taler dansk, dansknorsk eller norsk, men en blanding av alle disse” (op.cit.: 179). Han framhever dessuten at ”[...] det er paafallende, hvor forskjellig målføret er på Bynes imot på Leinstranden [...]” (op.cit.: 181).

¹⁶ Nysted markerer kvantitet ved så sette inn akutt aksent etter lang vokal når den er lang, og etter konsontanten når vokalen er kort (jf. Dalen 2006: 66).

¹⁷ Som Dalen (2006: 72f.) argumenterer for, kan det se ut til at trondheimsmålet på Nysteds tid hadde veksling mellom former med og uten apokope.

¹⁸ I denne siste varianten står *l* for retrofleks flap (”tjukk l” av rø).

¹⁹ Nysteds markerer palatalitet ved å sette inn *i* mellom vokalen og lyden som realiseres palatalt.

Høyems nedtegnelser angir ellers at jamveksordene er fulljamnet: f.eks. ”vårrå” (*værrø*) og ”vuku” (*uke*, f.).

Språkforholdene i Leinstrand (jf. kart under 2.1.1) er omtalt av Lauglo (1957), og også han kommenterer det Høyem noen generasjoner tidligere kalte ”språkforstyrrelsen fra byen”:

Utviklingen siste kvartsekel har urbanisert oss i voldsom grad, og lokalt har veksten i tettbebyggelsen vært et meget sterkt angrep på det gamle bygdemiljøet. Barn og ungdom – ja, fullvoksne med – har tatt opp stasjonsstrøket og bygatens tungemål, kanskje i håp om at de derved tilegnet seg et høyere kulturelement. (op.cit.: 111)

Lauglo trekker fram monoftongering av /ei/ som et særtrekk for talemålet i Leinstrand. Mens man i Strinda og Byneset sier ”heim, bein, stein”, er tradisjonsformen i Leinstrand ”hem, ben, sten”. Lauglo omtaler dessuten – i slutten av 1950-årene – dativ som ”stadig sjeldnere” (op.cit.: 115f.), og framstillingen hans viser at historiske *e*-typer tradisjonelt bøyes med *-e* i plural (f.eks. ”grise” og ”bøgde”) i Leinstrand. Han nevner videre at ”ho” og ”di”/”dåkk” er tradisjonelle pronomenformer, og at jamveksord forekommer i fulljamnet variant (”vårrå”, ”låvvå” osv.).

Talemålet i Strinda, det gamle Trondheims aller nærmeste omland (jf. kart under 2.1.1), er som nevnt behandlet i to sammenhenger, av Tilset (1924) og Bakken (1948). Tilsets bidrag er etter sigende direkte motivert av den stadig økende innflytelsen andre dialekter har på strindamålet, som han sier er blitt ”[...] ei snodig blanding av ord og endingar mange stader frå” (1924: 3). Han spår at det uttrønderske (dvs. vest-trønderske) snart vil råde grunnen alene i Strinda, og han ønsker derfor å beskrive det han kaller ”ekte gammalt strindamål” mens det ennå er tid. Han viser til en utstrakt brytning mellom både fulljamnete former (som ”fårrå”, ”farra”, ”vårrå”, ”vukku”), tiljamnete varianter (”færra”, ”værra”, ”vækka”) og apokoperte versjoner (”far”, ”vær”, ”uk”). Selv om han understreker at det er den førstnevnte som er den tradisjonelle, spår han at ”[...] desse stuttformene vil verta dei sigrande” (op.cit.: 26). Tilset beskriver flere endringsfenomener som påvirkning fra bymålet. Det gjelder blant annet overgangen fra ”kne” og ”tre” til ”knæ” og ”træ” (op.cit.: 6), og bortfallet av palatalisering av velar (f.eks. /ri:kə/ for eldre /ri:çə/ (*rike*, n.)). Det blir videre omtalt at strindamålet tradisjonelt har hatt palataliserte dentaler også i trykksvake stavelser, men at dette trekket i forfatterens samtid er på vikende front; dvs. at /hæstan/ (*hestene*, m.) og /pænjan/ (*pengene*, m.) tar over for /hæstap/ og /pænɲap/. Plural av substantiv i e-klassen oppgis å ende på *-i* eller *-e* (f.eks. ”sæu”–”sæui/sæue” (*sau*, m.) og ”skål”–”skåli/skåle” (*skål*, f.)). Det blir dessuten nevnt at uttalen av det historiske *-rð* varierer; her er både retrofleks flap (/ɽ/) og dental/alveolar flap (/r/) i bruk. Dativ omtales som et fenomen som ”[...] hev vore mykje nytta heilt til det siste” (op.cit.: 15), og Tilset viser også til endringer i bøyingsparadigmene for substantiv i ”nyare mål”, som fører til at deklinasjonene blir mer like for ulike grupper. Hans oversikt over personlige pronomen inneholder både ”hu” og

”ho” for 3. pers. fem., og i 2. pers. pl. oppføres ”di” i subjektsposisjon og både ”dåkk” og ”dåkker” i objektsposisjon (Tilset opererer med ”akkuativ” [sic] og ”dativ”).

Bakkens (1948) noe kortere framstilling av talemålet i Strinda er på mange punkter i samsvar med Tilsets, men det er også noen forhold som åpenbart har endret seg i mellomtiden. Blant annet beskriver Bakken (op.cit.: IX) hvordan upalatalisert trykklett pluralsuffiks nå er det vanlige i alle genera, og han fører opp ”hu” som det eneste alternativet for 3. pers. fem. Han antyder dessuten at ”stuttforma” av jamningsverbene (dvs. varianter som ”jø’r” og ”væ’r”) har blitt dominerende, og at possessivet ”dåkkers” (*deres*, 2. pers. pl.) i stor grad har avløst det eldre ”dår”. Bakken kommenterer i likhet med Tilset at det moderne strindamålet er sterkt preget av variasjon og ”blanding av ord og endingar frå mange kantar”, og det gjør det umulig å gi noen entydig framstilling av det (op.cit.: I).

I Beitos samling av norske målførettekster, som først ble utgitt 1963 (Beito 1963), var Trondheims bymål representert ved en historie nedtegnet av Amund B. Larsen i 1880-årene. I den reviderte utgaven av *Norske målføretekster* (1967) fikk Larsens nedtegnelse merknaden ”Denne målprøva vik mykje av frå Trondheims bymål i dag”, og det ble føyd til en oppdatert versjon (”Nyare bymål”) med Arne Vanvik som konsulent.²⁰ Ved å sammenholde disse to tekstutgavene kan vi påvise noen interessante forskjeller mellom det som gjenspeiler en 1880-variant og en 1960-variant av trondheimsmålet. Blant pronomenene ser vi at ”dåkker” (*dere*, 2. pers. pl.) har erstattet ”dåkk”, og mens Larsens oppskrift har både ”æg” og ”æ” i 1. pers. sg., er dette justert til kun ”æ” i 1967-versjonen. Preposisjonene ”åt” og ”ti” er erstattet med ”te” og ”i”, og ”nærme” (adv.) avløser ”nere”. Vanviks oppdatering innebærer dessuten en lang rekke lydlig justeringer: ”Sång” (*sang*, m.) er blitt til ”sang”, ”fram” justeres til ”frøm”, og ”tre” til ”træ”. Det er dessuten interessant å se at Vanvik gjengir diftongen /ei/ som mer trang enn det Larsen gjør: ”Stæin” er justert til ”stein”, ”æin” til ”ein” og ”hæile” til ”heile”. Dette kan naturligvis skyldes upresis notasjon i den tidlige utgaven, slik at det er mer snakk om *korrigering* enn oppdatering, men det er også godt mulig at diftongkvaliteten faktisk var en annen på 1800-tallet.²¹ Av andre justeringer kan vi nevne at nominalsuffikset ”-ar” er blitt til ”-er” i den reviderte versjonen, og ”så” (pret. av *se*) avløser ”såg”.

Dalens (1978) framstilling av trondheimsmålet stemmer godt overens med Vanviks reviderte målprøve fra 1960-årene, og han kommenterer dessuten flere av de tradisjonelle språkforskjellene mellom bysenteret og landkommunene som omgir det. Han framholder likevel

---

²⁰ Den opprinnelige teksten er notert med Storms *Norvegia*-alfabet, mens Vanvik bruker IPA-alfabetet. Her velger jeg å gjengi eksemplene uten bruk av spesielle, fonetiske tegn.

²¹ Også forfatteren bak 1727-manuskriptet bruker notasjonsmåten ”æi” for denne diftongen. Hos Tilset (1924: 7) blir det nevnt at sambandet *ei* uttales ”æi (ogso *ei*)” i Strinda, og dette tyder på at en mer åpen uttale har vært vanligere før, men at dagens ”trange” *ei* har opptrådt som en parallell variant i lang tid (jf. også kap. 6.2.1.6).

at det i hans samtid, altså i 1970-årene, er relativt lite dialektal variasjon innenfor Trondheims grenser: "[D]et er berre mindre skilnader ein finn mellom målet på Lademoen, på Bakklandet, i Ila, på Ranheim, og på Heimdal" (op.cit.: 5). Dette er altså skrevet et drøyt tiår etter at den offisielle sammensmeltingen av kommunene fant sted, og etter Dalens framstilling å dømme finnes det ikke tydelige språklige spor etter de gamle kommunegrensene.

Dalen løfter fram to fenomen som særlig skiller bymålet fra andre trøndermål (op.cit.: 10). Det ene er bruken av suffikset *-an* i bestemt plural av nøytra, og det andre er singularformer som "træ" (n., *tre*) og "knæ" (n., *kne*) (trolig dannet analogisk med basis i flertallsformene "trær" og "knær"). Han nevner også "tronge diftongar" (med vekt på /ei/) som et særtrekk ved bymålet, i tillegg til pronomenerne "hannjes" (*hans*), "dåkkers" (*deres*, 2. pers. pl.) og "dæmmers" (*deres*, 3. pers. pl.). Dessuten har trondheimsmålet tradisjonelt suffikset *-at* der andre trøndermål har *-åt* (i adjektiv som /tøskat/ (*toskete*) og /stri:pat/ (*stripete*)). Av variasjon innenfor Trondheim kommenterer Dalen at både *hu* og *ho* er i bruk som pronomener, samt at subjekt/objekt-opposisjonen "di-dåkker" (2. pers. pl.) er i ferd med å vike plassen for "dåkker-dåkker". I verbsystemet nevner han preteritumsformer av typen "skjøyt", "krøyp" og "brøyt" som et særtrekk ved bymålet. Han antyder at disse inngår i en aldersavhengig variasjon med de eldre variantene "skaut", "kraup" og "braut". Det blir også omtalt hvordan en rekke opprinnelige sterke verb i trondheimsmålet (som i andre bymål) blir bøydd svakt. Dermed oppstår en veksling mellom preteritumsformer som "las" og "læst"²², "skar" og "skjært", "bar" og "bært", og "hellj" og "håljt". Dalen nevner også *dd*-partisipp av en del svake verb som en bymålsmarkør i trøndersk sammenheng. Mens bygdene omkring tradisjonelt bruker "gått", "stått", "tatt" og "fått", har bymålet "gådd", "stådd", "tadd" og "fådd".

---

²² De relativt nye formene "læst", "skjært" osv. har vel å merke tradisjonell struktur i den forstand at de apokoperes på samme måte som mange andre preteritumsformer av svake verb.

På grunnlag av Dalens beskrivelser kan vi sette opp et noe forenklet paradigme for substantivbøyningen i ”vanlig trondheimsmål” fra siste del av 1900-tallet:

	Ubest. sg.	Best. sg.	Ubest. pl.	Best. pl.
Maskulina, sterke	/hæst/ (hest)	/hæstɲ/	/hæsta/	/hæstan/
Maskulina, sterke (e-klasse)	/gris/ (gris)	/grisɲ/	/grisə/	/grisən/
Maskulina, svake	/bakə/ (bakke)	/bakən/	/baka/	/bakan/
Feminina, sterke	/bygd/ (bygd)	/bygda/	² /bygdə/	/bygdən/
Feminina, sterke (omlydte)	/rut/ (rot)	/ruta/	¹ /røtər/	/røtən/
	/strɑp/ (strand)	/strɑpɑ/	¹ /strepər/	/strepən/
Feminina, svake	/vis/ (vise)	/visa/	/visa/	/visan/
Nøytra, sterke	/hʌs/ (hus)	¹ /hʌsə/	/hʌs/	/hʌsan/
Nøytra, sterke (-V)	/bɾɑ:/ (blad)	¹ /bɾɑ:ə/	/bɾɑ:r/	/bɾɑ:n/
	/træ:/ (tre)	¹ /træ:ə/	/træ:r/	/træ:n/
Nøytra, svake	/nøstə/ (nøste)	² /nøstə/	² /nøsta/	/nøstan/

Tabell 2.3 Bøyningsparadigme for de største gruppene av substantiver i ”vanlig trondheimsmål”

Gjennomgangen ovenfor antyder at det finnes alternative former flere steder i dette paradigmet, men for en stor del av trondheimerne vil oppsettet over høyst trolig være gjenkjennelig.

Det jeg så langt har trukket fram som beskrivelser av trondheimske språkforhold, er bare i liten grad basert på strukturerte, empiriske undersøkelser. Det er snarere impresjonistiske og til dels introspektive metoder som ligger til grunn for de ulike framstillingene, og det er derfor vanskelig å si noe om representativiteten til de enkelte beleggene. Jeg betviler ikke at nedtegnelsene er gyldige for mange representanter for de omtalte språksamfunnene, men det er verdt å merke seg at det gjennomgående er snakk om generaliseringer ut fra forfatterens personlige erfaringer og etter alt å dømme kvalifiserte antakelser, og at det derfor er mange former for variasjon som ikke blir omtalt overhodet.

Fintoft & Mjaavatn (1980) er på sin side en empirisk studie som kan sies å ha en høyere grad av representativitet og validitet, men som på den annen side bare dekker en meget begrenset del av de språklige forholdene i Trondheim. Det er dessuten et nokså snevert geografisk område som blir behandlet, for undersøkelsen innbefatter kun språkbrukere fra de mest sentrumsnære strøkene og beveger seg i det hele tatt svært lite utenfor bygrensene slik de var før 1964. Studien konsentrerer seg om fjorten variabler og kommenterer få språklige forhold utover dette. Variablene er:

- 1) Infinitiv: [± apokope] (f.eks. /kəm/ vs. /kəmə/.)
- 2) Presens: [± -r] (f.eks. /kastə/ vs. /kastər/.)
- 3) Preteritum av svake verb: [± apokope] (f.eks. /bud/ vs. /budə/.)
- 4) Personlig pronomen i 1. pers. sg.: Variasjon mellom /æ:/ og /jæi/²³.
- 5) Objektsform av pers. pron. / refleksive pronomen: Variasjon mellom /sæ:/-/mæ:/ og /sæi-/mæi/.
- 6) Retrofleks flap: [± /ɾ/]
- 7) Nektingsadverb: Variasjon mellom /ikə/ og /ɪc/.
- 8) Palatale og palataliserte plosiver: [± /c/,/j/,/tʃ/,/dʃ/]
- 9) Palatale og palataliserte lateraler: [± /ɬ/,/lʃ/]
- 10) Palatale og palataliserte nasaler: [± /ɲ/,/nʃ/]
- 11) Trykk og tonelag i intervjumaterialet: Variasjon mellom trykkplassering på første og siste (senere) stavelse.
- 12) Trykk og tonelag i ordlister: Variasjon mellom trykkplassering på første og siste (senere) stavelse.
- 13) Verbalformen ”er”: Variasjon mellom /e:/, /ɛ:/ og /æ:/.
- 14) Adverbene ”her” og ”der”: Variasjon mellom /he:r/-/de:r/ og /hæ:r/-/dæ:r/.

Fintoft & Mjaavatn påviser betydelig variasjon både kjønns- og aldersmessig, og også betinget av språkbrukernes sosioøkonomiske status. Variasjonsspekteret blir gjennomgående knyttet til en akse med to ytterpunkt som forskerne i en annen (engelskspråklig) sammenheng eksplisitt kaller ”Trondheim standard” og ”Oslo standard” (Mjaavatn & Fintoft 1978), og ”Trondheimsformer”, som altså inngår i størrelsen ”Trondheim standard”, blir i undersøkelsen kontrastert med ”normalmålsformer”, definert som trekk fra ”[...] standard østnorsk og som ligger nær opp til bokmål” (Fintoft & Mjaavatn 1980: 10). Vanvik (1977) har tidligere tematisert motpolene ”fintrøndersk” og ”vulgærsprog”, og også Dalen (1990b) opererer med en idealisert motsetning mellom varietetene ”fintrøndersk” og ”breittrøndersk” i sin omtale av trondheimsmålet. Det er tydelig at den sistnevnte størrelsen, som også benevnes ”gatespråk” og ”folkelig bymål”, representerer en talemålsvarietet med en høy andel av språktrekk som enten er særegne for Trondheim by eller som også kan gjenfinnes i det nærmeste omlandet, og som i tillegg kan knyttes til individer med relativt lav sosial status. På den andre siden av skalaen finner vi prestisjevarietetet som konnoterer en høyere sosial status, og som strukturelt har mange likhetstrekk med det som mange oppfatter som ”normalmål” (dvs. skriftspråksnære former). Dalen (1972: 45) omtaler at et slikt ”høgare talemål” blir allment akseptert som normen for alt bytalemål.

Forestillingen om en slik grunnleggende binaritet har for øvrig en lang tradisjon i bymåls litteraturen, og også her står Amund B. Larsen (1907: 10ff.) som en sentral

---

²³ Merk skrivemåten som indikerer åpen diftong. Dette gjelder også i variantene i variabel 5.

opphavsmann.²⁴ Larsen gjør greie for de to språklige utviklingslinjer som har resultert i henholdsvis talemålet i ”de dannede kredse” og ”vulgær- eller gadesproget”, og denne sosiolektiske lagdelingen har senere blitt sett som et karakteristikum ved byene, blant annet av Kolsrud (1951: 126): ”Byane skil millom høgredana mål eller normal-riksmål og vulgærmål”. Også Sandøy (1989: 60f.) skriver om at det som blir ansett som ”det egentlige bymålet” (dvs. ”vulgærmålet”, ”gatespråket” etc.), er den varietetet som viser et felles opphav med byens omland. Motpolen, ”det høyere talemålet”, er en sekundær varietet som er kommet til gjennom innflytting og skriftspråkspåvirkning, og som helt klart knyttes til visse sosiale grupper. Den samme tankegangen finner vi hos Haugen (1975), som skiller mellom *primære*, *sekundære* og *tertiære* språksamfunn og dialekter. Den første typen omfatter de opprinnelige bosetningene fundert på primærnæringer, dvs. rurale språksamfunn. Sekundære språksamfunn er bysamfunn, der det oppstår språklige skiller på sosialt grunnlag. De sekundære dialektene ser Haugen som videreutviklet fra primære som brukes i det nærmeste omlandet. Det terciære nivået omfatter en varietet som Haugen knytter til Knud Knudsens begrep ”den dannede dagligtale”. Det er ifølge Haugen en prestisjeladet dialekt som er bygd på leseuttale, men som også har sine lokale trekk. Talemålet i byene blir altså også her beskrevet som todelt, selv om Haugen (op.cit.: 637) riktignok bemerker at det snarere er ”en overgang enn en kløft mellom sekundær og terciær dialekt”.

Det er nok mye av en illusjon at urbane språksamfunn gjennom historien har bestått av to homogene, identifiserbare varieteter av denne typen, men det er like fullt viktig å merke seg hvor sentralt denne stiliserte dikotomien har stått både blant målføregranskere og hos språkbrukere i alminnelighet. Vi kan anta at forestillingen om en slik dialektal – eller sosiolektal – todeling for mange inngår som en naturlig kategorisering av den språklige virkeligheten i byen, og i trondheimsk sammenheng har disse motpolene altså gått under benevnelsene ”fintrøndersk” og ”breittrøndersk”.

Oppsummerende kan vi si at framstillingene av språklige forhold innenfor det som i dag er Trondheim, legger betydelig vekt på et skille mellom *byen* og *landsbygda*. De ulike beskrivelsene viser da også at det historisk sett har vært vesentlige, strukturelle forskjeller mellom talemålet i det relativt kompakte bysamfunnet på en side, og i de tynnere befolkete distriktene omkring på den andre. Det er imidlertid viktig å nevne at denne kontrasten er atskillig mindre i Trondheim enn i Bergen (jf. Sandøy 1989: 59f.). Selv om begge byene kan kalles en form for dialektøyer, er Bergen langt mer frittliggende enn Trondheim.²⁵

---

²⁴ Også i behandlingen av Bergens bymål opererer Larsen & Stoltz (1912) med et skille mellom ”den dannede dagligtale” og ”vulgærsproget”. De presiserer imidlertid at den sistnevnte termen ikke dekker kun språkbruken hos ”herkemugen”, men at talemålet til det brede lag av folket hører inn under denne betegnelsen (op.cit.: 20).

²⁵ Larsen & Stolz (1912: 152) kommenterer for eksempel hvordan Bergen ”[...] har været mer uavhengig av forbindelsen med de nærmere laddistrikter end de øvrige byer hos os.”

3 Teoretiske funderinger

”There are no ready-made sociological theories for linguists to plug their data into, and correlations between linguistic variables and social categories do not explain anything of the social meaning speakers convey in linguistic structure.”

Suzanne Romaine (1984: 36)

3.1 Innledende bemerkninger

Denne avhandlingen skal i sin helhet omhandle hva mennesker *gjør* med språk, og ikke minst *hvorfor* de gjør det. En slik tilnærming til språkbruk som handling har flere opphav, men den kan framfor alt føres tilbake til Austins (1962) banebrytende konsepter ”speech acts” og ”performatives”,²⁶ som understreker at språket er mer enn et verktøy for formidling av kognitiv mening. Tesen om *talehandlinger* fokuserer på språkbruk som interaksjonell praksis mellom bevisste og intensjonalt styrte aktører, noe som forutsetter en grunnleggende oppfatning av språk som et *sosialt og kulturelt fenomen*. Med et slikt språksyn blir det innlysende at sosial teori skal involveres i den vitenskapelige behandlingen av språklig atferd, og de ulike avskygningene av ”den sosiale lingvistikken” har da også i årenes løp integrert samfunnsvitenskapelige perspektiver gjennom en lang rekke former for adopsjon og adaptasjon. Flere av de implementerte teoriene har etter hvert blitt del av det vi kan kalle sosiolingvistikens teoretiske grunnvoll. Selv om det utvilsomt er delte meninger om dette fundamentets sammensetning og holdbarhet, har jeg uansett ingen ambisjon om å presentere og drøfte det i sin fulle bredde her. I stedet vil jeg gjøre noen strategiske nedslag og nøye meg med å løfte fram utvalgte perspektiver som kan relateres direkte til mine forskningsspørsmål. Dette gjelder både etablerte sosiolingvistiske tankemodeller og andre, kanskje mindre brukte, forståelsesrammer som i utgangspunktet er ”ikke-lingvistiske” – dvs. hentet fra fagfelt som sosiologi, antropologi og sosialpsykologi.

De ulike forsøkene på å innlemme sosial teori i språkforskningen har etter hvert blitt møtt med atskillig kritikk (jf. bl.a. Cameron 1990, Coulmas 1997, Milroy 1992c, Romaine 1984, Williams 1992, Woolard 1985), og selv om jeg ikke skal vie den faghistoriske utviklingen så stor plass i denne sammenhengen, vil jeg kommentere en av de mer prinsipielle innvendingene som kan sies å ha ført til et betydelig perspektivskifte innenfor sosiolingvistikken i løpet av de siste par tiårene. Mye kritikk har vært rettet mot den klassiske labovske variasjonslingvistikken, som er blitt anklaget for å ha etterlatt seg for mange *hvorfor*-spørsmål. Cameron (1990) er blant dem som

---

²⁶ Begrepet ”Sprechhandlung” ble riktignok brukt med tilsvarende betydning av Bühler allerede i 1930-årene (jf. bl.a. Bühler 1934), og også Malinowski (1923) er i denne sammenhengen en foregangsmann når det gjelder å se språk ”[...] not as an instrument of reflection but as a mode of action” (op.cit.: 315). Språk som *sosial aktivitet* eller *linsform* ble dessuten poengtert av Wittgenstein (1997) ved flere anledninger.

hevder at variasjonistene gjennomgående har hatt et lite sofistikert forhold til sosial teori, noe som har resultert i utilfredsstillende forklaringer:

Linguistic variation cannot be described sensibly without reference to its social conditioning (as it must unless it wants to be vulnerable to renewed charges of "butterfly collecting"), it is obviously in need of a theory linking the "linguistic" to the "socio". (op.cit.: 59)

Også andre kritiske røster har påpekt at den labovianske tilnærmingen kun forstår språklig variasjon som en passiv refleks av samfunnsfenomener, og at det å påvise samvariasjon mellom sosial struktur og strukturert språklig variasjon hører hjemme på et deskriptivt og ikke et eksplanatorisk nivå (jf. f.eks. Coupland 1998).²⁷ For å nå fram til habile forklaringer må de deskriptive ansatsene settes inn i et teoretisk rammeverk, noe blant andre Hudson (1996: 228) påpeker: "[W]e badly need a general framework of ideas to integrate the facts into a whole that makes some kind of intellectual sense."

I de senere årene har vi sett flere forsøk på å gjøre mer raffinert bruk av sosial teori i sosiolingvistisk sammenheng (jf. f.eks. Coupland et al. 2001), og selv om det langt fra har utkrystallisert seg noen "grand theory"²⁸, kan vi se at enkelte grunnleggende prinsipper i forståelsen av samspillet mellom språk og sosiale fenomener har fått solid fotfeste. Det gjelder ikke minst det (*sosial-*)*konstruksjonistiske* perspektivet som særlig interaksjonell sosiolingvistik har brakt inn i språkforskningen. Denne tradisjonen, som kanskje særlig John Gumperz (jf. bl.a. 1999) har bidratt til å utvikle, anser *interaksjon* som hovedarenaen for produksjon og reproduksjon av sosiale strukturer, og dermed fokuseres det på en forståelse av det sosialt skapte ved samfunnet.

Sosialkonstruksjonismen kan føres tilbake til sosiologen William I. Thomas (1863–1947), som blant annet er opphavet til det såkalte Thomas-teoremet: "If men define situations as real, they are real in their consequences" (Thomas & Thomas 1928: 572). Det er imidlertid særlig i Peter L. Berger og Thomas Luckmanns (1967) tapning at konseptet sosialkonstruksjonisme har oppnådd sin vitenskapssosiologiske posisjon.²⁹ Kort sagt innebærer det et syn på sosiale fenomener som hverken noe gitt eller konstant, men snarere som konstruert og re-konstruert gjennom menneskelig samhandling. I denne konstrueringen av virkelighet er mennesket både produsent og produkt, og virkeligheten framstår som resultatet av *prosesser* og *praksiser* heller enn som *essenser* og *objekter*.

---

²⁷ Relasjonen mellom det deskriptive og det eksplanatoriske er et mildt sagt komplekst vitenskapsfilosofisk tema, som jeg ikke vil ta opp til drøfting her (se f.eks. Manninen & Tuomela (red.) (1976)). Forholdet mellom *beskrivelse*, *forklaring* og *forståelse* i en lingvistisk kontekst diskuteres blant annet hos Lass (1980), Mæhlum (1999) og Selås (2005).

²⁸ Som Coupland (1998: 113) antyder, kan konseptet om en enhetlig teori oppfattes som en ideologisk umulighet innenfor sosiolingvistikken.

²⁹ Det bør nevnes at Alfred Schutz, ikke minst i rollen som Bergers doktorgradsveileder, står som en betydelig påvirkningskilde for utviklingen av dette konseptet. Også Husserls fenomenologi må ses som et viktig bakteppe.

Et slikt anti-essensialistisk perspektiv er med på å slå beina under oppfatningen av at språk først og fremst *avspeiler* sosiale realiteter – et synspunkt som Cameron (1990: 85) kaller ”the correlational fallacy” i variasjonslingvistikken. Som nevnt ovenfor mener kritikerne av denne forståelsen at korrelasjoner mellom språklige størrelser og sosiale kategorier ikke er annet enn beskrivelser; de forklarer ingen ting, for de sosiale kategoriene som tradisjonell sosiolingvistikk har tendert til å anse som gitte holdepunkt bestemt av ytre forhold, trenger i seg selv forklaring. Det er heller slik at kategoriene *blir til* nettopp gjennom språket ved at språket virkeliggjør verden, noe også Berger & Luckmann (1967: 173) poengterer:

[L]anguage objectifies the world, transforming the *panta rhei* of experience into a cohesive order. In the establishment of this order language *realises* a world, in the double sense of apprehending and producing it.

Språket oppfattes med andre ord som et struktureringsverktøy som blir brukt til å forme erfaringer og tanker, og dermed til å konstruere og konstituere den sosiale realiteten.

Dette synet på relasjonen mellom språket og verden forutsetter en erkjennelse av at språk ikke er en *ting*, men en *praksis*. I interaksjonell sosiolingvistikk, som historiografisk sett har røtter i både dialektologi, pragmatikk, samtaleanalyse og etnografi (jf. f.eks. Giles & Coupland 1991, Gumperz 1982, Le Page & Tabouret-Keller 1985), står som nevnt en slik forståelse sentralt, og vi kan skille ut to hovedperspektiver innenfor denne retningen (jf. Coupland 1998: 114f.): På den ene siden står det som kalles ”the rational-action perspective”, som forutsetter at språkbruk er resultatet av rasjonelle sosiale aktørers mer eller mindre bevisste strategiske valg. Aktørenes valg antas å være avpasset etter språkhandlingenes ikke-lingvistiske konsekvenser – et prinsipp som ikke minst er innlemmet i sosiolingvistisk akkommodasjonsteori og høflighetsteori (mer om dette nedenfor). På den andre siden finner vi et grunnsyn som er mer varsomt med å formode at språkbrukeren opptrer helt og fullt rasjonelt: ”[T]he outcomes of talk are only partly foreseeable and largely co-constructed in the process of social interaction.” (op.cit.: 115) Dette synet er det rådende innenfor konversasjonsanalyse (og andre tilnærminger til diskurs), der *praksisteorier*, med opphav i symbolsk interaksjonisme og etnometodologi, står sentralt.

Begrepet *performativitet* har etter hvert blitt sentralt for begge disse retningene, og det har åpnet opp for nye forståelser av relasjonen mellom språk og identitet. Med direkte referanse til Judith Butlers (1990) teoretisering om kjønn og kjønnsidentitet definerer Pennycook (2004: 8) performativitet som ”[...] the way in which we perform acts of identity as an ongoing series of social and cultural performances rather than as the expression of a prior identity.” Denne klart konstruksjonistiske tilnærmingen legger vekt på at identitet skapes gjennom gjentakende opptredener og utføring av bestemte handlinger. Språk, som et eksempel på slike handlinger,

bidrar altså til å konstituere identiteter snarere enn at identitetene er noe forhåndsgitt som reflekteres i språkbruk, noe som altså snur en grunnleggende sosiolingvistisk antakelse på hodet:

Whereas sociolinguistics traditionally assumes that people talk the way they do because of who they (already) are, the postmodernist approach suggests that people are who they are because of (among other things) the way they talk. (Cameron 1997: 49)

I stedet for ensidig å gå ut fra at *noen snakker trøndersk fordi de er trøndere*, blir det i dette perspektivet legitimt å anta at *nettopp det å snakke trøndersk er med på å gjøre dem til trøndere*. Performativitetstesens fokuserer med andre ord på at *vi er det vi gjør*, og at vi aktivt kan *iscenesette oss selv* gjennom å ta del i ulike praksiser. Det kan synes lett å anklage en slik teori om egenframstilling for å forutsette en uinnskrenket voluntarisme, men både Butler og andre understreker at enkeltindividene i sine ”performances” langt fra er fristilt til å ikle seg alle slags identiteter helt etter eget valg (jf. f.eks. Pennycook 2004: 8). Opptredenene foregår innenfor et strengt regulerende rammeverk som er avgjørende for hvilke praksiser den enkelte kan tillate seg å ta del i, og den identitetsformingen som finner sted, er i høy grad styrt og begrenset av ulike sosiale strukturer.

Når jeg i denne avhandlingen vil forklare og forstå unge trondheimeres språklige atferd, er det nettopp slike regulerende mekanismer jeg ønsker å få innsikt i. Jeg har som mål å kartlegge hva som styrer enkeltindividets språklige handlinger; hvilke forhold på makronivå som kan tenkes å bestemme den enkeltes opptreden, og hvordan enkeltindividets relasjon til de sosiale omgivelsene henger sammen med språklig atferd. Disse målsetningene berører store og komplekse spørsmål som inngår i samfunnsvitenskapenes grunnlagsdiskusjon, og det sier seg selv at jeg verken kan eller vil nå helt til bunns i denne sammenhengen. Jeg begrenser meg til å skissere noen av de forklaringsmodellene som er foreslått av blant andre Pierre Bourdieu og Anthony Giddens, og som kan være anvendelige også på mitt materiale. Et vesentlig mål med dette kapitlet er dessuten å utdype noen av grunntankene i det *postmoderne* eller *senmoderne* perspektivet, og knytte disse til den sosiolingvistiske konteksten.

3.2 Språket og det sosiale

”Sproget er det viktigste av alle sosiale fenomener.”

Alf Sommerfelt (1934: 11)

Som blant andre Gregersen (2000) påpeker, synes det grunnleggende absurd å operere med noe annet enn *sosial* lingvistikk all den tid språket er et sosialt fenomen. Nå er det en velkjent sak at lingvistikken rommer ulike syn i denne saken, men den temmelig sisyfosiske polemikken om språkets ontologi akter jeg ikke å videreføre her. Jeg vil likevel kort si noe om relasjonen mellom

språk og sosialitet, ikke minst fordi det også innenfor det sosiolingvistiske feltet har vært motstridende oppfatninger av dette forholdet.

Fra et sosiolingvistisk synspunkt er språk *i sitt vesen* noe som betinger et fellesskap, et kollektiv. Enkeltindividets koplinger mellom en semiotisk størrelse og en gjenstand (jf. Saussures *signifiant* og *signifié*) vil kun kvalifisere til å bli kalt språk når disse arbitrære forbindelsene anerkjennes av flere individer. Som kjent betegnet Labov grammatiske beskrivelser av idiolekter som ”a fruitless and unrewarding task” (1969: 759), og han avskrev det idiolektiske som et irrelevant studieobjekt for sosiolingvistisk forskning: ”Language systems are social in nature: a collection of idiolects is not a language.” (Labov 1971: 453) Med bakgrunn i en forståelse av språk som et konglomerat av mellommenneskelige konvensjoner som helt og holdent eksisterer utenfor individet, gjorde han *det sosiale fellesskapets grammatikk* (eng. ”the community grammar”) til sitt overordnede prosjekt. Denne grunntanken var dominerende i mye av 1970-årenes sosiolingvistik, men den er senere blitt betydelig modifisert – ikke minst på det metodologiske og epistemologiske planet.

For selv om det rådet – og fortsatt råder – bred enighet om at språket må ses som en essensiell bestanddel av vår sosiale praksis, ble Labovs uttrykkelige *system-fokus* problematisk i forbindelse med empirisk behandling av den samme bestanddelen. Labovs kritikere framholdt at selv om språket uomtvistelig er et felleseie, er det samtidig bare enkeltindivider som kan realisere språk, og lingvistiske uttrykk kan derfor påtreffes utelukkende på mikroplanet (jf. Mæhlum 1991, 1997). Vi gjenkjenner her en av de sentrale tesene innenfor den *metodologiske individualismen*:

Whatever is the nature of what people do, it is only on the micro level that they do it. Macro structures never do anything. (Collins 1988: 393)

Dreiningen fra det blant andre Milroy (1992c: 357) har kalt en *system-orientert* (”system-based”) til en *språkebruker-orientert* (”speaker-based”) sosiolingvistik i 1970- og 1980-årene, berørte i så måte et av de helt grunnleggende vitenskapsfilosofiske stridsspørsmålene, nemlig motsetningsforholdet mellom kollektivism og individualisme. Vi skal ikke rekapitulere hele denne disputten her, men stridens kjerne er kort sagt hva som skal være grunnlaget for en forklaring av sosiale handlinger og fenomener – dvs. hva som kan inngå i forklaringens *explanans*-side. Her er det et spenningsforhold mellom *individualister*, som vil behandle samfunnsfenomener som konfigurasjoner og aggregater av enkeltindividens handlinger og holdninger, og *kollektivister*, som vil studere sosiale fenomener ut fra et eget autonomt *makroskopisk* analysenivå. Begge fløyer forholder seg med andre ord til både et strukturnivå og et aktørnivå, og de forutsetter begge et reduksjonistisk prinsipp; begivenheter og tilstander på ett nivå søkes tilbakeført til, eller forklart ut fra, begivenheter og tilstander på det andre nivået. Det hersker imidlertid grunnleggende uenighet om hvilken retning forklaringene skal ha, hvilket nivå som determinerer det andre, og

hva som skal være forklaringenes endepunkt. De metodologiske kollektivistene trekker slutninger *fra* egenskaper ved sosiale fenomener *til* egenskaper ved enkeltindivider og deres handlinger, mens de metodologiske individualistene går motsatt vei.

Fra slutten av 1970-årene var det som nevnt mange sosiolingvister som sluttet seg til det individualistiske grunnsynet, og den enkelte språkbruker ble følgelig utpekt til den mest relevante analytiske basisenheten. Det var særlig *interaksjonelt orienterte* forskere som på denne måten flyttet fokuset over på mikronivået, og deres perspektivendring var ikke minst motivert av ønsket om å utvikle nye forklaringsmåter. Som blant andre Downes (1998: 416ff.) omtaler, ble metodologisk individualisme en naturlig konsekvens av behovet for en mer hermeneutisk tilnærming til språk og språkbruk. Interaksjonistene plederte en oppfatning av språkbrukeren som et selvstendig handlende subjekt som agerer intensjonalt i forhold til sine omgivelser. Et slikt syn innebærer at all språklig atferd må regnes for å være motivert av intensjoner³⁰, og *forklaring* av språklig variasjon involverer dermed en *fortolkning* og *forståelse* av den enkelte samhandlingssituasjonen. Som Mæhlum (1997: 23) påpeker, bidro den interaksjonistiske retningen på denne måten til å gjøre sosiolingvistikken til en mer genuint humanvitenskapelig disiplin, i og med at det handlende og tenkende subjekt ble løftet fram.

Men selv om makronivået nå kom i bakgrunnen, forsvant det på ingen måte ut av syne. Den interaksjonelle tilnærmingen hviler nettopp på prinsippet om at individets handlinger må ses i sammenheng med et kollektivt nivå. Språkbrukeren opererer ikke løsrevet fra sin sosiale kontekst, men er tvert imot i sterk grad styrt av ulike makrostrukturer. Interaksjonistene prøvde på flere måter å eliminere skismaet mellom et makro- og et mikronivå, og flere av teoriene som ble utviklet innenfor rammene av interaksjonell sosiolingvistikk, var tydelig inspirert av ulike *syntetiseringsforsøk* i samfunnsvitenskapene – det som er blitt kalt *middle range*-teorier (jf. f.eks. Alexander et al. 1987). Disse fokuserer på det resiproke kausalforholdet mellom det som tradisjonelt er oppfattet som ulike empiriske nivåer, og forsøker ved hjelp av ulike ”meklingsbegrep” eller ”formidlingsbegrep”³¹ å holde fast på aktør- og struktur-planen i én og samme forklaringsmodell.

Mark Granovetter (1973, 1985) fokuserer på *nettverket* i sitt forsøk på å utlede en kopling mellom aktør og struktur. Dette skjer som en kritikk både av økonomikkens syn på mennesket som en undersosialisert, atomisert aktør, og av sosiologiens oversosialisering av mennesket:

Actors do not behave or decide as atoms outside a social context, nor do they adhere slavishly to a script written for them by the particular intersection of social categories that they happen to occupy. (op.cit.: 487)

---

³⁰ *Intensjon* og *intensjonalitet* blir tematisert ytterligere nedenfor (3.3.1).

³¹ Disse termene er den norske oversettelse av det engelske ”mediations”.

Individets forsøk på formålsrettet handling skjer derimot på bakgrunn av konkrete, vedvarende sosiale relasjoner, mener Granovetter: "[M]ost behavior is closely embedded in networks of interpersonal relations" (op.cit.: 504). Hans påstand blir dermed at disse sosiale nettverkene er den relevante analytiske enheten fordi de favner både mikro- og makronivået: "[T]he analysis of processes in interpersonal networks provides the most fruitful micro-macro bridge" (1973).

Vi finner igjen denne tankegangen i flere sentrale interaksjonelle sosiolingvistiske teorier – mest tydelig i Lesley Milroys (1980) teori om *sosiale nettverk*. Her overfører hun den konkrete analysen til et sosialt mikronivå, men makrostrukturene inkluderes samtidig i form av forbindelseslinjer mellom enkeltaktører. De sosiale relasjonenes beskaffenhet innlemmes i *explanans*-siden i Milroys forklaringer av språklig atferd, og hun kan dermed sies å operere på mesonivået der aktør og struktur møtes.

Et annet konsept som har mye til felles med interaksjonell sosiolingvistik, er Knorr-Cetinas *metodologiske situasjonalisme*, som defineres som

[...] the principle which demands that descriptively adequate accounts of large-scale social phenomena be grounded in statements about actual social behaviour in concrete situations. (Knorr-Cetina 1988: 22)

For Knorr-Cetina er altså *samhandlings situasjonen* den mest relevante metodologiske enheten. Individets intensjoner er alltid rettet mot *noe* eller *noen*, og intensjonalitet må derfor forstås som et interaktivt heller enn et individuelt konsept (Knorr-Cetina 1981: 10). Individets handlinger er snarere *samhandlinger*, og mikroanalysen må nødvendigvis også involvere en makroanalyse.

Prinsippene som ligger til grunn for en slik forståelse, kan vi gjenkjenne i blant annet *teorien om språklig tilpasning*, dvs. "the interpersonal speech accommodation theory" (jf. f.eks. Giles & Smith 1979). Denne sosialpsykologisk funderte teorien fokuserer på den enkelte språkbrukerens interaksjon med et sosialt fellesskap. Individets plassering i et kollektiv antas å motivere til ulike verbale tilpasningsstrategier, og for å forstå den språklige atferden blir det nødvendig å studere relasjonene mellom de samhandlende aktørene. Oppmerksomheten rettes med andre ord primært mot mikroplanet, men individets handlinger lar seg ikke forklare uten at den sosiale konteksten tas i betraktning, og nettopp *dialektikken* mellom individ og kollektiv blir et sentralt studieobjekt.

Anthony Giddens' (1984) *strukturasteori* er blant "meklingsstrategiene" som har fått størst tilslutning (Grimen 2000: 240), og også denne legger stor vekt på at all handling inngår i en sosial kontekst. Giddens mener det er villedende å gi enten aktørers handlinger eller sosiale strukturer prioritet, siden aktørenes og strukturenes egenskaper er innbyrdes avhengige av hverandre. De to nivåene forutsetter hverandre gjensidig, og strukturasteorien forsøker å favne nettopp denne dualiteten. Giddens er opptatt av at sosialt liv produseres og reproduseres.

Dette skjer gjennom ulike former for *praksis* (*Praxis*) som blir utført av aktører med visse ferdigheter eller ressurser. Disse ressursene består blant annet av ulike *regler* som både begrenser aktørens handlinger og skaper handlingsmuligheter, og som dermed utgjør *det strukturerende*. Reglene er primært knyttet til praktisk bevissthet, og regelfølgende praksis er grunnlaget for Giddens' begrep om *institusjoner*. Reglene tilhører nemlig grupper og ikke primært enkeltaktører, og de blir dermed strukturelle egenskaper ved kollektiver. Dette er Giddens måte å forbinde aktør og struktur på. Han tar grep om strukturnivået ved å si at det blant annet består av gruppebaserte regler som aktørene har praktisk kunnskap om. Samtidig sier han at reglene er uvirksomme hvis de ikke blir anvendt i praksis. Regler viser seg og trer i kraft først når aktørene bruker dem i det sosiale livet. Slik tar Giddens også vare på aktørnivået. Handling og struktur danner med andre ord en enhet fordi strukturer ikke kan eksistere uten at de blir reproduisert av handlinger. Vi kan si at *regelfølgning* i denne forstand berører en sentral innvending mot individualismen: Det er vanskelig å analysere regler med utgangspunkt i enkeltaktører. Regelfølgning og normoppretholdelse forutsetter et fellesskap med andre mennesker. For å kunne vite om en regel eller en norm blir brutt eller overholdt, må det handlende individet forholde seg til reaksjonene fra andre individer. Vi må altså ha minst to individer som utgangspunkt hvis vi skal skjønne hva regelfølgning er, og regler kan derfor ikke forstås på absolutte individualistiske premisser.

Et annet slikt "meklingsbegrep" som mange anser som svært fruktbart, er Pierre Bourdieus *habitus*-konsept: "The habitus is a system of durable, transposable dispositions which functions as the generative basis of structured, objectively unified practices." (1979: vii) Parallellene til Giddens' strukturasjonsteori er nokså klare,³² men mens Giddens' "løsning" ligger i måten han definerer begrepene handling og struktur på, har Bourdieu forent de to elementene i ett semi-strukturelt begrep, nemlig habitus³³. Habitus består altså av de kognitive og motiverende strukturene og forutdefinerte disposisjonene som konstituerer en form for felles persepsjons- og handlingsskjema for medlemmer i et fellesskap (jf. f.eks. Bourdieu 1977b: 82f., 2006). Dette systemet av varige og overførbare strukturer fungerer som en matrise for sansing og handling, og sikrer også nærværet av fortidige erfaringer som gir praksiser kontinuitet og konformitet: "The habitus, a product of history, produces individual and collective practices – more history – in accordance with the schemes generated by history." (Bourdieu 1990: 54) Habitusens ubevisste, praksisgenererende prinsipper kan omsettes i uendelig mange handlinger, tanker og uttrykk, men friheten er ikke total, for man begrenses av de rammene som ligger i de historiske og sosiale omstendighetene habitus har oppstått og eksisterer i. Begrepet styrer dermed klar av å gi aktøren

---

³² Wacquant (Bourdieu & Wacquant 1992: 3) mener imidlertid denne parallelliteten er overvurdert, og advarer mot å forstå Bourdieu som en strukturasjonsteoretiker.

³³ Som Jenkins (1992: 74) omtaler, legger Bourdieu ikke skjul på at begrepet har blitt brukt på en lignende måte i mange sammenhenger tidligere (av blant andre Aristoteles, Heidegger, Hegel, Husserl, Weber, Durkheim og Mauss).

eller strukturen forrang når handlinger skal forklares, og betoner i stedet – om enn noe ullent (jf. DiMaggio 1979) – at enkeltindividet handler i tråd med visse predisposisjoner, likevel uten at disse er determinerende. Det finnes altså en forklaringsmekanisme mellom habitus og praksis, men denne er verken mekanisk eller deterministisk: "[T]he habitus *disposes* actors to do certain things, it provides a *basis* for the generation of practices." (Jenkins 1992: 78) Som Mahar et al. (1990: 10f.) påpeker, kan habitus anses å operere på et underbevisst nivå. De regulerende handlingsskjemaene ligger utenfor rekkevidde for introspektiv granskning eller viljestyrt kontroll, og den enkelte aktør opplever dem i det daglige som inkorporert og naturligjort. Bourdieu (2006: 60) viser i denne sammenhengen til Durkheims formulering om at "gårsdagens menneske" er inngrodd i oss og dermed danner en ubevisst del av oss selv (jf. Østerud 1994: 410). Habitus er på den måten en "kvasi-natur" som ligger *i oss* og styrer oss i ulike situasjoner. Men samtidig som habitus er strukturerende, er den også strukturert. Disposisjonene i habitus er som nevnt varige, i betydningen robuste og seiglivete, men ikke uforanderlige. De dannes gjennom den primære sosialiseringen, og habitus kan dessuten, til en viss grad, senere i livsløpet bli modifisert i møtet med andre eksterne forhold. I sin samhandling med omgivelsene bedriver individet en konstant re-produksjon av habitus; handlingene som på den ene siden er resultatet av habitus, er på den andre siden det som gjenskaper habitus og bekrefter den som "sann" (jf. Jenkins 1992: 80).

Bourdieu er velkjent for sine tidvis forblommede utlegninger, og heller ikke habitus framstår som et entydig konsept. Dens ontologiske status er for eksempel ikke fullstendig avklart, men gjennomgående blir habitus forstått som et fenomen som er kollektivets eiendom, men på samme tid inkorporert i den individuelle aktøren. *Dialektikken* mellom individnivået og samfunnsnivået blir dermed den essensielle forklaringsdimensjonen, og *det sosiale individet* som både er konstruert av og samtidig selv er konstruktivt i samfunnet, blir den sentrale analyseenheten.

Vi skal komme nærmere inn på hvordan språk og språkbruk kan relateres til Bourdieus modeller i kapittel 3.4.4, men vi kan allerede her påpeke en tydelig parallell mellom språk og habitus – nettopp på det ontologiske plan. Også språket er, iallfall fra et sosiolingvistisk synspunkt, karakterisert av en dualitet mellom å være et sosialt fenomen og individets eie på én og samme tid. Språkendring som fenomen kan derfor stå som en eksemplarisk illustrasjon av hvordan vitenskapen i noen sammenhenger må operere simultant med et makro- og et mikroperspektiv for å komme fram til tilfredsstillende forklaringer. Selv om det er opplagt at lingvistiske uttrykk utelukkende kan forekomme på mikroplan, er det like innlysende at konsekvensene av slike prosesser kommer til syne som *aggregater* på makroplan (jf. f.eks. Enfield 2005). De to nivåene er gjensidig avhengige av hverandre, og en fullgod innsikt i språklig endring

forutsetter at språkvitenskapen klarer å fange opp dynamikken mellom dem. Moderne sosiolingvistik har i stor grad erkjent at flerdimensjonale tilnærminger er nødvendige for å gi dekkende forklaringer på språkendringsfenomener, og for den interaksjonelle retningen står nettopp *samspillet* mellom språkbruker og språksamfunn som det essensielle forskningsobjektet. Som nevnt ovenfor har den sosiolingvistiske leiren gjennom de siste par tiårene i økende grad konsentrert fokuset på individnivået, og holdt det fram som det primære analysenivået. Likevel er det ingen streng metodologisk individualisme som har vokst fram, og synet på språk som et grunnleggende *sosialt* fenomen, står støtt.

3.3 Om å forstå språklig variasjon og endring

”[T]he systematicity of linguistic variation is an imperative object of study in itself. Having recognized that different people talk differently, and that the same people talk differently at different times, a central problem of sociolinguistics is – or ought to be – to understand why people talk the way they do.”

Kathryn Woolard (1985: 738)

Sosiolingvistiske studier har helt fra fagdisiplinens spede begynnelse – enten man fører den tilbake til Labov, Bernstein eller også enda lengre – hatt *språklig variasjon* som hovedtema. Et gjennomgående mål har vært å gi innsikt i hvordan språkbruk varierer intra- og interindividuell i systematisk korrelasjon med sosiale faktorer, og videre hvordan disse variasjonsmønstrene kan settes i sammenheng med språkendringstendenser.

Også denne avhandlingen er ment som et bidrag til å forstå grunnleggende mekanismer bak språklig endring – nettopp ved å ta utgangspunkt i variasjon. Min tilnærming er basert på antakelsen om at variasjon er *en normalitet* i et språksamfunn, og utfordringen er derfor ikke å *påvise* talespråklig variasjon blant unge Trondheimere, men å *forstå* aspekter ved den variasjonen som jeg nærmest forutsier at jeg vil treffe på.

Som jeg allerede har vært inne på (i kapittel 3.2), må språkendringer ses på som et fenomen på makronivå, men det er likevel ikke til å komme bort fra at de lingvistiske prosessene som i akkumulert form (og i et diakront perspektiv) utgjør en endring, bare kan iakttas hos den enkelte språkbruker – på mikronivå. Tilfredsstillende innsikt i språklig variasjon og endring forutsetter derfor at vi tar utgangspunkt i en *forståelse* av individets språklige handlinger. Her holder jeg altså fast på erkjennelsen av at språkbruk er sosiale handlinger, og at språklig endring derfor også må ses som sosial endring: ”[A] change in linguistic practice is not just a reflection of some more fundamental social change, it is, itself, a social change.” (Cameron 1990: 90) For å komme på innsiden av endringstendenser må vi følgelig kartlegge hvorfor aktører handler som de gjør, og det blir derfor essensielt å se språk som en *praksis* – som noe som blir *gjort*. Som vi straks

skal komme tilbake til, kan vi ikke i alle sammenhenger se det som en overlagt og veloverveid handling når en språkbruker varierer mellom ulike varianter av samme språklige størrelse i ulike kontekster. Det er likevel mulig å tolke mange tilfeller av slik variasjon som utfallet av mer eller mindre bevisste *valg* fra talerens side, der de enkelte språkhandlinger er rettet mot noe – det vil si at de er intensjonalt styrt.

3.3.1 Intensjonalitetens plass

”To develop an explanation of social factors in variation and change we need to explain the mechanisms at the intentional level that functionally motivate individual utterance acts such that the aggregated behaviour described at the correlational level will emerge.”

William Downes (1998: 437f.)

Vektleggingen av at språklig variasjon – og dermed også endring – er et utfall av aktive og bevisste valg fra språkbrukerens side, må ses i sammenheng med det økte individfokus som kom med interaksjonell sosiolingvistik. Som Eckert (2003: 394) viser, innebærer dette et brudd med en historisk sett meget sentral ideologi i lingvistikken: ”[T]hat is, that what is interesting in language is what is beyond the conscious control of speaker agency.” Det at språket involverer krefter utenfor menneskets bevisste kontroll, er i mange lingvisters øyne det som virkelig gjør det til et probat objekt for vitenskapelige undersøkelser. Postulatet om at subjektive prosesser spiller en rolle i denne sammenhengen, strider derfor klart mot den tradisjonelle og hevdvunne oppfatningen av språket som et naturfenomen, og i så måte har den post-labovske sosiolingvistikken bidratt til ytterligere å øke avstanden til mer formale grener av lingvistikken. Vi skal imidlertid merke oss at koplingen av subjektive faktorer til språklig endring var et tema allerede i Weinreich, Labov & Herzogs (1968) programmatisk framstilling, og sånn sett har subjektperspektivet fulgt med sosiolingvistikken fra opprinnelsen.

Etter hvert har en rekke forskere tatt til orde for å sette subjektive faktorer og prosesser i forgrunnen når språkendring skal forklares. Blant disse er Kristiansen, Garrett & Coupland (2005), som peker på at det stort sett kun har vært innenfor lingvistisk antropologi at subjektiviteten har fått forrang i forklaringsmodellene. Etter deres mening er vi nødt til å trekke en grense mellom subjektive og objektive faktorer og prosesser, og la de førstnevnte innta sin rettmessige plass som primære i forklaringen av språklig endring. De viser til at de fleste framlegg til endringsforklaringer baserer seg på typisk objektive faktorer, hvorav de følgende er blant de vanligste (op.cit.: 9f.):

- 1) De menneskelige taleorganenes fysiologiske utforming og funksjon
- 2) Menneskehjernens mentale kapasitet og funksjonalitet

- 3) Spesifikke variabelers lingvistiske kontekst
- 4) Strukturelle forhold ved den enkelte varieteten
- 5) ”The social embedding of variation”

På bakgrunn av slike faktorer har språkendring gjennomgående blitt forklart som henholdsvis 1) fysiologisk motiverte assimilasjoner forårsaket av naturlig higen etter bekvemmelighet, 2) mentalt motiverte analogiske tilpasninger forårsaket av ønske om regularitet, 3) kontekstuel initiert utjevning forårsaket av asymmetriske relasjoner mellom lingvistiske elementer, 4) systemstyrt sammenfall eller oppsplitting (ev. push-chain-/drag-chain-effekter), eller 5) henvisning til sosiale prosesser som urbanisering, mobilitetsøkning etc.³⁴

Hovedinnvendingen mot en slik ensidig tiltro til objektive faktorer er at hvis de alene kan forklare all endring, skulle vi kunne predikere den videre utviklingen – så sant vi evner å kartlegge disse objektive forholdene i tilstrekkelig grad. Men som Kristiansen, Garrett & Coupland (2005: 10) påpeker, vet vi at det forekommer både ”naturlig” og ”unaturlig” endring, og dermed må det være innslag av en annen type faktorer, som ikke er objektivt bestemt. Det må med andre ord finnes et element av ”subjektiv frihet” som virker inn på utviklingsretningen, og som i enkelte tilfeller overstyrer det som objektive forhold ”legger til rette for”. Denne agitasjonen for subjektiviteten må likevel ikke forstås dit hen at objektive forhold er uvesentlige (jf. også Ahearn 2001). Poenget er at sosialpsykologiske faktorer må ses som ”the principal driving force” i språkendringssammenheng, mens objektive faktorer begrenser seg til å fungere som regulerende *rammer* for disse kreftene.

Når hovedfokuset legges på det subjektive, blir det samtidig maktpåliggende å erstatte *kausale* forklaringer med forklaringer som bunner i det som motiverer subjektets handlinger. Formålsforklaringer tar dermed årsakssammenhengenes plass, og menneskets intensjonalitet blir en sentral størrelse.

Intensjonalitet som filosofisk term har en lang og mangslungen historie, som vi i stor grad skal la ligge i denne omgang. Tanken om at den menneskelige bevissthet alltid er rettet mot *noe*, står for eksempel sentralt i Thomas Aquinas’ skolastikk, men den moderne opphavsmannen til begrepet er filosofen Franz Brentano (1874). Han hadde blant annet stor innvirkning på Husserl, som kanskje er den som har bidratt mest til utviklingen av teorier om intensjonaliteten – særlig innenfor rammene av fenomenologien. Kort fortalt ser Brentano intensjonaliteten som den vesentlige forskjellen mellom det psykiske (eller mentale) og det fysiske, på den måten at det psykiske alltid er rettet mot noe utenfor seg selv (jf. Hintikka 1976). Det finnes alltid en korrelasjon mellom vår opplevelse (eller bevissthetshandling) og objektet for denne opplevelsen.

---

³⁴ Se Mæhlum (1999) for lignende – og mer utdypende – diskusjoner av ulike forklaringsmåter i sosiolingvistisk sammenheng.

Når vi handler ("ser noe", "tenker noe" etc.), er bevisstheten rettet mot *noe* (det intensjonale objektet, *intentionum*). Og hvis vi skal finne et synonym til "intensjonalitet", må det blir noe slikt som "rettethet" (eng. "directedness").

Det er imidlertid viktig å understreke at intensjonalitet ikke impliserer en entydig målrettethet. Så fort man trekker inn intensjonalitet i en forklaring av menneskelige handlinger, må man forholde seg til en uhyre kompleksitet. Som blant andre Kim (1976) omtaler, kan én enkelt handling være styrt av en rekke intensjoner, og vi kan få like mange svar på våre *hvorfor*-spørsmål som det finnes separate intensjonale beskrivelser av denne handlingen. Det er heller ikke slik at "rettetheten" alltid innebærer en bevissthet som tilsvarer den tilstanden vi normalt assosierer med forsettlig, oppmerksomhet og viljekontroll. Å kople intensjonalitet, og dermed ideer om målrettethet, inn i forklaringer antyder rimeligvis at handlinger er omgitt av en slik bevissthet, men denne forbindelsen er likevel ingen *betingelse*; det er vanlig å gjøre regning med at dette er prosesser som må ses i sammenheng med et annet bevissthetsnivå (jf. f.eks. Bucholtz & Hall 2005: 606, Bø & Schiefloe 2007: 52, Downes 1998: 427). Selv om man postulerer at et individs språklige handling alltid er rettet mot noe, og dermed trekker dette *intentionum* inn i forklaringen av samme språkhandling, påstår man altså ikke samtidig at språkbrukeren har en klar bevissthet om dette. Som Downes (op.cit.: 444) sier, kan vi godt tenke oss at en taler kommuniserer tilhørighet med eller distanse til en annen person eller gruppe intensjonalt, men på samme tid ubevisst.

Vi kan, som Feldman (1999: 317), se intensjonalitet som den ene siden av en tosidig prosess, der den andre er *fortolkning*: "In the construction of every intentional act or utterance, cultural patterns of interpretation that will be necessary for communication are also engaged." Med tanke på at enhver handling kan tenkes å ha et mangfold av bakenforliggende intensjoner, innebærer dette fortolkningsarbeidet åpenbart store utfordringer:

In most cases neither the intention of action nor the intentionality of what might be action, inaction, or utterance are explicitly expressed in them, nor therefore, directly observable. (op.cit.: 318)

På grunnlag av ulike ytre uttrykk gir man seg altså ut på å nå fram til en forståelse av aktørens indre liv – hele tiden basert på egne fortolkninger.

Hvordan denne utfordringen kan takles ved hjelp av ulike hermeneutiske tilnæringsmåter, skal jeg komme tilbake til senere (kap. 4), men det blir klart at jakten på det intensjonale, som antas å kunne forklare språkbrukerens atferd, må foregå der subjektivitet blir gjort eksplisitt i diskursiv praksis. I vid forstand vil det si at all sosial atferd blir potensielle data, men i denne sammenhengen vil jeg hovedsakelig prøve å få tilgang til det intensjonale gjennom

holdninger, meninger og personlige narrativer som kommer fram gjennom intervjuer og spørreskjema.

Gjennom min vektlegging av det intensjonale inntar jeg det Milroy (2004: 167) kaller ”an ideologically oriented account of language variation and change”, der språkbrukere utvetydig behandles som handlende aktører heller enn roboter som er ubønhørlig fanget av et abstrakt sosiolingvistisk system. Ved å fokusere på det den samme Milroy (op.cit.: 161) omtaler som ”manifestations of locally constructed language ideologies”, vil jeg forsøke å få innsikt i hva som *motiverer* den talespråklige variasjonen blant unge i Trondheim. Som Silverstein (1985: 220) antyder, er lingvistikkenes forskningsobjekt fundamentalt sett tredelt: Språklige former; den sosiale bruken av dem; og språkbrukerens refleksjoner omkring denne bruken. Disse elementene former hverandre gjensidig, og for å forstå og forklare ett av dem må vi, ifølge Silverstein, også ta de to andre i betraktning. Silversteins sentrale budskap er at det særlig er den tredje bestanddelen, det ideologiske knyttet til språkbruk, som bør få økt oppmerksomhet i sosiolingvistiske variasjonsstudier – ikke minst fordi språkideologier etter hans mening kan ses som et essensielt bindeledd mellom språkformen og den sosiale strukturen (jf. også Woolard 2008, Wortham 2008).

3.3.2 Språkets indeksikalitet

Det sterke fokuset på intensjonalitet og subjektivitet henger sammen med en antakelse om at språklige variasjonsfenomener for en stor del er *meningsfylte*. Variasjonen *betyr* noe, selv om den ikke er bærer av semantisk mening. Og veien til innsikt i endringsprosesser går gjennom å avdekke hvilken betydning språkbrukerne legger i språkelementene som inngår i variasjon. For eksempel refererer de norske språkformene /**gʷ:l**/ og /**gʷ:ɾ**/ til nøyaktig samme objekt (nemlig en farge), dvs. at de har identisk semantisk innhold, men på et annet nivå er de bærere av differerende informasjon. Varianten /**gʷ:l**/ kan eksempelvis indikere en kopling til vestlige eller nordlige landsdeler, eller så kan den antyde forbindelse med en viss sosioøkonomisk gruppe. I begge tilfeller snakker vi om *sosial informasjon*.

At språklige størrelser er ladet med *sosial mening* ut over deres referensielle innhold, står som et sosiolingvistisk kardinalpunkt, og opphavet til denne forståelsen finner vi både i sosiologien og filosofien (jf. Ochs 1992). Blant annet understreker Bakhtin (1981: 293) at det ikke finnes noe som kan kalles ”nøytralt språk”: ”Each word tastes of the context and contexts in which it has lived its socially charged life; all words and forms are populated by intentions.” Som Bakhtin påpeker, har hvert språktrekk en ”smak” av den sosiale bruken det inngår i – det finnes med andre ord en assosiativ forbindelse mellom språklige elementer og språkbrukskontekster. I

Peirces (1960) semiotikk kalles dette *indeksikalitet*, og dette begrepet er også adoptert av sosiolingvistikken som en betegnelse på konstruksjonen av semiotisk korrespondanse mellom språktrekk og sosial informasjon (jf. Silverstein 1979b). Denne tilordningen, *indekseringen*, skjer på grunnlag av at språklige størrelser og sosiale kategorier repetitivt opptrer i samme kontekst:

[T]he accretion of social meanings through repeated occurrence, together with the denotational meaning of these linguistic forms, results in the formation of social stereotypes based on language [...] (Bucholtz & Hall 2004: 379).

En slik gjentatt sammenstilling av språktrekk og sosial mening gjør dermed språkbrukere i stand til å assosiere visse former for språklig atferd med visse sosiokulturelle karaktertrekk eller egenskaper.

Irvine & Gal (2000) legger en lignende semiotisk operasjon til grunn for sitt begrep *ikonisering*. Ikoniseringen innebærer en form for essensialisering, der det etableres ”naturaliserte” koplinger mellom det språklige og det sosiale:

Linguistic features that index social groups or activities appear to be iconic representations of them, as if a linguistic feature somehow depicted or displayed a social group’s inherent nature or essence. (op.cit.: 37)

Men selv om vi i noen tilfeller opplever relasjonen mellom språktrekk og språkbruker som et nærmest naturalisert neksusforhold, er det flere av dem som har diskutert språkets indeksikalitet, som understreker at forbindelsen mellom de to størrelsene ikke må oppfattes som *direkte*. Ochs (1992) og Eckert (2004b) er blant dem som fastholder at den assosiative koplingen er *indirekte*. Språktrekk konnoterer spesifikke sosiokulturelle posisjoner, holdninger og særtrekk, som på sin side er assosiert med spesifikke sosiale kategorier og aktører:

[L]inguistic choices index such things as attitudes, stances, and activities that in turn are associated with social categories. Variables index these categories *indirectly*. (op.cit.: 45)

Eckert (2008: 464) framhever dessuten at det meningsinnholdet en variabel er fylt med, ikke er fiksert eller eksakt. Hun hevder at variabler har *indeksikalske felt* (”indexical fields”) snarere enn fastsatte betydninger, siden språkbrukerne kan utnytte ulike varianter ikke bare til å gjenspeile eller bekrefte sin spesifikke posisjon i det sosiale landskapet, men også til å gjøre ideologiske trekk. Med dette understreker Eckert at tilordningen av sosial mening til språktrekk er en kontinuerlig prosess, hvor individet også bidrar til å skape ny sosial mening gjennom konstrueringen av nye posisjoner og kategorier:

The use of a variable is not simply an invocation of a pre-existing indexical value but an indexical claim which may either invoke a pre-existing value or stake a claim to a new value. (ibid.)

Jeg skal ikke gå nærmere inn på hvordan denne tilordningen av sosial mening foregår, men bare konstatere at språkets indeksikalitet gjør det mulig for språkbrukeren å *nyttiggjøre* seg språket som tegnsystem også utover det rent referensielle.

3.3.3 Endring som imitasjon

For å få innsikt i språklige endringsfenomener må vi, ifølge veletablert interaksjonistisk lære, skaffe en dypere forståelse av språkbrukernes intensjoner og hensikter og dermed bringe på det rene hva de mener med å agere som de gjør:

Hence, if we are going to understand why individuals acquire, use and react to language and its varieties in the way they do, we require a greater understanding of the dynamics of attitudes, motivations, identities and intentions, that is, social psychological phenomena. (Giles 1979: 2)

Howard Giles, som er en av de sentrale talsmennene for den interaksjonelle sosiolingvistikken, framhever her at *sosialpsykologiske* forhold kan gi oss den nødvendige innsikten i språkbrukerens atferd. Og det er nettopp fra sosialpsykologien Giles har hentet grunnprinsippene i sin velkjente *akkommodasjonsteori*, som forsøker å presisere betingelsene for at visse variasjonsmønstre vil finne sted (Giles 1973, Giles & Smith 1979). Et essensielt premiss i alle aspektene av denne teorien er at mennesket innehar en nærmest universell tilbøyelighet til å bedrive ulike former for *atferdsmessig synkronisering* med omgivelsene. Dette gjør at vi i vår situasjonelle praksis imiterer andres atferd på flere nivåer.

Fenomenet som blant annet er kalt *kameleon-effekten* (Chartrand & Bargh 1999), har fått mye oppmerksomhet i flere grener av psykologien. Van Baaren et al. (2003: 1095) omtaler tendensen til å ubevisst etterape andres atferd som "[p]erhaps the simplest and most fundamental social behaviour", og nettopp fordi det føles så naturlig og grunnleggende, er det ikke noe vi nødvendigvis legger merke til i det daglige:

The nonconscious mimicry of others is a continuous part of everyday existence and has become seamlessly woven into our daily lives. Because it is such a fundamental feature of our interactions with other people, we are usually not aware of the large role that mimicry plays. (Chartrand et al. 2004: 356)

Å gjøre som andre, å snakke som andre, å reagere som andre osv. er former for atferdstilpasning som mange psykologer mener er inherente i mennesket, og i mange tilfeller blir dette oppfattet som en automatisk, umarkert prosess som trer i kraft så fort en person observerer en annen persons oppførsel (op.cit.: 344). Det at språktrekk sprer seg fra person til person, er altså en helt naturlig foreteelse, ifølge dette prinsippet, og mye av endringsprosessens mysterium burde dermed være oppklart. Men så enkelt er det naturligvis ikke. Hvis all imitasjon foregår konstant gjensidig og usystematisk, vil den språklige variasjonen forbli stabil og ikke medføre endringer på makroplanet. Alle vil, ubevisst og automatisk, imitere noe av alle i samtlige samhandlingssituasjoner, og i et diakront perspektiv ville det dermed være umulig å påvise entydige utviklingstendenser i et gitt språkfelleskap.

Som jeg skal vise eksempler på senere, foregår deler av denne talespråklige etterapingen utvilsomt mer eller mindre intuitivt, men det er også åpenbart at den i betydelig grad er *intensjonalt* styrt (jf. 3.3.1). Kameleon-atferden kan dermed sies å ha et spekter som spenner fra ureflektert

”mimikry” til klart målrettet assimilering, og også imitasjon som på denne skalaen betegnes som ”ubevist”, kan tenkes å ha en hensikt. For selv om individer ofte ikke er klar over at de hermer, virker de å være i full stand til å nyttiggjøre seg kunnskapen om at imitasjon er knyttet til oppnåelsen av egne mål: ”People use mimicry to get others to like them, although they are not consciously aware of doing this or even of the adaptive function that mimicry serves.” (Chartrand et al. 2004: 351) De samme forskerne framhever også at vi har en tendens til å etterape mer jo mer opportunt det er for oss. Imitasjonen kan ses som en viktig strategi for sosial overlevelse, og forskjeller i sosial status vil dermed virke inn på graden av imitasjon (op.cit.: 349). Dermed er vi kommet fram til et viktig prinsipp som gjør imitasjon høyst relevant for å forstå språklig endring: Selv om atferdssynkroniseringen dels kan forstås som en inherent drift, er den også et viktig *strategisk* redskap i individets sosiale posisjonering. Imitasjon blir, med ulike grader av intensjonalitet, brukt til å vise tilhørighet og identifikasjon med andre individer, og den skjer derfor for en stor del systematisk og i tråd med sosiale, hierarkiske forhold. Visse individer er, av ulike sosiale årsaker, mer *imiteringsverdige* og blir derfor hyppigere objekt for etteraping enn andre. Karaktertrekk som disse individene innehar, blir dermed i større grad spredt til andre personer, noe som videre kan iakttas i aggregert form på makronivået – det som vi i et diakront perspektiv oppfatter som *endringer*. Dersom vi antar at språklige størrelser omfattes av de samme mekanismene, kan språkendringer forklares som et resultat av at mange ser det som opportunt å foreta de samme imiteringene på tilnærmet samme tid. Nøyaktig hva som gjør nettopp denne atferden fordelaktig i de aktuelle samhandlingssituasjonene, kan selvsagt variere sterkt på det individuelle plan, men som jeg allerede har antydnet, ligger det en form for sosial asymmetri til grunn i alle tilfeller. Den imiteringsverdige har en sosial posisjon som på en eller annen måte er ettertraktet i imitatorens øyne, og ved å handle etter prinsippet ”Jeg gjør som deg, altså er jeg som deg”, vil man kunne nærme seg denne mer prestisjefylte posisjonen.

Forståelsen av at imitasjon er en grunnleggende mekanisme i språkendring, er på ingen måte den interaksjonelle sosiolingvistikkenes funn. Allerede Otto Jespersen (1922: 292) omtaler hvordan språkbrukeren medvirker til endring ved å ta etter andre:

[H]e may imitate what he thinks pretty, or funny, and especially what he thinks characteristic of those people whom for some reason or other he *looks up to*. Imitation is essentially a social phenomenon, and if people do not always imitate the best [...], they will generally imitate ”their betters,” i.e. those that are superior to them – in rank, in social position, in wealth, in everything that is thought enviable.

Vi ser her at Jespersen tilskriver hierarkiske sosiale strukturer en viktig rolle når det gjelder å bestemme retningen på imiteringen. Språkbrukerne tenderer særlig til å etterape atferden til sine ”overmenn”, ifølge Jespersen, og alt som kan tenkes å være misunnelsesverdig eller på ett eller annet vis ettertraktet, er altså potensiell motivasjon for slik akkommodasjon. På samme måte

argumenterer Sturtevant (1947: 81) når han skal forklare fonologiske endringer: "Before a phoneme can spread from word to word [...] it is necessary that one of the two rivals shall acquire some sort of prestige."

Også i Tardes ([1903] 1962) klassiske sosiologiske drøfting av imitasjon blir det poengtert at "[l]inguistic progress is effected first by imitation" (op.cit.: 154). Tardes hovedanliggende er imidlertid å utrede mer generelt hvordan imitasjon som interindividuell fenomen er en nøkkelmekanisme bak diffusjon av alle slags innovasjoner, og dette gjør det klart at språklige nyheter kan ses parallelt med en rekke andre fenomener som distribueres sosialt gjennom imitering. Dette perspektivet åpner altså for å se språk i analogi med andre *motefenomener*, og dermed å anta at spredningen av språklige trekk er underlagt samme mekanismer som de som gjelder for blant annet klesmoter, hårmoter og interiørmoter. Mange har poengtert denne forbindelsen før meg, men de færreste av lingvistene som ivrig snakker om språklige moter, har gått i dybden på hva *mote* faktisk er. Jeg vil derfor vie dette temaet litt plass her – ikke minst for å se om forskning på mote kan utnyttes for å få en bedre forståelse av talespråklige endringer.

3.3.4 Språk og mote

"Fashion plays a dynamic role in the process of social change. She insists on obedience. Those people who scorn her dictates become outcasts of society. A certain amount of adherence is absolutely essential for acceptance in group life."

Ingrid Brenninkmeyer (1973: 263)

Den dialektologiske og sosiolingvistiske litteraturen inneholder en mengde eksempler på at forhold omtales som *moter i språket*. Larsen & Stoltz (1912: 248) bruker for eksempel begrepet "sproglig mode" i sin framstilling av Bergen bymål, og Sturtevant ([1917] 1961: 26) omtaler hvordan "fashions in dress" har sin parallell i "fashions in language". Denne opplagte korrespondansen mellom talestil og klesstil påpekes også av Irvine (2001). Likevel har ikke mote-konseptet fått noen bred behandling i sosiolingvistisk sammenheng. Om dette kommer av at mote i for stor grad assosieres med banaliteter som skjørtelengder, fargevalg og frisyrer, er vanskelig å si, men det er en kjensgjerning at moter lenge ble ansett som overflatiske og irrasjonelle trivialiteter som ikke hadde noen plass i seriøs samfunnsforskning (jf. Niessen & Brydon 1998, Sellerberg 1987). Mote ble riktignok behandlet allerede av Adam Smith (1759) (som for øvrig også påpekte at språk følger moten), og videre skrev sosiologi-pionerer som Thorstein Veblen, Herbert Spencer og Georg Simmel om ulike motefenomener (Kawamura 2005: 19ff.), men en egen motesosiologi ble likevel ikke etablert før i 1960-årene (jf. König 1973). De siste par tiårene har mote- og trendforskning derimot vokst raskt og blitt et betydelig og produktivt felt

innenfor både sosiologi, psykologi og sosialantropologi. Denne utviklingen må trolig ses som en naturlig følge av den plassen mote etter hvert har fått i livene våre (jf. f.eks. Lipovetsky 1994: 131ff., Sellerberg 2003). Motesosiologer framholder at mote som sosial mekanisme har grepet inn i stadig flere domener, slik at alle kulturobjekter helt eller delvis er regjert av moten:

In reality fashion is a universal, formative principle in civilization, capable of affecting and transforming not only the human body but also all its modes of expression. [...] Nothing that enters the sphere of human activities can escape [the] power [of fashion]. Like a thief in the night it intrudes everywhere, ultimately casting its spell even over those that had never the slightest intention of yielding to it.” (König 1973: 40ff.)

En helt basal definisjon av mote finner vi hos Sellerberg (2003: 5411): ”[Fashion is] that which is understood as being right in a specific time and context.” Det er altså snakk om en *tidsriktighet* som opptrer som autoritativ rettesnor for menneskelig adferd. Denne riktigheten har vel å merke ingenting med ”det moralsk riktige” eller ”det kvalitetsmessig riktige” å gjøre, og funksjonalitet i materiell forstand er også uvesentlig. Sapir (1931) skriver at motens praktiske irrelevans er dens livsvilkår, og understreker dermed at det moteriktige ikke henger sammen med rasjonelle forhold som praktisk bruk eller nytteverdi. Skjørtene blir ikke kortere som en direkte følge av at det har blitt varmere i været, og panneluggen blir ikke lagt til siden utelukkende for at man skal unngå å få håret i øynene. Slike justeringer skjer fordi moten tilsier at det er det riktige. Det er altså den *symbolske* betydningen med ulike objekter og ytre trekk som er det essensielle.

Etter mitt skjønn er det naturlig å knytte språklige endringer til denne tankegangen og behandle dem tilnærmet på samme måte som andre moter. Heller ikke språkforandring kan sies å være styrt av nødvendighet i funksjonell forstand, for som Roger Lass (1980: 131) sier med rungende majuskler: ”NO CHANGE IS EVER NECESSARY.” Språket gjennomgår ikke endringer for å unngå å bli dysfunksjonelt. Ingen trøndere slutter å palatalisere fordi det er påkrevet for å opprettholde kommunikasjonen i basal forstand. Slike endringer har en annen beveggrunn, en annen motivasjon, og for å forstå denne må språklige elementer oppfattes som *sosiosementiske* tegn, akkurat som ulike skjørtelengder og hårfrisyrer. På et visst tidspunkt og i en viss kontekst blir ulike elementer bevisst valgt ut, det ene foretrukket framfor et annet, på grunnlag av at det er ”det riktige”. Det skjer i pakt med en norm som er foreskrevet av et kollektiv som individet søker aksept eller anerkjennelse hos, og må i alle tilfeller ses som en form for bevisste handlinger. Som Sellerberg (1987: 65) sier, er det altså ikke hold i myten om at motens omskiftinger blir fulgt blindt og uforsettlig – nærmest i form av en massepsykose. Tvert imot er det høyst kalkulererte og intensjonale handlinger fra enkeltindivider som ligger bak. Å forholde seg til og tilpasse seg etter moten henger sammen med individets ønske om en optimal selvscenesettelse, og symbolsystemet som moten konstituerer, gjør det mulig å plassere seg i forhold til bestemte sosiokulturelle referansepunkter.

I tidlige sosiologiske undersøkelser var det vanlig å se den skiftende moten som utslag av *klassedifferensiering* (Kawamura 2005: 21f.). De ledende klassene slo an tonen med sine innovasjoner, disse ble imitert av middelklassen, og deretter av de lavere klassene. Overklassens behov for å differensiere seg fra folk med lav status førte så til at ytterligere nyskapninger kom til, og slik oppstod en evig syklus av innovasjon og imitasjon. Høy sosial status kvalifiserte automatisk til å bidra i defineringen av hva som var mote, og folk av lavere rang var alle underlagt den samme higen etter å gjøre og være som sine sosialt overordede. Dette prinsippet, som ble brukt som forklaring på motens drivkraft og diffusjon, har i ettertid blitt kalt ”trickle-down theory” (King 1973, Sellerberg 1994: 58f.): Motefenomenene *sildrer ned* gjennom klassehierarkiet i en stadig fornyet strøm motivert av ønsket om å skille seg fra det inferiøre.

Forutsetningen for at en slik modell i det hele tatt skal være gyldig, er et relativt åpent og klart stratifisert samfunn. Mange samfunnsforskere hevder at de tradisjonelle klassehierarkiene har blitt mindre entydige og betydningsfulle i løpet av de siste femti årene (jf. f.eks. Clark & Lipset 2001), og med denne utviklingen har også statusrelasjonene blitt restrukturert. Dette har gjort det vanskeligere å godta klassedifferensiering som en relevant forklaring på motens mekanismer (jf. Blumer 1969, Crane 2000: 9ff.), og utover fra 1960-årene har det oppstått både en ”trickle-across theory” og en ”percolating-up theory” (King 1973: 224f.). Benevnelsene på disse teoriene indikerer hvor krevende det har blitt å finne klare retninger i diffusjonen. Oppløsningen av tradisjonelle statushierarkier har gjort det vanskeligere å predikere hva som vil slå igjennom som ”det riktige” og ”det som er *in*”, siden det er blitt mindre opplagt hvem som sitter med definisjonsmakten: ”[F]ashions do not trickle down in an orderly way from centers, but come from almost anywhere today” (Klapp 1969: 109). Som vi skal komme tilbake til nedenfor (kap. 3.4), legger de senmoderne samfunnsforholdene til rette for at alle kan være *symbolprodusenter*, og hvorvidt du har den nødvendige gjennomslagskraften, trenger ikke å ha noen sammenheng med en bestemt klasses tilhørighet eller annen form for nedarvet sosial status (jf. f.eks. Blumberg 1973). Sosial ballast i form av herkomst og tilknytning til en sosioøkonomisk elite er med andre ord ikke avgjørende for om dine stilpreferanser blir overtatt av andre. En grunnleggende individualisering har gjort at mote må oppfattes som *ego-symbolisering* heller enn *status-symbolisering*; det et individ primært blir vurdert etter, er særtrekk ved den personlige framtoningen, dvs. det Blumberg (op.cit.: 492) kaller ”the externalities of appearance and personality”. Den enkelte kan aktivt regissere iscenesettelsen av seg selv og følger dermed også ulike moter uavhengig av tradisjonelle statushierarkier. Det blir mer relevant å se seg som deltaker i en *livsstil*³⁵ enn som medlem av en klasse eller en annen makrokategori, og hvem som får

---

³⁵ Mer om dette begrepet nedenfor (3.4.4).

posisjonen smakselite og ledestjerne, blir dermed temmelig uforutsigbart. Den enorme mengden trender innenfor alle samfunnsområder tyder ikke desto mindre på at mote som kollektivt fenomen er mer levende enn noen sinne.

Psykologen og sosiologen Alberoni (1972) begynte allerede i 1950-årene å lete etter det han kalte "en maktløs elite", dvs. personer med en livsstil og atferd som har stor sosial gjennomslagskraft til tross for at de verken er tilhørende aristokratiet eller andre tradisjonelle makteliter. Han identifiserte det han kalte *divi*, idoler, som ved hjelp av sin symbolske makt hadde evnen til å definere hva som var "det riktige". Jakten på slike "maktløse eliter" på ulike plan har blitt videreført med stadig økende intensitet av trendforskerne, og noen av deres funn mener jeg kan være tjenlig å overføre til undersøkelser av språkendring. For hvis vi nå går med på at språklige innovasjoner og motefenomener spres gjennom de samme mekanismene, altså at det i begge tilfeller er snakk om mer eller mindre bevisst utnyttelse av et sosiosemantisk symbolsystem med selvpresentasjon og selvposisjonering i det sosiale rommet som mål, så burde det være mulig å bruke noe av kunnskapen om motediffusjon til å få innblikk i talemålsutvikling. De individene i et fellesskap som viser seg å ha makt til å tilskrive symbolske størrelser prestisje, dvs. gjøre ting "kult" og moteriktig", må også kunne tenkes å ha innflytelse på hvilke språklige praksisformer som gjelder som "riktige" og dermed lettest blir imitert av andre. Ved å identifisere individer som opptrer som anførere, i betydningen "trendsettere", kan det også være mulig å kartlegge hvilke språklige atferdsformer som kan antas å være på frammarsj.

Motesosiologer har i sitt forsøk på å forklare distribueringen av moter blant annet fokusert på hvordan ulike *personlighetstyper* har ulike funksjoner i diffusjonsprosessen (jf. f.eks. Lang & Lang 1961, Rogers 1962). Årsaken til at visse personer har større gjennomslagskraft som trendsettere, har dermed blitt ført tilbake til grunnleggende karaktertrekk ved det enkelte individ. Om *personlighet* skal ses på som primært medfødte kvaliteter eller som noe som er tilegnet gjennom sosialisering, er høyst omdiskutert (jf. f.eks. McCrae et al. 2000, Pervin 2002: 105–131, Teigen 1997), men den langtrukne og komplekse *arv–miljø-debatten* er ikke noe vi skal ta innover oss i denne sammenhengen. Mellom antipodene i denne diskusjonen finner vi imidlertid debattanter som framholder at personlighetstrekk kan være av begge opphav: Mens enkelte forhold er resultatet av sosialisering, må andre forhold ubetinget forstås som psykobiologisk fundert (Rothbart et al. 2000). Som Wiggen (2005: 203f.) viser, utfordrer en slik oppfatning et grunnpremiss i mye klassisk sosiolingvistisk forskning, som tilsier at menneskets handlingsmåter ensidig eller i svært stor grad bunngrunnet i sosial forming. At genetiske forhold skal kunne styre språklig atferd, strider mot all sosiolingvistisk fornuft, men flere individorienterte sosiolingvister har etter hvert sett til nyere personlighetsforskning og erkjent at individuelle særtrekk på

neurobiologisk nivå spiller en rolle i språklig variasjon (jf. f.eks. Aniansson 1996, Mæhlum 1992: 330ff., Skjekkeland 2001). Myers-Scotton (1980: 362f.) peker på at "individual personality characteristics" kan være mer vesentlige når det gjelder å predikere språklige valg enn det sosial gruppetilhørighet trenger å være, og hennes oppfordring om å vektlegge slike personlige særtrekk har altså etter hvert i større grad blitt fulgt. Mæhlum (1992: 331) er blant dem som diskuterer *personlighetens betydning* for språklig atferd, og hun støtter Scottons tanke om at denne faktoren har en helt avgjørende funksjon: "[E]t individs personlighet representerer en svært vital komponent i det komplekset av faktorer som vil kunne influere på valget av språklige strategier innenfor et visst språklig fellesskap." Mæhlum legger særlig vekt på de sidene ved personligheten som gjelder menneskets varierende konformitetsbehov (op.cit.: 332f.), og hun bruker en dikotomi hentet fra psykologien (Snyder 1987), som betegner to persontyper med ulik grad av sosial fleksibilitet, i betydningen "pragmatisk konformitet": "high self-monitors" og "low self-monitors". Den første typen defineres av Snyder som

[...] someone who is particularly sensitive to cues to the situational appropriateness of his or her social behaviour and who uses these cues as guidelines for monitoring (that is regulating and controlling) his or her expressive behaviour and self-presentations. (op.cit.: 14)

Motpolen er da et individ som er

[...] less attentive to social information about situationally appropriate self-presentation and does not possess a highly developed repertoire of self-presentational skills. His or her expressive self-presentations seem, in a functional sense, to be controlled by inner attitudes, dispositions, and values, rather than to be moulded and shaped to fit the situation." (ibid.)

Ulik sensitivitet for det Snyder her kaller "situational appropriateness", er også en variabel som har vært sentral når trendforskere har utviklet sine personlighetstypologier. Jeg skal ikke gå i detalj på de tallrike taksonomiene som er foreslått (se f.eks. Rogers 1962: 150f. og 208f.), men særlig én dikotomi er gjennomgående, nemlig den som på norsk gjerne omtales som "velgere vs. følgere" (jf. f.eks. Rørhus 1993: 330ff.). Opphavet til denne tilskrives gjerne sosiologen Scipio Sighele (1893) som lanserte betegnelsene "incube" og "succube" som merkelapper på to ulike mennesketyper hvorav den ene ("incube"/"velgeren") er den toneangivende og dominerende, mens den andre ("succube"/"følgeren") agerer under innflytelse av førstnevnte. Denne protodikotomien har blitt videreutviklet i et utall variasjoner som tidvis også har blitt komplementert med mellomposisjoner og andre underdelinger. Den første hovedtypen går blant annet under benevnelse som *key communicators*, *adoption leaders*, *influentials*, *influencers*, *innovators*, *style setters*, *gatekeepers*, *lighthouses*, *fashion leaders*, *progressists* og *instigators*, mens "følgerne" blant annet kalles *adoptives*, *fabians*, *followers*, *adherents*, *imitators*, *parochials* og *susceptibles*. "Velger"-typene karakteriseres gjerne av å være "selvorienterte", og dermed "low self-monitors", ettersom de i liten grad er affektert av andres oppfatning av dem. De ekserserer en selvstendig vilje, er aktive, initiativsterke og prøver å styre sine liv gjennom målbevisste valg. "Følger"-typene er derimot

”andreorienterte”, og altså ”high self-monitors”, og i høy grad opptatt av gruppenormer og hvordan de framstår i andres øyne. De er defensive i sin orientering overfor omverden og innordner seg i stor grad andres avgjørelser.

Begge disse prototypiske ego-orienteringene er interessante i forbindelse med språklig endring, og sammen utgjør de ideelt sett løsningen på de to klassiske spørsmålene som språkendringer reiser, nemlig ”*the actuation problem*” og ”*the transmission problem*” (jf. f.eks. McMahon 1994: 44ff.). Spørsmålet om hvordan en språklig innovasjon igangsettes, kan teoretisk sett besvares ved å kartlegge selve initieringen, og da vil ”velger”-typen være den opplagte språkbrukeren å lete hos. Det er påfunn og nyskapninger fra slike personer som i teorien har størst sjanse for å få gjennomslag. Spredningen (altså ”*the transmission*”) er likevel avhengig av ”følgere” som av en eller annen grunn imiterer innovasjonene som ”velgerne” bringer på banen. Det er som kjent langt ifra alle språklige nyskapninger som medfører endring, og de fleste strukturelle forandringer dør ut eller forblir idiolektiske særtrekk. Som både McMahon (1994: 248f.) og Milroy & Milroy (1985b: 370) antyder, vil det være nærmest umulig å forutsi om den variasjonen man iakttar hos et enkeltindivid, kommer til å føre til endringer, og det vil derfor være mer fruktbart å fokusere på *transmission*-aspektet enn på *actuation*-aspektet. Selve innovatøren blir mindre vesentlig rett og slett fordi det neppe vil la seg gjøre å identifisere ham eller henne. I stedet må fokuset flyttes til dem som faktisk viderefører endringen; altså de som står i front når det gjelder den sosiale distribusjonen. Milroy & Milroy (ibid.) kaller slike aktører ”the early adopters”, en betegnelse som også er velkjent i motesosiologien (Rogers 1962: 169f.). Denne ”tidlige adoptanten” er altså en ”følger”, men ingen hvilken som helst blant følgerne. Det er en aktør som fungerer som peilepunkt for andre følgere, og som blir oppfattet som veiledende når det gjelder innovasjoner: ”The early adopter is considered by many as ’the man to check with’ before using a new idea.” (op.cit.: 169) Denne aktøren nyter respekt som ”kjenner” blant sine venner og bekjente; han oppfattes som velinformert og vellykket i sin omgang med nyheter. Aktøren er selv klar over at hans posisjon avhenger av stadig oppdatering og riktige valg, og han har derfor en høy bevissthet om å holde seg orientert om novasjonenes symbolske verdi.

Disse karaktertrekkene finner vi også igjen hos Lipovetskys (1994: 149) term ”fashion person” – *motemennesket*. Lipovetsky beskriver et individ som er skapt i motens bilde. Det er en kinetisk personlighet med fleksible holdninger og fluktuerende smak. Denne sosiale aktøren har få sterke sosiale bindinger og er konstant parat til å revidere sin sosiale identitet i forhold til det som til enhver tid blir ansett som ”in”. Det er altså snakk om en person som har et ønske om å henge med på alle de ”riktige” forandringene og som slik sette er disponert for konformitet. Samtidig er det viktig for vedkommende å ligge nærmere kilden til forandringene enn øvrige

følgere. Lipovetskys motemenneske er altså helt klart en ”early adopter”, en som er opptatt av å ligge i forkant. Han er ikke en innovatør i betydningen ”oppfinner”, men fungerer likevel som *en fornyer* i sitt miljø ved at han er den sentrale distributøren av nye ideer, og dermed en forvalter av det tidsriktige og prestisjefylte.

De ulike typologiseringene i motesosiologien er som sagt tallrike og varierende, og det å i det hele tatt utlede slike typebetegnelser er omstridt blant mange personlighetsforskere (jf. Barenbaum & Winter 2008, Pervin 2002). Jeg vil likevel bruke noen av de veletablerte idealtypene i ganske forenklete utgaver, og forsøke å plassere mine informanter i forhold til dem. Jeg vil altså forsøke å identifisere karaktertrekk hos enkeltinformanter, som gjør at vedkommende kan sies å være mer eller mindre av *motemenneske*-typen. Med ”karaktertrekk” menes personlighetsegenskaper som kommer til syne i intervjusituasjonen eller under øvrig observasjon. En rekke psykologer mener, som nevnt ovenfor, at mange slike trekk er medfødt, dvs. resultatet av en genetisk basis. Innvendingene er imidlertid mange, og jeg synes også det er problematisk å snakke om at *anlegg* og *disposisjoner* hos den enkelte styrer språkets utvikling. Jeg vil derfor understreke at selv om man velger å ta høyde for at sentrale aspekter ved en språkbrukers personlighetsprofil kan være *kongenitale*, trenger man ikke å være determinist. Medfødtthet er ikke ensbetydende med skjebne, og det er mange (kulturelle) forhold som senere vil regulere hvordan den enkelte ”lever ut sin natur”. Noen grunndrag ved personligheten velger jeg likevel å tro legger føringer også på den språklige atferden – ikke minst når det gjelder å forholde seg mer eller mindre konformt eller å tvert imot bryte med normen.

Disse trekkene vil jeg prøve å kartlegge blant annet gjennom å gjøre motefenomener til et tema for forskningssamtalene med informantene (jf. også 4.5). Tanken er at jeg dermed kan danne meg et bilde av endringsvillighet og individuelle anlegg for å føye seg eller stritte imot konformitetspress. Hvis vi på bakgrunn av denne diskusjonen kan anta at språklige innovasjoner til en viss grad følger samme trasé som moten for øvrig, kan en slik tilnærming gi en pekepinn på hvilke endringstendenser som vil ha størst sjanse for å bli videreført.

3.4 Senmoderniteten

Det sterke individfokus og troen på individets frihet, som er sentrale tanker i både sosialkonstruksjonismen, teoriene om performativitet og flere andre av perspektivene som er skissert ovenfor, må vi se på bakgrunn av det som kalles *en senmoderne samfunnsforståelse*. Diskusjonen om det senmoderne er innfløkt og omfattende, og vi skal bare i begrenset grad trekke den inn her. Det er likevel nødvendig å klargjøre noen fundamentale senmoderne perspektiver fordi disse åpenbart er utslagsgivende også for den *sosiolingvistiske* teoretiseringen. Jeg

skal derfor ta tak i noen sentrale termer og kategorier og se hvordan disse lar seg anvende i en senmoderne tilnærming. Men aller først en presisering av hva jeg i denne sammenhengen legger i det senmoderne.

Senmoderniteten er et begrep som har mange (tilnærmet) parallelle avskygninger som opptrer i både sosiologisk, filosofisk og idéhistorisk litteratur: Det er blant annet snakk om postmoderniteten, den reflekseive moderniteten, høymoderniteten, det posttradisjonelle samfunn, den flytende moderniteten m.fl. (jf. f.eks. Bauman 2000, Beck 1992, Beck & Beck-Gernsheim 1996, Lash & Friedman 1992, Lash & Urry 1987, Ziehe & Stubenrauch 1983). Vi skal ikke her gå inn på hvilke nyanser som skiller de forskjellige betegnelsene, men heller fokusere på fellesnevnerne deres.

Alle de nevnte termene viser til en tidsånd eller en fundamental transformasjon av tilværelsen på ulike nivå. Senmoderniteten innebærer både materielle og sosiale forandringer som virker inn på hvordan vi omgås, hvordan vi innretter fellesskapene våre, og hvordan vi forstår oss selv og andre. Anthony Giddens (1990, 1991), som ofte blir sett som opphavet til termene "late" og "high modernity", hevder at disse utviklingsprosessene er en videreføring av endringsfenomener som har pågått gjennom hele moderniteten, dvs. den historiske epoken som enkelte vil føre helt tilbake til oppfinnelsen av trykkekunsten (jf. f.eks. Toulmin 1992: 5f.), og at vi derfor ikke kan snakke om noe abrupt brudd med den samfunnsforståelsen vi finner i klassisk sosiologi. Andre, som f.eks. Lyotard (1984), fokuserer mer på at det har skjedd et fundamentalt, historisk skifte, og at vi dermed er i en annen fase enn moderniteten, nemlig *post*-moderniteten. Det finnes også andre uoverensstemmelser mellom opphavsmennene bak termene nevnt ovenfor, men disse får ikke plass her.

De materielle forandringene som i løpet av de siste tiårene gjennomgripende har omformet tilværelsen vår, er først og fremst teknologiske og infrastrukturelle nyvinninger som har medført økt mobilitet og effektivisert informasjonsutveksling (jf. begreper som "informasjonsalderen", "Computer Age", "den digitale revolusjon" osv.). Disse forholdene inngår i de *globaliseringsprosessene* som gjerne blir sett som et kjennemerke på det senmoderne (jf. Featherstone et al. 1995, Helle-Valle 2000). Ikke minst innebærer dette at det romlige skifter karakter, og avstand i fysisk forstand har blitt mindre relevant. Det har skjedd en reorganisering av tid/rom-forhold gjennom sammenvevninger av lokaliteter i sosioglobale systemer. På denne måten har verden i større grad blitt *ett sted* – ett samfunn med en felles kultur og en felles økonomi. Det har foregått en *global homogenisering* og på samme tid en *lokal heterogenisering*. Stadig større flyt av mennesker, varer og informasjon har på grunnplanet ført til at den enkelte har fått utstrakt tilgang til impulser og symbolsett fra helt andre sosiale fellesskap, og dermed i varierende

grad blitt vevd inn i overlokale kultur- og forbruksmønstre. Disse prosessene blir av enkelte omtalt som *av-territorialisering*, og vi skal nedenfor (kap. 3.4.3) komme nærmere inn på hva som har skjedd med *stedet* i det senmoderne.

Transformasjonene på det *sosiale* planet har også ført til økt samfunnsmessig kompleksitet. Sentralt for pluraliseringen av vår måte å omgås og relatere oss til andre på, står det som blir kalt *individualiseringsteser*. Denne har flere opphavsmenn og er i det hele tatt en lang historie, men som for eksempel Levinsen (2006) viser, er det Ulrich Beck (1992, Beck & Beck-Gernsheim 1996, 2002) som mest ettertrykkelig har satt individualisering i sammenheng med det postindustrielle og senmoderne samfunnet. I det som Beck kaller *risikosamfunnet*, har den enkelte aktør fått større mulighet til, og samtidig kraftigere forventning om, å forme sitt eget livsløp. Tradisjonelle samfunnsstrukturer har forvitret, og etablerte sosiale roller og kategorier har blitt tappet for funksjon og mening. Slike kollektive størrelser ansporer derfor ikke lenger til handling, og enkeltindividet må søke annensteds for å finne svar på hvem det er og hva det skal med livet sitt. Også teoretikere som Bauman (2000), Giddens (1991) og Ziehe (1989, Ziehe & Stubenrauch 1983) slutter på forskjellige måter opp om tanken om at de gamle institusjonelle determinantene har falt, og at individet dermed i større grad er fristilt og overlatt til egne valg. Det blir lagt vekt på at grunnleggende sosiale strukturer har mistet mye av sin handlingsanvisende kraft, og at den enkeltes refleksive kapasitet i stedet styrer når livet skal formes og leves. Tradisjoner er ikke noe som lenger gir seg av seg selv, men noe som aktivt må *velges* og bevares av den enkelte. Giddens (1990, 1991, 1994) bruker begrepet *disembedding*³⁶ når han beskriver hvordan individet frikoples fra tradisjonelle bindinger og regulerende mekanismer. Det han omtaler som ”pre-established precepts and practices” (1991: 20), mister grepet om enkeltmennesket, og nedarvede holdnings- og handlingsmønstre blir ikke automatisk tatt opp av den som fødes inn i et samfunn. Giddens postulerer i stedet at individet er prosjektleder for sitt eget liv, og at dette prosjektet går ut på å opprettholde et konsistent biografisk narrativ om ”seg selv”.

Forestillingene om svekket normtrykk, av-tradisjonalisering og stor grad av selvrefleksivitet har som konsekvens at alminnelige sosiologiske kategorier blir mindre relevante når det gjelder å skaffe innsikt i samfunnsmessige endringer. Hvis den radikale individualiseringen holder stikk, kan det synes som en fåfenget forskningsstrategi å undersøke hvordan dette og hint samvarierer med klasse, kjønn, etnisk bakgrunn osv. Som Quist (2006) påpeker, berører denne utfordringen også sosiolingvistikken. For hva kan sies å være sosiolingvistikkens objekt når kategorier som man hittil har ansett som fundamentale, blir dekonstruert og sågar omtalt som ”zombie categories” (Beck & Beck-Gernsheim 2002: 202ff.)?

---

³⁶ I den danske oversettelsen av Giddens’ tekster brukes ”udlejring”, og ”utleiring” er også brukt i norske diskusjoner av Giddens, men jeg velger i denne sammenhengen oversettelsen ”frikopling”.

Det er imidlertid nok av dem som er kritiske til individualiseringstesen, og som understreker at kollektive strukturer og størrelser fortsatt utvilsomt er formende for folks handlinger. I sin sterkeste form tilsier individualiseringstesen at individet er autonomt og omgitt av en absolutt voluntarisme, og det er særlig denne tilnærmingen som møter motbør. En svakere tese holder fast på at senmoderniteten har et institusjonelt underskudd, men at størrelser som kjønn, klasse og etnisitet fortsatt er sentrale – ikke minst når det gjelder å forstå identitetsdannelse (Krange & Øia 2005: 245ff.). Som Trondman & Jönsson (1994: 137) påpeker, er det et paradoks at vi midt oppe i all diversifisering og individualisering av sosiale grupper tenderer til å bli ”individualisert” på nøyaktige samme måter. Også Furlong & Cartmel (1997: 107) framhever det merkelige ved at det senmoderne mennesket later til å bli styrt av kollektive strukturer som samtidig erklæres irrelevante:

The paradox of late modernity is that although the collective foundations of social life have become more obscure, they continue to provide powerful frameworks which constrain young people’s experience and life changes.

Krange & Øia (2005: 253) konkluderer i sin kritikk av individualiseringstesen med at den mangler empirisk evidens. Ideen om at mennesket i vår tid er ubundet av sosiale strukturer, står sterkt som *kulturell etos*, men i realiteten har gamle kulturelle og sosiale bånd langt fra sluttet å stramme, mener de (op.cit.: 141f.). De virksomme strukturene skjules bak ideologien om den individualiserte frihet, og individets valg blir ukritisk oppfattet som selvstendige og bevisste.

Dermed er vi tilbake ved de klassiske aktør–struktur-motsetningene vi berørte ovenfor (kap. 3.2), der synet på handlinger som resultat av aktørens frie vilje står i kontrast til synet på handlinger som strukturdeterminerte. Jeg har allerede skissert Giddens’ og Bourdieus forsøk på å megle mellom eller syntetisere disse motpolene, og jeg vil her gå litt nærmere inn på sistnevntes *praksisteori* der vi også finner det tidligere omtalte *habitus*-begrepet.

Selv om Giddens og Bourdieu på sett og vis har et felles prosjekt, står de også som klare antagonister i mange sentrale spørsmål – det gjelder ikke minst i synet på hva som skal forklare sosial kontinuitet og reproduksjon. Bourdieu (1977b) setter seg eksplisitt imot den voluntaristiske subjektforståelsen som blant andre Giddens, Beck og Bauman plederer, og vektlegger i stedet sosialisering og kulturelt utviklet kompetanse. Bourdieu framholder at ulike kapitalformer regulerer menneskelig praksis og dermed relasjonen mellom ulike klasser og statusgrupper i samfunnet. Tilgangen til denne kapitalen bestemmer den enkeltes posisjon i det sosiale rommet, og det foregår en evig maktkamp mellom aktørene innenfor spesifikke *sosiale felt*. Slike felt ser Bourdieu som en rekke mikrokosmos som har vokst fram som følge av historiske differensieringsprosesser (jf. f.eks. Bourdieu 1992). De er bygd opp av et stort antall uuttalte overenskomster som definerer hva som er gyldige symboler, handlemåter og kunnskaper

innenfor det aktuelle feltet. For å oppnå en spesifikk posisjon innenfor et felt må man beherske visse kulturelle koder og ha utviklet en følelse for de gjeldende konvensjonene, dvs. kunne skille legitim fra illegitim kapital. De sosiale feltene har ingen fast eksistens; de oppstår, omformes og sviner hen som en konsekvens av historisk utvikling, og de kan dermed sies å ha en autonomi som "[...] varies considerably according to periods and national traditions" (Bourdieu 1996: 220f.).

Kapitalen som blir brukt til å forhandle om posisjoner innenfor det sosiale feltet, kan kort fortalt sies å være verdier, adganger og ressurser som aktøren rår over (Bourdieu & Wacquant 1992: 97). Kapitalbegrepet må i denne sammenhengen forstås relativt; de ulike formene for ressurser får verdi bare om det finnes et marked som tilkjenner denne verdien. Ved å tilegne seg ulike former for kapital kan den enkelte forflytte seg innenfor det sosiale rommet, og dette kan i sin tur føre til at styrkeforholdene innenfor et felt blir endret. Men selv om aktørene dermed har visse muligheter til å få adgang til ulike sosiale goder som prestisje og makt, står de ikke fritt til å handle og forhandle om kapital. Individet er gjennom sin *habitus* forankret i en sosial og kulturell kontekst, og har dermed en begrenset valgfrihet. Valgalternativene bestemmes av den internaliserte kunnskapen som *habitus* utgjør (jf. kap. 3.2), og den enkeltes individualiseringspotensial er på den måten regulert av forhold som står utenfor aktørens kontroll. Som tidligere nevnt blir *habitus* sett som et produkt av historien (Bourdieu 1990: 54), som en *tause kunnskap* som utvikles gjennom situert praksis over lang tid. Denne tause, kroppsliggjorte kunnskapen omsettes til ny praksis som er med på å re-produsere *habitus* og dermed også å re-produsere sosiale forhold.

Bourdieu demmer med dette opp for mye av den sterkt voluntaristiske subjektiviteten som kan utledes av teoriene om senmoderniteten. Men som blant andre Elster (1983) har innvendt, blir det problematisk å forklare endring på bakgrunn av *habitus*-begrepet hvis man antar at den tause kunnskapen innebærer en form for ubevisste strategier. Fravær av intensjoner kan ikke motivere for handling, påpeker Elster (op.cit.: 66), og når det som motiverer, ikke er kjent for den handlende, er det ikke mulig å være strategisk.

Mange vil som Elster påstå at Bourdieus "tenkeverktøy" *praksis, felt og habitus* ikke entydig løser den evige striden mellom subjektivismen og objektivismen (eller voluntarisme og determinisme), men det er også mange som ser disse begrepene som fruktbare hjelpemidler når man vil ta vare på dialektikken mellom *internalisering av det eksterne* og *eksternalisering av det interne* (jf. Østerud 1994). Den enkelte aktor innrømmes i Bourdieus teori frihet til å velge mellom ulike strategier, men der dette handlingsrepertoaret likevel er styrt av vår kulturelle arv. *Habitus* har

altså en individuell utforming, men er like fullt en form for kollektiv subjektivitet som foranlediger felles realitetsoppfatninger.

Teorier om det senmoderne samfunnet legger altså stor vekt på at individet har trådt fram fra historiens mørke og i større grad blitt et handlende *subjekt*. Fornäs (1992: 13) legger i dette at ”[...] the individual person increasingly has to – and can – choose his or her way of life without relying so much on belonging to social collectives”. Som vi nå har sett, mener Bourdieu (og andre) at det er grunn til å modifisere denne oppfatningen. Kollektive meningsressurser må også inkluderes for å forstå det senmoderne menneskets bevegelser og handlinger – og ikke minst dets *identitetsforming*.

3.4.1 Identitet i senmoderniteten

”In Wahrheit gibt es kein isoliertes, menschliches Individuum, denn der Mensch ist Mensch nur in menschlicher Gemeinschaft und durch Teilnahme an ihr.”

[”I virkeligheten finnes det intet isolert, menneskelig individ, for mennesket er menneske kun i menneskelig fellesskap og gjennom deltakelse i dette.”]

Paul Natorp ([1920] 1974: 103, min overs.)

Den framtreddende plassen som individualiseringstesen har fått i teoriene om det senmoderne, har naturlig nok gjort *individuell identitet* til et sentraltema. Bauman (2001b: 121) hevder at identitetskonseptet i våre dager er det mest anvendte og omdiskuterte i humanistisk forskning, og det er derfor ingen dristig påstand fra Bucholtz & Hall (2005: 608) når de erklærer at ”the age of identity is upon us”. Samtidig har det blitt stadig mer problematisk å forholde seg til denne størrelsen etter hvert som det essensialistiske tankegodset har blitt utfordret av mer konstruktivistiske perspektiver (jf. Goldstein & Rayner 1994, Hall 1996). For hvordan kan man *være* noe når alt dreier seg om å *gjøre*? I senmoderne teoretisering om identitet har det blitt nærmest et aksiom at det ikke er snakk om noe som *er*. ”We are, not what we are, but what we make of ourselves.” (Giddens 1991: 75) Identitet må forstås som en prosess; ikke som noe konstant *værende*, men som noe stadig *tilblivende*. Denne tilnærmingen står i skarp kontrast til det essensialistiske synet som har rådet grunnen i mye av den tidligere, vitenskapelige omgangen med identitetsbegrepet. Både filosofien og psykoanalysen har operert med en slik forståelse, men det er særlig psykologen Erik H. Eriksons (f.eks. 1968) arbeid i 1960-årene som bidro til å etablere identitetstermen som en analytisk enhet.³⁷ Et essensialistisk identitetssyn tilsier at individet er

---

³⁷ Det er imidlertid viktig å understreke at også Erikson la vekt på at identitet har dynamiske kvaliteter: ”For identity is never ’established’ as an ’achievement’ in the form of a personality armor, or of anything static and unchangeable.” (1968: 24).

konstituert av visse medfødte kjerneegenskaper og -kvaliteter som inngår i en helhetlig og stabil identitet. Det er altså snakk om en monolittisk kjerne som gjør individet atskillbart fra andre individer, og som dermed definerer det.

Den konstruksjonistiske oppfatningen av identitet, som gjerne føres tilbake til G.H. Mead (1934), vektlegger derimot at individet blir definert gjennom samhandling med andre. Identitet blir sett som noe sosialt skapt, noe som konstrueres gjennom meningsfylt praksis i møte med signifikante andre (jf. Meads term "significant others"). I sentrum står et omskiftelig selv som ikke har noen permanent essens, men som kontinuerlig gjenoppfinner seg selv på grunnlag av egen-refleksivitet:

Self-reflection leads to a continuous re-forming of who I am, a trajectory accelerated into a kind of "continuous feedback loop" in a society characterized by ever-increasing information and intensifying demands for rapid role-shifts. (Goldstein & Rayner 1994: 370)

Som Brubaker & Cooper (2000) påpeker, virker denne polariseringen mellom et essensialistisk og et konstruksjonistisk ytterpunkt forstyrrende for hele diskusjonen om identitet, og den bidrar til å gjøre selve identitetskategorien ubrukelig som analytisk verktøy. Senmoderne forskeres sterke fokus på refleksivitetsprosesser og selvdefinering har gjort det vanskelig å si at identiteten har noen konstante elementer overhodet, og dermed er identitetsbegrepet i ytterste konsekvens overflødiggjort. Det blir uklart hvorfor det vi i senmoderniteten omtaler som en multippel, fragmentert, forhandlet, kaleidoskopisk, konstruert og flytende størrelse, skal konseptualiseres som "identitet" i det hele tatt (op.cit.: 6). Når anti-essensialister har fortrent alt som kan kalles kjerne, er identitetsbegrepet gjort så uendelig elastisk at det ikke kan operasjonaliseres på noen måte, hevder Brubaker & Cooper (op.cit.: 1): "If identity is everywhere, it is nowhere." De mener derfor at det ikke er noen god løsning å holde seg til en gjennomført konstruksjonistisk identitetsoppfatning. Identitet må snarere ses som en dualitet som rommer både det dynamiske og det stabile (jf. f.eks. Fink 1991). Bell (2001: 164) er blant dem som poengterer dette:

We do not recreate ourselves moment by moment out of nothing. We are not a *tabula rasa*. We bring to the present the shapings of our past, of our relationships, of our environment.

Som Woodward (2000: 7f.) formulerer det, involverer identiteten både det subjektive og interne, og det eksterne. Individet har altså til en viss grad autonomi til å konstruere en identitet, men samtidig finnes det forhold, både interne og eksterne, som tøyler denne friheten. Identiteten består av både mer faste og mer omskiftelige elementer, og som Jenkins (2004: 19) framhever, kan vi snakke om at visse lag av identiteten er mer primære enn andre. Det han omtaler som "primary identities", etableres tidlig i livet og er mer motstandsdyktige mot endringer senere i livsløpet. I denne sammenhengen er det naturlig å se på det som vi ovenfor (kap. 3.3.4) kalte personlighetstrekk. Dette er grunnleggende kvaliteter eller karakteristika som oppleves som mer *nukleære* enn andre, og som dermed kan sies å høre til på et slikt primært nivå. Utenpå disse ligger

identitetslag med varierende grad av fleksibilitet og omskiftelighet. Slik blir identiteten å forstå som et *kompleks* av identiteter hvorav noen vanskelig lar seg påvirke, mens andre kan forhandles om og manipuleres i interaksjon med omgivelsene. Foranderlighet og omskiftelighet er altså et grunnleggende trekk ved identitet og identifisering, men visse sider ved identiteten er mer foranderlige enn andre.

Det kan også være tjenlig å rangere identitetsaspekter i en mikro–makro-dimensjon, slik blant andre Bucholtz & Hall (2005: 591f.) gjør det. De hevder at identiteter omfatter posisjoner/roller på tre nivåer: For det første har vi ”macro-level demographic categories” som vil si velkjente makrovariabler som kjønn og alder. Under dette kommer ”local, ethnographically specific cultural positions” som må forstås som *typer* og *posisjoner* i en mer kulturspesifikk kontekst, men som likevel har en betydelig varighet og konsistens i et samfunn. Det tredje, og laveste, nivået omfatter ”temporary and interactionally specific stances and participant roles”. Disse identitetene og rollene på mikroplan er knyttet til helt spesifikke samhandlingssituasjoner, og er derfor kjennetegnet av midlertidighet og situasjonsavhengighet. Eksempelvis kan en person framstå som ”vittigperen” eller ”kritikeren” i en samtale, men denne posisjonen vil kun være relevant for andre deltakere i samme interaksjon, og er med andre ord strengt lokal. I denne studien vil jeg hovedsakelig fokusere på identitetskategorier på de to øverste nivåene. Det vil si at jeg legger vekt på kategorier og posisjoner som er gjenkjennelige for større deler av det undersøkte fellesskapet, og også utover dette.

Jeg har tidligere i dette kapitlet gått langt i å knytte meg til en sosialkonstruksjonistisk tradisjon, og også i min tilnærming til identitet vil jeg legge mest vekt på at det er et dynamisk og relasjonelt fenomen. Det gjør det naturlig å fokusere på det som i sosialpsykologien blir kalt *den sosiale identiteten*; den som manifesteres (og skapes) gjennom mellommenneskelig samhandling. Hvordan man i prinsippet skal kunne skille mellom en personlig og en sosial identitet, er et stridstema som vi overlater til psykologer/sosialpsykologer å drøfte, men uansett hvilket begrep man opererer med, er det en kjensgjerning at både den sosiologiske/sosialpsykologiske tradisjonen etter Mead og den psykologiske etter Erikson har oppfattet individualitet som utenkelig utenfor en sosial kontekst (jf. Krange & Øia 2005: 65). Begge disipliner framholder at identitet dypest sett er et intersubjektivt eller sosialt fenomen, og møtet med andre menneskelige aktører ses som en forutsetning for å kunne definere en egen identitet. Som Natorp er inne på i vignettsitatet over, blir vi først fullstendige mennesker gjennom dialog med andre. Den samme tanken er formulert slik hos Taylor (1992: 33): ”The genesis of the human mind is in this sense not ’monological’, not something each accomplishes on his or her own, but dialogical.”

Som både Erikson (1968: 22) og senere Bauman (2001b: 124) har påpekt, er identiteten verken et privat anliggende eller et privat problem. Vesentlige deler av individualiteten utkrystalliseres først i møtet med andre individer, og i disse samhandlingssituasjonene antas den enkelte som nevnt å ha en betydelig grad av handlingsfrihet når det gjelder å *presentere seg selv* (jf. Goffmans (1959) ”presentation of self”). Hvis man som Bucholtz & Hall (2005: 586) definerer identitet som ”[...] the social positioning of self and other”, tillegger man identiteten et klart *performativt* aspekt. Identitet blir noe man *gjør*, noe man *framfører*, den har gått fra å være ”a given” til å være ”a task”, som Bauman (2001b: 124) uttrykker det. Også dette er et prinsipp som kan føres tilbake til Goffman (1959) og hans teori om ”impression management”. Han hevder at vi tar i bruk en uendelig rekke strategier for å legge føringer for hvilket inntrykk andre får av oss. Vi er altså strategisk handlende aktører som går inn for være ”noe” eller ”noen”, eller minst like viktig: som går inn for å *bli oppfattet* å være ”noe” eller ”noen”.

Tanken om at vi er dramaturger og iscenesettere i våre egne liv, er grunnleggende i den symbolske interaksjonismen, som videre har lagt premissene for den sosialkonstruksjonistiske identitetsforståelsen som er sentral hos mange senmoderne teoretikere. Som Kellner (1992: 153) sier, konstitueres senmoderne identitet gjennom ”role-playing and image construction”. Mens identitet tidligere var et spørsmål om yrke, familie osv., dreier det seg nå om framtreten, utseende, stil og forbruk:

Modern identity was a serious affair involving fundamental choices that defined who one was (profession, family, political identifications etc), while post-modern identity is a function of leisure and is grounded in play. (ibid.)

Som tidligere nevnt står Anthony Giddens (1990, 1991) som en ledende talsmann for oppfatningen av den senmoderne identiteten som et selvrealiseringsprosjekt. Det han kaller selvidentitet (”self-identity”) forutsetter en refleksiv bevissthet om *seg selv*, og identiteten er noe som må formes og vedlikeholdes gjennom kontinuerlig refleksiv aktivitet. Enkeltindividet, som Giddens betrakter som *en intelligent strateg* (jf. Côté & Levine 2002: 43), må overveie hvilke alternative identiteter som er tilgjengelige, og så ta valg. I denne sammenhengen nevnes ofte Greenblatts (1980) begrep ”self-fashioning” som betegner prosessen der individet komponerer eller skulpterer sin egen framtoning og sosiale identitet alt etter hva omgivelsene krever – eller mer presist: etter hva den enkelte *opplever* at omgivelsene krever. Hvert individ formodes å romme et mangfold av *identitetspotensialer* (jf. Dencik 1998: 39) som kan spilles ut i ulike former og sammensetninger. Côté (1996) snakker om at det senmoderne mennesket bedriver en ”image-oriented” identitetsforming, noe som understreker at vår framtoning i andres øyne står i høysetet. Selvrefleksiviteten gjør oss sterkt bevisste på at vi ikke bare *kan*, men også *må* gjennomgå vedvarende forhandlinger og revideringer av vårt identitetsuttrykk. Arbeidet med det som er blitt

kalt "patchwork identities" (jf. Kraus & Straus 1990, jf. også "bricolage"-konseptet hos Lévi-Strauss 1974), er et åpent og livslangt prosjekt som dreier seg om å systematisk danne likhets- og ulikhetsrelasjoner mellom seg og andre. Dette stemmer overens med Jenkins' (2004: 5) grunnleggende definisjon av identitet som "[...] the systematic establishment and signification, between individuals, between collectivities, and between individuals and collectivities, of relationships of similarity and difference". Det er altså snakk om en lettere paradoksal prosess hvor vi på samme tid konstruerer og dekonstruerer fellesskaper gjennom gjentatte forsøk på å ligne og å skille oss ut fra andre. I arbeidet med assosiering og disassosiering utnytter vi et mylder av tegn, stiler og symboler som gjennom sitt meningsinnhold gjør det mulig for oss å tilkjennegi hvem og hva vi er, eller ikke er.

Det er mange som har utpekt *språket* til det sentrale mediet og middelet for slik selvdefinering. Mead (1934) understreker at språket gjør mennesket i stand til å reflektere over seg selv, og også Taylor (1985, 1989) og Benveniste ([1958] 2000) peker på at det er språk (i svært vid forstand) som muliggjør de dialogiske situasjonene som vekker bevisstheten om et selv som står i kontrast til andre: "It is in and through language that man constitutes himself as a *subject* [...]" (op.cit.: 40). Språket som symbolsk ressurs er essensielt i konstrueringen av identiteter, og samtidig blir det opplevd som et uttrykk for identitet (jf. Pedersen 2001). Talemål som sosial praksis blir dermed vesentlig for å forstå individuelle identiteter. Nettopp gjennom språkbruk skaper den enkelte et inntrykk av seg selv, og alle språkhandlinger kan derfor ses som identitetshandlinger (jf. Le Page & Tabouret-Keller 1985). Ut fra en slik tankegang kan det også være rimelig å anta at språkendringer henger sammen med identitetsendringer. Her er det igjen viktig å understreke at det språklige uttrykket ikke må forstås som en direkte projisering av en identitet, men heller at det eksisterer et dialektisk forhold mellom de to størrelsene. Det språklige og det identitetsmessige interagerer, og vi kan derfor se språkendring som følge av identitetsendring, og *vice versa*.

3.4.2 *Ungdom i senmoderniteten*

”[A]dolescents are as diverse as any other age group. First of all, they do not constitute a unified place in the path to adult status.”

Penelope Eckert (2004a: 368)

”Hvorfor skulde det unge, fyrige Blod mere paa det sproglige end paa andre Omraader finde sig tilfreds med det traditionelle, det gennem mange Aar brugte og derfor ofte slidte og banale, det kedelige og farveløse? Ungdommen vilde ikke være ung, om dens Sprog ikke adskilte sig fra de ældres [...]”

Gunnar Skov (1925: 730)

Tyngdepunktet i denne avhandlingen ligger på studiet av *unge* språkbrukere, og arbeidet føyer seg sånn sett inn i en lang sosiolingvistisk tradisjon. Labov (1972a) gjorde tidlig ungdoms språk til et tema, og også da europeiske lingvister tok til å behandle aldersavhengig variasjon, var det ungdomssegmentet som kom i forgrunnen. Det samme mønsteret ser vi i nordiske sosiolingvisters befatning med aldersvariabelen: Det er de tidligste fasene av livsløpet, *barndom* og *ungdom*, som har blitt studert (jf. Pedersen 2000). Som jeg straks skal komme tilbake til, er det flere grunner til at fokuset har blitt som det har blitt. Det er imidlertid noen forhold ved den lingvistiske ”adolescentofilien” som er kritikkverdige og vanskelige å forene med det vi kan kalle en senmoderne oppfatning av ungdom og alderskategorien mer generelt. Jeg vil derfor bruke litt plass på å problematisere det faktum at jeg i denne avhandlingen for en stor del konsentrerer meg om et spesifikt befolkningssegment som defineres på grunnlag av alder.

En viktig grunn til at aldersbetinget variasjon ble tematisert i den tidlige sosiolingvistikken, var Labovs metodiske ”apparent time”-konsept (jf. f.eks. Labov 1994: 43ff.). Labovs idé var at språklig endring kunne studeres synkront ved å sammenligne ulike alderssegment innenfor samme språksamfunn. Forskjellene man fikk dokumentert på denne måten, ble lest som igangværende endringstendenser, og man kunne dermed prognostisere en framtidig lingvistisk tilstand. Det kan synes besnærende logisk at morgendagens språk lar seg forutsi gjennom en undersøkelse av morgendagens språkbrukere, men det ble raskt klart at det var en slange i paradiset, nemlig fenomenet *livsfaseendring* eller *aldersavhengig variasjon* (”age-grading”) (jf. op.cit.: 83f.). Dette innebærer at lingvistiske særtrekk kan være knyttet til et visst alderssegment, og at språkbrukerne endrer språklig atferd når de går over i et annen livsfase. Hypotesen om observasjoner i *tilsynelatende* eller *rekonstruert tid* forutsetter stabilitet i individets språkbruk, og sammenligningen av yngre og eldre aldersgrupper vil åpenbart ha lite for seg dersom de eldste språkbrukerne ikke snakker på samme måte som i sin ungdom. Dette medførte dermed en vesentlig utfordring for Labovs metodiske grep. Særlig var det mangelen på konstans

hos den *ynge* generasjonen som forkludret opplegget. Med støtte i psykologisk og sosiologisk forskning dannet det seg en oppfatning av ungdomsperioden som en *overgangsfase* og en tilstand der individet ikke hadde oppnådd identitetsmessig likevekt eller fullmodning – heller ikke språklig. Ungdom ble dermed generelt ansett som upålitelige informanter i sammenheng med ”apparent time”-konseptet, men ikke desto mindre ble ungdoms språkbruk gjenstand for stadig mer forskning. Dette skyldes ikke minst en generell oppsving i ungdomskulturforskningen i den samme epoken. I den sosiologiske forskningen ble det særlig fokusert på ungdoms *ekspressivitet* og *kreativitet*, og hvordan disse aspektene avfødte *avvikende* (sub-)kulturer og andre typer sosiale nettverk som skilte seg fra ”mainstream”-samfunnet. Slike funn bidro til å styrke lingvistenes idé om at det var blant de unge man kunne finne den største språklige dynamikken.

I skandinavisk sammenheng ble ungdomsspråkforskning etablert som eget fagfelt fra midten av 1980-årene, men også tidligere talemålsgranskere hadde vel å merke holdt et særlig øye med yngre språkbrukere.³⁸ Svenske forskere som Bengt Nordberg, Mats Eriksson og ikke minst Ulla-Britt Kotsinas var blant de førende, og sistnevntes monografi fra 1994, som kort og godt heter *Ungdomsspråk*, er den første helhetlige behandlingen av talespråket til unge skandinaver. Den tilnæringsmåten som Kotsinas og hennes likesinnede la opp til, har imidlertid etter hvert blitt gjenstand for kritikk. Flere har innvendt at det er problematisk å postulere et motsetningsforhold mellom et ”ungdomsspråk” og et ”voksenspråk”, og dermed anta at *ungdomsspråk* eksisterer som en definerbar størrelse som skiller seg fra andre (like definerbare) språklige varieteter (jf. Karlsson 1998, Kristiansen 1995). Lignende kritikk har naturligvis kommet fram også i andre deler av forskningsverdenen, og mye av den essensialistiske tilnærmingen til ”Ungdomsspråket” er etter hvert fortrent i takt med at sosialkonstruksjonistisk tankegods har vunnet terreng. Men som Neuland (2003) påpeker, kan vi se at ideen om ungdoms språk som en homogen og monolittisk størrelse lever videre i den offentlige diskursen – ikke minst som et resultat av ulike massemediers vedvarende kontrastering av ”ungdomsspråk” og ”normalspråk”.

Anvendelsen av selve kategorien *ungdom* er også blitt møtt med innvendinger. Særlig dreier det seg om at det å være ungdom, altså selve *ungdomsværendet*, har blitt tillagt for mye forklaringskraft. ”Ungdoms språk er som det er fordi språkbrukeren er ungdom”, har virket å være en gangbar tankerekke, og dette slår blant andre Gregersen (1999: 113) ned på:

Livsafsnet er i sig selv ikke en forklaring på at man har en bestemt sprogbrug. Der må været noget ved livsafsnettene yderligere der medvirker til at gøre dem signifikante – rent teoretisk.

Karlsson (1998) er inne på noe av det samme når hun påpeker at ungdoms behov for å markere gruppeidentitet så ofte blir brukt til å forklare en viss språklig atferd, mens det svært sjelden er

---

³⁸ Allerede i 1940-årene kommenterte Anders Steinsholt (1964:12) hvor viktig ungdomsalderen var når det gjaldt språklig utvikling, og også Andreas Bjørkum (1974) hadde et sterkt fokus på denne aldersgruppen i sin avhandling om generasjonsforskjeller i talemålet i Indre Sogn.

snakk om at voksne eller middelaldrende språkbrukere markerer identitet på samme måte. En ung persons språkbruk føres altså tilbake til hans eller hennes ungdomsværende, mens språket til en voksen person høyst sjelden vil bli koplet til vedkommendes voksenhet. Karlsson mener at lingvister som forsker på ungdom, på denne måten gjør komplekse årsakssammenhenger for enkle: "Anyone using 'adolescent' linguistic features can not automatically be defined as either adolescent or someone wishing to express 'adolescent identity'." (op.cit.: 266)

Coupland (2001b: 18) hevder at vi kan se tilløp til slik essensialisme i sammenheng med flere sosiale parametere:

Sociolinguists' tolerance of independent variables such as sex, class or age readily essentialises people into these groupings, making the assumption that aggregated patterns of language variation are adequately explained by individuals' sex, class or age "identities".

Dette innebærer at *alder* og *aldring* blir holdt for å være størrelser som i liten grad forhandles sosialt. Språkforskere har etter Couplands (2001a: 193) mening klamret seg til en modell som forutsetter et strengt institusjonalisert og regulert livsløp, der kronologisk alder forutbestemmer visse sosiale kjennetegn. I sosiolingvistisk sammenheng har alder dermed forblitt noe man *har* og ikke noe man *gjør*. Alder som *sosial konstruksjon* i den forstand at det innebærer forming av en individuell historie og utvikling og akkumulering av sosiale ferdigheter og erfaringer, har så langt fått liten plass i sosiolingvistisk teoretisering. I stedet har vår disiplin ifølge Coupland (op.cit.: 204) forblitt usedvanlig "cohort-centric" idet den hevder at det finnes "[...] universal chronological principles guiding the acquisition and consolidation of cultural norms and practices, such as dialects". Dette har kommet særlig klart til syne i behandlingen av ungdom som språkendringsagenter. Man kan fortsatt spore en sterk tro på at selve *det å være* i denne livsfasen automatisk medfører en spesiell lingvistisk innovativitet. Og relasjonen mellom denne alderskohorten og den neste, dvs. voksen alder, blir brukt som forklaringsgrunnlag for det man eventuelt kan påvise av språklig variasjon. Dette ser vi for eksempel hos Chambers (1995: 168f.) som eksplisitt viser til det sosiologiske konseptet "the generation gap" når han skal forklare aldersavhengig variasjon. Ved siden av denne tankefiguren som framhever *kløften* eller *opposisjonen* mellom generasjonene, finner vi også en forklaringsmodell som framhever ungdomsfasen som en *kritisk periode*. Kjernen i denne forestillingen er at ungdomstiden innebærer et formativt stadium der individualiteten skal modelleres og finne sin endelige gestalt. Den ferdige modningen eller utviklingen er inntruffet når individet når voksen alder, slik at man både på det språklige og andre områder i stor grad er *fiksert* – og dermed stabil – når ungdomstiden er gjennomlevd. En tredje tankefigur som forekommer hyppig, og som er nært relatert til de to foregående, fokuserer på ungdomstilstanden som et *avvik* fra en normaltilstand. Ungdomsverdenen blir oppfattet som en antagonisme som på en rekke punkter stiller seg i et markert motsetningsforhold til

”mainstream”-kulturen. I denne modellen blir alle typer ungdomskultur gitt merkelappen *subkultur*, og ungdoms ulike praksisformer blir betraktet som *reaksjoner* på voksensamfunnets vurderinger og normer.

Som Bjurström (1994: 14ff.) viser, har alle disse tre forestillingene røtter langt tilbake i ungdomskulturstudienes historie, og de har hatt en sentral plass også i mye nyere ungdomsforskning. Det er derfor verken overraskende eller merkelig at ungdomsspråkforskere har oppholdt seg mye ved nettopp disse momentene. Etter hvert har imidlertid mange av ”de evige sannheter” om ungdom blitt tatt opp til ny vurdering, og det blir da viktig også for sosiolingvister å implementere de nye innsiktene i arbeidet med unges språk.

Cohen (1997) er blant dem som har angrepet den unyanserte framstillingen av ungdom som en enhetlig sosial kategori, og han mener at mange av de rådende oppfatningene om ungdom i realiteten er ønsketenkning: ”The notion of adolescence as ideologically formative and/or ’normally rebellious’ had more to do with wishful thinking than concrete analysis.” (op.cit.: 223f.) Også Dwyer & Wyn (2001: 155), Jeffs & Smith (1998) og Stafseng (1991) påpeker at ungdomsforskningen har rommet for mye mytifisering og basert seg på utdaterte konsepter uten empirisk støtte. Forestillingen om at ungdom distanserer seg fra foreldrenes verdier og normer, er ifølge Evans og Furlong (1997: 19) ”[...] not borne out by research”, og også Rattanasri & Phoenix (1997: 125) mener at generasjonskløftens betydning har vært sterkt overdrevet: ”[T]he divisions between different groups of teenagers are often far more relevant in teenagers’ daily lives than the division between adolescents and adults.” De samme forskerne mener videre at forestillingen om ungdoms identitetskrise har blitt tillagt for stor vekt. Den psykososiale krisen er utvilsomt en realitet for et mindre antall ungdommer, men ifølge Rattanasri & Phoenix (ibid.) har ingen klart å underbygge at det her er snakk om et vidtrekkende, enn si universelt, fenomen.

I tråd med dette har etter hvert en rekke fagfolk tatt til orde for at ungdomsforskningen, i klar sosialkonstruksjonistisk ånd, må gå bort fra å *psykologisere* studieobjektet sitt og heller se på ungdom som en *sosialt skapt og institusjonalisert* kategori (jf. Bühler-Niederberger 2003):

We must disturb the tidy psychologizations of teenagers as rebellious, emotional, or hormonally-driven with sociological studies that demonstrate children and youth as multifaceted social participants and knowers. (Lesko 1996: 472)

De konvensjonelle forklaringsmodellene lever nemlig dårlig i et senmoderne klima der individualiseringstesen står sterkt (jf. ovenfor). I et samfunn der faste livsfaser har blitt erstattet med fragmentert kontekstualisering, og skjebne er avløst av valg, blir forståelsen av ungdomsfasen som et ledd i en determinert og strengt lineær livsløp-modell lite treffende. Den klassiske transisjonsmodellen der hvert individ gjennomlever fastlagte faser, kommer til kort i en

verden der livsmønstrene oppleves å være preget av kompleksitet og flerdimensjonalitet. Senmoderniteten har medført en *pluralisering* av enkeltindividets livsmuligheter, og dermed har både voksenalder og ungdom fått en ny og mer kompleks betydning.

Som vi har vært inne på tidligere (kap. 3.4), fokuserer senmodernitetsteoretikerne på at den enkelte aktør selv har større muligheter til – og samtidig kraftigere forventninger om – å forme sitt eget livsløp. Beck & Beck-Gernsheim (1996) snakker i den anledning om at det senmoderne mennesket er et *Homo optionis* som gjennom et stort antall ulike *valg* modellerer sin biografi. Denne ”valgbiografien”³⁹ står i kontrast til tidligere tiders ”normalbiografi” som kan sies å være preget av linearitet og forutsigbarhet. Furlong & Cartmel (1997: 6) illustrerer forskjellen mellom ”normalbiografi” og ”valgbiografi” ved å vise til en sammenligning av et tog og en bil. Toget, som representerer ”normalforløpet”, kan øke eller senke farten og en sjelden gang foreta sporskifter, men må gjennomgående holde stø kurs på fastlagte baner. Bilføreren har derimot en langt større frihet til å velge trasé og å justere kursen underveis, og må derfor ta avgjørelser hele tiden.

Innenfor denne forståelsesrammen har ungdomsfasen fått en ganske annen betydning og posisjon. En avstandardisering og avstrukturering av individets livsløp medfører at ungdomsperioden ikke lenger lar seg avgrense av veldefinerte hendelser eller *overganger*, og unges biografiske mønstre er derfor klart mer individualiserte nå enn tidligere: ”Many more routes or pathways may exist and become trajectories within and between different or fragmented social contexts.” (Mørch & Andersen 2006: 75) De australske ungdomsforskerne Wyn & White (2000: 170) hevder at det store flertallet av unge mennesker ikke lenger tar del i de samme statusovergangene som foregående generasjoner tok for gitt. De tradisjonelle sosiale overgangene knyttet til ungdomstiden er i senmoderniteten blitt erstattet av en rekke synkrone og reversible ”status passages” (du Bois-Reymond 1998: 67). Du Bois-Reymond & Blasco (2003: 22) mener at vi i vår tid kan snakke om ”jojo-transisjoner” som bryter klart med klassiske lineære modeller. Vi kan bevege oss fram og tilbake mellom ulike statuser og kategorier, og mange klassiske dualismer som *ung og gammel, gift og ugift, yrkesaktiv og arbeidsledig/studerende* har dermed gått i oppløsning og blitt erstattet av et vidt spekter av mellomtrinn og reversible overganger.

I denne sammenhengen har også konseptet ”å bli noe”, som resultat av skoleing, utdanning og øvrig dannelse, fått en annen betydning enn tidligere (jf. Wexler 1992). De formative prosessene som man har sett som karakteristiske for ungdomstiden, helt i tråd med Eriksons (1968) teorier om utviklingen av en enhetlig og konsistent identitet, kan ikke lenger utvetydig oppfattes som en ferd mot *voksenstatus*. Som Skelton (2002: 106f.) viser, har voksen

---

³⁹ Hos Beck & Beck-Gernsheim (1993) kalles dette ”Bastelbiographie” (ty. ”basteln” = ”forme, lage, holde på med (som hobby)”). I norsk sammenheng er blant annet ”gjør-det-selv’-biografi” blitt brukt (jf. Heggen & Øia 2005: 17).

alder tradisjonelt stått som den tilstanden unge mennesker skal og må strebe etter – det er den *korrekte* sosiale statusen: ”Adulthood is the age and stage of arrival, accomplishment and achievement.” Når denne tilstanden er oppnådd, er det slutt på ”å bli noe”, da kan individet bare *være*. Etter hvert som denne temmelig essensialistiske tankegangen er blitt utfordret, har også voksenstatusen, eller voksenheten, blitt mindre entydig og klar. Oppfatningen av voksen alder som norm er mindre framtrædende hos unge i vår tid, hevder Mørch & Andersen (2006: 75), og ungdomstiden er i mindre grad rettet mot en voksenstatus: ”This means that adulthood is more or less disappearing from young people’s perspectives, and this situation makes it difficult to establish developmental perspectives.” Jeffs & Smith (1998) går enda lengre i avvisningen av voksenhet som kategori, og mener at dette ikke lenger er noen identifiserbar destinasjon. Et lignende postulat om ”the disappearance of adulthood” finner vi hos Côté (2000), som framhever at ungdom ikke er noe man skal eller vil igjennom, men noe man vil *forbli*.

Slike innsigelser gjør det naturlig nok vanskelig å definere noe skille mellom ungdom og voksen. Som Dwyer & Wyn (2001: 170) påpeker, finner man lett eksempler på overlapping mellom de sfærene og statusene som tidligere ble sett som karakteristiske for den enkelte livsfasen. De samme forskerne viser i en annen sammenheng til at unge mennesker veldig ofte opptrer som ”deltidsvoksne” (”part-time adults”); de tar på seg plikter, oppgaver og ansvar som vanligvis har vært forbundet med en voksenstatus, og utvikler det som kan kalles voksne handlingsmønstre allerede i ung alder (Wyn & Dwyer 2000: 156). Du Bois-Reymond (1998: 67) omtaler også hvordan unge i vår tid på mange måter lever ”a double life”. Læring og yrkesutøvelse foregår parallelt; ungdom opererer innenfor flere felt samtidig, kombinerer og alternerer.

Denne utviklingen har fått Wyn (2004) til å snakke om ”a new adulthood” – en ny voksenhet. Hun mener at ungdomsbegrepet eroderer, og at det ikke lenger er meningsfullt å opptre med et skille mellom ungdom og voksen:

The evidence is that young people are engaging with adult responsibilities and experiences incrementally, early in their lives. Instead of having an ”extended transition” into an adulthood such as that experienced by their parents, this generation are more likely to be entering a ”new adulthood” earlier in their lives. (op.cit.: 11)

Wyn går dermed imot dem som tidligere har postulert en utvikling mot en ”utvidet ungdomstid”. Wirth (1984: 71) mente at vi i 1980-årene var på vei mot *ungdomssamfunnet* (”die adoleszente Gesellschaft”), og MacKay (1997) opererer med begrepet ”elastisk ungdom”, som viser til at denne livsfasen i 1990-årene er blitt strukket ut i begge retninger. Barndommen er delvis blitt

amputert gjennom framveksten av "tweenagers" og "tweenies"⁴⁰, og begrep som "middle youthers", "kiddults" og "senåringer" (jf. Andersen 2003) har blitt skapt for å betegne aktørene i det Bly (1996: 44) mener er "a culture run by half-adults". Men i stedet for å støtte tanken om at det er overgangsfasene som er forlenget, mener Wyn altså at det er voksenheten, det som tidligere ble ansett som *normalfasen*, som har fått et tidligere starttidspunkt i senmoderniteten. Det normale er blitt å drive med en vedvarende omveksling og omstilling allerede tidlig i livet, og fleksibilitet og evnen til å foreta valg er blitt viktigere enn "å bli noe".

Uansett hvilket av disse perspektivene man velger å støtte, må man ta inn over seg at grunnlaget for å snakke om tydelig avgrensede livsavsnitt har smuldret betraktelig opp de siste tiårene. Ungdom må heller betraktes som en *livsstil*, *livsform* eller *innstilling* mer enn som en livsfase (jf. Svendsen 2004b: 61). På samme måte må oppfatningene om voksen alder som en stabil og normalisert fase forkastes. Som vi har sett ovenfor (jf. kap. 3.4.1), blir identitet i våre dager overveiende oppfattet som noe ustabil og hybridisert, noe som gjennomgår en kontinuerlig prosessering. Det har etablert seg en forståelse av at identiteter aldri blir endelig "etablert", derfor må også *aldersidentitet* ses som noe konstruert og iscenesatt. Akkurat som klær lenge har kunnet ha merkelappen "uni-sex", må vi tenke oss at et plagg også kan presenteres som "uni-age" (jf. Featherstone & Hepworth 1993). Det blir på denne måten framhevet at alder har en sosial side som inngår i de sentrale, differensierende ressursene som individet benytter seg av i formingen av en identitet. Også alder blir med andre ord forhandlet sosialt, parallelt med andre aspekter ved identiteten, og dette gjelder for ungdom på samme måte som for personer i andre aldre.

Det er likevel ingen tvil om at ungdomsårene er en periode av livet hvor kravene til omstilling og utvikling er større enn i andre livsfaser (jf. Fortman 2003), og det er bred enighet om at forhandlingene om en sosial identitet er særlig intense i denne delen av livet. Dette må imidlertid ses som resultatet av *sosial* og *kulturell* strukturering, og ikke som utfallet av et spesifikt utviklingsstadium i den individuelle ontogenese. Som Dürscheid & Neuland (2006: 23) påpeker, gjenstår det fortsatt å finne ut om konseptet "doing identity" er markert mer betydningsfullt for ungdom enn for andre. Ungdoms identitetsforhandlinger trenger ikke å skille seg kvalitativt fra voksnes, og det vil da være vanskelig å henvise til nettopp "ungdommeligheten" som forklaring på en viss språklig atferd. Ungdomsgruppen er som andre aldersgrupper sammensatt og variert – også språklig sett, og selv om vi kan finne variasjonsmønstre som skiller yngre og eldre språkbrukere på visse punkter, kan ikke denne variasjonen entydig tilskrives "ungdomsværendet" (jf. Eckert 2004a: 373f.).

---

⁴⁰ "Tweenager" betegner i det engelske språket personer i alderen 7–11 år. "Tweenie" dekker vanligvis intervallet 10–15 år (jf. *Webster's New Millennium Dictionary of English*).

Når jeg i denne undersøkelsen velger å ha unge språkbrukere som hovedinformanter, er det derfor ikke med utgangspunkt i den tro at jeg skal avdekke et eget trondheimsk *ungdoms*språk. Jeg har heller ingen forventninger om at studier av ungdomssegmentet skal gi sikker innsikt i framtidig språkutvikling. Med den senmoderne diskursen om ungdom og alderskategorier *in mente* er jeg i høyeste grad bevisst at individuell utvikling og omforming skjer på alle stadier i livet. Dette må også antas å gjelde vår språklige identitet, og vi kan derfor ikke betrakte den språklige atferden jeg kartlegger hos unge trondheimere, som noen direkte uttrykk for trondheimsmålets videre utvikling. Undersøkelsen av hvordan talespråket inngår i ungdoms identitetsforhandlinger, vil likevel kunne kartlegge hvilke orienteringspunkter aktørene forholder seg til, og dermed hvilke språklige størrelser som i større og mindre grad blir inkludert og ekskludert. Selv om vi ikke har noen garanti for at de samme orienteringspunktene beholder sin posisjon i språkbrukernes mentalitet i framtiden, vil det være mulig å skille ut noen av de mest gjennomgripende tendensene, og anta at de med stor sannsynlighet vil vedvare. På denne måten vil ungdomsgruppa fungere som en språklig ”temperaturmåler” for det trondheimske språksamfunnet som helhet.

3.4.3 Stedet i senmoderniteten

Ettersom sosiolingvistisk forskning, i alle fall i europeisk sammenheng, har sterke dialektologiske røtter, har *det geografiske stedet* av mange blitt betraktet som et fikspunkt i sammenheng med språkbruksvariasjon (jf. f.eks. Eckert 2004c, Pedersen 2001: 49). Topografiske/geografiske forhold har hatt en sentral plass i dialektologiske forklaringer av variasjon; ikke minst gjennom at dialektforskjeller har blitt forstått som resultatet av kommunikativ isolasjon med bakgrunn i geografiske omstendigheter. Isoglosser og andre språkskiller har ved gjentatte tilfeller blitt påvist å følge en ”topografisk logikk”, og det har dermed oppstått en neksusforbindelse mellom språket og det stedlige.

Den vanligste oppfatningen av *stedet*, det vi kan kalle et modernistisk eller også positivistisk syn (jf. Enrikin 1991: 10, Johnstone 2004), legger vekt på den fysiske romligheten. Det handler om menneskets omgivelser i materiell forstand, og dermed altså om objektive, fysiske størrelser som beskrives gjennom sin relative plassering i et flerdimensjonalt rom. Fra 1970-årene og framover har det vokst fram en *humanistisk* geografi som har bidratt til mye nytenkning om stedet (jf. f.eks. Ley & Samuels 1978). Etter hvert har det blitt lagt større vekt på *stedet* som en menneskeskapt konstruksjon, der det kulturelle aspektet er minst like essensielt som det fysisk-materielle:

[P]lace is not only a fact to be explained in the broader frame of space, but it is also a reality to be clarified and understood from the perspectives of the people who have given it meaning. (Tuan 1974: 213)

Dette fenomenologiske eller også konstruksjonistiske synet framhever at stedet har en subjektiv dimensjon; det utgjør en *symbolske* kontekst for menneskelig samhandling (Entrikin 1991: 10). I dette sosiale rommet oppstår kollektive forestillinger og fortellinger som gir stedet *individualitet* (Thuen 2003), og stedet kan slik sett oppfattes som en materialisering av historie. Johnstone (1999: 516) hevder at det fysiske rommet først blir et sted når det oppleves som distinkt fra andre steder, og hun framhever dermed at stedet ikke først og fremst er fysisk gitt, men primært har et sosialt innhold. Individets følelse av ”å være hjemme” – å høre til – på et sted avles av delaktighet i dette sosiale meningsinnholdet. Deltakelse i felles handlemåter, som for eksempel lokal dialekt, sed og skikk, skaper og reflekterer felles erfaringer av stedet (jf. Mugerauer 1985). Også Thuen (2003: 13) framholder at *språket* er blant de fremste kjennetegnene for stedstilhørighet, og denne nære koplingen mellom sted og språk er selvsagt vesentlig i sosiolingvistisk sammenheng. Siden stedet står for oss som materialiseringen av et sosiokulturelt innhold, ser vi også den språklige praksisen som knyttes til en viss lokalitet, som bærer av visse sosiokulturelle verdier (jf. Mæhlum 1999b). Denne *indekseringen* (jf. kap. 3.3.2) vil nok variere både individuelt og over tid, men mange forestillinger inngår høyst trolig i det som oppleves som kollektive mytologier om stedet og stedets representanter. Når en person gjennom sitt talespråk tilkjenner geografisk tilhørighet, blir noen slike fellesforestillinger vekket hos publikum, og taleren blir tilskrevet visse karaktertrekk, egenskaper og verdier på grunnlag av dette. Ved å snakke trondheimsmål konnoterer man også *stedet* Trondheim og de sosiokulturelle verdiene denne lokaliteten representerer for den enkelte tilhører. Som vist i kapittel 2 eksisterer det mange, og lange, narrativer om Trondheim, som bidrar til å *individualisere* dette territoriet og fylle det med sosialt innhold. Det finnes en sterk bevissthet om byens historiske betydning og om dens sentralfunksjon for en stor del av landet både i ny og gammel tid, og etter alt å dømme har de fleste nordmenn klare forestillinger om Trondheim som stedlig størrelse. Trondheim *finnes*, det er *noe* og *har noe*.

Stedets historie i form av menneskelige praksiser står altså sentralt i definisjonen av stedet, og den fysiske lokaliteten får på den måten funksjon som en kontinuitetsformidler eller en forvalter av tradisjon. Som Mæhlum (2002: 77) påpeker, er stedet en størrelse som binder fortid, nåtid og framtid sammen, og den temporale dimensjonen er således et viktig aspekt ved stedet. Stedet som meningsbærende materialitet inngår som en vesentlig referanseramme for mennesket ved at det setter menneskelig aktivitet i sammenheng med det fortidige. Tid og rom har i den pre-moderne epoken på denne måten vært nært knyttet til hverandre gjennom nettopp *stedet*. Koplingen mellom det temporale og det spatiale er imidlertid sterkt endret i senmoderniteten, hevder blant andre Giddens (1990: 18):

The advent of modernity increasingly tears space away from place by fostering relations between "absent" others, locationally distant from any given situation of face-to-face-interaction.

Menneskelige relasjoner og aktiviteter har dermed blitt mindre avhengige av sine geografiske rammer, dvs. spesifikke lokaliteter, og stedets rolle som ekstern referanse for individets livsløp er betydelig svekket, hevder Giddens, som går så langt at han omtaler stedet som "phantasmagoric" (op.cit.: 108). I dette ligger en forståelse av at vår *opplevde* verden ikke lenger samsvarer med den *fysiske* verden vi beveger oss i (jf. Johnstone 2004: 70). Erfaringer med andre former for romlighet (f.eks. "cyberspace") er med på å strekke rommet og stedet fra hverandre, og vi løftes ut av den lokale konteksten og over i en sfære som er *frikoplet* fra det stedlige. Denne prosessen inngår i det Giddens (1990: 21) omtaler som *disembedding*: "By disembedding I mean the 'lifting out' of social relations from local contexts of interaction and their restructuring across indefinite spans of time-space." Som vi har vært inne på ovenfor (jf. kap. 3.4), innebærer dette at enkeltindividet i mindre grad føler delaktighet i og styring fra lokale praksiser og handlingsmønstre, og heller *velger* referanserammer og orienteringspunkter. En form for *avlokalisering* er altså et viktig aspekt ved Giddens' frikoplingstese, og i dette ligger en oppfatning av at det sosiale livet foregår med en annen horisont enn den mest nærliggende, lokale. På mange områder finnes det solid dekning for å si at avlokaliseringen er et faktum. Mye av informasjonen og impulsene vi i dagliglivet tar inn, er ikke lokalt forankret, og vi inngår i kultur- og forbruksmønstre som i høy grad er *supralokale*. Likeledes er det mange som ser seg selv som deltakere i sosiale fellesskap som går langt utenfor den lokale konteksten, mens de kan oppleve sine nærmeste naboer som totalt ukjente og irrelevante aktører. Som Thuen (2003: 11) omtaler, blir det hevdet at lokale nettverk er utsatt for en funksjonstømming som gjør dem mindre innflytelsesrike, mens globale strukturer av ulik art derimot har fått større betydning for den enkeltes livsverden.

Det er likevel mange som har innvendt at vår lokale tilknytning på langt nær er utradert i senmoderniteten, og at det fysiske levde livet fortsatt er stedbundet (jf. f.eks. Bauman 2001a: 110ff., Castree 2009, Friedman 1994, Savage et al. 2005). Som de fysiske organismene vi er, må vi oppholde oss på et sted uansett hvor massive bredbånd eller vidtrekkende mobilantennene vi har. Det å være kroppslig til stede, situert innenfor konkrete materielle omgivelser, har fortsatt avgjørende betydning for hvilke muligheter en har til å skape seg selv (jf. Paulgaard 2006: 70). Castells (1996) understreker at mennesker også i senmoderne tid *bebor steder*, og selv om ulike globaliseringsprosesser vitterlig har hatt innvirkning på lokale forhold, har de ikke gjort dem betydningsløse. Avterritorialiseringstesen har etter Abu-Lughods (1991) syn tidvis glidd over i "global babble" – en overdreven tro på de globale samfunnens eksistens. Som Hannerz (1996: 26f.) viser, er det flere gode grunner til å se det lokale nivået som relevant også for det senmoderne mennesket. For det første er den lokale konteksten fortsatt åsted for store deler av

de gjentakende aktivitetene som vi ser på som vårt daglige liv og virke. Lokalmiljøet utgjør dermed en materiell basis for utviklingen av vanemessige måter å takle praktiske nødvendigheter på, og blir slik sett en viktig kilde til opplevelse av kontinuitet. Videre påpeker Hannerz (ibid.) at våre første og sterkeste interaksjoner skjer ansikt til ansikt i en lokal kontekst. Slike møter er kroppslige, umiddelbare og konkrete, og oppleves derfor som ”ekte”. Det at individets første møter – og erfaringer – har en slik form, gjør det lokale tilsvarende ”ekte”. Tilknytningen til det lokale må derfor fortsatt anses som en grunnleggende faktor i den enkeltes identitetsforming. Selv om det senmoderne mennesket i høy grad er overlokalt orientert og kan sies å handle overlokalt, er dets handlinger samtidig lokalt situert (jf. Thuen 2003: 10f.). Om handlingsfeltet har en aldri så global rekkevidde, skjer også det supralokale innenfor en lokal kontekst.

Den intrikate forbindelsen mellom det lokale og det globale har etter hvert blitt forsøkt favnet i begrep som ”re-lokalisering” (Robins 1991: 34f.) og ”glokalisering” (Robertson 1995: 173f.). ”Re-lokalisering” viser til en prosess som går i motsatt retning av den avlokaliseringen mange senmodernitetstenkere postulerer, men som samtidig må ses som en følge av globaliseringsprosessene. I en verden der lokale særdrag eroderer i høyt tempo, har det blitt maktpåliggende for mange å framheve og bevare tradisjonelle natur- og kulturfenomener som kan bidra til å opprettholde differensiering. Urry (1995: 153f.) omtaler hvordan en slik re-lokalisering skaper ny dynamikk mellom lokalsamfunn og omverden: De mange supralokale impulsene vi blir utsatt for, medfører ikke en entydig kulturell homogenisering. I mange tilfeller får lokal identitet og egenart tvert imot ny og intensivert betydning. Slik kan stedlige særtrekk bli revitalisert nettopp for å gjøre det mulig å skape opplevelse av tilhørighet i en ellers ustabil og flytende tilværelse. Lokale referansepunkt kan altså paradoksalt nok komme styrket ut av den tiltakende ensrettingen.

Termen ”glokalisering” legger vekt på at globaliseringsprosessen ikke utraderer og avløser det lokale, men at globale impulser og symbolsett tvert imot på sin side blir preget av lokale forhold. Ritzer (2000: 163) definerer glokalisering som ”[...] the interpenetration of the global and the local, resulting in unique outcomes in different geographic areas”. Herbig (1998: 43ff.) gir en rekke eksempler fra næringslivet som viser hvordan globale konsepter gis lokale særpreg i kommersielt øyemed. Blant annet omtaler han hvordan de kanskje mest globale varemerkene, nemlig Coca-Cola og McDonalds, i stor grad markedsføres gjennom glokaliserte kampanjer. De opptrer med standardiserte produkter som på samme tid er tilpasset lokale forhold. Stedlige særtrekk blir på denne måten videreført i en hybridisert form, og slike *syntheser* mellom global og lokal kultur har etter hvert blitt et sentralt kjennetegn ved senmoderiteten (jf. f.eks. Ritzer 2007).

3.4.4 *Språk og stil i senmoderniteten*

De samfunnsmessige omstruktureringene vi har sett på i dette kapitlet, har naturligvis innvirkning på den språklige utviklingen og ikke minst på vårt syn på språk, og avslutningsvis skal vi kort ta for oss noe av det som kjennetegner senmoderne tilnærminger til språk.

Gjennomgangen ovenfor viser at vår tidsalder blir sagt å være karakterisert av autoritetssvekkelse og dermed økt handlingsfrihet for individet. Et slikt perspektiv rokker ved klassiske forestillinger om at menneskelig handling følger av sosiale strukturer, ved i stedet å si at mennesket selv spiller en sentral rolle i *etableringen* av nettopp disse strukturene, og at det sosiale livet slik i stor grad er *skapt*. Denne dreiningen griper også inn i det som Rampton (2006: 14) hevder er 1900-tallets dominerende språksyn:

[L]anguage study is centrally concerned with regularity in grammar and coherence in discourse, [and] these properties derive from community membership, that people learn to talk grammatically and coherently from extensive early experience of living in families and fairly stable local social networks.

Denne tilnærmingen har blitt kalt ”the linguistics of community” av Pratt (1987). Men etter hvert som samfunnets ontologi har blitt utfordret, har også dette lingvistiske grunnsynet gjennomgått en revisjon. En ny ansats er Eckert & McConnell-Ginets (1992) utvikling av konseptet ”praksisfellesskap” (eng. ”communities of practice”), hvor nettopp interaksjonen på mikroplan snarere enn predefinerte sosiale kategorier avgrenser og konstruerer de relevante språklige fellesskapene (jf. også Lave & Wenger 1991).

Fokuset på praksis har gjort *stil* til et sentralt begrep i moderne sosiolingvistik. ”Stil” refererer nettopp til praktisering, måter å gjøre noe på, og språk er blant de størrelsene som kan anta en bestemt stil (jf. Coupland 2007: 1, Eckert 2004b). Dette er i en viss forstand gammelt nytt, for allerede Labov (1966, 1972b: 122–142) tematiserte stil og stilsifter ved flere anledninger, og også mange andre har tidligere behandlet språk og stil vitenskapelig (jf. f.eks. Sebeok 1960). Men som Auer (2007: 11) sier, har ”style” hos Labov lite eller ingen ting å gjøre med den moderne sosiolingvistiske forståelsen av begrepet. Den tidlige oppfatningen av stilistisk variasjon var gjennomgående at den utgjorde en måte språkbrukeren navigerte i forhold til det sosiale på (jf. Rickford & Eckert 2001: 6). I det sosialkonstruksjonistiske perspektivet blir det derimot lagt vekt på at stilistisk variasjon inngår som del av en dynamisk selvpresentasjon, og stilbruk og stilskapning er slik sett elementer i selve konstrueringen av det sosiale. Coupland (1980) var blant dem som tidlig drøftet *identitetsdimensjonene* ved stil, og han vektla koplingen mellom stil og *performativitet* (jf. 3.1). Også Bell (1984) og Selting & Hinnenkamp (1989) fulgte opp dette perspektivet ved å fokusere på stil og stilisering som *prosess*. Coupland (1988) viderefører ideen om at stilistiske valg er del av en iscenesettelse – det han i en annen sammenheng kaller ”persona

management” (2001c: 197) – og denne forståelsen har i løpet av det siste tiåret fått betydelig tilslutning.

Coupland (op.cit.: 186) omtaler stil som ”[...] one aspect of the manipulation of semiotic resources in social contexts”, og denne henvisningen til en *sosial semiotikk* har sin bakgrunn i sosiologisk arbeid, ikke minst Hebdiges (1979) studier av britiske ungdomskulturer. Hebdige viser hvordan ungdom skaper stiler ved å utnytte distinksjoner innenfor en mengde områder: musikk, klær, frisyre, kroppsholdning og også talespråk. Som Coupland (2001c: 185) sier, er stil ”everything and everywhere”, og en teori om stil må derfor bli en teori om ”alt”. Det er likevel avgjørende at et stilelement er indeksert med mening; de symbolske enhetene som inngår i en stil, må ha et assosiasjonspotensial som bidrar til å skape distinksjoner mellom ulike sosiale praksiser (jf. Irvine 2001: 22). Et stiltrekk er kun effektivt når det fungerer som et tegn, og som Pierce for lengst har vist oss, trenger tegnet *en interpret*, en fortolker. Stilbruken må altså være meningsfylt og fortolkbar for andre og er derfor avhengig av etablert mening. Stil er i alle sammenhenger del av et distinksjonssystem, der sosial mening kontrasteres av annen sosial mening. Vår sosiale kompetanse innebærer følgelig å skille mellom forskjellige stiler, og dermed identifisere det meningsinnholdet som ligger i disse forskjellene.

Dette grunnleggende holistiske stil-konseptet utfordrer den tradisjonelle tilnærmingen til lingvistisk variasjon, som har fokusert på enkeltvariabler. I moderne sosiolingvistisk sammenheng oppfattes stil som en klynge av språklige størrelser som konnoterer identifiserbare aspekter ved sosial praksis: ”Style derives its meaning from the association of linguistic features with particular social groups.” (Bell 2001: 142) Studier av språklig stil innebærer dermed å undersøke hvordan språkbrukere, som agenter i et sosialt og sosiolingvistisk rom, forhandler posisjoner og mål innenfor et system av distinksjoner (jf. Irvine 2001: 23f.). Det blir vesentlig å kartlegge hvordan delt kunnskap om sosiale posisjoner og opposisjoner utnyttes, og hvordan ulike distinksjoner evalueres sosialt. For selv om stil henger sammen med egenart, og dermed kan karakteriseres som individuelle trekk, er det uavvendelig koplet til et meningskollektiv. Som vi var inne på i diskusjonen av ”mote” ovenfor (jf. kap. 3.3.4), kan noe bli ”stilig” kun gjennom sosial evaluering, og stilisering må derfor ikke oppfattes som et analytisk kaos der individet opptrer med blankofullmakt. Selv om individet tilskrives stor grad av handlingsfrihet og strategisk framtreten i sin utnyttelse av stiltrekk, har stiliseringen altså visse grenser. Hos Bell (2001: 147) beskrives hvordan språkbrukere med stor kreativitet utnytter ulike stilistiske ressurser, gjerne ved å hente trekk fra helt andre domener enn det nærliggende språksamfunnet, eller ved å omforme eksisterende ressurser. Han understreker likevel at denne kreativiteten sjelden kommer *ex nihilo*.

Whether literary or conversational, it usually draws on existing if distant resources and remakes them – for instance using other dialects, whether social or geographic, other languages, or earlier forms of user's own language. (ibid.)

Språkbrukeren vil altså i sin stilskaping trekke på allerede kjente symbolsett og ressurser som han eller hun er fortrolig med, og dermed vil den intraindividuelle stilvariasjonen på et underliggende nivå være avledet fra interindividuell variasjon i språkbrukerens omgivelser (op.cit.: 142). Den meningsskapingen som ligger i stilisering, vil altså ikke skje i et vakuum, men nært knyttet til semiotiske ressurser som allerede foreligger. Og den utvidelsen av individuelle handlingsfelt som senmoderne utvikling har medført, blant annet som følge av forbedrete kommunikasjonsteknologier, gir oss adgang til et langt bredere spekter av symbolsystemer som kan utnyttes i selvdefinering og -aktualisering (jf. Coupland 2001c: 203).

Ved siden av en omdefinering av "the linguistics of community" der praksisfellesskap på mikronivå i større grad har blitt analyseobjektet, ser vi også at senmoderne lingvister utvider "community" til å dekke veldig store populasjoner av den typen Anderson (1983) har kalt "forestilte fellesskap" (jf. Rampton 2006: 15). I dette perspektivet analyseres ideologiske diskurser om språk, og da særlig sammenhengen mellom sosiale, politiske og diskursive prosesser og institusjonalisering av nasjonale språk (jf. f.eks. Gal & Woolard 2001, Joseph & Taylor 1990). Språkideologier, hos Irvine (1989: 255) definert som "the cultural system of ideas about social and linguistic relationships, together with their loading of moral and political interests", har fått større plass som forskningsobjekt, og det har blitt en økt bevissthet om at "språkets sosiale liv" ikke kan holdes klart atskilt fra "resten" av språket (jf. Cameron 2004).

Fairclough (1992) omtaler nettopp hvordan visse ideologier om språk har endret seg i senmoderniteten. Den autoritetsvekkelsen som har foregått, har etter hans mening ført til en *demokratisering* av den offentlige samtalen, og han stiller derfor spørsmål om hvordan institusjonalisert makt i form av språklige standarder står seg i et slikt "dekonstruktivt" klima. Fairclough (op.cit.: 201f., 223f.) antyder at de standardiseringsprosessene som har kjennetegnet den moderne æraen, i vår tid reverseres, og med henvisning til Jameson (1984) spekulerer han på om vi er i en "post-standard"-situasjon der språklige hegemonier brister – eller kanskje antar nye former (jf. også Parakrama 1995).

Den vitenskapelige behandlingen av eventuelle destandardiseringsprosesser og endringer i standardideologien har ennå ikke fått noe stort omfang, men hos blant andre Mattheier & Radtke (1997), Linn & McLelland (2002), Fandrych & Salverda (2007), Budach & Erfurt (2008) og Leeuwen-Turnovcová et al. (2008) finner vi eksempler på hvordan dette temaet drøftes i en

(nord-)europeisk kontekst.⁴¹ Vi må imidlertid være klar over at disse nye forskningsansatsene i flere henseender bare er en forlengelse av det vedvarende sterke fokuset sosiolingvistikken har hatt på dimensjonen *standardspråk–ikke-standardspråk*. Ved å tematisere konseptene ”vernacular” og ”non-standard” gjorde Labov (1972b) denne dikotomien høyaktuell innenfor det han kalte ”secular linguistics”, og siden den gang har standardspråksideologi, mer eller mindre eksplisitt, vært en grunntone i mye variasjonistisk forskning (jf. Milroy 2004).

Aksen *standard–ikke-standard* har tilført viktige referansepunkter til den analytiske tilnærmingen til variasjon og endring, og også i mine drøftinger vil mange funn bli relatert til denne dimensjonen. Å innta en slik utgangsposisjon kan muligens virke noe selvmotsigende når man studerer en lokal talemålsvarietet i et språksamfunn som ikke har noe offisielt, kodifisert standardtalemål, og som generelt er kjent for å avvike fra klassiske modeller for språklig standardisering (jf. f.eks. McLelland & Linn 2002: X, Pedersen 2005). Jeg mener likevel at det er både plausibelt og ikke minst nødvendig å innlemme standarddimensjonen når endringsfenomener i norske talemål skal forklares (jf. Hårstad 2009).

Selv om mange, formelt med rette, bedyrer at Norge er talespråklig ustandardisert, vil jeg, og flere med meg (jf. f.eks. Mæhlum 2009, Papazian 2003, Røyneland 2009, Solheim 2009), hevde at standardiseringsideologien er så sterkt til stede også i det norske ”språkparadiset” at vi må kunne anta at den virker inn på de endringsprosessene som foregår her. Det er ingen tvil om at Norge historisk sett har skilt seg fra andre nasjonalstater når det gjelder omfang og grad av språklig standardisering – også hva skrift angår, og at språklige standardnormer generelt har stått svakere hos oss (jf. Jahr 1997, Jahr 2003, Omdal & Vikør 2002: 156f.). Etter mitt syn er det likevel åpenbart at nordmenn inngår i en *standardspråkkultur* (jf. Milroy 2001), i den forstand at vi alle blir sosialisert inn i en skriftspråklig uniformitet med klare, om enn vide, grenser for hva som er korrekt og ukorrekt. Standardideologien, som grunnleggende sier at én varietet skal aksepteres som overordnet alle andre i korrekthet, prestisje og sosial status, er så avgjort ikke fraværende, selv om den ikke er gjort eksplisitt i kodifiserte – og offisielt autoriserte – normer for talespråk. Ifølge Milroy (op.cit.: 535f.) kjennetegnes standardspråkkulturen ved en bevissthet blant språkbrukerne om en *kanonisk* varietet som tilkjennes *korrekthet*. ”It is taken for granted as *common sense* that some forms are right and others wrong [...]” (jf. også Milroy 2007a: 134f.). Slike forestillinger om ”det beste språket” mener jeg kan dokumenteres også hos norske språkbrukere, som dermed ikke er så forskjellige fra andre europeere som enkelte vil ha det til (jf. Røyneland 2009 som også støtter dette synet). Sandøy (2009a: 217f.) kan ha rett i at

---

⁴¹ Daneš ([1968] 1982) er et eksempel på en tidlig diskusjon av standardspråkets *prestisjetap* som følge av en samfunnsutvikling preget av svekket autoritetslojalitet.

”korrekthetsfokuseringen” varierer i befolkningen, men jeg mener at det utvilsomt finnes en kultur for å forholde seg til språklig korrekthet også her i landet.

Som Mæhlum (2007a: 44) omtaler, har fraværet av en slik kanonisk talemålsnorm nærmest fungert som en identitetsskapende faktor i det norske språksamfunnet. Nordmenn har vært ”forskanet” fra å måtte forholde seg til et standardtalemål, og det norske språksamfunnet har derfor for mange framstått som forbilledlig egalitært og samdrektig.

Dette i høyeste grad ideologisk funderte glansbildet har imidlertid fått betydelig motbør de senere årene, og standardtalemålets eksistens har dermed, atter en gang, blitt et stridstema. Mæhlum (2007a: 44ff., 2009), som har vært blant anførerne når det gjelder å revidere oppfatningen av Norge som ”standardløst”, hevder at vi ikke kommer utenom at det finnes en *uoffisiell* talemålsnorm som har oppnådd en ekstraordinær posisjon som normativ kraft i det norske språksamfunnet. Hun postulerer en *mental talemålsstandard* som trass sin uoffisielle status fungerer som operativ norm for norske språkbrukere. Varieteten som har oppnådd denne posisjonen, er ingen entydig og veldefinert kode, men den samsvarer med en språklig størrelse som allment figurerer under benevnelser som *standard østnorsk*, *sørøstnorsk standardtalemål*, *talt bokmål*, *dannet østnorsk*, *riksnorsk* m.fl. Som Mæhlum (2007a: 45) sier, er det snakk om et talemål som er nært relatert til skriftnormen bokmål, og som i tillegg inneholder dialektologisk sett klare sørøstnorske språktrekk. Denne varietetens påvirkningskraft mener hun er eksemplifisert i brorparten av nyere dialektstudier, noe som dermed underbygger påstanden om at en slik overordnet, retningsgivende norm finnes.

Selv om det norske språksamfunnet i mange henseender er særegent, er det imidlertid mulig å trekke paralleller til andre europeiske stater som viser at standard–dialekt-dimensjonen ikke er uvesentlig selv om det ikke eksisterer et kodifisert standardtalemål. Luxembourgsk er offisielt språk i Luxembourg (ved siden av tysk og fransk), og som Newton (1996) omtaler, finnes det ingen formalisert og offisiell talemålsnorm for dette språket. Allikevel mener Gilles (1998) at mange lokale dialektendringer må forklares i et standardiseringsperspektiv fordi det har vokst fram en prestisjevarietet som har fått standardnormens plass. Også Hoffmann (1996: 148ff.) omtaler hvordan det har utviklet seg en luxembourgsk koiné som kan oppfattes som et kompromissprodukt med hovedstadsdialekten som viktigste ingrediens. Newton (2002: 187) målbærer den samme oppfatningen når han sier at språktrekk fra sentrale deler av landet (hovedstadsområdet), uten å ha offisiell standardstatus, nå blir ansett å være ”[...] universally understood throughout the whole of the Grand Duchy”. Selv om talt luxembourgsk, i likhet med talt norsk, mangler det Kloss (1978) har kalt ”Überdachung” i form av en kodifisert og

formalisert standardnorm, gjennomgår det altså endringsprosesser som i stor grad følger mønstre vi kjenner fra offisielt standardiserte språksamfunn.

Etter mitt syn er dette et viktig argument for at standardiseringsperspektivet også er relevant i ”standardløse” språksamfunn. Det er ikke dermed sagt at *alle* endringsfenomener i norske dialekter skal eller kan relateres til denne dimensjonen, men å fullstendig forkaste den på ideologisk grunnlag er i alle fall uheldig. Selv om Mæhlum og flere andre postulerer at det norske standardtalemålet, og språkbrukernes bevissthet om det, eksisterer, er ikke dét ensbetydende med å tilskrive en spesifikk varietet evnen til å omvandle hele det norske dialektlandskapet på kort tid. Det innebærer imidlertid en anerkjennelse av at det faktisk finnes hierarkiske relasjoner mellom ulike former for talt norsk, og at disse sosialt baserte asymmetriene erkjennes og utnyttes av språkbrukerne (mer om dette i kap. 9). Selv om det dialektale oppleves som en normalitet og noe umarkert for de fleste nordmenn, betyr ikke det at de ikke samtidig har klare forestillinger om relative hierarkier mellom dialektene. Som Coupland (2001c: 204) sier, er å snakke en dialekt å snakke *gjennom* en dialekt. Selv om nordmenn flest er preget av en ideologi som tilsier at språklig mangfold og egenart er noe verdifullt, vil de likevel ikke kunne forholde seg nøytrale til at de er omgitt av dialektale forskjeller:

To speak through a particular dialect is to offer the interpretation of speaking from a particular cultural and social position, and against the background of a more or less predictable set of understandings and presuppositions. (ibid.)

Som vi var inne på ovenfor (kap. 3.4.3), blir særlig den *stedlige identiteten* gjort sosialt identifiserbar gjennom talemålet, og en nordmann vil dermed potensielt kontinuerlig projisere dette aspektet ved seg selv i alle talespråklige kontekster. Som Coupland (ibid.) påpeker, vil den stadig økende hyppigheten av *transdialektale* møter i vår tid formodentlig gjøre oss mer og mer bevisst på nettopp hvilket kulturelt og ideologisk innhold dialektene er bærere av.

Hvis vi igjen tar opp tesen om at individet i senmoderniteten i større grad skaper seg selv på grunnlag av selvrefleksivitet, kan vi anta at dialekten er en identitetsmarkør som står laglig til for justering i ulike retninger. Hyppige møter med andre stiler og dialekter vil forsyne den enkelte språkbrukeren med et bredt repertoar til bruk i scenesettelsen av seg selv, og vi kan dermed tenke oss at visse uttrykksformer gjennomgående blir valgt bort til fordel for andre – etter språkbrukerens eget forgodtbefinnende. Men akkurat som den generelle individualiseringsteorien har blitt møtt med kritikk (jf. kap. 3.4), har det også kommet advarsler mot å ha overdreven tro på språkbrukerens autonomi. Språklig praksis skiller seg ikke fra andre typer av sosial aktivitet, mener Bourdieu (1977a) og antyder dermed at også språklig atferd blir styrt av *habitus* (jf. kap. 3.2). Våre språklige handlingsmønstre er et produkt av et komplekst sett av sosiale og kulturelle betingelser, og de språklige valgene den enkelte tar, må betraktes som analoge med en rekke

andre sosiale praksisformer som har nedfelt seg i et visst samfunn (Mæhlum 2007b: 72). Også lingvistisk inngår vi i ulike praksisfellesskap der *gjentakelse* av bestemte handlingsformer inngår i etablering og opprettholdelse av strukturer, rutiner og normer:

Linguistic structures, cultural routines, norms etc. do exist prior to interactions (but only in and through the interactants' being acquainted with them). At the same time, however, these structures, routines and norms are interactionally generated, traded down and reconstructed. That is, they exist prior to individual interactions, yet would not exist without a living historical continuity of interactions. Social structures are (re)created, tried out, tested, negotiated and modified every time they are instantiated or drawn upon. Habit is modified by accommodation, while accommodation is enabled and constrained by habit. (Linell 1998: 59f.)

I denne studien vil det være sentralt å avdekke noen av de strukturerende faktorene som står i forbindelse med unge trondheimeres språklige atferd. På hvilken måte kan deres språklige handlingsmønstre forstås som et utkomme av *habitus*, og hvordan bidrar disse praksisformene på samme tid til å re-produsere sosiale strukturer?

DEL II – LETING

4 Metode og materiale

”Granskaren freistar vera ærleg, upartisk; men han kjenner seg ikkje sjølv betre enn andre. Han er meir og minder bunden av si liking eller misliking. Han er ikkje kar um aa rekne alt maal for like viktugt. Vitskapen vèl og vrakar; i sjølve emnes-avgrensinga og i dei uppsette reglane ligg det meir og minder ei døming og verdsetjing.”

Sigurd Kolsrud (1922: 3f.)

4.1 Innledende om metodologi og metode

Termene ”metodologi” og ”metode” griper inn i hverandre og utgjør på mange måter en uatskillelig dyade. Det er imidlertid ikke snakk om synonyme betegnelser, og det *metodologiske* og det *metodiske* må i prinsippet diskuteres på to ulike nivå. Hos Barbour (2008: 15) defineres metodologi som ”[...] the more general discussion about the assumptions underpinning different methods and the implications, challenges and limitations of choices for the process of conducting research and its ultimate products”. Metodologi kan altså sies å utgjøre den filosofiske basisen for *metode*, som Barbour (ibid.) definerer som ”[...] the specific practical measures and tools employed to access and create data through different forms of interaction with those we are studying”. I denne sammenhengen skal jeg bare i begrenset omfang bevege meg inn i prinsipielle metodologiske diskusjoner, og heller konsentrere meg om konkrete metodevalg som arbeidet mitt har tvunget fram. Videre skal jeg gjøre rede for det datamaterialet – eller også de *datatypene* – jeg har innhentet.

Som det går fram av de innledende kapitlene (1 og 3), legger jeg i denne undersøkelsen opp til en overveiende *hermeneutisk* tilnærming til unge trondheimeres talespråk. Om hermeneutikk i seg selv kan eller bør forstås som en metode, har vært tema for lange diskusjoner (jf. Jordheim et al. 2008: 223f.), og nettopp den problematiske grensegangen mellom det metodologiske og det teoretiske berører flere sentrale grunnlagsspørsmål, som blant annet hva som kan betraktes som data i humanistisk forskning. Slike fundamentale drøftinger velger jeg imidlertid ikke å videreføre her; dels fordi jeg anser dem som velkjent stoff, men også fordi mine metodevalg ikke kan sies å stride imot rådende metodologiske hovedstrømninger i nevneverdig grad. De aller fleste av de grepene og tilnæringsmåtene jeg bruker, har etter hvert en lang

tradisjon i humaniora generelt og sosiolingvistikken spesielt, og å diskutere dem på prinsipielt grunnlag vil etter mitt syn være å slå inn åpne dører.

Noe teoretisering omkring metodiske forhold vil likevel bli innlemmet, men da kun som kortere innslag i presentasjonen av konkrete framgangsmåter. Hovedvekten blir altså lagt på beskrivelse av prosessen med å etablere et materiale som kan gi svar på mine aktuelle forskningsspørsmål. Dette materialet er i utgangspunktet tredelt: For det første har jeg samlet dialektologisk litteratur og andre lingvistiske beskrivelser som gir innsikt i hvordan lokale talemålsforhold har vært på tidligere tidspunkt (omtalt i kapittel 2.3), og som dermed tilfører materialet en diakron dimensjon. For det andre består materialet av et kvantitativt datatilfang som ble innsamlet i samarbeid med *Adresseavisens* nettutgave, og som omfatter om lag 13 000 trondheimeres respons på til sammen 28 språklige variabler. Denne delen av datainnsamlingen blir presentert og diskutert i kapittel 5. Den tredje komponenten er en datamengde i form av lydopptak av dybdeintervjuer med 31 ungdommer i alderen 16–18 år, i tillegg til noen andre opptak av samtaler mellom tenåringer fra Trondheim. Denne tredje datatypen, som jeg uten tvil ser som den primære i avhandlingen, er framskaffet ved hjelp av en etnografisk og kvalitativ tilnæringsmåte. Ved siden av å utgjøre språklig empiri i strukturell forstand gir intervjuene også essensiell informasjon som forhåpentligvis vil gi innsikt i noen av *hvorfor*-spørsmålene som informantenes språklige atferd reiser. Det er denne delen av materialet som inngår i den mest entydig *fortolkende* analysen, og som vil stå i fokus i det følgende.

Materialet som ligger til grunn for denne framstillingen, er altså sammensatt og basert på vidt forskjellige metodiske prinsipper. Like fullt oppfatter jeg min tilnærming til analysen som grunnleggende *kvalitativ* (jf. kap. 1). Fortolkningen av menneskelige handlinger står i sentrum (jf. kap. 3.1), og selv om jeg også trekker inn rene kvantitative analyser, er den overordnede forståelseshorizonten i stor grad etnografisk og fenomenologisk, og følgelig basert på kvalitative data.

4.2 Om kvalitative og kvantitative metoder

Motsetningsforholdet mellom *kvalitative* og *kvantitative* tilnærminger er så ideologisk og vitenskapsfilosofisk fundert at det vil føre altfor langt å rulle opp den hele og fulle bakgrunnen for det (se f.eks. Denzin & Lincoln 2003, Grønmo 1996, Vidich & Lyman 2003 for interessante bidrag til denne diskusjonen). Kort fortalt er skismaet mellom de to metodologiske standpunktene basert på uenighet i synet på hva som er vitenskapelig, og hva vi kan ha kunnskap om – dvs. epistemologiske meningsforskjeller. Den kvantitative tradisjonen er nært knyttet til et positivistisk vitenskapsideal, mens kvalitative metoder har sitt utspring i et fenomenologisk

grunnsyn. Som Kleining & Witt (2001: 4) påpeker, kan denne tvegreiningen ses som en gjenopptakelse av Diltheys ([1883] 1959) klassiske skille mellom *Natur-* og *Geisteswissenschaften*, ”naturvitenskap” og ”åndsvitenskap” – det sistnevnte feltet med *Verstehen* og *Hermeneutik* som metodiske grunnprinsipper (jf. også Schwandt 2003). Innenfor denne historisk-hermeneutiske forklaringsrammen etableres kunnskap ved å tilstrebe en *helhetlig forståelse* av menneskelige handlinger i all deres kompleksitet, og menneskets *subjektivitet* og *intensjonalitet* inngår derfor som sentrale størrelser.

Før jeg går litt nærmere inn på hva de to motpolene står for, kan det være nyttig å trekke inn en noe annerledes oppfatning av begrepsparet *kvalitativ–kvantitativ*. Åsberg (2001) er blant dem som argumenterer for at denne dikotomien er et pseudo-problem som ikke har noe med det metodologiske å gjøre. Distinksjonen hører hjemme på datanivået, mener Åsberg, for metoden *per se* kan ikke være kvalitativ eller kvantitativ. På samme måte mener han at det er misvisende å snakke om ”kvalitativ/kvantitativ forskning”, ”kvalitative/kvantitative analyser” osv. all den tid det kvalitative/kvantitative er egenskaper ved dataene og ikke tilnæringsmåtene (op.cit.: 276). Prinsipielt kan nok denne innvendingen ha noe for seg, men den massive, og stadig voksende, litteraturen om kvalitativ/kvantitativ forskning tatt i betraktning, føler jeg meg på trygg grunn når jeg i fortsettelsen holder fast på den etablerte begrepsbruken.

Som benevnelsen tilsier, innebærer kvantitative metoder *kvantifisering* i form av tallfesting eller annen omsetting til numerisk informasjon. Disse mengdestørrelsene blir i bearbeidingsfasen gjenstand for ulike former for statistisk analyse med henblikk på utvalgte variabler og faktorer, og hele tiden med klassiske idealer som *representativitet* og *validitet* i forgrunnen (jf. kap. 4.3.1). Karakteristisk for kvantitative metoder er også at de i stor grad lar seg definere som formaliserte og rutiniserte teknikker og modeller.

Dét gjelder derimot ikke for kvalitative metoder, som heller må ses på som et samlebegrep for en rekke divergerende forskningsaktiviteter uten formaliserte eller standardiserte framgangsmåter. Som Holter (1996: 24) poengterer, har de kvalitativt orienterte disiplinene nesten bare *vitenskapsynet* til felles. Det er ikke snakk om en teoretisk eller metodisk helhet, og også blant kvalitativister finnes det dem som holder fast på strengt strukturerte framgangsmåter (op.cit.: 25). Flertallet baserer likevel sin forskning på åpne, fleksible og ustrukturerte forskningsstrategier, som følgelig gir svært sammensatte og variable datasett. Disse har likevel det til felles at de utsier noe om et objekts *beskaffenhet*, kvalitet, og de involverer dermed overveiende ikke-numeriske data. Vekten blir altså lagt på kvalitativ variasjon, og en slik tilnærming vil typisk innebære store informasjonsmengder om få studieobjekter. Den karakteristiske kvalitative tilnæringsmåten vil være en form for direkte, men usystematisk observasjon, og i mange

sammenhenger blir det dessuten nødvendig å innta en utpreget *deltakende* rolle for å få tilgang til nødvendig informasjon. Forskeren inngår da selv som en *aktor* i den undersøkte konteksten og får gjerne et *subjekt–subjekt*-forhold til individene som blir studert.⁴²

Selv om kvalitative og kvantitative metoder i prinsippet står for diametralt motsatte innfallsvinkler, er denne polariseringen ikke så merkbar i praktisk forskning. Det finnes en lang rekke eksempler på at ett og samme forskningsprosjekt anvender og forener tilnæringsmåter fra begge tradisjoner (jf. Grønmo 1996: 98ff.). Kombinasjon av metoder, som gjerne omtales som *metodetriangulering* eller *multimetodetilnærming*, skjer ut fra en tanke om at de ulike tilnærmingene skal supplere hverandre: Mange av svakhetene ved kvantitative data kan i stor grad oppveies av de sterke sidene ved kvalitative data, og omvendt (op.cit.: 98). Slik metodeblanding har vært en vanlig framgangsmåte i sosiolingvistikken helt fra Labovs korrelasjonsstudier i 1960-årene. Selv om Labov helt klart legger hovedvekten på kvantitative teknikker i analysene (statistisk beregning av samvariasjon osv.), har også kvalitative strategier hatt en sentral plass – særlig i forbindelse med datainnsamling gjennom ”det sosiolingvistiske intervjuet” (jf. Labov 1984). På tilsvarende måte har kvalitativt orienterte studier i den interaksjonistiske tradisjonen også innlemmet kvantitative elementer for å få en mer helhetlig og overordnet analyse av materialet.

Mine analyser tar som nevnt utgangspunkt i både prototypisk kvantitative og kvalitative datamengder, selv om det helt klart er den sistnevnte typen som blir viet mest oppmerksomhet. Men også i de kvalitative drøftingene trekker jeg inn kvantitative aspekter, slik at samme datamengde stedvis blir behandlet dobbelt opp. Kvalitative prinsipper har likevel hele veien vært de mest styrende for valgene jeg har tatt i etableringen av et empirisk grunnlag.

4.3 Empirisk grunnlag

Grunnlaget som jeg baserer mine konklusjoner på, er som nevnt ovenfor hovedsakelig utledet fra tre datakilder. Av disse tre er materialet bestående av en rekke semi-strukturerte dybdeintervju det mest omfattende, og også det som får størst plass i drøftingene. Materialet mitt er i likhet med de fleste andre kvalitative datamengder ikke etablert gjennom bruk av standardiserte teknikker, og det er derfor nødvendig med noen grunnleggende klargjøringer av framgangsmåtene jeg har brukt i innsamlingsprosessen.

Selv om litteraturen om kvalitative intervjuer etter hvert har blitt betydelig (jf. f.eks. Hollway & Jefferson 2000, Kvale 2001, Rubin & Rubin 2005), er det fortsatt snakk om en tilnæringsmåte som overlater mye til forskeren å bestemme. Denzin & Lincoln (2003: 5ff.) framholder at den kvalitative forskeren må ses som en *bricoleur* – en tusenkunstner som tar i bruk

---

⁴² Se for øvrig Mæhlum (1992: 90–106) og Røyneland (1997) for mer inngående redegjørelser av karakteristiske aspekter ved kvalitative tilnæringsmåter og hvordan disse er implementert i sosiolingvistisk forskning.

alle de strategier og teknikker han eller hun har for hånden, for å komme til bunns i et aktuelt spørsmål. Og hvis situasjonen krever nye redskaper og tilnæringsmåter, må disse finnes opp underveis. Det kvalitative intervjuet innebærer en utforskningsprosess som krever at forskeren hele tiden er i stand til å modifisere og revidere sin tilnærming og sin forståelse etter hvert som nye forhold avdekkes. Dette innebærer at analysen og fortolkningen i en viss forstand foregår *parallelt* med innsamlingsarbeidet, som dermed får preg av å være en dialogisk aktivitet. Samtidig som jeg *registrerer* informasjon som kommer fram i informantsamtalen, *tolker* jeg også de individuelle opplysningene inn i en større sammenheng, og denne fortolkningen vil i neste omgang kunne styre samtalen videre.

I mitt arbeid med å utforske unge trondheimeres språklige praksis gjennom kvalitative intervjuer, har jeg basert meg på *fire grunnregler* som er hentet fra en utpreget kvalitativ heuristisk metodologi (jf. Kleining & Witt 2000, 2001):

1) ”The researcher should be open to new concepts and change his/her preconceptions if the data are not in agreement with them.” (op.cit.: 24) Denne regelen legger vekt på at forskeren må være i stand til å endre sin egen *forforståelse* i takt med de oppdagelsene utforskningsprosessen medfører. Ingen går inn i en forskningsoppgave som *tabula rasa*, og de ideene, erfaringene og konseptene vi allerede er i besittelse av, vil styre vår tilnærming til og forståelse av studieobjektet. Da er det særlig viktig å reflektere over hvorvidt disse forestillingene og tankeskjemaene bør korrigeres i møte med data som utfordrer dem. Regel én pålegger altså forskeren å være fleksibel, og følger i så måte et klassisk prinsipp formulert av en av pionerene i etnografisk forskning, Bronislaw Malinowski ([1922] 1961: 9):

If a man sets out on an expedition, determined to prove certain hypothesis, if he is incapable of changing his views constantly and casting them off ungrudgingly under the pressure of evidence, needless to say his work will be worthless.

2) Den andre grunnregelen formuleres slik av Kleining & Witt (2001: 25): ”The *topic* of research is preliminary and *may change* during the research process.” Denne maksimen poengterer at forskeren ikke kan kjenne sitt emne fullt ut før *etter* at det er utforsket, og at avgrensningen av studieobjektet derfor hele tiden vil være midlertidig: ”We should be aware that there may be all kinds of changes of the topic during the research process but of course it also could stay as it was at the beginning only to be better explored.” (ibid.) De samme forfatterne (2000: 9) understreker at slike endringer underveis må anses som ”a positive sign of accumulation of knowledge”.

3) Den tredje regelen som jeg har lagt til grunn for utforskningen min, lyder: ”Data should be collected under the paradigm of *maximum structural variation of perspectives*.” (Kleining & Witt 2001: 26) Her framheves et prinsipp som er helt basalt for oss alle når vi møter noe nytt og ukjent: Vi vil betrakte, undersøke og prøve ut det uutforskede fra forskjellige vinkler. På samme

måte skal vitenskapelig utforskning dekke flest mulig sider av et objekt: "[T]he heterogeneity of data should be increased as much as possible but always related to the topic under study and the particular research conditions." (op.cit.: 28) *Metodetrianguleringen* som vi var inne på ovenfor, vil være en strategi for å oppfylle dette idealet. Det samme er ulike former for strategisk informantutvelgelse (jf. 4.5.2).

4) Fjerde regel lyder: "The analysis directs itself toward discovery of *similarities*." (ibid.) Forskningsprosessen skal hele tiden fokusere på likheter, overensstemmelser, analogier og homologier i datasettene, slik at analysen avdekker mønstre og strukturer. Dette innebærer vel å merke også å integrere inkoherente data slik at de overordnede mønstrene blir nyansert og modifisert på en tilstrekkelig måte. I den dialogiske (eller dialektiske) prosessen der forskeren utspør forskningsobjektene, leder svarene til nye spørsmål i en vedvarende rekke helt til flest mulig aspekter er utforsket, og all informasjon er inkorporert. På denne måten sikres *den interne validiteten*, som også regel tre etterspør, ved at materialet oppnår en "metning" (jf. kap. 4.3.1).

Alle disse fire prinsippene finner gjenklang i eksplorative metoder innenfor både symbolsk interaksjonisme og fenomenologi. I tillegg kan vi finne mange forbindelseslinjer til Glaser & Strauss' (1967) "*grounded theory*", som også har inspirert forskningsprosessen min på andre måter (jf. kap. 4.5.3). "Grounded theory", som på norsk gjerne blir kalt "erfaringsbasert teori", er en vitenskapelig framgangsmåte der teorigrunnlaget for forskningsobjektet blir avdekket, utviklet og legitimert underveis. I en slik tilnærming blir det ekstra tydelig at datainnsamling, analyse og teoretisering er parallelle og simultane prosesser, og "grounded theory" gjør det klart at innsamlingsvirksomheten ikke kan skilles fra analysen (jf. også Glaser 1992). Det er ikke snakk om at én fase følger den andre lineært, men heller at det foregår et stadig vekselspill mellom to aktiviteter, der datainnsamlingen former analysen, og omvendt. Temaer som dukker opp tidlig i utforskningsprosessen, vil komme til å styre den videre innsamlingen, og datamaterialet blir slik sett etablert *strategisk* med tanke å unngå akkumulering av irrelevante data (jf. Charmaz 1995). Informantutvalget blir også styrt av analysen. Der det er behov for å oppnå større klarhet og å videreutvikle bestemte teoretiske aspekter, blir det innhentet ytterligere dokumentasjon – gjennom flere intervjuer. Et slikt *teoretisk utvalg* bidrar ikke nødvendigvis til en høyere representativitet, men det styrker likevel teoretiseringen ved å gjøre det mulig å utvikle mer detaljerte kategorier. "Grounded theory" kan dermed demme opp for det som ifølge Kvale (1994: 164f.) er en av de vanligste innvendingene mot kvalitative studier: det begrensede utvalget av forskningsobjekter.

4.3.1 Representativitet og generaliserbarhet

Kvalitativt orienterte forskeres mål om å få innsikt i strukturer, variasjoner og særtrekk ved et fenomens enkeltheter, vil nødvendigvis munne ut i beskrivelser av det *singulære, unike* og til tider *avvikende*. Og som kritiske røster ofte har bemerket, kommer slike utførlige undersøkelser av et lite antall kasus åpenbart i konflikt med klassiske vitenskapelige idealer som *representativitet* og *generaliserbarhet*.

Generalisering er ifølge Jørgensen (1995: 315) ”at kunne hæve sig op over tid og sted”. I akademisk sammenheng vil det si en *allmenngjøring* av et vitenskapelig funn ved at man klarer å sannsynliggjøre at en påstand har gyldighet også utover det avgrensede studieobjektet. Den kvalitative tradisjonen, som karakteriseres nettopp ved at den ikke vil (eller kan) utlede lovmessigheter eller prinsipperklæringer fra studier av et begrenset utvalg enkelttilfeller, blir derfor ofte møtt med anklager om manglende *overføringsverdi*. Jeg skal ikke her begi meg inn på en dyptgripende diskusjon om kvalitative tilnærmingers legitimitet og berettigelse, men jeg vil gå litt nærmere inn på hvordan forskere innenfor den kvalitative tradisjonen har argumentert i debatten om generaliserbarhet som vitenskapelig ideal. På den måten vil jeg også klargjøre hvordan mine studier av språkbruken til et lite utvalg unge trondheimere kan omsettes i mer generelle utsagn om språklig atferd med gyldighet for *bele* populasjonen (og også andre populasjoner).

Med bakgrunn i omtalen av kvalitative metoders karakter ovenfor (kap. 4.3), kan vi si at en kvalitativ studie *i sitt vesen* er uegnet til å bli ”hevet over tid og sted”. Den kvalitative analysen tar utgangspunkt i at en observasjon først og fremst har mening i den sammenhengen den faktisk forekommer, og at innsikt i et aktuelt fenomen forutsetter kjennskap til den situasjonelle interaksjonen. Målet er å framstille ”[...] a coherent and illuminating description of an perspective on a situation that is based on and consistent with detailed study of that situation” (Schofield 1990: 203). Det er med andre ord ikke den kvalitative analysens anliggende å påvise regularitet og årsakssammenheng gjennom hypotesetesting – rett og slett fordi et kvalitativt datatilfang ikke er utviklet med et slikt formål for øye. De strategiene som hører inn under kvalitative metoder, kan derfor synes uegnet til ekstrapolering og prediksjon, og idealet om generaliserbarhet må følgelig avskrives.

Mange kvalitativister aksepterer denne tankegangen, men de forsvarer seg samtidig med at generalisering har sitt liv og sin realitet i et ganske annet epistemologisk paradigme, og at det derfor er et irrelevant konsept for deres forskning (jf. f.eks. Fog 1996). Denne fraksjonen framhever at generalisering hører til en reduksjonistisk, logisk-positivistisk tradisjon, mens det kvalitative henger sammen med et paradigme som kan kalles naturalistisk, fenomenologisk og post-positivistisk (eller også etnografisk/antropologisk). I dette ligger en oppfatning av at

generaliseringer er *nomotetiske*⁴⁵ av natur, mens det kvalitative hører hjemme i det *idiografiske*. De prinsipielle uoverensstemmelsene dette innebærer når det gjelder syn på virkelighetens og sannhetsutsagnets natur, samt relasjonen mellom forsker og forskningsobjekt, gjør det umulig å operere med felles vurderingskriterier. Sosiologene Egon G. Guba og Yvonna S. Lincoln er blant dem som har forkastet generaliserbarhet som et fruktbart ideal for kvalitative studier (jf. Guba & Lincoln 1981, Lincoln & Guba 1985). For dem er det å generalisere å framsette kontekstfrie påstander, og i undersøkelser av menneskelige aktiviteter er slike utsagn utenkelige: "It is virtually impossible to imagine any human behaviour that is not heavily mediated by the context in which it occurs." (Guba & Lincoln 1981: 62) Med bakgrunn i lignende argumentasjon er det kvantitative spøkelset "generalisering" blitt fordrevet fra den kvalitative leiren, og de som ikke aktivt har bedrevet eksorsisme, har rett og slett ignorert problemet eller unnlatt å ta stilling til det i det hele tatt (jf. Donmoyer 1990, Mørch 1989: 205).

Men det finnes også dem som mener at generaliserbarhet har en vesentlig plass også innenfor det kvalitative feltet. Mason (1996) er blant dem som stiller et sterkt krav om at kvalitativ forskning skal lede til forklaringer som har en videre resonans: "I do not think qualitative researchers should be satisfied with producing explanations which are idiosyncratic or particular to the limited empirical parameters of their study." (op.cit.: 6) Det som oppfattes som *vitenskapelighetens kanon*, skal selvfølgelig også opprettholdes i kvalitative studier, mener denne fløyen, og da står generaliserbarhet som et uomgjengelig ideal. På bakgrunn av det vi har sett så langt, kan bestrebelsene på å innlemme generalisering i kvalitative metoder fortone seg som en form for misforstått eklektisisme. Generaliserende kvalitativister ser imidlertid ikke dette som et forsøk på å forene uforenlige sfærer. Floken kan etter deres mening løses ved å ta i bruk en annen forståelse av generaliserbarhet enn den som tradisjonelt har rådet i kvantitativ sammenheng. De forutsetter med andre ord en *redefinering* av generaliseringsbegrepet "[...] in order to fit the realities of qualitative research, and the complexities of social phenomena" (Strauss & Corbin 1990: 250). Denne omskrivningen innebærer at man mellom nomotetisk generalisering og partikulær viten etablerer en *moderat* posisjon som styrer klar av både amalgamering og polarisering av de to motsetningene. Utviklingen av alternative generaliseringer har foregått på flere hold og i ulike retninger, og det eksisterer derfor en rekke beslektete formuleringer og termer. Her skal vi nøye oss med å trekke fram noen av de mest sentrale.

Guba og Lincoln, som allerede er omtalt som sterke kritikere av generalisering, har bidratt også til omdefineringen av den, ikke minst gjennom sine diskusjoner av termen "naturalistisk

---

⁴⁵ Begrepsparet *nomotetisk–idiografisk* kan føres tilbake til filosofen (og positivismekritikeren) Wilhelm Windelband (1894), som skilte mellom nomotetiske og idiografiske vitenskaper: Den første typen søker å oppstille allmenne lover, mens den andre blir stående ved enkeltbegivenheter ("einmalige").

generalisering” (jf. f.eks. Lincoln & Guba 1985). Begrepet ble introdusert av Robert Stake (1978), som opptrer med to generaliseringstyper: Den ene er rasjonalistisk og nomotetisk, mens den andre er mer intuitiv og individualistisk, og det er denne siste som blir videreutviklet av Guba og Lincoln i et forsøk på å etablere et hensiktsmessig generaliseringsbegrep for *fortolkende vitenskaper* – og dermed også for kvalitative tilnærminger. For Stake (ibid.) er det åpenbart at generaliseringer av den rasjonalistiske typen kan innebære en *simplifisering* av de undersøkte fenomenene – i særdeleshet når disse er av en sosial karakter. Av den grunn taler han for en generalisering som legger vekt på ”[...] full and thorough knowledge of the particular, recognizing it also in new and foreign contexts” (op.cit.: 6). Stake mener at slike ”naturalistiske generaliseringer” kan utledes ”[...] by recognizing the similarities of objects and issues in and out of context and by sensing the natural covariations of happenings” (ibid.).

Lincoln og Guba forfølger denne tankegangen, men de ser ikke Stakes konsept som et fullverdig substitutt for den klassiske empiriske generaliseringen, og benytter seg i stedet av Lee Cronbachs (1975) begrep ”working hypothesis”. Deres syn er at studier av partikulære situasjoner kan avføde *arbeidshypoteser* som også kan være holdbare i kontekst B, selv om de er basert på undersøkelser i kontekst A. Dette er det lengste en generalisering kan strekke seg all den tid det studerte fenomenet er kontekststøttet: ”When we give proper weight to local conditions, any generalization is a working hypothesis, not a conclusion.” (op.cit.: 125) Det situasjonsspesifikke gjør det umulig å komme med universelle utsagn fra idiografiske tilnærminger: ”Constant flux militates against conclusions that are always and forever true; they can only be said to be true under such and such conditions and circumstances.” (Lincoln & Guba 1985: 124) En ”working hypothesis” er altså aldri annet enn *tentativ*, men den teoretiske innsikten som frambringes, innehar likevel tilstrekkelig grad av allmenngyldighet til å kunne overføres til andre sammenhenger eller situasjoner. På denne måten ser Lincoln og Guba for seg at man unnslipper en enten–eller-situasjon der man må velge mellom ”nomic generalizations on the one hand and unique, particularized knowledge on the other” (op.cit.: 110).

En lignende synsmåte finner vi i Williams’ (2000, 2002) formulering av konseptet *moderatum generalisering*. Dette er én av tre kategorier i en typologi der typene 1 og 2 favner den tradisjonelle oppfatningen av generalisering (empirisk eller nomotetisk). Den siste kategorien er derimot en form for *modifisert* generalisering som Williams mener er anvendelig også innenfor humanvitenskapene. Type 1 omtales som ”total generalisering” og innebærer generelle lovmessigheter. Dette gjelder for eksempel en situasjon *S* som viser seg å være identisk med *S* på alle punkter og dermed antas å være et tilfelle av at en allmenn deterministisk lov styrer *S*. Denne kategorien innbefatter aksiomatiske utsagn som ”første termodynamisk lov” og lignende.

Williams' type 2 kalles "statistisk generalisering" og innebærer en ren logisk-matematisk kalkulering av sannsynlighet på bakgrunn av kunnskap om et utvalg og en populasjon. Den tredje typen, som Williams altså kaller *moderatum generalisering*, oppfatter han som en forbindelse mellom det ideografiske og det nomotetiske (2002: 139), og det er bare denne som er gangbar i hermeneutisk fundert forskning: "[W]hat interpretivists do and I would suggest they are right to do, is make *moderatum* generalizations." (op.cit.: 131) Som navnet sier, er en slik generalisering *moderat*, men den behøver ifølge Williams (op.cit.: 139) heller ikke å være annet for å ta ut den kvalitative studiens potensial. Generaliseringens natur er avhengig av den ontologiske statusen til studieobjektet, og fenomener som undersøkes kvalitativt (sosial interaksjon, mellommenneskelige forhold osv.), er av en slik art at de vanskelig kan munne ut i annet enn moderate påstander og utsagn (Payne & Williams 2005: 306f.). En *moderatum* generalisering kan omsette beskrivelser av et fenomen i teorier om prosesser og strukturer, og dermed skaffe til veie tolkninger som har et bredere nedslagsfelt. Den kvalitative studien heves på den måten over det rent idiosynkratiske uten å gi seg ut for å utlede aksiomer eller lovmessigheter.

Generalisering som på en slik måte involverer *teoribygging*, fører oss tilbake til Glaser & Strauss' (1967) konsept "grounded theory".⁴⁴ Som vi så ovenfor, innebærer "grounded theory"-tilnærmingen at man ved å utvise *teoretisk sensitivitet*, det vil si å aktivt se etter nyanser, paradokser og sammenhenger i datamengden, utvikler kategorier og konsepter som inngår i videre hypoteser. Kruuse (2001:60) beskriver "grounded theory" som "[...] et kompleks af antagelser, der opstilles på baggrund af kvalitative empiriske undersøgelser med det formål at forklare en række kendsgerninger eller fænomener". Gjennom en *abduksjonsprosess* blir det foreliggende forklart ved hjelp av nykonstruerte begreper og hypoteser som i neste omgang kan prøves mot lignende tilfeller.

Denne framgangsmåten har under merkelappene *teoretisk* eller *analytisk* generalisering vært sentrale i utviklingen av et alternativ til empirisk generalisering (jf. f.eks. Kruuse 2001, Seale 1999, Strauss & Corbin 1990, Yin 1989). Teoretisk eller analytisk generalisering innebærer ikke en enhetlig framgangsmåte, men må heller ses som et spekter av strategier for å utvikle modeller eller teorier som er overførbare til andre kasus. Det er altså snakk om en analyse som kumulerer enkeltfunn på et modell- eller begrepsplan, og til dette planet er det knyttet muligheter for allmenngjøring (jf. Jørgensen 1989). Gjennom en teoretisk forankret analyse gir forskeren en begrunnet vurdering av i hvilken grad singulære funn kan sies å ha framskrivingsverdi i andre situasjoner. Dette er en prosess som er basert på en *assertorisk* logikk i og med at forskeren spesifiserer bevis og argumenter for sin teori uten dermed å påstå at det ikke kan forholde seg

---

⁴⁴ Glaser og Strauss ble senere uenige om hva som skulle ligge i dette begrepet, og de utviklet derfor metoden i hver sin retning (se f.eks. Holm & Schmidt 1995, Glaser 1992 og Strauss 1987).

annerledes. Mottakeren/leseren av dokumentasjonen får således selv bedømme om generaliseringen er holdbar, og om resultatene kan benyttes i andre kontekster enn den konkret undersøkte.

Kvale (2001: 162) viser hvordan den analytiske generaliseringen har en parallell i jussens *presedens*-begrep. Det er rettspraksis at utfallet i enkeltsaker fungerer som rettesnor for avgjørelser i senere tilfeller – vel å merke under forutsetning av at betingelsene er like. Et *fortilfelle* får med andre ord gyldighet som modell eller norm i tilsvarende kontekster, og det blir da opp til etterfølgerne å analysere sine tilfeller for å se om de er analoge med presedensen. Et premiss for at en slik generalisering kan utføres, er at det foreligger tilstrekkelig informasjon om det mønsterdannende tilfellet. Det samme kravet stilles til forskere som vil framsette teoretiske (eller analytiske) generaliseringer. Også de må forsikre seg om at alle nødvendige situasjonsspesifikke faktorer er adekvat beskrevet og fortolket. En utførlig beskrivelse vil med andre ord styrke generaliserbarheten, og dette har gjort ”thick description” til et sentralt begrep i forbindelse med teoretisk generalisering.

Uttrykket ”thick description” har egentlig sin opprinnelse hos filosofen Gilbert Ryle (1971), men det er utvilsomt best kjent fra Clifford Geertz’ antropologiske studier (jf. f.eks. Geertz 1973). Kort sagt innebærer det en mest mulig grundig, systematisk og teoretisk orientert beskrivelse som legger vekt på *meningsfullhet*, *kontekst* og *fortolkning*. Ryle (1971) bruker blinking for å illustrere essensen ved ”thick description”. Det å blunke med et øye kan beskrives grundig i en ”thin description”, men denne vil ikke favne *meningen* med slik atferd. Det kommer ikke fram om blinkingen impliserer en flørt, hemmelig tegngiving eller respons på mottatt informasjon. En ”thick description”, derimot, skildrer blinkingen i dens kontekst og fokuserer dermed den sosiale betydningen handlingen har. Betegnelsen ”thick” (eller ”utførlig”, ”fyldig”) innebærer altså ikke primært detaljrikdom, men derimot en utstrakt redegjørelse for hva forskeren *forstår* som karakteristisk ved et kasus eller en situasjon på bakgrunn av historisk, kulturell eller sosial kontekst. Mottakerne/leserne av en slik beskrivelse skal dermed kunne få opplevelsen av å ”være der” og bli i stand til å vurdere overensstemmelsen med situasjoner de selv har erfaring med. På denne måten blir ”thick description” et viktig redskap for å understøtte en studies ”*transferability*” på. Dette begrepet, som på norsk gjerne blir oversatt med *overførbarhet*, forstås som en direkte funksjon av kongruensen mellom de aktuelle kontekstene (også kalt ”fittingness”) (jf. Lincoln & Guba 1985, Seale 2004). Dersom en ”thick description” viser at det er høy grad av kongruens mellom to kasus, er dette et tegn på stor overførbarhet, og potensialet for en holdbar teoretisk generalisering blir dermed styrket.

Hvilken strategi man følger i utvelgelsen av informanter eller studieobjekter, virker dermed også inn på overførbarheten. Som tidligere nevnt tar kvalitative undersøkelser normalt utgangspunkt i relativt få enheter, og utvalget vil bare helt unntaksvis være statistisk representativt for en større populasjon. Dersom en studie baseres på *teoretisk utvelgelse* (eng. *theoretical sampling*), vil man likevel kunne sikre høy utsigelseskraft for de teorier og modeller man framsetter (jf. f.eks. Glaser & Strauss 1967, Guba 1981). I teoretisk utvelgelse går man *strategisk* til verks og inkluderer intervjupersoner, observasjonssituasjoner eller -tidspunkter som er *hensiktsmessige* og *relevante* for de konkrete forskningsspørsmålene som blir reist. Utvalget skjer med hensyn til teoretisk posisjon og analytisk rammeverk, og ikke minst i henhold til de forklaringene forskeren faktisk ønsker å utvikle: "Theoretical sampling is concerned with constructing a sample which is meaningful theoretically, because it builds in certain characteristics or criteria which help to develop and test your theory and explanation." (Mason 1996: 93f.) Formålet med teoretisk utvelgelse er å avdekke indikasjoner på kategorier og deres kvaliteter og utstrekning, og tilnæringsmåten får derfor et kumulativt tilsnitt. Utvalget vil alltid måtte utvides så lenge nye kategorier blir avdekket, og "nok" enheter har man først når man har oppnådd det Guba & Lincoln (1981: 96) kaller "internal and external plausibility": "Viewed internally, the individual categories should appear to be consistent; viewed externally, the set of categories should seem to set forth a whole picture." Den teoretiske utvelgelsen vil med andre ord nå et *metningspunkt* når man har kartlagt de kategoriene (og relasjonene mellom dem) som er relevante for forskningsspørsmålet, og man samtidig ser at videre utvidelse av utvalget ikke vil frambringe ny informasjon eller signifikant variasjon. Hos Strauss & Corbin (1990) foregår denne prosessen i to etapper: Det primære utvalget har som mål å generere så mange kategorier som mulig gjennom å identifisere og sammenligne fenomener i datamaterialet. Det sekundære utvalget skal bidra til en metning av de samme kategoriene. Seleksjonen er med andre ord *åpen* i første omgang (eng. *open sampling*), mens man senere velger mer bevisst inntil det undersøkte kasuset er "tømt" for kategorier.⁴⁵ I den forbindelse blir det gjerne lagt vekt på å finne fram til "typeinformanter" eller "typiske representanter" for en gitt sammenheng (jf. f.eks. Fog 1996). Disse *idealtypene* framkommer gjennom en systematisk abstrahering av det vesentlige, med det som mål å ringe inn de mest relevante analyseenheter. Som Schofield (1990: 211) påpeker, innebærer fokuset på *typiskhet* imidlertid et problem, for det som er typisk i ett henseende, trenger ikke å være det i et annet:

---

⁴⁵ Det naturalistiske paradigmet tanke om at "metning" av data vil sikre validitet, blir imidlertid av nyere progressivister oppfattet som en betydelig overforenkling (jf. Holliday 2002: 21), men jeg vil ikke forfølge denne tematikken her.

Carried to extremes or taken too seriously, the idea of choosing on the basis of typicality becomes impossible, even absurd. However, as a guiding principle designed to increase the potential applicability of research, it is, I believe, useful.

Det å utpeke *typiske* tilfeller forutsetter dessuten utstrakt kunnskap om det totale spekteret av tilfeller, og når man i utgangspunktet begrenser seg til å behandle et relativt lite antall kasus, kan det virke temmelig freidig å uttale seg om typiskhet.

I en utvelgelsesprosess som i første rekke er drevet av teoretisering, vil det være avgjørende at man ikke bare inkluderer enheter/informanter som støtter ens egne argumenter og modeller, men også aktivt og velvillig leter opp *negative* eller *avvikende* kasus (jf. Silverman 2001: 253). Utvalget skal gjenspeile den faktiske variasjonsbredden og den mangfoldigheten som finnes. Tilfeller som går imot den teoribyggingen man har utført, må legges til grunn for en modifisering eller reformulering av teorien. Denne framgangsmåten er nært knyttet til de fire grunnreglene fra den kvalitative heuristiske metoden som ble presentert ovenfor, og etter mitt syn kan disse prinsippene med fordel legges til grunn også for sosiolingvistisk arbeid. Å basere seg på et teoretisk utvalg vil for eksempel medføre at jeg får dekket et bredt spekter av de språklige strategiene som kan antas å eksistere i det trondheimske språksamfunnet.

4.4 Feltarbeiderens egenmelding

Et karakteristisk trekk ved kvalitativ forskning er som nevnt at forskeren ofte går inn som en *deltakende* part i forskningssituasjonen (jf. Grønmo 1996: 82f.). Forskeren blir en aktør på linje med undersøkelsespersonen(e), og i dette *subjekt-subjekt*-forholdet blir data skapt. Forskerens subjektivitet, i form av forventninger, fordommer og forkunnskaper – deriblant det som Kolsrud i vignettsitatet ovenfor kaller ”liking og misliking” – blir dermed relevant i langt større grad enn i en kvantitativ forskningssituasjon. Personlige egenskaper hos forskeren vil også kunne virke direkte inn på informantenes språklige atferd, blant annet gjennom å frambringe ulike former for akkommodasjon (jf. Giles & Smith 1979). Av den grunn vil jeg her klargjøre noen av de erfaringene og disposisjonene jeg som fortolker og samtalepartner trekker med meg inn i innsamlings- og analyseprosessene, og som kan tenkes å ha påvirket utfallet av disse.

Jeg har selv stått for alle lydopptak som inngår i det empiriske grunnlaget for denne studien, og alle informanter forholder seg således til samme samtalepartner.⁴⁶ Ingen av hovedinformantene var bekjente av meg før jeg oppsøkte dem i sammenheng med denne undersøkelsen.⁴⁷ Selv om jeg har en viss kjennskap til flere av skolene i Trondheim, både som

---

⁴⁶ Dette gjelder naturlig nok ikke de relativt korte opptakene av gruppesamtaler og parvis oppgaveløsning (se for øvrig avsnitt 4.5.1), men også her oppholder intervjueren seg i nærheten.

⁴⁷ Tre av personene som bidro med informasjon om etnolektisk stil i Trondheim (jf. kap. 7), kjente jeg imidlertid mer eller mindre godt også i forkant av avhandlingsarbeidet. Samtalene med disse inngår ikke i lyd materialet.

elev og lærer, har jeg ingen forutsetninger for å ha spesielt god forhåndskunnskap om de ungdomsmiljøene jeg etter hvert fikk innblikk i. Etter mer enn 15 år som innbygger i Trondheim vil jeg likevel påstå at jeg kjenner byen godt og har en høvelig oversikt over mange av de sosiokulturelle forholdene som kjennetegner den. Naturlig nok har jeg gjennom disse årene lyttet til mye trondheimsk tale både fra tenåringer og eldre språkbrukere, og dette lydbildet vil fungere som et bakgrunnsteppes for forhold som jeg i denne sammenhengen trekker fram som ”uvanlige” eller ”iørefallende”.

Opprinnelig kommer jeg fra Rennebu (Sør-Trøndelag), og jeg bruker fortsatt et klart gjenkjennelig rennbyggsmål, som trass i en felles ”trøndersk basis” avviker fra trondheimsmålet på mange punkter. Mens trondheimsmålet gjerne kategoriseres som ”fosenmål”, hører rennbygg til det som blir kalt ”indre sørtrøndermål” (jf. Dalen 2008), og den jevne trondheimer vil trolig oppfatte den dialektale avstanden mellom seg selv og meg som betydelig, selv om vi begge i utgangspunktet ”klinger trøndersk”. Talemålet mitt blir bare unntaksvis tematisert i intervjuene, men i enkelte tilfeller kommer det kommentarer som iallfall viser at jeg blir oppfattet som representant for det trønderske. Én av informantene påpeker for eksempel at jeg har ”e” som pronomen i første person entall, men legger samtidig til at det er det eneste hun i farten merker seg som avstikkende.

Stedet som talemålet mitt er knyttet til, ligger omtrent 90 kilometer fra Trondheim, men hører så avgjort til byens oppland. Det har med andre ord Trondheim som overordnet sentralsted på flere måter, noe som gjør det nærliggende å anta at Trondheim som språksamfunn oppfattes å rangere høyere i et tenkt dialekthierarki enn hva Rennebu gjør. Enkelt sagt møter informantene en dialektalt sett *underordnet* samtalepartner i opptakssituasjonen – en taler som presumptivt kan bli assosiert med bygdetrøndelag, utkantstrøk og trolig det som er ”bonat” (jf. kap. 2.1.2).

Det må også nevnes at jeg i opptakssituasjonen var omkring 11–14 år eldre enn samtalepartnerne, og selv om jeg dermed var yngre enn lærerne deres (og også mange av ungdomsarbeiderne på fritidsklubbene), ble jeg utvilsomt oppfattet som en representant for ”voksenverdenen”. Ikke minst bidro min noe mystiske rolle som forsker og universitetstilknyttet åpenbart til at jeg ble satt i bås med lærerne og klubblederne. Enkelte potensielle informanter møtte meg derfor med en betydelig skepsis da jeg ville ha dem til å fortelle om seg og sitt (se for øvrig metodedrøftingen i kap. 7).

4.5 Primærmaterialet: informantsamtalene

”Linguists get nervous about studying individuals, but I would say that the individual is a key to much that we need to learn, but only inasmuch as individual practice is seen in its role in community practice.”

Penelope Eckert (2005: 17)

Det burde gå tydelig fram av de teoretiske diskusjonene i kapittel 3 hva jeg anser som den mest fruktbare tilnærmingen til språklig variasjon, nemlig å få innsikt i *hvorfor språkbrukere snakker som de gjør*. *Hvorfor*-spørsmålet har vært en grunnsetning i mange metodiske diskusjoner underveis i dette prosjektet, og det har lagt føringer for den konkrete datainnsamlingen på flere måter. For eksempel må valget av kvalitative semi-strukturerte intervjuer som primær strategi ses på bakgrunn av dette spørsmålet. Målet mitt har vært å innhente beskrivelser av informantenes *livsverden* med tanke på å gi en fortolkning av de fenomenene som blir framstilt (jf. Kvale 1996: 29ff.). Det innebærer en kartlegging av det vi kan kalle *individets kosmologi* – den enkeltes mentale kart over omverdenen, i form av kategorier, typer, stiler, distinksjoner og andre meningsbærende forhold. Informantsamtalene har vært motivert av ønsket om å få oversikt over sosiale posisjoner og grupperinger som *betyr noe* for den enkelte, og som dermed gjør det mulig å skissere hvordan enkeltaktører ”henger sammen” i den forstand at de inngår i ulike *praksisfellesskap* eller *livsstilsfellesskap*. Jeg har likevel ikke gjennomført noen etnografisk mikrostudie av ”eckertsk” type (jf. f.eks. Eckert 2000, 2005). Jeg har bare i beskjeden grad gått inn som deltakende observatør av situert praksis, og jeg kan derfor ikke si noe om situasjonsavhengig variasjon. Mitt hovedanliggende har snarere vært å nærstudere hvordan enkeltindivider framstiller seg selv og sin posisjon i relasjon til forskjellige kollektive strukturer. Jeg har altså gått til enkeltpersoner for å få ulike beretninger om ett og samme fellesskap, for på den måten å få fram flere ”sannheter” om den *sosiale virkeligheten* informantene inngår i, og de *sosialøkologiske forholdene* som omgir dem (jf. Kallmeyer 1987: 91). Mine analyser baserer seg dermed for en stor del på informantenes egne kommentarer, tolkninger og forklaringer som de mener er relevante for å gi en utenforstående en forståelse av deres egen (og også andres) *livsverden*. Kvale (1996: 131) advarer riktignok mot å legge opp til det han kaller ”an intellectualized interview” gjennom å stille for mange ”hvorfor”-spørsmål og dermed lede informanten til utpreget refleksjon og spekulasjon. I min undersøkelse mener jeg likevel at nettopp spørsmål av mer *eksplanativ* karakter kan være fruktbare, fordi de får fram informantenes konstruksjoner av sammenhenger og forklaringer på hvorfor ting er som de er rundt dem. Jeg har blant annet lagt vekt på å få informantene til å vurdere og kategorisere seg selv og andre, og dermed kartlegge hvordan ”relevante andre” (jf. Meads ”significant others”) tilordnes kategorier; både gjennom bruk av eksplisitte kategoribetegnelser, navn på stiler osv., men også gjennom andre kategorirelevante definisjonsmåter som eksemplifiserende narrativer,

sitater og kontrasteringer. Jeg har for eksempel i mange tilfeller bedt den enkelte om å presisere hvilke stiler og grupperinger han eller hun *ikke* tilhører, for på den måten å bringe fram relevante motpoler og motsetningsforhold. Kategorisering av andre vil ofte føles lettere enn å gi seg selv en merkelapp, og som Taifel & Forgas (1981: 124) påpeker, er kontrasten til klare *dem*-identiteter også viktig for forståelsen av egen identitet: ”We are what we are because *they* are not what we are.”

Intervjuenes forløp har i betydelig grad blitt styrt av det informantene har hatt å berette. Jeg har imidlertid også til en viss grad forholdt meg til en *intervjuguide* (jf. vedlegg 2) som jeg utarbeidet med tanke på å sikre at en del sentrale temaer skulle bli tangert. Denne intervjuguiden inneholder momenter som jeg iallfall innledningsvis så som særlig relevante. Mange av disse ble faktisk berørt i alle informantsamtalene, riktignok i nokså varierende omfang, men det er også flere momenter som har kommet til og blitt betydelig utvidet etter hvert. Og endelig er det selvsagt punkt i den opprinnelige intervjuguiden som har blitt mer perifere underveis, og som ikke kommer fram i så mange samtaler. Et visst sett av faste rammer har altså omgitt intervjuene, men de er også preget av en stor porsjon improvisasjon og spontanitet, og det kan derfor være treffende å kalle dem *semi-strukturerte*. Dette gjør at vesentlige deler av datamengden er komparable, mens andre er mer idiosynkratiske og består av kommentarer, informasjon og utsagn som bare finnes hos noen få eller kanskje ingen andre informanter. Men som vi skal se i analysene, vil også slike enkeltstående opplysninger kunne trekkes inn for å belyse helheten.

Etnografiske intervju blir oppfattet som en hybrid mellom en avslappet samtale og et egentlig intervju. Men selv om intervjueren helt klart deltar i og bidrar til samtalen og dermed også til med-konstrueringen av data, er rollefordelingen klar: Den ene er granskeren og den andre er kilden. Studieobjektet er eksplisitt bedt om å være nettopp studieobjekt, og denne konstellasjonen vil også prege intervju-/samtalsituasjonen. Dette kommer klart til uttrykk i flere av mine informantsamtaler. Enkelte informanter er tydelig ivrige etter å komme med ”gode” svar. De er oppsatt på å *prestere* i rollen som informant og bestreber seg derfor på å tilfredsstillende utspøreren. Særlig gjelder dette intervjuene som ble gjort i skoletiden og på skolens område.

Slik etnografisk inspirerte intervju har blitt brukt innenfor sosiolingvistikken de siste tiårene, skaffer de til veie et datamateriale som har en *dobbel informasjonverdi*. Når informanten produserer språk til en lingvistisk studie, må han eller hun snakke om *noe*, og ved å legge opp til et semi-strukturert, kvalitativt intervju ville dette *noe* i neste omgang kunne trekkes inn i analysen på et *sosiolingvistisk* nivå. Et intervju av denne typen gir altså på den ene siden data som kan brukes i kraft av sitt meningsinnhold, og på den annen side gir det språklige realisasjoner som kan bli objekt for mer strukturelle studier.

Det semi-strukturerte forskningsintervjuet kan ses som en fortsettelse av en lang sosiolingvistisk metodetradisjon, selv om ulikhetene er fundamentale når vi jamfører med det klassiske labovske, variasjonistiske, sosiolingvistiske intervjuet fra 1960-årene. Etter hvert som fagfeltets teoretiske grunnlag og erkjennelsesinteresser har blitt endret, har det sosiolingvistiske intervjuet i sin klassiske form blitt mindre aktuelt som tilnæringsmåte. Dette skyldes ikke minst en rekke *autentisitetsskrav* som har vært dypt fundert i variasjonistisk sosiolingvistik (jf. Bucholtz 2003, Eckert 2003). Ulike avskygninger av denne autentisitetssideologien har hver på sin måte avfødt metodiske problemer, som alle er knyttet til det sosiolingvistiske intervjuet.

Et av de mest problematiske, og problematiserte, momentene er antakelsen om at det eksisterer en "vernacular" (jf. Labov 1972b: 208f.) – et språklig basisregister som er individets "ekte" og "autentiske" verbale uttrykksform. Denne forestillingen henger sammen med det Bucholtz (2003: 405f.) kaller ideologien om "linguistic mundaneness" (dvs. "språklig verdslighet"): Det mest autentiske språket, den optimale "vernacular", er det som er mest dagligdags, ordinært og alminnelig, og som kommer fram når individet retter lite av sin oppmerksomhet mot selve språkbruken. Også konseptet "naturlig tale" (eng. "natural speech") blir ofte trukket fram som et ideal i denne sammenhengen, noe som har utløst atskillige kritiske innsigelser (jf. f.eks. Milroy 1987, Wilson 1987, Wolfson 1976). Som Bucholtz (2003: 406) påpeker, forutsetter termen "naturlig tale" at det også finnes noe som er "unaturlig tale". Dette tilsier at hvis vi har problemer med å godta det siste som et plausibelt konsept, må vi også forkaste det første. "Naturlig" eller "utilgjort" tale er en illusorisk størrelse, for som Wolfson (1976: 202f.) framhever i sin kritikk av denne forestillingen, vil språkbrukeren i enhver samtalesituasjon ("speech event") bruke den taleformen som oppleves som passende ("appropriate"). All språkbruk vil dermed på en eller annen måte være "tilgjort", selv om noe kanskje oppleves som mer "unaturlig" enn noe annet, rett og slett fordi enkelte samtalesituasjoner oppleves som mer "tvungne" eller "affekterte" enn andre.

Et annet konsept som har voldt den sosiolingvistiske intervjueren mye bry, og som også har møtt sterk kritikk, er "den autentiske taleren". Forestillingen om "[the] spontaneous speaker of pure vernacular", som Eckert (2003: 392) kaller det, fulgte med som et ideal fra dialektologien, og ble en del av autentisitetssideologien som lenge har dominert sosiolingvistikken (jf. Bucholtz 2003). Den metodiske utfordringen har vært å få tilgang til språk produsert av et individ som er upåvirket av ulike former for *sosialitet*:

The notion of the authentic speaker is based on the belief that some speakers have been more tainted by the social than others – tainted in the sense that they have wandered beyond their natural habitat to be subject to conscious, hence unnatural, social influences. (Eckert 2003: 392f.)

Selve ”gullstandarden” for autentisitet ser vi i dialektologiens idealinformant som senere har fått betegnelsen NORM – ”Non-mobile, Older, Rural, Male” (jf. f.eks. Chambers & Trudgill 1998). Selv om dette kravet ble betydelig utfordret og modifisert av den tidlige sosiolingvistikken (jf. f.eks. Milroy 1987), har forestillingen om den autentiske taleren i høy grad blitt videreført gjennom det Bucholtz (2003: 404) omtaler som ideologien om ”linguistic isolationism”. Ifølge denne ideologien tilhører den autentiske språkbrukeren en veldefinert, statisk og relativt homogen sosial gruppering som er lukket for utenforverdenen. I praksis har dette medført at innflyttere og andre ikke-innfødte individer har blitt ekskludert fra språkendringsstudier. Og språkantropologer har gjennomgående hatt en tendens til å konsentrere seg om ikke-urbane og ikke-vestlige språksamfunn, som på grunn av sin isolasjon har vært relativt lite utsatt for ekstern påvirkning.

En tredje autentisitetssideologi som har ført med seg store metodiske utfordringer, dreier seg om at språkforskeren selv, ved sitt blotte nærvær, er et hinder for språklig autentisitet (jf. Bucholtz 2003: 406). Dette er en forestilling om at selv den mest autentiske taler kan komme til å produsere inautentisk tale som en direkte følge av at lingvisten er til stede. Labov (1972b: 209) kaller det et *observatørens paradoks* når han understreker umuligheten av å iaktta hvordan et individ snakker når det ikke blir iaktatt. Mange har siden drøftet dette paradokset (jf. f.eks. Cameron et al. 1992, Sollid 2002), og mye er gjort i håp om å veie opp for den uønskete innflytelsen forskeren har på språkproduksjonen.

For å styre klar av disse tilbakevendende metodiske problemene vil det være nødvendig å løsrive seg fra tanken om at det finnes *inautentisk* eller *unaturlig språk*. Som Wilson (1987: 161) understreker (i samklang med Wolfson (jf. ovenfor)), er all tale ”passende” i sin spesifikke kontekst, og alle forsøk på å redusere påvirkning fra ”eksterne faktorer” vil derfor være meningsløse. *Ja*, forskerens tilstedeværelse påvirker situasjonen, men i stedet for å gjøre alt for å eliminere denne ”forurensningen” er det mer fruktbart å diskutere *på hvilken måte* den ”utenforstående” kan tenkes å prege språkproduksjonen (jf. også Harrison 2005).

Likeledes blir det viktig å fri seg fra forestillingen om at det finnes *inautentiske språkbrukere*. Tradisjonelt har talemålsgranskingen etter manges syn vært preget av en inherent angst for avvik, noe som blant annet har kommet til syne gjennom en desperat jakt på ”ekte” hjemmelsmenn. Som nevnt ovenfor har idealet vært at disse skal befinne seg mest mulig sentralt plassert i det som oppfattes som den prototypiske praksisen. I en slik forståelsesramme impliserer autentisitet *stillstand*; den ”ekte” trondheimeren er tilnærmet identisk med tidligere trondheimere, og eventuelle avvik og tilløp til grenseoverskridning bryter med autentisitetskravet. Eckert (2003: 393) tar avstand fra dette og mener at språkbrukere med ”avvikende praksis” tvert imot bør

utgjøre et hovedfokus for variasjonistisk forskning, siden det er nettopp de som fører an i produksjonen av ny sosial mening.

Slik jeg har lagt opp informantsamtalene, har de til en viss grad vært inspirert av det etnografiske livsløp-intervjuet (jf. f.eks. Plummer 1995).⁴⁸ Denne tilnærmingen er også nært relatert til det antropologene kaller ”biografisk metode”, der individets egen livshistorie blir en inngang til studier av sosiale aggregater som klasser, grupper og (sub-) kulturer (jf. f.eks. Kohli 1981). Siden informantene bare har levd i 16–18 år, har livsløpsfortellingene naturlig nok relativt begrenset omfang når det gjelder vesentlige livsvalg og grunnleggende forandringer og overganger. Det har dermed vært naturlig å fokusere på sentrale tema som oppvekstmiljø, skolegang, familiesituasjon og ikke minst valg av videre utdannings- og yrkeskarriere. *Det framtidige* – med andre ord de sannsynlige fortsettelsene av den enkeltes livshistorie – har derfor fått en sentral plass i samtalene, og dette har også aktualisert Giddens’ (1991: 81ff.) ”life-planning”-konsept:

Life plans are the substantial content of the reflexively organised trajectory of the self. Life-planning is a means of preparing a course of future actions mobilised in terms of the self’s biography. (op.cit.: 85)

Informantenes beretninger om hva de vil være, hva de vil bli, og hva de vil gjøre, kan si mye om hvilket handlingsrom den enkelte ser rundt seg. De tilkjenner på den måten hvilke individuelle valg som er mulige og tenkelige for dem, og hvilke forhold som på den annen side oppleves som fastlagte eller utenfor den enkeltes styring. ”Life-planning” har særlig blitt tematisert gjennom spørsmål om framtidig karrieremål. Individuelle ambisjoner og aspirasjoner knyttet til utdanning, yrkesvalg og framtidig bosituasjon har blitt tatt opp i alle intervjuene, og jeg har forsøkt å kartlegge noen gjentakende mønstre og prototyper. Valget av videregående skoleretning, som de fleste av mine informanter nokså nylig har foretatt, blir spesielt sentralt. For som f.eks. Hansen (2005: 134) omtaler, innebærer dette skolevalget en vesentlig sosial utsling på grunnlag av sosial ulikhet:

De som foretar valgene, dvs. ungdom og deres foreldre, vurderer kostnader og belønninger ulike handlingsalternativer medfører. Folk velger forskjellig fordi kostnadene og belønningene varierer sosialt. (op.cit.: 139)

Valget av utdanningsretning er i prinsippet fritt, men flere studier viser klare sammenhenger mellom sosial bakgrunn og skolevalg også i Norge (jf. f.eks. Bakken 2007, Hansen 2005, Karlsen 2001). Bakken (op.cit.: 47) viser i denne sammenhengen til *aspirasjonsteorien*, som tilsier at ungdoms klassebakgrunn avgjør hvilke aspirasjoner eller ambisjoner de utvikler for sitt eget liv:

Tradisjonelt har det vært og fortsatt er det slik at ungdom med arbeiderbakgrunn oftere sikter mot praktiske yrker, mens middelklasseungdom i større grad orienterer seg mot akademiske yrker.

---

⁴⁸ Jf. også ytterligere metodedrøftinger i kap. 8.

Utdanningsaspirasjoner blir påvist å være i tråd med foreldrenes forventninger til barna, og disse forventningene er i sin tur påvirket av foreldrenes posisjon i klassestrukturen. Bakken (op.cit.: 48ff.) hevder videre at det er grunnleggende divergerende syn i ulike klasser på hva det vil si å kunne noe, og hva dette er verdt. På denne måten vil klassebakgrunn også påvirke i hvilken grad utdanning inngår i de unges framtidsovertenninger, og hvor vesentlig og aktuelt det er å aspirere til visse yrker. Bakken (op.cit.: 50) viser blant annet at mens to av fem i høyeste sosialklasse aspirerer mot høystatusyrker, gjelder dette kun én av fem blant barn av ufaglærte.

Mange vil innvende at sosialklasser er et begrep som har liten relevans i dagens Norge, men det er også dem som motsetter seg at klasse-konseptet blir avfeid som uvesentlig. Ringdal (2001) mener for eksempel at klasseforskjeller eksisterer og blir gjenskapt nettopp i form av utdanningsulikhet over generasjonene: ”Det er fortsatt slik at en privilegert sosial bakgrunn gir en sosial kapital som med stor sannsynlighet leder til privilegerte klasseposisjoner også for neste generasjon.” En slik reproduksjon av sosial ulikhet, med bakgrunn i ujevnt fordelt utdanningskapital, kan vi sette i sammenheng med Bourdieus *habitus*-tankegang (jf. kap. 3.2). Disposisjonene som gjennom den primære sosialiseringen er nedfelt i vår *habitus*, er med på å styre valget av utdanningsretning og dermed også framtidig profesjonell posisjon. Selv om ulike støtteordninger (som bl.a. studielån) legger til rette for at alle norske ungdommer i prinsippet kan ta den utdanningen de vil, finnes det tydelige tegn på at *habitus* er bestemmende for manges skolevalg. *Habitus* definerer i betydelig grad hvilke faglige aspirasjoner som er tenkelige og aktuelle for den enkelte, og vi kan derfor si at forskjeller i kulturell og sosial kapital etter hvert har fått mer å si for valg av utdanningsretning enn hva finansielle forhold har.

For mange av mine informanter står valg av skole og faglig retning åpenbart som et svært vesentlig veiskille, men som vi skal se senere (kap. 8.1), er det stor variasjon i hvor opplagt dette valget er for den enkelte. Noen tilkjenner at de ganske enkelt følger ”familietradisjonen”, mens andre hevder at de velger helt selvstendig og uten tanke på foreldrenes preferanser og tilrådinger. Noen har store og klare vyer for sin utdanningsmessige karriere, mens andre framstår som mer planløse og uten tydelige ambisjoner. Hvordan disse forskjellene henger sammen med variasjon i stilistisk praksis (og dermed også språklig praksis), kommer jeg tilbake til i analysen (kap. 8).

Et annet sentralt samtaletema i intervjuene er stilistiske praksiser knyttet til forbruk av musikk, klær og andre ytre effekter. Som blant andre Storm-Mathisen (2008: 40ff.) viser, kan unges forbruk ses i sammenheng med deres *identitetsarbeid*. Materielle ressurser med sosial karakter, dvs. ulike former for det Goffmann kaller ”rekvisitter”, blir viktige i vår ”identitetsgjøring” (jf. omtalen av *performativitet* i kap. 3.1). Vi bruker objekter som klær, smykker og bruksgjenstander til å framstille oss selv i tråd med våre identitetsprosjekter (jf. også

Christensen 1991). Som Dittmar (1992) framhever, blir ”å ha” i stadig større grad synonymt med ”å være”, og det å besitte gjenstander med den riktige symbolverdien blir derfor vesentlig for å framvise den ønskete personlige, og også sosiale, identiteten. Tematiseringen av denne typen forbruksmønstre er videre nært knyttet til fenomenet *mote* (jf. kap. 3.3.4), og som et metanivå på samtale om *hvilke* stiltrekk den enkelte helst vil relateres til, har jeg prøvd å få fram *hvor relevant* eller *presserende* det aktuelle forbruket er for vedkommende. Med andre ord har jeg forsøkt å kartlegge graden av motefokusering ved å skille ut variasjoner i stilbevissthet.

Jeg har videre lagt vekt på å få informantene til å uttrykke sitt forhold til Trondheim som bosted og nærmiljø. Dette har jeg gjort for å få fram hvilken *lojalitet* eller *tilknytning* den enkelte føler til hjemstedet. Flere studier har tatt utgangspunkt i at individuell lokalpatriotisme eller stedbundethet står i sammenheng med graden av språklig konservatisme (jf. f.eks. Røyneland 2005: 192ff., Skjekkeland 2001, 2009, Ulset 2002: 40). Det vil med andre ord si at individets *mentale orientering* i dimensjonen *lokal–supralokal* antas å bli gjenspeilet i den språklige praksisen (jf. også kap. 8.1). For å belyse tilhørigheten til lokalsamfunnet nærmere har jeg også trukket inn tanker og planer om framtidig bosituasjon i informantsamtalene. Dette har gjort det mulig å identifisere det Thun (1996) omtaler som *topodynamiske* og *topostatiske* personer. Den første typen innebærer individer med en supralokal ego-orientering og en utpreget moderne verdiforankring. Den andre prototypen er utpreget lokalt orientert og fundert i tradisjonelle normer og handlingsmåter. Radtke (2000) er blant dem som har implementert Thuns idealtyper i sosiolingvistisk teoretisering, og han snakker således om ”topodynamic and topostatic linguistic behavior”.⁴⁹ Den første praksisformen er i større grad modifisert og gjort lingvistisk supralokal, dvs. standardisert, enn den andre, som i større grad består av tradisjonelle språktrekk. I informantsamtalene blir tilhørighet til det lokale tematisert nettopp for å kunne kartlegge tilfeller av topodynamisk og topostatisk språkbruk.

Språklige forhold er også et tema som tas opp i alle intervjuene, men det varierer en del hvor meddelsomme informantene er på dette punktet. Enkelte har åpenbart en svært høy bevissthet omkring egen og andres språklige atferd, mens andre tilsynelatende ikke reflekterer særlig over talespråklige forhold. For de to informantene med norsk som andrespråk er temaet naturlig nok aktuelt på en noe annen måte enn for de øvrige. Dette kommer vi tilbake til i analysene (jf. kap. 8).

---

⁴⁹ Jf. også Skjekkeland (2009: 144ff.) begrepspar ”homo domesticus”– ”homo dynamicus”.

4.5.1 Innsamling

”Et ultramodernt hjelpemiddel for dialektuppteekningen är grammofonen. [...] Grammfonen kan bli en god dräng, men den är icke färdig att bli vår herre.”

Nat. Beckmann (1918: 188)

Selve feltarbeidet foregikk i flere omganger fra våren 2006 til senhøsten 2007. Hele denne prosessen var klart preget av mitt grunnleggende eksplorative ståsted. Jeg hadde på forhånd ingen nøyaktig plan for hvor mange informanter jeg skulle ha, eller på hvilke arenaer jeg skulle nå dem, men jeg tok utgangspunkt i en skoleklasse ved Østbyen⁵⁰ videregående skole, og lot funnene derfra lede meg videre.

Min innledende rekognosering skjedde ved hjelp av et spørreskjema (jf. vedlegg 1) som ble distribuert i en første klasse på det studieforberedende utdanningsprogrammet, som skolens undervisningsinspektør hadde satt meg i forbindelse med. Skriftlige svar på omkring 40 spørsmål gav meg en kort skisse av den enkelte elevens bakgrunn (alder, bosted, familie osv.), språkferdigheter, fritidssysler og framtidsplaner. Fra bunken på omtrent 25 besvarelser valgte jeg ut omkring 15 potensielle intervjuobjekter. Denne seleksjonen ble gjort med særlig henblikk på noenlunde jevn fordeling mellom kjønnene og med et ønske om å favne bredt når det gjaldt både fritidsinteresser, familiebakgrunn og karriereplaner (se ytterligere omtale av utvalgs kriterier i 4.5.2). Klassen hadde et antall elever fra to nabokommuner og også fra andre deler av fylket, og disse ble i utgangspunktet ekskludert. Jeg bestemte meg likevel for å gjøre et intervju med én av disse ”ikke-trondheimerne” for nettopp å fange opp også en ”borteboers” synspunkter. Før jeg gjorde det første intervjuet, var jeg dessuten på besøk i klassen som observatør i to skoletimer for å danne meg et bilde av hva slags personer jeg hadde med å gjøre. I ukene som fulgte, var jeg innom i flere omganger og gjorde opptak av samtaler med i alt 10 elever. Én av informantene (Jørgen⁵¹) møtte jeg dessuten igjen omtrent en måned senere for et oppfølgingsintervju.

Med bakgrunn i prinsippet om å tilstrebe maksimal variasjon i datamengden (jf. kap. 4.3) fortsatte jeg feltarbeidet i et skolemiljø som mange av Østskolen-elevene omtalte som en klar motsetning til deres eget, nemlig Byskolen.⁵² Selv om oppfatningen av radikale forskjeller mellom disse skolene nok i stor grad bunnar i stereotypier, rykter og myter, er det også en kjensgjerning at de to skolekulturene tradisjonelt har vesentlige ulikheter. Byskolen, som ligger i Midtbyen, ble opprettet som handelsgymnasium tidlig på 1900-tallet, og har gjennom mange år hatt

---

⁵⁰ De tre skolene som har vært de viktigste rekrutteringsarenaene, har i denne framstillingen fått fiktive navn (Østskolen, Byskolen og Sørskolen). Andre skoler som blir nevnt i intervjuene, forblir navnløse.

⁵¹ Informantene har fått fiktive navn i denne sammenhengen (jf. kap. 4.5.2).

⁵² Også en annen videregående skole var aktuell i så måte, men der åpnet ikke skoleledelsen for at jeg fikk komme på besøk.

økonomiske og merkantile fag som kjerneområde. Dette gjorde Byskolen i lang tid til et naturlig valg for sønner og døtre av byens næringslivstopper som ville følge i foreldrenes fotspor, og skolen ble derfor av mange sett på som ”rikmannssønnenes gymnas”. Selv om forholdene har endret seg i senere tid, er det tydelig at et lignende rykte fortsatt henger ved skolen. Skolen omtales som ”sosse-skole”, ”snobbe-skole” og ”Høyre-skole”⁵³ i flere av intervjuene, og også informanter som selv går på Byskolen, gir uttrykk for at de er fullt klar over at slike stereotyper eksisterer. Byskolen har i mange år vært blant skolene med de høyeste opptakskravene i hele fylket, og nyter derfor også en viss akademisk prestisje.

Østskolen, som ligger noen kilometer utenfor sentrum, er en fortsettelse av Trondheim yrkesskole, og har lenge vært kjent for sine mange yrkesfaglige retninger. Skolen er blant de aller største i fylket, og også fagtilbudet er rekordstort. Studieforbereidende retning (tidligere ”allmennfag”) har derimot en kortere historie ved Østskolen, og som noen av mine informanter sier, har denne linja ingen spesielt høy status. Opptakskravene er relativt lave, og flere informanter antyder at Østskolen med sine yrkesfaglige tradisjoner ikke er stedet for å ”ta allmenn”. Noen av informantene fra Østskolen har da også havnet der fordi de ikke kom inn på skolene de hadde høyere oppe på ønskelisten.

Når det gjelder tradisjon og kultur for det vi kan kalle akademisk skolering, kan vi altså si at det er en betydelig forskjell mellom de to første skolene jeg brukte som rekrutteringsarena. Dette synet kommer fram i flere av intervjuene, og enkelte av informantene fra Byskolen viste eksplisitt til Østskolen som en typisk motpol til eget skolemiljø.

Også på Byskolen ble jeg satt i forbindelse med en førsteklasse på det studieforbereidende utdanningsprogrammet, og med hjelp fra kontaktlæreren fikk jeg samlet inn omkring 25 svar på det kartleggende spørreskjemaet. Også i denne klassen var det noen ”ikke-trondheimere”, og det var dessuten noen som takket nei til å bli med på videre utspørring. Det gjorde at jeg satt igjen med 15 potensielle informanter. Av disse gjorde jeg i første omgang opptak av 6. Utvalget var delvis basert på tilfeldigheter og tilgjengelighet, men jeg la også visse kriterier til grunn (jf. kap. 4.5.2). Omtrent et halvår senere vendte jeg tilbake og intervjuet ytterligere to elever.

Neste ledd i prosessen med å optimalisere datamengdens heterogenitet innebar innsamling på en annen arena enn skolen. En første gjennomgang av materialet fra Østskolen og Byskolen gav meg nemlig et inntrykk av at mange av informantene var det vi kan kalle ”flink mainstream-ungdom” med temmelig likelydende synspunkter, holdninger og erfaringer. Røyneland (2005: 201) omtaler en lignende opplevelse under arbeidet med innsamlingen av

---

⁵³ Som Skjæran (2003: 40) skriver, har valgundersøkelsene som Byskolen har utført på vegne av Norsk Samfunnsfaglig Datatjeneste siden slutten av 1980-årene, vist at særlig mannlige elever søker til høyresiden i politikken.

talemålsdata på Røros og Tynset. Symptomatisk nok var det de mest ressurssterke, positive og skoleflinke som samtykket til å delta i prosjektet hennes, og for å favne bredere og finne personer med andre kvaliteter og perspektiver gikk hun mer strategisk til verks og oppsøkte andre ungdomsmiljøer.

Med samme motivasjon oppsøkte jeg høsten 2006 en fritidsklubb i en av de nyere bydelene 7–8 km sør for sentrum (jf. kart i 2.1.2). Her prøvde jeg i første omgang å få besøkende til å fylle ut det samme spørreskjemaet som jeg hadde brukt i klasserommet, men det viste seg å bli vanskelig. En så pass ”lekseaktig” oppgave som skjemautfylling var lite populær i denne settingen, og jeg måtte gå bort fra det skriftlige. Jeg prøvde i stedet på mer direkte rekruttering, og selv om enkelte vegret seg for å kaste bort tid på den ukjente voksenpersonen, fikk jeg etter noen kvelder på klubben gjort 4 individuelle intervju i tillegg til at jeg gjorde opptak av en gruppe i aktivitet på formingsrommet. To av disse informantene, begge med minoritetsspråklig bakgrunn, var elever ved Sørskolen, og det var der jeg fortsatte feltarbeidet senere på vinteren.

Sørskolen er en relativt ny skole (åpnet 1986) med stort yrkesfaglig tilbud i tillegg til studieforberedende linjer. Elevsammensetningen har de siste årene vært tydelig preget av at den ligger nær de mest innvandringsstette delene av byen, og flere av informantene antyder at skolen er kjent for å være byens mest flerkulturelle. Jeg gjorde opptak med i alt 6 personer i løpet av besøkene på Sørskolen; noen på studiespesialisering (tidl. ”allmennfag”) og noen på ulike yrkesfag.

Den siste arenaen jeg brukte til å gjøre opptak, var en fritidsklubb et lite stykke øst for sentrum. Her var jeg to kvelder høsten 2007, observerte dem som besøkte klubben, og intervjuet i alt 3 personer. To av disse var elever ved Østskolen, og tredjemann gikk på en annen skole i nærheten. Også her møtte jeg litt av de samme problemene som på den andre fritidsklubben. Det gikk greit å komme i prat med ungdommene, men når jeg skulle ta noen til side for å gjøre lydopptak på tomannshånd, ble de ofte temmelig uvillige. Enkelte styrte nok unna fordi det lignet for mye på en overhøring, mens andre var bekymret for at de skulle gå glipp av viktige ting rundt biljardbordet eller på datarommet hvis de ble med meg. Et mer langvarig feltarbeid ville trolig gjort mye for tillitsforholdet mellom meg og de potensielle informantene, men som nevnt tidligere valgte jeg å ikke basere meg på mer langvarig deltakende observasjon slik etnografiske studier vanligvis gjør.

Jeg hadde informant(e)⁵⁴ i enerom i alle opptakssituasjonene, men det var høyst varierende beskaffenhet på disse innspillingslokalene; alt fra små og koselig møblerte grupperom

---

⁵⁴ I én av informantsamtalene deltar to elever samtidig (Aina og Britt). Som nevnt ovenfor gjorde jeg også opptak av en gruppesamtale på den ene ungdomsklubben jeg besøkte. Siden jeg ikke legger opp til å gjøre analyser på samtalenivå, lagde jeg ikke flere slike opptakssituasjoner, men holdt meg i stedet til individuelle samtaler.

til kalde bomberom med rockeverksted vegg-i-vegg. De akustiske forholdene er med andre ord veldig varierende, og dette gjenspeiles naturligvis i opptakskvaliteten.⁵⁵ Noen lydspor egner seg for eksempel dårlig til fonologiske analyser, mens andre har en høvelig standard som også tillater undersøkelser på et slikt nivå. De akustiske forholdene har imidlertid kun unntaksvis gjort det vanskelig å forstå *meningsinnholdet* i de språklige realisasjonene.

På den første arenaen, Østskolen, prøvde jeg dessuten ut en innsamlingsteknikk som et supplement til dybdeintervjuet. Jeg lot én informant tegne på tavla etter instruksjon av en annen informant som satt med ryggen til. Denne ”instruktøren” fikk skriftlig overlevert et tegneoppdrag fra meg, og så bestod utfordringen i å formidle det som skulle avbildes, til den uvitende ved tavla – kun ved hjelp av anvisninger i form av matematiske begreper (sirkel, linje etc.). Min tanke var at en slik kommunikasjonslek kunne framprovosere en språkbruk som var ”friere” enn den var i informantsamtalene. Jeg gjorde opptak av tre informantpar som lekte denne leken noen runder, og selv om aktiviteten i seg selv var riktig så underholdende, kom det relativt lite nytt ut av disse samtalsituasjonene. Jeg valgte derfor å ikke prøve teknikken i senere faser av feltarbeidet.

4.5.2 Informantene

Som jeg nevnte ovenfor, har talemålsgranskinger i den dialektologiske tradisjonen ofte hatt strenge kriterier for valg av informanter. Høvelige hjemmelfolk skulle, som Venås (1991: 18) omtaler, ideelt sett ha ”[...] dei språklege røtene sine djupt i heimleg jord”. Språkbrukere som på en eller annen måte kunne være utsatt for påvirkning utenfra, ble utelukket slik at kravene om *ekthet* og *stabilitet* ble overholdt.

Slike utvalgsriterier er mindre aktuelle når man, som jeg, ønsker å kartlegge *variasjonsbredden* i et språksamfunn. Da er det tvert imot et mål å fange opp et størst mulig mangfold. Det vil likevel være tjenlig å holde enkelte faktorer konstante, slik at studieobjektene, det vil i denne sammenhengen si de individuelle språkbrukerne, lettere kan holdes opp mot hverandre i analysene.

Bortsett fra et ønske om å ha en noenlunde jevn fordeling mellom kjønnene i informantgruppa har min utvelgelse hovedsakelig vært styrt av tre konkrete krav:

- 1) Det har vært et mål at informantgruppa skal være mest mulig homogen når det gjelder *linsfase*. Utgangspunktet mitt var å fokusere på *unge* språkbrukere, men siden vi innenfor det relativt korte intervallet ”ungdomsårene” finner individer på til dels svært forskjellige stadier i livet (jf. kap. 3.4.2), er det nødvendig å spesifisere dette ytterligere. Ulikhetene mellom en 14-åring og en 19-åring er for eksempel noe ganske annet enn

---

⁵⁵ Alle opptakene ble gjort i mp3-format med en opptaker av typen Edirol R-09.

mellom to voksne personer med fem års alderforskjell. Alle mine informanter var på opptakstidspunktet i alderen 16–18 år og gikk i første eller andre klasse på videregående skole. Det vil si at de ganske nylig hadde valgt skoleretning, og at de om ikke lenge ville måtte ta et nytt valg med stor betydning for framtidig livssituasjon. Det var altså i en fase der planer for framtiden, spørsmål om bosted, jobb og utdanning, var et høyaktuelt tema.

- 2) Jeg har videre stilt krav om at informantene skal ha hatt det meste av oppveksten og grunnskolegangen sin i Trondheim kommune. Dette er med tanke på at den viktigste språklige sosialiseringen antas å skje i disse årene (jf. f.eks. Mæhlum 1992: 79f.), og også at en viss grad av tilhørighet til lokalsamfunnet Trondheim utvikles i denne fasen. Som vi skal se nedenfor, har jeg imidlertid ikke satt noen rigid grense for hvor mange og lange utenbysopphold som gjør en person ukvalifisert som informant. Flere av informantene har i løpet av oppveksten bodd noen år utenfor Trondheim, men de har alle det til felles at de uten tvil oppfatter seg som trondheimere og som kyndige i trondheimsmålet.
- 3) Det tredje momentet som har styrt utvelgelsen, henger sammen med grunnprinsippet om å tilstrebe mangfold og bredde i datamaterialet (jf. kap. 4.3). Mens jeg har gått inn for en viss *homogenitet* når det gjelder alder og oppvekststed, har målet vært *heterogenitet* på andre områder. Jeg har lagt opp til å favne representanter for mange ulike bydeler (både ”gamle” og ”nye” deler av Trondheim kommune, jf. kap. 2.1), skoleretninger og ungdomsmiljøer, og jeg har plukket ut informanter med varierende familiebakgrunn, fritidsinteresser og framtidsplaner. Selv om flerspråklighet *per se* ikke er et hovedtema for denne studien, så jeg det også som naturlig å inkludere trondheimere med minoritetsspråklig bakgrunn. Forhåpentligvis har dette bidratt til å få belyst mange aspekter ved det Trondheims totale kompleksitet, selv om det naturligvis ikke er holdbart å si at mitt informantutvalg fullt ut gjenspeiler det totale mangfoldet (jf. diskusjonen om representativitet i kap. 4.3.1).

Med bakgrunn i disse kravene og ønskene har jeg valgt ut i alt 31 personer i alderen 16–18 år som jeg har hatt samtaler med – og foreviget på lydfiler. Det er en liten overvekt av gutter blant informantene (18 mot 13). Denne skjevfordelingen kan blant annet skyldes at flere av jentene på de to fritidsklubbene jeg oppsøkte, var særlig skeptiske til å la seg intervjuet av en ukjent mannsperson. Da var det lettere å komme i kontakt med guttene – som for øvrig var i flertall på begge arenaene. Også i klassene jeg besøkte på Sørskolen, som generelt har mange guttedominerte, yrkesfaglige linjer, var det en overvekt av gutter.

Informantene representerer for øvrig store deler av byen geografisk sett, til sammen seks videregående skoler, og et vidt spekter av mer eller mindre organiserte fritidsaktiviteter. Selv om ikke samtlige av de 31 informantene vil være like framtrødende i de videre analysene, bidrar alle med talespråklig empiri som vil bli utnyttet i den mer deskriptive analysedelen (kap. 6). For å få en viss oversikt over de individene som har bidratt, setter jeg derfor opp en kortfattet fortegnelse med noen nøkkeldata om den enkelte. I tillegg til kjønn, alder på intervjuetidspunktet, bosted⁵⁶ og skoleretning skisseres også den enkeltes bakgrunn og interesser. De fiktive informantnavnene⁵⁷ som listes opp her, vil bli brukt i all videre omtale av informantene.

EVA ♀ 18 år Sverresborg Studieforberedende	Foreldre fra andre deler av Trøndelag. Ingen høyere utdanning. Har bodd i Trondheim hele livet. Nokså klare planer om høyere utdanning. Trener. Noe motebevisst.
DINA ♀ 17 år Nardo Studieforberedende	Foreldre fra Vestlandet og Østlandet. Begge med høyere utdanning. Hele oppveksten i Trondheim etter kort tid på Vestlandet. Klare planer om høyere utdanning. Trener. Motebevisst.
HILDE ♀ 17 år Byåsen Studieforberedende	Begge foreldre fra Trondheim. Noe høyere utdanning. Har bodd i Trondheim hele livet. Vil ta høyere utdanning, men ingen klar karriereplan. Fotball.
TRINE ♀ 17 år Åsvang-Stokkan Studieforberedende	Foreldre fra andre deler av Trøndelag. Begge med høyere utdanning. Født på Nordmøre. Bidialektal (nordmørsdialekt). Bodd i Tr.h. fra 6. leveår. Fortsetter med høyere utdanning, men har ingen klar karriereplan. Trener friidrett.
ELIN ♀ 17 år Nardo Studieforberedende	Mor og stefar fra Vestlandet. Far fra Asia. Begge med høyere utdanning. Født og oppvokst i Trondheim. Fortsetter med høyere utdanning, men har ingen klare ønsker om yrke. Trener fotball.
ARVE ♂ 17 år Nardo Studieforberedende	Foreldre fra andre deler av Trøndelag. Begge med høyere utdanning. Har bodd hele livet i Trondheim med unntak av to år i Nord-Norge. Vil ta høyere utdanning, men er usikker på retning. Trener fotball og på treningssenter.
NILS ♂ 17 år Øya-Singsaker Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim og annet skandinavisk land. Begge med høyere utd. Bodde tidligere i bydelen Åsvang-Stokkan. Bidialektal (oslomål). Vil ta høyere utdanning. Kanskje medisinstudiet. Datainteressert.
RUNE ♂ 17 år Hallset Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim og annet sted i Trøndelag. Ingen utdanning utover grunnskole. Har bodd samme sted hele livet. Vil fortsette på høyere utdanning. Kanskje økonomisk utdanning. Trener fotball.
JØRGEN ♂ 17 år Øya-Singsaker Studieforberedende	Mor fra Trondheim og far fra afrikansk land. Lite kontakt med far. Begge har høyere utd. Bodd i Trondheim siden han var 3 år. Tidligere i bydelen Tiller-Hårstad. Har begynt å veksle mye til østlending (oslomål) det siste året. Klare planer om videregående utdanning. Psykologistudiet. Basket, hiphop-dans.

⁵⁶ For å sikre informantenes anonymitet oppgis bare bydelsnavn i tråd med *Trondheimsstatistikken 2001* (jf. kap. 2.1.2) som bosted.

⁵⁷ Anonymiseringen skjer i tråd med retningslinjer fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Personvernombudet har godkjent min framgangsmåte for behandling av personopplysning (prosjekt nr. 14458)

TROND ♂ 17 år Charlottenlund-Jakobsli Studieforberedende	Foreldre fra andre deler av Trøndelag. Stefar fra Trondheim. Ingen høyere utdanning. Bodde i bydelen Byneset-Leinstrand de første årene på barneskolen. Vil fortsette på høyere utdanning. Jusstudier er aktuelt. Spiller i band. Datainteressert.
ÅSE ♀ 17 år Lademoen Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim. Begge med høyere utdanning. Har tidligere bodd i bydelen Rosenborg-Møllenberg. Vil fortsette på høyere utdanning, men usikker på retning. Trener kampsport. DJ-ing.
FRANK ♂ 18 år Charlottenlund-Jakobsli Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim. Noe høyere utdanning. Oppvokst i annen del av fylket. Bor i Trondheim for å gå skole. Har planer om høyere utdanning, gjerne gjennom militæret. Trener fotball.
AINA ♀ 17 år Strindheim Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim. Noe høyere utdanning. Har bodd samme sted nesten hele livet. Har planer om høyere utdanning, men usikker på retning. Trener.
LINE ♀ 17 år Charlottenlund-Jakobsli Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim. Noe/ingen høyere utdanning. Har bodd samme sted nesten hele livet. Har planer om høyere utdanning, kanskje journalsthøgskole. Trener håndball.
ANNIKEN ♀ 17 år Ranheim Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim. Ingen utdanning utover grunnskole. Har bodd samme sted store deler av livet. Vil ta høyere utdanning, kanskje som eiendomsmegler. Trener volleyball.
YNGVE ♂ 17 år Rosenborg-Møllenberg Studieforberedende	Mor fra Trondheim. Har ingen høyere utdanning. Har bodd samme sted hele livet. Ikke sikker på høyere utdanning. Kanskje yrkesutdanning eller noe gjennom militæret. Trener fotball.
GJERMUND ♂ 17 år Ranheim Studieforberedende	Foreldre fra Vestlandet og annet sted i Trøndelag. Begge med høyere utdanning. Har bodd på samme sted store deler av livet. Klar plan om høyere utdanning, skal bli sivilingeniør. Trener volleyball. Datainteressert.
BRITT ♀ 17 år Nardo Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim. Ingen opplysninger om utdanning. Har bodd samme sted hele livet. Har ønske om høyere utdanning, men veldig usikker på retning. Trener. Speideren.
HANS ♂ 18 år Flatåsen-Saupstad Yrkesfag	Mor fra Trondheim, far med amerikansk bakgrunn. Ingen/noe høyere utdanning. Har bodd storparten av livet på Saupstad. Har klare planer for lærlingtid. Trener basket.
SERHAT ♂ 16 år Flatåsen-Saupstad Yrkesfag	Foreldre fra Tyrkia. Ingen høyere utdanning. Født i Nord-Norge, har bodd resten av livet i Trondheim. Flerspråklig (kurdisk, tyrkisk). Vil skifte til studieforberedende retning og ta høyere utdanning. Trener kampsport.
RITA ♀ 17 år Flatåsen-Saupstad Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim. Stefar fra Vestlandet. Ingen/noe høyere utdanning. Gikk siste halvdel av grunnskolen på et annet sted i Trøndelag. Har ellers bodd i bydelen Flatåsen-Saupstad. Vil ta høyere utdanning innenfor musikk. Aktiv i band.
ALKAR ♂ 16 år Flatåsen-Saupstad Studieforberedende	Foreldre fra Tyrkia. Ingen /noe høyere utdanning. Har bodd samme sted hele livet. Flerspråklig (kurdisk, tyrkisk). Vil gjerne satse på idrettskarriere, profesjonell fotballspiller. Ingen klare planer om høyere utdanning. Trener fotball.

SVEIN ♂ 16 år Åsvang-Stokkan Yrkesfag	Foreldre fra Trondheim. Ingen høyere utdanning. Har bodd i samme bydel hele livet. Høyere utdanning er ikke aktuelt. Satses på jobb i anleggsbransjen etter lærlingtid. Trener håndball. Datainteressert.
SARA ♀ 16 år Åsvang-Stokkan Studieforberedende	Foreldre fra Trondheim og annet sted i Trøndelag. Noe/ingen høyere utdanning. Har bodd i samme område hele livet. Vil kanskje ta høyere utdanning. Kanskje studere psykologi, men gjerne musikk også. Driver med dans og sang.
KLAUS ♂ 16 år Åsvang-Stokkan Yrkesfag	Foreldre fra Østlandet. Stefar fra Trondheim. Noe/ingen høyere utdanning. Første seks leveår i Oslo-området. Har siden bodd på i bydelen Åsvang-Stokkan. Bidialektal (oslomål). Vurderer å ta allmenn påbygning, men ingen klare planer om høyere utdanning. Vil starte noe for seg selv. Ingen organiserte fritidsaktiviteter.
TERJE ♂ 18 år Byåsen Yrkesfag	Foreldre fra Trondheim og annet sted i Trøndelag. Noe høyere utdanning. Har bodd samme sted hele livet. Vil inn i militæret etter videregående og så bli brannmann. Trener fotball.
LARS ♂ 18 år Ranheim Yrkesfag	Foreldre fra Trondheim. Noe høyere utdanning. Har bodd samme sted nesten hele livet. Har planen klar for lærlingtid neste år. Ingen planer utover det. Driver med hiphop.
GUNNAR ♂ 17 år Sjetne-Okstad Yrkesfag	Foreldre fra Nord-Norge og Østlandet. Noe høyere utdanning. Har bodd på samme sted siden 5. leveår. Ser fram til å bli yrkesaktiv innen bygg og anlegg, gjerne lederjobb på sikt. Trener ski. Jobber deltid.
LEONARD ♂ 18 år Flatåsen-Saupstad Yrkesfag	Foreldre fra Trondheim. Ingen høyere utdanning. Har bodd flere steder i Trøndelag (en del av barneskoletiden), men mest i Trondheim. Klar for yrkesliv innen bygg og anlegg. Trener på studio. Ingen organiserte aktiviteter.
JANNE ♀ 17 år Heimdal Yrkesfag	Foreldre fra Trondheim. Ingen utdanning utover grunnskole. Har bodd i samme område hele livet. Klar for lærlingtid i omsorgsyрке. Trener ridning. Jobber deltid.
ESPEN ♂ 16 år Heimdal Studieforberedende	Foreldre fra Østlandet og annet sted i Trøndelag. Noe høyere utdanning. Bodde på Vestlandet de første 4 leveårene. Har bodd samme sted i Trondheim siden det. Multidialektal (oslomål, vestlandsk). Har planer om høyere utdanning innen idrett. Kanskje også skifte til toppidretts gymnastikk. Aktiv i vintersport.

4.5.3 Bearbeiding av kvalitative data

Informantsamtalene har en varighet på mellom 25 og 110 minutter – storparten ligger på omkring 40–45 minutter. Lydopptakene ble gjort i mp3-format og var derfor lette å overføre til vanlige datalagringsmedier (i mitt tilfelle en PC-harddisk). Ettersom jeg i stor grad lot funn jeg gjorde underveis, styre den videre progresjonen i datainnsamlingen, var gjennomlytting av opptak essensielt fra første dag. Denne primære bearbeidingen var en nokså impresjonistisk prosess som ikke innebar systematiske analyser, men som likevel gav meg viktige indikasjoner på hvilke fenomener og kategorier som ville være tjenlige å forfølge videre.

Til å begynne med fikk jeg fulltranskribert intervjuene ortografisk i dataprogrammet Praat, men flere hensyn gjorde at jeg ikke fortsatte med dette (jf. kap. 4.5.4). Min overveiende kvalitative tilnærming gjorde at jeg i stedet gikk over til en mer *strategisk* transkripsjon inspirert av flere kvalitativt orienterte disipliner (bl.a. ”grounded theory”, jf. kap. 4.3). Dette innebar at intervjuene først ble skriftliggjort med vekt på *meningsinnholdet*. Den informasjonen som kom fram i samtalen, ble nedtegnet dels ordrett, dels parafrasert, slik at jeg satt igjen med utførlige referater med høyest detaljnivå i de, etter mitt skjønn, mest sentrale passasjene.

Denne gjennomgangen av materialet innebar også en første *koding* (jf. f.eks. Charmaz 1995, Corbin & Strauss 2008: 55ff.). Dette er en prosess hvor man setter merkelapper på tekstlige data basert på en tematisk analyse. Dataene undersøkes med henblikk på å utlede konseptuelle kategorier, som jeg i mitt tilfelle føyde til i form av stikkord og lengre fraser i en atskilt kolonne i referatene. Kodingen innebærer med andre ord å bryte datamengden ned i mindre enheter og dermed foreta en klassifisering og kategorisering av det overveldende kaoset et kvalitativt materiale gjerne kan framstå som. Videre har jeg benyttet *memoer* som analysestrategi for å få en større oversikt og innblikk i materialet. Denne teknikken er også hentet fra ”grounded theory”-tradisjonen (jf. f.eks. op.cit.: 116ff.), og går ut på å tilføye skriftlige refleksjoner over dataene etter hvert som man undersøker dem. Memoskrivingen innebærer altså i større grad fortolkninger og syntetiseringer enn den mer primære kodingen. Memoene er adressert til en selv som påminninger om enhver tanke forbundet med teoriutvikling som måtte dukke opp i møte med materialet. De utgjør med andre ord ytterligere en måte å få grep om et vidløftig datasett på.

Det at intervjuene var *semi-strukturerte*, medfører naturlig nok at en rekke av de samme temaene, konseptene kategoriene og narrativene gjentar seg fra samtale til samtale. Som omtalt ovenfor dreier samtalene seg særlig om individuelle interesser, planer og ambisjoner, relasjoner til lokalsamfunnet og lokalt talemål, og stilistiske praksiser av ulike slag. I min bearbeiding av materialet har jeg hatt et særlig fokus på hvilke motiver og holdninger den enkelte tilkjenner i sin framstilling av seg og sitt. For å gi et tydeligere bilde av de individualiteter og subjektive forhold jeg har trukket inn for å *forstå* visse språklige strategier, har jeg som en sentral del av den kvalitative analysen forsøkt å *portrettere* utvalgte informanter (kap. 8). Disse portrettene skal leses som en utdypende fortolkning av de brokkene av egen livshistorie som informantene har delt med meg. Og naturlig nok har jeg hele tiden hatt fokus på hendelser, holdninger og erfaringer som i vid forstand kan relateres til den enkeltes språklige atferd og til språklandskapet i Trondheim som helhet. De 12 informantene som blir portrettert på denne måten, er valgt ut i kraft av å være ”typeinformanter”⁵⁸ som illustrerer visse språkstrategier (jf. f.eks. Mæhlum 1992).

---

⁵⁸ Jf. diskusjonen av ”typiskhet” i kap. 4.3.1.

Dette betyr ikke at det finnes 12 klart differensierbare strategier, men dette utvalget av språkbrukere viser etter min vurdering en representativ bredde i den samvariasjonen av av språklige og sosiale særtrekk som lar seg identifisere.

4.5.4 Om transkripsjon og skriftfesting av tale

”Skrivemaskinens tastatur makter ikke noe internasjonalt fonetisk alfabet. Vi lager vår egen lydskrift.”

Erling Lauglo (1957: 112)

I vitenskapelig behandling av muntlig språk vil lydopptak i prinsippet alltid være det primære datamaterialet, og alle analyser skal altså være basert på de lydlige gjengivelsene. Det vil likevel av flere årsaker være hensiktsmessig med en form for skriftliggjøring av datamengden. I talemålsstudier av klart kvantitativ karakter står overføring av tale til skrift tradisjonelt som en obligatorisk øvelse, noe som tidvis gjør at de lydlige dataene blir sekundære for analysene. Når man har en overveiende kvalitativ tilnærming til talespråklig materiale, kan imidlertid transkripsjon spille en ganske annen rolle i analysearbeidet. Som jeg nevnte ovenfor, ble informantsamtalene til å begynne med transkribert ortografisk, men både av ressurshensyn og andre årsaker gikk jeg bort fra dette nokså tidlig. Jeg så at de ortografiske fulltranskripsjonene bare var til meget begrenset hjelp, og jeg gikk i stedet over til å gjøre skriftfestingen av relevante lydlige realisasjoner til en del av innholdsreferatene. Gjennom bearbeidingen av lydopptakene hadde jeg hele tiden hatt et øye (eller mer presist: et øre) på det konkrete språklige uttrykket, og parallelt med antegningen av koder og andre kommentarer til meningsinnholdet, noterte jeg *strategisk* lingvistiske detaljer på ulike nivåer. For hver gjennomhøring ble referatene ytterligere beriket med opplysninger om lingvistiske forhold; noen steder ble lengre passasjer fulltranskribert, andre steder bare enkeltord eller -morfemer. På denne måten utviklet jeg et godt redskap for å orientere seg i primærmaterialet, og jeg kunne etter hvert danne meg mer helhetlige inntrykk av særtrekk og tendenser i den enkelte språkbrukers register.

Denne prosessen understreket også med all tydelighet at detaljnivået i transkripsjonen ikke kan bestemmes på forhånd. Ingen metode kan sies å være ”korrekt” i enhver sammenheng (jf. f.eks. Luebs 1996), for som Ochs & Schieffelin (1979: 44) påpeker, er transkribering ”[...] a selective process reflecting theoretical goals and definitions”. Jeg har altså forsøkt å tilpasse transkripsjonsmåten etter forskningsmålene mine, og dette har jeg først vært i stand til etter at jeg har gjort meg kjent med datamengden, nettopp gjennom lytting og skriftfesting ved hjelp av ulike provisoriske transkripsjonsmåter.

En medvirkende årsak til at jeg har valgt det jeg kaller strategisk transkribering, er at jeg i bare begrenset grad opererer med klassiske variabler på språknivå. Selv om det er visse

fenomener som går igjen i ulike varianter hos flere av informantene, er variasjonen i materialet av en sånn art at kvantifisering etter mitt skjønn ikke ville ført til ny innsikt (jf. kap. 6.2.5). Det er likevel ikke sånn at jeg har styrt unna all mulig kvantifisering i de deskriptive analysene. Tall på forekomster og varianter, og styrkeforholdet mellom disse er mange steder antydning i form av ulike mengdebegreper.

Når det gjelder den notasjonspraksisen jeg har valgt for skriftlig gjengivelse av konkrete lingvistiske realiseringer i denne framstillingen, vil jeg si at jeg har lagt meg på en "leservennlig" linje. Det innebærer at jeg prøver å avgrense bruken av lydskrift og andre spesialtegn så lenge *meningsinnholdet* i de siterte sekvensene anses å være viktigere enn de lingvistiske enkelthetene. I alt opererer jeg med tre forskjellige presisjonsnivåer når jeg gjengir intervju materiale i skrift:

- 1) Når jeg gjengir utsagn fra informantene mer eller mindre parafrastisk, bruker jeg normalortografi omgitt av vanlige anførselstegn (dvs. "hengende komma"). Denne notasjonsmåten blir kun brukt når meningsinnholdet alene skal framheves.
- 2) Informantutsagn blir også gjengitt ordrett (men ikke fullstendig lydrett), og da bruker jeg en tillempet "dialektskrift" omgitt av vinkeltegn ("guillemets"), altså slik: «ordrett sitat». Målet er at denne notasjonsmåten skal gi en mest mulig talenær gjengivelse uten bruk av spesialtegn, og samtidig uten at framstillingen avviker for mye fra det vanlige skriftbildet. Jeg har derfor valgt å gjengi en del frekvente "småord" i tråd med bokmålsnormen: Pronomenet *det* skrives for eksempel med *t* selv om denne vanligvis ikke blir uttalt, og konjunksjonen *og*, som normalt uttales som *å* i Trondheim (og mange andre steder), blir stående som i skriftnormalen. I gjengivelsen av lengre passasjer plasseres komma og punktum skjønnsmessig for å markere det som kan sies å være logiske perioder. Jeg bruker likevel ikke stor forbokstav i begynnelsen på ny periode. Ettersom jeg i dette arbeidet legger liten vekt på analyse av samtalen *per se*, har jeg inkludert få paralingvistiske trekk. Enkelte steder blir imidlertid innslag av latter eller mumling markert slik: (LAT^TTER), (MUMLING), og pauser markert slik: (.). Ellers blir [...] brukt for å markere at deler av utsagnet (gjentakelser, digresjoner, presiseringer etc.) er utelatt.
- 3) Når språklige detaljer er i forgrunnen, bruker jeg IPA-alfabetet og de konvensjonene som er beskrevet i blant annet *Handbook of the International Phonetic Association* (1999). Men siden vekten legges mer på sosiolingvistiske forhold enn på det genuint fonetiske eller fonologiske, tillater jeg meg å gjøre visse tillempinger – fortsatt med tanke på leservennlighet. Jeg holder meg til fonemisk transkripsjon mellom skråstreker, altså slik: /ly:dret/, og legger til grunn at vokallengden er distinktiv i trondheimsmålet. Det innebærer at jeg bruker lengdetegn kun for å markere lang vokalisme: /matə/ er

gjengivelsen av verbet *mate*, mens /matə/ står for substantivet *matte*. Jeg bruker ulike tegn for kort og lang variant av noen av vokalene: /buk/–/bu:k/ (*bukk*–*bok*), /rɪs/–/rɪ:s/ (*riss*–*ris*) og /fɹɔt/–/fɹo:t/ (*flott*–*flåt*). Trykk og tonelag blir bare markert der det er relevant for drøftingene.

Ved henvisning til andre kilder brukes den opprinnelige notasjonsmåten, som for det meste vil si Norvegia-alfabetet og diverse individuelle konvensjoner med basis i regulære tegnsett.

5 Det store bildet: Kvantitative data innsamlet ved bruk av Internett

5.1 Innledende om eksperimentet

Som nevnt i omtalen av det empiriske grunnlaget mitt (kap. 4.3) har jeg som en del av denne undersøkelsen samlet inn et utpreget *kvantitativt* sett med data fra trondheimeres talemål. Opphavet til dette materialet er en utprøving av en framgangsmåte som er temmelig ny i dialektologisk sammenheng, nemlig utspørring via Internett. I samarbeid med *Adresseavisens* nettredaksjon utviklet jeg en spørreliste som leserne kunne finne på avisens nettsider. Som vi skal komme tilbake til nedenfor, er innsamlingen basert på et gammelt og velprøvd metodisk prinsipp, men kanalen der framgangsmåten blir brukt, er ny og ikke minst beheftet med en del forhold som i vesentlig grad kan virke inn på kvaliteten på de innsamlede dataene. Før jeg presenterer de konkrete funnene fra denne delen av undersøkelsen, er det derfor nødvendig å gå nærmere inn på noen metodiske aspekter ved et slikt eksperiment.

5.2 Metodedrøfting⁵⁹

Prinsipielt kan innsamling av talemålsdata gjennom Internett ses som en forlengelse av *spørrelistetradisjonen* slik vi kjenner den fra klassisk dialektologi (Chambers & Trudgill 1980: 24f., Eichhoff 1982, Knoop et al. 1982). Spørrelistene innebærer en (hovedsakelig) *indirekte utspørring* som tar sikte på å få medlemmer av et visst språksamfunn til å rapportere språkbruken sin på utvalgte punkt gjennom å fylle ut et skriftlig skjema.⁶⁰ Det er kanskje særlig det leksikalske nivået som har blitt utforsket på denne måten, men også ulike grammatiske og fonetiske trekk har vært representert på spørrelistene.

En overføring av denne teknikken til en Internett-sammenheng har som sin mest opplagte fordel at man kan nå svært mange språkbrukere raskt og til en lav kostnad. Det er betydelig mindre ressurskrevende å distribuere elektroniske skjema enn papirbaserte, og den videre bearbeidingen av datamengden er også mye enklere i og med at materialet fra første stund er digitalisert.

Mens bruken av Internett som kanal for datainnsamling har eksplodert i andre samfunnsvitenskapelige miljøer (jf. f.eks. Pötschke & Simonson 2001), har lingvister bare i nokså beskjeden grad utforsket dette mediet. Verdensveven *per se* har riktignok blitt utnyttet som kilde

---

⁵⁹ Disse metodologiske spørsmålene er også utdypet i Hårstad (2008).

⁶⁰ Det finnes også flere eksempler på at spørrelistene har vært grunnlag for *direkte utspørring* (jf. f.eks. Chambers & Trudgill 1980: 24f.), men i denne sammenhengen er det særlig listeutfylling *uten* forskere til stede som er mest relevant å se til som forbilde.

til språklige data, men kanskje i størst grad innenfor korpuslingvistik og leksikografiske studier (Atteslander 2005: 1072f., Grefenstette 2002). Den *lingvistiske nettundersøkningsmetodologien* er derimot ennå på et tidlig stadium. Hittil er det trolig amerikanske dialektologer som har gått lengst i å utnytte Internett på denne måten. Det finnes flere eksempler på mer eller mindre vitenskapelige ”dialect surveys” som har blitt utført med hjelp av nettet. Også i Storbritannia har språkforskere gjort noen forsøk på å samle inn leksikalsk materiale gjennom nettsider. Prosjektet ”BBC Voices”⁶¹ var et samarbeid mellom kringkastingsselskapet BBC og flere universiteter, og det medførte blant annet at mer enn 60 000 personer sendte inn sine bidrag. Andersson (2007) har brukt Sveriges Radios nettsider til en lignende ordinnsamling, og også i det tyskspråklige området har Internett blitt tatt i bruk som innsamlingskanal. Det gjelder blant annet det ordgeografiske prosjektet *Atlas zur deutschen Alltagssprache* (Elspaß 2007, Elspaß & Möller 2006) og noen mindre, leksikografiske studier (Elspaß 2005, Möller 2003).

En av de aller første til å eksperimentere med bruk av Internett som medium for talemålsgransking i Skandinavia var Gunnstein Akselberg (2008), og det er også hans ”Bergensartest”⁶² fra 2004 som er det direkte forbildet for min innsamling – både med tanke på utforming og gjennomføring. Akselbergs undersøkelse hører til den typen av nettgranskinger som er *selvrekrutterende*. Det vil si at spørrelisten i ”Bergensartesten” ikke ble sendt direkte til utvalgte informanter, men i stedet lagt ut på et åpent nettsted der alle besøkende kunne respondere. Akselbergs eksperiment hadde i tillegg et mer *sosiodialektologisk* tilsnitt enn de nettstudiene jeg viste til ovenfor. Ved siden av de rent lingvistiske sjekkpunktene ble det lagt inn spørsmål om sosiale makrofaktorer som bosted, kjønn og alder. I min trondheimske versjon av testformatet holdt jeg fast på Akselbergs opplegg, og grunnrisset til de to testene er således langt på vei identiske.

5.2.1 Utforming

Ikke minst ved å vise til *Bergens Tidendes* suksess med ”Bergensartesten” fikk jeg temmelig raskt gehør hos redaksjonsledelsen i *adressa.no* da jeg lanserte ideen om en ”trondheimstest”. I samråd kom vi fram til at dialekttesten skulle presenteres som et ”test-deg-selv”-konsept for å generere flest mulig besøk. Nettavisleserne ble med andre ord lokket til å bidra med talespråklige data mot at de fikk et testresultat som viste om de snakket ”fint” eller ”bredt” trondheimsmål. Det skal sies at jeg i utgangspunktet hadde atskillige betenkeligheter med en slik fortegnet og temmelig tabloid vinkling, men jeg innså raskt at grepet var nødvendig for å nå fram til leserne på en effektiv måte.

---

⁶¹ Jf. prosjektets nettsider: <<http://www.bbc.co.uk/voices>>.

⁶² Testen er blant annet omtalt i nettutgaven av *Bergens Tidende* den 18. januar 2005. <<http://www2.bt.no/tettpa/article331552>>.

I den videre utformingen av testen gikk jeg derfor med på å legge opp til en ”dobbel agenda”: På den ene siden skulle testen munne ut i et ”pseudoresultat” – en poengskår som plasserte respondenten i én av fire kategorier (jf. tabellen nedenfor). På den andre siden skulle testformatet samle svarene fra deltakerne i et ”skyggeregnskap” som utgjorde det egentlige (vitenskaplige) resultatet.

Skår 27–35	Skår 36–48	Skår 49–62	Skår 63–71
<p>”Fintrøndersk”</p> <p>”Ditt talemål ligger tett opp til det som tradisjonelt blir kalt ’fintrøndersk’”</p>	<p>”Moderat fintrøndersk” / ”Dannet trondheimsmål”</p> <p>”Ditt talemål er en ’dannet’ trondhjemsdialekt, men du har også innslag av ’breie’ dialektformer”</p>	<p>”Moderat breitrøndersk” / ”Folkelig bysmål”</p> <p>”Ditt talemål er for en stor del ’breitrøndersk’, men du har også innslag av ’penere’ dialektformer”</p>	<p>”Breitrøndersk”</p> <p>”Ditt talemål ligger tett opp til det som tradisjonelt blir kalt ’breitrøndersk’”</p>

Det som gav skinn av å være en slags *diagnostisering* av den enkeltes talemål (dvs. den nokså diskutabile klassifiseringen), hadde altså som eneste funksjon å være et insentiv til å gjennomføre rapporteringen. Vi antok med andre ord at lysten til å få påvist om man snakker ”fintrøndersk” eller ”breitrøndersk” (eller noe midt i mellom), var drivkraft nok til at leseren ville spandere noen minutter på skjemautfylling. En stund vurderte vi å bruke en eller annen form for premiering som lokkemat, siden dette har vist seg å høyne gjennomføringsprosenten i lignende tester (jf. f.eks. Frick et al. 2001), men vi gikk bort fra denne ideen, ikke minst for å slippe de ekstra formalitetene som lagring av personopplysninger fører med seg. Det ble dessuten raskt klart at rekrutteringen gikk lett, selv uten løfter om loddrekning.

Den datatekniske designen overlot jeg til *Adresseavisens* mannskap, og jeg kommer derfor ikke til å kommentere denne her. Jeg vil i stedet kort ta for meg arbeidet med å konsipere *innholdet* i ”Trondheimstesten”, og utdype noen av vanskene jeg støtte på i denne prosessen.

Når man ganske plutselig får muligheten til å nå fram til tusenvis⁶³ av informanter, kan det være lett å bli fristet til å spørre ut disse på mange titalls punkter. Men det var særlig to forhold som gjorde at jeg måtte begrense meg og skjære ned på antall spørsmål: For det første er det naturligvis grenser for hvor mye tid og tålmodighet en avisleser har til å fylle ut et testskjema i en nettavis (jf. f.eks. Gräf 1999: 157ff.). For det andre er det helt avgjørende at de språklige detaljene som blir undersøkt, blir forstått uten at testpersonen må streve for mye. Som Gräf (1999: 167)

⁶³ Adresseavisens nettutgave hadde i 2006 gjennomsnittlig 108 000 lesere hver dag (jf. målinger fra *medienorge*. <<http://medienorge.uib.no/?cat=statistikk&medium=avis&queryID=253>>).

viser, er deltakerne bare interessert i å henge med så lenge utspørringen er *kognitivt lønnsom* for dem: Testen må gi dem mer tilbake i form av for eksempel underholdning eller læring, enn det de må legge ned av innsats. Dersom et sjekkpunkt virker uklart eller er vanskelig tilgjengelig, er terskelen lav for å trekke seg ut av hele testsituasjonen. Dette gjør at språktrekk som vanskelig lar seg framstille grafisk på en lettfattelig måte, må utelukkes som variabel, selv om de uten tvil er av lingvistisk interesse.

Jeg støtte på dette problemet flere ganger i min egen variabelseleksjon. Språktrekk som absolutt var aktuelle, måtte utelates fordi jeg ikke fant noen hensiktsmessig måte å presentere dem på i det mediet jeg ville bruke. Dette gjelder for eksempel kvaliteten til konsonantsambandet *li* (som i ”salt”), som høyst trolig har flere varianter i dagens trondheimsmål. Men hvordan jeg skulle uttrykke forskjellen mellom stemt og ustemt palatal lateral uten å ty til avanserte, og for de fleste uforståelige, lydtegn, fant jeg ikke noe godt svar på. En løsning kunne ha vært å legge inn lydfiler med uttaleeksempler, men dette ville ha komplisert testformatet betydelig, og dessuten ekskludert alle nettbrukere som ikke har mulighet til å avspille lyd på datamaskinen sin. Kvaliteten til lange dentaler (som i ”snødd”, ”vill” og ”mann”) utgjorde også et problem. Jeg tok med dette som en variabel i testen, men bare med [+palatal] og [-palatal] som varianter. Eventuelle andre kvaliteter⁶⁴ ble ikke fanget opp – rett og slett fordi de ikke lot seg uttrykke enkelt og entydig i skrift.

De variablene jeg vurderte som lettfattelige nok, ble omsatt til 28 spørsmål med mellom to og fire svaralternativ (jf. tabell nedenfor). Spørsmålene var med andre ord av typen ”closed-ended” (jf. f.eks. Best & Krueger 2004: 52f.) i og med at de mulige svarene var gitt på forhånd. Et slikt *lukket* format gir et materiale som er betraktelig enklere å behandle enn data fra en ”open-ended” test, men det har også sine uheldige sider. Ved å stenge for ”fri” rapportering gjennom *åpne* (”open-ended”) spørsmål⁶⁵ risikerer forskerne å gå glipp av varianter som i utgangspunktet er ukjente for dem. I stedet for at testdeltakerne blir stimulert til å skrive inn svar på selvstendig grunnlag, blir de ledet til å krysse av ved ett av de oppgitte alternativene, uaktet at det optimale svaret ikke alltid finnes blant disse. Selv om jeg gjorde mye for å kvalitetssikre de ulike variablene, kan jeg ikke være sikker på at alle aktuelle varianter faktisk var representert i testen. En tilbakemelding fra en av testdeltakerne tyder på at jeg ikke lyktes helt: Da vedkommende skulle svare på hva hun sa for tallordet ”hundre”, fant hun nemlig ikke ”sin” form blant svaralternativene. Hun brukte etter sigende verken ”hundre”, ”hunnjer” eller ”honnjer”, men

---

⁶⁴ Som jeg omtaler nærmere i kapittel 6, er det flere av informantene som realiserer disse konsonantene med noe i nærheten av en (apiko-)postalveolar eller retrofleks kvalitet.

⁶⁵ Dette vil si spørsmål av typen ”Hvilket ord bruker du for ungen til geita?”. *Lukket* (”closed-ended”) variant vil være ”Kaller du ungen til geita 1) kje eller 2) killing?”.

derimot ”hundrede”. At denne formen inngår i trondheimsmålet, hadde jeg altså ikke tatt høyde for.

For å få et mest mulig letthåndterlig materiale ble det lagt inn en ”avkryssingstvang” i testformatet. Det vil si at respondenten måtte svare på *alle* de lingvistiske spørsmålene for å få testresultatet sitt. Å nøde testdeltakeren på en slik måte kan selvsagt ha sine negative sider, men jeg valgte denne varianten for å slippe det ekstraarbeidet som ufullstendige responser fører med seg.

5.2.2 Problemer knyttet til skriftfesting

Ettersom indirekte talemålsgransking i all hovedsak må baseres på skriftlige medier, er den forbundet med en substansiell utfordring: Hvordan skal talt språk framstilles ved hjelp av alminnelige skrifttegn? (jf. Eichhoff 1982: 550) Som jeg var inne på ovenfor, er det helt avgjørende for utfallet av en slik datainnsamling at testpersonene med minst mulig umak klarer å *avkode* de problemstillingene testen konfronterer dem med. Manglende forståelse kan gi negativt utslag på to måter: For det første er det lite som skal til før respondenten mister interessen og trekker seg når testsituasjonen er så lite forpliktende som den var i denne sammenhengen. Dersom testkonseptet blir opplevd som utilgjengelig eller uskjønnelig, vil det være lett å hoppe videre til en annen nettside. For det andre vil resultatene bli misvisende og ubrukelige dersom testdeltakeren ikke skjønner hva det blir spurt etter. I testsituasjonen er det ikke mulig med rettledning eller klargjøring underveis, og det er ingen til stede som kan medvirke til å sikre at rapporteringen fra respondenten faktisk reflekterer virkeligheten (jf. Knapp & Heidingsfelder 2001).

For å styre unna slike problem må framstillingen av testspørsmålene skje på lekmannens premisser, og spesialisten må fire på sine krav om vitenskapelig nøyaktighet og systematikk. I de fleste sammenhenger vil dette si at en må holde seg til det vanlige alfabetet og ellers følge det som fins av ”folkelige konvensjoner”. Bruk av lydymbol eller andre formaliserte tegnssett som bare er kjent for fagfolk, vil være fåfengt og innebære en risiko for misforståelser og feiltolkning.

I den endelige spørrelisten i ”Trondheimstesten” har en slik ”lekmannslogikk” fått gjennomslag flere steder. For å framstille forskjellen i trykkplassering i fremmedord har jeg for eksempel brukt både apostrofer og kursivering på en temmelig ulingvistisk måte.⁶⁶ Ustemt postalveolar frikativ blir notert *ʃ* eller *ʃkj* i tråd med den offisielle stavemåten til det aktuelle ordet, og trykksvake e-er (som i ”mangle”) blir skrevet *ø* selv om de i realiteten nok er redusert til en schwa (ə). Et annet eksempel er pronomenene i variabel 26 (”dem” og ”de”) som er skrevet

---

⁶⁶ Jf. omtalen av variabel 11 nedenfor (kap. 5.2.4.8).

som i bokmål, selv om både trondheimere og svært mange andre uttaler dem som hhv. /dæm/ og /di:/.

Det å skulle holde seg strengt til vanlig skrivepraksis viste seg også å være utilfredsstillende når ”typiske trønderlyder” skulle behandles. Det trønderske talemålsområdet rommer en rekke (særlig konsonantiske) lyd kvaliteter som ikke favnes av det ordinære norske alfabetet, og mange av disse inngår i variasjon som det uten tvil vil være interessant å granske i en test av denne typen. Som jeg allerede har vært inne på (kap. 5.1.1), var det flere variabler jeg måtte slå fra meg fordi de medførte en for komplisert skriftfesting. Men det ble også til at jeg valgte å forstyrre det vanlige skriftbildet på et par punkter, slik at jeg fikk lagt noen av de ”trønderske lydene” under lupen. Palataliserte kvaliteter av lange dentaler var jeg svært lysten på å inkludere, og jeg måtte derfor finne en måte å uttrykke disse på som ikke forvirret eller villedet leseren.

Vikør (1997, 2004) har gått nøye inn på hvordan ikke-lingvister i ulike sammenhenger har skriftfestet talespråk, og han slår fast at nettopp palatalisering av dentaler har vært en vanske for mange trønderske (og andre) skribenter (op.cit.: 278). Innskudd av *i* eller *j* foran konsonanten (dvs. *mainn* eller *majnn*) har vært de vanligste noteringsmåtene, men en kan også finne *j*-en etterstilt (*mannj*), og det er denne siste varianten jeg bestemte meg for å benytte. Årsaken til at jeg gikk bort fra det som kan sies å være den mest utbredte ”lekmannskonvensjonen”, er at jeg var redd denne notasjonen ville ”forstyrre” skriftbildet for mye. Vikør (1997: 342f.) er også inne på at bruken av innskutt *i* som palatalmerke kan tyngte teksten, særlig fordi det dermed oppstår mange nye diftonger. Også etterstilt *j* er selvsagt et brudd på skriftnormalen, men håpet mitt var at dette avviket var mindre påfallende og derfor mindre ”sjenerende” for testdeltakerne.

Det er for øvrig ikke vanskelig å finne inkonsekvenser og manglende systematikk i måten testspørsmålene er notert på. For eksempel er preposisjonen ”under” skrevet i normert form, mens substantivet ”stranda” er skrevet *stranna/strannja*. Alle slike tillempinger er gjort i tråd med det jeg rent intuitivt tror en trøndersktalende nettavisleser vil oppleve som mest ”naturlig” og lettfattelig.

5.2.3 Grunlaget for ”pseudoresultatet”

For å komme fram til det jeg innledningsvis kalte testens ”pseudoresultat”, dvs. en bedømmelse av respondentens individuelle talemål på bakgrunn av en firedelt taksonomi (jf. tabellen i 5.2.1), ble variantene innenfor hver variabel *vektet* i forhold til en ”fint”–”bredt”-dimensjon. Dette innebærer at former som kan sies å være mer standardnære (og i mange tilfeller yngre), får lav skår, mens mer tradisjonelle og standardfjerne former skårer høyere. Vi kan bruke variabel 18, verbet ”å være” (jf. kap. 5.2.4.5), til å eksemplifisere dette: Her gav jeg den mest standardlike

formen ”være” minst vekting (1), og den apokoperte formen ”vær” ble rangert som ”nest finest” (2). Den tiljamna (men ikke fulljamna) formen ”værra” ble som ”nest bredest” vektet med 3, og den mest tradisjonelle jamningsformen ”vårrå” ble vektet med 4.

Det er selvsagt mye å innvende mot en slik konvertering av språklige elementer til diskrete tallverdier – det gir eksempelvis lite mening å si at ”vårrå” er *eksakt fire ganger så ”bredt”* som ”være”, eller at forholdet mellom ”være” og ”vær” er *nøyaktig det samme* som mellom ”fisk” og ”fesk” – men denne framgangsmåten gjorde det iallfall mulig å kvantifisere svarene fra den enkelte respondenten og regne dem om til en totalskår. Denne skåren ble brukt til å rangere testdeltakerne på en skala med 27 og 71 som ytterpunkter⁶⁷, og videre gruppere dem i fire kategorier.⁶⁸ Slik fikk hver deltaker et konkret testresultat i form av en karakteristikk av talemålet sitt, og samtidig en indikasjon på hvordan medborgerne fordelte seg på akse ”fint”–”bredt”.⁶⁹ Jeg tviler ikke på at en del følte det som urimelig når de på slutten av testen fikk språkbruken sin stemplet som ”fintrøndersk” eller ”breitrøndersk”, men i en slik sammenheng vil det være umulig å finne benevnelse som ikke på én eller annen måte er ladet med sterkt subjektive verdier. Det sier seg selv at de kategoriene og merkelappene som ble utarbeidet til denne delen av testen, ikke er objektive størrelser, og jeg skal være den første til å uttrykke skepsis overfor en slik overflatisk og simplificerende tilnærming til folks talemål.⁷⁰ Siden testkonseptet forutsatte at vi hadde et ”resultat” å lokke avisleserne med, ble det likevel nødvendig å operere med disse *ad hoc*-kategoriene.

5.2.4 Variablene

De 28 sjekkpunktene jeg valgte ut, dreier seg stort sett om variasjon som er omtalt i flere sammenhenger tidligere (jf. f.eks. Dalen 1990b, Fintoft & Mjaavatn 1980). Selv om det er en overvekt av leksikalske og fonologiske forhold, berøres også andre lingvistiske nivåer. Som vi skal se nedenfor, ble variantene tidvis framstilt som enkeltord, andre ganger inngikk de i større syntagmer som skulle gjøre det tydeligere hvilke former det var snakk om. Listen ble innledet av en kort introduksjonstekst som blant annet presiserte at det var den formen respondenten *oftest* benyttet, som skulle rapporteres. Man kunne altså krysse av kun ved ett alternativ i hvert spørsmål, og eventuell intraindividuell variasjon ble således ikke enset.

---

⁶⁷ Noen vil sikkert legge merke til at det rimer heller dårlig med en minimumsskår på 27 når alle de 28 spørsmålene gav minst ett poeng i uttelling. Årsaken til at den lavest mulige skåren likevel var 27, er at ett av sjekkpunktene (nemlig variabel 13 – ”kjøpe”/”sjøpe”) ble holdt utenfor denne poengberegningen, rett og slett fordi det var vanskelig å forene med ”fint”–”bredt”-dimensjonen (jf. kap. 5.2.4.8).

⁶⁸ Jf. tabellen gjengitt i 5.2.1. Grensene mellom de ulike poengintervallene er satt tilfeldig, men likevel med tanke på å få to relativt vide ”moderat”-kategorier og to smalere ”ekstrem”-kategorier.

⁶⁹ Styrkeforholdet mellom de fire kategoriene ble framstilt i et kontinuerlig oppdatert diagram på testsidene.

⁷⁰ Den utstrakte bruken av hermetegn i de ulike karakteristikkene (jf. tabellen i kap. 5.2.1) kan ses som et uttrykk for dette.

Variablene er i det følgende gruppert etter hvilket lingvistisk fenomen det er snakk om. I testen ble imidlertid beslektede spørsmål med overlegg spredt tilfeldig rundt, slik at testdeltakeren ikke skulle henfalle til *rutinisert respons*, dvs. gjenkjenne mønstre og la disse styre rapporteringen.⁷¹ Her er den originale nummereringen beholdt i omtalen av de enkelte variablene.

Etter de lingvistiske spørsmålene fulgte en bolk med sosiale variabler. Her ble respondenten bedt om å gi opplysninger om *kjønn, alder, bosted i dag* og *bosted i oppvekstårene*, og den som ville, kunne til slutt krysse av for *partipolitisk tilhørighet*. De 24 svaralternativene i spørsmålene om bosted var basert på bydelsinndelingen i *Trondheimsstatistikken 2001* (jf. kap. 2.1.2). I tillegg kom kategorien ”utenfor Trondheim” som ble lagt inn som et mulig valg for å kunne luke ut ”uvedkommende” respondenter.⁷²

5.2.4.1 Rotvokalisme i preteritum av en gruppe sterke verb

1. ☐ Vi krøyp under bordet ☐ Vi kraup under bordet ☐ Vi krøp under bordet

Denne variabelen angår en gruppe sterke verb som i lang tid har hatt flere varianter av preteritumsformen. For mer enn hundre år siden kommenterte Larsen (1907: 86ff.) formene med *-øy-* (hos Larsen /*æi/*) i talemålet i Oslo, og han foreslo å se dem som *kompromisformer* mellom den dansk-norske monoftongerte formen og lydrette norske former (dvs. med opphavelig diftong) (jf. også Torp 1980: 186f., som delvis imøtegår denne teorien). Venås (1967: 56) omtaler denne varianten som enten eneform eller sideform i bymål langs kysten fra svenskegrensen til Haugesund, og at den også finnes som sideform i Kristiansund og Trondheim. Dalen (1978: 16) anslår på sin side at varianten med *-øy-* var kommet inn i trondheimsmålet først i 1940-årene, men kanskje også så tidlig som i 1920-årene (Dalen 1990b: 208). Også Dalen støtter tanken om at den er et kompromiss mellom ”fin” monoftongert form og ”vulgær” form med *-au-*. Hvor mange verb som sammen med ”krype” inngår i denne gruppen i trondheimsmålet, skal jeg ikke prøve å anslå her, men de relativt frekvente ”bryte”, ”fryse”, ”klype”, ”ryke”, ”skyte”, ”skryte” og ”stryke” hører iallfall blant dem.⁷³

⁷¹ Den samme tanken lå bak når variantene ble satt i tilfeldig rekkefølge innenfor hver variabel.

⁷² Selv om det ble presisert at testen var ment for språkbrukere med bakgrunn fra Trondheim, var det av en eller annen grunn flere tusen ”ikke-trondheimere” som gjennomførte den (jf. kap. 5.3).

⁷³ Med unntak av ”klype” og ”skryte” ble former med *-øy-* tillatt (ved siden av former med monoftong) i bokmålsnormalen fra 2005.

5.2.4.2 Partisippformer av en gruppe sterke verb

15. ☐ Vi har skårre opp kjøttet. ☐ Vi har skjært opp kjøttet. ☐ Vi har skåre opp kjøttet.	25. ☐ grevve ☐ gravd ☐ grovve ☐ grævd
23. ☐ vorre ☐ vært ☐ verre	

Disse tre sjekkpunktene dreier seg om partisippformer av sterke verb som også har variert i lang tid. Former med lang konsonant og *e*-ending ("skårre"⁷⁴, "grevve", "grovve", "vorre" og "verre") må ses som de mest tradisjonelle i trøndersk. "Grovve" og "vorre" blir av Dalen (1978: 17, 2008: 69) omtalt som tradisjonelle trondheimsformer, "grevve" og "verre" har vært gjengs i de landkommunene som i dag tilhører Trondheim, mens enstavingsformene som er dannet etter mønster av svak bøyning (altså "skjært" og "grævd"), er mer moderne. "Skåre" (med lang vokal), "vært" og "gravd" ble vektet som de "fineste" på bakgrunn av skriftnormnærheten (jf. kap. 5.2.3).

5.2.4.3 Pluralbøyning

3. ☐ en gris / to grise ☐ en gris / to grisa ☐ en gris / to griser	19. ☐ husa ☐ husan ☐ husene
16. ☐ ei nål / to nåle ☐ ei nål / to nåler ☐ ei nål / to nåla	

Variablene 3 og 16 kartlegger ubestemt flertall av en gruppe sterke maskuline og feminine substantiv (*e*-klasse). Flertallsbøyningen av disse substantivene har variert i lang tid; blant annet beskriver Ross (1908: 30) bruk av *-a*-flertall i *e*-klasse-ord i Trondheim, dvs. i tråd med det som er hovedmønstrene for de større substantivklassene. Også Dalen (1978: 14) kommenterer at den tradisjonelle endingen (*-e*) tidvis blir erstattet av den mer utbredte *-a*. Bøyning med *-e* er altså den mest tradisjonelle ("bredeste") varianten i begge disse variablene, mens den skriftnære *-er*-formen er "finest".

⁷⁴ Her ville også varianten "skorre" vært mulig.

Den tredje variabelen som gjelder substantivmorfologi, spør etter bestemt flertall av nøytra. Flertall på *-an* har en lang tradisjon i bymålet, mens store deler av områdene rundt har hatt *-a*, og er dermed den presumptivt ”bredeste” (jf. Dalen 1978: 14). Den ”fineste” varianten er den som er identisk med bokmålsformen.

5.2.4.4 Verbbøying

21. ☐ tatt / slått ☐ tadd / slådd	28. ☐ Vi mangle et forslag ☐ Vi mangler et forslag
24. ☐ kjæm ☐ kommer	

Disse variablene dreier seg på ulike vis om verbsystemet. Punkt 21 spør etter bruk av partisippformer. Som Dalen (1978: 17) omtaler, har trondheimsmålet tradisjonelt vært karakterisert av at mange svake verb har partisippform med /d/ (ev. også /j/): ”tadd”, ”hadd”, ”gådd”, ”fådd”, ”slådd” mfl. Varianten med *-tt*, som er identisk med skriftnormen, er et nyere innlån.

I 24 undersøkes et frekvent sterkt verb som tradisjonelt har den korte, omlydte formen /çæm/ i presens. Variabel 28 skal få fram variasjon i presens av svake verb. Man regner tradisjonelt med at trondheimsmålet, i likhet med andre varieteter av trøndersk, mangler *-r* i denne sammenhengen, men som Fintoft & Mjaavatn (1980: 12) antyder, har også den ikke-reduerte formen vært mulig å høre i Trondheim.

5.2.4.5 En gruppe frekvente leksemer

5. ☐ 100 = hunnjer ☐ 100 = honnjer ☐ 100 = hundre	12. ☐ Det ble mørkt ☐ Det vart mørkt ☐ Det blei mørkt	18. ☐ å være ☐ å vårrå ☐ å vær ☐ å værra
6. ☐ kvar ☐ kvær ☐ vær	17. ☐ å se ☐ å sje ☐ å sjå	27. ☐ et træ ☐ et tre

Denne variabelgruppen omhandler en rekke høyfrekvente enkeltord som alle inngår i variasjon. Tallordet ”hundre” som er tema i spørsmål 5, har /hujer/ som sin mest tradisjonelle uttale i

Trondheim – i tråd med at *u* går til *o* foran palatale dentaler (Dalen 1978: 12). Vanvik (1966: 40) oppgir imidlertid /hʉner/ som en trondheimsform, og denne er også belagt i Nysteds manuskript fra 1700-tallet (jf. Dalen 2008: 124). I tillegg har jeg inkludert den skriftnære /hʉndrə/.

Sjekkpunktene 6 og 17 dreier seg om språktrekk som kan sies å ha utviklet bymålsspesifikke kompromissformer (jf. Dalen 1990b: 208). Mellom den tradisjonelle ”kvar” og den skriftbaserte ”hver” (/væ:r/) har det vokst fram et ”kvær”, og fra /ʃɔ:/ og /se:/ har vi på samme måte fått /ʃe:/.

Variabel 27 spør også etter et trekk som har en byspesifikk form. ”Træ” omtales av Dalen (1990b: 206) som et produkt av en forenklingsprosess der bymålet analogisk har laget singularformer av flertallsformer lånt fra skriftspråket. Varianten ”tre” står dermed både som ”normalformen” (dvs. med støtte i skriftnormen) og som ”bygdevarianten” med støtte i hele resten av Trøndelag. Her har jeg valgt å klassifisere ”tre” som den ”fineste” varianten.

5.2.4.6 Personlige pronomener

<p>8. ☐ jei ☐ æ</p>	<p>22. ☐ hu ☐ ho ☐ hun</p>
<p>20. ☐ Di må skjerp dåkker! ☐ Dåkker må skjerp dåkker! ☐ Dere må skjerp dere! ☐ Dåkk må skjerp dåkk!</p>	<p>26. ☐ Dem sto midt på gata. ☐ De sto midt på gata.</p>

Sjekkpunktene 8, 20, 22 og 26 omhandler personlige pronomener. Formen ”jei” står trolig for mange som det sterkeste ”fintrønderske” sjibbolettet, og den betydelige stigmatiseringen som dette språktrekket er omgitt av, gjør det litt problematisk å inkludere det i en slik test. Fintoft & Mjaavatn (1980: 13) brukte dette pronomenet som variabel (riktignok omtalt som [jæi]), men de gjorde ingen utspørring på samme måte som mitt testkonsept. ”Jei”-forekomstene kan derfor sies å være mer ”naturlige” i deres data fra *registrert tale* enn i ”Trondheimstesten”, som resulterer i data om *rapportert språkebruk* og eksplisitt tematiserer denne markøren.

Dalen (1978: 15) oppgir at ”dåkker” er en relativt ny form i Trondheim, særlig i subjektposisjon, og den har i liten grad bredt seg utover de mest bynære strøkene. I variabel 20 står kombinasjonen ”di”/”dåkker” som den mest tradisjonsrike bymålsformen, mens varianten ”dåkk”/”dåkk” er bygdevarianten. Kombinasjonen ”di”/”dåkk” kunne også vært tenkelig som en enda eldre variant (jf. Bakken 1948: XIII, Lauglo 1957: 117), men for å unngå å ha for mange

svaralternativer utelot jeg denne. Den skriftspråknære ”dere”/”dere” står her som den ”fineste” varianten.

Formene ”hu” og ”ho” som personlig pronomen har i lang tid inngått i variasjon i Trondheim. Dalen (1978: 15) skriver at ”hu” er den mest dominerende i gamle Trondheim kommune og i Strinda (jf. også Bakken 1948: XI, Vanvik 1966: 102), mens de sørlige områdene av dagens Trondheim (Byneset og Leinstranda) tradisjonelt har hatt ”ho” (jf. Lauglo 1957: 117). ”Ho” er for øvrig også den dominerende formen i utkantstrøkene av Trøndelag både i nord og i sør (jf. Dalen 2008: 62).

Det personlige pronomenet i 3. person plural har tradisjonelt identisk form (/dæm/) i subjekts- og objektsposisjon i trondheimsmålet, akkurat som i de aller fleste andre norske talemål. Variabel 26 forsøker å kartlegge om bokmålssystemet (med ulike former i subjekts- og objektsposisjon) har fått innpass hos trondheimerne. ”Dem” betraktes derfor her som den ”brede” varianten, mens den skriftspråknære ”de” vektes som ”fin”.

5.2.4.7 Palatalisering av lang dental/alveolar

2. ☐ Huset står på stranna ☐ Huset står på strannja	14. ☐ redd ☐ reddj
7. ☐ Vi har spist sillj ☐ Vi har spist sill	

I spørsmålene 2, 7 og 14 spørres det etter palatalitet i trykkting stavelse, og i alle tre eksemplene har trondheimsmålet tradisjonelt hatt palatal variant – i likhet med landsdelen for øvrig. Tradisjonsformene er altså /strɔnɔ/, /sɪɔ/ og /reɣ/. De depalataliserte (dentale/alveolare) variantene står som det ”fine” alternativet.

5.2.4.8 Andre fonologiske/fonetiske forhold

4. ☐ fisk ☐ fesk	10. ☐ Vi har fri hele året. ☐ Vi har fri heile året.	13. ☐ Vi sjøpe brus i butikken. ☐ Vi kjøpe brus i butikken.
9. ☐ her / der ☐ hær / dær	11. ☐ 'problem ☐ pro'blem	

Disse fem variablene omhandler fonologiske/fonetiske forhold som alle er omtalt som variasjonsfenomener i litteraturen. Vokalovergangen *i>e*, gjerne omtalt som ”senkning”, er dokumentert i eldre trondheimsmål i blant annet Nysteds manuskript (jf. Henriksen 1976: passim)⁷⁵. Vanvik (1966: 20) oppgir ”fesk” som trondheimsform, og i hans reviderte versjon av den trondheimske målprøven i Beitos *Norske målføretekster* (1967) finner vi både ”jekk”⁷⁶ og ”fekk”.

Variasjon i uttalen av adverbene ”her” og ”der” ble også studert av Fintoft & Mjaavtn (1980: 15). Varianten med en høyere vokal (/he:r/-/de:r/) regnes som tradisjonell trondheimsform av blant andre Vanvik, som korrigerer ”hær” til ”her” i andreutgaven av *Norske målføretekster* (Beito 1967). Varianten ”hær” (/hæ:r/) står i hovedsak som den ”fine” (pga. sammenfall med sentraløstnorsk uttale), men den er samtidig den vanlige formen i sørlige deler av Trøndelag, og dermed også en ”bygdevariant”.

Variabel 10 belyser ideelt sett fonologisk variasjon, men distribusjonen av monoftonger og diftonger i det trønderske området er mildt sagt innfløkt (jf. f.eks. Dalen 2008: 42ff.). Det er derfor svært lite realistisk at dette ene sjekkpunktet kan være noen klar indikator på hvordan fordelingen totalt sett arter seg i dagens trondheimsmål. I så måte har vi mer dekning for å si at denne variabelen undersøker *leksikalsk* variasjon. Ikke minst er det en utfordring for fortolkningen av resultatet at monoftongen historisk sett har et *dobbelt assosiasjonspotensial*: På den ene siden kan denne formen, altså ”hele”, ses som en ”riksmålsform” og dermed være maksimalt ”fin”. På den annen side har den støtte i mange tradisjonelle dialekter i landområdene rundt Trondheim by, og er dermed også et ”bonat” trekk. Lauglo (1957: 115f.) omtaler for eksempel hvordan ”ben” og ”sten” er tradisjonsformer på Leinstranda. Varianten ”hel” kan altså være både ”veldig fin” og ”veldig bred” for en trondheimer, men i vektingen knyttet til ”testresultatet” (jf. kap. 5.2.3) valgte jeg å se den som den ”fineste”. Diftongert form, som har lengst historie i Trondheim, er dermed den ”brede” tradisjonsformen i dette tilfellet.⁷⁷

Variabel 11 forsøker å kartlegge variasjon i trykkplassering i lånord/fremmedord. Tradisjonelt har trondheimsmålet (som andre trøndermål) hovedtrykket på første stavelse: f.eks. /'apølsin/, mens trykk på senere stavelse (f.eks. /apølsin/) er ansett som karakteristisk for ”normalmålet” (jf. f.eks. Fintoft & Mjaavtn 1980: 14), og blir her klassifisert som en ”fin” form.

At postalveolar/retrofleks frikativ (/ʃ/ eller /ʒ/) tar plassen til palatal frikativ (/ç/), er et relativt nytt fenomen i Trondheim, som i norsk for øvrig (jf. f.eks. Haslev 1981, Papazian 1994b,

---

⁷⁵ Nysted er imidlertid ikke helt konsekvent på dette punktet. Vi finner blant annet ordet ”ting” (Henriksen 1976: 430) uten overgang til *e*.

⁷⁶ Amund B. Larsens versjon, som ble trykket i 1963-utgaven, hadde imidlertid ”jikk”.

⁷⁷ Se for øvrig kap. 6.2.1.6 for mer om monoftonger og diftonger i moderne trondheimsmål.

van Dommelen 2003 for en mer generell omtale av dette endringsfenomenet). Vanvik (1966: 47) omtaler det så vidt fra en trondheimsk sammenheng – vel å merke som ”a typically ’infantile’ feature of speech”. Den første studien av denne endringen i trondheimsk sammenheng kom imidlertid først i 1990-årene. Dalbakken (1996, 1997) gjorde en undersøkelse blant yngre trondheimere og slo fast at en betydelig andel bruker /ʃ/ på ”feil plass”. På grunn av at mange oppfatter denne innovasjonen som en ”talefeil”, lar den seg ikke så lett innordne på akse ”fint”–”bredt” som de andre variablene. ”Sjøpe”, som er den ene av variantene i variabel 13, er ”moderne” i den forstand at den er nyere enn uttalen med /ç/ i framlyd, men det er ikke dermed plausibelt å omtale den som ”finere” eller ”bredere” enn ”kjøpe”. Da er det mer trolig at respondentene relaterer den til en ”korrekt”–”galt”-dimensjon.⁷⁸ Av den grunn er denne variabelen utelatt fra beregningsgrunnlaget for ”testskåren” (jf. kap. 5.2.1). Den umiddelbare koplingen til skriftbildets *kj* og *sj* (ev. *skj*) antyder dessuten at denne variabelen for mange assosieres med rettskrivningsnormer, og det er av den grunn noe betenkelig å forsøke å belyse den gjennom et skriftlig medium.

5.3 Mer om det endelige datatilfanget

Den *reelle* datainnsamlingen lå i akkumuleringen av responser innenfor hver enkelt av de språklige og sosiale variablene. Dette materialet ble samlet i en database til bruk i videre analyser, og her var sorteringen av respondentene i fire (tilfeldige) grupper helt uvesentlig.

Etter omtrent fem måneders drift ble testen avsluttet, og jeg satt igjen med i alt 27 798 utfylte elektroniske spørrelister. Jeg kan med stor visshet si at trondheimsmålet aldri før har blitt undersøkt med så mange informanter, og det er selvsagt lett å bli euforisk når en tenker på alle de analysene en kan få ut av et slikt rekordstort materiale. Det er imidlertid mange som maner til sterk edrueighet når man eksperimenterer med Internett som innsamlingskanal. Blant dem er Best & Krueger (2004), som særlig peker på *to hovedproblemer* knyttet til denne framgangsmåten: For det første er tilgangen til og bruken av verdensveven til dels svært varierende, noe som gjør at nettbrukerne som gruppe bare delvis speiler befolkningen som helhet. For det andre er det snakk om en eksperimentsituasjon som er ekstremt vanskelig å kontrollere, og som derfor lett kan gi ugyldige og ubrukelige responser. Begge disse momentene er høyst relevante for mitt eksperiment, og jeg vil derfor gå litt nærmere inn på dem før jeg omtaler datamaterialet mer i detalj.

---

⁷⁸ Nesse (1994) omtaler også vanskene med å tilordne denne variabelen i bergensmålet til en *lavstatus*–*høystatus*- eller *moderne*–*tradisjonell*-dimensjon.

5.3.1 Hvem er på nett, og hva gjør de der?

Dersom man bruker typologien hos Couper (2000), kan ”Trondheimstesten” kalles en ”self-selected web survey”, dvs. en nettundersøkelse der respondentene selv velger om de vil delta, og et slikt format har fullblods statistikere vondt for å akseptere som vitenskapelig holdbart. Couper har i det hele tatt mye å utsette på datainnsamling som skjer på denne måten – eller rettere sagt bruken av de innsamlete data som grunnlag for generaliseringer – og han ser ikke at en slik test har stort annet enn underholdningsverdi (op.cit.: 479). Atteslander (2005: 1072f.) kommer også med kraftige advarsler mot å ha overdreven tro på datainnsamling gjennom Internett. Han peker på at det fremdeles er langt ifra alle språkbrukere som har tilgang til dette mediet i det daglige, og at det derfor vil være vanskelig å oppnå en tilfredsstillende *representativitet* i nettbaserte undersøkelser. Ifølge Hewson (2003: 27f.) har representativiteten bedret seg de siste årene, men fortsatt er dette et av de svake punktene ved datainnsamling gjennom Internett. Hele språksamfunnet er ennå ikke til stede på nettet, og det er store forskjeller på hvilken bruk folk gjør av dette mediet.

I Norge er disse ulikhetene mindre enn i mange andre land, men også hos oss er det enkelte grupper som skiller seg ut. Den mest markante variasjonen er knyttet til alder. I 2008⁷⁹ var 29 % av nordmenn mellom 67 og 79 på Internett en gjennomsnittsdag, mens tallet for aldersgruppen 16–24 år var hele 87 % (Vaage 2009: 58ff.). Man kan dessuten se visse forskjeller i måten de ulike aldersgruppene benytter Internett-tjenester på. Voksne bruker i større grad tilbud som bank- og bestillingstjenester, e-post og offentlig informasjon, mens barn og unge er de mest aktive brukerne av underholdningstilbud. Det er også ulikheter i nettbruken dersom en ser på utdannelsesnivå. De med lang utdanning (universitet/høgskole) bruker Internett signifikant mer enn de med ungdomsskole som høyeste utdanning (op.cit.: 60f.).

En kan påvise tydelige utslag av disse aldersmessige forskjellene i materialet mitt. Av alle trondheimere over 60 år var det bare omtrent 1,5 % som tok denne testen, mens om lag 16 % av alle i alderen 15–40 år er representert. Datatilfanget har med andre ord en vesentlig skjevfordeling som henger direkte sammen med mitt valg av medium.

Representativiteten er trolig også påvirket av måten rekrutteringen av respondenter har skjedd på. Testformatet mitt legger opp til det som Taylor (2000: 53f.) kaller ”volunteer” eller ”convenience sampling” i stedet for ”probability sampling” (utvalg basert på sannsynlighet). Det vil si at de som til sist havner i databasen, gjør det fordi de slumpet til å støte på testen i løpet av nettavislesingen sin, og ikke fordi de ble utplukket med særlig tanke på å oppnå et representativt utvalg av populasjonen.

---

⁷⁹ I 2006, året da testen var i drift, var tallene hhv. 17 % og 80 %.

5.3.2 Hva skjedde i testsituasjonen?

Den andre hovedinnvendingen statistikerne reiser mot denne typen av nettundersøkelse, dreier seg om at selve testsituasjonen er for dårlig kontrollert fra forskernes side (jf. Couper 2000). Et testkonsept som ligger åpent tilgjengelig i en sterkt trafikkert mediekanal, vil selvsagt være utsatt for flere typer manipulering. Det er for eksempel svært vanskelig å fastslå hvem som faktisk står bak hver respons, slik at en kan sikre at den enkelte nettbruker bare leverer ett svar. I ”Trondheimstesten” ble IP-adressene⁸⁰ registrert sammen med de andre dataene, og det er dermed mulig å se om det er levert flere svar fra én nett-tilkopling. Men doble eller mangedoble oppføringer av samme IP-adresse trenger selvsagt ikke å være bevis for at enkelte språkbrukere har ”fusket” og avgitt svar flere ganger. Jeg kjenner til at hele skoleklasser har tatt testen som en del av undervisningen, og det er ikke utenkelig at 10–15 elever har levert svar gjennom samme pc innenfor en kort tidsramme. En kan også tenke seg mange andre grunner til at flere personer går inn på nettet gjennom samme datamaskin, og det er derfor ikke noe alarmerende i at samme IP-adresse dukker opp en rekke ganger i materialet.

Det åpne og anonymiserte opplegget til ”Trondheimstesten” gjør det samtidig umulig å finne ut om personer med tilgang til flere pc-er (med unike IP-adresser) har utnyttet dette til å svare flere ganger. Nå er det selvsagt måte på hvor sterkt vi skal mistro publikum, men man kan likevel ikke se bort fra at noen testdeltakere har gått aktivt inn for å manipulere resultatene, eller at de av ren nysgjerrighet har tatt testen med differerende avkryssninger bare for å se hvilken kategori de havnet i. Respondentene har naturlig nok mange ulike motivasjoner og intensjoner bak sin deltakelse, og ifølge Hauptmanns (1999: 28) må man regne med å støte på en del ”aktivister” som responderer gjentatte ganger. Og slik ”Trondheimstesten” er lagt opp, er det lite man kan gjøre for å eliminere denne feilkilden. Et annet korrumpierende innslag er de som leverer det vi kan kalle ”hyperkorrekte” svar. König (2004) har avdekket hvordan enkelte informanter til språkgeografiske studier rapporterer ”det rette og beste” for å ”hjelp” forskeren, selv om responsene deres ikke stemmer med virkeligheten. Det er umulig å si noe om hvordan og i hvilken grad dette kan ha slått ut på ”Trondheimstesten”.

En annen vesentlig utfordring når det gjelder å kontrollere kvaliteten på responsen, er at forskeren er maksimalt fraværende i intervjusituasjonen (jf. f.eks. Pötschke & Simonson 2001: 16). Dette gjør det umulig å komme med oppfølgings spørsmål eller på andre måter validere den informasjonen respondenten kommer med. Eventuelle misforståelser eller feiltolkninger av sjekkpunktene vil ikke bli avdekket, og som Taylor (2000: 53f.) viser, fører dette i mange tilfeller til flere svar i en eventuell ”vet ikke”/”usikker”-kategori.

---

⁸⁰ En IP-adresse er kort sagt et unikt nummer som identifiserer datamaskiner via *Internet Protocol*, og som dermed gjør det mulig å spore hvilken enhet innafor et datanett som står bak informasjon som blir overført.

Den samme problematikken er selvsagt også knyttet til alle andre former for *indirekte* utspørring, men man gjør seg kan hende ekstra sårbar når man benytter et nettbasert massemedium som kanal. Det er grunn til å tro at en nettavisleser assosierer dette mediet mer med *underholdning* enn med vitenskapelige eller faglige aktiviteter. Et testkonsept som dukker opp i en slik kontekst, vil derfor trolig bli tatt mindre alvorlig enn et spørreskjema som kommer som personlig e-post, og en kan tenke seg at terskelen for å være uærlig, usaklig eller unøyaktig dermed blir betydelig lavere. Den temmelig populære framstillingen av temaet kan også ha vært med på å underbygge dette inntrykket, og vi må derfor regne med at avisleserne har nærmet seg testen med ulik grad av seriøsitet.⁸¹

5.3.3 Sammenfattende om materialets reliabilitet og validitet

Som nevnt innledningsvis kan datainnsamling via Internett ses som en videreutvikling av den dialektologiske grunnteknikken som har Georg Wenker som sin viktigste opphavsmann (jf. Knoop et al. 1982). Wenkers spørrelistene, ”Wenker-Bögen”, ble adoptert av blant andre Johan Storm, som med sin ”Kortere Ordliste” fra 1884 la grunnlaget for sentrale deler av norsk dialektologisk datainnsamling (jf. Bandle 1962: 296). De metodiske problemene som alltid har forfulgt slik egenrapportering, dukker selvsagt også opp ved nettbasert innsamling av mer moderne format. I tillegg kommer altså de skjevheter som mediet i seg selv skaper; ikke alle er til stede på Internett, og de som er der, bruker nettet veldig forskjellig.

Vi har allerede vært inne på at denne formen for *ekstrem* egenrapportering med utgangspunkt i *selvrekruttering* i stor grad blir uglesett av statistikere. Best & Krueger (2004) har store problemer med å anse datamengder basert på en slik teknikk som pålitelige, og en del av deres kritiske bemerkninger må jeg si meg enig i. Testformatet som jeg har utforsket, må uten tvil justeres og forbedres på mange punkter før det gir et materiale som kan underkastes reelle statistiske analyser. Men selv om jeg er enig i innvendingene om at testsituasjonen er veldig sårbar for feilaktig respons, og at vesentlige deler av befolkningen rett og slett vanskelig kan nås gjennom denne kanalen, er jeg ikke villig til å forkaste ”Trondheimstest”-materialet som verdiløst. Det vil riktignok ha lite for seg å bruke dette datasettet som grunnlag for vidtgående beregninger av samvariasjon mellom språklige og sosiale variabler. På variabelnivå mener jeg likevel det er forsvarlig å trekke ut noen nøkkeltall som iallfall viser interessante *tendenser* med gyldighet for store deler av det trondheimske språksamfunnet. Og det er nettopp dette jeg vil bruke materialet til; som et bredt bakteppe som mine funn på mikroplan kan holdes opp mot. Selv om jeg må ta

---

⁸¹ Som et eksempel på denne humoristiske vinklingen kan vi se illustrasjonen som fungerte som det sentrale blikkfanget til testen. Dette var en kollasj der ansiktene til fem kjente trondheimere var montert inn på ”fint”-”bredt”-skalaen med Flettfrid Andrésen og Odd Reitan som ytterpunkter.

vesentlige forbehold om hvor mye man kan generalisere ut fra slike data, mener jeg at vi kan støtte oss til den såkalte ”Store talls lov”⁸² og anta at den veldige størrelsen på datasettet til en viss grad vil veie opp for skjevhetene i representativitet og validitet. De betydelige feilmarginene kan vi likevel ikke ignorere, og alle beregninger må derfor ses på bakgrunn av dette.

Selv om bare et ørlite utsnitt av trondheimernes taleregister blir behandlet i denne testen, er det mange sentrale variabler som er undersøkt, og funnene fra det store oversiktsbildet kan dermed belyse forhold som avdekkes på individnivået. Det vil slik sett være mulig å antyde det relative styrkeforholdet mellom ulike varianter, og således skissere hvilke ”normaliteter” den enkeltes språklige atferd omgis av.

5.4 Tendenser i materialet

Av de 27 798 responsene var det 12 891 som oppgav at de *både* hadde hatt oppveksten sin i Trondheim *og* at de bodde der på undersøkelsestidspunktet. Det er svarene fra disse 12 891 som ligger til grunn for de videre analysene. Årsaken til at jeg temmelig brutalt luket ut mange tusen inn- og utflyttere på denne måten, er at jeg ikke hadde mulighet til å finne ut *når* i den enkeltes liv flyttingen hadde skjedd. Ved å inkludere alle som oppgav Trondheim som nåværende eller tidligere bosted, ville jeg ha risikert å måtte sammenligne personer med ytterst varierende ”trondheimsbakgrunn” – og høyst trolig også helt forskjellige dialekter. Jeg kunne ikke ha skilt dem som flyttet til byen som toåring, fra dem som kom dit som studenter i forrige semester, og derfor gjorde jeg det vi kan kalle et *puristisk utvalg*, som bare innbefattet de respondentene som kan antas å ha levd det aller meste av livet sitt i Trondheim.

Av disse er 50,58 % menn og 49,42 % kvinner. Ettersom kvinnene er i et lite flertall i kommunen som helhet, kan vi si at de mannlige nettavisleserne har vært noe mer ivrige etter å ta testen enn de kvinnelige har vært. At menn er mer til stede på nett enn det kvinner er, er for øvrig den generelle tendensen for norsk nettbruk som helhet (jf. Vaage 2009: 59).

Når det gjelder *alder*, er fordelingen, som nevnt ovenfor (kap. 5.2.1), mindre balansert. Yngre trondheimere er overrepresentert, mens de eldre – især gruppen ”over 60” – bare i liten grad har deltatt.

---

⁸² I statistikken sier dette prinsippet at gjennomsnittet av tilfeldige utvalg fra en populasjon sannsynligvis ligger i nærheten av gjennomsnittet av hele populasjonen.

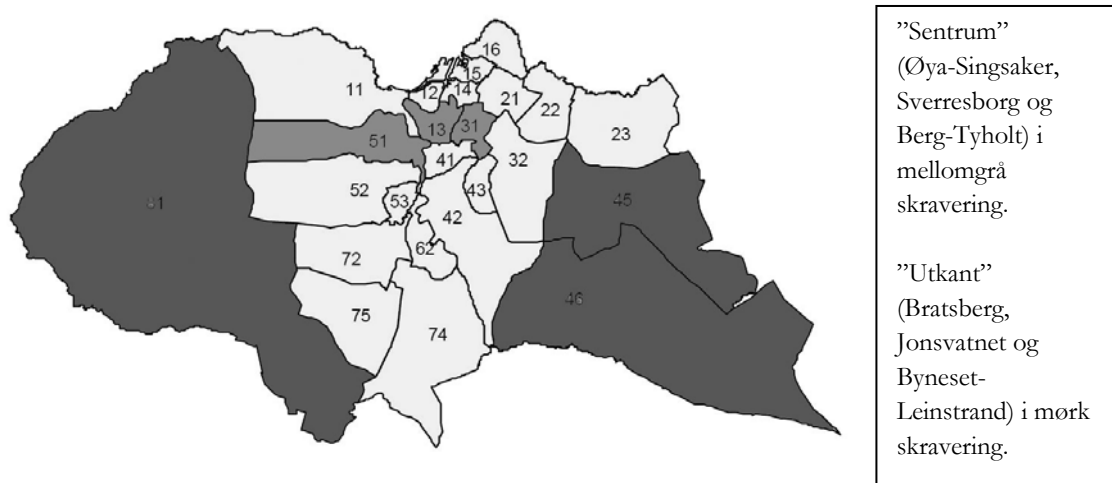
Aldersgruppe	Andel av respondentene	Aldersgruppens faktiske andel av befolkningen ⁸³
Under 15	7,59 %	ca. 20 %
15–20	21,19 %	ca. 7 %
20–40	49,68 %	ca. 31 %
40–60	18,37 %	ca. 25 %
Over 60	3,19 %	ca. 17 %

Den geografiske representasjonen er rimelig jevnt fordelt, men med et par påfallende utslag: Bydelen Nardo er sterkt overrepresentert, mens nabobydelen Nidarvoll-Leira er sterkt underrepresentert. Årsaken til dette ligger trolig i at mange beboere i det sistnevnte området i det daglige forholder seg til andre bydelsgrenser enn dem kommunale myndigheter opererer med (i bl.a. *Trondheimsstatistikken*). Ellers er bydelen Midtbyen mye høyere representert enn noen av de andre bydelene. Her har nær en firedel av alle innbyggerne tatt testen. Bakgrunnen for denne forskjellen er uklar. I de øvrige bydelene har mellom 6 og 11 % av innbyggerne vært respondenter.

5.4.2 Fordeling innenfor de språklige variablene

I denne presentasjonen av resultater vil jeg bruke den samme grupperingen av variabler som i presentasjonen ovenfor (kap. 5.2.4). Her blir svaralternativene imidlertid sortert etter stigende ”bredhet”, slik at det blir enklere å sammenligne de ulike variablene.

I omtalen av flere av variablene gjør jeg blant annet sammenligninger av to sosiogeografisk ulike områder av byen. Jeg har slått sammen responsene fra tre sentrale bydeler

⁸³ Siden tilgjengelig statistikk opptrer med andre aldersintervaller enn dem jeg brukte i testformatet, er alle tallene omtrentlige. I ettertid ser jeg at det var uheldig å operere med aldersintervaller som overlapper. I utregningene har jeg forandret spennene i de tre midtre gruppene til å være 15–20, 21–40 og 41–60.

(Øya-Singsaker, Sverresborg og Berg-Tyholt)⁸⁴ og holder dem opp mot responsene fra tre mer rurale bydeler (Bratsberg, Jonsvatnet og Byneset-Leinstrand).

I ”sentrum”-polen kunne jeg også valgt andre bydeler, men når jeg endte opp med Øya-Singsaker, Sverresborg og Berg-Tyholt, har det særlig to årsaker: For det første er dette deler av byen som har vært tettbebygde og klart *urbane* i lang tid,⁸⁵ og som dermed står som motsetninger til de landlige utkantbydelene. For det andre har disse områdene vært knyttet til det som tradisjonelt kalles ”fintrøndersk” – en varietet preget av normalisering i retning av skriftspråket (jf. Fintoft & Mjaavatn 1980: 101ff., Stemshaug 1972: 52f.). Resultatene fra ”fint”-”bredt”-kategoriseringen i ”Trondheimstesten” antyder da også at ”fine” varianter er mer frekvente i disse områdene. Når vi ser på gjennomsnittet av den noe diskutabile testskåren i hver bydel, kommer Øya-Singsaker, Sverresborg og Berg-Tyholt ut med de tre ”fineste” snittskårene. På den andre siden har nettopp Bratsberg, Jonsvatnet og Byneset-Leinstrand de ”bredeste” snittskårene. Andre deler av de gamle landkommunene (Heimdal, Tiller-Hårstad og Flatåsen-Saupstad) ligger også høyt på skalaen (dvs. har stor ”bredhet”), mens mer sentrumsnære bydeler som Nardo, Åsvang-Stokkan og Rosenberg-Møllenberg ligger nærmere den ”fine” polen. I dette midtsjiktet er forskjellene imidlertid så små at det ikke har noen hensikt å gå nærmere inn på dem.

5.4.1.1 Rotvokalisme i preteritum av en gruppe sterke verb

Variabel 1	Fordeling i materialet
☐ Vi krøp under bordet	10,56 %
☐ Vi krøyp under bordet	77,76 %
☐ Vi kraup under bordet	11,68 %

Preteritum med *-øy-* har etter dette resultatet å dømme blitt den absolutt dominerende formen i trondheimsmålet. Av respondenter under 20 år oppgir 80,13 % at de bruker ”krøyp”, og bare 8,87 % bruker formen ”kraup”. Det blir også tydelig at den tradisjonelle diftongen (*-au-*) står sterkere i de gamle landkommunene enn i sentrumsnære strøk (jf. tabell under). Varianten med *-øy-* er den dominerende i begge regionene, men det er ellers betydelig forskjell på hva som er alternativ 2. Den monoftongerte varianten står sterkt i sentrumsstrøkene, mens den tradisjonelle diftongen er det klare andrevalget i de rurale områdene.

⁸⁴ For alle de seks bydelene gjelder det opplysninger om respondentens bosted på undersøkelsestidspunktet.

⁸⁵ Storparten av disse områdene ble innlemmet i Trondheim by allerede ved kommuneutvidelsene i 1864 og 1893 (jf. også kap. 2.1).

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
krøp	krøyp	kraup	krøp	krøyp	kraup
18,95 %	73,99 %	7,06 %	7,58 %	66,67 %	25,75 %

5.4.1.2 Partisippformer av en gruppe sterke verb

Variabel 15, 23, 25	Fordeling i materialet
☐ Vi har skåre opp kjøttet.	10,71 %
☐ Vi har skjært opp kjøttet.	78,99 %
☐ Vi har skårre opp kjøttet.	10,30 %
☐ vært	66,36 %
☐ vorre	30,50 %
☐ verre	3,14 %
☐ gravd	27,96 %
☐ grævd	54,54 %
☐ grovve	13,70 %
☐ grevve	3,80 %

Også blant verbformene i variablene 15 og 23 er det klare favoritter. Av informantene under 20 år oppgir 83,01 % at de bruker varianten "skjært", og vi kan dermed gå ut fra at det svake bøyingsmønsteret har fått et solid overtak i denne verbgruppen. Bydelene med høyest "skjært"-skår er Flatåsen-Saupstad, Heimdal og Tiller-Hårstad, der hhv. 83,21, 82,85 og 81,32 % av alle informantene oppgir å bruke "skjært".

Det høyfrekvente partisippet "vært" er også en klar favoritt. 70,61 % av ungdom under 20 år rapporterer å bruke denne varianten, mens så få som 2,59 % sier "verre". Hvis vi holder sammen de sosiogeografiske ytterpunktene igjen (sentrumnære strøk vs. rurale områder), finner vi ulike tendenser også for denne variabelen (jf. tabellen under). I utkantbydelene er "vorre" og "vært" omtrent like mye brukt, og dessuten står også "verre" noe sterkere her. Nærmere den gamle bykjernen er det derimot liten tvil om hvilken partisippform som dominerer: Nær 80 % av informantene herfra oppgir "vært", mens "verre" er veldig sjelden å høre.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
vært	vorre	verre	vært	vorre	verre
79,32 %	21,07 %	2,61 %	48,05 %	43,51 %	8,44 %

En nøyere gjennomgang viser at nettopp varianten ”verre” står i sammenheng med mange andre av de mest tradisjonelle, og presumptivt avstikkende, trekkene. ”Verre”-brukere skårer gjennomsnittlig meget høyt i ”bredhet” ved at de også i stor grad bruker former som ”kvar”, ”vårrå” og ”dåkk” (variablene 6, 18 og 20). De har høy snittalder og bor for en stor del i rurale områder av kommunen.

”Sentrum” (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)				”Utkant” (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)			
gravd	grævd	gråvve	grevve	gravd	grævd	gråvve	grevve
43,92 %	44,52 %	9,45 %	2,11 %	16,67 %	50,22 %	20,78 %	12,33 %

For det tredje partisippet, altså av ”å grave”, er ikke den foretrukne varianten like suveren. ”Grævd” foretrekkes av over halvparten av respondentene, men også den mer bokmålsnære ”gravd” står sterkt. I segmentet under 20 år står begge de to ”svaktbøyde” variantene litt sterkere; ”grævd” rapporteres av 60,31 % og ”gravd” av 28,85 %.

De tradisjonelle variantene med *-e* står betydelig sterkere i det som kan kalles de mest rurale områdene av Trondheim, mens skriftformen ”gravd” her er mindre utbredt. I mer urbane strøk er sistnevnte derimot jevnpopulær med ”grævd”.

5.4.1.3 Pluralbøying

Variabel 3, 16, 19	Fordeling i materialet
☐ en gris / to griser	9,11 %
☐ en gris / to grisa	83,78 %
☐ en gris / to grise	7,11 %
☐ ei nål / to nåler	9,91 %
☐ ei nål / to nåla	47,63 %
☐ ei nål / to nåle	42,46 %
☐ husene	6,22 %
☐ husan	87,06 %
☐ husa	6,72 %

Bøyingsmønsteret i den lille ”særgruppen” av substantiv (variabel 3 og 16) ser ut til å utvikle seg ulikt – iallfall for de to eksemplene som var med i testen. Maskulinet ”gris” blir bøydd som det store flertallet andre maskulina, dvs. med *-a*, av 83,76 % av informantene. I gruppa under 20 år er tendensen enda tydeligere: 86,28 % av disse rapporterer flertallsbøyning med *-a*. At det veldig dominerende paradigmet med *-a* er nær ved å ”sluke” de temmelig få unntaksmaskulinaene, er

ingen stor overraskelse. Allerede på 1920-tallet skrev Tilset (1924: 12f.) om at denne overgangen var langt framskreden i Strinda.

Når det gjelder femininet ”nål”, er det imidlertid større variasjon. Den tradisjonelle bøyningen med *-e* står nesten like sterkt som det nyere, analogiske, *-a*-mønsteret. Blant yngre språkbrukere (under 20 år) er tendensen derimot noe klarere, og mer lik den vi ser for maskulinet: 60,85 % bøyer den gamle *e*-typen med *-a* i flertall, 27,91 % bruker *-e*. Det er også verdt å merke seg at skriftnormvarianten med *-er* oppgis å være i bruk av noe under 10 % av respondentene.

Vi ser også visse forskjeller mellom sentrumsnære og mer rurale strøk:

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
griser	grisa	grise	griser	grisa	grise
16,84 %	78,82 %	4,34 %	5,41 %	74,89 %	19,70 %

For maskulinet (”gris”) er det i begge regionene en markant overvekt av flertallsbøyning med *-a*. Styrkeforholdet mellom de to andre variantene er imidlertid helt ulikt i de to gruppene. Den tradisjonelle bøyningen med *-e* er i bruk av nær en femdel av informantene i utkantområdene, mens det derimot er *-er*-endingen som har en klar andre plass i sentrumsområdet.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
nåler	nåla	nåle	nåler	nåla	nåle
18,18 %	51,58 %	30,24 %	8,01 %	33,12 %	58,87 %

Bøyningen av ”nål” er de to eksempelregionene mer uenige om. Den tradisjonelle *-e*-varianten står sterkt i utkantbydelene, mens sentrumsinformantene fordeler seg noe jevnere på de tre alternativene. Merk at formen ”nåler” får støtte av nær en femdel av respondentene herfra.

Oppsummerende kan vi si at den tradisjonelle *-e*-bøyningen ser ut til å bli mindre brukt, men at det særlig er hankjønnssord av denne typen som har blitt overført til ”hovedmønsteret” med *-a*. For hunkjønngruppen, som også er betydelig større, later bøyningen til å være atskillig mer varierende for språksamfunnet som helhet.

Flertallsbøyning av ”hus” er det derimot stor enighet om i Trondheim; det heter ”husan” ifølge 87,06 % av testdeltakerne. Fra de yngre språkbrukerne er svaret omtrent like klart: 85,25 % bruker *an*-endingen.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
husene	husan	husa	husene	husan	husa
14,06 %	80,55 %	5,39 %	3,68 %	85,06 %	11,26 %

Det som anses som den tradisjonelle bymålsformen ("husan"), får omtrent like stor oppslutning i begge de to eksempelregionene (jf. tabellen over), men det er en viss forskjell på hva som er det nest mest frekvente alternativet. 14,06 % av respondentene fra "sentrum"-regionen oppgir at de bruker den skriftnære formen "husene", mens det i "utkant"-regionen er den "bygde-trønderske" varianten "husa" som kommer på andreplass.

5.4.1.4 Verbbøying

Variabel 21, 24, 28	Fordeling i materialet
☐ tatt / slått	68,67 %
☐ tadd / slådd	31,33 %
☐ kommer	10,98 %
☐ kjæm	89,02 %
☐ Vi mangler et forslag	7,59 %
☐ Vi mangle et forslag	92,41 %

Den tradisjonelle bymålsvarianten av partisippene "tatt" og "slått", altså med *-dd*, er i bruk av nær én tredel av informantene. Blant unge språkbrukere (under 20) er styrkeforholdet derimot jevnere: 58,99 % oppgir "tatt/slått", mens 41,01 % oppgir variantene med *-dd*. Hos språkbrukere over 40 år er fordelingen 75,49 % "*-tt*" mot 24,51 % "*-dd*". På dette punktet er det altså de voksne trøndheimerne som i størst grad bruker skriftnære former, mens yngre foretrekker varianter som i trøndersk sammenheng står som typiske trøndheimstrekk.

I variabel 24 er den tradisjonelle, omyldte kortformen "kjem" den absolutt dominerende. Her er den yngre garde omtrent helt på linje med befolkningen som helhet; 12,99 % av dem oppgir å bruke "kommer". Regionalt ser vi derimot store forskjeller:

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
kommer	kjæm	kommer	kjæm
21,58 %	78,43 %	6,71 %	93,29 %

I sentrumsnære områder oppgir over en femdel å bruke "kommer", mens denne andelen er på bare 6,71 % i utkantbydelene.

Også tradisjonsformen med *r*-bortfall i presens (variabel 28) står svært sterkt. I den eldste aldersgruppen (over 60 år) rapporterer imidlertid 22,14 % at de bruker formen ”mangler”. Vi finner også en geografisk forskjell: 14,84 % av gruppen ”Sentrum” oppgir å bruke den skriftspråknære formen, mens bare 5,63 % gjør det samme i ”Utkant”:

”Sentrum” (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		”Utkant” (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
mangler	mangle	mangler	mangle
14,84 %	85,16 %	5,63 %	94,37 %

5.4.1.5 En gruppe frekvente leksemer

Variabel 5, 6, 12, 17, 18, 27	Fordeling i materialet
☐ 100 = hundre	58,78 %
☐ 100 = hunnjer	10,70 %
☐ 100 = honnjer	30,52 %
☐ vær	77,60 %
☐ kvær	12,30 %
☐ kvar	10,10 %
☐ Det ble mørkt	12,55 %
☐ Det blei mørkt	69,32 %
☐ Det vart mørkt	18,13 %
☐ å se	17,62 %
☐ å sje	49,33 %
☐ å sjå	33,05 %
☐ å være	14,87 %
☐ å vær	58,13 %
☐ å værra	21,33 %
☐ å varrå	5,67 %
☐ et tre	23,50 %
☐ et træ	76,50 %

Det relativt nye innlånet ”hundre” ser ut til å ha fått et solid fotfeste i Trondheim. Det blir brukt nær dobbelt så mye som tradisjonsformen ”honnjer”. Den tredje varianten, som både kan ses som en kompromissform og et lån fra områder utenfor byen (i sør), rapporteres av omtrent hver tiende trondheimer. Blant informanter under 20 år står ”hundre” enda sterkere: 67,13 % oppgir å bruke denne formen.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
hundre	hunnjer	honnjer	hundre	hunnjer	honnjer
74,21 %	8,00 %	17,79 %	37,23 %	8,66 %	54,11 %

Variasjonen mellom de sosiogeografiske ytterpunktene er betydelig. "Honnjer" er i flertall i utkantbydelene, mens under en femdel bruker denne i sentrumsstrøkene. Der står derimot den "moderne" varianten svært sterkt – nesten tre firedeler av informantgruppen oppgir å bruke "hundre".

En annen moderne form som ser ut til å ha slått igjennom i Trondheim, er "vær" for determinativet "hver" (variabel 6). Mer enn tre firedeler av informantene holder på denne varianten. Blant de yngre er andelen enda større: 83,55 % av respondentene under 20 år oppgir at de bruker "vær". Ytterligere differensiering finner vi når vi sammenligner geografisk:

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
vær	kvær	kvar	vær	kvær	kvar
84,66 %	8,56 %	6,78 %	58,44 %	18,40 %	23,16 %

Den *k*-løse varianten er mest brukt i alle deler av byen, men i de rurale områdene er den atskillig mindre dominerende, og både bymålsformen "kvær" og den mest tradisjonelle "kvar" har betydelig støtte. Ikke overraskende har varianten "kvar" sitt absolutte kjerneområde her i de gamle landherredene. Variantene med *k*- rapporteres derimot å være temmelig sjeldne i sentrumsbydelene.

Varianten "blei" (variabel 12) blir foretrukket av nesten 70 prosent av respondentene, og er dermed en annen nokså moderne form som har fått stor utbredelse i Trondheim. Formen ser ut til å ha omtrent akkurat like stor oppslutning i gruppen under 20 år som i befolkningen som helhet. Forskjellen i variasjon mellom de to ytterpunktene "Sentrum" og "Utkant" er imidlertid noe overraskende:

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
ble	blei	vart	ble	blei	vart
14,45 %	52,53 %	33,02 %	8,01 %	82,90 %	9,09 %

I regionen ”Utkant” er det en svært sterk preferanse for å bruke ”blei”. Den ”fine” ”ble” og tradisjonsformen ”vart” får hver mindre enn 10 prosent oppslutning. ”Vart” får derimot betydelig støtte i ”sentrumsområdet”. En tredel av respondentene oppgir å bruke denne. ”Ble” får også en del støtte, slik at ”blei” med sine 52,52 % blir mindre dominerende enn i utkanten.

Varianten ”sje”, som gjerne blir forklart som en kompromissform mellom ”se” og ”sjå” (jf. kap. 5.2.4.5), rapporteres av omtrent halvparten av informantene, men det er også en betydelig oppslutning bak både ”sjå” og ”se”. Fordelingen innenfor ungdomssegmentet er noe tilsvarende, men her står den nyere formen ”se” sterkere: 20,06 % av gruppen oppgir denne som sin form. 27,02 % oppgir at de bruker ”sjå”, og 52,92 % rapporterer ”sje”. De to sosiogeografiske ytterpunktene viser også her store forskjeller i variasjon:

”Sentrum” (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			”Utkant” (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
se	sje	sjå	se	sje	sjå
32,40 %	46,53 %	21,07 %	9,31 %	33,98 %	56,71 %

Den skriftnære formen ”se” blir brukt av bare hver tiende i regionen ”Utkant”, mens den rapporteres av omtrent hver tredje i sentrumsområdet. Den tradisjonelle bymålsformen ”sje” er den mest brukte i ”Sentrum”, men dominansen er ikke stor. I utkantbydelene er det, ikke overraskende, ”bygdevarianten” ”sjå” som står sterkest, men ”sje” har også støtte av en tredel av respondentene.

Også sjekkpunktet om infinitivformen ”å være” (variabel 18) viser et tilsvarende mønster for geografisk variasjon; regionen ”Sentrum” er ”venstrevridd”, dvs. at de mer standardnære trekkene i større grad blir foretrukket, mens ”Utkant” er ”høyrevridd” og har dermed større oppslutning rundt tradisjonstrekk:

”Sentrum” (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)				”Utkant” (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)			
å være	å vær	å værra	å vårrå	å være	å vær	å værra	å vårrå
23,12 %	61,71 %	11,06 %	4,11 %	10,39 %	41,13 %	27,71 %	20,77 %

De tradisjonelle jamningsformene står svakt i de sentrumsnære bydelene, mens nær halvparten av respondentene i ”Utkant” oppgir at de bruker en jamningsform (”værra” eller ”vårrå”). Gruppen av informanter under 20 år ligner mest på ”Sentrum”-mønsteret. 61,34 % oppgir at de bruker den

apokoperte ”å vær”, og 16,82 % bruker den skriftnære ”å være”. Janningsvariantene ”værra” og ”værrå” får hhv. 17,26 % og 4,58 % oppslutning.

Trondheimsærtrekket ”træ” (variabel 27) er i bruk av mer enn tre firedeler av respondentene. Blant yngre språkbrukere (under 20 år) har varianten enda større oppslutning: 81,37 % av disse rapporterer å bruke ”træ”. De eldre språkbrukerne bruker derimot i større grad ”tre”; 41,60 % av informantene over 60 år velger denne formen.

Det kommer ikke som noen stor overraskelse at varianten ”tre” er mye brukt i ”Utkant”-regionen (jf. tabellen under). Samtidig som ”tre” er den ”fne”, skriftnære formen, er den som nevnt også tradisjonsformen i det meste av det trønderske området. Når ”tre” ligger noe høyere i ”Sentrum” enn i materialet som helhet (26,68 % mot 23,50 %), er det derimot nærliggende å tro at dette er fordi ”tre” oppfattes som ”normalform”.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
tre	træ	tre	træ
26,68 %	73,32 %	37,66 %	62,33 %

5.4.1.6 Personlige pronomener

Variabel 8, 20, 22, 26	Fordeling i materialet
☐ jei	5,66 %
☐ æ	94,34 %
☐ Dere må skjerp dere!	6,04 %
☐ Dåkker må skjerp dåkker!	68,99 %
☐ Di må skjerp dåkker!	4,24 %
☐ Dåkk må skjerp dåkk!	20,73 %
☐ hun	4,01 %
☐ hu	79,50 %
☐ ho	16,49 %
☐ De sto midt på gata.	9,18 %
☐ Dem sto midt på gata.	90,82 %

I variablene som omhandler pronomener, er det relativt entydige mønstre. Den stereotype ”fintrønder”-markøren ”jei” (variabel 8) oppgis å være i bruk av kun 5,66 % av informantene. I regionen ”Utkant” er tallet enda lavere, 3,46 %, mens de mer sentrumsnære områdene har 8,78 % oppslutning om ”jei” (jf. tabellen under). I alle deler av byen er det altså godt over nitti prosent som støtter den tradisjonelle, trønderske varianten ”æ”.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
jei	æ	jei	æ
8,78 %	91,22 %	3,46 %	96,54 %

Blant yngre språkbrukere (under 20 år) er fordelingen mellom variantene nesten eksakt den samme som i materialet som helhet (5,69 % mot 94,31 %). Hos informanter over 60 år er fordelingen derimot en ganske annen: 27,98 % rapporterer at de sier "jei", mens 72,02 % oppgir "æ". Bydelen Øya-Singsaker er sterkt overrepresentert blant disse "jei"-brukerne, mens regionen "Utkant" knapt er representert i det hele tatt (utgjør 1,43 % av de eldre "jei"-brukerne).

Fintoft & Mjaavatn (1980: 46f.) fant en betydelig kjønnsforskjell innenfor denne variabelen: Kvinnelige informanter brukte "æ"-varianten i 41 % av tilfellene, mens de mannlige brukte den i 90 % av tilfellene. Så store forskjeller finnes ikke i mitt materiale. I datamengden som helhet ligger faktisk menn litt foran når det gjelder å bruke "jei", men differansene er små. Ser vi på informanter over førti år, er forskjellene noe større, og da er det kvinnene som er de hyppigste "jei"-brukerne: 11,60 % av kvinner over 40 år rapporterer denne varianten, mens tallet for mennene i samme gruppe er 7,09 %. Skiller vi ut den aller eldste informantgruppen, blir kjønnsforskjellene betydelig større: 37,70 % av kvinner over 60 år rapporterer "jei", mens bare 19,55 % av mennene gjør det samme. De store forskjellene Fintoft & Mjaavatn (ibid.) fant på slutten av 1970-årene, ser altså ut til å ha avtatt, og de gjelder i dag kun de eldste språkbrukerne.

På grunn av sin sterke symbolske ladning er denne variabelen en av dem jeg i størst grad mistenker for å være beheftet med tilfeller av overlatt feilrapportering. Varianten "jei" står trolig for mange som protoeksempelet på "fintrøndersk" tale, og presumptivt høy bevissthet om dette trekket kan tenkes å ha preget rapporteringen – i begge retninger. Skrivemåten er valgt for å framheve at det er formen med den trange diftongen som etterspørres, og ikke det vi kan kalle normaltuttalen av "jeg" (dvs. /jæi/). Muligens ville resultatet blitt et annet om jeg hadde brukt skriftnormrett notasjon, siden denne varianten ikke på samme måte er indeksert med det "fintrønderske". Også "jeg" er riktignok betraktet som "fint", men er ikke i like stor grad bærer av de typiske konnotasjonene til den trondheimske borgerligheten, og som figuren Flettfrid Andréson er selve inkarnasjonen på.

Pronomenet i andre person flertall (variabel 20) har også en klart dominerende variant: Mer enn to tredeler av respondentene benytter "dåkker" både i subjekts- og objektsposisjon. Den "bygdetrønderske" kombinasjonen "dåkk"/"dåkk" blir brukt av en femdel av informantene, mens den tradisjonelle "di"/"dåkker" ser ut til å være på vei ut av bruk. Hos de yngre (gruppen

under 20 år) står ”di”/”dåkker” enda svakere; bare 1,59 % rapporterer denne varianten. Ellers er fordelingen blant ungdommen omtrent som i materialet for øvrig. Som nevnt i presentasjonen av variablene (jf. 5.2.4.6) er ”dåkk” tradisjonsformen i de gamle landkommunene, og det er derfor ikke så overraskende at denne varianten får stor oppslutning her (jf. tabellen under). ”Byformen” med ”dåkker” i både subjekts- og objektsposisjon står også sterkt, mens den ”fine” ”dere” er lite brukt. I mer urbane områder er kombinasjonen ”dåkker”/”dåkker” meget framtrødende, og bare hver fjerde informant oppgir å bruke noe annet.

”Sentrum” (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)				”Utkant” (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)			
dere/ dere	dåkker/ dåkker	di/ dåkker	dåkk/ dåkk	dere/ dere	dåkker/ dåkker	di/ dåkker	dåkk/ dåkk
9,45 %	74,32 %	3,72 %	12,51 %	3,90 %	41,13 %	6,06 %	48,91 %

Nær åtti prosent av respondentene bruker ”hu” (variabel 22), og her følger yngre språkbrukere fordelingen i informantgruppen for øvrig, 78,78 % velger ”hu”. Blant de eldste informantene (over 60 år) står bokmålsformen ”hun” atskillig sterkere: 18,73 % rapporterer å bruke denne.

”Sentrum” (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)			”Utkant” (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)		
hun	hu	ho	hun	hu	ho
7,78 %	80,21 %	12,01 %	3,03 %	61,69 %	35,28 %

Forskjellen mellom de sosiogeografiske ytterpunktene kommer tydeligst fram i oppslutningen rundt ”ho”. Dette er, som tidligere nevnt, tradisjonsformen i de gamle landkommunene, og særlig i bydelen Byneset-Leinstrand står varianten sterkt: 46,50 % oppgir ”ho”. I regionen ”Sentrum” er ”hu” svært dominerende, og bare hver femte respondent oppgir en annen form.

I tredje person flertall er det også veldig tydelig hva som er den foretrukne formen: Over nitti prosent bruker ”dem” i subjektsposisjon. Blant unge informanter (under 20 år) står tradisjonsformen enda litt sterkere: 91,10 % velger ”dem”. Geografisk er det ingen store forskjeller; fordelingen er omtrent 90/10 over det hele.

5.4.1.7 Palatalisering av lang dental/alveolar

Variabel 2, 7, 14	Fordeling i materialet
☐ Huset står på stranna	42,61 %
☐ Huset står på strannja	57,39 %
☐ Vi har spist sill	53,79 %
☐ Vi har spist sillj	46,21 %
☐ redd	35,29 %
☐ reddj	64,71 %

Etter materialet å dømme står de palatale lyder under betydelig press fra de dentale/alveolare motstykkene.⁸⁶ Det som har vært de ”typiske, trønderske lydene”, blir i denne undersøkelsen valgt bort av mellom 35 og 57 prosent av respondentene, og den yngste generasjonen ser ikke ut til å være noe unntak.

Varianter	Fordeling innenfor materialet som helhet	Fordeling blant informanter under 20 år
stranna	42,61 %	42,49 %
strannja	57,39 %	57,51 %
sill	53,79 %	60,58 %
sillj	46,21 %	39,42 %
redd	35,29 %	42,19 %
reddj	64,71 %	57,81 %

Mest påfallende er det at materialet viser *flertall* for bruk av dental /l/, og dette flertallet blir bare større når vi skiller ut de yngre talerne. Mer enn 60 prosent av informantene under 20 år oppgir at de bruker den ikke-palatale varianten her. Når det gjelder /n/ og /d/, har de palatale kvalitetene størst oppslutning i materialet, men overvekten er ikke stor – især ikke blant de yngre.

De geografiske forskjellene følger et mønster som vi har sett for flere av variablene: Den ”fine” varianten står sterkere i sentrumsområdene enn i de gamle landkommunene (jf. tabellen under). Særlig for /d/ er forskjellen betydelig. Over 80 prosent av gruppen ”Utkant” palataliserer denne lyden, mens de to variantene er nær jevnbyrdige i ”Sentrum”.

”Sentrum” (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		”Utkant” (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
stranna	strannja	stranna	strannja
54,42 %	45,58 %	32,68 %	67,32 %

⁸⁶ Undersøkelsen får riktignok ikke fram data om variasjoner i kvaliteten til /t/.

sill	sillj	sill	sillj
67,54 %	32,45 %	36,15 %	63,85 %
redd	reddj	redd	reddj
50,47 %	49,53 %	19,70 %	80,30 %

En slik *depalatalisering* ble bare i liten grad påvist av Fintoft & Mjaavatn (1980: 60), som konkluderte med at "[p]alatale og palataliserte lyder ser ut til å stå sterkt i alle aldersgrupper i Trondheim bymål". Palatale lyder har nok helt klart svekket sin stilling i Trondheim i løpet av de nesten 30 årene som er gått siden den gang, men vi må også ta med i betraktningen at akkurat disse "skriftfjerne" trekkene er særlig vanskelige å behandle i en skriftlig utspørring som den i "Trondheimstesten". Hvordan respondentene har oppført seg i møte med mine heller fremmedartede *j*-påheng, kan vi ikke vite med sikkerhet.

5.4.1.8 Andre fonologiske/fonetiske forhold

Variabel 4, 9, 10, 11, 13	Fordeling i materialet
☐ fisk	77,96 %
☐ fesk	22,04 %
☐ hær / dær	87,05 %
☐ her / der	12,95 %
☐ Vi har fri hele året.	71,49 %
☐ Vi har fri heile året.	28,51 %
☐ pro' <i>blem</i>	43,87 %
☐ ' <i>probbem</i>	56,13 %
☐ Vi kj øpe brus i butikken.	90,11 %
☐ Vi sj øpe brus i butikken.	9,89 %

Den historiske overgangen *i>e* ser i stor grad ut til å være reversert i trondheimsmålet: Mer enn tre firedeler av informantene foretrekker "fisk" framfor "feske", og blant yngre talere (under 20 år) er flertallet oppe i 80,53 %.

Den tradisjonelle vokalsenkningen står betydelig sterkere i regionen "Utkant", men også her bruker flertallet av informantene "fisk" (jf. tabellen under). I "Sentrum" er den "fine" formen den absolutt dominerende. For denne variabelen finner vi dessuten en betydelig kjønnsforskjell: Mens 84,75 % av kvinnene foretrekker "fisk", er tallet for menn bare 71,33.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
fisk	fesk	fisk	fesk
86,99 %	13,01 %	57,14 %	42,86 %

I variabel 9 er det liten tvil om at varianten med den mer åpne vokalkvaliteten har blitt den klart dominerende. Tradisjonsvariantene "her"/"der", som viser samband til nordlige deler av det trønderske språkområdet, blir brukt av omtrent hver åttende informant. Blant unge informanter (under 20 år) er forholdstallet noenlunde det samme.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
hær/dær	her/der	hær/dær	her/der
82,66 %	17,34 %	87,88 %	12,12 %

At det som jeg har omtalt som tradisjonsvariant, i dette tilfellet står noe svakere i "Utkant"-regionen enn i "Sentrum", kan forklares med at dette lokale trekket har sterkere tilknytning til områdene *nord* for byen enn til de gamle landkommunene (som ligger sør for bykjernen). I "Utkant"-regionen er varianten med senket vokal (dvs. "hær"/"dær") den tradisjonelle, og i og med at denne uttalen er i tråd med standardtalemålet, kan vi si at den har støtte på to fronter i disse områdene.

Varianten "hele" får støtte fra over sytti prosent av informantene, noe som kan tyde på at monoftonger vinner terreng i Trondheim. Som jeg skal komme tilbake til (i kap. 6.2.1.6), er det imidlertid grunn til å anta at monoftongens frammarsj i høy grad er leksikalsk betinget. For ordet "hele"/"heile" kan vi uansett slå fast at den tradisjonelle, diftongerte varianten ikke står så sterkt som tidligere. Blant yngre språkbrukere har den enda mindre tilslutning: 76,87 % oppgir å bruke "hele".

Monoftongert variant står særlig sterkt i sentrumsområdet, mens styrkeforholdet er jevnere i regionen "Utkant":

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
hele	heile	hele	heile
81,77 %	18,23 %	59,74 %	40,26 %

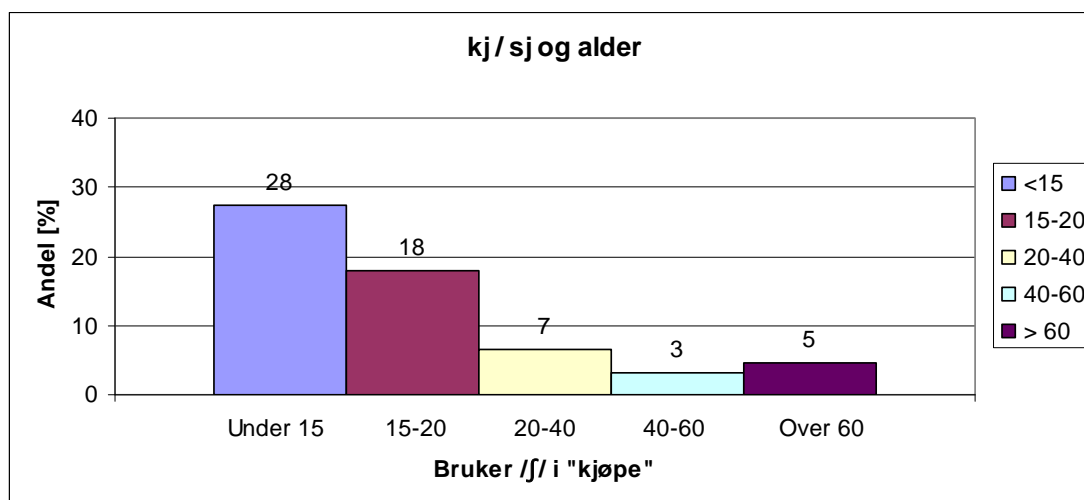
Ettersom deler av denne regionen har hatt ”hele” som tradisjonsform, kunne vi kanskje ventet større enda oppslutning rundt denne, men det er tydelig at bymålsformen har tatt en god del av den monoftongerte variantens plass.

Variabelen som tar for seg trykkplassering i lån-/fremmedord, gir ikke noe klart svar på hva trondheimere foretrekker. Selv om flertallet støtter den tradisjonelle plasseringen, er ikke denne overvekten særlig stor (56,13 % mot 43,87 %). Blant de yngre er den noe større enn for respondentgruppen som helhet: 60,31 % av informantene under 20 år foretrekker å legge trykket på første stavelse.

"Sentrum" (Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt; n=1799)		"Utkant" (Bratsberg, Jonsvatnet, Byneset-Leinstrand; n=462)	
prob'lem	probb'lem	prob'lem	probb'lem
52,25 %	47,75 %	36,15 %	63,85 %

Den tradisjonelle, østnorske trykkplasseringen står atskillig sterkere i regionen ”Utkant”, mens den i sentrumsområdene så vidt blir forbigått av varianten med hovedtrykk på senere stavelse. Også her er det imidlertid nærliggende å spekulere på om trykkplasseringen kan være leksikalsk betinget og i tillegg variere etter ordets omgivelser. Fintoft & Mjaavatn (1980: 105ff.) antyder for eksempel at mer ”vanlige, daglige ord” lettere får beholde sitt førsteleddstrykk enn ”mer sjeldne ord”. Jeg kommer tilbake til dette i omtalen av funn fra informantsamtalene.

Den siste variabelen, bruken av ”sj” for ”kj” (dvs. (/ʃ/-uttale der det tradisjonelt har vært /ç/), viser noen variasjonsmønstre som er svært overraskende. Dette gjelder særlig den aldersmessige variasjonen:

At de aller yngste informantene er de mest frekvente brukerne av varianten med /ʃ/-uttale, kommer riktignok ikke som noen overraskelse. Også Dalbakkens (1996) studie viste at forekomsten av *sj* for *kj* var atskillig større blant tolvåringene enn blant 16–17-åringene. Av Dalbakkens yngre informanter (tolvåringene) hadde nær halvparten denne praksisen, men i svært varierende omfang. For eksempel bruker tre av informantene /ʃ/ i *alle* tilfeller der man ville ventet /ç/, mens andre kun hadde ytterst få tilfeller av sammenfall. Av de eldre informantene (16–17-åringene) hadde omtrent hver femte tilfeller av /ç/-utskifting, men her var forekomsten betydelig lavere enn hos tolvåringene.

Siden mine data ikke kan si noe om intraindividuell variasjon, er det vanskelig å vite hva man skal legge i så pass høye prosentandeler som 28 og 18 for de to yngste informantgruppene. Den store oppslutningen om /ʃ/-varianten tyder uansett på at denne innovasjonen er betydelig utbredt hos den yngste generasjonen.

Med tanke på at ”feil” /ʃ/-bruk overveiende har blitt sett på som et ungdomsspråksfenomen, er det påfallende at 4,62 % av informantene over 60 år rapporterer å bruke denne varianten i ”kjøpe”. Jeg har personlig aldri hørt en slik distribusjonen av /ʃ/ hos eldre trondheimere, og hvis vi går nærmere inn på dataene fra den lille gruppen eldre /ʃ/-brukere, er det tegn som tyder på at disse i noen grad kan være manipulert. Vi finner for eksempel flere, i trønderske ører, temmelig eiendommelige variantkombinasjoner, som ”vårrå” og ”dåkk” (variablene 18 og 20) i samrøre med ”stranna” og ”jei” (variablene 2 og 8), og det er ellers hos disse informantene påfallende høy forekomst av det som ellers er marginale former i materialet (f.eks. ”verre” i variabel 23 og ”mangler” i variabel 28).

Jeg kan selvsagt ikke se bort fra at det faktisk finnes en del eldre trondheimere som i noen utstrekning erstatter /ç/ med /ʃ/, men det er forhold som indikerer at enkelte av disse responsene er rene spillopper – eller betydelige misforståelser – og at den relativt store forekomsten av *sj* for *kj* i gruppen over 60 år må tas med en klype salt.

Som tidligere nevnt skiller denne variabelen seg ut ved at variantene vanskelig lar seg innordne på en ”fint”–”bredt”-akse. Selv om ”feil” /ʃ/-bruk er en novasjon, blir ikke dette trekket nødvendigvis oppfattet som noe ”moderne”. Den geografiske variasjonen er da heller ikke størst mellom de sosiogeografiske ytterpunktene ”Sentrum” og ”Utkant” i dette tilfellet. ”Sentrum”-bydelene ligger høyest når det gjelder bruk av ”normalformen” (med /ç/): Bare 3,81 % av respondentene i Berg-Tyholt bruker ”sjøpe”, og andelen for ”Sentrum” som helhet er 5,95 %. Høyest andel av ”sjøpe”-brukere finner vi i forstadsområder som ligger *mellom* bykjernen og

de mer rurale strøkene: Charlottenlund-Jakobsli ligger øverst med 15,66 % tilslutning til ”sjøpe”, deretter kommer Sjetne-Okstad (13,78 %) og Tiller-Hårstad (12,65 %).

Dalbakken (op.cit.: 134) viste at det ikke var noen signifikante kjønnsforskjeller knyttet til denne variabelen, og heller ikke i mitt materiale finner vi vesentlige ulikheter blant /s/-brukerne: 45,41 % er kvinner og 54,59 % er menn.

5.4.2 Språklige motsetninger i dagens ”gamle Trondheim”

I flere dialektologiske framstillinger av (gamle) Trondheim by blir det påpekt at det tradisjonelt har gått språklige skillelinjer mellom arbeiderklassestrøk og områder med overvekt av beboere med høyere sosioøkonomisk status (jf. Dalen 1978, Stemshaug 1972: 52f.). Blant bydelene som gjerne er blitt knyttet til en ”finere” varietet av trondheimsmål, er som nevnt Singsaker, Tyholt og Berg, mens Ila og Lademoen ofte blir utpekt som ”breitrøndersken”s kjerneområde innenfor de gamle bygrensene. Funnene hos Fintoft & Mjaavatn (1980: 104) bekrefter til en viss grad dette mønsteret:

Informanter som vesentlig bruker Trondheimsformer bor på Lademoen, i Midtbyen og Ila. Likeledes finner vi at informanter som vesentlig bruker normaliserte former blant annet bor på Singsaker og Berg.

For å få et bilde av hvordan dette forholder seg i dag, har jeg satt opp en oversikt som viser forskjellene mellom de tradisjonelle høystatusområdene (tilsvarer regionen ”Sentrum”) og det som historisk sett har vært arbeiderstrøk (bydelene Ila-Trolla, Rosenborg-Møllenberg og Lademoen). Følgende oppsett viser gjennomsnittstallene for samtlige variabler differensiert etter en slik sosioøkonomisk motsetning innenfor ”gamle” Trondheim:

Variabel 1	Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt (n=1799)	Ila-Trolla, Rosenborg-Møllenberg, Lademoen (n=1567)
☐ Vi krøp under bordet	18,95 %	10,27 %
☐ Vi krøyp under bordet	73,99 %	74,79 %
☐ Vi kraup under bordet	7,06 %	14,94 %

Variabel 15, 23, 25	Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt (n=1799)	Ila-Trolla, Rosenborg-Møllenberg, Lademoen (n=1567)
☐ Vi har skåre opp kjøttet.	14,84 %	12,06 %
☐ Vi har skjært opp kjøttet.	78,65 %	74,54 %
☐ Vi har skårre opp kjøttet.	6,51 %	13,40 %
☐ vært	79,32 %	65,54 %
☐ vorre	21,07 %	30,31 %
☐ verre	2,61 %	4,15 %
☐ gravd	43,92 %	30,44 %

☐ grævd	44,52 %	51,63 %
☐ grovve	9,45 %	13,59 %
☐ grevve	2,11 %	4,34 %

Variabel 3, 16, 19	Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt (n=1799)	Ila-Trolla, Rosenborg-Møllenberg, Lademoen (n=1567)
☐ en gris / to griser	16,84 %	10,21 %
☐ en gris / to grisa	78,82 %	82,71 %
☐ en gris / to grise	4,34 %	7,08 %
☐ ei nål / to nåler	18,18 %	10,66 %
☐ ei nål / to nåla	51,58 %	49,59 %
☐ ei nål / to nåle	30,24 %	39,75 %
☐ husene	14,06 %	5,62 %
☐ husan	80,55 %	85,83 %
☐ husa	5,39 %	8,55 %

Variabel 21, 24, 28	Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt (n=1799)	Ila-Trolla, Rosenborg-Møllenberg, Lademoen (n=1567)
☐ tatt / slått	73,93 %	69,75 %
☐ tadd / slådd	26,07 %	30,25 %
☐ kommer	21,58 %	12,76 %
☐ kjæm	78,43 %	87,24 %
☐ Vi mangler et forslag	14,84 %	8,04 %
☐ Vi mangle et forslag	85,16 %	91,96 %

Variabel 5, 6, 12, 17, 18, 27	Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt (n=1799)	Ila-Trolla, Rosenborg-Møllenberg, Lademoen (n=1567)
☐ 100 = hundre	74,21 %	58,90 %
☐ 100 = hunnjer	8,00 %	13,72 %
☐ 100 = honnjer	17,79 %	27,38 %
☐ vær	84,66 %	74,22 %
☐ kvær	8,56 %	12,76 %
☐ kvar	6,78 %	13,02 %
☐ Det ble mørkt	14,45 %	16,91 %
☐ Det blei mørkt	52,53 %	65,29 %
☐ Det vart mørkt	33,02 %	17,80 %
☐ å se	32,40 %	19,27 %
☐ å sje	46,53 %	48,76 %
☐ å sjå	21,07 %	31,97 %
☐ å være	23,12 %	14,17 %
☐ å vær	61,71 %	59,22 %
☐ å værra	11,06 %	18,70 %
☐ å vårrå	4,11 %	7,91 %
☐ et tre	26,68 %	30,25 %
☐ et træ	73,32 %	69,75 %

Variabel 8, 20, 22, 26	Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt (n=1799)	Ila-Trolla, Rosenborg- Møllenberg, Lademoen (n=1567)
☐ jei	8,78 %	7,02 %
☐ æ	91,22 %	92,98 %
☐ Dere må skjerp dere!	9,45 %	7,34 %
☐ Dåkker må skjerp dåkker!	74,32 %	67,26 %
☐ Di må skjerp dåkker!	3,72 %	4,08 %
☐ Dåkk må skjerp dåkk!	12,51 %	21,32 %
☐ hun	7,78 %	3,70 %
☐ hu	80,21 %	77,41 %
☐ ho	12,01 %	18,89 %
☐ De sto midt på gata.	12,23 %	11,55 %
☐ Dem sto midt på gata.	87,77 %	88,45 %

Variabel 2, 7, 14	Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt (n=1799)	Ila-Trolla, Rosenborg- Møllenberg, Lademoen (n=1567)
☐ Huset står på stranna	54,42 %	42,69 %
☐ Huset står på strannja	45,58 %	57,31 %
☐ Vi har spist sill	67,54 %	51,31 %
☐ Vi har spist sillj	32,45 %	48,69 %
☐ redd	50,47 %	36,18 %
☐ reddj	49,53 %	63,82 %

Variabel 4, 9, 10, 11, 13	Øya-Singsaker, Sverresborg, Berg-Tyholt (n=1799)	Ila-Trolla, Rosenborg- Møllenberg, Lademoen (n=1567)
☐ fisk	86,99 %	76,01 %
☐ fesk	13,01 %	23,99 %
☐ hær / dær	82,66 %	84,05 %
☐ her / der	17,34 %	15,95 %
☐ Vi har fri hele året.	81,77 %	70,07 %
☐ Vi har fri heile året.	18,23 %	29,92 %
☐ pro'blem	52,25 %	49,33 %
☐ 'problem	47,75 %	50,67 %
☐ Vi kjøpe brus i butikken.	94,05 %	90,17 %
☐ Vi sjøpe brus i butikken.	5,95 %	9,83 %

Den gjennomgående tendensen for nesten alle variablene er at de gamle arbeiderklassestrøkene (høyre kolonne) ligger nærmest gjennomsnittstallene fra materialet som helhet. Det innebærer også at denne regionen har mer ”høyrevridde” resultater, i den forstand at de presumptivt ”brede” trekkene får noe større oppslutning enn de får i de gamle høystatusbydelene. Av de meget få variablene som bryter med dette mønsteret, er nr. 13 der preteritumsvarianten ”vart” får uventet stor støtte i ”det fine sentrum”. På de andre sjekkpunktene får vi derimot i stor grad bekreftet de enkelte språktrekkenes *antatte* symbolske verdi. Det som gjennomgående har blitt

omtalt som ”brede(re)” varianter, har størst oppslutning i det som tradisjonelt er betraktet som arbeiderstrøk, og de ”fine” variantene har en relativt sterkere støtte i høystatusbydeler.

5.5 Oppsummerende om utbyttet av *adressa.no*-materialet

De analysene jeg har presentert her, baserer seg på relativt ukompliserte, statistiske beregninger uten bruk av spesielle statistikkprogram eller lignende. Når jeg ikke har gått til det skritt å underlegge datamengden mer avanserte beregningsmåter, kommer det av min betydelige skepsis til holdbarheten i materialet. Som jeg var inne på ovenfor (kap. 5.3.3), er det så mye å utsette på innsamlingsmetodene i dette eksperimentet at jeg ikke finner det hensiktsmessig å gå mer i dybden på de ulike faktorene og korrelasjonene. Forskere som er mer statistiske av legning enn det jeg er, ville trolig vært fristet til å trekke beregningene langt videre, men jeg nøyer meg her med å få fram noen hovedtendenser, og trenger dermed i mindre grad å ta høyde for feilmarginer og skjevheter.

Jeg har flere ganger vektlagt faktoren ”bosted” i analysene, og et gjentakende mønster er at de mest sentrumsnære bydelene i større grad bruker standardnære varianter, mens lokale tradisjonsvarianter står sterkere i bydeler med klar rural karakter. Det store flertallet av informanter ligger imidlertid *mellom* disse ekstremene, og der ser vi ingen tydelige geografiske forskjeller i fordelingen av ”fine” og ”brede” varianter. Variasjonsbredden er omtrent lik i alle bydeler, og det er derfor vanskelig på grunnlag av dette å si at det finnes klare *geolektiske* forskjeller innenfor Trondheim. Når vi ser på den bydelstaksonomien som er brukt, er ikke dette så overraskende. Utviklingen av et ”bydelsspråk” vil normalt ha som forutsetning at innbyggerne deler en opplevelse av ”deres” bydel som et sosialt fellesskap, men mange av *Trondheimsstatistikken*s enheter er neppe av en slik art. Det er for eksempel tvilsomt om alle innbyggerne i størrelsen ”Åsvang-Stokkan” føler seg som medlemmer av ett og samme lokalsamfunn som er definert av blant annet dialektmotsetninger til bydelene omkring. Mange av bydelsbenevnelsene som jeg har adoptert til dette eksperimentet, er åpenbart tekniske konstruksjoner fra kommuneadministrasjonens side. De er med andre ord *funksjonelle* og ikke *kulturelle* regioner (jf. f.eks. Veggeland 1992), og det er derfor ikke merkelig at eventuelle isoglosser ikke faller sammen med grensene mellom dem.

Men selv om store deler av byen framstår med nesten identiske variasjonsmønstre, mener jeg det er på sin plass å framheve tendensen til at enkelte varianter har en klart sterkere støtte i ”rurale” områder enn i sentrumsbydelene. Dette må vi kunne anta står i sammenheng med den *indeksikaliteten* de aktuelle språktrekkene har i språksamfunnet Trondheim. Det samme gjelder funnet av at visse deler av den gamle bykjernen gjennomgående har større oppslutning om standardnære varianter.

DEL III – FUNN

6 Det språklige landskapet i Trondheim – sett innenfra og utenfra

I dette kapitlet vil datamaterialet fra intervjuene med 31 unge trondheimere bli brukt til å tegne et oppdatert bilde av språksamfunnet Trondheim. Dette betyr imidlertid ikke at jeg legger den nye empirien til grunn for en ajourføring av ”den trondheimske grammatikken” i sin fulle bredde. Mitt mål er derimot å kartlegge og belyse variasjon som kan ses som avvik fra eldre og nyere tradisjonsnormer, og på den måten antyde noen utviklingslinjer for trondheimsmålet. Jeg vil med andre ord konsentrere meg om språklig variasjon på et *kollektivt nivå* og i liten grad se på individuelle særtrekk (som derimot vil bli drøftet i kap. 8). Før jeg presenterer disse strukturelle analysene, vil jeg imidlertid la språkbrukerne selv beskrive det språklige landskapet de daglig beveger seg i.

6.1 Språkbrukernes eget perspektiv

Som omtalt i kapittel 3 har flere sosiolingvister i de senere årene framholdt at subjektive faktorer, som individuelle holdninger og orienteringer, i større grad må inkluderes når språklig variasjon og endring skal forklares (jf. f.eks. Kristiansen et al. 2005, Kristiansen & Jørgensen 2005). Som Røsstad (2005: 25f.) påpeker, har språkbrukeren tradisjonelt framstått som et entydig *objekt* for talemålsforskningen. Han eller hun blir observert av en forsker som er kvalifisert til å gjøre analyser og tolkninger av språkbrukerens atferd, mens forskningsobjektets egne synspunkter om egen og andres språkbruk blir avvist som uvitenskapelige og ukvalifiserte påstander. Dette har gjort at blant andre Cameron (1995: xi) har advart lingvister mot å avvise ikke-lingvisters erfaringer og ideer om språk på grunnlag av at disse ikke lever opp til forskerens deskriptive idealer:

One of the things that people know how to do with words is to evaluate them, and I can see no principled justification for neglecting or deriding this metalinguistic ability.

Lekfolks ”synsing” om språk står som relevant og meningsfull for dem selv, og da er det både uforstandig og nedlatende av en lingvist å stemple denne praksisen som uinteressant, mener Cameron: ”The beliefs about language that inform people’s use of it arguably fall into the scope of what descriptive linguistics ought to be able to give an account of.” (ibid.)

Språkbruker-perspektivet har i de siste årene fått stadig mer oppmerksomhet, men innenfor det vi kan kalle ”mainstream” sosiolingvistik, er studier av holdningsnivået fortsatt bare for en bigeskjeft å regne. Et viktig bidrag til en *subjektivering* av språkbrukeren finner vi i *den perseptuelle dialektologien*, der Dennis Preston er blant hovedtalsmennene (jf. f.eks. Long & Preston 2002, Preston 1999). Preston har sammen med flere andre utviklet et ”folkelingvistisk” forskningsfelt som skal supplere tradisjonelle, språklige data (dvs. rent strukturelle funn) med undersøkelser av de bakenforliggende forholdene som ”styrer” denne empirien. Dét innebærer kort sagt å kartlegge språkbrukernes subjektive opplevelser av egen og andres språklige atferd. Slike erkjennelser har form av meninger, tro, holdninger og innstillinger, og den enkelte vil nødvendigvis også måtte relatere sine utsagn til en *verdi*-dimensjon; uttalelsene om språklige forhold innebærer i mange tilfeller en evaluering som aktualiserer motpoler som *korrekt–ukorrekt*, *fint–stygt*, *normalt–unormalt*, *bra–dårlig* mfl.

Jeg har tidligere (jf. kap. 4) utdypet at jeg i forskningssamtalene har vært ute etter å få informantene til å skildre sin *livsverden*. Her har språklige forhold gjennomgående vært et sentralt aspekt, og det er informantenes fortellinger om sin talespråklige hverdagsverden som jeg vil trekke fram i denne bolken. Det innebærer en klart fenomenologisk tilnærming til språk og språkbruk, der den språklige virkeligheten som den enkelte informant framstiller, får forrang, dvs. har ”primacy” (jf. Kvale 1996: 54), i forhold til den verdenen vitenskapen skildrer. Det er naturligvis hele veien snakk om *individuelle* oppfatninger om språklige forhold, men i denne sammenhengen legger jeg vekt på å identifisere mer *kollektive* oppfatninger som finnes blant ungdom. Det vil si at jeg særlig trekker fram forhold som blir omtalt av flere informanter – ikke nødvendigvis samstemmig, men som fra ulike hold blir løftet fram som relevante på en eller annen måte.

En gjennomgående oppfatning hos det store flertallet av informantene er at det er *lite* språklig variasjon blant unge i Trondheim. De aller fleste gir i utgangspunktet uttrykk for at de ikke kan skille mellom jevnaldrende på grunnlag av sosiolektiske eller geolektiske detaljer, og flertallet konkluderer som informanten Janne: «døm som e innfødt hær, snakke vældi likt», eller som Hilde: «æ syns alle snakke likt, æ». Også Arve synes at «sjølve trøndersken [...] e lik på døm flæste i trondheim», men han peker samtidig på at det finnes en ”avart” som kan skilles ut som en egen varietet, nemlig «derre med at en ska snakk så jævla gebrokkent». Dette spesielle fenomenet, som jeg velger å se på som en *multietnolektisk stil*, blir omtalt av en rekke informanter, og det vil bli drøftet mer inngående i et eget kapittel (kap. 7). I denne omgang kan vi nøye oss med å slå fast at

størrelsene ”ordentlig norsk” versus ”dårlig norsk”⁸⁷ for mange informanter utgjør den mest påfallende språklige variasjonen i Trondheim. Eller som Arve sier: «det e de eneste to forskjellige trønderskan æ kan kom på, da». Med dette utsagnet illustrerer han for øvrig et interessant trekk ved informantgruppens metaspråk, nemlig bruken av termen ”trøndersk” for det lokale talemålet. Bare et fåtall informanter bruker termer som ”trondheimsk”, ”trondhjemmer” eller ”trondheimsdialekt” om eget talemål, og to av dem som gjør det, gir samtidig tydelig uttrykk for at de er usikre på om hhv. «trondhjæmsk» og «trondhjemmer» er gangbare begrep. Ved et par tilfeller kan det dessuten være grunn til å tro at informantene velger benevnelsen ”trondheimer” fordi jeg allerede har innført denne tidligere i samtalen. For informantene Serhat er min term ”trondheimer” så uklar at han må spørre «du mene sånn trønderspråk?». Når jeg spør Klaus om språklig variasjon blant folk i Trondheim, svarer han: «det e jo egentlig ingen dialækta innafor trøndersk. det e vældi my likt». Av konteksten framgår det at Klaus sikter til trondheimske forhold, men likevel er termen ”trøndersk” den mest nærliggende for ham. Det er også flere informanter som setter likhetstegn mellom trondheimsmål og ”vanlig trøndersk”. Line er blant dem som omtaler sitt og andre trondheimeres talemål som ”helt vanlig trøndersk”, noe som da står i motsetning til mange andre slags trøndersk. Sara forteller at hennes far, som opprinnelig kommer fra et annet sted i Trøndelag, har begynt å snakke ”vanlig trøndersk” etter mange år i Trondheim. Når han er sammen med venner og slektninger fra hjemstedet, kan han imidlertid falle tilbake til ”breitrøndersk”, forteller Sara. Det er også andre som forteller om venner og bekjente som er trøndersk bidialektale, men som holder seg til ”vanlig trøndersk” i trondheimske sammenhenger. Mange av informantene ser altså trondheimsmålet som *normalen* i det trønderske språkkrommet, mens det som ligger utenfor Trondheim, gjerne omtales som ”bredt”. I det hele tatt inngår dimensjonen *fint–bredt* ofte i informantenes skildringer av språklige realiteter, som her hos Arve: «æ snakke jo’jtj nå sånn spessielt bredt, og ikke spessielt fin trøndersk heller». ”Breitrøndersk” og ”breitrønder” brukes særlig som merkelapp på språkformer med tilknytning til mer landlige deler av det trønderske språkområdet. Aina eksemplifiserer dette med «Malvik, Hommelvik og den vein»⁸⁸; Line føyer til Fosen, Namsos «og alt sånn dær» til det ”breitrønderske”. Ainas begrep ”skog-trøndersk” antyder også at det er mindre urbane områder som er knyttet til den ”brede” varianten.

Den ”fine” enden av skalaen får generelt mindre omtale i informantsamtalene, men det blir klart at det er noe divergerende oppfatninger av språklig ”finhet”. Slik enkelte framstiller det, innebærer ”fintrøndersk” en normalisert variant av trondheimsmål i retning av skriftspråket eller

---

⁸⁷ Som vi kommer tilbake til i kapittel 7, går de to språklige størrelsene under en rekke benevnelser, men dikotomien *ordentlig/skikkelig* versus *dårlig* er sentral for mye av denne begrepsbruken.

⁸⁸ Malvik og Hommelvik er Trondheims naboområde i nordøst (jf. kart i kap. 2).

sentraløstlandske talemål – noe som tilsvarer den tradisjonelle forståelsen av ”fintrøndersk”-begrepet (jf. f.eks. Dalen 1978, Fintoft & Mjaavatn 1980). Men det er også noen som bruker ”fintrøndersk” eller ”finere trøndersk” for å gi en mer *estetisk* vurdering. Informanten Terje mener for eksempel at tydelig uttale er ”finere” enn mumling, som han for øvrig mener er et typisk trekk ved unges språklige atferd. Omhyggelighet og normriktighet blir altså av enkelte omtalt som noe ”fint”, selv om det ikke nødvendigvis involverer standardisering i retning av skriftspråket.

Dimensjonen *pent–stygt* opptrer i flere tilfeller som en parallell til *fint–bredt*, selv om langt fra alle gjør så eksplisitte koplinger som Åse: «jo breier trønderdialekta bli, jo stygger e det, syns æ». ”Pent” og ”fint” blir tidvis brukt om hverandre, og begge begrepene kan relateres til både en rent estetisk dimensjon og en vurdering av formalitetsgrad eller ”korrekthet”. ”Stygt” er derimot eksklusivt forbeholdt en sterkt subjektiv estetisk vurdering, og kan derfor ikke uten videre alternere med den langt mer nøytrale ”bredt”, som mange ser ut til å oppfatte som en nokså objektiv beskrivelse.

Det som er ”bredt”, blir av flere også omtalt som ”bonat”⁸⁹, og materialet mitt viser tydelig at dette tradisjonsrike begrepet fortsatt oppleves som relevant – også i språklig sammenheng (jf. omtalen av ”bonat” i kap. 2). Informanten Anniken omtaler for eksempel talespråket til klassekamerater fra Klæbu og Fosen som ”bondsk”, og Terje mener at faren, som opprinnelig kommer fra en nabokommune, snakker «sånn halv-bonat». Frank, som er oppvokst i en annen del av fylket, omtaler sitt eget talemål som «meir sånn bondespråk», og han forteller at han fikk flere kommentarer om at han snakket ”bonat” da han begynte på Østskolen. Men også innfødte trondheimere kan snakke ”bondsk”, mener Gunnar. Det er nok at de stammer fra eller har en eller annen tilknytning til bondelandet. Å snakke ”bredt” eller ”bonat” innebærer altså å bruke språktrekk som kan knyttes til det mer rurale Trøndelag.

Hva som ligger i det ”fine”, er det som nevnt vanskeligere å få entydige svar på, men det kommer fram at språktrekk som er skriftnormnære eller identiske med en sentraløstlandsk talemålsnorm, omtales som ”finere” enn tradisjonelle trønderske varianter. Flere informanter nevner ikke-palatalitet som eksempel på ”finhet”; både Elin og Aina slår fast at /van/ er ”finere” enn /vap/. Tre informanter trekker videre fram nektingsadverbet som variabel: /ikə/ er ”finere” enn /ic/. For Sara står dessuten utskifting av verbet /je:/ med /se:/ som ”å snakke finere”. Når informantene forsøker å gjøre rede for opphavet til slike ”fine” former, blir det åpenbart at de færreste skiller klart mellom *skriftnormalen bokmål* og et *sentraløstlandsk talemål*. Merkelappene ”bokmål”, ”oslo”, ”oslosk”, ”oslodialekt”, ”oslospråk” og ”østlending” blir brukt om hverandre

---

⁸⁹ Ved siden av ”bonat” blir også ”bondat” og ”bondsk” brukt.

og ofte uten hensyn til om det er snakk om skrift- eller talenivået. Flere informanter omtaler konkrete personer som ”snakker bokmål”, og Espen forteller at han selv «skriv oslo» på chatteprogram på Internett. Uttrykket «å snakk oslo» blir brukt av en lang rekke informanter: Blant annet forteller Jørgen at han selv «snakker mest oslo», Janne kjenner folk som «snakke ganske oslo», og Espens far, som kommer fra Sørøstlandet, «snakke mer oslo» når han er tilbake på gamle tomter, selv om dette er et godt stykke fra det geografiske Oslo. Termen ”oslo” står altså i denne sammenhengen for en språklig størrelse som etter alt å dømme samsvarer med det som ofte kalles ”standard østnorsk”, ”sørøstnorsk standardtalemål” eller ”dannet østnorsk” (jf. Mæhlum 2009: 13, se også kap. 3.4.4 og 9.1). Varieteten er altså nært knyttet til bokmål, og den har hovedstaden som sentralsted.

At denne varianten av norsk har en spesiell posisjon blant unge trondheimere, kommer også fram i den innledende spørreundersøkelsen som jeg utførte i to klasser på Byskolen og Østskolen (jf. kap. 4)⁹⁰. I alt svarer nesten en tredel av respondentene at de ikke synes trondheimsdialekten er fin, og blant disse framhever majoriteten talemål knyttet til Østlandet som ”finere”. Disse går under benevnelser som ”østlendingsdialekt”, ”østlending”, ”oslodialekt” og ”østlandsk”. I tillegg oppgir to respondenter ”bokmål” som en dialekt de synes er ”finere”. Blant andre forslag til ”finere” talemål som går igjen i flere skjemaer, er ”bergenser” og ”stavangersk”.

Det kommer også fram at mange ser sørøstnorske varieteter som det foretrukne talespråket i mediene. Selv enkelte av dem som i spørreskjemaet svarer at de synes trondheimsdialekten er fin, føyer til en merknad om at dette ikke gjelder i bruk på tv. Den samme holdningen kommer fram i flere av intervjuene: Aina mener for eksempel at «trøndersk høres helt lamt ut» på tv, og Sara synes det er «jævlig rart å hør trøndersk på teve». Elin sier det slik: «oslodialekt høres jo bra ut uansett, for det e vi jo vant te». Også hos informanter som uttrykker en klar stolthet over trondheimsk og trøndersk talemål, finner vi tidvis en oppfatning om at det trønderske ikke er like passende i alle sammenhenger. Leonard, som på mange måter kan sies å være en lokalpatriot, synes det «ækkelt og hæsli» å høre trøndersk på tv. Han fortsetter: «det e mæst folk sørfra som snakke på teve, og når det kjæm en trønder, bli det rart å hør på».

Som nevnt er den gjennomgående oppfatningen blant informantene at Trondheim i stor grad er talespråklig ensartet – når man ser bort fra de ”ikke-innfødte”. Det er likevel enkelte utsagn som nyanserer dette bildet noe. En håndfull informanter antyder at det finnes bydeler som skiller seg noe ut ved at innbyggerne der snakker ”finere”. Aina mener at Tyholt er et slikt område, og hun eksemplifiserer med at folk hun kjenner derfra, ikke alltid palataliserer på tradisjonell måte. Rita trekker fram Tyholts nabobydel Rosenborg, og også hun nevner palatalitet

---

⁹⁰ Av praktiske årsaker ble ikke informantene fra de andre innsamlingsarenaene bedt om fylle ut dette spørreskjemaet skriftlig, men flere av spørsmålene ble innlemmet i informantsamtalene.

som målmerke: /han/ og /aldri/ er ”penere” enn /han/ og /alʒri/, påpeker hun. Flere informanter peker framfor alt på en tredje bydel i det samme området, nemlig Singsaker. Eva uttaler: «nå si at dæm som kjæm fra singsaker og sånne finer stea, snakke mer pent». Også andre utsagn om Singsakers ”språklige finhet” ligner på Evas ved at de later til å være basert på rykter eller myter. Rune sier at det «kanskje [e] litt mer finspråkli oppå singsaker, men ha’ tj lagt märke te nå sånt». Runes formulering tyder på at han ikke baserer seg på egne erfaringer, men heller viderebringer en slags vedtatt sannhet om at Singsaker er et ”fint” strøk og derfor også ”finspråklig”. Mytene om (Øvre) Singsaker som det prototypisk ”fine” Trondheim finner vi også uttrykt hos Gjermund: «øvre singsaker e vel litt finer kanskje». Gjermund uttaler seg ikke her om språklige forhold spesielt, men antyder at denne bydelen knyttes til det ”fine” mer generelt. Det samme finner vi hos Elin: «singsaker e jo fint, men sossat».

Hos en del av informantene finner vi altså spor av en fortelling om at visse sentrumsnære boområder er mer ”fine” – både språklig og på andre måter. Ut over dette er det ingen som antyder at man kan bruke talespråket til å stedfeste andre trondheimere mer presist. Enkelte forteller om at det finnes gjenger som bruker spesifikke ord innad i gruppen, men selv om disse tilløpene til gruppespråk hører hjemme i visse bydeler, er det ytterst få av informantene som vil omtale dette som geografiske forskjeller.

Vi skal gå denne presumptivt sterke *homogeniteten* nærmere etter i sømmene senere i kapitlet, men vi kan uansett her trekke fram vitnesbyrd om at språklig ensartethet oppleves som et reelt press blant unge trondheimere. Flere av informantene ser på seg selv som bidialektale på én eller annen måte, og de kan fortelle om til dels massive reaksjoner fra omgangskretsen på grunn av det som kan bli betraktet som et ”urent” trondheimsmål. Rita, som i en periode bodde i en annen del av fylket, beretter om en strøm av kommentarer om hennes dialektale ”bredhet” da hun kom tilbake til oppvekstmiljøet. Hun møtte sterke krav om tilpassing til den språklige ”normaliteten”, og en av klassekameratene tilbød henne spøkefullt ”trønderskkurs”⁹¹ for at hun skulle lære å snakke ”ordentlig” igjen. Rita gir få eksempler på konkrete trekk som ble ”slått ned på” som ”for brede”, men bruken av /æ:g/ som personlig pronomen måtte hun iallfall raskt legge bort, forteller hun. Også Leonard tilbrakte noen oppvekstår i andre deler av Trøndelag, og han forteller at han var rask til å skifte tilbake til ”vanlig trøndersk” da han flyttet hjem igjen. Elin mener hun er språklig påvirket av moren, som er fra et annet sted i det trønderske dialektområdet. Forskjellene er ikke veldig store, mener Elin, men hun er likevel oppsatt på å luke vekk uønsket kodeblanding. Hun forteller at bestevenninnen (informanten Trine) har det på samme måten, og de får høre det fra omgivelsene hvis de bommer på normen: «det bli påpekt

---

⁹¹ Merk bruken av ”trøndersk” for ”trondheimsmål” i denne sammenhengen (jf. ovenfor).

viss vi glømme oss ja!». Noen av beretningene kan vi også se som uttrykk for en viss språklig *purisme*. Det er for eksempel viktig for Elin å holde dialektene klart atskilt. Hun er i utgangspunktet positiv til morens opprinnelige talemål, men liker ikke at varietetene mikses: «det bli så teit når det e blanna, sånn som dæm ordan æ har, og sånn som te mamma».

Man kan også i høyeste grad få reaksjoner hvis man snakker for ”fint”, noe blant andre Aina forteller om. Når hun tidvis bruker ikke-palatale varianter, kan hun bli møtt med korreks: «da si dæm: herregud! du kan itj si sånn. det hete sånn og sånn». Leonard forteller også om hvordan han selv ”passer på” en jevnaldrende slektning som har en tendens til å bli «så fin i måleb». Slike unoter er det på sin plass å slå ned på, forteller han med et smil.

Opplevelsen av slik konformisme er selvsagt ytterst individuell, men materialet mitt gir likevel grunn til å tro at mange unge trondheimere har en klar bevissthet om hva som er ”riktig”, ”ordentlig” og ”normalt” trondheimsmål (jf. kap. 10.2). Strukturelle avvik i ”fin” eller ”bred” retning kan åpenbart bli objekt for kommentarer og kritikk – alt overveiende på skjemtsomt vis, men likevel er dette reaksjoner som språkbrukeren må ta inn over seg og fordøye, og som vil kunne påvirke den språklige atferden videre. Trondheims ungdomsmiljø er neppe preget av en så sterk språklig konsensus som det enkelte informanter påstår, men det er likevel interessant å se hvordan forestillingen om Trondheim som et sterkt *fokusert* språksamfunn er utbredt hos mange i informantgruppen.

Materialet gir inntrykk av at storparten av informantene har en betydelig selvtilit på vegne av det lokale talemålet. Om lag to tredeler av respondentene på den skriftlige spørreundersøkelsen (jf. vedlegg 1) oppgav at de synes trondheimsdialekt er fint, og i mange av dybdeintervjuene kommer det også fram uttrykk for en dialektal stolthet. Som vi skal komme tilbake til i kapittel 8, finnes det riktignok enkelte som har helt motsatte synspunkter på dette, men jevnt over blir trondheimsmålet omtalt i positive ordelag i informantgruppen. Vi finner også fortellinger om hvordan de unge trondheimerne opplever bruk av lokal dialekt utenfor Trøndelag, og med visse unntak later det til at de har hatt positive erfaringer. Gjermund forteller for eksempel om hvordan talemålet hans oppfattes som ”morsomt” av slektningene hans på Vestlandet, og Sara har hatt den samme opplevelsen i Oslo: «det e visst så artig å hør trøndersk».

Oppsummerende kan vi si at informantene tegner et bilde av et overveiende homogent språksamfunn, der det er stor grad av samstemmighet om hva som er innenfor og utenfor den språklige normen. Det mest kommenterte normbruddet er ”dårlig norsk” (jf. kap. 7), mens andre avvik blir relatert til dimensjonen *fint–bredt*. Det ”brede” omfatter språktrekk som kan knyttes til andre steder i Trøndelag, mens det ”fne” gjennomgående knyttes geografisk til Østlandet og språklige størrelser som ”østlending”, ”oslo”, ”oslosk” og ”bokmål”.

6.2 Analyser på lingvistisk nivå

Materialet som ligger til grunn for denne analysen, er som tidligere omtalt (kap. 4.3) sammensatt av gjennomsnittlig en knapp times opptak med enkeltpersoner i samtale med meg. Dette tilsier at vi bare får innsikt i en begrenset del av den enkeltes reelle språkregister, og i intervjuene kommer det da også indirekte fram at flere av informantene har et langt større repertoar enn det de faktisk viser fram i den konkrete opptakssituasjonen. I kapittel 8 skal vi se nærmere på noen tilfeller av slik rapportert *flerdialektalitet* og *kodeveksling* på individnivå, men i denne omgang er det de faktiske språklige realisasjonene i dybdeintervjuene som skal legges under lupen.

Formålet er å identifisere tendenser innenfor det som må oppfattes som *kollektiv* variasjon. Dette innebærer at variasjon som bærer preg av å være *idiolektisk*, i liten grad blir kommentert. Jeg kommer heller ikke til å trekke fram alle de strukturelle forholdene som hele informantgruppen er samstemmig om, såfremt disse ikke utgjør noe avvik fra det som er kartlagt i tidligere framstillinger. Informantene er nemlig unisone på veldig mange punkt, og jeg mener det vil ha lite for seg å gå i detalj på hvert enkelt språktrekk som later til å bli videreført også av den yngre generasjonen. For som nevnt innledningsvis er ikke formålet med denne gjennomgangen å revidere ”trondheimsgrammatikken” på alle punkt. Min intensjon er å løfte fram variasjon som viser avvik fra det vi tradisjonelt kjenner som normalmønstrene, og som kan antas å være tegn på en språkendringsprosess. Dessuten vil jeg kommentere hvordan denne variasjonen arter seg innad i gruppen, dvs. antyde styrkeforhold og grad av variasjon. I noen tilfeller vil dette bli uttrykt gjennom prosentsatser basert på absolutte tall, mens jeg i andre sammenhenger holder meg til andre mengdeterminer som gir et inntrykk av aktuelle fordelinger og styrkeforhold. Mitt valg av framstillingsmåte er også i denne sammenhengen styrt av en viss kvantifiserings skepsis. Jamføring av absolutte tall vil i mange tilfeller være temmelig misvisende når man har med et så pass lite datamateriale å gjøre, og jeg velger derfor i større grad å uttrykke data ved hjelp av ikke-metriske termer. Min tilnæringsmåte kan sann sett sies å være både *impresjonistisk* og *holistisk*. Jeg vil forsøke å favne et bredt spekter av variasjonsfenomener uten at jeg dermed gjør minutiøse analyser av hvert enkelt av dem. I stedet legger jeg vekt på å male et høvelig detaljert bilde av den helhetlige variasjonen som informantene byr på, slik at vi kan få et klart inntrykk av mønstre og tendenser i materialet.

Jeg har tidligere vært inne på at min egen tilstedeværelse i opptakssituasjonen naturligvis har sitt å si for den språkproduksjonen som foregikk (jf. kap. 4.4). Det er mye trolig at en trondheimer uttrykker seg annerledes i samtale med en annen trønder (som meg) enn om vedkommende snakket med en vestlending eller østlending. Hvilken språklig akkommodasjon som eventuelt fant sted, kan vi vanskelig kartlegge, men det er likevel noen spor i materialet som

tyder på at en slik tilpassing faktisk skjedde. Når informanten Serhat svarer på mitt spørsmål «kvar dag?», bruker også han varianten /kva:r/, mens han ellers i intervjuet sier /væ:r/ gjentatte ganger. I dette tilfellet er det plausibelt å anta at den ”brede” formen ”kvar” dukket opp ene og alene på grunn av min deltakelse. Det samme gjelder når Rita bruker den ”utrongheimske” /jæ:r/ (*gjør*, v.) i sitt spontane tilsvaret til mitt «gjær dæm dæ?» Ellers i intervjuet bruker hun /jø:r/. Et tredje eksempel finner vi når Terje på samme ekko-vis svarer /snɪɫ trɔs aɫc/ (*snill tross alt*) på mitt spørrende /men snɪɫ trɔs aɫc/. Ellers i intervjuet uttaler Terje *lt* med stemt lateral. Noen tilfeller av variasjon kan altså mistenkes å være et direkte resultat av intervjuerens talemålsbakgrunn, men potensialet for slik påvirkning gjelder i så fall for alle informanter ettersom jeg selv stod for samtlige intervjuer.

Det må også nevnes at min tilnærming til og analyse av materialet har blitt preget av at jeg selv har noe i nærheten av innfødt kompetanse i denne språkvarieteteten (jf. kap. 4.4). Når jeg har lyttet etter variasjon i lydopptakene, har jeg kunnet trekke veksler på mange års trening med å høre på trondheimsk (og annen trøndersk) tale, og dermed vært i stand til å gjøre mer kvalifiserte vurderinger av hva som utgjør avvik, og hva som kan sies å være normaliteter. Min bakgrunnskunnskap om dette språksamfunnet har sånn sett vært med på å styre ekserperingen og utvalget av forhold som jeg her trekker fram som særlig relevante i et språkendringsperspektiv.

I tilnærmingen til et slikt empirisk materiale har jeg dessuten vært bevisst på den banale, men vesentlige kjensgjerning at om et språktrekk er belagt i materialet, så er det et bevis på at det er i bruk av noen. Er derimot et språktrekk *ikke* belagt, kan imidlertid dette *ikke* føres som bevis for at det *ikke* er i bruk av noen. Å diskutere fraværende belegg, en slags argumentasjon *ex nihilo*, har jeg derfor forsøkt å holde meg fra, selv om jeg også stedvis konstaterer at velkjente tradisjonsformer ikke er å finne.

I gjennomgangen av de ulike variablene vil jeg trekke inn tidligere beskrivelser av tilsvarende forhold og på den måten tilføre en diakron dimensjon. Jeg vil også bruke funn fra *adresa.no*-undersøkelsen (jf. kap. 5) der dette er aktuelt. Det er imidlertid flere av variablene i netttesten som bare i svært begrenset grad er belagt i materialet fra informantsamtalene. Det gjelder for eksempel preteritumsformer av typen *kerøp/kerøyp/kraup* (variabel 1), som er lite frekvente, og dessuten pronomenformene i andre person flertall (”dåkker/”dåkker” osv.), som ikke overraskende blir svært lite brukt i en samtale mellom to personer.

Gjennomgangen av de strukturelle forholdene er her delt i tre bolker: En fonologisk, en morfologisk og til sist en samlegruppe som vi kan kalle leksikalsk, men som også til dels omhandler forhold som griper inn i det fonologiske og morfologiske. Avslutningsvis kommer en

bolck som kort omtaler de *stabile* forholdene i trondheimsmålet, før jeg så oppsummerer variasjonsmønstrene på et mer overordnet plan. Hovedvekten vil her ligge på det *deskriptive* planet, men jeg antyder også flere steder hvordan ulike variasjonsfenomener kan forklares. Disse eksplanatoriske ansatsene vil jeg gripe fatt i igjen i senere kapitler (8 og 9).

6.2.1 Fonologiske forhold

6.2.1.1 Sambandene *rk* og *rp*

Dalen (2008: 54) beskriver hvordan sambandene *rk* og *rp* flere steder i det nordafjelske tradisjonelt har gått over til hhv. /ʃk/ og /ʃp/, slik at ord som /maʁka/ og /skaʁp/ har blitt til /maʃka/ og /skaʃp/. Forutsetningen for en slik utvikling er at *r* var ustemt foran *k* eller *p*, og alt tyder på at ustemthet tradisjonelt var det normale for *r* foran bakre ustemte ikke-dentale konsonanter. Dalen (ibid.) antar at lydovergangen til /ʃk/ og /ʃp/ satte inn tidligst i slutten av 1800-tallet, og selv om den har fått fotfeste i store deler av det trønderske språkområdet, har den på langt nær fått gjennomslag overalt. Dalen omtaler for øvrig at varianten /ʃk/ og /ʃp/ har hatt en heller lav status, og at man kan treffe på flere tilfeller av *hyperkorrigering* av *rk*-samband som et resultat av motforestillinger mot denne uttaleformen, som for eksempel at /muʃk/ (*morsk*, adj.) stedvis har blitt ”rettet” til /muʁk/ osv. Det finnes ingen detaljerte beskrivelser av hvordan dette har forholdt seg i Trondheim, men Vanvik (1966: 44) slår kortfattet fast at *r* er ustemt foran *k* eller *p* i samme stavelse. Samme sted føyer han imidlertid til: ”In these positions it can also be a voiceless post-alveolar fricative.” Det later altså til at det har vært en del variasjon i uttalen av sambandene *rk* og *rp* i Trondheim på 1900-tallet, og etter hvert må vi også regne med stemt variant av *r* som et alternativ. ”Marka” har man altså i senere tid kunnet høre uttalt som /maʁka/, /maʃka/ og /marka/. Lauglo (1957: 113) oppgir at uttalen i Leinstrand herred tradisjonelt har vært ”maschk” (dvs. /maʃk/), mens Tilset (1924: 9) fører opp varianter med ustemt *r* i Strinda – noe også Bakken (1948) gjør i sin nyere framstilling om strindamålet.

I mitt materiale er det bare noen få belegg på sambandet *rp*, så denne gjennomgangen vil derfor dreie seg kun om *rk*. Et stort flertall av beleggene består av former med røttene *merk*, *virke* og *orke*, og bare i et par tilfeller kan vi under tvil høre en ustemt kvalitet av *r*.⁹² Overgang til /ʃk/ finner vi kun i ordroten *orke*, samt i enkeltbelegget /ʃtæʃk/ (*sterke*, adj.). For *orke* ser det imidlertid ut til at /ʃk/ er den mest vanlige uttalemåten, for med to unntak er alle belegg av bøyingsformer av

---

⁹² De akustiske forholdene gjør det imidlertid veldig vanskelig å bestemme dette helt presist.

orke uttalt med /ʃk/: Vi finner formene /ʊʃk/ (inf.), /ʊʃkə/ (pres.), /ʊʃkɪc/ (*orke* ikke, pres. med nekt.) og /ʊʃka/ (pret. og part.). Denne uttalevarianten kan vi finne hos over halvparten av informantene, men hos alle som bruker /ʃk/ i *orke*, finner vi også *rke* uttalt som /rk/ i andre sammenhenger. Mye tyder altså på at /ʃk/-uttalen for en stor del er *leksikalsk* avhengig, og at *orke* er blant få frekvente ordrotter der overgangen *rke* > /ʃk/ eksisterer i dag. I alle de øvrige beleggene av *rke* blir *r* uttalt stemt, og uttalen av sambandet er således i de aller fleste tilfellene identisk med den sentraløstlandske.

6.2.1.2 Overgangen *i* > *e* ("senkning")

Som omtalt i kapittel 5.2.4.8 er vokalovergangen *i* > *e* omtalt i eldre kilder, og vi må anta at fenomenet "senkning" av norr. kort *i* til *e* i en rekke posisjoner er et konstituert trekk i trondheimsmålet som i mange andre trønderske (og nordnorske) talemål. I materialet fra informantsamtalene finner vi imidlertid uhyre få eksempler på at senkningen er videreført i dag. Bare fem av de 31 informantene bruker en senket form. Ved siden av enkeltbeleggene /kʰɛkə/ (*klikker*, pres.), /ʃpreŋ/ (*springe*, inf.) og /ʃtɛk/ (*stikke*, inf.) finner vi kun /ves/ (*hvis*, konj.) i bruk. Nå er det imidlertid tvilsomt om man i det hele tatt kan se /ves/ som en "senket" variant, for opphavet er det lavtyske *wes* (jf. også det norrøne *hveiss*, som er videreført i pronomenet *hvis*), som vitterlig aldri har hatt noen kort *i* som kan senkes. Alterneringen *i* / *e* inngår likevel i det mønsteret vi kjenner fra "ekte senkning", og for den alminnelige språkbrukeren vil det trolig oppleves som logisk å se skiftingen mellom /ves/ og /vis/ i sammenheng med motsetningen /fesk/ og /fisk/ osv.

Det samme gjelder verbet /drek/ (*drikke* /-r, inf./pres.) og substantiveringens /drekŋ/, som forekommer i to av informantsamtalene. Den norrøne formen er *drekka*, så heller ikke her kan vi snakke om noen egentlig vokalsenkning. Men sett i sammenheng med den nyere varianten *drikke*, som enten kan ses som et analogisk produkt (av f.eks. *stikke*) eller som lån fra dansk (Bjørvand & Lindeman 2007: 151), oppleves denne vekslingen å inngå i samme mønster som /fesk/-/fisk/ osv.

Samtlige belegg av /drek/ opptrer for øvrig i kontekster der det er snakk om festing og inntak av alkohol. Det kan derfor være grunn til å tro at varianten med det som oppfattes som en senket vokal, har fått et eget leksikalsk innhold. /drek/ i betydningen "innta alkohol i festlig sammenheng" lever således side om side med /drik/, som betyr "ta til seg væske gjennom munnen" mer generelt. Varianten /drik/ er riktignok bare belagt én gang i materialet (i

sammenheng med ”å drikke nok i løpet av dagen”), men basert på personlige erfaringer vil jeg hevde at /drik/ er den vanligste formen blant yngre trondheimere.

I *adressa.no*-materialet oppgav om lag en femdel av de yngre testdeltakerne at de brukte formen *fesk*. Materialet fra informantsamtalene inneholder imidlertid ingen leksemer med kort *i* som får en slik andel av senkning. Frekvente ord som ”sikker”/”sikkert” og ”sist” opptrer for eksempel ikke med senket vokal i et eneste tilfelle. Den historiske prosessen med senkning til *e* må dermed sies å være nesten fullstendig ”reversert” blant yngre trondheimere, slik at de kommer ut med en vokalkvalitet som er identisk med den som finnes i tilsvarende leksemer i bokmål og standardtalemålet.

6.2.1.3 Overgangen *y*>*ø* (”senkning”)

Også den historiske vokalovergangen fra kort *y* til kort *ø* i ord som *flytja* > /fʏt/ (*flytte*, inf.) og *bryggr* > /røg/ (*rygg*, m.) er kjent fra store deler av Trøndelag – om enn i varierende grad. Lauglo (1957: 116) omtaler for eksempel ”bøgd” (av norr. *bygd*) som tradisjonsformen i Leinstrand, og Tilset (1924) nevner blant annet ”støkke” (av norr. *stykke*) og ”løkk” (av norr. *lykka*) som tradisjonsformer i Strinda. Vi finner også eksempler i Nysteds manuskript fra 1700-tallet på at dette senkningsfenomenet har vært kjent i byen: ”æit støkk” (av norr. *stykke*), ”æi løst” (av norr. *lyst*) og ”æi løk” (av norr. *lykka*) (Henriksen 1976: 420f.).

I mitt materiale finner vi ytterst få belegg på at denne vokalovergangen videreføres i dag. Én informant bruker /ʃtøgə/ (av norr. *styggr*, adj.) og en annen bruker i ett tilfelle /fʏta/ (av norr. *flytja*, pret.). I alle andre tilfeller er senkningen ”opphevet”. Det gjelder blant annet for frekvente ord som /fʏt/ (og tilhørende bøyingsformer), /lyst/ (*lyst*, f.) og /styɡ/ (*styg*, adj.).

6.2.1.4 Overgangen *u*>*o* foran lang palatal (*n/l*)

I enkelte deler av det trønderske talemålsområdet har /ɥ/ foran lang palatal konsonant gått over til /u/. Dette gjelder særlig de ytre (vestligste) områdene, der ord som norr. *munnr* og *ull* har gått over til /mʊn/ og /uʌ/. I indre strøk og på det sørlige Nordmøre er /ɥ/ derimot tradisjonelt bevart (jf. Dalen 2008: 48f.). Det finnes også overgangsområder der /ɥ/ er bevart foran /ʌ/, men har fått kvaliteten /u/ foran /j/.

I trondheimsmålet har denne overgangen tradisjonelt inntruffet ved både /ʌ/ og /j/ (jf. Dalen 1978: 12), men både Tilset (1924: 7) og Bakken (1948: VI) oppgir at variantene ”fullj”, ”grunnj” og ”ullj” kan forekomme i Strinda ”ved påverknad frå bymålet”, og det kan derfor være grunn til å tro at bymålet har hatt begge variantene også i tidligere tider. En støtte for dette finner

vi i Nysteds manuskript, som ikke viser noen eksempler på overgangen til /u/, men derimot fører opp blant annet ”æi uil” og ”huin’ner” (Henriksen 1976: 432, 395). Områdene som i dag utgjør de sørligste bydelene, har tradisjonelt hatt overgang til /u/ foran både /ɫ/ og /ɲ/ (jf. Lauglo 1957).

I materialet fra informantsamtalene er det svært langt mellom eksempler på denne overgangen. Det store flertallet har ingen bruk av /u/ for /ʊ/, og de få som stedvis har overgangen, bruker den bare i ytterst få tilfeller og på ingen måte konsekvent. Oftest finner vi /u/ for /ʊ/ i former av adjektivet *full*, det vil for eksempel si /fuɫ/ og /fuɫc/. Fire informanter har tilfeller av denne varianten, men alle fire bruker samtidig /ʊ/ i mange posisjoner der overgang til /u/ ville vært tenkelig. Det gjelder også for andre som sporadisk har /u/-former: Informanten som bruker /fʊɲə/ (*funnet*, part.) bruker også /rʊɲ/ (*rund*, adj.), og hos den som sier /mʊ:ɲ/ (*munnen*, m.), finner vi også /rʊɲc/. Selv om det finnes noe veksling hos enkelte informanter, er altså variantene med /ʊ/ de absolutt dominerende i gruppen som helhet. Frekvente ord som /skʊɫ/, /kʊɲ/ og /tʊɫ/ forekommer nesten utelukkende med /ʊ/. Den presumptivt ”brede” varianten er altså i dette tilfellet på vikende front.

Den av variablene i *adresa.no*-testen som i størst grad kan relateres til dette trekket, er uttalen av tallordet ”hundre”. Styrkeforholdet mellom /u/- og /ʊ/-varianten her blir imidlertid sterkt fordreid av den moderne skriftnære varianten ”hundre”s solide stilling, og det er derfor vanskelig å bruke resultatet fra nettesten til å si noe om fordelingen mellom *u* og *o* foran palatal *l/n* generelt. Ifølge resultatene fra nettesten er det nær tre ganger så mange ”honnjer”-brukere som ”hunnjer”-brukere (30,52 % mot 10,70 %), mens intervjumaterialet derimot viser en forsvinnende liten bruk av /u/-varianter. Dette tyder på at leksetet ”hundre” er lite egnet som sjekkpunkt når man vil se på gjennomføringen av denne overgangen.

6.2.1.5 Sambandet rð

I store deler av Trøndelag har historisk *rð* tradisjonelt gått over til å bli uttalt /ɾ/ i ord som /buɾ/ (*borð*, n.) og /gaɾ/ (*garðr*, m.). Dette gjelder imidlertid ikke for enkelte områder i sørvest (bl.a. øvre deler av Orkdalen, Selbu og Oppdal, samt sørlige deler av Nordmøre), og det er også grunn til å anta at overgangen har vært vakkende i Trondheim by i lange tider. For som Dalen (2006: 75) viser, kan vi på dette punktet finne en viss variasjon allerede i Nysteds manuskript fra 1727: Han

fører for eksempel opp både ”æi jo’r” og ”jo’l”⁹³ (for substantivet *jord*) (Henriksen 1976: 416), og også andre former med historisk *rð* er nedtegnet i to varianter – med *l* eller med *r*. Hos Tilset (1924: 11) finner vi antydninger om at også strindamålet har hatt begge varianter. Han oppgir at *rð*-samband normalt ”vert uttala med ein tjukk l”, men han legger samtidig til at uttalen også kan være *r*. Det samme beskriver Bakken (1948: VIII) noen tiår senere. Lauglo (1957: 112) angir at *rð* uttales som ”tykk l” i Leinstrand. Vanvik (1966), som etter eget utsagn representerer ”the working class dialect of Trondheim”, oppgir både /ɫ/ og /r/ for historisk *rð*. Han bruker blant annet /ju:ɾa/ (*jorda*, f.), /hæ:ɾ/ (*hard*, adj.) og /u:re/ (*ordet*, n.) som eksempler (op.cit.: 44f.).

Hos mine informanter later det til å være minimalt med veksling i uttalen av sambandet *rð*: Med bare en håndfull unntak er uttalen /r/. Adjektivet *hard* uttales med /ɫ/ av fire informanter, og i tillegg finner vi ett belegg på verbet /hæ:ɾə/ (*herder/haler*, pres.)⁹⁴. I alle disse informantsamtalene finner vi imidlertid også eksempler på at historisk *rð* blir uttalt som /r/. At /ɫ/ for historisk *rð* blir stadig sjeldnere blant yngre talere, påviser også Ulset (2002: 166f.) i Trondheims nabokommune, Melhus. Dette betyr imidlertid ikke at /ɫ/ generelt står svakere i trøndermålene. Med noen svært få unntak (jf. 6.2.1.8) er distribusjonen av /ɫ/ for historisk *l* akkurat slik den tradisjonelt har vært. Denne ”forskjellsbehandlingen” av ”tjukk” *l* på bakgrunn av historisk opphav er påvist i flere østnorske byområder (jf. f.eks. Kristiansen 1996a, Skolseg 1999). Mens /ɫ/ i *l*-posisjon oppleves som et relativt nøytralt trekk, er den i *rð*-posisjon en kjennelig markør.

6.2.1.6 Diftongen *ei*

Diftongen *ei* har i trondheimsmålet ifølge Vanvik (1966: 26, 1977: 28) [e] som startpunkt og [i] som sluttposisjon, og kan dermed sies å være atskillig trangere enn tilsvarende diftong i mange andre trøndermål. I mange av de indre trønderdialektene, som generelt er relativt fattige på diftonger, er varianten /eɪ/ den tradisjonelle. Dermed er diftongkvaliteten her for en stor del sammenfallende med den vi finner i oslomålet. Sivertsen (1967: 72) angir at utgangspunktet her er [æ] eller [ɛ], og også Vanvik (1977: 28) sier at ”standard østnorsk” har /æi/ som normaluttale.

Dalen (1978: 4) antyder at uttalen med ekstra trangt utgangspunkt – ”like trong som ein lang e” – er knyttet til ”fintrøndersk”. Vi kan finne noen tegn hos enkelte kilder som antyder at

⁹³ Nysted har ikke noe eget tegn for retrofleks flap (”tjukk” *l*).

⁹⁴ Som angitt i parenteser har dette ordet gått inn i bokmålsnormalen med *l* i roten. Dette sier noe om hvordan uttalevarianten med retrofleks flap står i det norske språksamfunnet; for mange – også i Trondheim – oppleves ”tjukk” *l* som en normalitet for dette spesifikke ordet. Det er min antakelse at uttalevarianter som /hæ:ɾ/ og /ju:ɾ/ oppleves som atskillig ”bredere” for en trondheimer enn det /hæ:ɾə/ gjør.

diftongen generelt har vært mer åpen tidligere. Nysted bruker konsekvent skrivemåten *æi* for denne diftongen når han beskriver trondheimsmålet fra sent 1600-tall (jf. Henriksen 1976). Tilset (1924: 7) skriver også *æi*, men føyer til ”ogso *ei*” og antyder dermed at diftongen finnes både i en åpnere og en trangere variant i Strinda. Det samme omtaler Bakken (1948: VI): ”Ei blir uttala *ei*, stundom *ei*”. I 1940-årene kan det altså se ut til at det fortsatt blir skilt mellom en åpnere og en trangere variant i Strinda-målet. Den første notasjonsformen (den åpneste) går for øvrig igjen blant annet i Stallviks (1969: 33) framstilling av lydverket i Stjørna på Fosen, og også i dag har nok mange fosninger en åpnere *ei* enn den vi oftest hører i Trondheim. Dalen (1985: 93f.) bruker notasjonen /*ei*/ for skognamålet (Inntrøndelag), noe som også antyder en noe åpnere startposisjon.⁹⁵

I sin revisjon av Larsens målprøve fra Trondheim i *Norske målføretekster* (Beito 1967), endrer Vanvik *æi* til *ei* i alle sammenhenger. Larsens nedtegnelse i 1963-utgaven har blant annet *æin* (*en*, tallord), *hæile* (*hele*, adj.), *kaftæin* (*kaptein*, m.) og *sæi* (*sier*, pres.), mens dette altså er endret til /*ein*, *heile*, *kaptein*, *sei*/ hos Vanvik.⁹⁶ Det kan selvsagt være at Larsen har vært upresis på dette punktet og notert en åpnere lyd enn det som faktisk har vært i bruk, men vi kan heller ikke utelukke at realisasjonen har fått et trangere utgangspunkt i løpet av 1900-tallet.

Hos mine informanter er det ikke mulig å påvise hørbare forskjeller på hvordan *ei* blir uttalt.⁹⁷ De har alle en trang realisasjon med [e] som startpunkt, akkurat som Vanvik beskriver det (jf. ovenfor). Dette later altså til å ha blitt ”standard trondheimsk” uttaleform for lengst.

Distribusjonen av diftongen skiller seg imidlertid noe fra det vi kan si er tradisjonell bruk, og den varierer også innad i informantgruppen. I noen tilfeller blir den erstattet av monoftong (/e:/), og som antydnet i omtalen av *beile/bele*-variabelen i *adresa.no*-materialet (kap. 5.4.1.8) kan vi se tegn til at denne endringen er leksikalsk betinget. Nær tre firedeler av den yngste respondentgruppen oppga her at de bruker varianten *bele*, og dette stemmer godt med det vi finner i informantsamtalene. Leksemet *bele* opptrer svært ofte uten diftong, men det er likevel ingen grunn til å erklære at monoftongering generelt er på frammarsj. Også *bele*-brukere har nemlig i meget høy grad diftonger i frekvente ord som ”veit” og ”sein”. Ved siden av /*he:lə*/ (samt /*he:l*/ og /*he:lt*/) forekommer /*me:r*/, /*fje:r*/, /*he:tə*/ (*heter*, pres.) og /*me:nə*/ (*mener*, pres.) gjentatte ganger uten tradisjonell diftong. Det er også noen nokså frekvente ord som bare i liten grad opptrer med monoftong: bl.a. /*le:k*/ (*lek*, m.), /*leit*/ (*lete*, inf.) og /*veit*/ (*vet*, pres.). På den annen

⁹⁵ Hoel (1915: 30f.) oppgir imidlertid at både kristiansundsmålet, trondheimsmålet og dialektene i Fosen har /*ei*/.

⁹⁶ Larsen bruker tegnsattet *Norvegia*, mens Vanvik bruker IPA-alfabetet.

⁹⁷ ”Særtilfellet” Jørgen, som har skiftet til å ”snakke Oslo”, er unntatt fra dette. Hans uttale av *ei* er i tråd med den sentraløstlandske, med [æ] eller [e] som startlyd.

side er det noen ord som aldri blir monoftongert: f.eks. /feil/ og /lei/. For å forstå denne ”forskjellsbehandlingen” av diftonger mener jeg det er opplagt at vi må se på graden av strukturelt sammenfall med standard østnorsk (jf. Dalen 1978: 11). I de sistnevnte eksemplene vil en monoftongering gi former som er identiske med ”bygdetrønderske” former fra indre deler av regionen – belagt også i gamle Leinstrand herred (jf. Lauglo 1957: 112). Her vil man altså ende opp med en ekstremt ”bred” variant hvis diftongen forlates. Også ”vet” og ”sen” er monoftongerte varianter med lang tradisjon i flere ”breittrønderske” varieteter, men på samme tid har disse formene støtte i en mer eller mindre moderat variant av en standard østnorsk norm, og dette vil jeg hevde er bakgrunnen for at de blir tatt i bruk av enkelte av mine informanter (jf. også kap. 9.1). Bortvelgelsen av tradisjonell diftong skjer med andre ord på grunnlag av om det monoftongerte produktet er ”gangbart” i standardtalemålet, og substitusjonen er dermed i høy grad leksikalsk avhengig.

I materialet fra informantsamtalene finner vi en rekke eksempler på veksling mellom diftongert og monoftongert variant, men monoftongen dukker aldri opp i tilfeller der den ikke er kjent fra standard østnorsk. Vi finner således /skrev/ og /skrev/, /drev/ og /drev/, /veit/ og /veit/, /hertə/ og /hertə/, men ingen alternativer til /feil/, /leirə/ eller /lei/.⁹⁸

6.2.1.7 Sambandene *sk, sm, sn, sp, st, sv* i framlyd

Flere kilder nevner at konsonantsamband der *s* etterfølges av *k, m, n, p, t* eller *v* i framlyd, i trondheimsmålet kan gå over til en postalveolar eller retroflektert uttale: /ʃk/, /ʃm/, /ʃn/, /ʃp/, /ʃt/ og /ʃv/. Vanvik (1966: 46) framholder at det finnes ”stylistic variation” mellom former med /ʃ/ og ”normale” /s/-varianter: ”The pronunciation with /ʃ/ is usually more ’vulgar’ and/or more emphatic”. Også Tilset (1924: 11) er inne på at denne bruken er stilistisk avhengig: Han hevder at slike samband blir ”dregne attende (vert kakuminalar) [...] særleg i jargon”, og han eksemplifiserer med uttrykket ”*du skjnak’ke du get*”, som han sier har betydningen ”du store min! eller liknande” (ibid.). Bakken (1948: VIII) kopler også dette fenomenet til ”jargon”.⁹⁹

I materialet mitt finner vi belegg på fire av disse sambandene hos til sammen elleve informanter: /ʃn/ finner vi brukt i /ʃnavət/ (”*snavel*”, *slikkeri*, n.) og /ʃnø:riŋ/ (*snoring*, f.); /ʃp/

⁹⁸ Disse tre sistnevnte eksemplene har varianter med monoftong i flere sørøst-trønderske dialekter.

⁹⁹ Både Tilset (1924) og Bakken (1948) inkluderer også sambandet *sl* i denne variasjonen, mens Vanvik (1966: 70) oppgir /ʃl/ som den vanlige, og stilistisk umarkerte, uttalen av *sl* i Trondheim. Broch (1927: 3) skrev allerede i 1920-årene at det han omtaler som supradental eller kakuminal uttale av dette konsonantsambandet, hadde blitt det alminnelige i oslomålet. Vanlig *s* i denne stillingen (framlyd) omtaler han som ikke bare ”gammeldags ’pertentlig’, men nærmest vel affektert” (ibid.). Også andre lingvister gjør en lignende vurdering (jf. Kristoffersen & Simonsen 2008: 96). Det er ingen grunn til å tro at strindamålet skal ha holdt på den dentale uttalen mye lenger enn på Østlandet, så Tilset og Bakken tar nok litt hardt i når de utpeker *sl*-variantene som ”jargon”.

finner vi i /spræŋrø:/ (*sprengrød*, adj.) og /spreŋ/ (*springe*, inf.); /st/ finnes i /stɪŋkə/ (*stinker*, pres.), /stæŋk/ (*sterke*, adj.), /stærk/, /stʉ:r/ (*stor*, adj.) (med bøyningsformer), /støgə/ (*stygge*, adj.), /stapfʉl/ (*stappfull*, adj.), /stek/ (*stikke*, inf.) og /sty:r/ (*styr*, n.) (med bøyningsformer); /sv/ finner vi i /svær/ (*svær*, adj.), /svat/ (*svart*, adj.) og /svi:ndy:rə/ (*svindyre*, adj.).

Et fellestrekk ved de aller fleste av disse forekomstene er at de inngår i en kontekst der nettopp det *emfatiske* er viktig. Den postalveolare/retroflekterte varianten opptrer gjennomgående når noe skal framheves eller forsterkes i framstillingen, mens en ”vanlig” dental/alveolar realisasjon av det samme sambandet gjerne dukker opp i en sammenheng med mindre emfase.

Allerede Amund B. Larsen (1907: 74) var inne på dette variasjonsmønsteret da han foreslo at uttalen av *svær* med ”sch-lyd” har ”en særlig psykologisk foranledning”: ”[F]or at utmale størrelsen, tar man bogstavelig munden fuld, og begynder ordet med én eller anden sch-lyd.” Broch (1927) videreførte denne ideen i sin drøfting av lyden *ʃ* som ekspressivt middel i oslomålet. Brochs teori er at den postalveolare uttalevarianten oppfattes som ”mere vulgær og sterkt ’saftig’” (op.cit.: 3), og at denne ”lydsymbolik” blir utnyttet ”i ekspressivitetens tjeneste”.

Larsen og Broch berører her et prinsipp som senere har blitt betydelig videreutviklet innenfor teoriområdet ”sound symbolism” (jf. f.eks. Ohala et al. 1994). Som Hinton et al. (1994: 1) sier, antar denne retningen at lyd og betydning i noen tilfeller står i et neksusforhold, akkurat som i ufrivillige ytringer som smerteskrisk eller hikke, men der lyden ikke kommer som en direkte refleks av en indre kroppslig tilstand. Denne mer eller mindre universelle koplingen mellom lyd og meningsinnhold mener de blant annet kommer til uttrykk gjennom at visse fonemgrupper blir assosiert med visse semantiske felt (op.cit.: 9f.). Det blir altså antydning en form for *kanonisering* eller *naturalisering* av relasjonen mellom et akustisk symbol og et ikke-akustisk fenomen. Når en lyd oppleves (og benevnes) som for eksempel ”tjukk”, ”bred” eller ”trang”, antyder dette ifølge Diffloth (1994) en mer eller mindre stabil forbindelse mellom det han kaller ”the sensation of speech and other kinds of sensation” (op.cit.: 113).

Som både Larsen (1907) og Broch (1927) er inne på, er det flere tegn på at /ʃ/-uttalen av de aktuelle konsonantsambandene er indeksert med en særlig form for *affekt*, *ekspressivitet* eller *emosjon*. Broch (op.cit.: 11) vil likevel ikke være med på at denne uttalemåten ”lydsymbolske verdi” kommer fra ”noe lydene selv iboende, fra deres fysiske egenskaper og disses virkning på vort sjælsliv”. Han framholder i stedet at det spesifikke trekket har fått sin symbolverdi gjennom ”et historisk utviklet, oprindelig socialt betinget motsætningsforhold”. /ʃ/-uttalen har ifølge Broch (op.cit.: 9) sitt opphav i ”vulgærsprog”, ”den tarveligste jargon”, og der har det blitt

indeksert med visse ”følelseskomplekser”: ”Der kan ligge forakt, sinne, kraftfølelse og kjækhhet eller beundring, et præg av intimitet, grader av forsterkning i et sådant «š».”

Også Vanvik (1966: 46) kopler denne uttalemåten til ”vulgærspåket”, men det er ikke dermed sagt at variasjonen den inngår i i trondheimsmålet, uten videre kan relateres til ”*fiint*”–”*bredt*”-dimensjonen (jf. 6.1). /s/-uttalen ser derimot ut til i stor grad å være knyttet til den konkrete ytringen den opptrer i. Som Broch (1927: 9) formulerer det: ”Den legger noe subjektivt, noe av den talendes temperament ind i uttrykket.” Og da er vi igjen tilbake ved *affekt* som den viktigste symbolverdien ved denne varianten. I mitt materiale ser variantene med /s/ ut til å dukke opp i sammenhenger der taleren vil smøre ekstra på, legge tyngde i utsagnet eller på andre måter ”utmale” det forholdet man omtaler, for å bruke Amund B. Larsens uttrykk. Noe som er /stut/, skal med andre ord forstås som vesentlig større enn noe som er /stut/, og noe /støkt/ er virkelig styggere enn det som er /støkt/ eller /stykt/. Når informanten Dina snakker om at noe /stɪŋkə/ (*stinker*), bekrefter både betoning, mimikk og kontekst for øvrig at dette forholdet er noe Dina føler sterkt for. Det samme gjelder når Terje omtaler at han /stɪ:trivəs/ (*stortrives*) på skolen. På det punktet i samtalen har han allerede rost skolemiljøet opp i skyene, og engasjert og kraftfullt oppsummerer han med at han ikke bare trives, men /stɪ:trivəs/. Uttalen med /s/ kan med andre ord forstås som et stilistisk virkemiddel som uttrykker særlig affekt eller emfase fra talerens side, og som altså er avhengig av tematiske forhold.

6.2.1.8 Palatalitet i historiske lange dentaler/alveolarer

Palatal uttale av historiske lange dentaler/alveolarer (dvs. *dd*, *ll*, *nn* og *tt*)¹⁰⁰ står tradisjonelt som et særtrekk ved nordlige talemål, selv om palataliseringen tidligere også har vært vanlig så langt sør som Solør og Ytre Sogn. Distribusjonen av palatale kvaliteter varierer noe innenfor det trønderske området, men et hovedmønster er at ytre (vestlige) talemål kun har hatt palatal variant i trykktung stavelse, og generelt færre posisjoner hvor palatalitet har vært det vanlige, særlig for *dd* og *tt*. Mens for eksempel oppdalsmål (indre trøndermål) har hatt /kni:vɪŋ/ (*kniven*, m.), /ka:raŋ/ (*karene*, pl.) /døʃ/ (*døde/dødd*, pret./part.) og /bøc/ (*botte*, f.) (jf. f.eks. Donali 2007), har man flere steder i ytre strøk hatt /kni:vən/, /ka:ran/, /død/ og /bøt/. Trondheimsmålet hører også på dette punktet til ytre-trøndersk (jf. kap. 2.3), og tradisjonelt har vi her funnet palatale kvaliteter kun i trykktung posisjon. I distriktene som ble innlemmet i Trondheim kommune i 1960-årene, har

---

¹⁰⁰ Dette gjelder også opphavelige kombinasjoner som *nd* og *ld* som har blitt assimilert (til hhv. *nn* og *ll*). Også sambandene *lt* og *nt* blir palatalisert.

tradisjonsformen derimot vært palatalitet i både trykkstavelse og trykklett stavelse (jf. f.eks. Dalen 2006: 74, Tilset 1924: 12ff.).

Palataliseringen av *dd* og *tt* er til en viss grad avhengig av vokalen foran, men også i dette mønsteret finnes det unntak. I beskrivelsen hos Tilset (1924) finner vi således *gaddj*¹⁰¹ (*best*, m.) og *hadd* (*badde*, pret.), *reddj* (*redd*, adj.) og *bedd* (*bedt*, part.), og også andre eksempler tyder på at palataliteten til en viss grad har blitt leksikalsk avhengig. For *ll* og *nn* er palataliseringen mer konsekvent, men også her finnes det unntak, særlig for nyere innlån: /bɪlɪ/ (*billig*, adj.) og /spæla/ (*spille*, inf.) har for eksempel aldri hatt palatal uttale i trøndersk.

Den varierende distribusjonen av palatalitet har tydeligvis en lang historie, og dette gjør det i mange tilfeller vanskelig å kategorisere en variant som entydig tradisjonell eller modifisert. Enkelte former for avpalatalisering framstår således som mer *umarkerte* enn andre i en trøndersk sammenheng (særlig når det gjelder *dd/tt*), slik at modifiseringen av /syʃ/ til /syd/ (*sydde/sydd*, pret./part.) i en trondheimers munn etter mitt skjønn er langt mindre oppsiktsvekkende enn overgangen fra /maɲ/ til /man/ (*mann*, m.).

Av mine informanter har noe over halvparten gjennomgående det vi kan kalle tradisjonell distribusjon av palatalitet. Hos denne gruppen finner vi bare noen ytterst få tilfeller av modifiserte former.

I materialet fra informantsamtalene¹⁰² er palatal variant av *dd* en sjeldenhet, men som allerede nevnt er det da også mange posisjoner der dental/alveolar uttale må regnes som tradisjonsformen. Ved siden av en håndfull belegg av adjektivet /reʃ/ (*redd*) hører vi det kun i ett tilfelle av /jɪʃ/ (*gitt*, part.). De dentale/alveolare realisasjonene forekommer i all hovedsak som partisipper (jf. kap. 6.2.2.7), og her må denne varianten ses som den tradisjonelle – kanskje med unntak av /jɪd/ (*gitt*), som hos Dalen (1978: 17) oppgis tradisjonelt å være palatal.

Vi finner noen flere tilfeller av /c/, men storparten disse er i kombinasjon med *l* eller *n*, altså som /ɫc/ (eller /ɫ̥c/) og /ɲc/. Av lang *t* finner vi /c/ hyppigst i /brec/ (*bredt*, adj.n.), /grec/ (*greitt*, adj.n.), /nyc/ (*nytt*, adj.n.), /fric/ (*fritt*, adj.n.) og /ic/ (*ikke*, adv.). Flere av disse forekommer imidlertid også i ikke-palatal versjon: /bret/ og /breit/, /greit/, /nyt/, /it/. Materialet inneholder dessuten et knippe belegg på former som nok har hatt palatal uttale i eldre mål: f.eks. /byta/ (*bytta*, pret.) og /ʃlʉt/ (*slutte*, inf.). Antallet belegg på lang *t* er likevel for begrenset til at vi kan se noen mønstre i avpalataliseringen.

---

¹⁰¹ Palatalitet markeres hos Tilset ved å sette inn *j* bak den palatale kvaliteten.

¹⁰² I denne gjennomgangen er funnene hos ”særtillettellet” Jørgen ikke tatt med, siden han ikke har en eneste palatal realisasjon (jf. kap. 8.2.12).

/c/ etter /ɣ/ (/ʎ/) og /ɲ/ finnes det atskillig flere belegg av, og andelen dentale/alveolare realisasjoner er her relativt stor. Uttale med ustemt palatal lateral (/ʎ/) foran /c/, som Vanvik (1966: 43) omtaler som det normale i trondheimsmålet, forekommer imidlertid sjelden. Ved siden av et par tvilstilfeller som er vanskelig å bestemme på grunn av kvaliteten på opptaket, finner vi riktignok et titalls eksempler på /ʎc/. Hovedsakelig forekommer denne varianten i ordene /aʎc/ (*alt*) og /aʎci/ (*alltid*), og særlig når disse tillegges ekstra betoning. Den absolutt dominerende uttalemåten er imidlertid /ɣc/, altså med stemt lateral. Denne finner vi i de høyfrekvente /aɣc/ og /aɣci/, i tillegg til mye brukte former som /hɔɣc/ (*holdt*, pret./part.), /kaɣc/ (*kalde*, adj.), /fɛɣc/ (*fullt*, adj.), og stedsnavnene /mu:hɔɣc/ (*Moholt*) og /ty:hɔɣc/ (*Tyholte*). Også sambandet *nt* (også *ndt*) blir i høy grad uttalt palatalt (/ɲc/).

Hos det store flertallet av informantgruppen (omtrent 60 %) er distribusjonen av palatalitet tilnærmet helt lik det som er beskrevet hos Vanvik (1966) og Dalen (1978). Noen få unntak finner vi særlig for stedsnavnene (og skolenavnene) Strinda og Sunnland, som også av enkelte med ”normalpalatalisering” blir uttalt /strina/ og /sʉnlan/.

Med unntak av én person (jf. fotnote) har også alle de andre informantene eksempler på realisasjoner av palatale varianter av *ll*, *nn* og *tt*, men disse opptrer da side om side med ikke-palatale varianter. Hos fire informanter forekommer sambandene *lt* og *nt* kun uten tradisjonell palatalisering. Hos resten finnes de også stedvis med palatal uttale. Den relativt sjeldne /ʒ/ er som nevnt ovenfor belagt hos bare et fåtall.

Generelt kan vi si at det finnes tydelige tegn på en *av-palatalisering* hos mange av informantene, men da er det også viktig å understreke at *graden* av av-palatalisering varierer både kvantitativt og kvalitativt. Enkelte informanter opptrer kun med to uttalevarianter: ”normal” palatal eller ”normal” dental/alveolar. I sin modifisering av tradisjonelle palataler går de altså over til en variant som de allerede har i fonemregisteret sitt, og som tilsvarer det som står som normaluttalen i standard østnorsk. Det vil si en overgang fra former som /rʉɲc/ (*rundt*) og /aɣ/ (*alt*) til /rʉnt/ og /al/.

Hos flertallet av dem som av-palataliserer, ser det imidlertid ut til å ha vokst fram *mellomvarianter* mellom den palatale og den alveolare uttalen. En slik utvikling er tidligere rapportert fra Melhus og Røros av hhv. Ulset (2002) og Røynealand (2005). Ulset (2002: 63ff.) fant mellomvarianter kun for *l* i sin studie av ungdom i Melhus. Hun konkluderte med at denne ”alternative” artikulasjonsmåten var en palatalisert alveolar lateral. Røynealand (2005: 270ff.) påviser at de nye *l*- og *n*-kvalitetene hos unge på Røros er målbart forskjellige fra

tradisjonsformene, men hun påpeker samtidig at det er snakk om en kontinuerlig variabel for begge lydene. Det vil si at en *l* i noen tilfeller ligger nærmere den palatale uttalen (dvs. noe i nærheten av en palatalisert alveolar lateral), mens den i andre tilfeller ligger nærmere den alveolare uttalen og er mer lik en apikal-postalveolar lateral – tidvis kanskje også sammenfallende med det vi kjenner som en retrofleks lateral (/l/). Det samme gjelder for *n*, som har en mellomvariant i nærheten av en apikal postalveolar uttale. Som Røyneland (op.cit.: 274) viser, er det imidlertid vanskelig, og kanskje verken mulig eller ønskelig, å fastslå helt presist hvilken kvalitet disse mellomvariantene har. Det vesentlige er at det finnes et ”tredjealternativ” som perseptuelt oppfattes som forskjellig fra både den tradisjonelle palatale varianten og ”normal” alveolar uttale.

I min informantgruppe er det særlig sju personer som opptrer med mellomvarianter av *l* og *n*, og i noen tilfeller også av *d* og *t*. For en stor del ligner disse på kvalitetene som Røyneland (2005) beskriver på Røros. Dvs. en postalveolar artikulasjon som er apikal eller også i noen tilfeller retrofleks. Mange forekomster er retroflektert i så stor grad at de sammenfaller med de retroflekse kvalitetene som trondheimsmålet tradisjonelt kun har hatt kort variant av (dvs. /l/, /ŋ/, /d/ og /t/). I noen tilfeller er sammenfallet mindre tydelig, men det er like fullt klare avvik fra både tradisjonelle palatale og dentale/alveolare kvaliteter. Jeg vil ikke gå nærmere inn på å prøve å dokumentere hvor i kontinuumet disse mellomvariantene befinner seg. Selv om de i mange sammenhenger uten tvil kunne vært notert som retrofleks, velger jeg å gjengi dem ved hjelp av tegnene /l̥ n̥ d̥ t̥/, som i høyeste grad må sies å være *ad hoc*-symboler. To lyder som i det følgende gjengis som *l̥*, trenger altså ikke å være komplett identiske, men de skiller seg perseptuelt klart fra både tradisjonell palatal kvalitet og tradisjonell alveolar kvalitet.

Det er særlig *l* som opptrer med mellomvarianter, og det påfallende er at mellomvarianten tidvis også opptrer i posisjoner som tradisjonelt har hatt alveolar uttale.¹⁰³ Dette finner vi for eksempel i /gɔlf/ (*golf*, m.), /aɫmen/ (*allmenn*, kort for ”allmennfag”), /haɫ/ (*halv*, adj.), /kɔɫsta/ (*Kolstad*, proprium), /tɔɫ/ (*tolv*, tallord), /kuntɔɫ/ (*kontroll*, m.), /itaɫia/ (*Italia*, stedsnavn) og /kanaɫ/.¹⁰⁴ Vi finner faktisk også bruk av mellomvarianten i posisjoner der det tradisjonelt er retrofleks flap: /fɔɫk/ (*folk*, n.), /ɔpɫdal/ (*Oppdal*, proprium) og /taɫə/ (*tale*, m.) er blant eksemplene.¹⁰⁵ Alle som bruker mellomvarianter, har også forekomster av tradisjonell /ɫ/ og /l/,

---

¹⁰³ Vi finner også noen enkelttilfeller av at tradisjonell palatal kvalitet blir brukt i nyere innlån som neppe har hatt annet enn alveolar kvalitet. Det gjelder f.eks. /pɪɫʊt/ (*pilot*, m.) og /aɫmən/ (kortform av ”allmennfag”).

¹⁰⁴ Også den ”palatalitetsløse” informanten (Jørgen) har noen tilfeller av postalveolar/retroflektert uttale av *l* i ord som /aɫə/ (*alle*) og /haɫə/ (*halve*).

¹⁰⁵ Jahr (1981, 1988) omtaler at den apikale postalveolare lateralen er på frammarsj i Oslo bymål, og at den stedvis også tar over for den alveolare kvaliteten.

så det er altså ikke snakk om at den postalveolare/retroflekterte lateralen har tatt helt over. Men hos enkelte informanter er den helt klart den foretrukne varianten.

Også *n* opptrer med en postalveolar variant som har en sterk likhet med den lyden trondheimsmålet tradisjonelt har i f.eks. /øŋ/ (*ørn*, f.), dvs. en retrofleks nasal. Jeg finner i materialet realisasjoner som /lanə/ (*landet*, n.), /kan/ (*kan*, pres.), /kuna/ (*kunne*, pret.), /stun/ (*stund*, f.) og /bøn/ (*bånd*, n.). Alle brukere av mellomvarianter har også både tradisjonell palatal variant og tradisjonell alveolar, så heller ikke her er det snakk om at den nye varianten har overtatt plassen til en annen lyd. Det ser dessuten ut til at palatal *n* står seg noe bedre enn palatal *l*. Alle som bruker mellomvariant av *n*, bruker også mellomvarianter av *l*, men ikke motsatt.

Mellomvarianter av *d* og *t* forekommer i hovedsak i samband med *l* og *n*, men det finnes også noen få eksempler på retroflektering av de lange variantene, som i /red/ (*redd*, adj.) og /t/ (*ikke*, adv.). Postalveolar eller også retroflektert *d* er det ellers nokså få eksempler på, men vi finner det blant annet i /aldɾ/ (*aldr*) og /vivalɾ/ (*Vivaldi*, proprium). Mellomvariant av *t* finner vi i både /alt/ (*alt*), /valt/ (*valgte*, pret.), /hølt/ (*holdt*, pret.), og /sent/ (*sendte*, pret.), /runt/ (*rundt*), /vant/ (*vant*, pret.). At det er snakk om en betydelig grad av retroflektering i disse variantene, blir klart hvis vi sammenligner sistnevnte realisasjon med den tradisjonelle uttalen av adjektivet ”varmt”, /vant/. Likheten er, etter mitt skjønn, svært stor.

Både Røyneland (2005) og Ulset (2002: 66) velger å se disse novasjonene innenfor det trønderske som *kompromissvarianter*. Her følger de en tankegang som finnes i blant annet Elstads (1982: 76) omtale av palatalitet i nyere nordnorsk, som i flere områder (særlig i byene) tenderer til å gå over til alveolar/postalveolar eller også retrofleks artikulering (jf. også Jahr & Skare 1996: 72, Nesse 2008: 91ff., Neteland 2009). Tendensen til retroflektering av tradisjonelle palataler blir betraktet som en psykologisk mellomting mellom de dialektalt markerte, ”bondske” lydene på den ene siden, og mer skriftmålsnære og østnorskpregede lyder (dvs. dentaler/alveolarer) på den andre. Også Mæhlum (1992: 250ff.) bruker denne psykologiske forståelsesmåten i sin studie av talemålet til barn og unge på Svalbard. Hun mener at retroflekterte, eller alveolariserte, lyder er et kompromiss også i fonetisk-artikulatorisk forstand: ”[E]n velger den realiseringen som i munntaket ligger mellom det palatale og det dentale, altså det alveolare.” (op.cit.: 251) Noen av Røynelands (2005: 282) informanter fra Røros omtaler fenomenet som ”ein litt avslipt palatal”, og dette støtter også ideen om at mellomvariantene fungerer som et kompromiss mellom tradisjonell uttale og en fullstendig avpalatalisert – og dermed standardlik – uttale. Ulset (2002: 66) ser likeledes for seg Melhus-informantenes modifiserte lateraler som et skritt på veien mot ren alveolar lateral.

Denne tilnæringsmåten betrakter jeg som høyst plausibel også i en trondheimsk kontekst. Tradisjonelle palatale varianter står på en *finnt–bredt*-skala i et motsetningsforhold til dentale/alveolare varianter, og de postalveolare eller retroflekterte lydene må også ses som en mellomposisjon på denne skalaen. De er ”finere” enn vanlige palataler, men innebærer likevel ikke en komplett ”forfining” i form av full modifisering i tråd med standard østnorsk.

Tre av sjekkpunktene i *adressa.no*-testen berører palatalitet, men som omtalt i kapittel 5.2.1 gir disse kun muligheten til å kartlegge fordelingen mellom palatal og ikke-palatal (dvs. dental/alveolar) uttale. Mellomvariantene får vi altså ikke belyst med dette materialet. Det er også vanskelig å si noe sikkert om bruken av palatal *d* med utgangspunkt i leksemet *redd/reddj*. Nettopp dette ordet later til å beholde palatal uttale i større grad enn mange andre ord med lang *d*, og selv om *reddj* får tilslutning av nær to av tre informanter, kan vi ikke dermed si at palatal *d* står sterkest blant de palatale lydene i trondheimsålet. Trolig er det her snakk om leksikalsk betinget variasjon. Videre er bruken av palatale kvaliteter langt større i materialet fra informantsamtalene enn det som kommer fram i *adressa.no*-sjekkpunktene med *stranna/strannja* og *sill/sillj* som eksempler. Over 60 % av de yngste testdeltakerne rapporterte bruk av *sill* i *adressa.no*-testen, mens palatalisering av *l* er det absolutt dominerende i materialet fra informantsamtalene som helhet. Hos tre–fire av informantene er riktignok ikke-palatale varianter i flertall, men vel å merke kun dersom de postalveolare/retroflekterte mellomvariantene blir regnet med som ikke-palatale.

6.2.1.9 Distribusjonen av palatal frikativ og postalveolar frikativ (ç/ʃ)

Forholdet mellom palatal frikativ og postalveolar frikativ (ç/ʃ) har vært undersøkt i flere norske språksamfunn de siste tiårene, og enkelte steder er det påvist at de to fonemene i varierende grad tar hverandres plass, eller at det ene fortrenger det andre; i hovedsak er det da /ʃ/ som vinner fram på bekostning av /ç/ (jf. f.eks. Opsahl & Røyneland 2009, Papazian 1994b, Torp 1999).¹⁰⁶ Som nevnt i kapittel 5 gjorde Dalbakken (1996) en studie av dette fenomenet blant barn og unge i Trondheim, og hun fant at sammenfall av de to lydene i én (nemlig /ʃ/) skjedde hyppigere blant yngre informanter (12-åringer) enn blant de litt eldre (16-åringer).

Av mine 31 informanter er det 14 som gjør bruk av /ʃ/ i en posisjon der vi tradisjonelt ville ventet /ç/.¹⁰⁷ Det er imidlertid bare én informant som konsekvent gjennomfører dette skiftet; hos de andre forekommer både /ç/ og /ʃ/, og enkelte av disse har bare få eksempler på

---

¹⁰⁶ Johannessen (1983) viser i sin analyse av talemålet i Bergen at substitusjonen kan gå begge veier.

¹⁰⁷ I hele materialet er det bare ett belegg på at byttet foregår den andre veien (”skjerpe” (inf.) uttalt som /çærp/), og det er mye mulig at dette var en spontan forsnakkelse fra informantens side. Av de 17 informantene som ikke viser noen tegn på ”feildistribusjon”, er det én som heller ikke har en eneste realisasjon av ”riktige” /ç/-forekomster.

”feildistribusjon”. Eksempelvis bruker Rune /ʃ/ i utradisjonell posisjon kun i presens av verbet ”kommer”. Han har /ʃ/ i omtrent halvparten av tilfellene av potensiell /ç/-bruk, men da altså kun i den frekvente formen /ʃæm/. Prefikset *kejempe-* uttaler han for eksempel som /çæmpə-/.

Andelen av utradisjonell distribusjon varierer mellom 5 og 100 % hos de 14 informantene, men flertallet ligger på noe over 50 %, og da er det særlig hyppig bruk av /ʃæm/ (*kommer*, pres.) og former av roten *kJen-* (/ʃɛn/) som trekker andelen opp. Det påfallende er den store intraindividuelle variasjonen: Hos 10 av de 14 ”feilbrukerne” finner vi tilfeller av både ”riktig” og ”gal” uttale av samme leksem. /ç/-varianter og /ʃ/-dukker opp rett etter hverandre tilsynelatende uavhengig av kontekst og strukturelle omgivelser. Én informant veksler for eksempel fra /çi:na/ til /ʃi:na/ i samme periode, for så å bruke /çime:sər/ (*kiniser*, m.) rett etterpå. En annen uttaler presensformen av ”å komme” et tjuetalls ganger i løpet av intervjuet, og fordelingen mellom variantene /ʃæm/ og /çæm/ er tilnærmet lik. Det samme gjelder uttalen hans av ulike former av verbet ”kjøre”; /çø:r/, /ʃø:r/, /çø:rə/, /ʃø:rə/, /çø:t/ og /ʃø:t/ opptrer side om side.

/ʃ/ blir brukt for flere ulike opphav av /ç/; både *kj-*, *ki-*, *ky-* og *tj-* er belagt i materialet, og ingen av kombinasjonene utpeker seg som mer eller mindre utsatt for ”feiluttale”.

Hos en liten håndfull informanter finner vi dessuten noen få belegg på det vi kan kalle *mellomformer* mellom tradisjonell /ç/ og /ʃ/. Det vil si at uttalen i mine ører ”bommer” på både den palatale og den postalveolare artikuleringen slik vi er vant til å høre den i østnorske talemål. Som Simonsen & Moen (2004: 606) omtaler, ligger artikulasjonsstedet for de to lydene relativt nært hverandre, og perseptuelt er de også veldig like. Det finnes likevel noe som oppfattes som kanonisk uttale for begge lydene, og i et lite antall tilfeller er det altså enkelte informanter som bryter med begge disse.

Det er risikabelt å gjøre generaliseringer på et så begrenset grunnlag, men det er likevel verdt å merke seg at guttene er i betydelig flertall blant informanter med høy grad av ”feildistribusjon” av /ʃ/. Bare tre kvinnelige informanter har tidvis sammenfall av de to fonemene, og som tendens stemmer denne fordelingen også med Dalbakkens (1996) funn. Både i den yngre og eldre testgruppen hennes var det guttene som i sterkest grad erstattet /ç/ med /ʃ/, selv om forskjellen ble noe mindre blant de eldre informantene.

Flertallet av informantene har altså ingen tilfeller av substitusjon av /ç/ med /ʃ/, men vi finner like fullt et antall som har meget høy grad av ombytting. Likevel viser alle informantene, med ett unntak¹⁰⁸, at de *kan* uttale /ç/.

6.2.1.10 Jamvektssystemet

Utviklingen av historiske jamvektssord er det språktrekket som tradisjonelt har blitt lagt til grunn for hovedinndelingen av norske talemål i østnorsk og vestnorsk. I trøndersk, som hører til det østnorske området, kan vi tradisjonelt se spor av *jamvektsprinsippet* i form av ulik struktur på blant annet infinitivsformer, avhengig av om de i norrøn tid hadde kort eller lang rotstavelse. Historiske overvektsord (langstavete ord) har i svært stor grad blitt *apokopert* i trøndersk, mens jamvektssord (kortstavete ord) har beholdt endestavelsen og i varierende grad gjennomgått en assimilasjonsprosess der vokalen i rotstavelsen har nærmet seg (eller blitt lik) vokalen i endestavelsen (jf. f.eks. Dalen et al. 2008: 25ff.). Som omtalt i kapittel 2.3. følger trondheimsmålet tradisjonelt det samme tiljammingsmønsteret som vi finner i fosenmål, mens de gamle landherredene omkring bykjernen har hatt *utjammning* av jamvektssord – det vil si en total *assimilasjon* av vokalene.

I *adresa.no*-testen fikk jammingsproduktene ”værra” og ”vårrå” tilslutning av noe over en firedel av respondentene (hhv. 21,33 % og 5,67 %). Hos de yngre testdeltakerne var oppslutningen noe lavere – hhv. 17,26 % og 4,58 %.

Materialet fra informantsamtalene er imidlertid tilnærmet fritt for tradisjonelle jamvektssformer. Hos to informanter finner vi til sammen fem forekomster av infinitivsformen /væ:ra/ (*være*), og hvis man i tillegg velger å se varianten /sama/ (*samme*, pron.) som et jammingsprodukt, kan vi strekke oss til å si at materialet inneholder to leksemer med spor av jamvektsprinsippet. I alle andre tilfeller har de opphavelig kortstavete ordene fått en annen form. Infinitivene, for eksempel, har gjennomgående blitt apokopert etter mønster av overvektsordene, som i /væ:r/ (av *vera*), /læ:s/ (av *lesa*) og /le:v/ (av *lifá*). Dalen (1990b: 207f.) omtaler dette som *kompromissvarianter*, og fenomenet har vært kjent i lang tid. Blant annet omtaler Tilset (1924: 26) hvordan det i ”aller nyaste mål” i Strinda heter ”far”, ”jør”, ”lag” og ”skjær”. I begrepet ”kompromiss” legger Dalen (1978: 9, 1990b: 207f.) at nydannelsen både er en tilnærming til ”finspråket”, med basis i skriftnormen, og en opprettholdelse av lokale, ”folkelige” trekk – i dette tilfellet apokope. At en skriftspråksbasert uttalenorm i noen tilfeller er medvirkende i denne prosessen, mener jeg er opplagt. I mange tilfeller kan vi se omlagingen av tradisjonell

---

¹⁰⁸ Den aktuelle informanten bruker ikke en eneste form som tradisjonelt har /ç/ i framlyd, i løpet av intervjuet.

jamningsform som en analogi til apokoperingen av tradisjonelle overvektsord (slik f.eks. norr. *slíta* blir til /ʃlɪt/(*slite*, inf.) og *strjúka* til /stry:k/(*stryke*, inf.)). Dette finner vi blant annet i overgangen fra /væra/ til /væ:r/ og /læsa/ til /læ:s/; her blir rotvokalen forlenget og endevokalen apokopert slik at sluttproduktet får samme struktur som de fleste overvektsinfinitever. En form som /vit/(*vite*, inf.) viser imidlertid at det ikke er dette omlagingsprinsippet alene som er virksomt (jf. også Papazian [1987] 2009: 101). Fra utgangspunktet /væta/ (av *vita*) skulle vi i så fall fått /væt/, men denne formen har så vidt jeg vet aldri vært belagt i trøndersk. Den dominerende formen i vår tid, også i materialet mitt, er derimot /vit/, og dette kompromissproduktet må vi se i sammenheng med standardformen ”vite”. I andre tilfeller finner vi kompromissformer som går i en annen retning. Det gjelder blant annet variantene /græv/ (av *grafa*) og /sø:v/ (av *sofa*), der det later til å være vokalkvaliteter fra presensformene som har blitt overført til infinitiv. Varianten /sø:v/ er belagt som infinitiv også i mitt materiale, i tillegg til flere forekomster av /sø:v/, som strukturelt sett kan tenkes å ha både den tradisjonelle jamningsformen /søva/ og skriftnormens ”sove” som opphav.

Jamvektssubstantivenes utvikling er det vanskeligere å si noe om på grunnlag av mitt materiale. Disse forekommer generelt atskillig sjeldnere enn infinitevene, men i de beleggene som finnes, kan det se ut til at hele leksetet har blitt erstattet, som f.eks. /væ:kə/ (av *vika*), som har tatt over for tradisjonsformen /væka/.¹⁰⁹

Flere kilder omtaler som nevnt at veksling mellom tostavet (tiljamnet) form og apokopert form av gamle jamvektsinfinitever har vært kjent i trondheimsmålet i lang tid, men hvis vi legger mitt materiale til grunn, later det altså til at vekslingen skjer uhyre sjelden blant unge trondheimere i dag, og at apokoperingsmønsteret nær sagt fullstendig har fortrenget tradisjonelle jamvektsformer.

6.2.2 Morfologiske forhold

6.2.2.1 Plural av en liten gruppe sterke maskulina og feminina

Flere kilder omtaler at det tradisjonelt finnes en undergruppe av substantiver i trondheimsmålet, som får *e* i endingsvokalismen i flertall (jf. f.eks. Dalen 1978: 13f.). Dette gjelder et lite antall sterke maskulina og en noe større gruppe sterke feminina som hører til den historiske *e*-klassen.

---

¹⁰⁹ Slik leksikalsk erstatning av jamvektsformer beskriver Hoel (1915: 6) fra Kristiansund: ”Hvor dialektens ord avviker fra skriftsprogets, erstattes de ofte av dettes former”.

Naturlig nok er det vanskelig å få tilfredsstillende belegg på slike ”særtilfeller” ved hjelp av semistrukturerte intervju, og mitt materiale viser seg å inneholde svært få pluralformer som kan brukes til å belyse dette språktrekket. Av maskulina har vi kun varianten /vægan/ (*veggene*), som tradisjonelt har hatt *e* i bøyningendelsen (jf. Hoel 1915: 37f., Tilset 1924: 13). Det finnes dessuten noen belegg på formen /de:lə/ (*deler*), men dette er kun i det faste uttrykket ”begge dele”, der pluralformen må anses som en arkaisk skriftspråksform (jf. dansk *dele*, pl.).

Plural av sterke feminina er det heller ikke mange belegg på i materialet, men enkeltleksemet ”helg” kan brukes som en pekepinn, selv om dette historisk tilhører en annen bøyingsklasse (*a*-klasse). Det opptrer hos over halvparten av informantene, og med noen få unntak bøyes det /hærgə/ og /hærgən/, dvs. i tråd med det tradisjonelle mønsteret.¹¹⁰ Fire informanter bruker imidlertid *a*-plural, og vi finner også enkeltbeleggene /bræa/ (*bruer*) og /søstran/ (*søstrene*) som tyder på at det dominerende bøyingsparadigmet med *-a* tidvis blir overført også til ”unntaksgruppen”. Den store graden av *e*-plural i ”helg” støtter imidlertid opp om funnene fra *adressa.no*-testen, som viser at det ”avvikende” bøyingsmønsteret står seg betydelig bedre i sterke feminina enn i den lille gruppen av maskulina. I testdataene fikk *a*-plural for *gris* tilslutning av nær 90 % av respondentene under 20 år, mens *a*-plural for *nål* oppgis brukt av omtrent 60 % av testdeltakerne (jf. kap. 5.4.1.3).

6.2.2.2 Tendenser til ”av-apokopering” av infinitiv

Som omtalt ovenfor (kap. 6.2.1.10) er det svært få eksempler på tradisjonelle tiljamnete infinitivsformer i materialet. Med unntak av /væra/ opptrer alle opprinnelige jamvektsinfinitiver i apokopert form. Vi finner imidlertid en del tilfeller av infinitiver som tidvis *ikke* blir underlagt dette apokoperingsmønsteret. Disse eksemplene på ”av-apokopering” kan etter mitt skjønn sorteres i to grupper:

Den første typen av ikke-apokoperte former har også tradisjonelt vært tostavet i og med at utlydende kontoid sonorant er blitt stavelsesbærende (jf. Reitan 1922: 82). Vi har derfor fra gammelt hatt infinitiver som /skramet/ (*skramle*), /jamer/ (*jamre*) og /vafel/ (*varsle*).¹¹¹ Denne typen finner vi også eksempler på i materialet, f.eks. /²sykəl/ (*sykle*) og /²spi:kər/ (*spikere*), men det store flertallet av dem er omdannet til en form som er identisk med infinitivstrukturen vi finner i

---

¹¹⁰ Vi kan anta at det generelle bøyingsmønsteret har hatt samme utvikling som det Hoel (1915: 38f.) forutsetter for kristiansundsmålet: Først har *e*-ending blitt det alminnelige for sterke feminina, og så har hankjønnsordenes flertall blitt overført også til hunkjønn, slik at alle får *-a/-an* i flertall.

¹¹¹ Som Reitan (1922: 82) sier, kan disse formene forekomme både med tonem 1 og tonem 2. Hovedregelen er at det nordlige Trøndelag har tonem 2, mens det sørlige har 1, og Trondheim hører i denne sammenhengen tradisjonelt til det nordlige.

flere ”apokope-løse” deler av Norge: Vi finner blant annet /hɑnlə/ (*handle*), /fɔrandrə/ (*forandre*), /syklə/ (*sykle*), /vɔknə/ (*våkne*), /ɔfrə/ (*ofre*) og /ramrə/ (*ramle*).

Den andre gruppen av ”av-apokoperte” infinitiver har ikke annet til felles enn at de kan sies å være relativt nye i språket. Vi finner blant annet former som /jɔbə/ (*jobbe*), /satsə/ (*satsé*), /pʌfə/ (*pushe*), /ʃekə/ (*sjekke*), /stresə/ (*stresse*), /ʃɔpə/ (*shoppe*), /dafə/ (*daffe*) og /sægə/ (”*sæggé*” av eng. *sag*)¹¹². Noen av disse leksemene finner vi også i apokopert variant i materialet, men for en stor del ser apokoperingen ut til å være mindre produktiv når det gjelder nyere lån. Det er dessuten mulig å finne tegn på at apokopen blir opphevet også for mer tradisjonelle verb, f.eks. /la:gə/ (*lage*), /o:mə/ (*ordne*) og /skʉkə/ (*skulke*), men disse forekomstene er sjeldnere.

6.2.2.3 Tendenser til ”av-apokopering” av svake feminina

Som oversikten i kapittel 2.4 viser, har trondheimsmålet, i likhet med de fleste andre trøndermål, tradisjonelt apokopering av ubestemt form av svake feminina. Det innebærer en historisk overgang fra f.eks. norr. *vísa* og *flaska* til /vis/ og /fʌsk/. Denne kategorien forekommer nokså sjelden i materialet, men det er likevel mulig å se spor av ”reversering” av apokopen, dvs. at den utlydende vokalen dukker opp igjen. Av tostavete svake feminina finner vi /grʉpə/ (*gruppe*), /prɑ:tə/ (*plate*), /si:ə/ (*side*), /tantə/ (*tante*), /jɛncə/ (*jente*), /gɑ:tə/ (*gate*), /ʉ:kə/ (*uke*), og /lɪnjə/ (*linje*). Rent intuitivt vil jeg si at ”apokope-mangelen” ikke er like markert for alle disse leksemene. Et relativt nytt lån som /tantə/ har trolig forblitt tostavet i de fleste apokope-dialekter, mens apokopering av /prɑ:tə/ nok oppfattes som mer ”obligatorisk”. Leksemet /jɛncə/ finnes i apokopert form i noen trønderske talemål (jf. f.eks. Donali 2007: 221), men i Trondheim, der formene /pi:/ (jf. dansk *pige*) og /veic/ (jf. nyn. *veikje*) har vært de vanligste benevnelsene for ”barn av kvinnekjønn”, må *jente* ses som et nokså nytt lån, og i likhet med i leksemet *tante* har ikke apokopen vært produktiv her. Av apokoperte former finner vi bare noen svært få i materialet: /læks/ (*lekse*) og /kʉk/ (*klukke*).

Det er som sagt altfor få belegg i materialet til å kunne si noe om hvilke leksemer som i større eller mindre grad blir ”av-apokopisert”, men vi kan iallfall konstatere at en stor andel av de ubestemte svake hunkjønnordene som finnes, forekommer i en form som er identisk med eller ligger nær opptil bokmålsformen og standarduttalen.

---

¹¹² Brukt til å beskrive hvordan enkelte har lavt- og løsthengende bukser (jf. også note til kap. 7.8).

6.2.2.4 Spor av endring i kortform av presens

Trondheimsålet har tradisjonelt kortform i presens av omlydte sterke verb (f.eks. /çæm/ (*kommer*), /sø:v/ (*sover*) og /læ:s/ (*leser*)), og etter mitt materiale å dømme ser dette systemet ut til å holde seg meget godt blant yngre språkbrukere. Vi finner bare noen ganske få enkelttilfeller av /kɔmər/, som bryter med dette.

I enkelte *avledninger* med prefiks finner vi imidlertid spor av endringer som involverer noe som kan ses som en *mellomvariant* av (omlydt) kortform og fullform. Flere informanter bruker for eksempel formen /fɔrbɪnə/ (*forbinder*), som åpenbart er bygd over samme lest som de fleste svake presensformer i trøndermålene – man utelater den utlydende *r*-en. Her er det imidlertid snakk om et sterkt verb, som svært sjelden opptrer i tostavet form når det er prefiksløst (/bɪn/-/bɪn/-/bɔnc/-/bɔnə/ er tradisjonell *a verbo*-bøyning). Med forstavelsen *for-* later det derimot til at dette verbet i presens ofte blir behandlet som om det var svakt (presensformen /fɔrbɪn/ er vel å merke også belagt i materialet). Det samme gjelder /fɔrhɔlə/ (*forholder*) og /uphɔlə/ (*oppholder*) som viser at det tradisjonelt sterke /hɔl/ (jf. også kap. 6.2.3.3) tidvis blir bøyd svakt i presens når det har en forstavelse. Formen /fɔtsætə/ (*fortsetter*) viser det samme mønsteret. Stående usammensatt vil /sæt/ (*sette*) ha presensformen /sæt/, men i sammensetning later det altså til at mange foretrekker presensbøyning som for svake verb.¹¹³

At skillet mellom svake og sterke verb tidvis er uklart, vises også i presensformene /gɪpə/ (*glipper*) og /jeɫə/ (*gjelder*). Begge disse har tradisjonelt kort presens (/gɪp/ og /jeɫ/), men her opptrer de altså i en form som tyder på at de blir oppfattet som svake, med unntak av at de begge har tonem 1 (som de for øvrig også har i standardtalemålet).

6.2.2.5 Bøyningsuffixs i komparativ

Trøndermålene har tradisjonelt *-ar* og *-ast* som suffikser når adjektiver gradbøyes, mens trondheimsålet later til å ha hatt også variantene *-er* og *-est* i lang tid (jf. f.eks. Tilset 1924: 18).

I mitt materiale er det ganske få (flerstavete) superlativformer å finne, så jeg konsentrerer meg her om komparativ. Varianten *-er* er den dominerende, men i omtrent en tredel av tilfellene

---

¹¹³ Vi kan se spor av denne utviklingen allerede hos Nysted (Henriksen 1976: 425, 430), som fører opp *fordrive* og *begripe* som presens av ”å fordrive” og ”å begripe”. Elstad (1982: 80) nevner for øvrig at bymål i Finnmark lenge har hatt denne presensvarianten av sterke verb (ved siden av kort presens). Den samme merknaden gjør Martinussen (1996: 243), som særlig viser til yngre talere i Øst-Finnmark. Nesse (2008: 82f.) viser eksempler på at tradisjonelt sterke verb som *holde* og *gidde* blir bøyd svakt i Bodø.

finner vi former med *-ar*.¹¹⁴ Flere av de mest frekvente adjektivene opptrer med både *-er* og *-ar*. Det gjelder blant annet /se:nər/–/se:nar/, /fi:nər/–/fi:nar/ og /fʏŋkər/–/fʏŋkar/. Vi kan dessuten se at det store flertallet av *ar*-brukere også danner komparativ med *-er*. Antallet adjektiv som går igjen hos store deler av informantene, er så lite at det er vanskelig å avgjøre om det er visse leksemer som hyppigere enn andre opptrer med *-ar*-variant. I to enkelttilfeller finner vi komparativformer som ikke er apokoperte, nemlig /fi:nərə/ og /varmerə/. For øvrig er den tradisjonelle apokoperingen konsekvent gjennomført i denne kategorien.

6.2.2.6 Variasjon innenfor andre komparativformer

De aller fleste adjektiv danner komparativ med suffikset *-ar/-er* i trondheimsålet, men det finnes en liten gruppe ord som tradisjonelt får omlydt rotvokal og tillegg av *-er*, f.eks. /ʊŋ/–/yŋər/ (*ung–yngre*) og /lɑŋ/–/læŋər/ (*lang–lengre*). Her får altså komparativformen innskutt en vokal, av Hoel (1915: 26) omtalt som en ”hjælpevokal”, og det samme skjer tradisjonelt i et lite antall ord som har en annen stamme i komparativ (og superlativ) enn i positiv: f.eks. /mɪŋər/ (*mindre*) og /eɬər/ (*eldre*). I tillegg har vi et knippe komparativformer som kan ha bare én stavelse: /væ:r/ (*verre*), /be:r/¹¹⁵ (*bedre*) og /stø:r/ (*større*).

Innenfor disse ”avvikende” komparativtypene finner vi en betydelig variasjon i min informantgruppe. Enstavete varianter av de høyfrekvente *større* og *bedre* (altså /stø:r/ og /be:r/) er godt belagt, men de forekommer også hyppig i formene /stø:re/ og /be:drə/. Det noe sjeldnere /væ:r/ (*verre*) alternerer dessuten tidvis med /væ:rə/. Det er mange eksempler på at informanter opptrer med både enstavet og tostavet variant av samme ord, og det er vanskelig å se at distribusjonen avhenger av de strukturelle omgivelsene for øvrig.

Komparativtypen med innskutt vokal ser ut til å være på vikende front blant yngre trondheimere. Et stort flertall av mine informanter bruker varianter som /mɪndrə/, /yŋrə/, /læŋrə/ (også som adv.) og /eɬdrə/ (også /eldrə/). Det finnes noen belegg på /yŋər/, /læŋər/ og /mɪŋər/, men det er de nyere variantene som dominerer klart.

I flere av disse tilfellene ligger novasjonene nært opptil standard østnorsk strukturelt sett. Enstavet komparativform blir altså erstattet med en tostavet variant som er identisk med

---

¹¹⁴ Det kan legges til at det ikke finnes ett eneste eksempel på at nominalsuffikset *-ar* er i bruk. Mens det i mange andre trønderske mål fortsatt heter bl.a. /læ:rər/ (*lærer*), /ska:pər/ (*skaper*) og /røvər/ (*røver*), bruker de unge trondheimerne altså konsekvent *-er*-varianter her.

¹¹⁵ Nysted (Henriksen 1976: 434) fører opp formen *bæ^ˆr*, og varianten med en slik vokalkvalitet er fortsatt i bruk i andre trøndemål.

standardnormen, og også overgangen fra *-er*-form til *-re*-form gir i de aller fleste tilfeller en standardvariant.¹¹⁶

6.2.2.7 Partisipper av en gruppe verb

Hos Dalen (1978: 17) omtales det som et karakteristikum ved trondheimsmålet at en rekke enstavete verb får *-dd* i perfektum partisipp, dvs. at partisippformen dannes ved å sette *-dd* til infinitiven. Han nevner blant andre *tadd*, *fådd*, *slådd* og *hadd*, som strukturelt er sammenfallende med tilsvarende former i mange nordnorske talemål. I andre trønderske målfører har de samme partisippene tradisjonelt vært mindre enhetlige formmessig, jf. variantene /ti:ə/, /føt/, /ʃli:/ og /haft/ som trolig fortsatt er i bruk i Trondheims nærmeste omland.

I materialet mitt kan vi se at former med *-dd* står sterkt blant yngre trondheimere, men av de fleste *dd*-varianter finner vi også belegg på former med *-tt*. Følgende partisipper finnes med *dd*: /sed/ (*sett*), /gød/ (*gått*), /tad/ (*tatt*), /had/ (*hatt*), /fød/ (*fått*), /ʃlɔd/ (*slått*), /fød/ (*født*), /bɾɪd/ (*blitt*), /drad/ (*dratt*), /stød/ (*stått*), /jɥ/ og /jɪd/ (*gitt*). Med ett unntak (/ʃlɔd/) er imidlertid alle disse formene også belagt med *-tt*: /set/ (og /set/), /gøt/, /tat/, /hat/, /føt/, /føt/, /bɾɪt/, /drat/, /støt/ og /jit/. Nesten alle informantene har eksempler på *-dd*-partisipper, men omtrent en tredel bruker samtidig *-tt*-varianter ved noen tilfeller. Noen av leksemene forekommer så pass sjelden i materialet at det ikke vil være hensiktsmessig å bruke beleggene til å si noe om generell fordeling mellom variantene. For de mer frekvente formene (f.eks. av *se*, *gå*, *ta* og *ha*) er det imidlertid mulig å antyde noen mønstre: For *gå* og *ta* er *-dd*-varianten den dominerende, mens det er større balanse ved *se* og *ha*.

I *adressa.no*-materialet var fordelingen blant yngre respondenter om lag 60 % for de nyere variantene *tatt*/*slått* og 40 % for *tadd*/*slådd*. Variantene med *-dd* ser ut til å stå tilsvarende sterkt i materialet fra informantsamtalene.

I de fleste tilfeller fortoner det seg nærliggende å se skriftnormene og standard østnorsk som opphavet til *-tt*-partisippene, men det er også et knippe former som er mer diskutabile. /føt/ og /gøt/ er nemlig tradisjonsformer i store deler av Trondheims *omland*, og i en lokal kontekst får dermed disse et dobbelt assosiasjonspotensial: De er på samme tid ”bondske” og ”fine”, og bruken av dem må derfor kunne tolkes som en konvergering i to retninger. Det samme gjelder til en viss grad formen /set/. Hvordan denne skal innordnes på en ”*fint*”–”*bredt*”-skala sammen med /sed/ og /set/, er ikke helt opplagt, men på rent strukturelt grunnlag kan det være nærliggende å

---

¹¹⁶ Unntaket her er ”*eldre*”, som hos enkelte har bevart palataliteten.

se den som en *kompromissvariant*. Det kan likevel også tenkes at varianten med *-dd* (dvs. den tradisjonelle *bymåls*formen) oppleves som ”finere” enn /*ʃet*/, som altså også er i bruk i byens ”bondske” nærrområder.

6.2.2.8 Adjektiv brukt substantivisk

Når adjektiv brukes substantivisk, får de i flere trønderske dialekter tradisjonelt substantivenes bestemte artikkel, slik at vi kan høre former som /*dæm stu:ran*/ (*de store*), /*dæm støʃtan*/ (*de største*), /*deɲ kvita*/ (*den hvite*, f.) og /*deɲ stu:rən*/ (*den store*, m.) (jf. f.eks. Hoel 1915: 43, Tilset 1924: 19). Også trondheimsmålet har tradisjonelt dette trekket, og i mitt materiale kan vi finne belegg på at det fortsatt er i bruk – til en viss grad. Singularformer er det riktignok relativt få eksempler på, vi kan nevne /*deɲ forjən*/ (*den forrige*, m.) og /*deɲ gamrən*/ (*den gamle*, m.), men av pluralformer er utvalget noe større: /*dæm fræstan*/ (*de fleste*) (også /*dæm fræ:stan*/) og /*dæm nærməstan*/ (*de nærmeste*) er i bruk av flere informanter, og vi finner også enkeltbelegg som /*dæm gamrəstan*/ (*de gamleste*), /*vi: ɲrəran*/ (*vi andre*), /*dæm andran*/ (*de andre*), /*dæm bæstan*/ (*de beste*) og /*dæm vøksnan*/ (*de voksne*). Disse formene står imidlertid i flere tilfeller side om side med /*dæm frəstə*/ (eller /*dæm frə:stə*/), /*dæm nærməstə*/ og /*dæm andrə*/, dvs. varianter *uten* etterhengt artikkel. Den tradisjonelle substantivering av adjektiv er altså i bruk av flere informanter, men samtidig finner vi varianter som med sin ”artikkelmangel” er i tråd med skriftnormene og standard østnorsk.

6.2.3 Leksikalske forhold

6.2.3.1 Nektingsadverbet *ikke*

Nektingsadverbet *ikke* blir tradisjonelt realisert som det apokoperte /*ɪc*/ i trondheimsmålet. Nysted (Henriksen 1976: passim) bruker i sitt manuskript formen *int*, som ifølge Dalen (2006: 77) er den dominerende varianten i eldre nedtegnelser av trøndersk mål. Senere har den assimilererte formen uten *n* tatt over, men vi kan fortsatt i dag høre /*ɪnc*/ i enkelte deler av Trøndelag (jf. Dalen 2008: 23f.). Ved siden av /*ɪc*/ har vi varianten /*ɪkə*/, som er et senere innlån. Som Reitan (1922: 24) sier, har dette trekket ”av fremmed innflydelse” (hos Reitan notert *ekke*) tradisjonelt vært brukt utelukkende i emfatisk stilling – ”med sterkt ettertrykk”.¹¹⁷ Reitan (ibid.) antyder videre at *ikke* i ubetont stilling ”vil føles som knot”, og også Fintoft & Mjaavatn (1980: 65) slår fast at varianten hører ”naturlig” hjemme i trondheimsmålet kun i trykksterk posisjon.

---

¹¹⁷ Tilset (1924: 35) omtaler at den tostavete varianten *ittje* kan opptre i strindamål når ordet har ”retteleg sterk tyngd”.

Nektingsadverbet er et høyfrekvent trekk (i enkelte av informantsamtalene belagt rundt 200 ganger), og i materialet som helhet inngår det i en betydelig variasjon. Som ventet finnes det to hovedvarianter, /ɪc/ og /ɪkə/, og med to unntak finnes begge variantene hos alle informanter. I tillegg forekommer en ikke-palatalisert variant /it/ i noen tilfeller, og dessuten finner vi noen få belegg på det som må ses om en apokopert variant av standardformen: /ɪk/ (f.eks. i ytringen /nɔn ɡaŋ i ʉka e: ɪk nɔk/ (*noen ganger i uka er ikke nok*)). Disse variantene har imidlertid så få forekomster at jeg ikke behandler dem som selvstendige varianter her. Både /ɪc/ og /ɪkə/ opptrer for øvrig i klitisert form, som i /ska:ɪc/ (*skal ikke*) og /¹skakə/ (*skal ikke*).

Jeg har ikke gjort noen fullstendig gjennomgang av alle beleggene av nektingsadverbet med tanke på å avgjøre om /ɪkə/ forekommer etter tradisjonelt mønster – dvs. i betonet eller ubetonet posisjon. Dette har flere årsaker: For det første er det snakk om et så stort antall realisasjoner at det ville tatt uforholdsmessig mye tid å gjøre en slik analyse på fullgodt vis. For det annet er det i mange sammenhenger vanskelig å avgjøre om betoningen er av en slik art at et /ɪkə/ kan kategoriseres som ”i tradisjonell posisjon” eller ”i modifisert posisjon”. I noen tilfeller har et /ɪkə/ sterkt trykk og må uten tvil sorteres som ”tradisjonsform”; i andre sammenhenger, for eksempel i klitisert form, kan et /ɪkə/ derimot helt opplagt oppfattes som en moderne realiseringsmåte. Det store flertallet av ytringer ligger imidlertid mellom disse ytterpunktene, og vurderingen av hva som er mer eller mindre akseptabel trondheimsk nektingsbruk, vil i stor grad bli subjektiv. For det tredje opptrer en betydelig del av /ɪkə/-realiseringene i visse faste fraser, der denne varianten later til å være den umarkerte og dermed i mindre grad oppleves som et tradisjonsbrudd. Det gjelder særlig frasen ”egentlig ikke” (/e:ɡɔntli ɪkə/), som blir realisert med /ɪkə/ også av flere av de mest konsekvente /ɪc/-brukerne.

Min gjennomgang av nektingsbruken viser imidlertid med stor tydelighet at /ɪkə/ har blitt et reelt alternativ til tradisjonsformen /ɪc/ for unge trondheimere. Halvparten av informantene bruker /ɪkə/ (eller klitisert form) i mer enn hver fjerde nektning.¹¹⁸ Seks personer bruker /ɪkə/ i mer enn to tredeler av tilfellene, men en helt konsekvent utskifting av /ɪc/ med /ɪkə/ finner vi kun hos to. Ingen informanter er helt /ɪkə/-fri, men en liten håndfull har over 90 % /ɪc/-bruk, og flere av forekomstene av /ɪkə/ hos disse kan dessuten sies å være innenfor det tradisjonelle bruksområdet. Fintoft & Mjaavatns (1980: 64f.) yngste informanter, som riktignok var betydelig

---

¹¹⁸ Her er også ”særtilfellet” Jørgen, som ”snakker oslo” (og følgelig bruker utelukkende /ɪkə/) i samtalen med meg, medregnet.

eldre enn mine (20–36 år), brukte /ɪc/ i 67,5 % av tilfellene.¹¹⁹ Her var det imidlertid en betydelig forskjell på unge voksne med stor yrkeskontaktflate (47 % bruk av tradisjonell variant) og unge voksne med liten yrkeskontaktflate (88 % bruk av tradisjonell variant).

I min informantgruppe er /ɪc/-bruken i gjennomsnitt omtrent den samme som hos Fintoft & Mjaavatn, men her er det betydelige individuelle forskjeller som kan spille sterkt inn når forholdstallene slås sammen. Den meget fåmælte informanten Alkar har for eksempel bare rundt 30 realiserte nektinger, mens Hans og Lisa har rundt 200.

6.2.3.2 Bynavnet Trondheim – og roten *hjem*-

Bynavnet *Trondheim* har en usedvanlig lang og pasjonsfylt historie (jf. f.eks. Lockertsen 2007), og det er fortsatt i dag mange trondheimere som insisterer på å bli omtalt som *trondhjemmer* fra *Trondhjem*. Flertallet av informantene som nevner hjembyen sin ved navn, bruker formen /trɔnheim/ (noen ganger realisert som /trɔnem/), mens om lag en tredel konsekvent sier /trɔnjəm/. I tillegg kommer fire informanter som veksler mellom de to variantene, og dessuten et par som også bruker en tredje form, /trɔnjəm/. Den offisielle skrivemåten ser altså ut til å ha blitt den vanligste uttaleformen blant de yngre, selv om det også er en god del som holder på det som kan kalles tradisjonell bymålsform¹²⁰.

Roten *hjem*- forekommer hyppig i materialet – både frittstående som substantiv (*hjem*), adverb (*hjem* og *hjemme*) og i sammensetninger. Denne blir uten unntak realisert som /jəm/, både i substantiv, adverb og ord som /jəmant/ (*hjemmefra*¹²¹) og /jənum/ (*hjemom*). Nysted oppgir i sitt manuskript *hæim* som tradisjonsform (Henriksen 1976: 388), og denne varianten har også vært vanlig i Strinda og på Byneset. Leinstrand har derimot hatt *hem* (Lauglo 1957: 112). Vanvik (1966: 48) oppgir derimot /jəm/ som trondheimsform, og mye tyder på at denne nå er enerådende blant den yngre generasjonen av trondheimere.¹²² /heim/ opptrer riktignok fortsatt i stedsnavn; både /heimdaɾ/ (*Heimdal*), /ra:nheim/ (*Ranheim*) og /strɪnheim/ (*Strindheim*) har mange belegg i materialet, men som selvstendig appellativ finner vi kun /jəm/.

---

¹¹⁹ Fintoft & Mjaavatn (1980) tar ikke høyde for at ”normalmålsforma” /ɪkə/ kan inngå som tradisjonsvariant i trondheimsmålet, og ”tradisjonell bruk” innbefatter derfor kun /ɪc/.

¹²⁰ Nysted bruker ”Trunhjem” i sitt manuskript (jf. Dalen 2006: 70).

¹²¹ Reinhammar (1991) argumenterer for at preposisjonstypen med *-ant* går tilbake på *-an* + *etter*. Den semantiske betydningen til /jəmant/ mener jeg likevel i denne sammenhengen er ”hjemmefra”.

¹²² Hoel (1915: 18) framholder allerede i 1915 at det ”danske ord” *jæmm* fullstendig har fortrenget andre varianter blant ”voksne inden de høiere klasser” i Kristiansund. Det er nok grunn til å tro at varianten /jəm/ har vært sterkt til stede også i Trondheim på denne tiden.

6.2.3.3 Noen diffuse paradigmer – *holde, vokse, se, si og velge*

Noen av de mer frekvente verbene i materialet har en betydelig grad av variasjon i bøyingsparadigmet. Det gjelder særlig *holde, vokse, se, si* og *velge*, og jeg skal her gå nærmere inn på hva variasjonen går ut på i hvert av tilfellene.

Holde (norr. *halda*) har ifølge flere kilder i lang tid hatt et nokså diffust paradigme, eller kanskje flere parallelle paradigmer, i trondheimsområdet. I sin beskrivelse av strindamålet fører Tilstet (1924: 32) opp følgende mønstre: *hallj'* (*hållj*) – *bellj* – *bellj'* (*belljt'*) – *bellji* (*hållji*). Og i tillegg: *hållj'* – *hållj* – *hålljt'* – *hålljt*. Lauglo (1957: 119) oppgir *hijll* som preteritumsform, *hajll* som imperativ og *hijlle* som partisipp i Leinstrand, og Dalen (1978: 17) nevner *hålljt* som en vanlig fortidsform i Trondheim. Vi kan altså se et tradisjonelt sterkt bøyingsmønster, riktignok med en viss variasjon, og i tillegg et rent svakt mønster, som i stor grad stemmer over ens med både bokmålsnormen og sentraløstlandske talemål. Denne påvirkningen fra skriftspråket på redupliserende verb (som bl.a. *holde*) kommenterer også Hoel (1915: 52) for kristiansundsmålets del. Han setter opp paradigmet *hållj–hellj–håhlt–håhlt*, men framholder samtidig at denne verbøyningen ”viser liten fasthet”.

I mitt materiale finnes en rekke eksempler på slik ”liten fasthet”, og både i infinitiv, presens, preteritum og perfektum partisipp er det variasjon. Infinitivformene er /heʎ/ og /hɔʎ/, og de samme blir også brukt for presens. Preteritumsformer er /heʎc/ og /hɔʎc/ (og /heʎc/ og /hɔʎc/) ¹²³, og de samme går igjen som partisipp (med unntak av /heʎc/). Nå er det de færreste av informantene som bruker alle tider av dette verbet og dermed presenterer hele paradigmet i løpet av samtalen, men mange har to av dem, og det ser ut til de fleste kombinasjoner er mulige.

I infinitiv er fordelingen mellom den skriftspråkinspirerte /hɔʎ/ og den mer tradisjonelle presensformen /heʎ/ omtrent lik, og med to unntak holder informantene seg konsekvent til én av variantene. Varianten med *a*, som er tradisjonsform i store deler av byens omland, finnes ikke i materialet.

I presens står formen /heʎ/ atskillig sterkere, men nær en tredel av gruppen bruker også /hɔʎ/. Et par informanter benytter begge formene. Presensformen med /ɔ/ mener jeg må ses i sammenheng med bokmålets og standardtalemålets *holder* (/høʎr/). Trondheimerne adopterer vokalkvaliteten, men beholder den tradisjonelle enstavete formen og danner dermed en *kompromissvariant*.

---

¹²³ Realisasjonene med ustemt palatal lateral er i det hele tatt så få at jeg i det videre velger å se denne varianten under ett med den stemte.

I preteritum og perfektum er varianten /hølc/ den absolutt dominerende; bare en håndfull bruker /hehc/, og én av disse bruker dessuten begge variantene som partisippform. Vi kan ellers se at de som bruker /hehc/ som fortidsform, i høy grad velger varianten med *e* i infinitiv eller presens.¹²⁴ Det er for øvrig verdt å merke seg at det kun er strukturelt sett *svake* former som blir brukt. Former fra det tradisjonelt sterke paradigmet, som f.eks. *bellj'* og *bellje*, finnes ikke i materialet. Tendensen til å bøye *holde* svakt, som både Hoel og Tilset omtaler fra ulike deler av det trønderske dialektområdet,¹²⁵ ser altså ut til å være meget sterk blant unge trondheimere, men fortsatt er det få som har gått helt bort fra vokalveksling og holder på /o/ som rotvokal i alle tempus.

Bøyningen av *vokse* (norr. *vaxa*) har mange av de samme endringstendensene, blant annet ved at det svake mønsteret trenger inn i fortidsformene også her. Tilset (1924: 32) setter opp paradigmet *væks' – væks – vaks – veksi (vakxi)*, og de tradisjonelle infinitivs- og presensformene finner vi også igjen i mitt materiale, som /væks/. I infinitiv finner vi imidlertid også varianten /vøks/ hos et lite antall informanter, noe som kan ses som en apokopert versjon av standardformen. Det er ikke veldig mange belegg på presensformen, men den er i alle tilfellene /væks/. I preteritum ser vi at det svake mønsteret har tatt over, for den apokoperte formen /vøkst/ er enerådende. Den samme formen er også mye brukt som partisipp, men her finner vi i tillegg /vøksə/ og /vøksə/, dvs. en videreføring av den sterke bøyningen, men med en vokalkvalitet som iallfall i det sistnevnte tilfellet er tatt fra det svake mønsteret. Tendensen til å danne partisipp analogisk med /o/ eller /u/ som rotvokal er for øvrig omtalt som karakteristisk for mange bymål langs kysten, og Dalen (1978: 17) antyder at bergensmålet kan være opphavet til dette (jf. også Hoel 1915: 12). Hoel (op.cit.: 52) oppgir *vokse* som den vanlige partisippformen i Kristiansund, og det er grunn til å tro at dette har vært en variant også i trondheimsmålet i lang tid – etter mønster av blant annet /sløpə/ (*sluppet*), /løgə/ eller /løgə/ (*ligget*) og /søtə/ eller /søtə/ (*sittet*). Tendensen i bøyningen av *vokse* er altså noe av den samme som for *holde*: Vokalvekslingen holdes delvis i hevd, men fortidsformene går i høy grad inn i et svakt mønster og får samme rotvokal som standardformen.¹²⁶ Vi finner noen belegg på sterk partisippform, men også her er den tradisjonelle vokalvekslingen gitt opp.

¹²⁴ Det er som nevnt få informanter som bruker dette verbet i mer enn to tider, og det er derfor vanskelig å se klare mønstre på dette punktet.

¹²⁵ Venås (1967: 328) nevner at svak fortidsdannelse med *å* er vanlig i Nord-Norge, ”ikkje sjeldsynt” i Vika og ytre deler av Telemark og Agder, og det er også notert fra Fosen.

¹²⁶ Vensås (1967: 307) omtaler at svak bøyning med ”rotvokalismen å som i Dansk” er kjent fra bymål langs kysten fra svenskegrensen til og med Haugesund.

Verbet *se* (norr. *sjá*) har på et relativt tidlig tidspunkt fått en egen ”bymålsvariant” i infinitiv, nemlig /ʃe:/, som Dalen (1990b: 208) forklarer som en kompromissform der tradisjonsformen /ʃo:/ og skriftspråkets *se* har fusjonert.¹²⁷ Presens har tradisjonelt vært /ʃe:r/, og Tillet (1924: 30) oppgir videre *såg* og *sjett* som fortidsformer. I målprøven fra Trondheim i *Norske målføretekster* (Beito 1967) lar Vanvik *såg* stå som representativ for ”nyare bymål”, mens Venås (1967: 243) oppgir *så* som trondheimsform. Som mange andre partisipper har også dette fått *-dd* i bymålet, slik at /ʃed/ har vært den vanlige formen i bymålet.

Hos mine informanter finner vi betydelig variasjon i både infinitiv, presens og perfektum partisipp. De relativt få beleggene av preteritumsformen er imidlertid identiske: /so:/ ser ut til å ha tatt over for /so:g/. I infinitiv er /ʃe:/ den absolutt dominerende varianten, men vi finner også en god del tilfeller av /se:/, og et par informanter bruker /ʃo:/. Infinitivsformen var for øvrig også et sjekkpunkt i *adresa.no*-testen, men der viste resultatene at varianten /ʃe:/ med omtrent 50 % tilslutning ikke ruvet så klart over de andre variantene. /ʃo:/ stod sterkere og fikk større oppslutning enn /se:/ både blant de yngste og i materialet som helhet. /se:/ stod derimot fram som en ”sentrumsform”, og det er denne som er nest mest brukt av mine informanter.

I presens dominerer tradisjonsformen /ʃe:r/, men en liten gruppe bruker /se:r/. Partisipp finnes i fire varianter: Den dominerende er /ʃed/, noen få tilfeller av /set/ og /ʃet/, og én informant bruker /sed/. Varianten /ʃet/ blir som nevnt oppført som tradisjonsform av Tillet (1924: 30), men det er likevel ikke gitt at denne oppleves som den ”bredeste” av de fire (jf. 6.2.2.7). Den kan også forstås som en modifisering av tradisjonstrekket *-dd* i retning av standardnormen. Med ett unntak er det ingen blanding av former med initial /ʃ/ og former med initial /s/ hos den enkelte informant (dvs. der dette er aktuelt; preteritum har som nevnt kun varianten /so:/). De som holder seg til det standardnære paradigmet /se: – se:r – so: – set/, er altså i høy grad konsekvente, og det samme gjelder også de som bruker tradisjonelle lokale varianter, selv om alternativene her er noe flere.

Bøyningsmønsteret for verbet *si* (norr. *segja*) ser også ut til å være påvirket av skriftnormen eller standardtalemålet, nærmere bestemt på de punktene der det ikke allerede er sammenfallende med ”normalparadigmet”, nemlig i infinitiv og presens. Tillet (1924: 34) setter opp følgende paradigme for verbet i tradisjonelt strindamål:¹²⁸ *sai’ – sai – sa – sakt*, og de standardlike formene i

¹²⁷ Venås (1967: 242) oppgir også *se* som kjent fra Trondheim (ved siden av *sjá*).

¹²⁸ Hoel (1915: 55) fører opp *set – set(e) – sa – sakt* som tradisjonsformer i bymålet i Kristiansund. Nysted (Henriksen 1976: 374) har også tostavet presensform (*sai’e*).

preteritum og perfektum partisipp har ingen varianter i materialet fra informantsamtalene.

Tradisjonsformene er derimot svært sjeldne i infinitiv og presens. Vi finner kun *to* belegg på varianten med diftong: /sei/ blir altså brukt som infinitivsform ved to tilfeller. Alle andre som bruker infinitiv av *si*,¹²⁹ realiserer det som /si:/ – dvs. i samsvar med bokmålsnormen og standard østnorsk. Den samme formen – altså uten final *-r* – finner vi også i presens hos det store flertallet av informantene, men samtidig er det en gruppe som bruker /si:r/. Denne varianten er trolig tillaget i analogi med mønsteret for andre ”kortverb” som *ta–tar*, *stå–står* og *gå–går*.¹³⁰ Her har vi altså *ikke* fått en tostavet form som den i standardtalemålet og bokmålsnormen, men en nylaging der tradisjonell enstavet form er videreført.

Velge (norr. *velja*) er belagt bare i om lag halvparten av intervjuene, men de realisasjonene som finnes, viser tydelig at også dette verbet har fått et ganske annet bøyingsmønster enn det som er beskrevet i eldre kilder. Tilstet (1924: 33) oppgir *væl' – væl'e – vælt' – vælt'*, med fortidsformer med *-ld* som alternativ.¹³¹ Hoel (1915: 55) fører opp *væŕt – væŕte – væŕrt – væŕrt* som det tradisjonelle paradigmet for kristiansundsmålet, og tilsvarende mønster finnes også i andre talemål i Trondheims nærrområde.

I mitt materiale er det få former som stemmer helt overens med disse tradisjonsmønstrene. I infinitiv og presens finner vi uten unntak realisasjoner *med g*, noe som tyder på påvirkning fra bokmålsnormen eller standard østnorsk uttale.¹³² Vokalkvaliteten er imidlertid gjennomgående den tradisjonelle /æ/, så det er ikke snakk om noen full overtakelse av standarduttalen. Realiseringen av *l* varierer mellom /l/ og /ɾ/, slik at vi finner både /vælg/ og /værg/ i infinitiv, og /vælgə/ og /værgə/ i presens. I fortidsformene er det velare elementet med i storparten av tilfellene – i varianten /vælt/ (både pret. og part.), men vi finner også varianter der *g/k* ikke blir realisert:¹³³ /valt/, /vælt/ og /vælt/. Den sistnevnte formen, som for øvrig forekommer kun hos én informant, er det nærmeste vi kommer de tradisjonelle fortidsformene.

¹²⁹ I noen av informantsamtalene er det vel å merke ingen belegg på verken infinitiv eller presens av *si*. Det er dessuten svært få informanter som har så mange belegg av denne variabelen at vi kan si noe entydig om intra-individuell variasjon.

¹³⁰ En lignende utvikling finner vi for noen andre enstavete verb som tradisjonelt ikke har *-r*-presens i trondheismålet. Enkelte informanter opptrer tidvis med for eksempel /ji:r/ (*gir*), /træ:r/ (*tror*), /bry:r/ (*bryr*) og /bʀi:r/ (*blir*). ”R-innsettingen” i *si* kan også ses som en analogi til dette mønsteret.

¹³¹ Selv om dette ikke er spesifikt markert, er uttalen av *l* og sambandet *lt* (og *ld*) her høyst trolig retrofleks, noe også opplysningene hos Bakken (1948: XV) antyder.

¹³² Som et argument for at det er standardtalemålet og ikke skriftspråket som har størst påvirkning i denne sammenhengen, kan vi bruke utviklingen i infinitiv og presens av *følge* og *velge* hos mine informanter. Begge verbene har *lg* i bokmål, men bare *følge* uttales *g*-løst i standarduttalen, dvs. /følə/ og /følər/, men ikke /velə/ eller /velər/. I materialet mitt finner vi som nevnt *g* uttalt i modifiserte varianter av *velge*, mens modifisert variant i infinitiv og presens av *følge* er /føl/ og /følə/, dvs. *g*-eliminering i samsvar med standarduttalen (jf. f.eks. Berulfsen 1969: 112).

¹³³ Denne uttalen er også vanlig i flere sentraløstlandske talemål (jf. også Berulfsen 1969: 354).

Vokalkvaliteten er bevart, men *lt*-sambandet blir ikke retroflektert og stemmer slik sett mer overens med standarduttalen.

6.2.3.4 Utviklingen i tradisjonelle *kv*-ord

Den norrøne konsonantgruppen *hv*- har tradisjonelt gått over til *kv*- i trøndermålene. Former som *kvæl'ving* og *kvite* i Nysteds manuskript (Henriksen 1976: 427, 435) antyder at *kv*- var det normale i eldre trondheimsmål. I *grammatiske* ord (pronominale og adverbiale ord) har utviklingen av *hv*- vært mer uensartet, og vi finner stor formvariasjon også mer generelt innenfor det trønderske området. Nysted oppgir også *kv*- i pronomenet *kva* (op.cit.: 397), men i nyere trondheimsmål har *v*-en falt bort i slike ord, slik at vi får /ka:/ (*hva*), /kur/ (*hvor*) og /kæm/ (*hvem*) mfl. (jf. Dalen 2006: 76, Tilset 1924: 23f.).

Ikke overraskende er det de grammatiske (adverbiale og pronominale) ordene som forekommer hyppigst i mitt materiale, og det er derfor hovedsakelig de som her blir brukt for å belyse *kv*-sambandets status i moderne trondheimsmål. De få eksemplene på *leksikalske* ord viser en entydig eliminering av *kv*: Vi finner /vit/ og /vitə/ (*hvite*), og /vitlə/ (*hviler*).

Pronomenet *hver*/-t finner vi i informantmaterialet nesten utelukkende som /væ:r/ og /væt/. I tillegg kommer et par belegg på /kvæ:r/, en form som blant andre Dalen (1990b: 208) ser som et kompromiss mellom tradisjonsformen *kvar* (jf. Tilset 1924: 25) og den sentraløstlandske uttalen av *hver*. Den massive overvekten av *k*-løs variant rimer i dette tilfellet godt med funnene fra *adressa.no*-testen. Der oppgav godt over 80 % av de yngste informantene at de bruker ”vær”, og andelen er enda større i min informantgruppe.

Hverandre er for øvrig belagt kun som /værandrə/, dvs. en meget standardnær uttale uten palatalisering.

For *hva* er tradisjonsformen /ka:/ derimot atskillig mer dominerende, men vi finner også noen få eksempler på /va:/, dvs. det som er den vanlige sentraløstlandske uttalen av dette pronomenet.

Hvordan er realisert på en rekke måter i materialet, og et slikt mangfold har ifølge Dalen (1990b: 208) en lang historie i trondheimsmålet. Varianten /kuɔn/, som gjerne blir forklart som et blandingsprodukt mellom tradisjonsform (*kolles*) og skriftnær form (*hvordan*), er i bruk av mange av informantene, og hos enkelte representerer den også *hvilken* eller *hva slags*.¹³⁴ Dette er

---

¹³⁴ I flere norske talemål brukes samme leksem både som nominal modifikator/determinativ og som setningadverbial (jf. Vangsnes 2008), men bruken av /kuɔn/ i begge sammenhenger i trondheimsmålet må betegnes som et nokså nylig fenomen.

tilfellet i fraser som /kuɔ̃ɑn sku:rə/ (*hvilken skole*) og /kuɔ̃ɑn vænər/ (*hva slags venner*). I tillegg forekommer /kusɲ/ og /kus/ hyppig hos mange av informantene. /vuɔ̃ɑn/ er belagt hos bare én informant, og det samme gjelder /ɔ̃sɲ/, som vedkommende for øvrig bruker for både *hvordan* og *hvilken*.

Hvem finner vi i tre varianter, og også her er tradisjonsformen, dvs. /kæm/, den helt dominerende. /kem/ blir brukt av én informant, og vi finner ellers et par forekomster av /væm/.

Også /kur/ er nesten uten alternativer. Vi finner riktignok /vur/ hos et par informanter, men tradisjonsformen må her sies å være den absolutt dominerende. *Hvorfor* er generelt dårlig belagt, men vi finner både /kufør/ og /vurfør/.

6.2.3.5 Utviklingstendenser i partisipp av *å være*

Nedtegnelsene hos Nysted (Henriksen 1976: 435) antyder, selv om de ikke er glassklare, at *å være* i lang tid har hatt flere partisippformer i trondheimsmålet. Nysted fører opp ”væ’r[^]t,¹³⁵ ve’ren, vo’ren”, og selv om de to siste variantene neppe kan være supinumformer, tyder denne ”helgarderingen” på at det har eksistert en viss variasjon. ”Ve’ren” må vi se i sammenheng med variantene ”verre” og ”verri”, som er kjent fra både Leinstrand (Lauglo 1957: 118) og Strinda (Tilset 1924: 30). Formen ”vor’en” må henge sammen med varianter med /u/ (eller /ɔ̃/) som rotvokal (/vɔ̃ri/, /vurə/ mfl.) som både er oppført hos Tilset (ibid.) og ellers er omtalt som tradisjonsformer (jf. f.eks. Dalen 1978: 17)¹³⁶. Nysteds tredje alternativ, ”væ’r[^]t”, finner vi igjen blant det Venås (1967: 211) omtaler som sterke partisippformer med svakt bøyingsmønster. Disse har tradisjon fra Vika (dvs. oslofjordområdet), og varianten *vært* har som kjent blitt del av bokmålsnormen. *Vært* har også vært kjent fra andre eldre beskrivelser av bymål, ifølge Venås (ibid.), noe altså Nysteds oppføring klart viser.

I *adressa.no*-testen fikk varianten *vært* oppslutning fra mer enn to tredeler av respondentene, og overvekten var enda noe større blant de yngste informantene (jf. kap. 5.4.1.2). Denne fordelingen kan vi gjenkjenne i materialet fra informantsamtalene, selv om beleggene ikke er veldig mange: /vurə/ er brukt av en liten håndfull informanter, et par bruker begge variantene, men det store flertallet bruker /væt/.

¹³⁵ I de tilfellene der en form representerer en forkortelse sammenlignet med eldre ortografi, markerer Nysted bortfallet med cirkumfleksaksent (^) (jf. Dalen 2006: 66).

¹³⁶ Jamfør også den tidligere omtalen av tendensen til analogisk danning av partisipp med /u/ eller /ɔ̃/ (kap. 6.2.3.3).

6.2.4 De stabile lokale trekkene

Som nevnt ovenfor (kap. 6.2) er det store deler av informantenes språk som her forblir ukommentert, rett og slett fordi det er minimal variasjon å påvise internt i materialet. På flere sentrale punkter er ”særlingen” Jørgen (jf. kap. 8.2.12), som altså har skiftet til et sentraløstlandsk talemål, den eneste som ikke holder seg til de tradisjonelle paradigmenes, og jeg ser det som lite fruktbart å bruke plass på å drøfte hans realisasjoner som ”brudd” på det trondheimske.

Hvis man sammenligner med de eldste kildene, det vil i hovedsak si Nysteds manuskript fra 1700-tallet, kan vi naturligvis si at dagens unge trondheimers talemål avviker fra eldre mål på en mengde punkter. Det er likevel ikke snakk om gjennomgripende systemendringer, og mange av mønstrene som Nysted skisserer, er fortsatt gyldige, selv om de i en del sammenhenger har mer til felles med varieteter som i dag oppleves som ”bonat”, dvs. dialektene i bygdene omkring Trondheim (jf. Dalen 2006: 78).

I substantivbøyningen, som naturlig nok berører store deler av materialet, finner vi for eksempel få avvik fra de tradisjonelle mønstrene. Plural på *-a* (ubest.) og *-an* (best.) blir gjennomført i alle de store substantivklassene, og det samme mønsteret er dessuten produktivt i den forstand at det brer seg til ”avvikende” klasser. Dette gjelder både historisk *e*-klasse, som omtalt i kapittel 6.2.2.1, og ellers også for nøytra, der det tradisjonelle mønsteret tilsier *null*-ending i ubestemt form: f.eks. /pʊŋta/ (*punkter*), /kuntʊra/ (*kontorer*) og /araŋʃemaŋa/ (*arrangementer*). Enstavete nøytra som ender på vokal, blir for øvrig fortsatt bøyd med *-r* i ubestemt plural (f.eks. /br̥a:r/ (*blader*), /kr̥æ:r/ (*klær*) og /tr̥æ:r/ (*trær*)), noe som i trøndersk sammenheng lenge har vært et bymålssærdrag.

Verbsystemet hos mine informanter er, når vi ser bort fra de forholdene som er presentert ovenfor, heller ikke nevneverdig forskjellig fra det som er beskrevet tidligere. Apokoperingen som ofte blir trukket fram som et særtrekk ved trøndersk (og nordlige mål mer generelt), videreføres i svært stor grad, noe som kommer til syne både i infinitiv av de aller fleste verb og i preteritum av en lang rekke svake verb. En annen form for ”avhogging” finner vi i presens av en stor gruppe verb, der final *r* blir utelatt. Vi ser tendenser til at denne *r*-en blir ”gjeninnført” i enkelte enstavete verb (jf. fotnote til kap. 6.2.3.3), men med dette marginale unntaket, er *r*-reduksjonen systematisk gjennomført.

Apokopering gjennomføres tradisjonelt også i adjektiver som står predikativt, og i mitt materiale tyder alt på at dette trekket blir opprettholdt. Vi finner for eksempel frasene /d̥æm e ft̥ɪŋk/ (*de er flinke*) og /aɫ d̥æm s̥ɔm e nɔʃk/ (*alle de som er norske*). Også i komparativ gjennomføres tradisjonell apokopering av utlydende vokal i svært høy grad (f.eks. i /fi:n̥ə:/ (*finere*) og /n̥ærmar/

(*nærmere*)). Apokopering av svake feminina i ubestemt form ser imidlertid ut til å ha blitt mindre produktiv (jf. kap. 6.2.2.3), dvs. at overgangen /fʰaskə/ > /fʰask/ ikke er like selvskreven som den tradisjonelt har vært.

Jeg har i det foregående omtalt flere tradisjonelle *senkningsfenomener* som står svakt i materialet mitt (bl.a. overgangene *i>e* (6.2.1.2) og *y>ø* (6.2.1.3)). Senkningen av (hovedsakelig kort, men også lang) *e* til *æ* later imidlertid til å være mindre markert, og gjennomføres i svært stor grad av alle informantene (med unntak av Jørgen).¹³⁷ I motsetning til de andre vokalovergangene kan *e>æ* fortsatt anses som *produktiv*, og i materialet finner vi belegg på relativt nye lånord som /spæktər/ (*spekter*, n.), /kræts/ (*krete*, m.), /sæntral/ (*sentral*, adj.) og /træ:niŋ/ (*trening*, f.). Et prov på hvor ”normal” eller ”obligatorisk” overgangen fra *e* til *æ* oppleves for yngre trondheimere, ser vi hos informanter som tidvis depalataliserer. Foran palatale kvaliteter blir vokalsenkningen *e>æ* tradisjonelt ikke gjennomført (jf. f.eks. /kveʎ/ (*kveld*, m.) og /greŋ/ (*grend*, f.)), men når palataliteten blir utelatt, ”tillates” igjen senkning, og dette blir gjennomført av flere informanter. Vi finner dermed realisasjoner som /grænsŋ/ (*grensen*, f./m.)¹³⁸, /sænt/ (*sendte*, pret.), /æntŋ/ (*enten*, konj.) og /hænəs/ (*hennes*, poss.) der vi tradisjonelt ville hørt /greŋsŋ/, /seŋc/, /eŋcŋ/ og /heŋəs/ (jf. også kap. 8.2.7).

De delene av pronomen- og possessivinventaret som blir brakt på bane i informantsamtalene, viser at det også her er stor stabilitet. Som tidligere nevnt er pronomenene i andre person plural – ikke overraskende – veldig dårlig belagt i materialet (kun med et par tilfeller av objektformen /døkər/ (*dere*)). De fleste andre former er derimot mer frekvente, og hvis vi sammenligner med oppsettet hos Dalen (1978: 15), er det lite som avviker. Dalen fører opp *hannjes* som eneste possessiv for 3. pers. sg. m., mens mitt materiale i tillegg omfatter varianten /həŋs/. Denne formen er oppgitt som sideform hos Tilset (1924: 22), og det er grunn til å tro at den har eksistert i bymålet i lang tid. Videre medfører depalatalisering at det oppstår kovarianter av enkelte former (bl.a. /han/ (*han*) og /hənəs/ (*hennes*)). Både Dalen (1978: 15) og Tilset (1924: 20) nevner *ho* som en sideform til *hu*, og i *adresa.no*-materialet kom det fram at om lag en seksdel av informantene bruker *ho*. I informantmaterialet finnes det ikke spor av andre former enn /hæ:/.¹³⁹

¹³⁷ Nesse (2008: 107f.) antyder likeledes at ulike senkningsfenomener i bodøområdet er forbundet med forskjellig *markert*. Overgangen fra kort *i* til *e*, som blant annet gir produktet ”fesk”, oppleves som ”for breit”, mens kort *e* til *æ* (f.eks. ”fem”>”fæm”) er mindre iørefallende.

¹³⁸ Leksemet *grense* har nok tradisjonelt vært femininum i trondheimsområdet (dvs. realisert som /greŋs(ə)/-/greŋsa/), men i faste fraser som ”på grensen” og ”over grensen” (som det aktuelle eksempelet for øvrig inngår i) er også maskulinum mulig.

¹³⁹ Da er vel å merke *hun*-brukeren Jørgen utelatt.

Suprasegmentale forhold som intonasjonsmønster og andre tonale særtrekk har liten plass i denne studien – ikke minst fordi slike elementer gjerne krever helt spesielle analyseverktøy. På generelt grunnlag mener jeg likevel å kunne fastslå at alle informantene – igjen med unntak av Jørgen – bruker det som allment gjenkjennes som trøndersk intonasjon. Ifølge Nilsen (1992: 84–127) karakteriseres denne av forsinket realisering av fraseaksenter og en utstrakt bruk av foteksterne stavelser.

6.3 Oppsummerende om tendenser i variasjonen

«vil tru at dæm flæstan snakke sånn som mæ»

Gjermund (informantsamtale)

Når materialet fra informantsamtalene rulles ut i hele sin bredde, kan man finne en rekke former for variasjon på mikroplanet. Like fullt er hovedinntrykket at informantene – med ett unntak – er forbausende *samstemmige*. Dette har vært en medvirkende årsak til at jeg i denne studien ikke opererer med språklige variabler i klassisk forstand (jf. kap. 4.5.4). Noen ganske få språktrekk er av en slik art at de kunne fungert fullt ut som kvantifiserbare språklige variabler, det gjelder blant annet palatalitet og distribusjon av /ç/–/ʃ/. Men for de aller fleste variasjonsfenomenene som er omtalt i dette kapitlet, gjelder det at de ikke er frekvente nok hos tilstrekkelig mange informanter til at de blir hensiktsmessige som allmenne jamføringspunkter. Enkelte informanter har for eksempel ingen eller bare et par belegg på noen av trekkene som viser stor variasjon i materialet som helhet. Dette er tilfellet for en rekke av de aktuelle variablene, og det blir derfor vanskelig å gjøre sammenligninger som favner hele informantgruppen og alle variasjonsfenomener. Det blir også problematisk å etablere et klart bilde av hvilke varianter som eventuelt opptrer sammen, dvs. inngår i klynger, ettersom det er så store individuelle forskjeller på hvilke trekk som er belagt mer enn med enkeltstående forekomster. Ved å behandle hele materialet under ett har det likevel vært mulig å få et inntrykk av hvilke varianter som er de ”normale”, dvs. som har oppslutning av flest informanter, og hvilke som er mer marginale og markerte (jf. nedenfor). En slik *holistisk* tilnærming har vært nødvendig for å lage de individuelle språklige profilene som står sentralt i kap. 8.

Også innsamlingene i forbindelse med Talemålsundersøkelsen i Bergen (TUB) i slutten av 1970-årene viste en oppsiktsvekkende språklig homogenitet blant unge språkbrukere (jf. Nesse 1994: 21). Det ble konstatert forskjeller mellom eldre og yngre generasjoner, og flere former for variasjon innenfor den eldre generasjonen, men de unges språk var svært homogent. I Nesses egen studie av talemål i Bergen var også hovedmønsteret preget av homogenitet. Det

overveldende flertallet av informanter hadde en grunnstamme i språket som var lik; de holdt seg til tradisjonelle lokale former, men med enkelte modifiserte innslag (op.cit.: 143f.).

Mitt materiale fra Trondheim er naturligvis for lite til å si noe sikkert om graden av språklig homogenitet i hele ungdomssegmentet, men etter mitt syn finnes det klare indikasjoner på at unge trondheimere inngår i en språklig sett *fokusert* tilstand. Termen ”fokuset” (eng. ”focussed” i motsetning til ”diffused”), som gjerne føres tilbake til Robert Le Page (Le Page & Tabouret-Keller 1985: 181f., Le Page 1978), betegner i denne sammenhengen en situasjon preget av en relativt enhetlig og sosialt samlende språknorm (jf. også Gardner-Chloros 1995). Slik ungdommene selv framstiller det (jf. kap. 6.1), råder det en relativt sterk lingvistisk konformisme blant dem, og de språklige realisasjonene viser også at variasjonsrommet er nokså begrenset (jf. 10.2). Mange av trekkene som inngår i variasjon, er velkjente fra tidligere litteratur, men noen av dem later til å ha blitt fokusert på den måten at variabiliteten har blitt minimal. Det gjelder for eksempel sambandet *rē*, som nesten uten unntak realiseres som /rk/ av mine informanter (jf. 6.2.1.1). De tradisjonelle kovariantene /rk/ og /ʃk/ framstår derimot som *markerte* alternativer som er i bruk i svært få tilfeller eller helt spesifikke kontekster. Å snakke om grader av *markert* i lingvistisk sammenheng er på mange måter en problematisk affære (jf. f.eks. Auer et al. 1998, Kerswill & Williams 2002), ikke minst fordi det nødvendigvis involverer en sterk grad av subjektiv evaluering. Jeg mener likevel at går an å rangere en del av variasjonselementene i mitt materiale som mer eller mindre ”normale” på bakgrunn av bruksfrekvens og utbredelse i informantgruppen. Med andre ord er det mulig å identifisere en *umarkert* variasjon på én side, og på den annen side variasjon der enkelte varianter framstår som klart *markerte*. Eksempler på den første typen er:

- Perfektum partisipp-form av en gruppe enstavete verb (jf. kap. 6.2.2.6): Her later det til at motsetningen mellom *-dd*-varianter og *-tt*-varianter er lite salient.
- *-e/-en*-plural av historisk *e*-klasse-feminina ser også ut til å være et relativt ”normalt” tradisjonstrekk, selv om vi også finner *-a/-an* som kovariant.
- Bøyningsuffikset i komparativ varierer sterkt mellom *-ar* og *-er*, og selv om *-er*-formene er i flertall, opptrer de ofte side om side med *-ar*-varianter, og denne variasjonen synes å være relativt lite markert.

Eksempler på variasjonsfenomener med klart *markerte* varianter er:

- Historisk *rð*-samband blir nesten uten unntak uttalt /r/. Realisasjon som retrofleks flap (/ɾ/) framstår dermed som meget markert.
- Historisk kort *i* senkes svært sjelden til *e*, slik det tradisjonelt har blitt gjort i trondheimsmålet. Former med senket vokalkvalitet stikker seg dermed klart ut som ”brede”.
- Retroflektering av initiale samband med *s* + *konsonant* (jf. 6.2.1.7) framstår som et tydelig markert trekk som også betinges av tematiske forhold.

For en rekke trekk er det imidlertid vanskelig å utlede hva som kan sies å være *konsensus*-former, og hva som er det ”avvikende” basert på frekvens i materialet som helhet. I de individuelle analysene (kap. 8) har jeg derfor i mange tilfeller måttet gjøre mer intuitive avveininger for å skissere grader av ”bredhet” eller ”finhet” i den enkeltes språklige profil.

7 ”Dårlig norsk” i Trondheim

«han va kvit i håret og svart i munn»

Fritidsklubbansatt
(Saupstad, nov. 2006)

7.1 Fenomenet ”dårlig norsk”. På sporet av en etnolekt?

Jeg har tidligere vært inne på at Trondheim som språksamfunn har lange tradisjoner for multilingvale innslag (jf. kap. 2). De siste tiårene har imidlertid denne flerspråkligheten tiltatt betraktelig som følge av økt innvandring, og dagens trondheimske språklandskap er trolig mer mangfoldig enn noensinne. Rundt åtte prosent av innbyggerne har fremmedspråklig bakgrunn, og i kommunens grunnskoler undervises det i til sammen over seksti språk. Utfallet av en slik situasjon vil naturlig være tallrike og intensive *språkmøter*, og i et lengre tidsperspektiv er det mye mulig at disse medfører ulike former for språklige endringer og nydannelser. Selv om individuell eller samfunnsmessig to- eller flerspråklighet *per se* ligger utenfor rammene for denne studien, er det verken mulig eller forsvarlig å unnlate å ta innover seg den økende lingvistiske pluralismen når lokale språkforhold i Trondheim skal undersøkes. Det fikk jeg også raskt erfare i feltarbeidet mitt etter hvert som det ”ikke-norske” ble tematisert på ulike vis i informantsamtalene. Informanten Leonard var blant dem som bidro til å utvide mitt i utgangspunktet ”norsk-sentrerte” perspektiv. I samtalen med meg kunne han fortelle om det han kalte en ”trend” blant ungdom med innvandrerbakgrunn:

«dæm snakke dårlier enn æ veit at dæm klare [...] plutseli høre æ at dæm snakke næsten reint norsk (.) og en dag snakke dæm rævva norsk».

Det Leonard tematiserer her, er en kodeveksling til en varietet av norsk som enkelte minoritetsspråklige personer bruker ved siden av ”reint norsk”. Denne språklige atferden kan utvilsomt forstås som en kontaktindusert nyskaping innenfor det vi tradisjonelt kaller norsk, og som vi skal se nedenfor, er fenomenet godt kjent for en stor del av informantgruppen. Selv om informantenes beskrivelser av denne språklige atferden er både diffuse og delvis motstridende, er det tydelig at det handler om en atferd som etter hvert har blitt påvist i en lang rekke vestlige bysamfunn med høy grad av flerspråklighet: tidvis bruk av en talestil som oppfattes som typisk for innlærere av et majoritetsspråk. Det vil med andre ord si en varietet av målspråket som strukturelt bærer preg av at innlæreren har et annet morsmål, og som derfor gjerne klinger ”ukorrekt” og ”mangelfull” i den majoritetsspråkliges ører.

7.1.1 Etnolekt, multietnolekt og overskridning – en kort historikk

At ulike former for innlærerfeil (dvs. interferens fra andre språk) kan *fossiliseres* (jf. Selinker 1972) og bli inkludert som en permanent bestanddel av talespråket, ble for alvor gjort til et studieobjekt da man i 1970-årene tok til å utforske den varianten av engelsk som etterkommerne av immigranter til amerikanske byer brukte. Det ble da observert hvordan et slikt språkkontaktprodukt fungerte som identifiseringsmerke for en persons etniske opphav, og selve fenomenet fikk derfor benevnelsen *etnolekt* (jf. Wölck 2002). En etnolekt defineres altså som en variant av et majoritetsspråk som i et visst multilingvalt klima har utviklet særtrekk som markerer språkbrukeren som tilhørende en spesifikk etnisk gruppe med et annet opprinnelig morsmål enn majoritetsspråket. Clynes (2000: 86) versjon av denne definisjonen er: "[...] varieties of a language that mark speakers as members of ethnic groups who originally used another language [...]". Det er verdt å merke seg at etnolekt gjennomgående blir ansett som en varietet av det dominerende språket, altså språket til majoriteten i det aktuelle samfunnet (jf. betegnelser som *perkerdansk*, *blattesvenska* og *Türkendentsch*), og definisjonene rommer derfor normalt ikke kontaktfenomener som interimsspråk (mellomspråk) og andre pidginiserte versjoner av målspråket.

Litteraturen om etnolekter har vokst i takt med at vår del av verden har blitt stadig mer flerkulturell, og det er i all hovedsak storbyssamfunn med høy innvandringsrate som har vært arena for denne forskningen.¹⁴⁰ Etter hvert har også termen *multietnolekt* blitt etablert for å beskrive en talestil som til forskjell fra etnolekten ikke bare kan relateres til én etnisitet eller ett interferensspråk. Både Clyne (2000) og Quist (2000), som var blant de første til å bruke dette begrepet, framhever at *flere* minoritetsgrupper kan bruke samme språklige stil som et felles uttrykk for sin minoritetsstatus, og at det ikke er noe én-til-én-forhold mellom etnisitet og språklig atferd. Prefikset *multi-* antyder med andre ord at varietetten ikke preges av interferens kun fra ett identifiserbart språk, men at den har strukturelle innslag som kan tilbakeføres til flere språk – eller hvor proveniensen rett og slett er uklar.

Den språklige atferden som jeg kom på sporet av i informantsamtalene, synes altså å være en multietnolekt – en varietet av majoritetsspråket (norsk) som personer (i dette tilfellet ungdom i Trondheim) med innvandrerbakgrunn bruker ved siden av den "ordinære" norsken. Informanten Klaus var blant dem som antydte at det lar seg gjøre å skille ut en *stilisert innvandreraksent*: «du har dæm som snakke gebrokkent, og så har du dæm som prøve å lær sæ å snakk gebrokkent». Andre informanter gjorde det imidlertid klart at denne praksisen har ytterligere en dimensjon, noe

---

¹⁴⁰ Det finnes imidlertid også studier av etnolekter som er resultatet av språkkontakt i urbefolkningsområder, som f.eks. Bulls (1991) undersøkelse av samisktalende i Nord-Norge (for øvrig trolig den første som gjør bruk av etnolektbegrepet i norsk sammenheng) og Holmes' (1997) arbeid blant maorier på New Zealand.

Anniken var den første til å berøre. Hun fortalte nemlig om jevnaldrende nordmenn som snakker norsk på samme måte som innvandrere: «døm snakke på en måte samme da (.) enten døm e mørk eller lys». Det at de ”lyse” kan låte som de ”mørke”, må forstås dit hen at multietnolekten også blir brukt av personer som oppfattes som etniske nordmenn. De bruker med andre ord en språkstil som generelt tilskrives en annen sosial gruppe, og som har sitt utgangspunkt i et innlærerspråk, til tross for at de ikke er andrespråksbrukere av norsk. Ved å ta opp en språklig praksis som konnoterer en etnisitet som de selv ikke tilhører, krysser de en sosial grense, noe som uvegerlig bringer spørsmål om legitimitet og autentisitet inn i interaksjonen med andre.

Rampton (1991, 1995) har gitt dette fenomenet navnet ”(code-)crossing” (på norsk ”overskriding”) og senere definert det som

a range of ways in which people use language and dialect in discursive practice to appropriate, explore, reproduce, or challenge influential images and stereotypes of grounds that they don't themselves [...] belong to. (Rampton 1999: 421)

Det er riktignok andre lingvister som har vært inne på denne tanken tidligere: For eksempel kan Fishmans (1977) begrep ”cross-over” ses som en spire til overskridingsteorien, og både Hewitt (1986, 1992) og Kotsinas (1985, 1988) antyder et lignende perspektiv i sine arbeider. Hewitt studerte unge, hvite londonere som i sin samhandling vekslet til en variant av engelsk med innslag fra karibisk kreol, og han snakker i den sammenheng om ”ethno-linguistic cross-over” (Hewitt 1992: 40). Omtrent samtidig med Hewitt beskrev Kotsinas, som den første, tilsvarende fenomen i en skandinavisk kontekst. Hun undersøkte språkforholdene i innvandrer-tette deler av Stockholm, og observerte hvordan ”Hobby-Spaggis” (dvs. svensker som oppfører seg som innvandrere) *krysset grenser* ved å kopiere talestilen til innvandrerungdom (Kotsinas 1992: 58f.).

Det tok imidlertid lang tid før andre skandinaviske lingvister fulgte opp Kotsinas’ forskningsperspektiv. Bortsett fra Aasheims (1995, 1997) undersøkelse av leksikalske lån til norsk fra ulike innvandrerspråk i Oslo, ble det ikke gjort noen større innsats på området før rundt årtusenskiftet. Quist (2000) tok for seg språklig atferd i kulturelt heterogene miljøer i København, og ble som nevnt blant de første til å bruke termen ”multietnolekt”. Senere ble dette et sentralt tema i doktorgradsavhandlingen hennes (Quist 2005), og også multietniske områder i Århus er blitt undersøkt med lignende tilnærming (Christensen 2003). I Sverige ble forskningsprosjektet ”Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer” i 2002 igangsatt som et samarbeid mellom universitetene i Stockholm, Göteborg og Lund, og det har etter hvert avfødt dokumentasjon av multietnisk ungdomsspråk i flere av de største svenske byene (jf. f.eks. Bijvoet 2002, Bodén 2007, Emanuelsson 2005, Fraurud & Bijvoet 2004, Haglund 2005). Det største bidraget til en tilsvarende norsk kartlegging er paraplyprosjektet som mitt arbeid hører inn under,

*Utviklingsprosesser i urbane språkmiljøer*¹⁴¹, som ble startet opp i 2005. Naturlig nok er det delprosjektene i Oslo som har hatt det sterkeste fokuset på flerspråklighet, og både Svendsen (2008a) og Aarsæther (2008) har i den sammenheng sett på overskriding som fenomen (jf. også Opsahl 2009a).

Også i andre deler av Europa og i USA har overskridingsfenomener blitt kartlagt i flerkulturelle storbyområder, og den etter hvert omfattende litteraturen tyder på at multietnolektiske trekk er blitt en del av det språklige repertoaret til stadig flere de siste årene. De fleste av disse studiene antyder hvordan multietnolektisk praksis kan forstås som språkhandling, og mange av fortolkningene som legges fram, kan også knyttes til mitt eget materiale. Det gjelder ikke minst oppfatningen av at overskridingen inngår i en viss *posisjonering* (jf. Davies & Harré 1990, Harré & Langenhove 1999) i et sosialt rom. Posisjonering defineres i denne sammenheng som

[...] the process by which selves are located in conversations as observably and subjectively coherent participants in jointly produced story lines, informed by particular discourses (Davies & Harré 1990: 48).

Kodevekslingen blir altså utnyttet i en diskursiv prosess der maktrelasjoner og styrkeforhold blir forhandlet, og der den språklige ”gebrokkenheten” bidrar til å etablere en viss posisjon.

7.1.2 Et rapportert fenomen. Metodiske utfordringer

Som vi straks skal se (kap. 7.2), er det lett å finne støtte i datamaterialet for at en slik multietnolektisk praksis eksisterer blant unge i Trondheim; flere av informantene forteller villig vekk om hvordan ”dårlig norsk” tidvis blir brukt av både ”ekte” og ”nye” nordmenn, om hva de selv mener om dette, og også om andres reaksjoner på en slik talestil. Det viste seg derimot å være langt vanskeligere å skaffe til veie *empiriske* belegg på denne språkbruken. De færreste var villige til å demonstrere eller eksemplifisere dette, og de som vedgikk å kjenne noen personlig som behersker den multietnolektiske språkstilen, var ikke i stand til – eller villige til – å sette meg i kontakt med de aktuelle informantene.

Hans, som er den eneste av informantene som uforbeholdent erkjenner at han har brukt multietnolekt, nektet plent å vise sine språkferdigheter for åpen mikrofon: «æ får sikkert te det hvis æ vil, men æ orsk’itj (.) det bli så (MUMLING)». Da jeg senere prøvde å få ham til å arrangere egenopptak av samtaler i kompisgjengen, forsvant han for meg, og var ikke å nå verken på telefon eller e-post i flere uker. Historien gjentok seg da jeg prøvde å få informanten Åse til å gjøre opptak i sin vennekrets. Hun sa seg i utgangspunktet villig, men møtte ikke opp da hun skulle få overlevert opptaksutstyr, og var heller ikke å få tak i på telefon. Også Terje gikk med på

---

¹⁴¹ Se prosjektets nettsted: <<http://www.hf.ntnu.no/hf/adm/forskning/prosjekter/UPUS>>.

å skaffe meg enten informanter eller opptak, men jeg måtte etter hvert innse at han ikke kom til å følge opp avtalen, og det hele rant ut i sanden. I mitt fjerde forsøk på å fange multietnolekten på bånd fikk jeg hjelp av en fjern bekjent som er på samme alder som de øvrige informantene og elev ved en videregående skole i Trondheim. Han lånte opptaksutstyr og prøvde iherdig å få foreviget en multietnolektisk stil, men forgjeves. Ingen av hans potensielle hjemmelsmenn ville bidra når de ble gjort oppmerksom på at det dreide seg om en opptakssituasjon. Et femte forsøk ble gjort av en annen bekjent (i 20-årsalderen) som i en samtale om min etnolektforskning erklærte at han kjenner til mange unge trondheimere som snakker på denne måten. Han ville bruke sin velutstyrte mobiltelefon til å gjøre opptak, men etter noen måneder måtte også han innrømme at han ikke fikk noen til å praktisere multietnolekten mens båndet gikk. Senere har jeg ved tre anledninger spontant oppfordret skoleelever jeg har kommet i kontakt med, til å gjøre opptak, men i alle tilfellene har de måttet strekke våpen. Den ene av ”agentene” skriver resignert i en e-post til meg:

De [aktuelle informantene] sa at denne ”dialekten” var noe ungdom med minoritets-bakgrunn kun snakket seg i mellom, ikke med autoriteter som lærere, familie eller språkforskere for den saks skyld.

En annen av disse medhjelperne uttaler på lignende vis at det han kaller ”negerspråk”, ikke er noe som voksne ”trenger å bry seg med”, og han avviser dermed mitt forslag om å gjøre lydopptak. Samtidig nevner han imidlertid at hans egen mor (født 1971) har snappet opp noen trekk ved den aktuelle talestilen, så enkelte voksne har åpenbart en viss tilgang likevel.

Årsaken til at det er så vanskelig å få dokumentert denne stilen i faktisk bruk, ligger altså etter alt å dømme i dens *funksjonelle* karaktertrekk, noe jeg skal gå nærmere inn på nedenfor. Så langt kan vi slå fast at den trondheimske multietnolekten nærmest i sitt vesen utgjør et metodologisk problem for en språkvitenskapelig tilnærming, og at jeg derfor sitter uten primær empiri som kan si oss noe om hva dette språkkontaktproduktet består av strukturelt sett. En deskriptiv studie med vekt på formmessige forhold er med andre ord utelukket, og jeg må i stedet konsentrere meg om å drøfte noen av de *sosiopragmatiske* sidene ved slik språklig atferd. Jeg har altså ingen ”-lekt” å forholde meg til, i den forstand at jeg ikke har muligheten til å analysere en noenlunde velavgrenset talestil i sine enkeltheter på ulike lingvistiske nivå. Derimot må jeg nøye meg med å studere en rapportert stilistisk praksis slik den kommer fram gjennom informantsamtalene. Som vi snart skal se, klarer informantene bare i begrenset grad å gi konkrete beskrivelser av de multietnolektiske praksisformene i Trondheim, og min analyse må derfor konsentreres om denne språklige stilen som en *semiotisk størrelse*. Jeg vil bruke informantenes utsagn til å se på hvordan denne talestilen står i kontrast til andre stiler i samme språkfelleskap, og dermed klargjøre hvilken sosial mening som ligger i en slik praksis. Quist (2008: 50f.) definerer

stilistisk praksis som "[...] the process through which signs and differences become meaningful resources in daily enterprises and activities", og min analyse vil forsøke å komme på innsiden av funksjonene til og konsekvensene av en multietnolektisk språkpraksis i en trondheimsk kontekst.

7.2 Hva informantene har å berette

Anniken var altså den av informantene mine som først brakte multietnolekten på bane, og opplysningene fra henne gjorde at jeg i de senere intervjuene var mer bevisst på å tematisere språkbruken i flerspråklige miljøer. Med noen få unntak kom temaet opp i alle samtalene, og godt over halvparten av informantene viste seg å kjenne til jevnaldrende som tidvis "snakker norsk som en innvandrer" ved siden av sitt "vanlige norsk". Det var imidlertid svært variabelt hvor mye innsikt den enkelte hadde i en slik språklig atferd: Noen av informantene kunne bare i begrenset grad gjøre greie for hva fenomenet innebar, mens andre tilsynelatende hadde svært god kjennskap til denne praksisen og anså seg sågar som (forhenværende) brukere av en slik stil. Fem av informantene uttrykte at fenomenet var komplett ukjent for dem, fire av disse var elever ved Byskolen og den femte (som har utenlandsk bakgrunn) er elev ved Sørskolen (se kap. 4 for en mer detaljert oversikt over informantene og deres skoletilknytning).

De videre drøftingene er i hovedsak basert på utsagn og opplysninger fra 17 av informantene. Disse 17 stemmene er langt fra unisone, men informasjonen de kommer med, viser at de har en innsikt i den aktuelle språkbruken som går utover annenhåndsrykter og vage spekulasjoner. Ikke overraskende har informantene et temmelig begrenset lingvistisk begrepsapparat, og de er lite presise i sine forsøk på å gi en strukturell beskrivelse av "den dårlige norsken". Den metalingvistiske kompetansen er betydelig større når det gjelder de sosiopragmatiske sidene av en slik talestil. Hvis vi anvender Prestons (2004) skille mellom *metalinguage 1* og *metalinguage 2* (jf. også Niedzielski & Preston 2000: 302ff.), kan vi si at mine drøftinger legger mest vekt på det sistnevnte nivået. Dette inkluderer oppfatninger, holdninger og vurderinger som ligger bak de beskrivelsene informantene faktisk uttrykker ved hjelp av sitt *metaspråk 1*, som er ord, uttrykk og begreper for språkbruk og språklige forhold. Formålet med den følgende analysen er altså å klargjøre den *diskursen* som omgir den trondheimske multietnolekten, og dermed få bedre innsikt i dens funksjonelle sider. Så får de formale aspektene vente til senere studier.

Noen endonymisk benevnelse for denne språklige praksisen har åpenbart ikke etablert seg blant ungdommene, og flere informanter er tydelig usikre på hva de skal kalle fenomenet. I materialet finner vi betegnelser som "utlendingdialekt", "å prate utlending", "å snakke

utenlandsk”, ”innvandrerorsk”, ”å snakke gebrokkent” og ”å snakke jalla¹⁴²”, og selv om noen av dem går igjen i flere intervjuer, er det ingen ting som tyder på at det har utkrystallisert seg en allmenn term. Det omstridte eksonymet ”kebaborsk” (jf. f.eks. Svendsen 2008a: 181ff.) opptrer ikke i noen av intervjuene.¹⁴³ Mangelen på en entydig term kan ses som et uttrykk for at det er snakk om en lite entydig og vanskelig avgrensbar språklig størrelse. Det er likevel åpenbart at det har skjedd nok konvensjonaliseringer til at en egen språklig stil kan skilles ut på visse punkter, men hvilke enkeltheter det er snakk om, er nødvendigvis vanskelig å kartlegge ut ifra mine data.

De ytterst få konkretiseringene som forekommer i materialet, er på et leksikalsk eller prosodisk/fonologisk nivå. Hans, som er den eneste som vedgår at han har brukt denne talestilen, nevner enkeltleksemene ”valla”, ”vallabile” og et tredje som ikke lar seg identifisere fra lydopptaket (kan være noe i nærheten av ”anne”). Også Espen trekker fram ”valla” når han blir bedt om å konkretisere. Det disse informantene viser til, er uten tvil det arabiske *wallah/wollah* som er en sammentrekning av edsmarkøren *wa* og genitivsformen av *Allah* (Mughazy 2003) – bokstavelig oversatt ”ved Gud”. Uttrykket er dokumentert i en lang rekke europeiske multietniske språksamfunn de siste årene (jf. bl.a. Quist 2008, Schoonen & Appel 2005), og det er dessuten det mest frekvente ikke-engelske lånordet i UPUS-Oslos materiale (Opsahl et al. 2008: 40). Formen ”vallabile” må være det arabiske *wallah billa*, der det siste elementet er en sammentrekning av *bi ism Allah* (”i Guds navn”) (jf. Quist 2008: 48). Hans sier at ”valla” er det eneste elementet fra multietnolekten han fortsatt bruker. Han oversetter det med «love» (”lover”, pres.) og utdyper hvilken besvergende funksjon uttrykket har: «det e samme som å si mor og far på dødn, lissom». Samtidig forteller han hvordan ”valla” (trolig med stigende intonasjon) også kan brukes som et spørrende ”love?”, som dermed er ment å utfordre sannhetsverdien til et utsagn. Man forventes da å respondere med det bekreftende eller besvergende ”valla”: «hvis nån sir valla, så må'en nå si valla da». Hvis du ikke er villig til å sverge på denne måten, vil sannhetsverdien til ytringen din bli svekket, forklarer Hans. Vi kan se at denne bruken av ”valla” er forbundet med *wallahs* opprinnelige proposisjonelle innhold, ”jeg sverger ved Allah” eller tilsvarende. Språkhandlingen ”å sverge” blir trukket fram som et karakteristikum ved multietnolekten også av andre informanter. I tre av intervjuene framheves neksusforbindelsen «æ love» som typisk for ”utlendingdialekten”, og det er liten tvil om at dette kan forstås som en lokal norsk oversettelse av *wallah*. Frasen «æ love» later til å fylle den samme rollen som diskursmarkør og blir etter alt å dømme brukt på samme måte som det Hans beskriver ovenfor. I Oslo er det

---

¹⁴² *Jalla* (ev. *yalla*) er en arabisk interjeksjon (som kan oversettes med ”kom igjen!” e.l.), men i denne sammenhengen er det mest trolig at ordet er brukt med den mer allmenne betydningen ”simpel, dårlig, tåpelig” (jf. Tryti 2008: 174). Det er likevel verdt å merke seg den etniske ladningen ordet har.

¹⁴³ Det blir imidlertid brukt i skriftlig korrespondanse fra én av informantene, men han gjør det da tydelig at han har begrepet fra et program i NRK-serien *Typisk norsk* der multietnolekter ble tematisert.

funnet tilsvarende oversatte varianter av *wallah/wollah*, blant annet ”sverg”, og ”jeg sverger”, og Opsahl (2009b) viser hvordan disse frasene blir anvendt blant annet som epistemiske forsterkere av meningsytringer.

Et annet trekk som nevnes av flere, er tilropet eller utropet ”yo” (/jəʊ/ eller /jəu/), som er lånt fra engelsk og særlig knyttes til (engelskspråklig) hiphop der det har en vokativ funksjon. Line bruker dessuten uttrykket adjektivisk når hun beskriver noen som «litt sånn yo». Det er flere utsagn som antyder at ”yo” fungerer emblematiske og har en klar kopling til hiphop (jf. kap. 7.6).

De øvrige forsøkene på formmessig beskrivelse av multietnolekten gjelder suprasegmentale forhold som talerytme, stemmekvalitet, tonefall osv. Her finner vi en rekke mildt sagt diffuse beskrivelser, men det er likevel mulig å se noen likhetspunkter mellom de unge trondheimernes utsagn og funn i andre skandinaviske språksamfunn (jf. f.eks. Bodén 2007, Hansen & Pharao 2005, Svendsen 2008a (om forhold i hhv. Malmö, København og Oslo)). Informantene Hans, Dina, Rita og Åse er blant de få som vil demonstrere (ev. imitere) multietnolekten for meg, og de ytterst korte brokkene de tilkjennegir, karakteriseres av en stakkatopreget talerytme. Rita antyder dessuten at *r* blir uttalt som en vibrant (trill) i stedet for en vanlig østnorsk tap (flap) i ordet /mura/ (*mora*, f.). Andre kommenterer at uttalen (i ett tilfelle ”stemmen”) er ”mørk” og ”feil”, at ”flyten er dårlig” og at ”det halter”. På spørsmålet om det klinger trøndersk, svarer de fleste bekreftende, men det er også ting som tyder på at det ikke faller seg naturlig for dem å relatere denne språklige atferden til det tradisjonelle dialektlandskapet. Trøndersk (og andre dialekter) oppfattes som ”normalt”, mens multietnolekten tydeligvis ikke tilhører den samme ”normaliteten”.

Den mest frekvente omtalen av denne talestilen relaterer seg nettopp til et normativt plan: Arve betegner varieteten som «dårli norsk, rætt og slætt», og ord som ”dårlig”, ”ukorrekt”, ”feil”, ”gebrokken”, ”rar” er hyppige i materialet. Informantene kontrasterer multietnolekten med ”ordentlig”, ”normalt” og ”skikkelig” norsk, og virker svært bevisst på denne talestilens mindreverdighet og ufullkommenhet. De gir uttrykk for en klart misbilligende holdning til både språkbruken og språkbrukerne, og det er også påfallende hvor mange som tar klar avstand fra en slik praksis og understreker at de selv ikke deltar i den, selv om de er godt kjent med den. Samtidig er det flere som vedgår at det tidvis også kan være opportunt å kodeveksle til en ”dårligere norsk”. En rekke utsagn viser at de unge trondheimerne er bevisst på at denne typen språklig kompetanse kan utnyttes ved posisjonering i et sosialt rom.

Det informantene rapporterer om den trondheimske etnolekten funksjonelle aspekter, har som nevnt flere likhetstrekk med funn fra andre urbane språkmiljø. Jeg vil nå forsøke å skille ut noen hovedlinjer i en del av de studiene som er gjort, og deretter relatere disse til den

trondheimske konteksten. Dermed kan vi få en nærmere beskrivelse av hva som kan forstås som de sentrale funksjonene til denne praksisen – vel å merke utledet fra det som er *rapportert* om den fra informantene.

7.3 Ansatser til en videre forståelse

Det vil alltid være en intrikat (og ikke minst tvilsom) oppgave å avgjøre hva som er motivasjonen eller intensjonen bak en hver talehandling, og selvsagt kan det også tenkes at en språklig praksis oppfyller flere funksjoner på én gang. Dette gjelder også for multietnolekter. Men i de ulike teoretiseringene omkring denne stilens pragmatiske funksjoner er det noen momenter som gjentas ofte, og jeg vil her prøve å sirkle inn de mest sentrale av dem. Studiene som ligger til grunn for mine syntetiseringer, er i hovedsak Androutsopoulos (2001, 2002, 2003, 2007), Auer (2002, 2003), Auer & Dirim (2000, 2003), Bijvoet (2002, 2003), Cutler (1999, 2008, 2003), Dirim & Auer (2003, 2004), Jaspers (2006, 2008), Kallmeyer & Keim (2003), Keim (2002a, 2002b, 2004), Keim & Androutsopoulos (2000), Kotsinas (1985, 1988, 1992), Nortier & Dorleijn (2008), Quist (2000, 2005, 2008) og Schoonen & Appell (2005).¹⁴⁴

En frekvent forklaringsmodell foreslår å se kodevekslingen til en multietnolekt som en måte å opponere mot etablerte normsystemer på. Praksisen blir dermed oppfattet som et *protestspråk* i nært slektskap med Hallidays (1978) *anti-language* eller Morgans (1998) *counterlanguage*. Ved å snakke ”feil” går språkbrukeren imot anerkjente strukturer og institusjoner, og framviser en alternativ sosial orden. Rådende regelsett blir vraket til fordel for konvensjoner som har rot i en subkultur som ligger på siden av ”mainstream”-samfunnet. Fought (2006: 200) er blant dem som løfter fram dette ”rabulist”-aspektet og påpeker at ingen ting kan ha en større provokativ effekt på omgivelsene enn å bruke ”[...] a (stigmatized) code to which, in some sense, one is not entitled”. Nortier (2008), som har studert multietnolekter i en nederlandsk kontekst, framhever også virkningen av å bevege seg utenfor språknormen:

By using a variety which is outside the norms of the dominant variety, teenagers and adolescents construct an alternative universe of discourse, one in which they can define and express themselves in their own terms [...] (op.cit.: 1)

Knudsen (2008) har fra et musikkantropologisk ståsted analysert tekstene til norske hiphop-grupper, og han setter bruken av etnolektiske språktrekk i forbindelse med en prosess der den etablerte språkkulturen blir utfordret (op.cit.: 63f.). Knudsen ser den hybride språkformen som et

---

¹⁴⁴ Ved siden av de nevnte arbeidene har jeg også basert denne framstillingen på perspektiver hos Appell (1999), Christensen (2003, 2004), Eksner (2006), Eksner & Orellana (2005), Emanuelsson (2005), Evaldsson (2001), Hinnenkamp (2003), Jonsson (2007), Madsen (2008), Nordenstam & Wallin (2002), Pujolar (2001) og Vermeij (2004).

”motstandsspråk” som inngår i et sosialkritisk prosjekt, og han tolker vekslingen til det informantene hans kaller ”asfaltsspråk”, som en sosial motstandshandling.

I det samme opponeringsperspektivet kan vi sette Hewitts (1986: 154f.) idé om at etnolekten er ”a secret language” som blir brukt for å ekskludere utenforstående. Denne tråden forfølges for øvrig av Bijvoet (2002: 63), som viser hvordan hennes unge informanter i Stockholm bruker multietnolekt som et hemmelig språk overfor voksensamfunnet.

En annen fortolkning som går igjen i flere studier, legger vekt på at vekslingen til multietnolekt er et resultat av vår medfødte trang til å utfolde oss kreativt med språket. Jørgensen (2003, 2004, 2008b) er blant dem som støtter en slik autotelisk forklaring ved å hevde at *språklek i seg selv* er en motivasjon til å bruke lingvistiske ressurser på nye måter (jf. også Crystal 1998, Winnicott 1971). Jørgensen (2004, 2008a) påpeker at vi som *sprogere*¹⁴⁵ er disponert til å gjøre bruk av alle slags verbale (og ikke-verbale) uttrykksformer, og at vi drives av en dyptliggende ekspressiv glede over å redefinere og innovere semantisk mening. Evaldsson (2001: 86f.) observerte for eksempel hvordan hennes informanter i en flerkulturell skole i Göteborg utforsket det språklige mangfoldet rundt seg gjennom lek. Hun fant at vekslingen mellom svensk og ”bruten svenska” (og også andre språk) inngikk som en del av elevenes hverdagslige moro. Også Androutsopoulos (2001) viser til at de flerspråkliges ”ekstraressurser” blir tatt godt imot av novasjonshungrige språkbrukere som vil fornye ordforrådet sitt (ikke minst når det gjelder hilsener og invektiver som banning, tilrop etc.). Jaspers’ (2006) informanter meddeler at deres ”doing ridiculous” (dvs. ”fleiping med språket”) bare er en lek, men Lalander & Johansson (2002: 48ff.) understreker at selv om språklek av denne typen kan oppfattes som barnslig og latterlig herming, er det en viktig foreteelse, særlig i ungdomsmiljøer. Det er ikke bare trivielt tidsfordriv, men i realiteten sentrale forhandlinger om symbolers status.

Som blant andre Fought (2006: 202f.) påpeker, kan den språklige leken og den språklige rabulismen ses som to sider av samme sak. I begge tilfeller er det snakk om omdefinering av etablerte strukturer, selv om dette opprøret altså sjelden er noe annet enn et humoristisk ritual.

Det er imidlertid flere undersøkelser som framhever at overskridingen til en multietnolekt ikke bare bør ses som en harmløs og fornøylig lek med lingvistiske elementer. Dirim & Auer (2004: 36f.) understreker for eksempel at multietnolekten inngår i en spesifikk *sosio-kulturell semantikk* og at vekslingen til en slik varietet må forstås som en *symbolhandling*. Overskridingen blir dermed tolket som et signal om identifisering med de verdiene som multietnolekten representerer, og da i all hovedsak som tilknytning til minoritetsgruppen eller multietniske

---

¹⁴⁵ Begrepene *sprogere* og *sprogning* har Jørgensen fra lingvisten Rajagopalans *languages* og *linguaging* (se Svendsen 2004: 46 for detaljer om forhistorien til denne begrepsbruken), men en beslektet anvendelse av *linguaging* kan også finnes hos Becker (1995: 9f.).

nettverk generelt. En rekke studier vektlegger dette momentet og peker på at bruk av multietnolekt indikerer forbrødring med varietetens ”egentlige” brukere, dvs. personer med en annen etnisk bakgrunn, og at kodevekslingen bidrar til å definere både en *inn-gruppe* og en *ut-gruppe*. Men selv om overskridingen blir brukt til å signalisere identifikasjon med en annen etnisk gruppe, kan vi ikke si at dette er den generelle motivasjonen for en slik praksis. Hensikten kan også være å tilkjennegi tilknytning til en spesifikk *ungdomsstil*, eller å vise kulturell solidaritet med ”de fremmede” (jf. Auer & Dirim 2003: 223). I begge tilfeller blir multietnolekten en gruppemarkør som signaliserer tilhørighet til et fellesskap der tradisjonelle etniske skillelinjer er fraværende. Quist (2000: 202) er blant dem som har påvist hvordan ungdom bruker etnolekten til å skape et sosialt rom der etnisitet nøytraliseres. Dette er i tråd med en tankegang som vi finner hos Bhabha (1990, 1994). Han bruker termen ”the third space” når han beskriver dynamikken i identitetsforhandlingene innenfor minoritetsgrupper. Ifølge Bhabha blir det skapt et kulturelt mellomrom, et slags limbo, der den tradisjonelle samfunnsordenens identitetsbegreper mister sin innflytelse. Slik ”liminoid practice” (jf. Rampton 1998) rydder plass for at hybride identiteter kan utspilles, forhandles og dermed bekreftes.

Alle disse perspektivene kan i større og mindre grad gjenfinnes i mitt materiale. Flere av informantene framhever at overskridingen ”bare er på kødd” eller ”for artig”; den inngår altså i en humoristisk og spøkefull lek med fremmed språkmateriale. Slik uskyldig herming skjer ofte i flerspråklige grupper (Evaldsson 2000), og den gjentatte utprøvingen av hverandres lingvistiske ressurser kan bli et sentralt omdreiningspunkt i den daglige samhandlingen. Både Alkar og Serhat, to av mine informanter som har kurdisk bakgrunn, forteller for eksempel om hvordan kompisene vil ha dem til å lære bort tyrkiske og kurdiske ord og uttrykk. Videre antydes også en bevissthet om at ”gebrokkent norsk” har et potensial som opprørsk aktivitet. Hilde mener at varietetten blir brukt for at «alle ska hør at dæm e slaska» (jf. kap. 8.1 om kategorien ”slask”), og også andre utsagn viser at noen griper til ”den dårlige norsken” som en *trasshandling*. Det blir videre bekreftet at multietnolekten kan fungere som gruppemarkør. Arve sier for eksempel: «det e så my innvandrera at lissom norrmen òg har bynt å snakk gebrokkent for å vær i den klikken, liksom».

Men som jeg var inne på ovenfor, trenger ikke overskridning til multietnolektisk talestil nødvendigvis å handle om et ønske om å bli inkludert i et flerkulturelt fellesskap. Konnotasjonene til dette feltet er likevel etter mitt syn helt vesentlige for å forstå hvorfor mange unge deltar i en slik språklig praksis. Som nevnt er multietnolekten vevd inn i en sosio-kulturell semantikk som består av visse symbolverdier. Det innebærer at multietnolekten har et *assosiasjonspotensial* som gjør det mulig å utnytte den diskursivt i forhandlingen om status og posisjoner i et sosialt rom. Dette perspektivet kan gjenfinnes i noe av litteraturen om

multietnolekter, men det har hittil vært forbausende lite diskutert. Mine data er av en slik karakter at nettopp denne siden av den stilistiske praksisen blir aktualisert. Materialet åpner riktignok ikke for innsikt i faktisk språkbruk, men det gjør det likevel mulig å utforske hvilke symbolverdier den multietnolektiske praksisen blir oppfattet å ha. For å forstå hvilken funksjon ”dårlig norsk” har i Trondheim, må vi derfor se nærmere på hva denne praksisen blir assosiert med i informantgruppen.

7.4 Hva multietnolektisk stil konnoterer

Jeg har allerede vært inne på at de aller fleste informantene som omtaler multietnolektisk språkstil, trekker inn en normativ dimensjon (jf. kap. 7.2), og de fleste informantenes beretninger er preget av fordømmelse, hån og latterliggjøring. De understreker gjentatte ganger at de er veldig kritiske til at folk bruker ”dårlig norsk”, og alle framhever at de selv ikke deltar i denne praksisen. Sett i lys av dette er det noe av et paradoks at en slik talestil ikke er blitt kvalt allerede ved fødselen, men etter sigende tvert imot har blomstret opp i mange byområder i både Europa og USA de siste årene (jf. referansene i kap. 7.3). Som Auer (2003) er inne på, framstår det uomtvistelig som veldig motsetningsfullt at en person med høy kompetanse i majoritetsspråket har et ønske om å bruke en språklig varietet som er sterkt stigmatisert og allment ansett som undermåls og upassende. Dette er altså likevel tilfellet i Trondheim, og som blant andre informantene Leonard antyder, er det rett og slett blitt ”trendy” å kodeveksle på denne måten. Hans bekrefter også at multietnolekten har noe for seg: «dæm [innvandrerne] har gjort det te en kul ting, på en måte».

Helt ubrukelig er altså ”den dårlige norsken” åpenbart ikke, og ved siden av de gjennomgående negative karakteristikkene finner vi i materialet også spor av *anerkjennelse* av den multietnolektiske stilen. Flere informanter gir uttrykk for at denne språklige ressursen har et potensial, og at den i visse situasjoner kan innebære betydelige sosiale fordeler. Jørgen antyder at man kan veksle til ”utlendingdialekten” når man skal være farlig, og også flere andre kopler multietnolekten til det å spille tøff, være kul og kjekke seg på forskjellige vis. Leonard støtter oppunder dette og påpeker videre at multietnolektisk stil gjør utlendinger «mer utlønning enn dæm e». Britt gjør seg lignende tanker om at noen veksler til multietnisk tale: «det virke som om dæm prøve å høres litt utenlansk, nånn av dæm». Det samme finner vi hos Klaus, som gir følgende forklaring på at noen snakker ”dårlig norsk med vilje”: «dæm vil sikkert vær litt neger og vær litt tøff i trynet, da». ”Gebrokken norsk” framhever altså ”ikke-norskhet”, og i intervjuene kommer det fram at ”utenlandskhet”, ”farlighet” og ”tøffhet” klinger sammen i mange av informantenes hoder. Vi kan for eksempel identifisere en slik tankerekke hos Espen:

«si at en vanli norsk unge har bynt å hæng med mange utlænninga (.) så bynne'n å si "valla" "love" og sånn der og bli med dæm dær og (.) forsæmpel fær å stjæl litt og sånn der, da. æ si jo'tj at all utlænninga stjæl, men du har jo nånn, da»

Selv om Espen her er raskt ute med å modifisere sin egen stereotypisering, kan vi se hvordan kategorien "utlending" instinktivt relateres til kriminalitet. Jørgen refererer direkte til en slik allmenn stereotypi når han forteller om hvordan folk reagerer i møte med en innvandrere: «folk ser på ham og tenker "han er utlenning, han er farli og sånn"». Også Serhats beretning viser hva han anser som den vanlige oppfatningen av utlendinger. Han har selv kurdisk bakgrunn, og han føler han må understreke at han og kompisene hans ikke er "såanne" innvandrere: «ikke sånn som går og rane og såanne ting».

Disse og lignende utsagn viser en meget viktig side ved den diskursen som omgir "dårlig norsk" i Trondheim. Multietnolekten spiller på flere stereotype forestillinger om "fremmedkulturelle", men i aller størst grad på bildet av "den potensielt farlige utlendingen". Ved å velge en språklig atferd som tilkjennegir utenlandskhet, kan man framstå som en figur med visse kvaliteter, og etter alt å dømme inkluderer de aktuelle kvalitetene blant annet kamplyst, evne til å forsvare seg, og fysisk styrke.

Det er en krevende oppgave å fastslå mer nøyaktig hvilke fordommer, forestillinger og vrangforestillinger "det utenlandske" konnoterer i et gitt fellesskap, men mediesosiologiske undersøkelser kan hjelpe oss med å identifisere noen av de mest framherskende stereotypiene. Brune (2003a, 2003b) har gjort flere studier av medienes representasjon av innvandring og innvandrere i en nordisk kontekst, og hun mener at "innvandrerene" etter hvert har blitt en kategori med et relativt fast assosiativt potensial (op.cit.: 150). Gjennom gjentakende kopling til visse temaer og roller er "innvandrerene" blitt fiksert og tilordnet en viss idéstruktur. Vedvarende reproduksjon av denne idéstrukturen i mediene skaper en *generalitet*, som mediekonsumentene i neste omgang tar i bruk i sin interaksjon med andre (op.cit.: 253ff.). Studier som Carlsen & Langset (2007), Eide & Simonsen (2007), Halvorsen (1998), Alghasi (2009) og Lindstad & Fjeldstad (2005) gir oss et bredt bilde av hvilke temaer og roller "innvandrer"-figuren koples til i det offentlige rom, og dermed blir det mulig å skille ut noen dominerende idéstrukturer:

Et gjentakende motiv er forestillingen om at innvandrere/utlendinger er en trussel mot "vestlige verdier". Dette innebærer en oppfatning av at ikke-nordmannen (eller kanskje særlig ikke-europeeren) er grunnleggende negativt innstilt til "vår" livsstil og "våre" idealer og etiske prinsipper. Et annet frekvent bilde framstiller innvandrerene som aggressiv, oppsetsig og uregjerlig, og dermed også mindre lovlidig enn nordmenn generelt. Denne oppfatningen identifiseres også av en rapport fra Europarådets kommisjon mot rasisme og intoleranse ("ECRI Report on Norway (fourth monitoring cycle)" 2009: 27f.), som påviser klare tegn til at

immigranter generaliseres og stereotypiseres i den norske offentlige debatten. En særlig tydelig tendens er det at innvandrere med muslimsk bakgrunn koples til vold og terrorisme. Også Vestel (2007: 108) påpeker at den norske offentligheten er preget av en assosiasjonskjede der kriminalitet og kulturell bakgrunn utenfor Norge henger nært sammen. Blom (2006) viser at fire av ti nordmenn anser innvandrere som en kilde til utrygghet i samfunnet, og også senere undersøkelser viser at mer enn en tredel av befolkningen assosierer innvandring med utrygghet (jf. Blom 2009: 10)

En tredje fiksering som er mye utbredt, avbilder den vanskeligstilte innvandreren med en trøblete bakgrunn og få ressurser og faste strukturer rundt seg. Han – for det er i de fleste tilfeller snakk om en (ung) *mannlig* innvandrer – har bare kompisene sine å lite på i sin desillusjonerte kamp for å komme gjennom den problemfylte tilværelsen. Pe-Pua (1999) viser hvordan det samme bildet er til stede i et annet ”vestlig” samfunn, nemlig Australia. Der oppfattes den unge innvandreren som en typisk skoletaper ”[...] with no ambitions, lacking in academic ability or with no inclination for academic pursuits” (op.cit.: 121).

Det finnes selvsagt også positivt ladete representasjoner og oppfatninger av innvandrere i mediebildet, men hovedinntrykket er likevel at innvandrere som minoritet i stor grad relateres til det som kalles ”k-stoff”, dekning av *kriser*, *konflikter* og *kriminalitet*. På den måten har ”innvandrer” (eller ”utlending”) som diskursiv posisjon blitt heftet med mye negativitet: ”Innvandreren” er en potensielt farlig eller truende skikkelse som i mangel på andre ressurser er villig til å kjempe en kamp på nevene for seg og sitt – støttet av en gruppe likesinnede kumpaner som lojalt stiller opp til fysiske konfrontasjoner (jf. f.eks. Øia & Vestel 2007: 37)

Hvis vi skal forstå overskriding til multietnolektisk talestil som en symbolhandling, må vi anta at den er motivert av et ønske om å tre inn i, eller iallfall skape assosiasjoner til, nettopp denne rollen. Flere sosiolingvister har da også pekt på koplingen mellom bruken av etnolekt og diskursen om den farlige innvandreren. For eksempel viser Keim & Androutsopoulos (2000) hvordan unge tyskere imiterer ”Türkenslang”, det vil si den varieteten av tysk som tyrkiske immigranter bruker, og dermed aktivt trekker på utbredte (mis-)oppfatninger av innvandrere og deres livsstil. På den måten framkaller de et bilde av seg selv som ”skumle”, ”farlige” og ”kampvillige”. Androutsopoulos (2002: 95) hevder også at denne talestilen, hos ham omtalt som ”Kanakspraak”, assosierer ”hardhet, aggressivitet, voldsberedskap og det å tøffe seg” (min oversettelse). Kallmeyer & Keim (2003: 44) er likeledes inne på at beredskap til fysisk konfrontasjon blir demonstrert gjennom en ”aggressiv talestil”:

Die markierte Verwendung stadtteilsprachlicher Elemente dient vor allem zur sozialsymbolisierenden Darstellung eines groben, aggressiven Ghettojugendlichen, von dem sich die jungen Frauen distanzieren.

Keim (2004: 79) hevder også i en annen sammenheng at det hun kaller ”getto-tysk”, har ”coolness” og ”willingness to fight” som inherente symbolverdier. Dirim & Auer (2003) utforsket en annen tysk kontekst og fant at konnotasjonene til aggressivitet var blant det som gjør multietnolekten attraktiv også for ”uvedkommende”, dvs. etnisk tysk ungdom. Vi finner det samme perspektivet i Bijvoets (2002) studie av innvandrerungdom i Stockholm, der hun finner at informantene, i særdeleshet ”killar som vill spela grymma”, veksler til etnolekt når de vil ”[...] bråka eller tjafsa med svenskar, och för att skrämma dom lite” (op.cit.: 63). Jonsson (2007) rapporterer også om språkforhold i innvandrertette områder av Stockholm, og ifølge ham blir varietetten som går under navn som ”invandrardialekt”, ”gettoslang” og ”förortsslang”, brukt av ungdommer som ”spelar tuffa” (op.cit.: 105f.). Emmanuelson (2005: 64) viser på samme måte at ”demonstration av tuffhet” er den gøteborgske multietnolektens nøkkelfunksjon. I København har Quist (2000: 176f.) observert hvordan multietnolektisk talestil blir brukt i ”spendte situationer hvor drengene puster seg op for hinanden”, og også Madsen (2008: 16) relaterer denne talestilen til det hun kaller ”hårdhed og sejhed”. Ifølge henne blir multietnolektiske trekk brukt i konstruksjonen av en rå og fryktløs identitet, og hun får støtte av Christensen (2003) som ser hvordan ”de sejes sprog” blir brukt på samme måte i Århus.

Vi ser altså at litteraturen rommer en rekke mer eller mindre klare beretninger om at multietnolekten har et potensial som stilistisk virkemiddel i arbeidet med å *iscenesette* en figur. Og som vi har sett av referansene ovenfor, er det en temmelig xenofobisk diskurs om ”den skumle innvandreren” som blir utnyttet.

Den trondheimske multietnolektiske talestilen må også ses i sammenheng med en slik iscenesettelse. Men etter informantutsagnene å dømme er det langt fra alle som deltar i en slik praksis, og jeg skal nå gjøre et forsøk på å identifisere noen betingelser for bruken av ”dårlig norsk”, dvs. multietnolektisk stil, blant visse unge i Trondheim.

7.5 En varietets verdi

Jeg har flere steder berørt det paradoksale ved at så mange har god innsikt i en multietnisk talestil og på én side omtaler den som ”trendy”, ”kul” og ekspansiv, men på den annen side fordømmer den på det sterkeste og vegrer seg mot å bruke den. Informantene uttrykker forbauselse over at noen frivillig bruker ”dårlig norsk” eller ”innvandrernorsk”, og det er et gjentakende budskap i materialet at dette er en *verdilos* språkressurs. Samtidig har vi nå sett at multietnolekten så avgjort har et potensial, og som nevnt tidligere er det også flere av informantene som vedgår at bruk av ”gebrokken norsk” i visse sammenhenger kan være opportunt.

For å forstå hvilke kontekster det her kan være snakk om, tror jeg det er nyttig å forfølge nettopp begrepet *verdi*. For det er tydelig at vi i dette språksamfunnet finner to divergerende *verdsettinger* eller *vurderinger* av den samme språklige størrelsen. En slik korrespondanse mellom *verdier* og *språklige størrelser* er et sentralt tema i Bourdieus (1977a, 1991, 1992) teoretisering omkring språk og symbolsk makt, og hans tankemodeller kan være tjenlige å trekke inn i denne sammenhengen.

Bourdieu henter mange begreper og konsepter fra økonomien for å vise hvordan sosiale aktører utøver makt gjennom sin språklige praksis:

Every linguistic exchange contains the potentiality of an act of power, and all the more so when it involves agents who occupy asymmetric positions in the distribution of the relevant capital. (1992: 145)

Han ser altså for seg en *lingvistisk økonomi*, der språkkompetanse fungerer som en *kapital* som står i relasjon til et visst *marked*, nemlig ”den lingvistiske markedsplassen” (”Le Marché Linguistique”). Og i likhet med den økonomiske kapitalen er også den språklige kapitalen ujevnt fordelt og preger dermed samfunnet i form av stratifisering på lingvistisk grunnlag. De språklige ressursene blir sett på som *varer* med en spesifikk verdi som er tilgjengelige for investering og handel. Gjennom transaksjoner og forhandlinger innenfor et *sosialt felt*¹⁴⁶ kan individet konvertere sin språklige kapital til andre former for kapital, f.eks. ulike sosiale posisjoner (jf. også Bourdieu 1986). For å maksimere profitten kan individet utnytte sine akkumulerte språkressurser og tilpasse den språklige atferden til de respektive markedene som det tar del i. Stor språklig kompetanse på et marked innebærer stor evne til å produsere ytringer som er høyt verdsatt innenfor nettopp dette markedet. Det er imidlertid vesentlig å merke seg at ikke alle markeder er like, og at den samme kapitalen ikke er påkrevd overalt. Dessuten er verdsettingen ikke fast eller uforanderlig; devalueringer og revalueringer skjer kontinuerlig i takt med de forhandlingene som foregår på den språklige markedsplassen. Et ytterligere essensielt poeng er at en spesifikk språklig praksis kan anta en *feltspesifikk* form, noe som innebærer at en språklig størrelse kan ha høy verdi innenfor ett felt og samtidig være vurdert lavt innenfor et annet. Den aktuelle uttrykksmåten vil altså kunne veksles inn i ulik kapital etter hvilket felt man gjør sine transaksjoner innenfor.

Hvis vi nå overfører denne tankegangen til situasjonen for multietnolekten i Trondheim, kan vi utlede at de divergerende verdsettingene er knyttet til hver sine sosiale felt. Det finnes ett felt der denne språklige ressursen anses som verdiløs, men et annet hvor den er et potent byttemiddel. Informantsamtalene gir et godt innblikk i det førstnevnte feltet: Dette kan kalles *mainstream*-markedsplassen, eller det dominerende markedet, der holdningen er at ”dårlig norsk” er nettopp *dårlig*; den kan i beste fall være litt artig, men hovedsakelig vurderes den som tåpelig og

---

¹⁴⁶ ”Sosialt felt” blir av Bourdieu brukt om den sosiale arenaen hvor forhandlinger om ressurser eller interesser foregår (jf. f.eks. Thompson 1991).

barnslig, eller «helt mongo teit», som min informant Klaus formulerer det. For deltakerne på dette markedet er multietnolekten minimalt omsettelig i annen ettertraktet kapital, og verdien er dermed svært lav. Så finnes det altså et annet marked hvor ”gebrokken norsk” er gangbar valuta, og hvor denne språklige kapitalen kan konverteres på fordelaktige måter, men dette markedet er åpenbart vanskeligere tilgjengelig for meg. Mens *mainstream*-markedet og dets betingelser blir presentert for meg i den ene informantsamtalen etter den andre, forblir den *alternative* språklige markedsplassen i høy grad skyggelagt. Informantenes beretninger gjør det likevel mulig å avdekke ett kjerneområde for multietnolektisk praksis. ”Dårlig norsk” blir relatert til særlig én sosial kategori eller type, og det feltet denne figuren hører til, må derfor antas å inngå i et alternativt språklig marked. Karakteren det dreier seg om, er *gangsteren*.

7.6 Koplingen til hiphop-sfæren – en ekskurs

«æ vil tru det (.) har blitt litt stort for tida (.) å vær gængster.
litt for stort egentlig (LATTER) det ska jo ikke vær sånn.»

(Informanten Yngve)

«dæm e itj gængstera da, men dæm har gængsterstil.
gængster e jo Harlem i New York»

(Informanten Sara)

«det e mange hiphopera som e mørkhuda, sant.
og dét e det mange gængstera som e òg.»

(Informanten Yngve)

«dæm [gangsterne] har hiphop-klær, store gullkjeda, og så går dæm litt rart»

(Informanten Aina)

Gangster-figuren er et tilbakevendende tema i mange av informantsamtalene. I mange tilfeller koples karakteren eksplisitt til multietnolektisk tale, men gangsteren omtales også ofte av informanter som ikke har noe forhold til denne varietetten. Kategorien er nært forbundet med hiphop-kultur, men skiller seg likevel ut på viktige punkter. Den følgende ekskursen er ment å skissere noe av den sosiokulturelle bakgrunnen for gangster-figurens stilistiske praksiser:

Hiphop som kulturfenomen har sitt utspring i afroamerikanske miljøer i USA. Den er sentrert omkring de fire elementene graffiti, breakdance, rapp og dj-ing, og handler grunnleggende om å vinne *respekt* fra publikum gjennom utøvelsen av disse fire praksisene (jf. f.eks. Holen 2004, Keyes [2002] 2008, Klein & Friedrich 2003). Siden 1970-årene har hiphopen blitt spredt av globale massemedier og internasjonal kulturindustri til et verdenspublikum som har gitt den et vell av lokale uttrykk og former. Slik sett utfolder hiphopen seg i et komplekst

krysningspunkt mellom det globale og det lokale (jf. f.eks. Alim et al. 2009), og blir dermed oppfattet som et typisk *glokaliserings-fenomen* (jf. Robertson 1995).¹⁴⁷

”Gangster-rapp” (”gangsta rap”) er en gren av rappmusikk som har sin bakgrunn i gjengkultur og gatekamper i byer på vestkysten av USA (jf. f.eks. Kubrin 2005, Rose 1994). Sjangeren vokste fram som en del av ”reality rap” som skildrer aktørens sosiale virkelighet. Gangster-rappen omhandler de mest kontroversielle delene av dette livet, og vold, kriminalitet og andre sosiale problemer opptrer som dominerende temaer i tekstene. Som Kubrin (2005: 361) påpeker, kan denne sjangeren ses som et musikalsk uttrykk for en *gettosentrisme* siden det i utgangspunktet var hverdagen i amerikanske storbygettoer som ble avbildet. Den svarte underklassen var protagonister, og rasemotsetninger lå som et bakteppe for det som ble tematisert. I tråd med reality-rappens idealer skal gangster-rappen omhandle sanne og selvopplevde forhold, men samtidig som sjangeren er blitt en del av en mer populærkulturell sfære, er også dette autentisitetetskravet blitt redefinert (Klein & Friedrich 2003). Gangster-rappen i sin globaliserte versjon kretser fortsatt rundt *gangsteren*, men i mangel på selvbiografisk stoff fra en kriminell løpebane vil rapperen måtte basere seg på *mytiske fortellinger* om livet i den svarte gettoen og omsette disse til lokale forhold. Som Hess (2005) sier, vil dette i mange tilfeller utfordre aktørens autentisitet. Sjangeren henger så tett sammen med en afro-amerikansk motstandskultur som kontrasterer den dominerende (hvite) kulturen, at ”hvithet” i prinsippet vil være uforenlig med deltakelse i hiphop. Likevel har vi sett at hvite rappere har lyktes med å slå igjennom, og kunstformen har dermed til en viss grad blitt ”avfarget”. Det er likevel ikke snakk om noen *av- etnifisering*, for som Loentz (2006) viser, er koplingen *hiphop-etnisitet* like vital etter ferden over Atlanterhavet. Forskjellen ligger i at den klassiske amerikanske binariteten *svart-hvit* (og i de siste årene også triaden *svart-hvit-latino*) i en europeisk kontekst er erstattet med motsetninger som *muslim-ikke-muslim* og *jøde-ikke-jøde* etc.

Gangsteren er en figur som har kommet temmelig upåvirket gjennom denne kulturimporten, og europeiske (både ”hvite” og multietniske) hiphop-miljøer har adoptert den samme maskulinitetskonstruksjonen (Bierbach & Birken-Silvermann 2002). Som Moshuus (2004: 224) omtaler, har gangster-skikkelsen i en norsk hiphop-kontekst blitt stående som representant for det hippeste av det svarte Amerika, og sjangeren som omgir ham, har slått rot i brede lag av ungdomsbefolkningen. For med musikken har det også fulgt andre uttrykksformer. *Selvtematisering* og *selvscenesettelse* kan sies å være viktige dimensjoner ved hiphop generelt, men dette er ikke minst viktig innenfor gangster-rapp, og som både Rose (1994) og Bierbach & Birken-Silvermann (2002) omtaler, er sjangeren knyttet til en ekspressiv framferd som skal underbygge et image som

---

¹⁴⁷ Jf. også Brunstad (2005, 2006), som drøfter norsk rapp inn i et slikt globaliseringsperspektiv.

hardbarka tøffing. Gangsteren blir inkarnert gjennom klær¹⁴⁸, hår, kroppsspråk og verbalt språk, og alle de ulike stiltrekkene skal aksentuere fysisk styrke, ”kulhet” og en temmelig stereotyp maskulinitet.

Stilisering av ytre trekk på en slik måte frambringer en ny kategori av gangstere. Ved siden av den ekte gangsteren – som er en reell lovbrøyer, gjerne med tilknytning til organisert kriminalitet – finner vi pseudo-gangsteren, som gjerne kalles ”wannabe”-gangster¹⁴⁹. Det nettbaserte (og brukerstyrte) oppslagsverket *Urban Dictionary*¹⁵⁰ har følgende omtale av denne sistnevnte gangstertypen:

These try-hard wannabe ”gangstas” attempt to make themselves appear like real criminals by graffitiing buildings, smoking/selling drugs and trying to looking all bad-ass and macho an’-shit, yo [...]

Som denne forsøksvise definisjonen antyder, er det snakk om en person som med alle midler prøver å framstå som om han har de kvalitetene som den ekte gangsteren allment er kjent for å ha. Framtoning og opptreden er helt essensielt for ”wannabe”-gangsteren, og de ulike formene for stilisering utgjør en helt egen sosial praksis.

7.7 Multietnolektisk stil som gatekapital

Verbal atferd inngår naturligvis også i stiliseringen, og jeg mener multietnolekter må forstås som rekvisitter i selviscenesettelsen på linje med de ytre, fysiske stilelementene som ble nevnt ovenfor. Alle disse formene for symbolarbeid er en del av en sosial praksis som kan relateres til Bourgois’ begrep *street capital* – gatekapital – som i sin tur må ses i sammenheng med Bourdieus kapitalmetaforikk (jf. kap. 7.5). I den moderne sosiologiske klassikeren *In Search of Respect* (1995) viser Bourgois nettopp hvordan deltakerne i en viss subkultur – gatekulturen – er avhengige av å besitte den relevante gatekapitalen. Innenfor dette spesifikke sosiale feltet er det helt avgjørende å kjenne til ”The code of the street” (gatekodeksen) for at en skal klare å opprettholde sin plass i den sosiale organisasjonen. Gatekodeksen regulerer all mellommenneskelig atferd, og i et miljø fullt av utrygghet og risiko kan man bare lite på sin *street wisdom* eller *street smartness* (jf. Anderson

---

¹⁴⁸ Et eksempel på dette er ”sagging” – å la buksa eller shortsene henge så lavt på hoftene at deler av undertøyet blir synlig. Selv om dette stiltrekket i dag er tatt i bruk av både skateboardere, snowboardere og folk i den såkalte skatepunk-musikkscenen, var det opprinnelig gangster-rappersnes varemerke (fra 1990-årene) (jf. Svendsen 2008b). Denne klesstilen blir ofte sett som en etterligning av påkledningen i det amerikanske fengselssystemet, der fangeuniformene er i én (stor) størrelse og belter ikke tillates. Gjengmedlemmer i Sør-California tok denne stilen i bruk også utenfor murene, og den ble etter hvert et vesentlig, materielt stilelement i gangster-rappen. Veldig løsthengende bukser konnoterte fengselstilknytning og ble derfor en nyttig rekvisitt for personer som ville framstille seg selv som farlige – selv om de langt fra hadde vært på kant med loven.

¹⁴⁹ I norsk sammenheng også omtalt som ”hobbygangster” (Næss 2000: 26).

¹⁵⁰ Tilgjengelig på <http://www.urbandictionary.com>.

1990, 1999), det vil si evnen til å minimere forhold som kan utfordre ens sosiale posisjon, og samtidig maksimere respekten fra omgivelsene i alle samhandlingssituasjoner hverdagen byr på. I forhandlingene om respekt og status vil det være opportunt å ha et rykte som voldelig, hevder både Bourgois (1995) og Anderson (1999), og gatekodeksen tilsier derfor at man skal opparbeide seg et slikt omdømme. Som Wilkinson (2001) viser, blir lovulydighet en viktig ressurs i denne sammenhengen, og demonstrasjon av voldelighet kan omsettes i sosial kontroll. Det vil imidlertid være vanskelig for den enkelte å få gjetordet om egen utilnærmelighet og farlighet til å spre seg tilstrekkelig i det komplekse urbane rommet, og man må derfor ty til en annen form for gatekløkt. En mulig taktikk vil da være å stadig *iscenesette seg selv* som tilhørende en kategori som allment oppfattes som truende, kamplysten og skruppelløs. Man må sørge for å framtre som en person som er i stand til å være håndfast og tøff når det er nødvendig, og da er den riktige stiliseringen essensiell:

In some cases, displays of toughness are aesthetic: facial expression, symbols and clothing, physical posture and gestures, car styles, and unique phrases and speech patterns all are part of a "street style" that can be complemented by physical aggression. (Wilkinson 2001: 231f.)

Gangsteren er åpenbart en figur som er anvendelig til dette formålet. Ved å bruke og anskueliggjøre de rette symbolmarkørene kan man posere som en skikkelse med de ønskete kvalitetene, og dermed unngå eventuelle ubehageligheter som livet i gatekulturen måtte by på. Gatekodeksen og den stilingen som den foreskriver, blir hyppig tematisert i tekstene til rappartister; gangster-rappen kan derfor ses som en stadig reproduksjon av gatekodeksen (Kubrin 2005: 364).

Cahills (2000) arbeid i New York avdekker at nettopp *posering* som gangster er en vanlig framgangsmåte for den som vil lykkes i forhandlingene om respekt i gatekulturen. Hun viser at både klær, kroppsspråk og andre trekk ved den fysiske framtoningen inngår i konstruksjonen av et image som kontrollerende, truende og innflytelsesrik (jf. også Alexander & Knowles 2005).

Også i Oslo er denne formen for selviscenesettelse på gata studert (Andersson 2005, Lien 2001, Næss 2000, Sandberg 2005, 2008a, 2008b, Varang 2000), og Lien (2001, 2002) framhever hvordan framstilling av egen *tøffhet* står meget sentralt i dette miljøet:

Moralen er: Du må representere en trussel overfor dem som ikke tar deg seriøst, men handler mot din vilje. Deres frykt og din manglende frykt (ingenting vil stoppe deg) vil demonstrere hvem som er en sterk og dominant person, og hvem som er mindreverdige, svak og full av frykt. (op.cit.: 38)

I dette fellesskapet råder idealer som blant annet framelsker en *hypermaskulinitet* basert på fysisk styrke, og fryktskaping og ikke minst fryktspredning er instrumenter som blir brukt for å oppnå respekt og anerkjennelse fra omgivelsene (Lien 2001: 166). De deltakende aktørene bruker mye tid og energi på å konstruere og opprettholde et rykte om at det ikke vil lønne seg å legge seg ut med dem, for de er bevisste på at den enkeltes omdømme setter standarden for tilværelsen ellers (Næss 2000). Sandberg (2005) legger særlig vekt på hvordan *ikke-norskehet* blir aksentuert i denne

praksisen. Symboler som indikerer ”utenlandskhet” blir effektivt utnyttet når man vil unngå trøbbel, og Sandberg mener at dette er mulig gjennom at diskursen om ”den farlige innvandreren” blir konnotert. Han viser til flere informanter som uttrykker at det er en stor fordel å ha et utseende som ikke er typisk for en etnisk nordmann (2008b: 162f.). På grunn av fordommene om at utlendinger er farlige, slipper man lettere unna når man beveger seg i Oslos gater med et ”ikke-norsk” utseende.

Denne gjennomgangen gjør det klart at figurene ”gangster” og ”farlig innvandrer” griper over i hverandre, og i mange tilfeller er det vanskelig å vite hvilken av skikkelsene man har med å gjøre. Hvis vi tar utgangspunkt i gangster-figuren, kan vi se at den er omdannet eller ekspandert ved at den har gått fra primært å bli assosiert med en afro-amerikansk etnisitet til å konnotere fremmed etnisitet mer generelt i norsk (eller kanskje også europeisk) sammenheng. Dette blir også gjenspeilet i materialet mitt, der det er flere utsagn som viser at gangsterfiguren hyppig relateres til personer med utenlandsk bakgrunn uten at det blir vist til spesifikke etniske grupper. Noen av informantene gjør koplinger til kategorien ”neger”, og dette er kanskje ikke helt overraskende, siden de fleste gangster-rapperne i musikkvideoer og -magasiner har afrikansk utseende. Det er likevel viktig å understreke at langt de fleste som blir sagt å ikle seg gangsterrollen i Trondheim, blir rapportert å være ”helnorske”, og disse har et særlig *autentisitetsproblem* ifølge mange av mine informanter: «dæm trur sæ fra getton i Harlem (.) så e det egentli en norrman med feit lommebok», sier Klaus indignert. Mangelen på relevante ytre kjennetegn gjør dem malplassert i gangsterrollen, og selv om man til en viss grad kan kompensere for dette ved hjelp ”innvandrernorsk”, er det langt fra tilstrekkelig, ifølge Klaus og andre. Da er det lettere å slippe unna det negative ”wannabe”-stempelet hvis man i tillegg har et utseende som ikke er helt i tråd med det som anses som ”typisk norsk”. Janne er helt klar på at folk med mørkere hudfarge har et fortrinn når det gjelder å fylle gangster-rollen:

«bare dæm e litt mørk og sånn så føle dæm vel litt at dæm har litt mer av derre (.) for det e jo vældi my mørke i videoa som e gængster».

Jørgen antyder også at det å være innvandrer (og dermed å ha et ikke-norsk utseende) i seg selv kan veie like tungt som mye ytre staffasje i form av hiphop-bekledning.

Som Roediger ([2002] 2008) skriver, har overskriding til ”ikke-hvithet” en lang historie i USA, og dette har avfødt kategorier som ”w(h)iggers” (av ”white niggers”) og ”black wannabes”. En lignende praksis er også dokumentert i europeiske sammenhenger, og den språklige overskridingen må opplagt ses i sammenheng med dette. Jonsson (2007) beskriver for eksempel hvordan etnisk svenske ungdommer blir oppfattet å ”spille innvandrere” og derfor får merkelapper som ”plastnegrar”, ”plastinvandrare”, og ”whiggers”. Multietnolektisk stil og hiphop-bekledning utpekes som essensielle elementer i dette rollespillet (op.cit.: 67f.), og jeg er

ikke i tvil om at den trondheimske multietnolekten kan ha den samme funksjonen. Det informantene omtaler som blant annet ”utlendingspråk”, blir en viktig rekvisitt for dem som ønsker å posere som gangster. Og for mange er det helt avgjørende å lykkes med en slik selviscenesettelse. Å spille sin gangsterrolle bra innebærer å fylle den med maksimal ”gangsterhet” (jf. eng. *gangsterness*, *gangsterity*), og en talestil som indikerer utenlandskhet, er en gatekapital som effektivt kan omsettes i sosial kapital i form av status og respekt.

7.8 På det lingvistiske svartebørsmarkedet

Ut fra det informantene forteller om bruk av ”dårlig norsk” i Trondheim, kan vi slutte at den multietnolektiske stilen der har best vilkår på et sosialt felt som opererer med et *alternativt* språklig marked. Som tidligere nevnt later det til at ”den dårlige norsken” er lite gangbar på *mainstream*-markedet, det som i det bourdieuske perspektivet er det *offisielle*, og informantenes mange negative karakteristikk av denne talestilen gjør det nærliggende å se den som en *illegitim varietet*. Woolard (1985), som i likhet med Gal (1989) har bidratt til å videreutvikle Bourdieus teorier om språklig kapital, mener at også slike illegitime varieteter står i forbindelse med et marked. Vi må nemlig anta at det finnes *alternative språklige markedsplasser*, også kalt ”linguistic black markets” (jf. f.eks. Schiffmann 2002: 98), hvor språklige varieteter og praksiser tilskrives andre verdier enn på det dominerende markedet. Labovs (1972b) velkjente term ”covert prestige” (skjult prestisje) blir gjerne trukket inn i denne sammenhengen for å forklare hvordan en språkressurs kan være omsettelig på et slikt ”undergrunnsmarked” til tross for at den allment tillegges lav prestisje.

Jeg mener at jeg gjennom drøftingene av gangster-figuren (jf. kap. 7.6 og 7.7) har skissert et sosialt felt som kan utpekes til et kjerneområde for multietnolektisk praksis i Trondheim. ”Gangstermiljøet” utgjør noe som ligner det Maffesolis (1996) omtaler som ”neo-tribes”: et løst sammensluttet livsstilsfellesskap uten klare autoriteter (jf. også Bauman 1990: 206ff.). Det er en sosialitet som er mindre stabil og formalisert enn en subkultur, og som har byrommet som sin handlingsarena. Selv om det også finnes gjengdannelser på mikroplan med klare lederskikkelser og definerte fiender, hører alle til den samme ”neostammen” som forholder seg til en rekke felles symboler, idealer og verdier med bakgrunn i gangsterrapp. Flertallet av informantene mine uttrykker utvetydig at disse verdiene skiller seg fra dem som gjelder i *mainstream-samfunnet* (som mange av dem selv relaterer seg til). Dette gjelder blant annet synet på utdanning og karriere. Informanten Åse hevder for eksempel at det er viktigere for gangstere å ha venner og respekt enn skolegang, noe også Yngve framhever: «døm vil bare vær med kompisa. æ trur døm føle sæ litt avhængi av kompisa, egentli». Flere andre informanter kommer med tilsvarende antydninger om at gangster-typene er ambisjonsløse og lite bevisste på betydningen av utdanning. De blir på ulikt

vis omtalt som korttenkte i sitt fokus på ”å klare seg her og nå” i stedet for mer langsiktig planlegging. De daglige forhandlingene om respekt, ære, ”cred”¹⁵¹ og status har prioritet framfor aktiviteter som informantflertallet ser som en selvsagt investering i framtidig livskvalitet – i første rekke skolegang. I flere intervju finner jeg utsagn som i en mer eller mindre bebreidende tone påpeker at gangster-typen ikke vet sitt eget beste, og det at de snakker ”dårlig norsk med vilje”, er bare ett av flere bevis på dette. For kodeveksling vekk fra ”godt norsk” er helt meningsløst i et slikt perspektiv. Informantene tilkjenner en språkideologisk horisont som innebærer at ”riktig norsk” er avgjørende for den enkeltes muligheter til å gjøre karriere. Informanten Espen håper at de aktuelle språkbrukerne snart vil forstå at de ødelegger for seg selv ved å snakke ”utlendingspråket”, og også Arve har en klar formening om at slik språklig atferd vil være et hinder for å lykkes i arbeidslivet:

«du tar jo'tj en på alvor som kjæm inn på kontoret ditt og søke om jobb og du sjer'n e nordmann (.) og så snakke'n helt sånn gebrokkent norsk. (.) du bli itj tatt på alvor»

Janne er særlig bekymret for de ”ekte” innvandrerne som på denne måten setter framtiden på spill: «hvis dæm har lært sæ norsk, træng itj dæm å snakk dårli. det kan jo bli en vane».

På en rekke punkter i informantsamtalene kan man spore en holdning om at det finnes et ”godt norsk” som regnes som en nøkkel for adekvat deltakelse i samfunnet. Ifølge de samme kildene ligger en multietnolektisk stil avgjort utenfor grensene av denne normen. At en slik holdning er så utbredt og dessuten så klart uttalt, er ingen overraskelse. Allerede ved skolestart viser elever at de utvikler kunnskap om hvilken språklig atferd som har status og er verdt å satse på (jf. f.eks. Edelsky 1991). ”Det gode språket” er, som Sjögren (1996) påpeker, en lite enhetlig størrelse, men like fullt er det et ideal som gjennomsyrrer ikke minst utdanningskonteksten. Det er ikke alltid lett å se hvor dette idealet er fundert, men det framstår som en kollektivt oppbygd erkjennelse med klang av både fornuft og vitenskap, som stadig har blitt reproduisert og forsterket – for så å bli en utbredt ”sannhet”, med andre ord en doksisk del av kulturen.

De holdningene mine informanter gjennomgående viser overfor multietnolektisk norsk, ligner i stor grad den allmenne oppfatningen av en av mest studerte etnisk pregede språkvarieteter, nemlig African American Vernacular English (AAVE): ”[...] it's 'bad' or 'lazy' or a 'broken' version of the standard variety; it holds you back; it sounds terrible, etc.” (Fought 2006: 53) Den overveiende negative holdningen til AAVE har blitt betraktet som et utfall av ”the linguistic inferiority principle” (Wolfram & Schilling-Estes 1998: 6), som tilsier at talespråket til

---

¹⁵¹ Termen ”cred” er en kortform at det engelske ”credibility” og kan knyttes til det Goffman (1959) kaller ”social face”. Goffmans teori er basert på antakelsen om at mennesker tilstreber å gi et fordelaktig inntrykk av seg selv som individ, og at de ønsker bekreftelse på at framtoningen deres er akseptert av omgivelsene.

en sosialt underordnet gruppe vil bli oppfattet som inadekvat eller mangelfullt sammenlignet med talespråket til en sosialt ledende gruppe.

Hvis det samme prinsippet kan antas å gjelde i den trondheimske konteksten, må informantenes misbilligelse mot ”gebrokken norsk” oppfattes som en nedvurdering også av *brukerne* av multietnolekten. Og slike antydninger finnes da også i mer eksplisitt form i materialet. De som gjør sine forhandlinger på det som ovenfor er kalt ”den språklige svartebørsen”, benevnes blant annet som ”tapere” og ”slasker” (jf. kap. 8.1), og de levnes liten sjanse til å klare seg eller til ”å bli noe”. Det er verdt å merke seg at flere av de krasseste kritikerne er typisk skoleflink ungdom med klare karrieremål og et sterkt fokus på utdanning. For dem er det bare *mainstream*-markedet som er relevant, og multietnolekt representerer i en slik sammenheng utelukkende *negativ* kapital – eller i sin ytterste konsekvens *pervertert sosial kapital*, for å bruke Halperns (2005: 118) uttrykk. Som Klyve (2009: 36) påpeker, symboliserer utagerende væremåter en *taperstatus* som middelklassen i økende grad vender ryggen. Andre informanter er atskillig mer moderate, men også hos dem skinner den rådende holdningen igjennom: Den som skal oppfylle den forventede løpebanen med utdanning, yrkeskarriere og øvrig samfunnsdeltakelse, må holde seg for god til å lefle med et mindreverdige og mangelfullt språk.

7.9 Oppsummering

På grunn av manglende empiri er det mange aspekter ved denne varianten av trondheimsmål som må forbli uutforsket i denne omgang. Selv om jeg ovenfor har drøftet en lokal språklig praksis fra flere teoretiske synsvinkler, må det understrekes at dette ikke har skjedd med bakgrunn i studier av en dokumentert multietnolekt, men derimot i en ungdomsgruppes *fortellinger* om en slik talestil. Jeg har brukt informantenes narrativer til å utlede hvilken språkideologisk diskurs som knyttes til en slik praksis, og jeg har forsøkt å kartlegge hvordan deres oppfatning av bestemte språklige størrelser er knyttet til sosiale fenomener. Med utgangspunkt i informantenes utsagn har jeg prøvd å studere det Cameron (2004) kaller ”språkets sosiale liv”, for på den måten å skaffe innsikt i nettopp språkideologien(e) som finnes hos unge trondheimere. Silverstein (1979a: 193) definerer språkideologi som ”[...] sets of beliefs about language articulated by the users as a rationalization or justification of perceived language structure and use”.

Som vist i dette kapitlet, er det altså lite jeg kan si om hvilke strukturelle forhold som karakteriserer multietnolekten i Trondheim. Det er likevel åpenbart at de språklige elementene som adopteres, må ha et bestemt *assosiasjonspotensial*. Kodeblandingen innebærer en ”etnifisering” av talespråket, og de stiliserte trekkene har som primærfunksjon å konnotere etnisitet – nærmere bestemt en *annen* etnisitet enn norsk. Men den etniske symbolikken trenger ikke alltid å være

primær. Assosiasjonene til etnisitet kan også være mer indirekte, noe jeg har forsøkt å vise gjennom å kople multietnolekten til skikkelsene ”den skumle innvandreren” og ”gangsteren”. Multietnolektisk talestil kan ses som et sentralt virkemiddel i iscenesettelsen av disse to figurene – som i mange tilfeller kan være to sider av samme sak.

Det er nokså vanskelig å si noe om utbredelsen av denne språklige atferden i Trondheim på bakgrunn av opplysninger fra informantene. Noen av dem virker å være fullstendig uvitende om multietnolekten, mens andre viser stor innsikt og påstår at talestilen er veldig utbredt. Enkelte av informantene knytter ”utlending-dialekten” geografisk til de sørlige bydelene, men denne koplingen later til å være mer basert på myter enn på erfaringer. Som tidligere omtalt (jf. kap. 2) har forstedene på ”Sørsida” en historie som tangerer det typiske hiphop-toposet på flere måter; her har det vært betydelige sosiale problemer, den etniske heterogeniteten er stor, og fortellingene om ”harde tak” er mange (jf. også Refsnes 2007). Samtidig har den organiserte hiphop-kulturen hatt et kjerneområde nettopp i disse bydelene, med blant andre hiphop-gruppene ”Fremmed rase”, ”Sørsia gerilja”, ”GODS” og ”3visemenn” som ledende utøvere (jf. Holen 2004: 195). Som informanten Rita sier: «hiphopen e ganske dominerende oppå hær [...] tru egentlig det bynne å bli et varemærke for Kolstad og Saupstad». Også flere andre informanter oppfatter etter alt å dømme hiphop som emblematiske for ”Sørsida”, og for noen blir det derfor naturlig å kople multietnolektisk stil til akkurat dette området. Flertallet av informantene uttrykker vel å merke at denne språklige atferden ikke er begrenset til visse bydeler.

Det er mulig å anslå den ”typiske” multietnolekt-taleren til å være noe yngre enn mine informanter. Flere hevder at det er et ungdomsskolefenomen (”en fjortis-greie”), og at det er sjeldnere å høre blant folk på deres egen alder. Men det er også enkelte som understreker at personer opp mot 20 år aktivt bruker multietnolekt. Likevel virker det som det kan være en aldersgrense på overgangen mellom ungdomskole og videregående skole, og at mange legger av seg den multietnolektiske stilen etter dette. Dette samsvarer med Hewitts (1986: 160) funn i London, som innebar at de fleste la bort sin kreol-stil rundt 16-årsalderen. Mange utsagn tyder dessuten på at denne praksisen i all hovedsak er maskulin, noe også andre undersøkelser har antydnet (jf. Fought 2006: 200f.). Helt entydig er dette absolutt ikke, for også jenter blir rapportert å bruke multietnolekt. Dette framgår både av utsagn fra mitt materiale og av tidligere studier (jf. f.eks. Quist 2005).

Videre kan det nok være at det som Hewitt (1986: 161) antyder for Londons del, også gjelder i Trondheim: ”[T]he notoriety of white creole use is far greater than the actual activity itself.” På grunn av den betydelige stigmatiseringen har muligens *myten* om ”den dårlige norsken” spredt seg mer enn den faktiske bruken, men dette er det for tidlig å si noe sikkert om. Det er

iallfall tydelig at den multietnolektiske stilen i Trondheim er så pass marginal og ”underground” at den ikke uten videre lar seg fange på bånd av en språkviter. Dette metodiske problemet må vi se i sammenheng med praksisens status og bruksfelt, og som jeg har diskutert ovenfor, er det mye som tyder på at gatekulturen utpeker seg som et kjerneområde for denne språklige stilen. I dette fellesskapet råder en ”gatekodeks” som blant annet antropologen Alim (2004: 390) har møtt som en betydelig barriere i sitt feltarbeid:

The ”code of the street” [...] does not look fondly upon someone carrying a tape recorder and asking too many questions, particularly in a cultural environment where people avoid ”putting their business out in the street” at all costs.

Dette miljøet har ingen kultur for å åpne opp for utenforstående og gi dem innblikk i interne forhold, og jeg antar at man må bruke mer raffinerte etnografiske metoder for å nærme seg denne språklige atferden i dens opphavlige kontekst.

I så måte er det en betydelig forskjell mellom Trondheim og Oslo. Mens multietnolektisk stil i Trondheim enda for en stor del lever et liv i skyggene, er den tilsvarende praksisen forholdsvis enkel å påvise i Oslo (jf. f.eks. Opsahl 2009a, Svendsen & Røyneland 2008). Unge osloborgere synes å ha anerkjent multietnisk tale som en mer eller mindre normal – og ”ufarlig” – del av det språklige registeret i hovedstaden. I litteraturen finner vi imidlertid belegg på at situasjonen har vært en ganske annen også i Oslo, og at den relativt store aksepten for multietnisk tale er av temmelig ny dato. Da Jahnsen (2001) rundt årtusenskiftet undersøkte talemålsvariasjon i Oslo, støtte hun på en varietet som ble omtalt som ”volla-språk”, og som jevnt over var meget lavt ansett blant informantene:

Denne måten å snakke på ble oppfatta som gal, slurvete, og svært negativ. Det kunne virke som om det var svært viktig for flere av elevene å distansere seg fra denne måten å snakke på, og de gjorde det klart for meg at majoriteten av skolens elever holdt seg for god til å la seg påvirke av denne trenden. (op.cit.: 125ff.)

Vi ser her klare paralleller til holdningene som jeg har støtt på i Trondheim et lite tiår senere, og man kan dermed anta at forskjellene mellom det allmenne synet på multietnolekt i de to bysamfunnene kommer av at Oslo rett og slett ligger noen år foran i løypa. Dette må vi selvsagt se i sammenheng med demografiske og andre sosiale forhold, som har bidratt til at kontaktfenomener som multietnolekt har en ganske annen frekvens og stilling i Oslo. Det er like fullt vanskelig å spå hvordan den videre prosessen vil arte seg for Trondheims del, men funn fra andre bysamfunn viser at utviklingen kan gå temmelig fort. Nortier & Dorleijn (2008: 127) peker for eksempel på at utviklingen av det de kaller et ”marokkansk-farget nederlandsk” (”Maroccan flavored Dutch”) har skjedd påfallende raskt i nederlandske byer utover 2000-tallet. Undersøkelser som ble gjort rundt årtusenskiftet, avdekket ikke en slik språkstil, men bare få år senere er denne praksisen utbredt.

Når vi ser på de unge trondheimernes nærmest unisone fordømmelse av multietnolektisk talestil, er det likevel vanskelig å tro at ”normalspråket” vil la seg påvirke i særlig grad med det første. Selv om det er en utbredt oppfatning at Norge er et språksamfunn med stor toleranse for talespråklig variasjon (jf. f.eks. Kristiansen 1996b, Trudgill 2002), later det til at visse typer avvik er vanskeligere å svelge enn andre, og det finnes flere holdningsundersøkelser som viser at vi er mindre tolerante overfor norsk med utenlandsk aksent enn overfor ”intern-norsk” dialektal variasjon (Kulbrandstad 2005, 2006, 2007). Også en undersøkelse om språkbruk i etermediene (NRK-Forskningen 2009) viser denne tendensen: Mens nær 80 % av respondentene var mer eller mindre positive til dialektbruk, dvs. bruk av geolektale varieteter, i radio og fjernsyn, var færre enn halvparten litt eller helt enige i at ”norsk med utenlandsk aksent” var passende i mediene.

Som Røyneland (2009) er inne på, finnes det tegn til at det norske språksamfunnet har fått større takhøyde de siste årene – både i form av mer rom for kollektiv variasjon innenfor ”det norske” og økt aksept for variasjon hos den enkelte språkbruker (jf. også Jahr 1997). Det er imidlertid grunn til å tro at den talespråklige purismen, som har en lang tradisjon i Norge (jf. f.eks. Omdal 1995), lever godt også i vår globaliserte tidsalder. Det ser vi tydelige utslag av i de unge trondheimernes fortellinger om ”den dårlige norsken”, som avdekker at visse ”språklige urenheter” fortsatt faller langt utenfor den allment aksepterte variasjonsbredden. Det ”dårlige” og ”urene” blir henvist til en subversiv sfære, der denne språklige stilen tas opp og blir en konstituerende del av brukerne. Ved å bli *et totem* (jf. også Ryan 1979) for en viss subkultur kan en verbal atferd som har minimal prestisje hos det store flertallet, overleve ”mot alle odds”.

8 Språkbrukeren under lupen – analyser på individnivå

8.1 Profiler, typer, stiler og strategier

”De trondhjemske Damer kunne inndeles i fire Classer [...]. Til den første Classe høre de, der dandse i Harmonien; til den anden Classe høre de, der dandse i Borgerklubben; til den tredje høre de, der dandse i Ihlen, og til den fjerde endelig de, der dandse, hvor Fanden det skal være [...].”

Christian M. Monsen ([1856] 1970: 23)

I de foregående kapitlene har jeg drøftet språklige fenomener på grunnlag av funn på det *kollektive nivået*. Det vil si mer eller mindre framtrepende mønstre i den språklige variasjonen, og ikke minst hva informantgruppen som helhet har å berette om disse fenomenene. Alt har nødvendigvis vært basert på realisasjoner og utsagn fra enkeltindivider, men disse har gjennomgående blitt syntetisert og kommet fram som kollektive røster. Det innebærer at jeg i nokså begrenset grad har presentert hvilke enkeltpersoner som står bak hvilke data, og dermed heller ikke har antydnet *hvorfor* variasjonsmønstrene er som de er.

I denne delen vil jeg derimot rette oppmerksomheten mot den individuelle språkbrukeren – fordi det, som tidligere nevnt (jf. kap. 3.1), er her jeg venter å finne noen av svarene på hvorfor språkbrukerne gjør som de gjør språklig sett. Jeg er ute etter å kartlegge ulike former for motivasjoner og intensjoner som ligger bak den språklige atferden som gis til kjenne i møtet med meg. Som omtalt i metodediskusjonen (jf. særlig kap. 4.5) la jeg i informantsamtalene opp til å få et mest mulig helhetlig inntrykk av den enkeltes *linsverden*. Opplysningene som kom fram i de semi-strukturerte dybdeintervjuene, vil jeg her bruke til å identifisere og analysere eventuelle gjentakende mønstre og korrelasjoner mellom verbal atferd og bestemte aspekter ved den enkeltes sosiale identitet. Det er selvsagt naivt å tro at man kan tegne et dyptloddende portrett av en persons kvalitetstrekk etter en samtale på mellom 30 og 100 minutter. Slik jeg la opp disse samtalene, mener jeg likevel at informantene fikk anledning til å presentere sider av seg selv så vidt utfyllende at det i ettertid lar seg gjøre å skissere noen individuelle særdrag og identifisere en del holdninger og orienteringer hos den enkelte.

Selv om jeg har valgt ut bare om lag en tredel av informantgruppen som hovedinformanter, vil jeg understreke at hele kollektivet klinger med i de videre analysene. De tolv som slipper til som solister nedenfor, er utvalgt blant annet på bakgrunn av sin *typisitet* sett i forhold til helheten. Vi skal altså ikke bare bli kjent med dem som unike individer med sin

særegne historie og livsverden, men også som representanter for ulike *typer, stiler* eller *strategier*, det vil si sosiale identiteter som på ett eller annet nivå er relevante for kollektivet. Med sine personlige historier, refleksjoner og rapporterte holdninger gir de utvalgte informantene ansikt og stemme til mer allmenngyldige aspekter som vil kunne gjøre det mulig å overføre funn hos den enkelte til en større kontekst.

Det finnes et mylder av type-taksonomier som har blitt utviklet og brukt av både sosiologer, sosialpsykologer og sosialantropologer med ungdomskulturer som studieobjekt. Og som Øia (1994: 145), en av disse ungdomsforskerne, sier, kan det i virkeligheten konstrueres et uendelig antall slike merkelapper på ungdomsgrupper. Grönberg (2004), Quist (2005) og Røyneland (2005) er blant dem som har forsøkt å anvende livsstil-typologier i sosiolingvistiske analyser, og i arbeidet med å identifisere relevante typebetegnelser og kategoriseringer i mitt eget materiale har jeg hatt stor nytte av å se på deres klassifiseringer, og også å konferere med opphavet til de ulike typologiene. Ikke overraskende har jeg imidlertid måttet konstatere at det sjelden er fullstendig samsvar mellom kategoriene som mine informanter skisserer, og funnene fra andre skandinaviske ungdomsmiljø. Enkelte av typebetegnelsene, blant annet hos Jørgensen (1993, 1994), Øia (1994), Heggen et al. (2003) og Vaagland et al. (2000: 95ff.), har likevel vist seg å være relevante og anvendbare også for mitt materiale, selv om det er vanskelig å finne en heldekkende og fullt ut tilfredsstillende taksonomi. Jeg har dessuten store betenkeligheter med å forsøke å presse hver enkelt informant inn i en klart definert bås og dermed utvetydig knytte vedkommende til én spesifikk subkultur. Som jeg skal komme tilbake til (jf. kap. 8.4), er det flere eksempler på det Eckert (2000) kaller ”in-betweens” i informantgruppen, dvs. individer som ikke uten videre lar seg plassere i en kategori eller som kanskje hører til i flere grupperinger på samme tid. For å unngå en overforenkling av en kompleks virkelighet har jeg derfor unnlatt å klassifisere individer som sprenger båsskiller, eller som kanskje faller utenfor alle de kategoriene som har relevans for flertallet. Vi kommer tilbake til eksempler på dette i informantportrettene nedenfor (jf. kap. 8.2).

Blant de kategoriseringene som er lettest å identifisere hos mine informanter, er de seks som med enkle merkelapper kan kalles henholdsvis **”slask”**, **”nerd”**, **”soss”**, **”neo-raddis”**, **”trendy trening”**, og **”de ordentlige”**. Det er ikke slik at alle informanter bruker disse termene, men narrativer om *idealtyper* som passer inn under disse overskriftene, finnes i flertallet av intervjuene. De tre førstnevnte benevnelsene er i bruk av en rekke informanter, og det er også mange som tematiserer det ”å være ordentlig”¹⁵². Merkelappene ”neo-raddis” og ”trendy trening”

---

¹⁵² Adjektivet ”ordentlig” uttales for øvrig /ɔŋkɪ/ av store deler av informantgruppen.

er derimot tillaget av meg på bakgrunn av de særtrekkene som ifølge informantene kjennetegner disse to typene.

Den typen som i fortsettelsen vil gå under det lite flatterende navnet ”**slask**”, er til en viss grad sammenfallende med det Jørgensen (1993: 137f.) omtaler som ”slaur”, og også med det som Eidheim (1993: 49f.) kaller ”bøg”. Dette er skoletrøtt ungdom, i all hovedsak elever ved yrkesfaglige studieretninger, som har lave akademiske ambisjoner, som ikke finner seg til rette i skolekulturen, og som setter det praktiske og konkrete høyere enn det teoretiske og abstrakte. Den prototypiske ”slasken”, slik mine informanter skisserer ham/henne, er sjelden involvert i organiserte fritidsaktiviteter, ikke minst fordi det passer ”slasken” dårlig å innordne seg etter faste rammer. ”Slasken” foretrekker generelt å holde seg borte fra arenaer som innebærer forpliktelser på noen måte, og er derfor heller ikke særlig opptatt av kulturaktiviteter i organisert form. Selv om denne typen sjelden inntar klare kultur- eller samfunnskritiske standpunkt, finner vi hos ”slasken” en generell opposisjonell holdning mot det konforme og etablerte. ”Å leve livet” blir viktigere enn å overholde krav og forventninger fra foresatte og voksensamfunnet for øvrig. ”Slasken” forbindes gjerne med høyt alkoholkonsum, eller iallfall *historier* om utstrakt ”drekking”, og flere av informantene mine omtaler ”slasken” som hyppig involvert i andre ”ufornuftige” og ”meningsløse” aktiviteter som blant annet dagdriveri. Vi kan her se likhetstrekk med Heggen & Øias (2005: 107) kategori ”de rølpete”, som har et aktivitetsmønster som i noen grad beveger seg på kanten av det sosialt aksepterte. En ”slask” har gjerne et ytre som er preget av stiltrekk fra hiphop, men er ikke nødvendigvis en *utøver* av denne sjangeren. ”Slasken” begrenser seg i stedet helst til å være *forbruker* av hiphop i den forstand at han/hun lytter til (mainstream) hiphop og kler seg opp i plagg som er typiske for hiphop-sjangeren. ”Slask”-typen blir delvis satt i sammenheng med bruk av ”dårlig norsk” og *gangster*-figuren, som jeg drøftet i forrige kapittel (7.6), men det er langt fra alle informantene som gjør denne koplingen. Det er likevel grunn til å tro at ”slasken” står som representant for en del av de grunnverdiene som multietnolekt-brukeren konnoterer hos mange. Det vil si vekt på *gatekapital* framfor mer ”mainstream” kulturell kapital, og en ”leve i nået”-innstilling heller enn fokus på å sikre framtidig karriere. Til en viss grad finner vi noen likhetstrekk mellom ”slasken” og det Øia (1994: 142f.) kaller ”høyrepopulister”. Øias typiske høyrepopulist er en person, oftest gutt, som har høyt forbruk og aktivitetsnivå, men likevel svært liten grad av deltakelse i ideelle organisasjoner, foreninger og lignende. Materielle verdier teller mye, mens postmoderne ”myke” verdier teller lite. Såkalt finkultur har lav verdi, mens breddeunderholdning på tv og film blir viet mye tid. ”Slasken” er også mer jevnaldringsorientert enn ”de ordentlige”, ”neo-raddisen” og ”nerden”, som på sin side står i sterkere forbindelse med det ”voksne” samfunnet. Som benevnelsen ”slask” antyder, er denne

typen lavt ansett hos de fleste av informantene. De meningene de er bærere av, de interessene de står for, og den holdningen de har til skolegang og samfunnsdeltakelse, gjør dem til den klareste *utgruppen*, og ikke overraskende er det de færreste av informantene som selv plasserer seg i denne kategorien.

”Slaskene” står også i tydelig kontrast til de øvrige fem hovedkategoriene, kanskje i noe mindre grad ”trendy trening”, når det gjelder etiske prinsipper som ansvarlighet, dyd og plikt. Dette er den samme dikotomien som finnes mellom ”Sportsfolk” og ”Gildere” på den ”normale” siden og ”Ramp” på den ”avvikende” siden hos Heggen et al. (2003: 138f.). ”Rampen” og ”slasken” står som type for det Øia (1994: 143) kaller en ”leve livet her og nå”-holdning, mens særlig ”de ordentlige” representerer et syn der ansvar for egen livsbane og framtid er sentralt. Her kan vi også jmføre med Andersons (1999) motsetningspar *decent–street*, som står for to ulike verdimeslige grunnsyn. De som er *decent*, altså ”ordentlige”, ”normale” eller ”skikkelige”, holder seg til gjeldende regelverk, normsystem og konvensjoner. ”Slaskene” er altså de andre; de som tidvis handler *på tross av* det som er konvensjonelt, *på tross av* det som er ”til det beste for dem selv” (jf. kap. 7). ”Slasken” har en ytterligere parallell i Eckerts (1989: 2) kategori ”burnouts”¹⁵³, som omfatter individer som ”[...] reject the hegemony of the school and in turn feel largely rejected by the school”. En ”burnout”-person kommer prototypisk fra arbeidsklassen, går på yrkesfaglig linje, røyker, bruker andre rusmidler, skulker og har hatt befatning med politiet. Flere av disse kjennetegnene finnes også hos ”slasken”.

”De ordentlige” utgjør i så måte den klareste motpolen til ”slasken”. Denne typen ligner mye på det Øia (op.cit.: 140f.) gir merkelappen ”typisk mainstreamungdom”, som er personer som står trygt forankret i samfunnets sentrale verdisett. De har ”fornuftige” og ”sunne” interesser og holdninger, er ofte foreningsaktive og deltar i organisert idrett. Som Øias term antyder, er dette hoveddelen av ungdomssegmentet, og denne typens kulturelle smak er også på mange måter ”mainstream”. En del av ”de ordentlige” kan sies å ha et nokså konservativt syn, og i noen tilfeller finner vi likhetstrekk med Øias (op.cit.: 141) ”tradisjonalist”. Det vil si en person med sterkere uttalte preferanser for tradisjonelle verdier, nesten fraværende opposisjon overfor foreldre, og en betydelig skepsis til visse samfunnsmessige endringer. Disse mer tradisjonsbundne av ”de ordentlige” har også mye til felles med det Thun (1996) kaller ”topostatiske personer”. Det vil si individer med utpreget lokal orientering og med forankring i tradisjonelle handlemåter. Andre ”ordentlige” på sin side er samfunnsinteresserte i en mer samtidskritisk retning. De har klare meninger og holdninger om sentrale verdispørsmål, men holder seg normalt til veletablerte diskurser som ikke kan sies å være veldig radikale.

---

¹⁵³ Motpolen er ”jocks”, som er skoleorienterte personer (jf. nedenfor).

”Neo-raddisen” er derimot talsperson for den mer radikale motkulturen. For denne gruppen er ”myke” postmoderne, ikke-materielle verdier viktig, og mange er aktive i politiske foreninger og andre interesseorganisasjoner. Denne typen stemmer i stor grad overens med det Øia (1994: 142) kaller ”ungdom innenfor radikal motkultur”, men som min merkelapp antyder, er den reelle radikaliteten ikke alltid den samme som hos den klassiske politiske radikaleren fra 1970-årene, selv om mange av de ytre effektene og stilelementene er felles. Informanten Arve bruker betegnelsen ”fjortis-sosialista” om denne typen og er dermed inne på at mange her er mer opptatt av livsstilen enn av faktisk å opponere mot rådende politikk og samfunnssystem. De ”ekte” opposisjonelle finnes selvsagt også, men flere informanter antyder at mange er ”liksom-radikalere” (jf. f.eks. Wålengen 2009), som ikke egentlig har greie på hvilken politisk og ideologisk bevegelse de opptrer som representanter for. ”Neo-raddisen” har ofte en utpreget distingvert kulturell smak og benytter seg av det som av andre oppfattes som *fin*kulturelle tilbud: teater, gallerier, mindre konsertscener osv. Samtidig er denne typen ofte selv deltaker i ulike kreative miljøer, som musiker eller utøvende amatørkunstner på andre måter. Trendfølelsen er sterk, selv om den er orientert mot et ganske annet felt enn ”trendy trening”-gruppens. Mens ”trendy trening”-typen har antennene ute for å være i front av ”mainstream”-trendene, skal ”neo-raddisen” helst holde seg orientert om mer spesifikke og ”smale” trender. Som Arve sier, er det «NM i å vær forskjelli» i slike miljøer, men han legger til: «all e jo forskjelli på samme måten». Trenden blant ”neo-raddisene” er altså å holde sterkt på individualiteten, men likevel blir gruppen i stor grad konform i stilen, slik at også ”neo-raddisen” har sin typiske ”uniform”. ”Neo-raddisen” har stor omgangskrets, men er likevel nokså selektiv med tanke på hvilke kretser og arenaer det ”passer seg” å oppsøke. Studieforbereidende linjer, gjerne kreative/kunstneriske fag, er det vanligste valget for ”neo-raddisen”, som ofte er skoleflink og ambisiøs. Øia (1994) stiller opp ”radikal motkultur” og ”høyrepopulist” som motsetninger når det gjelder sosioøkonomisk bakgrunn. Den første grupperingen rekrutteres primært fra høyere lag, mens høyrepopulisten kommer fra lavere. Det samme mønsteret kan vi se for mine kategorier ”neo-raddis” og ”slask”. ”Neo-raddisen” er typisk ”privilegert” ungdom som kommer fra familier med generelt høyt utdanningsnivå, mens ”slasken”s foreldre gjennomgående har lavtlønte yrker og lite utdanning.

”Nerden” er også en klar motpol til ”slasken”, men er samtidig langt mindre mainstream, og utgjør i så måte en kontrast også til ”trendy trening”-typen. Bucholtz (1999: 211) opererer med kategorien ”nerd” i sin studie fra et amerikansk high school-miljø, og hun påpeker at denne står i kontrast til både ”jocks” og ”burnouts” gjennom at ”nerden” er lite opptatt av ”coolness” (jf. også Eckert 1989: 48). ”Nerden” ligger nærmest ”jocks”-typen, men er ikke *kul* på riktig måte. Mine informanter omtaler ”nerden” som sterkt akademisk orientert, skoleflink og

pliktoppbyggende, og uten tvil elev på studieforbereidende linje ("allmennfag"). "Nerden" har mye til felles med Jørgensens (1993) kategori "geni", selv om vi også finner "geni", dvs. pro-skoleorienterte, både blant "neo-raddisene", "sossene" og "de ordentlige". Denne typen er svært "voksenverden"-orientert og har et relativt lite nettverk av jevnaldrende. Informanten Terje formulerer det slik: «æ vil påstå å si at æ ikke e en nørds. æ har vænna». Også andre informanter tegner et bilde av en reservert og asosial type, og selv om "nerden" ofte har interesser han/hun er svært engasjert i, innbærer dette sjelden deltakelse i aktiviteter på "mainstream"-arenaer, og iallfall ikke i form av "meningsløst dagdriveri" i Midtbyen¹⁵⁴. "Nerden"s kulturelle smak varierer mye, men den avviker gjennomgående sterkt fra "mainstream"-feltet. Både klassisk finkultur og uttrykk forbundet med radikal motkultur blir omfavnet og dyrket av "nerden". Informantenes beretninger om "nerden" gjør det klart at dette er en temmelig marginal type som for mange står som en karikatur. "De ordentlige" har mye til felles med "nerden" gjennom at begge typene står for "riktige" og "fornuftige" verdier, men "nerden" skiller seg likevel ut gjennom sin "sære" kulturelle kapital og avvikende sosialitet.

"Trendy trening"-typen er "nerden"s rake motsetning når det gjelder det sosiale. Denne typen er med der det skjer og der det svinger; han eller hun har et utstrakt nettverk og velutviklede følere for trender og tendenser i omgivelsene. Den høye sosialiteten har "trendy trening"-typen til felles med "slasken", og på enkelte områder har disse kategoriene nokså sammenfallende politisk/ideologisk orientering: mot høyre. "Trendy trening"-gruppen skiller seg likevel klart fra "slaskene" gjennom sitt fokus på kroppslig sunnhet og estetikk. Vaagland et al. (2000: 99) finner at jenter er særlig godt representert i kategorien "trendy ungdom", og også i mitt materiale er denne typen oftest jente. Som merkelappen tilsier, er medlemskap og opphold på treningssentre helt vesentlig i denne gruppen. Dette går ofte foran deltakelse i organisert lagidrett, men mange kombinerer de to aktivitetene. Forbruket er veldig høyt når det gjelder klær, sminke og andre forbruksartikler, kafébesøk og uteliv. Alt som er relatert til *mote*, står sentralt, også når det gjelder valg av tv-program og lesestoff. Enkelte relaterer "babe-stilen" til "trendy trening"-typen. En "babe" har en utfordrende og dristig stil både når det gjelder klær og sminke, og særlig "ordentlige" jenter opplever at dette grenser mot det uanstendige. "Trendy trening"-typen er ikke spesielt dedikert til skolearbeid, og har heller ikke spesielt høye akademiske ambisjoner. Framtidsplanene involverer i stedet gjerne en karriere i et "trendy" yrke, som markedsføring, interiørdesign eller eiendomsmegling. "Trendy trening"-kategorien har ellers mye til felles med Grönbergs (2004: 102f.) type "Sport-Stefan/Stina" fra Göteborg-området.

---

¹⁵⁴ "Midtbyen" er det mer eller mindre offisielle navnet på Trondheims mest sentrale områder, som samtidig også er den eldste delen av byen. Midtbyen er byens kultur- og kommunikasjonsentrum, og de fleste av de historiske bygningene ligger her (jf. Bratberg 2008: 357ff.).

”Sossen” har en del til felles med ”trendy trening”-typen når det gjelder forbruk og trendfølsomhet, men ”sossen” beveger seg likevel innenfor et annet symbolfelt og skiller seg ofte ut gjennom å ha en ganske annen *økonomisk* kapital enn ”trendy trening”-typen. ”Sossen” er noe mindre jevnaldningsorientert, har mer ”voksne” standpunkter og har stilistiske og kulturelle preferanser som er mer eksklusive enn dem vi finner både hos ”de ordentlige” og i ”trendy trening”-gruppen. ”Sossen” kommer fra en ressurssterk og ”solid” familie, har ofte betydelig økonomisk frihet og klare mål for karriere og livsløp, selv om dette ikke nødvendigvis innebærer den lengste akademiske utdanningen. ”Sossen” er likevel sjelden å finne andre steder enn på studieforberedende linje. I det ytre gjenkjennes ”sossen” på kostbare og eksklusive merker på både klesplagg og tilbehør, og også hårfrisyrer kan avsløre en ”soss”, framhever enkelte informanter. ”Sossen” hører på mange måter til blant ”de ordentlige” ved at han/hun plederer for samfunnets sentrale verdsett, dvs. har ”pro establishment”-holdninger, men på akse *materiell–ideell* ligger ”sossen” likevel jevnt over nærmere det materielle ytterpunktet. ”Sossen” er i likhet med ”neo-raddisen” *elitistisk* på enkelte områder, f.eks. når det gjelder fritidsaktiviteter, men det er likevel stor forskjell på de to typenes smakspreferanser og også mer grunnleggende verdissyn. Termen ”soss” er også brukt hos Eidheim (1993: 49f.) i hennes analyse av ungdom fra Brumunddal, men de to typene er ikke helt sammenfallende.

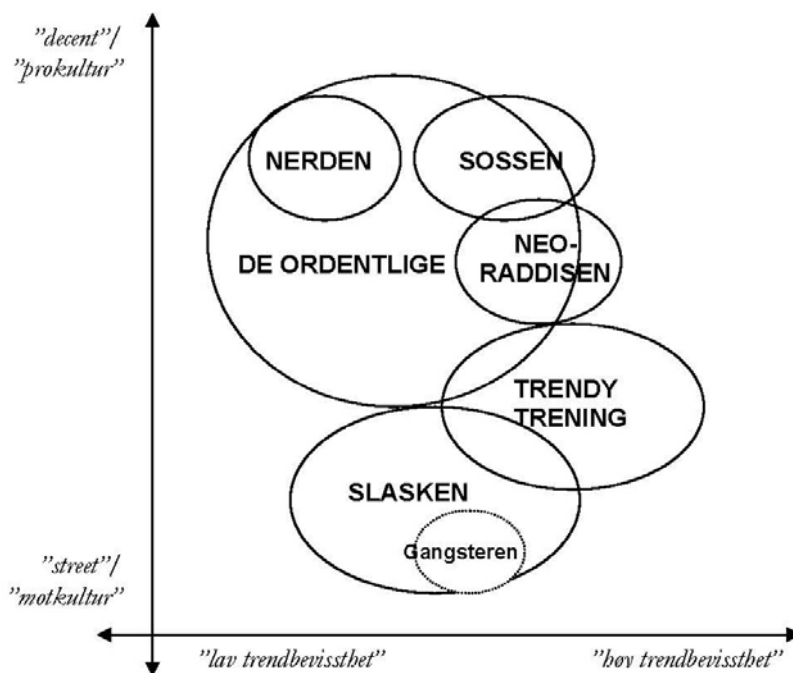
Disse seks kategoriene er selvsagt ikke uttømmende, og flere av dem er også delvis overlappende. Som nevnt ovenfor er det dessuten en smal sak å finne individer som kan passe inn i flere av disse profilene; informanten Yngve forteller for eksempel om en ”soss-gangster”. Likevel mener jeg at disse seks merkelappene dekker grupperinger og kategoriseringer som framstår som relevante for en veldig stor del av informantgruppen min, og dermed trolig også for en betydelig del av unge trondheimere mer generelt. Min seksdeling stemmer ikke helt overens med for eksempel Øias (1994) femdeling, men i tabellen under har jeg forsøkt å vise hvordan mine kategorier kan forenes med hans taksonomi over norsk ungdom:

Øia (1994)	Trondheim
Trendy ungdom	"Trendy trening" "Neo-raddisen" "Sossen"
Mainstream	"De ordentlige" "Nerden" "Sossen" "Trendy trening"
Tradisjonalist	"De ordentlige" "Sossen"
Høyrepopulist	"Slasken" "Trendy trening"
Radikal motkultur	"Neo-raddisen" "De ordentlige"

Tabell 8.1 Sammenligning av gruppekategorier hos Øia (1994) og kategorier utledet av mitt materiale fra Trondheim.

I sammenstillingen over antyder rekkefølgen på kategorier i Trondheim-kolonnen hvilke typer som har mest til felles med Øias typer. Det vil si at "Sossen" kan sies å inngå i kategorien "Trendy ungdom", men i mindre grad enn "Trendy trening"-typen, osv.

Figuren nedenfor er et forsøk på å framstille hvordan de ulike kategoriene står i forhold til hverandre når man legger særlig vekt på to orienteringsakser, nemlig trendbevissthet (horisontal akse) og prokulturell–motkulturell holdning (vertikal akse). På denne måten ønsker jeg å visualisere hvilke overlappinger som er mer og mindre tenkelige. Jeg også plassert inn gangsterfiguren (jf. også kap. 7.6) som en underkategori av "slasken" (skravert sirkel).

Figur 8.1 Forslag til sammenstilling av de sosiale kategoriene med vekt på to sentrale akser

Det er også andre personlighetstrekk og kvaliteter jeg har lagt særlig vekt på å identifisere i analysene, som går på tvers av de seks kategoriene. Som jeg allerede har nevnt i omtalen av de mest tradisjonalistiske ”ordentlige”, ser jeg framfor alt etter *topostatisk* og *topodynamisk* typer (jf. også kap. 4.5). Det vil si at jeg prøver å kartlegge hvilken mental orientering den enkelte informant har når det gjelder tilknytning til hhv. det lokale versus det supralokale. Dette mener jeg kan tolkes ut fra blant annet holdninger og uttrykk for tilhørighet til lokalmiljøet, og også fortellinger om rotfasthet eller utflyttertrang. Flere norske sosiologer har brukt denne dimensjonen i sine studier av ungdomsmiljø, men som Heggen (1996) påpeker, ligger det en fare i å oppfatte dikotomien ”forankring”–”frakopling” som representert av prototyper som ”heimfødingen” versus ”kosmopolitten”. Heggen (op.cit.: 212f.) finner at det i mange tilfeller ikke er noen motsetning mellom lokal tilknytning og global orientering hos ungdom: Ofte finner de løsninger som forener de to orienteringene, og slik kan de mest lokalt aktive ungdommene også være de mest ut-orienterte. Denne innvendingen tar jeg selvsagt hensyn til i analysene, men jeg mener likevel at det kan være mulig å treffe på unge trondheimere som er det samfunnsgeografen Cresswell (1996) kaller ”out-of-place”. Det vil si at de oppfatter det romlige de er omgitt av, som lite overensstemmende med det de ønsker å være. Personer som er ”in-place” ser derimot omgivelsene som en bekreftelse på sin egen personlige og sosiale identitet.

I tillegg vil jeg forsøke å identifisere personer som i sitt fellesskap fungerer som det Lang & Lang (1961: 235) kaller ”instigators” – det vil si enkeltindivider som med sin definisjonsmakt katalyserer utbredelsen av ulike motefenomener i omgangskretsen. Som omtalt i kapittel 3.3.4 trenger ikke en slik ”påskynder” å være selve oppfinneren (jf. ”inventor” hos Lang & Lang (op.cit.: 241)) av en novasjon, men det er et individ som har påvirkningskraft til å innføre, og *overføre*, nyheter i sitt nettverk. På grunn av sin rolle som *transmitter*, er dette en sentral figur i endringsprosesser, og som tidligere nevnt mener jeg at dette også kan gjelde for språklige elementer.

8.2 Informantportrett

”We are what we pretend to be,
so we must be careful about
what we pretend to be”

Kurt Vonnegut (1968: v)

Framgangsmåten med å portrettere enkeltindivider på bakgrunn av personlige *livsfortellinger* må ses i sammenheng med den biografiske metode som har dype røtter i sosiologi og sosialantropologi (jf. f.eks. Atkinson 1998, Bertaux 1981). Tradisjonen kan føres tilbake til Chicago-skolen (med

Thomas, Znaniecki, Burgess og Park som sentrale representanter) i mellomkrigstiden, men den mistet etter hvert tilslutning og døde nesten ut – før den ble gjenoppdaget og revitalisert fra slutten av 1960-årene (jf. Chamberlayne et al. 2000: 3f.). Etter dette har den biografiske tradisjonen vært et vesentlig grunnlag for postmoderne tankeretninger innenfor mange teoriområder, og den har også fått en rekke disipler i de nordiske landene. Den danske etnologen Højrup (1983) er blant de mest sentrale, og hans livsform-konsept, utviklet på basis av livsløpsintervju, har senere blitt anvendt i flere sosiolingvistiske studier, bl.a. Pedersen (1994) og Solheim (2006b).

Et hovedprinsipp ved biografisk metode er at forskeren må sette seg inn individets subjektive forestillingsverden for å forstå dette individets atferd (jf. omtalen av sosialkonstruktivismen i kap. 3.1). Biografisk materiale skal på denne måten gi tilgang til datatyper om kollektive størrelser, som det ellers er vanskelig å få tilgang til. Målet er å kartlegge meningsbærende strukturer som rammer inn menneskenes liv, og disse manifesteres som personlige narrativer om egen livsverden (jf. også kap. 4.5).

De historiene som kommer fram gjennom en biografisk tilnærming, vil bestandig være preget av selektivitet. Individet *velger* hvilke narrativer som skal legges for dagen, og denne seleksjonen vil uvegerlig være styrt av konteksten (jf. Atkinson 1998: 8). Men dette at informanten i stor grad står fritt til å velge ut og velge bort, forringer ikke egenframstillingens verdi som data. Den enkeltes prioriteringer blir tvert imot vesentlig informasjon om den aktuelle kilden, fordi det forteller noe om hva som anses som viktig og mindre viktig.

Forskerens subjektivitet blir også en essensiell del av den fortellingen som kommer fram gjennom informantsamtalene. Det er forskerens seleksjon av individuelle narrativer og fortolkningen disse som til syvende og sist blir gitt et tekstlig uttrykk, og da vil hans eller hennes forståelse og forforståelse nødvendigvis influere på sluttresultatet.

En samtalesituasjon som den jeg arrangerte for omkring 30 unge trondheimere i forbindelse med denne studien, kan ses som en prototypisk arena for egenpresentasjon i form av en framstilling av *fortellingen om seg selv*. Informantene har eksplisitt blitt oppfordret til å berette om seg og sitt til en ukjent voksenperson (med opptaksutstyr), og denne konteksten inviterer på alle måter den enkelte til å style eller iscenesette seg selv slik han eller hun ønsker å framstå for samtalepartneren. Både valg av biografiske narrativer og valg av språklig atferd mener jeg utgjør vesentlige elementer i denne stilingen, og utkommet av informantsamtalene må derfor kunne ses som dokumentasjon av ulike sosiale identiteter.

Jeg har valgt ut 12 personer som i det følgende blir presentert i individuelle delkapitler. Utvalget kunne utvilsomt vært gjort på andre måter, men jeg mener at denne gruppen gjenspeiler

mange interessante aspekter ved den totale bredden i materialet. Flertallet av disse illustrerer på hver sine måter noen av de språklige strategiene som er aktuelle i Trondheim, og selv om det i en slik sammenheng kan være fristende å plukke fram *ekstremene* i ulike dimensjoner, har det vært viktig for meg å inkludere også språkbrukere som er typiske ved sin ”gjennomsnittlighet”. I rekken av portretter finner vi derfor også individer med en språklig strategi som ikke er særlig påfallende eller avvikende. Etter mitt syn er det fruktbart å ta med disse for å få en bedre forståelse av den ”normaliteten” som andre strategier blir holdt opp mot. Informanter som ”ikke har noe spesielt ved seg” blir her løftet fram nettopp for å belyse det ”nullpunktet” som gir mening til ulike former for divergens. I kapittel 8.3 blir disse portrettene drøftet i en større sammenheng, og da vil også flere av de øvrige informantene komme til orde.

Mange av informantene var svært åpenhjertige i samtalen med meg, og av hensyn til deres anonymitet og integritet er det en god del detaljer som jeg verken kan eller vil utbrodere i de individuelle portrettene. Flere steder er jeg derfor med overlegg vag og omtrentlig i framstillingen. Det er imidlertid viktig å presisere at all tilgjengelig informasjon blir lagt til grunn for de mer overordnede analysene av den enkelte, selv om en hel del opplysninger ikke blir gjort eksplisitte i teksten.

Anonymiseringshensyn gjør at jeg også unnlater å spesifisere alle detaljer ved den enkeltes familieforhold og bosted. Det vil si at jeg blant annet ikke presiserer slikt som ste-forhold, antall søsken eller foresattes nøyaktige fødested. Jeg bruker ellers den samme bydelstaksonomien som i *adressa.no*-testen (jf. kap. 5.2.4 og også kap. 2.2.1.2) når informantenes nåværende og eventuelle tidligere bosted blir omtalt.

Det er i all hovedsak lyd materialet som danner basis for de følgende analysene, men jeg har også trukket inn opplysninger fra spørreskjemaene som en stor del av informantene fylte ut innledningsvis (jf. kap. 4.5.1). I tillegg har jeg gjort bruk av den egenpresentasjonen enkelte informanter har gjort av seg selv på nettsamfunnet *Facebook*¹⁵⁵. Her har jeg særlig sett på medlemskap i ulike interessegrupper og andre opplysninger om kulturelle preferanser.

Ordrett¹⁵⁶ gjengivelse av ytringer der meningsinnholdet er det sentrale, markeres med slike anførselstegn: « ». Når vekten ligger på det lingvistiske, bruker jeg også her IPA-tegn omgitt av //. Mer løse revne stikkord og parafraseringer av informant ytringer gjengis (med normalortografi) innenfor ”hengende komma” (jf. kap. 4.5.4).

---

¹⁵⁵ *Facebook* (<http://www.facebook.com>) er et sosialt medium på Internett der medlemmene lager seg en personlig profil som blant annet inneholder opplysninger om interesser, deltakelse i ulike grupperinger og organisasjoner og ellers tilknytning til ulike nettverk.

¹⁵⁶ Utsagnene gjengis også delvis lydrett, men notasjonen er gjennomgående lagt meget nært opp til normalortografien for å lette lesingen (jf. også 4.5.4).

Figur 8.2 De portretterte informantenes (omtrentlige) bosted på intervju tidspunktet

8.2.1 Trond

«æ like sånn som det e no da, egentli (.)
for der e det lissom midt i mellom by og bondeland»

Kort om Trond

Trond er 17 år på intervju tidspunktet og elev ved Østskolen. Han bor i bydelen Charlottenlund-Jakobsli sammen med foreldrene sine, som begge har trøndersk dialektbakgrunn, den ene fra Trondheim. Trond bodde i bydelen Byneset-Leinstrand i oppveksten og gikk de første grunnskoleårene der. Hele resten av livet har han bodd på samme sted øst i Trondheim. Besteforeldrene bor på Byneset, og han har en del kontakt både med dem og med barndomskamerater. Ellers oppholder Trond seg mest i sitt eget nærområde. Han er sjelden i Midtbyen og kjenner nokså få i andre deler av byen. Han kjenner heller ikke så mange i andre deler av landet, og selv om han har slektninger i Oslo, er han sjelden der.

Stil og type

Trond omtaler stilen sin som ”vanlig”, og av det han ellers beretter, må han kunne sies å være en av ”de ordentlige”. Han er konvensjonelt kledd, er lite opptatt av mote og trender, og holder seg til et temmelig ”mainstream” kulturtilbud når det gjelder valg av kanaler, musikk og film. «æ e’ tj så opphængt i ka æ har på», sier han og hevder at han rett og slett ikke er kvalifisert til å uttale seg om hvilke stiler som finnes. Pengeforbruket antar han ligger betydelig under snittet for de jevnaldrende. Trond er interessert i musikk og spiller i et nokså nystartet rockeband, men understreker at han ikke har planer om å bli «sånn punk- eller metal-kis», og klesstilen hans kommer til å forbli ”vanlig”. Ellers bruker han mye tid hjemme foran datamaskinen. Han spiller dataspill og bruker ulike chatte-programmer, men kan relativt lite om det datatekniske, og framhever at han ikke driver med data ”på den måten”.

På enkelte punkter framstår Trond som noe av en tradisjonalist og en konformist. Han gir klart uttrykk for at han setter loyldighet som et høyt ideal, og har lite godt å si om dem som ”henger rundt inngangen på Trondheim Torg¹⁵⁷ uten mål og mening”. Han er meget skeptisk til (flerkulturelle) gjengmiljø, og ser svært alvorlig på det økende narkotikamisbruket. Han kjenner imidlertid disse temaene kun gjennom andrehånds opplysninger fra aviser og bekjente. Trond holder seg etter sigende langt unna gjengmiljø og ”dårlige folk”, og ingen av innvandrerne han vet om fra sitt eget strøk, er farlige slik som de er på ”Katterem og Flatåsen og sånn” (dvs. bydeler på motsatt side av byen). Han holder seg mest til sitt eget nærområde, går tur i skogen eller sykler litt rundt. Han uttrykker veldig liten grad av opposisjon til foreldrene og trives godt med å fortsatt bo hjemme.

Ambisjoner og planer

Ingen av Tronds foreldre har høyere utdanning, men han sier at de helst vil at han skal fortsette med ”noe” etter videregående. Det vil han selv også, men er ikke helt sikker på hvilket fagområde han skal studere. Jusstudiet er et alternativ, og for å ha alle muligheter åpne har Trond valgt studieforbereende retning. Ellers innrømmer han at kort vei til skolen var avgjørende for valget av Østskolen. Det var egentlig ingen andre skoler inne i bildet da søknaden ble sendt, og Trond angreir ikke på valget. Han brenner ikke spesielt sterkt for skolearbeid, men gjør det han skal, og havner sånn midt på treet resultatmessig, antar han.

Trond ser ingen grunn til å flytte fra Trondheim i framtiden og kan godt tenke seg å bli værende i samme bydel som han bor i nå. Men helt bastant er han ikke, og han framhever at det kan være at han har forandret mening om ti år. Han mener likevel at sannsynligheten er liten for

---

¹⁵⁷ Sentralt beliggende butikkssenter som er kjent for å være et samlingssted for ungdom.

at han kommer til å bosette seg mer sentrumsnært: «Svartlamon og Buran og neppå dær» frister lite, og han er også nokså skeptisk til områder på sørsiden av byen, selv om dette er bydeler han kjenner lite til. Som innledningssitatet viser, er Trond godt fornøyd med å bo såpass landlig som han gjør. Han trivdes godt på gården på Byneset også, men det er likevel greit å ha et større nabolag, mener han, og derfor er dagens tilværelse et godt kompromiss «mellom by og bondeland». Trond har heller ikke lyst til å flytte til en større by. Trondheim er langt å foretrekke framfor for eksempel Oslo, som han mener er et mye farligere bosted på grunn av høy kriminalitet. Det typisk urbane frister altså ikke Trond i stor grad, men han ser heller ikke for seg å bo i en utkantkommune. Trond framstår altså på mange måter som en topostatisk person. Han ser ingen umiddelbar grunn til å flytte på seg, han lever etter mottoet ”man vet hva man har, men ikke hva man får”, og holder fast på trygge omgivelser i Trondheim øst.

Språklig profil

Trond omtaler talemålet sitt som ”typisk trondheimsdialekt”, men han er samtidig inne på at han kanskje er litt preget av å være født på hjemstedet til en av foreldrene, som er et annet sted i fylket. Selv om han bare bodde der som spedbarn, har han tydeligvis en del tilknytning til dette stedet, og i én sammenheng uttaler han at han ”*egentlig* kommer fra” dette tettstedet, men at han etter lang tid i Trondheim har begynt å snakke «sånn som ræstn gjør». Han har noen klassekamerater fra det aktuelle området og er klar på at de skiller seg en god del fra ham språklig sett.

Det er ingen ting ved Tronds språklige atferd som gjør at han kan stedfestes spesifikt til det omtalte fødestedet. Derimot har han en rekke språkdrag som i en trondheimsk kontekst kan omtales som tradisjonelle. Trond har en palatalitet som er i tråd med det som er beskrevet for ”folkelig bymål”; han har ingen tilfeller av de retroflekterte ”mellomvariantene” (jf. kap. 6.2.1.8), og dessuten finnes det flere belegg av palatal *tt* i opptaket: /grec/ (*greit*), /ʃtɛc/ (*slutt*) og /mycy/ (*mye*). Trond bruker både /spæl/, /spæl/ og /spilə/ som presensform av *spille* (både om dataspill og musikk). De to førstnevnte variantene opptrer svært sjelden i resten av materialet, men de har god støtte i store deler av det trønderske dialektområdet ellers. Trond bruker /heɫ/ i presens av *holde*, men har samtidig ”moderne”, svake fortidsformer (/hɔɫc/). Også partisippet av *være* er en ”moderne” variant, /væt/. Han veksler mellom /ʃo:/ og /ʃe:/ (*se*), og har dessuten *-ar* som suffiks i komparativ (f.eks. /faɫjar/ og /fi:nar/). Nektingsadverbet er nesten utelukkende det tradisjonelle /ɪc/, og Trond har ellers helt tradisjonell distribusjon av /ç/–/ʃ/. Blant andre språktrekk hos Trond som er naturlige å omtale som mer ”brede” enn ”fine”, er leksetet /bærə/ (*bare*, adv.).

Dette opptrer riktignok sammen med varianten /ba:rə/, som er det absolutt dominerende i materialet for øvrig. Dessuten finner vi adverbet /sia/ (*siden*), som har /si:dŋ/ som en frekvent kovariant, og korte varianter av komparativene /be:r/ (*bedre*) og /stø:r/ (*større*) (sistnevnte leksem forekommer imidlertid også i varianten /stø:rə/). Videre treffer vi på infinitiven /fø:r/ (*følge*), som ifølge Tilset (1924: 33) er tradisjonsform i Strinda, pronomenet /fø:r/ (*selv*), vel å merke med /sæl/ som frekvent kovariant, og preteritumsformen /fø:ʋa:n/ (*forsvant*), som i likhet med preteritumsformen av en rekke andre verb (bl.a. *brenne*, *finne*, *renne*) også kan bli dannet med utlydende *t* (/fø:ʋa:nc/) i moderne trondheimsmål (jf. Venås 1967: 156f.).

Oppsummerende om Tronds talemål kan vi si at han jevnt over holder seg til ”normalformer” som har støtte blant flertallet av informantene, men likevel med en god del tradisjonstrekk som er nokså sjeldne hos storparten av de øvrige informantene. Han viser ingen tegn til den omtalte *depalataliseringen* (jf. kap. 6.2.1.8), han bruker /ç/ på tradisjonell måte, og har svært liten bruk av /ikə/. Han uttaler seg dessuten positivt om trondheimsdialekt, og framstår også på den måten som en tradisjonsbevarer.

8.2.2 Åse

«æ snakke væl egentlig ganske greit trondhjæmmer, tru æ»

Kort om Åse

Åse er 17 år på intervjutidspunktet og er elev ved Østskolen. Hun bor i bydelen Lademoen sammen med foreldrene, som begge er fra Trondheim. Åse har flyttet litt på seg i løpet av livet, men hun har hele tiden bodd i Trondheim og sognet til samme skolekrets gjennom hele grunnskoletiden. Hun har gode minner fra årene i et mer landlig boligområde på sørsiden av sentrum, men ser på sentrumsområdet som ”hjemme”. Mange av Åses slektninger bor i Trondheim, og hun har venner og bekjente i mange bydeler. Hun tilbringer derfor tid flere steder i byen, men er mest å se i sentrum, gjerne på kafé med venner.

Stil og type

Blant Åses største interesser er *elektronika*, dvs. elektronisk populærmusikk med sjangre som bl.a. house, trance og drum'n'bass. Dette er musikk hun lytter til og også presenterer for andre som diskjockey på fester som hun selv står som arrangør for. Mye tid går med til å planlegge disse ”event”-ene, som trekker hundrevis av ungdom. Etter hvert har Åse blitt en nokså garvet party-entreprenør, og hun kjenner techno-miljøet i byen svært godt. Arrangementene får kommunal

støtte, og Åse legger ikke skjul på at hun er stolt av suksessen hun har hatt med de siste festene. Hun opptrer også som dj på andres fester, i tillegg til at hun bruker mye av fritiden på å trene kampsport.

Åse forteller om en oppvekst i nær kontakt med et nokså hardt og belastet miljø i de østlige sentrumsområdene. På ungdomsskolen var det også ”mye dop og bråk”, men Åse var lite involvert i det selv. Hun sier at man fikk et valg når man begynte der: For å være kul måtte man bli med i de skumle miljøene, og delta i hasjrøyking, drikking på skolens område og så videre. Åse styrte unna dette, men holdt seg likevel inne med mange av ”gangstersen”, fordi det var barndomsvenner av henne. Hun definerer seg ikke selv som gangster, men viser likevel inngående kjennskap til de aktuelle miljøene, både i sin egen bydel og andre steder i byen. Hun vet hvem som er ”ekte” gangstere og hvem som bare ”er med på spillet”: «du ser det bare. æ e oppvokst med alt det der». Åses nærhet til gangster-konseptet blir også bekreftet av to av klassevenninnene hennes som i en senere samtale med meg hevder at Åse ”snakker som en gangster”.

Sin egen stil omtaler Åse som ”vanlig”, men hun vedgår også at hun ikke er ”helt uvitende” om mote, og utover i samtalen gir hun detaljerte opplysninger om hva som er ”gangbar” mote, særlig innen gangster-miljøet. Som en del av dj-virksomheten må hun også holde seg oppdatert på musikkfronten, og alt i alt kan Åse sies å være meget godt orientert innenfor ulike stilistiske praksiser blant Trondheims unge. Dette gjør at hun i størst grad hører inn under kategorien ”trendy trening”. Hun har et stort nettverk og er preget av en betydelig ungdomssentrisme, selv om hun til dels også har et svært voksent og distansert blikk på sine jevnaldrende – ikke minst i rollen som event-arrangør. Åses forbruksmønster er sterkt preget av at hun er en form for spesialist innen en musikksjanger; mye penger går med til elektronika. Når det gjelder film og tv, er Åse mer altetende og ser særlig komedieserier og dramaserier.

Ambisjoner og planer

Det er vanskelig å få Åse til å antyde framtidige planer for utdanning og jobb. Hun går studieforberevende linje (”allmenn”), men føler ikke at hun har havnet på riktig hylle der. Begge foreldrene har høyere utdanning, og Åse antar at de ønsker at hun skal fortsette med utdanning etter videregående, men selv har hun mest lyst til å forlate skolen og heller få seg jobb. Hun er ikke ”så veldig skoleperson”, sier hun, og hun brenner ikke så veldig for utdanningen sin, sammenlignet med mange andre som etter Åses oppfatning er veldig oppsatt på valg av skole og retning. På Østskolen er det færre av den typen, og mange går der av praktiske hensyn, mener Åse. Hun søkte egentlig en annen linje, men hadde ikke gode nok karakterer, og nå vil hun helst bort fra Østskolen, eller iallfall ”allmennlinja”. Hun vil heller prøve ”medier og kommunikasjon”,

selv om hun ikke er så veldig motivert for det heller. Det var foreldrene som fikk henne til å velge ”allmenn”, men det angrer hun på. Det frister mer å reise litt, flytte litt på seg, kanskje gå på folkehøgskole et år, sier Åse.

Åse er i det hele tatt nokså planløs når det gjelder karriere og levevei, og hun er heller ikke sikker på hvor hun vil bosette seg. Hun kan godt bli boende i Trondheim, men da må det være sentrumsnært. I Åses øyne er selv Charlottenlund på landet, og det er ikke aktuelt å bo mindre urbant enn det hun gjør i dag: «æ har jo bodd nære byn så læng».

Språklig profil

Som innledningssitatet viser, omtaler Åse talemålet sitt som ”greit trondheimer”. Hun anser seg altså som godt innenfor rammene av det som omgivelsene forventer av en innfødt. Hun kommenterer like fullt at enkelte ting hun sier, er ”litt sånn halvfint”. Blant annet påstår hun at hun bruker /ikə/ som nektingsadverb, men i realiteten bruker hun /ɪc/ i mer enn 80 % av tilfellene. Hun er åpenhjertig negativ til trondheimsdialekt og trøndersk for øvrig, og det er særlig «vældi vældi breitrønder» hun synes er stygt. ”Oslodialekt” mener hun derimot er fint, og hun foretrekker å skrive bokmål i sms og på chat. Utstrakt bruk av trøndersk på slike arenaer har hun ikke sansen for. Dét mener hun er ”rotete og vanskelig å forstå”.

Selv om Åse overrapporterer bruk av det mer moderne nektingsadverbet, har hun generelt rett når hun sier at hun snakker ”litt sånt halvfint”. Av ”fine” trekk kan vi finne gjennomført bruk av *se*-paradigmet uten /ʃ/ (dvs. /se:/ (inf.), /se:r/ (pres.) og /sed/ (part.)). Åse har *-er* – og ikke *-ar* – i komparativ (som i /pe:nər/ og /dy:pər/), og tostavet variant av komparativene /be:drə/ og /størə/. Ellers finner vi presensformene /hɔʌ/ (*holder*) og /si:r/ (*sier*), og flere tilfeller av monoftongering i ord som /me:r/ og /ve:t/, selv om /ve:t/-varianten er i klart flertall. Hun bruker dessuten /vʊr/ (*hvor*), /vælg/ (*velge*, inf.) og /valkt/ (*valgt*, part.). Åse har flere tilfeller av /ʃ/ for /ç/ (bl.a. i /ʃæm/ (*kommer*, pres.), /ʃø:pə/ (*kjøper*, pres.) og /ʃø:r/ (*kjøre*, inf.)), men hun holder seg stort sett til den tradisjonelle distribusjonen. Hun har også bortimot gjennomført tradisjonell palatalisering, men vi finner et par tilfeller av mellomvarianten, blant annet i ordet /almən/ (*allmenn*, om skoleretning). Av tradisjonelle trondheimstrekk finner vi stor grad av *dd*-partisipper (bl.a. /tad/ (*tatt*), /ʃlɔd/ (*slått*) og /fɔd/ (*fått*)). Åse bruker dessuten infinitiven /væks/ (*vokse*), og partisippene /sutə/ (*sittet*) og /drevə/ (*drevet*), som begge må sies å være tradisjonelle.

Åses utsagn om at hun snakker ”litt sånn halvfint”, stemmer altså til en viss grad, men hun beveger seg ikke veldig langt bort fra ”normalen”. Palataliseringen er nesten helt tradisjonell,

og vi finner enkelte former som også har ”finere” varianter i materialet. Åse er for øvrig blant dem som tilkjenne gir en betydelig kjennskap til den multietnolektiske stilen, men talemålet hun bruker i samtalen med meg, kan ikke sies å ha noen slike særtrekk. Jeg betviler ikke at Åse behersker ”å snakke som en gangster”, slik klassevenninnene påstår, men dette kom iallfall ikke fram i intervjusituasjonen.

8.2.3 Klaus

«folk kan hør på mæ enno at æ blande litt»

Kort om Klaus

Klaus er 16 år på intervjutidspunktet og elev ved en videregående skole litt utenfor sentrum. Han bor i bydelen Åsvang-Stokkan sammen med foreldrene, som har bakgrunn fra respektive Oslo-området og Trondheim. De første leveårene tilbrakte han i en av Oslos nabokommuner, der en av hans biologiske foreldre fortsatt bor, men han har hatt all grunnskolegang i Trondheim, hele tiden i samme skolekrets. Stort sett all familie bor i Oslo-området, og han er der flere ganger i året, men det er ingen barndomsvenner han har særlig kontakt med i denne regionen.

Klaus oppholder seg i all hovedsak i sitt eget nærområde, men det blir også en del farting til kompiser i bydelene Charlottenlund-Jakobsli og Risvollan-Othilienborg. Mange av dem han henger sammen med, har han ikke kjent i så mange år. Det er sjelden han tar turen til Midtbyen; i stedet henger han og vennene i nabolaget eller på fritidsklubben når den er åpen.

Stil og type

I hele sin framtoning framstår Klaus som noe av en rabagast, og han omtaler sin egen stil som ”litt ræddis – litt likegyldig”. Han utdyper dette når han ser seg selv i kontrast til ”sossetypene” på skolen. Han liker ikke at ”det skal være sånn standard på alt mulig”: «det gidd’itj æ å forhold mæ te. æ lage min egen standard». Han forteller at omgangskretsen hans er veldig lite opptatt av mote og stil: «har æ nå klær, så tar æ dæm på mæ». Likegyldigheten preger også beretningene hans fra skolen og fritiden for øvrig. Han ga stort sett blaffen i skolen gjennom hele grunnskoletiden, og kom på kant med både lærere og skoleledelse ved flere anledninger: «har vært my att og fram med lærera og ræktor». De mange timene han skulket skolen, tilbrakte han stort sett hjemme i sengen eller foran tv-en, eller sammen med ”medskulkere” i nærmiljøet.

Det er også flere andre forhold som gjør at Klaus ligger nær opptil den prototypiske ”slasken”. Han har en uttalt aversjon mot organiserte aktiviteter, og han er ikke med på noen form for idrett: «iddrætt pass’itj mæ. e’tj så fysisk». Han foretrekker å henge med kompiser uten å

ha noe spesielt fore: «æ fær og daffe rundt». Forbruket er ganske høyt, og særlig går det mye penger til tobakk og mat. Musikk er viktig for Klaus, men det utgjør ingen stor utgiftspost, ettersom han piratkopierer det meste. Det samme gjelder programvare til datamaskinen; han anslår at han har lastet ned filer for mange titalls tusen de siste årene. Datateknologi bruker Klaus delvis som meldingstjeneste og underholdning, men mest som verktøy til å lage hiphop-beats¹⁵⁸ for kompiser. Klaus opplever merkelappen ”hiphoper” som veldig fremmed og ”en litt voksen formulering”, som han sier, men han antar at det går an å kalle ham en ”hiphoper”. Han understreker samtidig at det er himmelvid forskjell mellom ham og dem som går rundt i ”baggy” hiphop-klær og bruker andre stilelementer særlig knyttet til gangsterrapp. De har et autenticitetsproblem, antyder han. De spiller tøffe og ulydige, men er egentlig bare ”wannabe” (jf. kap. 7.6). De kan sitte og drikke øl på skolen, for så å skynde seg hjem og gjøre matteleksene slik at mor ikke blir sint, forteller han. I Klaus’ beretninger kommer det fram at han ser på seg selv som mer autentisk når det gjelder rollen som likesæl unnasluntrer og hedonist: «æ hadd itj jobba hvis æ itj hadd trængt det». Han antyder at han selv, i motsetning til ”wannabe”-ene, har tæl nok til faktisk å trosse overmakten i form av lærere og andre myndighetspersoner, og at meningen med livet for ham egentlig er å gjøre som man selv vil og mele sin egen kake.

Ambisjoner og planer

Som allerede omtalt har Klaus et temmelig anstrengt forhold til skole og skolearbeid. I de to siste årene på barneskolen og gjennom ungdomsskoleårene skulket han mye av undervisningen, og karakterene hans bærer preg av det, vedgår han. Han hadde en tanke om å gå studieprogram for media og kommunikasjon fordi det passer med datainteressen hans, men han var langt fra å komme inn der og endte i stedet på en annen yrkesforberedende linje – ”av en eller annen merkelig grunn”, som han sier. Selv om det ennå er ganske tidlig i skoleåret, ser han at han sliter i enkelte av fagene. Han trives for så vidt greit på skolen, men kjenner at han med sin avslappede stil og lunkne holdning til skolen faller litt utenfor hovedstrømmen.

Ingen av Klaus’ foreldre har høyere utdanning, og han har ingen slike utdanningsplaner selv heller, selv om han vurderer å ta allmennfaglig påbygning for å ha alle muligheter åpne. Han tror imidlertid neppe det blir noe av: «det e så my att og fram med fag der». Det som frister mest, er å drive med noe kreativt og selvstendig – noe med data, og ikke med en lærer hengende over seg: «æ lik’itj å få instruksa fra andre».

Han har heller ingen preferanser for framtidig bosted eller arbeidsplass. Trondheim er greit, men han kan gjerne flytte på seg også. Alt er mulig, og alt er like aktuelt for Klaus, men

---

¹⁵⁸ ”Beats” er kort sagt den instrumentale delen av en rapp, dvs. rytme- og akkordunderlaget for teksten som framføres.

sannsynligvis tror han at han holder til i Trondheim også om ti år. Og da jobber han med data eller bil. Hvis han da ikke søker trygd og får feilutbetalt ”noe med for mange nuller bak”, flirer han drømmende.

Språklig profil

Klaus forteller at han snakket ”bokmål” da han kom flyttende til Trondheim som seksåring, og fortsatt kan folk høre at han blander litt av og til, mener han – særlig etter at han har oppholdt seg på Østlandet i ferier og slikt. Når han er der, legger han om til ”bokmål”: «når æ kjæm dit, bare løsne det litt, og så bli det mer og mer bokmål inn i språket». Men kodeskiftet er ikke helt 100 %, for det kan høres at han egentlig er trønder, hevder han: «hadd vel fått det te hvis æ hadd prøvd, men det bli mæst litt teit blanding». Han antar at skiftet ville blitt mer fullstendig om han hadde oppholdt seg lenger på Østlandet, og hvis han skulle bosatt seg i Oslo, ville han ganske sikkert ”lagt om helt til bokmål”. Han er jo vant til den varieteteten, i og med at den ene av foreldrene snakker slik hjemme.

I Trondheim er det derimot ”vanlig trøndersk” som teller, og til daglig er det lite som avslører at Klaus har bakgrunn fra Oslo-området, mener han. Det har han til dels rett i, men det er likevel noen særheter i talespråket hans som stikker seg ut som ”utrondheimske”. Det gjelder for det første noen belegg av dental eller alveolar uttale der trondheimsmålet tradisjonelt har palatal – f.eks. i /lanska:p/ (*landskap*, n.), /ɪn/ (*inn*, adv.), /hanlə/ (*handler*, pres.) og /ri:svolan/ (*Risvollan*, proprium). Dette er imidlertid bare en liten gruppe unntakstilfeller, for jevnt over har Klaus helt normal distribusjon av palataler, og vi finner ingen ”mellomvarianter”.

Av andre ”avvikende” trekk finner vi leksemene /etər/ (*etter*, prep.), /nu:ə/ (*noe*) og /ʃæ:ɾ/ (*selv*), som det store flertallet realiserer som hhv. /ætər/, /no:/ eller /nɔka/, og /ʃø:ɾ/ eller /sæl/. Formen /ʃæ:ɾ/ kan enten ses som en blanding av de to sistnevnte eller som et direkte lån fra et sentraløstlandsk talemål (”vikamål” e.l.). Klaus veksler for øvrig mellom /ʃæ:ɾ/ og /ʃø:ɾ/ flere ganger i løpet av samtalen. En annen ”østlandisme” finner vi i den overraskende genusbruken i frasen /en littɪ stɔp/ (*en liten stund*). *Stund* er neppe tenkelig som noe annet enn femininum i trønderske mål, men her ser vi at Klaus bruker leksetet som maskulinum, for øvrig med tradisjonell palatalisering. Også i frasen /dæm sɔm e: stɪlə/ (*de som er stille*) ser vi spor av transfer fra den sentraløstlandske varieteteten. Adjektiver som står predikativt, blir apokopert i de aller fleste trøndermål, men her er både flertalls morfologi og dental uttale bevart. Også i noen infinitiver mangler Klaus tradisjonell apokopering; han sier både /vɔknə/ (*våkne*) og /ramtə/ (*ramle*).

Ved siden av disse nokså påfallende enkelthetene finner vi også andre trekk i språket hans som kan kalles ”fine”, men som likevel er mer normale i materialet som helhet. Klaus bruker gjennomgående partisippvarianten /væt/ (*vært*), og han har ”k-løs” /vur/ (*hvor*). Klaus har heller ikke tradisjonell *r*-utelatelse i presens av korte verb som /bɹi:r/ og /træ:r/.

Ellers er det flere punkter der Klaus veksler mellom ”bredere” og ”finere” varianter. Det gjelder blant annet i bøyningen av *se*, der vi finner /sɛ:/ i infinitiv, /sɛ:r/ og /sɛ:r/ i presens, og /sɛt/ som partisippform. *Holde* heter /hɔλ/ i infinitiv, både /hɔλ/ og /heλ/ i presens, mens /hɔλc/ er den eneste partisippformen. Distribusjonen av /ç/–/ʃ/ er tilnærmet tradisjonell, men vi finner også variantene /ʃæm/ (*kommer*) og /ʃɛnə/ (*kjenner*). Tradisjonell nekting (/ɪc/) blir gjennomført i over 80 % av tilfellene.

I tillegg til dette kommer noen former som kan plasseres langt ute på den ”brede” siden: Klaus viser eksempler på vokalsenkning i både /fɹɔta/ (*flytta*, pret.), /ʃtɛk/ (*stikker*, pres.) og /kɹɛkə/ (*klikker*, pres.), noe som er en sjeldenhet i materialet for øvrig. Han har dessuten kort variant av komparativen /be:r/ (*bedre*), lang rotkonsonant i leksemet /døra/ (*døra*, f.), tydelig ustemt palatal lateral i /aɫc/ (*alt*), og flere tilfeller av retroflekttering i initialt samband med *s* og konsontant: f.eks. /ʃtɛk/ og /ʃvæ:r/ (*svær*).

Alt i alt har Klaus et veldig spenn i det språklige registeret sitt; han viser både veldig ”fine” og veldig ”brede” trekk i løpet av samtalen. Dette er trolig betegnende for den verbale kompetansen han sitter inne med. Det å ha både ”bokmål” og ”vanlig trøndersk” i sitt aktive repertoar gir et språklig handlingsrom som er større enn det de fleste andre informantene viser. Når Klaus er på Østlandet, kan det høres at han ”egentlig” er trønder, men når han er i Trondheim kan det også skinne igjennom at han ”egentlig” er fra et sted på Østlandet, uttrykker han i løpet av intervjuet.

8.2.4 Terje

«æ ordne *ikke* over te oslo-dialækt. det bli homsat for mæ, ass»

Kort om Terje

Terje er 18 år på intervjutidspunktet og er elev ved Sørskolen. Han bor i bydelen Hallset sammen med foreldrene, som begge er fra Trondheim. Han har bodd på nøyaktig samme sted hele livet, og har flere i den nærmeste vennegjengen som han har kjent siden han var liten. To av dem går sammen med Terje på Sørskolen, og han spiller også på fotballag med flere barndomsvenner.

Ellers har Terje store deler av familien sin i Trondheim; besteforeldre, tanter og onkler på begge sider. Han har også noe slekt i Oslo, men er ikke der veldig ofte. Terje oppholder seg hovedsakelig i nærområdet på Byåsen når han ikke er på skolen. Der har han kompisene, fotballbanen og alt det som er vesentlig i det daglige, og han oppsøker Midtbyen svært sjelden.

Stil og type

Klær er ikke så viktig for Terje, men han liker å «sjå litt orntli ut» når han skal ut på byen i helgene. Han har noen «dyre bra-butikka» som han foretrekker når partyklærne skal handles, men sånn i det daglige er han veldig lite opptatt av å være trendy eller velkledd. Da går han ”vanlig” kledd, og føler ikke at han hører til noen spesiell stil. Heller ikke musikkvalget hans gjør at han kvalifiserer til å få en klar merkelapp, mener han. Han hører all slags musikk, fra boyband til hiphop, og er nokså altetende når det gjelder tv-underholdning også. Men jevnt over ser han lite annet enn fotballkamper på tv. Terje bruker mye av fritiden på fotball, både vanlig fotball og amerikansk fotball – begge deler på lag i organisert serie. Det medfører en del reising med laget, og det blir ikke tid til så mange andre fritidsaktiviteter.

Terje hører i hovedsak til ”de ordentlige”, selv om han også har noen trekk av ”slasken”. Han uttrykker på flere måter en ”happy-go-lucky”-holdning overfor både skolen og samfunnet for øvrig, og selv om han erklærer at han ”vet forskjell på hva som er rett og galt”, kommer det fram at han synes man tidvis kan tillate seg litt av det han kaller ”artig kriminalitet”. Terje beretter om at det var mye ”styr” i ungdomsskoleårene, noe som gjorde at han skiftet skole midt i løpet, og han er åpen om at han ikke alltid har vært noe dydsmønster. Likevel framhever han at han har stor viljestyrke, og at han derfor har klart å holde seg unna virkelig alvorlige ting. Han ser også foreldrenes bestemthet som en grunn til at han har greid seg godt og styrt unna det som er galt. Han viser likevel en klar ungdomssentrisme og identifiserer seg overhodet ikke med ”nerde”-typen, omtalt som /nø:dsn/, som sitter hjemme og er ”på lag” med mor og far i ett og alt. Terje er likevel ”ordentlig”, ikke minst på den måten at han har en sterk pliktfølelse og lojalitet overfor fotballagene han er med på. Organisert idrettsaktivitet har vært en del av livet hans i mange år, og han viser en klar holdning om at man skal overholde sine forpliktelser for laget. Han hevder dessuten at det er relativt lite festing i gjengen hans, og at han vanker i et ”rolig” miljø.

Ambisjoner og planer

Som allerede nevnt har Terje til tider hatt et temmelig anstrengt forhold til skolen, og han sier at han var veldig skolelei da han begynte på videregående skole. Begge foreldrene har noe høyere utdanning, men de har ifølge Terje ikke lagt press på ham angående skolevalg, og han forteller

ikke om at de har klare akademiske ambisjoner på hans vegne. Moren ønsker at han skal ta fagbrev innenfor transportfag, men selv er Terje innstilt på å bli brannmann, og da er en utdanning i militæret det mest aktuelle. Terje har lite til overs for skolearbeidet, men det hindrer ham ikke fra å stortrives på skolen; han har det ”veldig artig sosialt”, som han sier, selv om det faglige er en klamp om foten. Gym er yndlingsfaget, mens det som innebærer skriftlig arbeid, omtales som kjedeligst.

Planen om å bli brannmann er så absolutt gjennomførbar, anser Terje, og han har ingen ”plan B”. Han har for øvrig klare forestillinger om hvordan livet skal utvikle seg videre: «har funne ut livshistorien min, æ». Han vil fortsette å bo i den bydelen der han selv er oppvokst, og ser fram til å stifte egen familie. Han legger vekt på at han kjenner miljøet, og vet av egen erfaring at det er rolig og trygt for unger der. Kattem, Kolstad og Heimdal nevner han som uaktuelle boområder fordi de er forbundet med problemer, men han har heller ikke lyst til å flytte nærmere sentrum. Terje ser det altså som svært sannsynlig at han vil etablere seg i Trondheim, men han kunne tenkt seg litt miljøforandring før han slår seg ned for godt også. Han har en drøm om å bo noen år i USA, eller kanskje flytte til en annen norsk by for en periode. Da er Bergen aktuell, men ikke Oslo. Terje erklærer bramfritt at han misliker Oslo og osloensere i alminnelighet: «oslofolk like ikke trondhjemmera, og trondhjemmera like ikke oslofolk, så det bli litt vanskelig». Bergensere er mer like trondheimere, mener han, så Bergen kan være et mulig bosted, men han har ingen konkrete planer om flytting. Terje framstår på flere måter med en sterk trondheimspatriotisme, og han er blant de klarest *topostatisk*e personene i informantgruppen. Han uttrykker en kraftig trøndersk og trondheimsk selvtilitt; han er svært fornøyd med egen familiesituasjon og oppvekst, og planene han har lagt for eget livsløp, er langt på vei et duplikat av det kjernefamilielivet han selv har inngått i som barn. Dette gir ham et noe tradisjonalistisk preg, og også på andre områder uttrykker han en viss konservatisme. Han er en av informantene som sterkest tar avstand fra ”dårlig norsk” (dvs. multietnolektisk talestil, jf. kap. 7), og han er som nevnt temmelig kritisk til folk som ”legger om” dialekten sin, noe han åpenbart anser som et autentisitetsbrudd.

Språklig profil

Også på det språklige området er Terje en uttalt lokalpatriot: «trondhjemmer e tøffest!». Som innledningssitatet viser, er Terje sterkt negativ til kodeskifte i retning av standardtalemål eller det han oppfatter som oslodialekt. Dette henger åpenbart sammen med hans generelle aversjon mot alt som er knyttet til Oslo: «når pappaguttan kjæm hær og bynne å snakk sånn dær», fnyser Terje og gir uttrykk for en klar misbilligelse overfor ”oslospråk” og brukerne av det. Selv snakker han

”typisk sånn ungdommelig trøndersk”, og legger sin ære i ikke å forandre på det – heller ikke når han er i Oslo: «da snakke æ heller ængelsk!». Talespråklig konvergens innebærer for Terje tap av integritet og – som bruken av termen ”homsat” i innledningssitatet antyder – mandighet. Det er et nederlag ”å legge om”; det innebærer at man går over til fienden, og det er rett og slett uhørt, mener Terje.

Terje har en rekke tradisjonelle byformer i talespråket sitt og holder seg i stor grad unna det som kan karakteriseres som ”fine” og standardnære former. Palataliseringen hans er helt tradisjonell, og også bruken av tradisjonell nekting (/ɪc/) er gjennomført i svært høy grad (over 90 %). Med et par unntak er distribusjonen av /ʃ/ tradisjonell, og også i verbet *se* bruker Terje /ʃ/-former etter tradisjonelt mønster (men med /ʃe:/ og ikke /ʃo:/). Vi finner dessuten ”senkede” former som /ves/ (*hvis*) og /ʃpreŋ/ (*springe*, inf.), og tradisjonelle verbformer som /heʎc/ (*holdt*, pret.), /vurə/ (*vært*, part.), og /vøksə/ (*vøkst*, part.). Terje har dessuten flere belegg på overgangen *u > o* foran lang *n/l*. f.eks. /fʊʎ/ (*full*, adj.), /fʊŋə/ (*funnet*, part.) og /hʊŋər/ (*hundre*), selv om dette ikke er helt gjennomført. Videre finner vi kort variant av komparativen /be:r/ (*bedre*), veksling mellom *-er* og *-ar* i ”normal” komparativ (/gamrər/ (”*gamlere*”), men /fi:nər/ (*finere*)), og flere partisipper med *dd* (/fəd/ (*fått*), /tad/ (*tatt*) mfl.). Terje er dessuten én av ytterst få informanter med belegg på retrofleks flap for det historiske sambandet *rð* (i /hær/ (*hard*)). Initiale samband mellom *s* og annen konsonant blir en rekke ganger uttalt retroflektert (/ʃty:r/ (*styr*, n.), /ʃnø:riŋ/ (*snoring*), /ʃpreŋ/ (*springer*, pres.) mfl.), og også dette trekket er det mest naturlig å tilordne til den ”brede” siden av skalaen.

Terje er vel å merke ingen helt entydig talespråklig tradisjonalist. Tradisjonsformen /vurə/ opptrer sammen med den nyere /væt/, /vøksə/ sammen med /vøkst/, og /hʊŋər/ sammen med /hændrə/. Han har dessuten et par belegg på ikke-apokopert infinitiv, og som nevnt finner vi noen eksempler på /ʃ/ for /ç/, noe som må betegnes som et ikke-tradisjonelt trekk. Likevel framstår Terjes talemål totalt sett som nokså ”bredt” sammenlignet med de fleste andre informantene. Selv om han omtaler språkbruken sin som ”typisk ungdommelig”, er han klar over at han skiller seg språklig fra andre, som snakker mer ”voksen-trøndersk eller fin-trøndersk”. Han vedgår også at han tidvis kan ”bli litt mer fintrøndersk” når han snakker med foreldrene sine. Han utdyper ikke så mye hva han legger i disse begrepene, men som antydnet i kapittel 6.1 er nok denne ”finheten” ikke helt parallell med det som tradisjonelt blir forstått med ”fintrøndersk”.

8.2.5 Rita

«ænkelta ganga kan folk hør at æ har bodd på landet ja,
for å sei det sånn. og da får æ hør det»

Kort om Rita

Rita er 17 år på intervju tidspunktet og elev ved en videregående skole sør i byen. Hele sin tid i Trondheim har hun bodd i bydelen Flatåsen-Saupstad, men i tillegg har Rita tilbrakt fem år, omtrent midt i grunnskoleløpet, i en annen kommune i det vesttrønderske området (jf. kap. 2.3). Begge foreldrene til Rita er fra Trondheim, og hun har både besteforeldre, oldeforeldre og andre slektninger i byen. Hun har en stor omgangskrets i nærområdet, og hun møter noen av dem nesten daglig på bydelssenteret. Hun har venner også i flere andre bydeler, og når hun treffer dem, er det helst på kafé i sentrum. Hun har dessuten holdt kontakten med flere av skolevenninnene fra det andre oppvekststedet, som hun fortsatt besøker ganske ofte. Rita har aldri vært i Oslo og har i det hele tatt reist nokså lite, men er klar for å prøve et nytt bomiljø snart.

Stil og type

Rita går på utdanningsprogram for musikk, dans og drama, og både skoletid og fritid består av mye sang og musikk. Hun sier at hun nok kan kalles ”rocker av noe slag”, men noen prototypisk rockestil mener hun likevel ikke at hun har: «æ e mæ sjøl. æ prøve itj å ætterlign nån andre». Denne uttalte individualiteten er blant trekkene som gjør at Rita til en viss grad passer inn i kategorien ”neo-raddis”. Hun flagger riktignok ingen klare politiske standpunkt i løpet av intervjuet, og det er vanskelig å si at hun inngår i noen radikal motkultur på den måten, men det er flere aspekter ved livsstilen hennes som plasserer henne i denne gruppen. Shopping er ikke en prioritert aktivitet for henne. Pengene går i mye større grad med til cd-innkjøp, konserter og andre kulturopplevelser. Når Rita av og til drar inn til Midtbyen, er det for å treffe venner eller for å ha litt ”tid for seg selv” på kafé.

Rita er tydelig dedisert til musikken, men målet hennes er langt ifra å bli velstående superstjerne. Hun vil bruke sine musikalske evner ”til å utvikle andre”, uttaler hun. Hun er kritisk til utvalget på musikkanalene på tv, og synes særlig ”mainstream” hiphop har blitt for dominerende. Tidligere drev hun med hiphop selv også, men ”den perioden er over”, som hun sier. Etter at hun begynte på musikklinjen, ble det slutt på hiphop-stilen. I stedet ble hun rocker: «føle mæ hjem dær». Men det er ikke så mange i det nærmeste ungdomsmiljøet som deler Ritas musikksmak, forteller hun. Hun er en av få rockere og ser seg som en liten øy i et stort hiphop-hav. Rita viser i det store og hele en raffinert kultursmak, selv om hun ikke kan sies å være typisk

”finkulturell”. Hun har klare preferanser, og i kraft av å være musikkelev uttaler hun seg som *kjenner* på flere områder.

Rita er aktiv i styret for den lokale fritidsklubben, og hun oppholder seg derfor relativt mye der. Dette gjør at hun har god oversikt over ungdomsmiljøet i bydelen, og hun uttrykker bekymring over flere utviklingstendenser. Særlig skremmende synes hun det er at så mange får tak i alkohol i veldig ung alder. Ellers mener hun at det er mye bra med miljøet i bydelen. Den store kulturelle kompleksiteten mener hun gjør folk mer sosiale, og det gir de som vokser opp i et slikt miljø, en viktig ballast. Selv har hun flere nære venner med flerkulturell bakgrunn, og det har gjort at hun har blitt godt kjent med andre kulturer, mener hun.

Ambisjoner og planer

Valget av et kreativt studieprogram stod klart for Rita allerede tidlig i grunnskolen. Hun har sunget hele livet, forteller hun, så det var i grunnen ikke noe alternativ til musikklinjen. Det er ingen spesielt lang akademisk tradisjon i Ritas familie, og ingen av foreldrene har mye utdanning utover videregående. Rita er usikker på hva hun skal gjøre etter tre år på musikklinjen, men hun har lyst til å søke seg til en skole i Oslo. Etter det blir hun kanskje utøvende artist, men som allerede nevnt har Rita ingen stor tro på at hun skal kunne livnære seg på den måten i framtiden. Da er det mer sannsynlig at hun får seg en undervisningsjobb innen musikk, som sangpedagog eller noe lignende.

Uansett hvordan det videre forløpet blir, er Rita klar for å flytte på seg. Hun ser fram til å komme bort en stund, for nå er hun nokså lei av å se det samme og omgås de samme hver dag. Hun kunne tenkt seg å flytte til Oslo, ikke minst fordi konserttilbudet og det generelle kulturmarkedet er så mye større der. Men samtidig står Oslo for Rita som noe stort og kaotisk, så hun er ikke helt overbevist. Ritas langtidsplaner er i det hele tatt veldig løse: «æ tar en dag om gangen». Det vil ikke være spesielt vanskelig å forlate bydelen hun har bodd storparten av livet, synes hun, men likevel vil Trondheim være et sted hun uansett kommer til å vende tilbake til, på grunn av familie og venner. Rita trives for så vidt greit i Trondheim, men har også lyst til å prøve andre arenaer. Å flytte til et mindre sted, som det hun bodde på noen år i grunnskoletiden, er imidlertid lite aktuelt.

Rita er ingen typisk topodynamisk person, men hun uttrykker heller ikke spesielt sterke bånd til Trondheim, og er nok – totalt sett – mer av en *homo dynamicus* enn en *homo staticus*. Hun har allerede prøvd et annet bomiljø en periode av livet, og ser for seg at hun snart skal bort fra Trondheim igjen. Hun viser en klar *urban* orientering ikke minst gjennom interessefelt og sannsynlig levevei.

Språklig profil

Rita omtaler seg selv som bidialektal og forteller at hun kodeskifter til det lokale talemålet når hun besøker venner på stedet der hun bodde tidligere. Det kan likeledes skje at hun snakker ”litt bredere” når hun telefonerer med de samme vennene, og også på sms gjør hun visse tilpasninger dersom mottakeren er fra det gamle bostedet. Da hun flyttet dit i 10-årsalderen, var det helt naturlig å legge bort trondheimsdialekten, sier hun. Men når hun var på helgebeseøk i byen, skiftet hun raskt tilbake til ”trondhjemske”. Som innledningssitatet antyder, innebærer imidlertid kodeskiftet i noen tilfeller også en *kodeblanding*, og det blir sanksjonert av omgivelsene, forteller Rita. Både foreldre og skolekamerater kommenterer dialektale ”feilskjær” og kommer med korrektiver. Én av kompisene har spøkefullt tilbudt ”trønderskkurs” slik at Rita kan lære seg ”å snakke ordentlig” igjen.

Vi finner noen få tegn i intervjumaterialet på at Rita også behersker en mer ”bonat” dialekt, men hun holder seg gjennomgående godt innenfor det som kan sies å være ”normal-trondheimske”. Jeg har tidligere (kap. 6) kommentert hennes bruk av presensformen /jæ:r/ (*gjør*), som kan tolkes som en ekkoeffekt av min spørsmålsformulering. Men i en annen sammenheng gjør Rita det klart at nettopp denne verbformen har blitt kommentert som ”utrondheimske” av klassekamerater tidligere. Varianten med *æ* som rotvokal i dette verbet er kjent fra store deler av det trønderske dialektområdet, og dette blir også oppført som tradisjonsform i Strinda (Tilset 1924). I mitt materiale er varianten med *ø* enerådende, altså med unntak av Ritas ene forekomst /jæ:r/. Hos Rita finner vi også materialets eneste belegg på adverbet *her* uttalt som /he:r/. Som *adressa.no*-materialet viser (jf. kap. 5.4.1.8), står varianten /hæ:r/ svært sterkt blant trondheimerne (nær 90 % oppslutning), og i mitt materiale er tendensen enda mer entydig: Med unntak av Ritas ene /he:r/ uttales *her* og *der* konsekvent med /æ/.¹⁵⁹ Rita har også to av ytterst få belegg på jamningsformer i materialet, nemlig to tilfeller av /væ:ra/ (*være*).

Alle disse tre enkeltbeleggene er med andre ord meget markerte trekk i en moderne trondheimske sammenheng, og vi finner også andre elementer i intervjuet med Rita, som peker i en ”bred” retning. Hun bruker blant annet presensformene /he:l/ (*holder*) og /væks/ (*vokser*), og vi finner dessuten infinitiven /ʃo:/ (*se*). Av andre leksemer kan vi nevne /ʃø:t/ (*selv*), /mycy/ (*mye*) og /nøka/ (*noe*), og informanten holder på det vi må kunne kalle tradisjonelt bøyingsmønster for sterke feminina: /hæ:rgø/ og /hæ:lgen/ (jf. kap. 6.2.2.1). Palataliteten til Rita er også i høy grad

---

¹⁵⁹ Også Rita selv bruker variantene med *æ* senere i intervjuet. Demonstrativene /derø/ og /herø/ (”den der” og ”denne her”) forekommer derimot med (kort) *e* hos flere informanter.

tradisjonell, men det er et par tilfeller – /fʊtbal/ (*football*) og /hɔnbal/ (*håndball*) – der jeg mener det er snakk om en mellomvariant mellom ”normal” palatal og en alveolar realisering (jf. kap. 6.2.1.8). Distribusjonen av /ç/–/ʃ/ er helt tradisjonell.

Selv om Rita har noen særtrekk som i den større sammenhengen framstår som ”ekstrembrede”, er talemålet hennes sett under ett langt fra entydig tradisjonelt. Vi finner nemlig også flere nyere, og gjennomgående ”finere”, trekk: Hun har kun *-er* i komparativ (/breiər/ mfl.), partisipp av *være* er /væt/,¹⁶⁰ og vi finner dessuten partisippene /hɔlc/ (*holdt*) og /dre:və/ (*drevet*), som begge er nyere varianter.¹⁶¹ Videre kan vi høre utlydende *r* i en del korte presensformer som /bʀi:r/ (*blir*), /trɔ:r/ (*tror*) og /bry:r/ (*bryr*), som tradisjonelt har *r*-bortfall i trøndersk. Rita bruker dessuten leksemene /bærə/ (*bare*, adv.), /hu:də/ (*bode*, n.) og /tɪl/ (*til*, prep.), som alle har tradisjonsvarianter i materialet (hvv. /bærə/, /høv/ og /te:/). Nektingsformen /ikə/ blir brukt i rundt 30 % av tilfellene, noe som er en relativt høy andel.

På noen punkter finner vi altså støtte for Ritas utsagn om at det kan høres at hun har ”bodd på landet”, men samtidig finner vi noen ”finere” trekk som gjør den språklige profilen hennes temmelig sammensatt. Avvikene fra ”normalen” er ikke veldig mange, men de er nokså sprikende – i den forstand at Rita har temmelig ”bonate” former og standardnære, ”fine”, former i skjønn forening.

8.2.6 Janne

«æ vet jo at æ prate vældi trøndersk. æ e jo trønder»

Kort om Janne

Janne er 17 år når jeg intervjuer henne, og går på Sørskolen. Hun har bodd i bydelen Heimdal hele livet, men har flyttet innenfor dette området, slik at hun også måtte skifte skole. Nå bor hun igjen i barndomsstrøket. Begge foreldrene er fra Trondheim, og hun har store deler av familien boende i nærheten. Vennekretsen består for en stor del av venninner hun har kjent gjennom hele oppveksten, men noen har også kommet til i de senere årene. De fleste bor i nærområdet, men hun har også mye kontakt med venner i Kristiansund, på Melhus, i sentrum og øst i byen. Hun oppholder seg lite i Midtbyen, og når hun er der, har hun stort sett et ærend eller noen hun skal treffe.

---

¹⁶⁰ Med unntak av ett tilfelle av /vurə/, som kommer i en passasje der Rita hermer etter moren.

¹⁶¹ Partisipp av *drive* har tradisjonelt lang rotkonsonant, dvs. /drevə/ (i eldre mål trolig også /drevi/, jf. Tilset 1924: 30f.).

Stil og type

Janne navngir flere stiler som er i bruk i miljøet rundt henne, men hennes egen stil mener hun ikke har noen merkelapp: «æ går bare normalt. bare vanlig». Jannes ”vanlige” stil gjør det naturlig å gruppere henne blant ”de ordentlige”, og denne kategoriseringen blir også støttet av andre forhold. Janne gir for eksempel gjentatte ganger uttrykk for en bekymring for barn og ungdom som ikke skikker seg som de skal, eller kanskje også havner på skråplanet. Hun inntar på denne måten et voksent perspektiv, der det er helt vesentlig å bistå dem som ikke ”vet sitt eget beste”. Jannes beretninger om jevnaldrende som ”er på feil spor” og ”går i feil miljø”, grenser tidvis til det snusfornuftige og naive, men det er likevel ingen tvil om at hun kjenner en ektefølt omsorg for det hun kaller ”vanskeligstilte”. Selv om hun er svært bevisst på sosial urettferdighet og andre samfunnsproblemer, framstår hun imidlertid ikke som en typisk sosialpolitisk aktivist, slik ”neo-raddis”-typen gjerne gjør. Hun er mer praktisk enn ideologisk orientert og ser fram til å bli ferdig med utdannelsen som barne- og ungdomsarbeider, slik at hun kan bidra med sitt. Engasjementet er særlig stort for de flerkulturelle miljøene, som hun for øvrig kjenner meget godt fra sin egen oppvekst. Hun synes det er urettferdig at hennes eget oppvekstområde har fått et rykte på seg for å være fullt av sosiale problemer og ha dårlig miljø bare fordi det er stor innvandrerandel der. Hun erkjenner at det har vært mange harde tak i nabolaget opp gjennom årene, men fordommene mot Sørsida er likevel overdrevne, mener hun: «det e vældi my trivelige og ordentlige folk på [STEDSNAVN] òg. det e itj nå mindre bra på [STEDSNAVN] enn andre plassa».

Janne tilkjenner at hun har god innsikt i ungdomsmiljøet i bydelen, blant annet har hun mye erfaring med folk som bruker multietnolektisk stil (jf. kap. 7). Hun distanserer seg likevel klart fra *gangster*-typen og sier hun blir oppgitt når hun ser hvordan enkelte kaster bort skolegangen sin: «døm får jo problem seinar i livet». Hun har med glede registrert at enkelte ”har snudd og skjerpet seg” i det siste, og begynt å bry seg mer om egen framtid.

Slik Janne framstår i intervjuet, er hun helt klart på lag med ”det etablerte samfunnet” og dets sentrale verdsett. Hun har et godt forhold til familien, hun hjelper til mye hjemme, og tar også jevnlig på seg (betalte) ærend for andre slektninger. Mye av fritiden går med til ridning, og gjennom denne hobbyen har hun også fått flere nære venner i nabokommunen Melhus. Selv om Janne er glad i å shoppe, er forbruket hennes relativt lavt, hevder hun, og hun er lite opptatt av moter sammenlignet med andre bekjente. Hun har ingen klart profilert smak når det gjelder musikk eller fjernsyn: «det mæste går», sier hun, noe som understreker at hun ligger innenfor ”mainstream”-segmentet.

Ambisjoner og planer

Janne har aldri følt noe press fra foreldrene når det gjelder utdanningsretning eller skolevalg. De har ingen utdanning utover grunnskolen selv, og ingen av dem blandet seg inn da Janne søkte på helse- og sosialfag på Sørskolen. Da hadde vennene mer de skulle ha sagt, forteller Janne. Hun hadde flere kjente som anbefalte Sørskolen på grunn det gode miljøet, og relativt kort skolevei talte også til dens fordel. Hun trives godt på skolen, men vet ennå ikke om hun har valgt det riktige. Hun har lyst til å arbeide med mennesker, med noe håndfast og praktisk, og veldig gjerne med ”vanskeligstilt” ungdom. Derfor har hun havnet på retningen barne- og ungdomsarbeider. Neste år er det læretid. Janne vet ikke helt hvor hun foretrekker å havne som lærling, men hun ser uansett fram til å arbeide mer konkret.

Hvordan den videre framtiden ser ut, har Janne ingen klar formening om. Hun håper hun får seg en relevant og givende jobb etter hvert, men det er ikke så avgjørende hvor denne arbeidsplassen er. Hun er åpen for å flytte ut av Trondheim, men har heller ingen ting imot å bli værende. Oppvekstbydelen er hun derimot klar for å forlate. Hun har mer lyst til å komme nærmere Midtbyen. Oslo er også et aktuelt bosted for Janne, men da er de sentrale bydelene imidlertid mindre interessante. Hun vil helst bo i et rolig, familievennlig boligstrøk, men det må heller ikke bli *for* landlig. Janne har bodd i blokk store deler av livet, og har derfor en drøm om å få seg enebolig når hun blir etablert – og gjerne hytte også. Selv om Janne har mye av familien og vennekretsen i Trondheim, virker det ikke som hun føler seg veldig bundet til hjemstedet: «trondheim har itj så stor betydning. har jo uansett familien min her».

Språklig profil

Ifølge egen vurdering snakker Janne typisk trondheimsdialekt, og det er ikke annet å vente, mener hun: «æ e jo trønder». Hun mener ellers at hun varierer lite i det daglige: «sånn som æ snakke no, snakke æ ellers òg». Hun sammenligner med en kompis som har flyttet til Trondheim fra Østlandet. Han veksler og varierer veldig mye, forteller Janne, og hun ser på sitt eget talemål som mye mer stabilt. Hun kan gjøre tilpasninger hvis noen har vanskelig for å forstå, men ellers snakker hun ”trøndersk bare sånn som det er”.

Slik det kommer fram i min samtale med Janne, er talemålet hennes i høy grad innenfor ”normalen” når man sammenligner med resten av informantgruppen. Med unntak av noen få dentale uttaler av utlyden i konjunksjonen *enn* (/en/), har hun helt tradisjonell palatalisering. Janne står dessuten for to av de ytterst få beleggene på tradisjonell tiljamning i jamvektsord: to belegg på /væra/ (*være*). Av andre ”brede” former finner vi /væks/ i presens av *vokse*, og ett belegg på preposisjonen /ta/ (*av*), som kan ses som en modifisert variant av den tradisjonelle /to/ (jf. f.eks.

Tilset 1924: 35). Hun bruker dessuten gjennomgående /ʃøʀ/ (*selv*, pron.), og også i bøyningen av *se* opptrer hun med tradisjonelle /ʃ/-former (riktignok med både /ʃed/ og /ʃet/ i perfektum partisipp). I tillegg har hun *k*-varianter av historiske *hv*-ord (med unntak av /værandrə/ (*bverandre*): f.eks. /kus/ (*hvordan/hvilken*), /kur/ (*hvor*) og /kæm/ (*hvem*).

Vi finner også andre tradisjonstrekk hos Janne, men de opptrer for en stor del sammen med ”finere” kovarianter, og det er i det hele tatt atskillig mer variasjon i Jannes språk enn det hun selv hevder.

Tradisjonsformen /vurə/ veksler gjentatte ganger med /væt/, og *dd*-partisipper står sammen med *tt*-varianter (dvs. både /god/(*gått*), /drad/ (*dratt*) og /tat/ (*tatt*), /hat/ (*hatt*)). Vi finner både *-ar* og *-er* i komparativ (f.eks. /stærkər/ og /fi:nər/ mfl.), både /bærə/ og /bæʀə/ (*bare*, adv.) er i bruk, og både /u/ og /ʊ/ opptrer foran lang *n* og *l* (f.eks. /mun/ (*munn*, m.) og /fúl/ (*full*, adj.), men /rʉnc/ (*rundt*, prep.) og /skʉʎa/ (*skulle*, part.)). Janne viser dessuten eksempler på tradisjonell bøyning av sterke feminina (/hæʀgə/ og /hæʀgən/(*belger/-ene*), men hun bruker samtidig varianten /hæʀgan/. Vi finner tradisjonell kort form av komparativen /beʀ/ (*bedre*), mens *mindre* realiseres ”moderne”: /mindrə/. Presens av enstavete verb realiseres tidvis *uten -r* (f.eks. /træ:/ (*tror*) og /brj:/ (*blir*), tidvis *med* (f.eks. /bryʀ/ (*bryr*)). Janne har tradisjonell diftong i både /leik/ (*lek*, m.), /leikə/ (*leker*, pres.), /leit/ (*lete*, inf.) og /leitə/ (*leter*, pres.), men i presens av *vite* har hun konsekvent monoftong: /veit/. Bruken av /ikə/ som nektingsadverb ligger på omtrent 30 %, og dette viser også betydelig variasjon.

Oppsummerende kan det sies at Jannes talespråk har eksempler på en rekke trekk som i den større sammenhengen framstår som ”brede”, og Janne kan på sett og vis kalles en dialektal tradisjonalist. Men samtidig bruker hun ”finere” eller mer moderne varianter av flere av disse trekkene, noe som gjør at det blir en stor spennvidde i det totale registeret hennes.

8.2.7 Nils

«språket e jo bare nå som *e* dær. du tænke ikke over det.
du tænke jo ikke over at du ska *gå* heller»

Kort om Nils

Nils er 17 år og elev på Byskolen når jeg intervjuer ham. Han bor i bydelen Øya-Singsaker, der han har bodd omtrent halve livet. Før familien flyttet dit, bodde de i bydelen Åsvang-Stokkan, men Nils har hele tiden gått på skole i sentrumsområdet. Først på en privat grunnskole, senere på den offentlige i sin egen skolekrets. Nils' foreldre kommer fra respektive Trondheim og en by i et annet skandinavisk land. Han har en god del slektninger i byen, men omgås ikke dem særlig mye. Nils' eldre søsken bor i Oslo, og han er av og til på besøk der. Vennekretsen er relativt snever, men han finner tidvis på ting sammen med kompiser – gjerne bare to og to, og ofte med en datamaskin involvert. Nils beveger seg sjelden utenfor nabolaget etter skoletid. Han er mye hjemme hos seg selv, hos kjæresten eller hos en kompis i nærheten. I helger og ferier er han ofte på hytta, i familiens feriehus i utlandet, eller på reise andre steder.

Stil og type

Det er mange forhold som gjør det nærliggende å gi Nils merkelappen ”soss”, selv om han samtidig også passer inn som en av ”de ordentlige” på mange måter. Han innrømmer at han liker å kle seg litt pent. Det skal være ”skikkelige” og ”normale” klær, gjerne av solid merke: «kanskje en skjorte en gang i blant». Nils omtaler stilen sin som ”konservativ”: «politisk så e æ nå mer blå enn rød da, for å si det sånn». Han er medlem av Unge Høyre, men er ikke særlig politisk aktiv. Han tror at klassekameratene nok ser på ham som en veldig seriøs og ordentlig person, og det er også noe av årsaken til at han er valgt til tillitsrepresentant i skolesammenheng. Tidligere spilte han tennis, men han har sluttet med det i organisert form. Han er ikke spesielt sportslig, men han trener av og til i styrkerommet hjemme, og står en del på ski om vinteren.

Nils oppholder seg veldig lite i det offentlige byrommet. Midtbyen oppsøker han kun hvis han har et konkret ærend, sier han. Han er ikke særlig glad i å gå i butikker, så shoppingen overlater han til kjæresten. Han tilbringer storparten av fritiden hjemme, sammen med kjæresten eller foran datamaskinen. Han ser ikke på seg som noen datafrik, men han kan en hel del, og bruker Internettet veldig mye – både som kommunikasjonskanal og informasjonskilde. Han leser mye aviser på nett og bruker chatteprogram jevnlig. Ellers ser han mest underholdningsserier på tv, og også musikksmaken hans kan sies å være nokså ”mainstream”.

Nils uttrykker på flere måter en veldig ”ordentlig” grunnholdning, og han tar eksplisitt avstand fra ”folk som gir faen og ikke bryr seg om karakterer og sånt”. Han foretrekker disiplin

og struktur, og liker at det blir stilt krav til det han gjør. For at han skal fungere sammen med noen sosialt, må de ha noe til felles, mener han. Ikke slik å forstå at de skal ha akkurat samme mål og interesser, men de må ha en felles innstilling: «en person som røyke hasj og banke opp folk, e det vanskelig for mæ å sossialiser mæ med».

Ambisjoner og planer

Nils følger en viss familietradisjon ved å gå på Byskolen. Han har eldre søsken som har gått der, og som anbefalte det videre til ham. Han er fullt klar over Byskolens rykte som ”streberskole” (jf. kap. 4), men det er nettopp et slikt læringsmiljø han vil ha: «det er mer likesinna eleva. har mer lignende ambisjon». Han mener skolens profil stemmer godt med hans egen stil, og han er svært godt fornøyd med valget. Byskolen er kjent for å være en konservativ skole, sier han, så der har han mange likesinnete: «folk som får gode karaktera og går i litt fine klær». Nils var tidlig ganske klar på at han ville til Byskolen, mens Østskolen blir trukket fram som eksempel på en skole som var helt uaktuell for ham. Der er det et helt annet miljø og en helt annen holdning, mener han: «mer tagging, mer bråk, litt mer tull og tøys, kanskje». Men han vedgår samtidig at han egentlig ikke kjenner til Østskolen fra annet enn rykter.

Begge foreldrene til Nils har høyere utdanning, men bare faren er yrkesaktiv, i et såkalt fritt yrke. Moren er hjemmeværende for tiden, men har tidligere arbeidet samme sted som ektemannen. Nils forteller at god utdanning alltid har vært et viktig tema i familien, og det er også noe av grunnen til at barna ble sendt på privat skole. Nils mener han fikk bygd opp et veldig godt grunnlag mens han gikk på den aktuelle skolen, og han har derfor klart seg lett gjennom det meste av videre skolegang. Han omtaler seg selv som ”skoleflink” og trives godt med teoretiske fag. Både medisin- og sivilingeniørstudiet er aktuelt for Nils, og han har dessuten vurdert å studere økonomi. Han har lyst til å jobbe som lege, men han vet at studiet er hardt, og at yrket også kan innebære en del ubekvemme forhold. Det er lite som begrenser valgmulighetene hans; karakterene tillater det aller meste, og han har ambisjoner om å ta til på en lang og prestisjetung utdanning.

Nils ser ingen spesiell grunn til å flytte fra Trondheim. Men om muligheten byr seg, tar han gjerne noen år i utlandet også: Kanskje Spania eller USA. Oslo kan også være aktuelt som studiested, men han er litt skeptisk til Oslo som bomiljø. Det er utrygt der, føler han: «narkomane overalt. og en del skumle innvandrere». Men Oslo har sine fordeler også; byen er mer urban, mener han, og har flere kulturtilbud. Så det frister absolutt å bo i Oslo for en periode. Nils er heller ikke fremmed for å bo på et mindre sted. Såframt han kan få seg en grei jobb der, og det er noe å drive med, kan han vurdere et mindre urbant bosted også. Nils er i det hele tatt åpen for

mange muligheter. Han trives godt i Trondheim, byen er passelig stor og det meste er velfungerende, men båndene til hjembyen er også temmelig tøylige, kommer det fram.

Språklig profil

Nils har en språklig profil som skiller seg markant fra de fleste andre informantene. En viktig årsak til Nils' mange særtrekk er utvilsomt hans livslange *bidialektalitet*. Han forteller at han gjennom hele barndommen har vært vant til å veksle mellom et "vanlig trøndersk" i skole- og vennesammenheng og "bokmål" sammen med den nærmeste familien.¹⁶² I intervjuet med meg bruker han "utespråket": «æ kunn aldri snakka sånn som æ gjør med dæ nå, med mamma eller pappa». Faren, som er oppvokst i Trondheim, praktiserer samme kodeveksling som Nils: Han snakker "bokmål hjemme" og "trøndersk til trøndere". Men hvis han overhører sønnen mens han snakker trondheimsmål, får han påtale om å slutte å "snakke så bredt". Nils hermer etter faren: «du må ikke snakk så bredt, Nils. det høres jo ikke ut». Nils synes imidlertid faren er en smule hyklersk på dette punktet, for når faren treffer nære slektninger eller gamle kamerater, snakker han trondheimsmål selv. Han tenker sikkert ikke over det selv, mener Nils. Han tror sikkert at han snakker bokmål hele tiden, og så skjer kodeskiftet uten at han merker det, antar han. Farmoren snakker også "bokmål", selv om hun kommer nordfra. Men Nils er ikke overbevist om at det er fra henne faren har fått talemålet sitt, for farens bror snakker "vanlig trøndersk" hele tiden, forteller han. Forskjeller i utdanning og miljø har mer å si, antar Nils, for de to brødrene har yrker med veldig ulik status.

Kodevekslingen er så naturlig for Nils at han sjelden er oppmerksom på den. Men når han har kjæresten på besøk, blir det av og til litt merkelig, sier han. Da er han i en hjemmesfære, som tilsier "bokmål" som talemål, men samtidig i en "vennesfære" med henne, og sammen snakker de alltid trondheimsmål. Hvis Nils har søsken til stede samtidig, blir det en konflikt, forteller han, for til søsknene snakker han alltid "hjemmespråket": «vi flire litt av det i blant da, for det e jo litt rart». Også kjæresten har kommentert at hun synes kodevekslingen er besynderlig. I det siste har de snakket litt om veksling mellom ulike dialekter i norsktime, og da har Nils blitt litt mer bevisst på sin egen praksis: «det e jo ting du ikke har kontroll på, næsten ikke».

Men på skolen er det trøndersk "for alle penga", forteller Nils, og også når han treffer ukjente, snakker han trøndersk. Det er slik han kan uttrykke at han er trønder og fra Trondheim, sier han. "Bokmål" er forbeholdt hjemmet: «det føles unaturlig å snakk bokmål nå anna enn hjem». Men det har likevel hendt at Nils har skiftet til "hjemmespråket" også ute, for å gjøre seg

---

¹⁶² Som vi skal se nedenfor (jf. kap. 8.2.10), har informanten Espen en lignende kodevekslingshistorie, og begge disse individene ville i aller høyeste grad vært interessante objekter for nærmere granskning. Å dokumentere typiske "hjemmespråk" innebærer imidlertid betydelige metodiske utfordringer, og i dette prosjektet har jeg ikke sett det mulig å følge opp slike enkelttilfeller.

forstått. Han forteller om noen episoder fra Oslo der kodeskiftet har vært nødvendig for å sikre kommunikasjonen. Som innledningssitatet viser, har Nils et temmelig pragmatisk forhold til talemålet sitt. Kodevekslingen skjer ”automatisk” for ham, og også i andre sammenhenger kan han ”gli” på skalaen mellom trøndersk og ”bokmål”, vedgår han. Det avhenger av hvem samtalepartneren er. Noen ganger snakker han skikkelig bredt, og andre ganger mindre bredt.

I samtalen med meg snakker han etter sigende ”vanlig” – som han gjør på skolen til daglig. Det er ikke vanskelig å identifisere talespråket hans som trondheimsk, men det er likevel mange forhold som gjør at han utmerker seg i informantgruppen.

For det første har han svært få tilfeller av retrofleks flap (”tjukk” *l*). I ord som /ʃø:l/ (*selv*, pron.), /hælg/ (*belg*, f.), /sku:lə/¹⁶³ (*skole*, m.) og /flyta/ (*flytta*) realiserer Nils *l* enten dentalt eller i enkelte tilfeller også postalveolart (jf. kap. 6.2.1.8). Den mer eller mindre postalveolare uttalen finner vi blant annet i /ʊpdal/ (*Oppdal*, proprium), /talə/ (*taler*, pres.), /fɔlk/ (*folk*) og /bu:kmo:l/ (*bokmål*). Den samme kvaliteten av *l* kan vi også finne både der tradisjonelt trondheimsmål har palatal og i posisjoner der dental/alveolar er det vanlige: Nils sier for eksempel /vɔk/ (*vold*, m.) og /tu:nəfal/ (*tonefall*, n.), og /həl/ (*halv*) og /kuntrol/ (*kontroll*, m.). Vi finner imidlertid også helt ”normal” palatal uttale av lang *l* i en rekke ord. Palatal *n* er sjeldnere å finne, og her er det heller ikke mange tilfeller av ”mellomvarianten” (notert /n/); i realiseringen /ʊʃent/ (*ukjent*, adj.) er det imidlertid mulig å høre en ”annerledes” *n*-kvalitet som verken er palatal eller dental. Lang palatal *t* finner vi kun i nektingen /ɪc/, og i metalingvistiske kommentarer der Nils parodierer farens reaksjon mot det som er /brec/ (*bredt*). Ellers har Nils noen få belegg på palatal *t* i sambandet *lt* (f.eks. /aʎci/ (*alltid*) og /kʊʎtʊr/ (*kultur*)), og palatal *d* sambandet *ld* i adverbet /aʎtʁi/ (*aldri*).

Nils’ palatalisering er altså gjennomført i svært liten grad sammenlignet med resten av informantgruppen. Vi finner riktignok eksempler på både /ʎ/, /ɲ/, /ç/ og /ʝ/, noe som viser at Nils har disse kvalitetene ”inne”, men de dominerende uttalevariantene er dentale eller alveolare. Det fører til at Nils er en av få informanter med en tredje variant av nektingsadverbet *ikke*: Ved siden av /ikə/ og /ɪc/ finner vi den depalataliserte /it/ i omtrent 10 % av realiseringene. Tradisjonsformen /ɪc/ blir brukt i noe under en tredel av tilfellene.

I noen tilfeller innebærer depalataliseringen også en vokalendring hos Nils. Kort /e/ blir normalt senket til /æ/ i trondheimsmål (f.eks. i *egg* > /æɡ/, *lett* > /læt/ osv.). Foran palatal kvalitet skjer imidlertid ikke denne overgangen, slik at vi tradisjonelt finner bl.a. /reɲ/ (*renne*, inf.)

---

¹⁶³ I bestemt form (/skū:ŋ/) finner vi imidlertid retrofleks.

og /feɫ/ (*felle*, inf.). Når Nils ”opphever” palataliteten, dvs. erstatter den med dental/alveolar uttale, gjennomfører han også i noen tilfeller vokalsenkning slik det normalt skal være foran ikke-palatal (jf. også kap. 6.2.4). Dette gjør at vi finner former som /sænt/ (*sendte*, pret.), /æna/ (*enda*, adv.), /æntɲ/ (*enten*, konj.) og /ʃent/¹⁶⁴ (*kejent*, adj.) der vi tradisjonelt ville hørt /seɲc/, /eɲa/, /eɲcɲ/ og /çeɲc/. Uten denne vokalsenkningen ville endringsproduktet i mange tilfeller blitt sammenfallende med standardtalemålets varianter, og det går derfor an å se overgangen *e>æ* som en slags *kompensering* for depalataliseringen.

Nils har videre svært varierende distribusjon av /ç/-/ʃ/. Flere leksemer opptrer med begge varianter, bl.a. /çæm/-/ʃæm/ (*kommer*, pres.) og /çent/-/ʃent/ (*kejent*), men det dominerende mønsteret er likevel at /ʃ/ tar plassen til /ç/. Nils er en av informantene med høyest substitusjonsandel på dette punktet.

Også når det gjelder trykkplassering i lånord/fremmedord, skiller Nils seg ut fra storparten av de andre informantene.¹⁶⁵ I høyfrekvente og ”dagligdagse” ord, som bl.a. /el'e:va/ (*elever*, m.), /kun'trøɫ/ (*kontroll*, m.) og /pæʃ'u:n/ (*person*, m.), legger han trykket på en annen stavelse enn førstestavelsen. Dette er imidlertid ikke gjennomført i fullt monn, og som hos de aller fleste andre i informantgruppen er førsteleddstrykket det dominerende.

Ved siden av dette finner vi ”fine” varianter av en hel del trekk: Komparativ er dannet med *-er* (f.eks. /strænɐr/ (*strengere*)) eller har ”moderne” tostavet form (som i /størə/ (*større*)). Partisipp av *være* er konsekvent /vætʃ/, /no:/ er brukt (ved siden av /nu:/), bøyingsparadigmet for *se* er uten /ʃ/-varianter, og verbet *tro* bruker Nils kun med /u/ som rotvokal.

Som påpekt ovenfor er det mye ”utypisk trondheimsk” ved det *fonologiske* systemet til Nils, mens han for en stor del har det tradisjonelle formverket i behold (blant unntakene er genusbruken i frasen /en ʃutə/ (*en skjorte*)). Dessuten finner vi noen få ”bredere” trekk: Nils er en av få informanter som realiserer pronomenet *hver* som /kvær:/, og vi finner også andre historiske

¹⁶⁴ Her realiseres vokalen noe trangere enn i de andre eksemplene, men den er likevel lett å skille perseptuelt fra vanlig /e/.

¹⁶⁵ Som Fintoft & Mjaavatt (1980: 105ff.) omtaler, er dette et veldig komplekst forhold i trondheimsålet. Tradisjonelt er trykk på første stavelse det normale (som i andre trøndermål), men i noen sammenhenger kan det synes som om trykk på senere stavelse (oftest siste stavelse) også er akseptable trondheimsformer (op.cit.: 106). Imidlertid gjelder dette hovedsakelig den diffuse gruppen ”mer sjeldne ord”, mens ”vanlige, daglige ord” har førsteleddstrykk som det normale. Rent intuitivt vil jeg støtte denne teorien, selv om grensen mellom ”akseptabelt” og ”uakseptabelt” sisteleddstrykk vil være særdeles uklar og subjektiv. Mange vil trolig oppfatte det slik at sisteleddstrykk er mer ”tilførlatelig” eller ”naturlig” i visse ord, mens det i andre ord oppleves som svært markert. Mitt materiale er ikke stort nok til å kunne antyde hvilke leksemer som ”naturlig” kan ha sisteleddstrykk, og jeg går derfor ikke mer inn på dette forholdet her. I denne sammenhengen kommenterer jeg trykkplasseringen i lånord kun hos informanter som har en påfallende distribusjon av sisteleddstrykk.

hv-ord realisert med *k*: /ka:/ (*bva*), /kur/ (*bvor*), /kæm/ (*bvem*) og /kus/ (*bvordan*). Dessuten har vi belegg på tradisjonell bøyning av sterke feminina: /hælgən/ (*helgene*) – vel å merke med dental *l*.

Oppsummerende er det likevel riktig å si at Nils ligger langt ute på den ”fine” siden av skalaen. Ikke minst skyldes det påfallende mye depalatalisering og minimal bruk av retrofleks flap. Bruken av /ikə/ er omfattende, og det er ellers få elementer som peker i ”bred” retning.

8.2.8 Hans

«håpe no æ snakke trøndersk i hvert fall»

Kort om Hans

Hans er 18 år når jeg intervjuer ham. Han går på en videregående skole nær sentrum og bor i bydelen Øya-Singsaker. Storparten av livet har han imidlertid bodd i bydelen Flatåsen-Saupstad, og der har han også det aller meste av grunnskolegangen. Han er oppvokst sammen med foreldrene og flere eldre søsken, men bor nå sammen med én av foreldrene, som for øvrig er født og oppvokst i Trondheim. Den andre forelderen snakker også trondheimsmål, men har i tillegg engelsk som morsmål. Hans har de fleste av vennene sine i oppvekstbydelen Flatåsen-Saupstad og andre steder på ”Sørsida”, i tillegg til i bydelen Lademoen. I sitt nye nabolag kjenner han få, så det blir mye busskjøring til andre bydeler. Hans er også en god del i Midtbyen, særlig i helgene: «trave bare rundt sammen med vænna». Han kjenner mange av dem som henger rundt ved Trondheim Torg, men han henger ikke der selv. Kretsen av venner og bekjente er veldig stor, men det er et par utvalgte som er bestekompisar, og nå har Hans i tillegg fått seg kjæreste som han er mye sammen med. Han har også en del familie i byen, men bortsett fra bestefaren og et par av søsknene har han ikke jevnlig omgang med dem. Han er ganske ofte i Oslo i forbindelse med idrettsarrangement han deltar på, og han har noen bekjente der, men ingen han har spesielt hyppig kontakt med.

Stil og type

Hans forteller åpenhjertig om sin nokså turbulente oppvekst, som blant annet har innbefattet opphold på ungdomshjem. Fortellingene om denne tiden og tiden etterpå tyder på at Hans har forandret seg og modnet betraktelig på få år. Fra å være en ”slask” med sterk avsmak for skole og forpliktelser har han kommet langt inn i leiren til ”de ordentlige”, og samtidig har han noen trekk av ”trendy trening”-typen. Stilen hans gjør at mange fortsatt kategoriserer ham som ”gangster”, forteller han, men han understreker at tiden med sånne ”barnslige” sprell er over. Klesstilen hans henger sammen med basketballspilling, framhever han. Denne ”basketstilen” har riktignok mange elementer felles med hiphopstilen, og siden hiphop er den foretrukne musikkjangeren hans, er

det ikke så rart at han tidvis blir koplet til gangster-figuren, innrømmer han: «men æ e itj nå gængster for dét, nei». Hans mener selv at han ikke er spesielt opptatt av merker, men det kommer likevel fram at han er svært godt orientert både om hvilke stiltrekk som er ”in” og om hvilke butikker som har klær som er ”akseptable”. Det er få steder som selger skikkelige hiphopklær i Trondheim, kan han fortelle, og derfor ender mange opp med akkurat de samme klesplaggene. Hans foretrekker derfor å handle på Internett, og han får også slektninger i USA til å sende ham klær og andre effekter han vil ha.

Hans ser ikke på seg selv som del av miljøet rundt Trondheim Torg lenger, selv om han som nevnt har mange kjenninger der. Han er glad han har kommet seg videre, uttrykker han, og er bekymret for hvordan det skal gå med noen av dem som oppholder seg der uten mål og mening. Han innrømmer at han har hatt og fortsatt har noen «dålie vænna», men aktivitetene som slike ”småkriminelle” driver med, holder han seg unna. Også det uorganiserte basketmiljøet han var en del av tidligere, hadde innslag av denne typen ”slasker”, forteller Hans, og legger til at noen av hiphoperne han omgås fra oppvekstområdet, tidvis drar rundt og gjør hærverk, tagger og ramponerer. Han gir likevel klart uttrykk for at han har kommet lenger og vokst fra slikt. Selv om han til dels har bevart stilen sin i det ytre, har han andre holdninger nå, forteller han, og han og hans nærmeste venner er lovlydige og skikkelige.

Hans er den av informantene som har mest å berette om den multietnolektiske talestilen (jf. kap. 7), og later ellers til å ha meget god oversikt over grupperinger og gjenger i flere deler av byen. Han forteller om gjengoppgjør han var vitne til som yngre, og om hvordan situasjonen er i dag. Hvor sterkt involvert Hans selv faktisk har vært i disse tildragelsene, er vanskelig å si, men han har iallfall betydelig innside-kunnskap om miljøet der ”gangster”-figuren er sentral. Han har gjennom hele livet vært i et flerkulturelt miljø, og flertallet av vennegjengen hans har bakgrunn fra andre land, selv om de fleste er født i Trondheim.

Bortsett fra klare preferanser for hiphop-musikk har ikke Hans noen tydelig profilert kultursmak. Han ser en del film sammen med venner og går ofte på kino. I begge sammenhengene går det mest i ”mainstream action”. Han leser lite og ser lite på nyheter eller andre aktualitetsprogram på tv. Hans stod for få år siden i opposisjon til mye av den ”voksne” verdenen, men gir i intervjuet til kjenne at han har fått helt andre perspektiver. Han viser ikke noe spesielt sterkt politisk engasjement, men han har likevel beveget seg klart i retning av utpreget ”sunne og riktige” interesser. Han er blant annet sterkt involvert i lagtrening både som trener og som utøver. Han spiller basket på flere lag, og han har også tatt på seg oppgaven med å trene yngre årsklasser. Sammen med styrketrening på egen hånd binder dette opp mye av Hans’ fritid,

og gjør at han må være mye mer strukturert og pliktoppfyllende enn han har var i ”sitt forrige liv”.

Ambisjoner og planer

Ungdomsskoletiden ble avsluttet mens Hans var på ungdomshjem, og medarbeiderne der hadde mye å si for det videre skolevalget, antyder han. Foreldrene, som for øvrig ikke har høyere utdanning, var i liten grad med på råd, men Hans tror at de uansett ikke ville hatt så sterke formeninger. Hans endte opp på studieprogrammet for restaurant- og matfag og trives godt med det. Han vurderte først å ta byggfag på Østskolen, men så hadde han mer lyst til å bli kokk og gjennomførte de to årene på kokkefag. Han trivdes imidlertid ikke så godt med tidspresset og de klare kommandolinjene på kjøkkenet: «va for my kjæfting og my stress». Derfor er han nå i gang med en annen utdanning innenfor samme program, og det er i dette faget han skal være lærling neste år. På denne linjen er det mer avslappet, mener han. Her kan han styre mer selv og være kreativ, og han ser fram til å komme ut i praksis. Han har lite til overs for det mer teoretiske skolearbeidet og gleder seg til å forlate alt som minner om klasserom når dette året er omme.

Hans ser for seg at han jobber på et hotell når han skuer noen år framover. Han vil gjerne ha et opphold i utlandet, ”bare for å prøve det”, men han er også klar på at han helst vil bli gammel i Trondheim: «det e hær æ e født, og hær æ ska begravet». Hans er veldig godt fornøyd med hjembyen på alle områder. Størrelsen er passelig, miljøet er godt, og byen har mye å by på. Han har dessuten alltid vært knyttet til familien han har i byen, og sannsynligheten er høy for at han vil bosette seg i nærheten av dem. Men han vil ikke bo i sitt eget oppvekststrøk. Der er det for mye ”dritt”, mener han. Han har mer lyst til å bo sentrumsnært, og han antyder at bydelen Rosenborg-Møllenberg er særlig aktuell. Han vil ikke bo på et mindre sted, og han ser heller ingen spesiell grunn til å flytte til en annen by i Norge. Hans uttrykker en betydelig *hjemmekjærlighet*, noe som gjør at han i en nokså sterk grad kan sies å være topostatisk av vesen. Men noen typisk tradisjonalist er han langt ifra.

Språklig profil

Hans tilkjenner en klar språklig selvtillit på vegne av det trondheimske (eller snarere *trønderske*, siden dette er adjektivet han selv bruker) i intervjuet. Han mener at han snakker et typisk trondheimsmål, og uttrykker en viss overraskelse når jeg stiller spørsmål om det: Hva annet skulle han vel snakke? Det kommer fram at han ser det som et opplagt ideal å holde seg til det lokale talemålet (jf. innledningssitatet), og at brudd med den konvensjonelle praksisen er uønsket. Dette

vises særlig i Hans' omtale av bestekompisens¹⁶⁶ nylige kodeskifte. Han har plutselig gått over til å snakke østlending, forteller Hans og er tydelig oppgitt over kameratens språklige "svik". De snakker fortsatt mest trøndersk sammen, men Hans er frustrert over at kameraten forsøker å legge om: «æ bli sint på'n. eller æ si at'n itj ska gjør det te mæ». Hans tror skiftet skyldes at kompisen er flau over dialekten sin når han er sammen med venner fra Oslo. Og i slike sammenhenger kan Hans til nød akseptere at det trønderske blir lagt bort, men han godtar det ikke når det bare er dem to: «æ klar'itj å forvent at han ska snakk sånn». Det er "ekfelt", synes Hans, og er klar på at han aldri kunne kodeskiftet på samme måten. Han vedgår at han varierer litt "i trøndersken", avhengig av hvem han snakker med. Men et så radikalt skifte som kameraten har gjort, er helt utelukket for Hans.

Hans' talespråk ligger stort sett innenfor det "normal-trondheimske" jamført med resten av informantgruppen. Noen trekk peker i "bredere" retning, men vi finner også noen "fine" elementer, i tillegg til moderne fenomener som /s/ for /ç/ og mellomvarianter av lang /l/.

Blant de "bredeste" trekkene hører trolig tradisjonell pluralbøyning av sterke feminina (i flere belegg av /hærgə/ og /hærgən/ (*belger/-ene*)), infinitivsformen /fɥ:g/ (jf. Tilset 1924: 31), senkning av *i* til *e* i /ves/ (*bvis*), og noen tilfeller av overgangen *u* > *o* foran *l/n* (bl.a. i /kʊn/ (*kunne*, pret.)). Hans har dessuten tradisjonelle /s/-former i bøyningen av *se*, og han bruker stort sett partisippvarianten /vurə/ (*vært*), selv om også /væt/ forekommer i løpet av samtalen. Partisipp på *-dd* er gjennomført i svært stor grad, og pronomenet *selv* realiseres gjennomgående som /søɾ/. I bøyningen av *holde* har Hans den tradisjonelle presensformen /heɫ/ både i infinitiv og presens, mens formen /həɫ/, som Tilset (1924: 32) oppgir som tradisjonell i infinitiv, blir brukt som presensvariant. I preteritum finner vi den nyere, svake formen /həɫc/. Vanlig komparativ blir dannet med *-er*, og i de to tradisjonelle undergruppene av komparativ (jf. kap. 6.2.2.5) finner vi klar overvekt av moderne former (/beɪdrə/ (*bedre*), /mɪndrə/ (*mindre*)). Et særtrekk ved Hans' komparasjon er at han i bøyningen av *gammel* (/gamɛɾ/) holder på det tradisjonelle mønsteret ved å bruke samme rot også i komparativ og superlativ (/gamɛɾ/ og /gamɛst/) (jf. Tilset 1924: 19), men samtidig bruker han de nyere suffiksene *-er* og *-est*.

Hans bruker den tradisjonelle varianten /ɪc/ i nær 90 % av nektingene, og også palataliseringen hans er med få unntak tradisjonell. Unntakene består av en håndfull belegg på den tidligere omtalte "mellomvarianten" av /l/. I ord som /kaɫ/ (*kalle*, inf.), /aɫə/ (*alle*, pron.) og

¹⁶⁶ Dette skulle vise seg å være informanten Jørgen (jf. kap. 8.2.12).

/sku:ɾəbɔlə/ (*skoleboller*, m.) realiseres lang *l* verken som tradisjonell palatal (som Hans har i /faɫ/ (*fall*, n.)) eller som tradisjonell dental (som Hans har i /spɪl/ (*spille*, inf.)), men noe ”midt i mellom”, dvs. som en postalvelar/retroflektert lyd (jf. kap. 6.2.1.8).

Distribusjonen av /ç/–/ʃ/ er varierende i Hans’ talemål, men bruken av /ʃ/ for /ç/ er i det store og hele meget utstrakt. Det er likevel ikke snakk om noen komplett substitusjon, for vi finner flere leksemer som har begge uttalevarianter: f.eks. /çøpt/–/ʃøpt/ (*kjøpt*, pret./part.) og /çæm/–/ʃæm/ (*kommer*, pres.). For begge disse ordene er /ʃ/-varianten imidlertid den absolutt dominerende, og den høyfrekvente roten *kjen-* blir konsekvent uttalt med /ʃ/ – i bl.a. /ʃeɲə/ (*kjenner*, pres.), /ʃeɲç/ (*kjent*, adj./part.) og /beʃeɲçə/ (*bekjente*, m.).

Av ”finere” trekk finner vi utlydende *r* i korte presensformer som /træ:r/ (*tror*) og /bɾi:r/ (*blir*), som tradisjonelt har *r*-utelatelse. Hans bruker dessuten tidvis varianten /si:r/ som presens av *si* (/si:/ er den dominerende formen i resten av materialet), og denne formen kan som tidligere nevnt forstås som analogisk dannet etter samme mønsteret. De historiske *hv*-ordene forekommer hovedsakelig med *k*-varianter (bl.a. /kusɲ/, /ka:/, /kæm/), men vi finner også belegg på /vuɖɑn/ (*hvordan*). I tillegg kommer ett belegg på varianten /kɔmər/ som presens av *komme*.

Sett under ett framstår Hans’ talespråk som veldig ”normalt”, selv om det er noen enkelttrekk som peker i ”fin” og ”bred” retning. Det klareste unntaket fra ”normaliteten” er det relativt moderne fenomenet med at /ʃ/ erstatter /ç/.

8.2.9 Dina

«æ snakke litt fint, har dæm sagt»

Kort om Dina

Dina er 17 år når jeg intervjuer henne, og elev på Byskolen. Hun er født på Vestlandet, men flyttet allerede etter få år til Trondheim, og har hele tiden bodd i nabobydelene Nardo og Nidarvoll-Leira. Foreldrene kommer fra respektive Hordaland og Østfold, og Dina har ingen andre slektninger i hjembyen. Dinas omgangskrets er stor, men det er fire–fem venninner som hun regner som sine nærmeste, og noen av dem har hun holdt sammen med siden barneårene. For det meste møtes de hjemme hos hverandre når de skal finne på noe på fritiden, men de kan også treffes i Midtbyen og gå på kafé eller shopping. Dina understreker imidlertid at hun sjelden oppholder seg i sentrum uten spesifikke ærend: «æ fær ikke og farte så my rundt overalt». Hun

har få kjente i andre deler av byen og beveger seg sjelden langt fra sitt eget nabolag i det daglige. Familien har hytte i Oslofjord-området, og Dina kjenner derfor en del folk der, men hun har ikke så hyppig kontakt med dem utenom feriene.

Stil og type

Dina innrømmer raskt at det er et visst merkepress på Byskolen, og enkelte i hennes omgangskrets er meget opptatt av moter. Selv er hun bare middels interessert, hevder hun, og ser seg absolutt ikke som noen merkeslave. Hun omtaler sin egen stil som ”vanlig”, men gjør det klart at hun ikke vil ha på seg hva som helst. Selv om hun stort sett klarer seg med rimeligere merker, har hun noen foretrukne butikker, og visse plagg vil hun dessuten helst ha i riktig merke – som da gjerne er mer kostbart. Flere lignende beretninger gjør at Dina framstår som noe mer eksklusiv i smaken enn det store flertallet. Merkelappen ”soss” passer derfor til en viss grad på henne, men samtidig blir det også klart at hun oppfatter at det er en betydelig forskjell mellom hennes stil og ”de verste sossene” både på Byskolen og på en annen skole i sentrumsområdet, som Dina omtaler som ”litt sånn fin”. Byskolen er kjent som ”sosseskolen”, vedgår hun, men hun understreker at det er elever som er ”mer Høyre-folk” enn henne. Dina er også uten tvil innenfor gruppen av ”ordentlige”, gjennom at hun inntar klare ”politisk korrekte” standpunkt og i det hele tatt anser seg som forankret i samfunnets sentrale verdigrunnlag. Det kommer fram blant annet når hun forteller om bekjente som har ”havna på kjøret” og blitt med i gangstermiljøet. Hun gir uttrykk for at disse er på feil hylle og ikke vet sitt eget beste, mens hennes krets følger de forventningene som storsamfunnet har til den alminnelige borger.

Det vil være riktig å si at Dina kommer fra en velsituert familie med betydelig kulturell og økonomisk kapital. At Dina har en vesentlig økonomisk frihet, kommer fram når hun forteller at hun har deltidsjobb som trener for de yngste i idrettsforeningen hun er medlem av. Hun klarer seg strengt tatt godt uten denne inntekten, uttrykker hun, men det er likevel greit med noen ekstra penger.

Selv om Dina har en relativt eksklusiv smak i klesveien, er den kulturelle smaken hennes i all hovedsak ”mainstream”. Hun framstår på ingen måte som spesielt ”finkulturell”, og verken musikk-, film- og fjernsynspreferansene hennes er særlig profilerte.

Ambisjoner og planer

Dinas valg av studiespesialiserende linje på Byskolen var ganske opplagt, forteller hun, men hun vurderte også en annen sentrumsnær skole, nemlig den hun omtaler som ”litt sånn fin” (jf. ovenfor). Østskolen var derimot helt uaktuell, ikke minst på grunn av avstanden hjemmefra,

hevder Dina – selv om Byskolen i realiteten ligger nøyaktig like langt unna bostedet hennes. Hun gir på flere måter til kjenne at hun ser sine egne standpunkter og holdninger som mer forenlige med Byskolens tradisjon og kultur enn med flere andre videregående skoler som hun forteller om.

Dinas foreldre har begge relativt lang høyere utdanning; den ene av dem innenfor et tradisjonelt høystatusyrke. Dina har dessuten eldre søsken som allerede er i gang med universitetsutdanning, og sjansen er veldig liten for at hun selv ikke fortsetter på høyskole eller universitet, fastslår hun. Alle i hennes omgangskrets har klare planer for videre utdanningsforløp, selv om de ikke diskuterer det så mye i det daglige. Selv har hun ikke helt bestemt seg for hva hun vil, men høyst sannsynlig ender hun på en eller annen form for medisinsk utdanning. Hun er imidlertid usikker på om hun vil satse på legestudiet. Det er et veldig krevende studium, sier hun, og hun vet ikke om hun er motivert for å bruke så mye krefter på skolearbeid. Kanskje er en utdanning som helsesøster eller et annet helserelatert yrke mer aktuell. Hun står uansett nokså fritt til å velge, hevder hun, med henvisning til at foreldrene ikke detaljstyrer utdanningsretningen hennes. Det kommer likevel fram at de har en klar forventning om at hun skal fortsette med studier på høyere nivå. Dinas ”ordentlige” profil kommer også til syne når hun med skeptisk mine omtaler en venninnes ønske om å bli kunstner. En slik utdanning er ”sær” i Dinas øyne, og det blir klart at hun dissosierer seg med en del holdninger og stilelementer som hører til ”neo-raddis”-kategorien, selv om hun altså har venninner av denne typen. Storparten av hennes krets søkte seg nemlig til en annen av sentrumsskolene, der slike ”typisk sære folk” ifølge Dina hører hjemme. Det finnes mer ”vanlige” folk der også, vedgår hun, men hun følte likevel at Byskolen var mer passende for henne, og som den eneste i vennegjengen søkte hun seg dit.

Dina sier helt eksplisitt at hun ikke føler noen sterk binding til Trondheim, og at hun er klar for å bosette seg et annet sted: «nå har æ lissom fått sett Trondhjem». Selv om hun har mange gode venner i byen, er det lite som holder henne igjen, og hun ser for seg å flytte sørover når hun er ferdig med videregående. Kanskje tar hun et år med militærtjeneste, men mest trolig begynner hun på studier i en større by. Helst Bergen, for Oslo blir litt vel folksomt og uoversiktlig, synes hun, men hun er ikke fremmed for å bosette seg i Oslo-området heller, og helst vil hun bli gammel ved Oslofjorden. Et mindre tettsted er derimot ikke aktuelt for Dina. Hun vil ha et stort tilbud av tjenester og kultur rundt seg, og derfor må byen være innenfor rekkevidde. Dina framstår som en av de mest topodynamiske personene i informantgruppen, og hun gir klart uttrykk for at Trondheim ikke er noe blivende sted for henne.

Språklig profil

Dina er sammen med Nils (og ”særtilfellet” Jørgen, jf. kap. 8.2.12) den som ligger lengst ute på den ”fine” aksens av skalaen, og at hun har en del ”fine” språktrekk, er hun også selv klar over (jf. vignettsitatet innledningsvis). Hun er ikke udelt positiv til trondheimsdialekten og vet at hun blander inn en del ”finere enkeltord”, noe også venner og bekjente tidvis kommenterer og ler litt av. Men ”*litt* trøndersk” er da talemålet hennes, mener hun, selv om hun ikke er ”så trøndersk” som mange jevnaldrende. Den høye graden av ”ikke-trønderskhet” antar hun selv henger sammen med foreldrenes bakgrunn. Deres innflytterstatus har gjort det naturlig at hun ikke har den samme tilknytningen til byen som mange andre, og det gjør det også lettere å ”kople seg fra” Trondheim igjen.

Dinas talespråk har flere tydelige ”ikke-trønderske” trekk, slik det kommer fram i samtalen med meg. For det første har hun en lang rekke tilfeller av depalatalisering, selv om hun også viser at hun har de tradisjonelle /k/, /ɲ/ og /ç/ i repertoaret sitt. Likevel kan man si at palataliteten er gjennomført i meget liten grad. Vi finner for eksempel formene /kœna/ (*kunne*, part.), /çent/ (*kjent*, part.), /hyla/ (*hylla*, f.) og /alt/ (*alt*, pron.), der samtlige av de dentale/alveolare lydene tradisjonelt ville vært palatale i trondheimsmål. Vi finner også flere eksempler på de såkalte mellomvariantene som verken er palatale eller dentale/alveolare realisasjoner. Det gjelder særlig for lang *l* (som i /al/ (*alle*, pron.) og /fœrhœl/ (*forhold*, n.)), men også lang *n* blir stedvis retroflektert (i f.eks. /rœnt/ (*rundt*, prep.) og /hœnlœ/ (*handler*, pres.)). I tillegg kommer noen få tilfeller av mellomvariant av *t* (i bl.a. /rœnt/ (*rundt*, prep.) og /tœ/ (*ikke*)). Dina har også eksempler på at mellomvariantene, som lett kan oppfattes som depalataliseringsprodukter, blir brukt i posisjoner der palatal uttale aldri har vært vanlig i trondheimsmålet. Det gjelder blant annet i /tœl/ (*tolv*, tallord), /gœlf/ (*golf*, m.) og /sœntrœlt/ (*sentralt*, adj.).

Også nektingsadverbet forekommer i en fullstendig og en delvis depalatalisert variant (hhv. /tœ/ og /tœ/) ved siden av den tradisjonelle formen /tœ/. Mest frekvent er likevel uten tvil varianten /ikœ/; den bruker hun, i full eller klitisert form, i over 90 % av tilfellene.

I likhet med Nils har Dina et belegg på den vokalendringen jeg mener kan forstås som en kompensering for depalataliseringen: Possessivet *hennes* har tradisjonelt palatal rotkonsonant (/hœnœs/) (jf. f.eks. Tilset 1924: 22), og foran palatal kvalitet har ikke kort *e* blitt senket, slik den har blitt i de fleste andre tilfeller. Dinas form /hœnœs/ kan tolkes på linje med Nils’ /sœnt/ og /œntœ/ mfl. (jf. 8.2.9): Når palataliteten utelates, blir vokalen endret slik at den får den samme

kvaliteten som kort *e* ellers har foran dental nasal (i f.eks. /væn/ (*venn*, m.) og /pæn/ (*penn*, m./f.)) (jf. også kap. 6.2.4). På denne måten bevares et lokalt særpreg selv om palataliteten oppheves.

Dina har dessuten noen tilfeller av utelatt apokope både i infinitiv og komparativ, f.eks. /hanlə/ (*handle*) og /varməɾə/ (*varmere*). ”Normale” komparativer danner hun for øvrig utelukkende med *-er* (eller også *-ere*), og av komparativ i de to undergruppene har Dina bare ”moderne” varianter: f.eks. /mindrə/¹⁶⁷ (*mindre*) og /størə/ (*større*).

Vi finner også en god del enkeltleksemer som framstår som særlig ”fine”: Det gjelder adverbet *nå* (tradisjonelt uttalt /nu:/), som hos Dina nesten uten unntak blir realisert som /no:/, presensformen /bɾe:/ (*ble*), som ellers kun forekommer med diftong (/bɾei/) i informantgruppen for øvrig, og pronomenet *noen* som Dina stort sett realiserer som /nun/ og /nʊn/¹⁶⁸. Videre har hun et par belegg på full presensform av *komme*, dvs. /kɔmər/, og pronomenet *selv* forekommer som /sæl/. Dina bruker ellers kun *tt* i partisipp der bymålet tradisjonelt har hatt *dd* (f.eks. /gɔt/ (*gått*) og /fɔt/ (*fått*)). Dette gjelder også partisippet av *se*, som dessuten blir bøyd uten tradisjonelle /ʃ/-former (dvs. /se:/-/se:r/-/so:/-/set/).

Videre finner vi noe veksling mellom ”finere” og mer tradisjonelle former på en del punkter. Det gjelder adverbet *bare*, som Dina realiserer som både /bærə/ og /bærə/, og partisippet av *være*, som forekommer hovedsakelig som /væt/, men også i tradisjonsformen /vurə/. Dessuten varierer hun mellom monoftongert og diftongert variant av *vet* (/vet/-/veit/), og adverbet *opp* realiseres både som /ɔp/ og /ʊp/. Hun har også veksling mellom korte presensformer *med* og *uten* utlydende *r*, som f.eks. i /trær/ og /træ:/. Dette verbet forekommer for øvrig også med rotvokalen /u:/ (/tru:r/). Historiske *hv*-ord har for en stor del tradisjonell *k*-form (f.eks. /ka:/ (*hva*), /kʊr/ (*hvor*) og /kʊs/ (*hvordan*)), men *hver* finnes kun som /vær/, og vi finner også variantene /vur/ og /va:/.

Dina er den som har mest påfallende bruk av ”sen” trykkplassering i visse lånord, dvs. trykk på noe annet enn førstestavelen. I relativt vanlige ord som /sæn'tra:lɪ/ (*sentrali*), /militærə/ (*militæret*), /bʊ'tikan/ (*butikkene*) og /çe'mi:/ (*kjemi*) flyttes trykket fra førsteleddet, som med få

---

¹⁶⁷ Utelatelsen av varianter med utlydende /ər/ er så gjennomført hos Dina at hun også bruker /læŋrə/ der standardtalemålet (og skriftnormene) har *lenger*.

¹⁶⁸ Uttalen her er imidlertid ikke identisk med det som er det vanlige i standardtalemålet (hos Vanvik 1985: 211 notert /²nu:n/ og /²nu:n/). Den sistnevnte av Dinas varianter skiller seg fra tradisjonsformen /nɔn/ (jf. Tillet 1924: 24) bare ved vokalkvaliteten, mens den første også har forlenget rotvokalen. Begge variantene er imidlertid enstavete i motsetning til standardtalemålets tostavete.

unntak er den vanlige trykkplasseringen hos de andre informantene. Dina gjennomfører ikke dette i alle tilfeller, men hun har en mye større andel av manglende førsteleddstrykk enn hos resten av informantgruppen (Jørgen er her unntatt, jf. 8.2.12).

Det er svært få trekk som peker i ”bred” retning i Dinas talemål, men ved siden av adverbvarianten /bærə/¹⁶⁹ (*bare*), som er sjelden i materialet som helhet, har hun et par tilfeller av formen /heʌ/ både som infinitiv og presens av *holde*. (I dette paradigmet holder hun seg ellers til ”moderne” former, dvs. svake fortidsformer og /ɔ/ som rotvokal.)

Bortsett fra et par slike særtrekk av ”bred” type har Dina gjennomgående veldig mange ”fine” innslag i sitt trondheimsmål. Og særlig på grunn av den utbredte depalataliseringen har hun en lang rekke former som er helt sammenfallende med standardtalemålet. Likevel viser både intonasjonsforhold og sentrale deler av leksikon og morfologi at Dinas talemål uten tvil er trøndersk.

8.2.10 Espen

«æ trur æ lætt lar mæ påvirk av dialækta som æ syns e litt tøff, da»

Kort om Espen

Espen er 16 år på intervju tidspunktet og er elev ved Sørskolen. Han har bodd på samme sted i bydelen Heimdal siden familien kom flyttende fra Sør-Vestlandet da Espen var noen få år gammel. Han husker lite fra fødestedet og har ikke så veldig mye kontakt med slektningene der. Storparten av den øvrige familien bor på Østlandet, der faren kommer fra. Espens mor kommer fra et tettsted i Trøndelag: «hu e bonde da, sånn hard-trønder». Slekten på hennes side er imidlertid liten, og Espen forteller at det er farssiden i Telemark han har mest kontakt med. Han er ofte på besøk både i Oslo og i Telemark i ferier og helger. Espen har en svært omfangsrik vennekrets. Flere av kompisene har han vokst opp med og kjent hele livet, og noen av dem er fortsatt blant hans nærmeste venner. Men det har også kommet til noen i de senere årene, og det er særlig engasjementet i snowboard-kjøring som har vært med på å forandre omgangskretsen hans. Espen har brukt veldig mye av fritiden sin på organisert trening de siste par årene, og mange av treningskameratene har også blitt omgangsvener utenfor idrettssammenhengen.

---

¹⁶⁹ Det er selvsagt umulig å fastslå hvorfor Dina har dette relativt sjeldsynte leksetet i sitt ellers ”fine” talespråk, men det er likevel verdt å merke seg at Dinas far kommer fra et dialektområde der /bærə/ er tradisjonsformen.

Stil og type

Espen er veldig åpenhertig i samtalen med meg, og det kommer fram at han har forandret stil på flere områder i løpet av de siste par årene. Han forteller om en grunnskoletid med ”litt opp og ned”, der han innrømmer at han ”ga litt f...” i skolen: «villa vær litt tøff, sant». På ungdomstrinnet skjedde det noe, sier han. Da forstod han at han måtte skjerpe seg, og han begynte å ”jobbe seg oppover igjen”. Det ble mindre av det han kaller ”gærenskap”, og karakterene ble bedre. En viktig årsak til denne endringen var utsiktene til å få begynne på toppidrettsgymnas. Engasjementet for snowboard-kjøring vokste sterkt mot slutten av ungdomsskolen, og han ble med på et treningsopplegg med høy seriøsitet. Espens beretning tyder på at det i denne tiden skjedde et skifte fra en tilværelse som skolelei og likegyldig ”slask” til et mer ”ordentlig” ståsted med sterkere motivasjon for prestasjoner både faglig og sportslig. Noen typisk ”flinkis” omtaler han seg likevel ikke som, og akademiske ambisjoner har han i liten grad. Han er derimot meget opptatt av hvor viktig det er å sette seg mål i livet: «folk må vil oppnå nå». Han uttrykker bekymring over bekjente av ham som fortsatt ikke har noen plan for hva de vil i framtiden: «æ bli frustrert på dæmmers vægne». Et par av kompisene hans går på yrkesfaglig linje på Sørskolen, og han er oppgitt over at de fortsatt driver og skulker en del. Slik framferd har Espen lagt bak seg, understreker han. Nå skal han jobbe flittig og satse skikkelig på en idrettskarriere.

Selv om ”eks-slasken” Espen har inntatt mange typiske ”ordentlige” standpunkter, har han også mye av ”trendy trening”-typen i seg. Idretten han hevder seg i, er en typisk moderne og trendy gren, som dessuten er forbundet med en rekke særegne stilelementer både av klær og andre effekter. Espen omtaler da også sin egen stil som ”snowboard-stil”, og han innrømmer at mye penger går med til å kjøpe ulike klesplagg og tilbehør av forskjellig slag. Han mener likevel at hans innkjøp er mer relaterte til faktisk bruk i snowboard-kjøring enn det som er tilfellet for mange andre som har denne stilen. Mange effekter ligner mye på hiphop-stilen, og akkurat som i hiphop-miljøet er det mange som *konsumerer* stiltrekk uten å faktisk *delta* i selve aktivitetene. Espen er derimot i høyeste grad en utøver av ”snowboarding”, og det forsvarer også i større grad det høye forbruket av utstyr, mener han: «det betyr ganske my for mæ, å få kjør snowboard». Hiphop-stilen er mer av en ”slask-stil”, sier Espen. Tidligere var han tilknyttet hiphop-sjangeren gjennom at han skrev rapp-tekster, men dette sluttet han med for et par år siden. Han prøvde seg også på ”gangster”-stilen en periode, forteller han, men han syntes ikke det ”kledde ham”, så han sluttet. Det gjelder også flere av kameratene hans som leflet med ”gangster”-imgat: «dæm har nådd aldersgrensa. dæm bynne å tænk litt, og så sjer dæm at dæm vil ha en orntli stil». Espen

hører fortsatt mye på hiphop og leser også blader som omhandler denne sjangeren, men han er i liten grad hiphop-*utøver* etter at snowboardkjøringen kom inn i livet hans for fullt.

Mye av utstyret Espen bruker, blir importert fra USA, og han tilkjenner at han får en del økonomisk støtte hjemmefra. Han gjør dessuten et poeng ut av at nabolaget han bor i, er kjent for å være et velstående og ”solid” strøk sammenlignet med nabobydelen, som er sterkt forbundet med høy innvandrerandel og mange sosiale problemer. Disse kontrastene er imidlertid betydelig overdrevet, mener han. Han har flere kamerater i nabobydelen, og egentlig ser han ingen grunnleggende forskjeller på dem.

Det sterke fokuset på idretten gjør at Espen ikke har andre fritidsaktiviteter enn trening og konkurransekjøring. Ved siden av daglige økter på treningssenter og i bakken er han ofte på lagsamlinger utenfor byen. Den lille tiden han da har til overs, tilbringer han foran datamaskinen eller hjemme hos kompisene. Han er sjelden i Midtbyen og har iallfall ikke tid til å ”henge på torget”, understreker han.

Espen er veldig opptatt av at jevnaldrende bør ”vite hva som er rett og galt”, og han framstår i så måte som en ”ordentlig” type. Han uttrykker likevel ikke spesielt profilerte holdninger om andre samfunnsspørsmål, og når han antyder noe om sine personlige syn, kan man se flere spor av høyreorientering, noe som også er i samsvar med ”trendy trening”-typen. Det gjelder blant annet oppfatningen av at selvrealisering og materiell lykke er viktige verdier, og liten forståelse for at noen vil ta langvarig utdanning som ”det ikke ligger penger i”. Totalt sett kan Espen derfor kategoriseres som en trendy trening-type med mange ”ordentlige” kvalitetstrekk.

Ambisjoner og planer

Espen legger lite vekt på det vi kan kalle ”myke” postmoderne verdier, og dette kommer blant annet fram når han omtaler forskjellen mellom foreldrenes karrierer. Moren har høyere utdanning og jobber ”bare” i helsesektoren, forteller han, mens faren er en ”self-made-man” som helt uten akademisk bakgrunn har klatret til topps i bransjen og nå gjør gode penger i det private næringsliv. For Espen er farens løpebane den absolutt mest beundringsverdige, mens han er litt forbauset over at moren ikke har valgt et mer innbringende yrke når hun tross alt har gått på skole i så mange år. Han sier rett ut at han har faren som forbilde, og han ser for seg at han selv skal gjøre karriere på samme gründer-måte som han har gjort. Men først har han lyst til å realisere drømmen om å bli idrettsutøver. Han skal snart på opptaksprøve til toppidrettsgymnaset, og hvis det går som han håper, flytter han til et sted sørpå og begynner neste skoleår der. Hvis han derimot ikke kommer inn, fortsetter han på Sørskolen og begynner

deretter på ingeniørutdanning – kanskje i militæret. Skolering i militæret er særlig fristende på grunn av de økonomiske fordelene, synes Espen. Toppidrettsgymnaset var et alternativ også rett etter ungdomsskolen, men da kom foreldrene fram til at det var best å prøve et skoleår i nærområdet først, slik at Espen ble sikker på om han var motivert nok. Nå har han absolutt motivasjonen for en idrettsfaglig utdanning, og han ser fram til å holde på med snowboard også i skoletiden.

Espen forteller detaljert om mulighetene for å bli profesjonell snowboard-kjører, få seg sponsoravtaler og turnere i utlandet. En heltids idrettskarriere er i høyeste grad et reelt mål for ham, og når han ser noen år framover, mener han at sjansen absolutt er til stede for at han er proffkjører – kanskje i USA. Når han en gang må legge opp, håper han å kunne fortsette innenfor samme bransje, som utstyrsforhandler, trener eller manager. Da kan han gjerne bo i Trondheim, men Oslo frister også. Et mindre sted er derimot ikke aktuelt, selv om det innebærer bedre skiforhold: «æ må kunn føl at æ har en stor by å gå te når æ træng det». Espen kjenner seg klar for å forlate Trondheim, sier han, og selv om han har både familie og venner der, ser han fram til å få mer luft under vingene. Som snowboard-stjerne vil han eventuelt få store deler av verden som sin tumleplass, og Espen fabulerer villig om hvordan det vil være å bo og leve i California med kort vei til både snø og strand. Vi kan se denne holdningen som et nokså utpreget topodynamisk trekk ved Espen; han trives godt i Trondheim, men er likevel svært åpen for å flytte på seg og få nye omgivelser.

Språklig profil

Det kommer raskt fram at det Espen kaller ”vanlig trøndersk”, bare utgjør en del av det språklige repertoaret hans. Da han kom flyttende til Trondheim som liten gutt, snakket han allerede den lokale vestlandske dialekten, og denne skifter han tilbake til når han snakker med slektninger derfra, eller når han besøker fødebyen. Han kodeveksler imidlertid også i samtale med faren, men da snakker han ”oslo”¹⁷⁰. Farens talemål er ”nesten oslo”, og det har gjort at Espen alltid har kommunisert med ham på østlandsdialekt: «æ bli nødt te å snakk oslo». Det gjelder også når begge foreldrene er til stede, men med moren og søsknene snakker han trondheimsmål. I visse situasjoner kan han likevel utelate kodeskiftet til farens talemål: «når æ ska vær dønn seriøs med faren min, bli det trøndersk». Espen forklarer at ”den trønderske stemmen er innerst”, og derfor kan det i enkelte sammenhenger føles mest riktig å bruke den. Men stort sett skifter han. Det gjelder også når han snakker med faren på mobil, selv om kompisene hører på. Han får kommentarer om kodeskiftet fra dem, men de fleste er vant til det, og ”det går jo greit”. Espen

---

¹⁷⁰ Jf. kap. 6.1 om begrepet ”å snakke Oslo”.

sier eksplisitt at han liker Oslo-dialekten, og når han er hos slektninger i østlandsområdet, skifter han også til ”oslo”: «da bli det ber kommunikasjon, egentlig». Folk i Oslo har problemer med å forstå trøndersk, mener han, og da er det greit å legge om. Når jeg lurer på om han vil skifte til ”oslo” i samtale med meg, vegrer hans seg. Hvis han virkelig hadde villet, kunne han ha gjort det, mener han: «men æ gidd’itj». I en trøndersk setting, der en ukjent, voksen trønder er samtalepartnern, er trondheimsmål åpenbart det naturlige kodevalget. Espen viser i det hele tatt en sterkt uttalt holdning til at talespråklig akkommodasjon er nødvendig og hensiktsmessig, og han mener at han helt sikkert kommer til å snakke ”oslo” hvis han flytter dit: «du vil jo liksom vær en av gjengen». Som også innledningssitatet antyder, er Espen noe av en dialektal kameleon, og sammenlignet med mange andre av informantene har han en lav terskel for å legge bort det trondheimske. Han sier rett ut at han ikke ser det som et svik om han går over til oslomål, og sjansen er stor for at det vil skje, vedgår han. ”Å snakke oslo” er både ”tøft” og ”behagelig”, synes Espen, og dessuten føles det naturlig å bruke når man chatter. Det hender at han bruker litt trøndersk på Msn¹⁷¹, men mest bokmål¹⁷².

Espen understreker at han veksler helt og fullt mellom dialektene sine, og at det ikke finnes ”krysning”, som han kaller det. Og slik jeg ser det, er det ikke mange spor på kodeblanding i det talemålet han brukte i samtalen med meg. Han har svært høy grad av tradisjonell nekting (/ɪc/ i mer enn 90 % av tilfellene), og palataliseringen hans er også helt tradisjonell. Vi finner sågar eksempler på palatal *d* i /jɪj/ (*gav*, pret.), som for øvrig er noe av en eiendommelighet til preteritumsform å være. Tilset (1924: 30) fører riktignok opp *jiddj* som en alternativ, svak fortidsform, men ellers i materialet mitt finner vi kun den sterke varianten /ga:/. Når Espen senere bruker partisipp av det samme verbet, forekommer imidlertid /jɪd/ – uten palatal. Han har for øvrig utelukkende *dd*-varianter av partisipper som /tad/ (*tatt*), /gɔd/ (*gått*) og /sed/ (*sett*). Og i paradigmat for *se* bruker han de tradisjonelle bymålsvariantene (/se:/-/se:r/-/so:/-/sed/).

Av andre tradisjonstrekk finner vi kort komparativ av typen /be:r/ (*bedre*) og /stø:r/ (*større*), mens ”normal” komparativ blir dannet med *-er* (f.eks. /fɪŋkər/ (*flinkere*) og /gu:ər/ (”*godere*”). Espen har dessuten noen eksempler på retrofleks flap av historisk *rð*-samband, i /ha:r/ (*hard*, adj.), noe som er en sjeldenhet i materialet som helhet. Han bruker tradisjonell presensform

¹⁷¹ Msn (egentlig en forkortelse for The Microsoft Network) blir brukt som benevnelse på lynmeldings-tjenesten *MSN Messenger* som er blant de aller mest brukte nettbaserte live-samtale-programmene.

¹⁷² I likhet med flere andre informanter skiller Espen i liten grad mellom skrift- og taledimensjonen – særlig når det er snakk om chatteprogrammer, der grensen mellom de to sfærene later til å være nærmest uvesentlige (jf. kap. 6.1). Når Espen sier at han bruker bokmål på Msn, er det ikke dermed sagt at han mener å uttrykke at han *skriver* på chatten. Bokmål kan her like gjerne forstås som en talt varietet som han *snakker* med (nødvendigvis gjennom skrift) på Msn.

av *holde* (/heɫ/), og denne har han også i infinitiv, ved siden av /hɔɫ/. Vi finner også belegg på sterk partisippform av *vokse* (/vɔksə/), mens andre sterke verb opptrer med partisipp av svakt mønster, f.eks. /ʃæt/ (*skåret*) og /væt/ (*vært*).

Historiske *hv*-ord opptrer hos Espen som hos det store flertallet av informanter: *K* blir bevart i bl.a. /ka:/ (*bva*), /kus/ (*hvordan/hvilken*) og /kur/ (*hvor*), men ikke i /væ:r/ og /væt/ (*hver/hvert*). Pronomenet *selv* forekommer som /ʃø:r/ når det ikke inngår i sammenhenger som *selv om* og *selvsagt*; da realiseres det som /sæl/.

Det trekket som det er mest nærliggende å se som resultatet av direkte kodeblanding fra Espens ”oslo”-varietet, er et lite antall tilfeller av påfallende genusbruk. Han bruker nemlig både /si:ə/ (*side*, f.), /grʉpə/ (*gruppe*, f.), /ʃlækt/ (*slekt*, f.) og /økt/ (*økt*, f.) som maskulina, mens de uten tvil er feminina i både tradisjonelt trondheimsmål og andre trønderske dialekter. Espen har ellers en rekke eksempler på at han opererer med et tradisjonelt tredelt genussystem, men i enkelte tilfeller overfører han altså leksemer fra én klasse til en annen.

Vi finner dessuten noen forekomster av manglende apokope i infinitiv, noe som også peker i retning av innblanding fra en av hans ”apokope-frie” bivarieteter. Som nevnt i kapittel 6.2.2.2 finner vi tendenser til ”apokope-mangel” også hos andre informanter, så på dette punktet er ikke Espen unik.

En annen moderne form som Espen konsekvent gjennomfører, er /sir/ i presens av *si*. ”Gjeninnføringen” av utlydende *r* kan som tidligere omtalt (kap. 6.2.3.3) ses som en tilnærming til standardnormen, men formsammenfallet er altså ikke komplett i og med at enstavingsstrukturen fortsatt er bevart der standardtalemålet har den tostavete /si:r/ (jf. Berulfsen 1969: 281). Espen bruker for øvrig også utlydende *r* i /bʉ:r/ (*blir*, pres.), men ikke i /træ:/ (*tror*).

Espen viser en omfattende variasjon i distribusjonen av /ç/–/ʃ/, og han er dessuten den eneste i materialet som har belegg på utskifting av /ʃ/ med /ç/ (i /çærp/ (*skjerpe*, inf.)). Den mer utbredte substitusjonsvarianten (altså at /ç/ erstattes av /ʃ/) finner vi også i høy grad, men Espen er ikke konsekvent, og vi kan derfor i flere tilfeller se samme leksem (eller rot) i to varianter: f.eks. /çø:t/–/ʃø:t/ (*kjørt*, part.), /çæm/–/ʃæm/ (*kommer*, pres.) og /çe:n/–/ʃe:n/ (*tjene*, inf.).

Det er altså ikke mye i intervjumaterialet som viser at Espen jevnlig også bruker en sentraløstlandsk varietet. I samtalen med meg holder han seg til en nokså tradisjonell trondheimsnorm, og bekrefter dermed at han holder de ulike varietetene strengt atskilt gjennom diskrete kodeskifter.

8.2.11 Anniken

«det e jo trøndersk da. det e jo'tj nå anna»

Kort om Anniken

Anniken er 17 år når jeg intervjuer henne, og er elev ved Østskolen. Hun bor i bydelen Ranheim, og i dette området har hun hatt hjemmet sitt gjennom hele grunnskoleperioden. De første leveårene tilbrakte hun i bydelen Nidarvoll-Leira, men hun har ikke så sterke minner derfra. Det er Ranheim som er hjemme, og der har hun også både besteforeldre og andre slektninger rett i nærheten. Begge foreldrene til Anniken er trondheimere, og hun har ingen nær familie som bor utenfor Trøndelag. Det er én av grunnene til at Anniken sjelden besøker andre deler av landet. Hun har hatt noen opphold i Oslo sammen med en venninne, men hun har få kjente der. Annikens omgangskrets er nokså stor, og de aller fleste bor på østsiden av byen. Anniken har egen scooter som blir hyppig brukt, men den daglige aksjonsradiusen hennes er likevel begrenset til området mellom Ranheim og Midtbyen, og det kommer fram at hun er dårlig kjent i de sørlige bydelene: «har ikke kontakt med så mange lenger bort enn Øya [bydel like sør for sentrumskjernen]». Hun er ofte i sentrum, mest for å gå på treningssenter, men det kan også skje at hun treffer venninner for å finne på andre ting. Det er likevel hjemme hos hverandre venninnene omgås mest.

Stil og type

Anniken legger for dagen en betydelig interesse for alt som kan kalles trend og mote: «vi følle jo med, vi veit jo alltid ka som e på moten, men det e'tj sikkert vi like det, da». Hun leser moteblader og går ofte på shopping med venninnene. Hun innrømmer at hun nok er mer merkebevisst enn flere av de andre i gjengen, og hun gir en resolutt utgreiing om hvor "akseptable" eller "uakseptable" ulike klesmerker er. Det kommer fram at hun har en affinitet til nokså dyre og eksklusive merker, men hun er likevel klar på at hun ikke er en "soss". "Soss"-typen kopler Anniken spontant til Byskolen: «med *bare* märkeklær og skole i hodet». Hun anser seg selv som noe mer moderat i utvalget av merker, men det er nok riktig å si at hun er blant de mer "sossete" i "trendy trening"-kategorien. Anniken trener nesten daglig, enten på treningsstudio eller lagsport. Hun og venninnene fortrekker å dra til sentrum for å trene, selv om treningskjeden de er medlemmer av, også har avdelinger som ligger nærmere hjemstedet. Lagtreningen foregår i Annikens egen bydel. Noen av venninnene hennes er med på samme lag, og ellers er det få i Annikens krets som ikke deltar i én eller annen form for idrett.

I helgene har det begynt å bli en del hjemmefester som Anniken er med på, men det er "rolige greier", som hun sier. Hun dissosierer seg tydelig fra ungdom som "henger ute og

drikker”, og tar også avstand fra ”slummiser” som oppholder seg på Trondheim Torg og ”roter seg bort i narkotika og sånt”.

Annikens forbruk er relativt høyt, ikke minst går det mye til klær, musikk og bensin til scooteren. Dette finansieres av lommepenger fra foreldre og besteforeldre, og Anniken har derfor ikke følt behovet for å skaffe seg egen inntekt ved siden av skolen.

Den kulturelle smaken til Anniken kan sies å være ”trendy mainstream”. Hun ser kjente underholdningsserier på tv, liker romantiske filmer, foretrekker rockeballader og annen rolig popmusikk, og leser lite annet enn moteblader. Hun bryr seg ikke stort om nyheter eller andre opplysningsprogram og gir heller ikke inntrykk av å ha spesielt sterkt samfunnsengasjement i noen politisk retning. Hun er tydelig skeptisk til de sørlige bydelene på grunn av historier hun har hørt om problemer med innvandregjenger, men det kommer også fram at hun har lite kjennskap til de faktiske forholdene, og i stedet baserer hun uttalelsene på allmenne rykter.

Ambisjoner og planer

Anniken bruker litt tid på lekser, men er ikke spesielt glad i skolearbeid. Jeg intervjuer henne på slutten av skoleåret, og hun innrømmer at det går ganske tungt for tiden. I siste liten bestemte hun seg for å velge studieforbereende linje ”for å ha alle muligheter”. Hun tenkte en stund på å søke seg til Byskolen, men fant ut at det ikke var ”hennes greie” og endte opp med Østskolen. Skolen har rykte på seg for å være et sted folk kommer inn når de ikke klarer karakterkravene på andre skoler, forteller Anniken, men hun mener at dette ikke stemmer i virkeligheten. Skolen er bra, hun trives godt, og hun kommer helt sikkert ikke til å skifte nå.

Ingen av Annikens foreldre har videregående utdanning, og hun tror ikke de har store forventninger om at hun vil begynne på et langt studium etter at hun har fullført på Østskolen. Anniken er lysten på å komme seg i arbeid ganske fort, og sjansen er liten for at hun blir på skolebenken i mange år til. Hun har lenge hatt lyst til å bli eiendomsmegler, og hvis hun ikke finner på noe bedre, kommer hun til å ta meglerutdanning i Trondheim. Studier i Oslo kan være aktuelt, men det er ikke noe spesielt som drar henne dit: «like mæ bedre hær, æ». Oslo er for stort og utrygt, synes hun, og hun vil helst bli værende i hjembyen. Hun trives veldig godt i Trondheim og synes Ranheim er et bra oppvekstområde. Likevel kunne hun tenkt seg noe mer sentrumsnært når hun selv skal stifte bo, ikke minst fordi hun har så mye av familien sin i nærheten på Ranheim: «alle e jo hær», sier hun og antyder at det kan være litt anmassende å ha så mange nære slektninger rundt seg. I tillegg ligger Ranheim litt usentralt; det er mange som rett og slett ikke vet hvor det ligger, mener hun. Mange tror det er på landet og ligger øde, men det er det jo ikke. Likevel vedgår hun at det er på grensen av hvor landlig hun vil bo.

Til tross for en sterk motebevissthet og orientering mot en større trend-verden er Anniken på flere vis en nokså topostatisk type. Hun uttrykker ingen ønsker om å skifte handlingsarena og føler seg stort sett bekvem med å være tett knyttet til Trondheim og Ranheim gjennom familiære bånd. Hun synes veldig godt om hjembyen og uttrykker på flere måter en lokalpatriotisk holdning.

Språklig profil

Anniken mener hun snakker ”typisk trøndersk”, men understreker samtidig at det er folk som snakker ”mer trøndersk enn henne”. Hun eksemplifiserer med klassekamerater fra andre deler av fylket, som har dialektale særtrekk som skiller dem fra trondheimerne: «dæm e jo litt bondsk». Blant trondheimerne er det derimot veldig få språkforskjeller, mener Anniken, og det er for eksempel ikke mulig å stedfeste henne til Ranheim på grunnlag av språket. I Oslo har hun opplevd at folk ikke har forstått henne, og da har hun lagt om til ”oslosk, eller bokmål da”, men det er sjelden. Anniken synes ikke trondheimsdialekten er fin å høre på. Da foretrekker hun heller ”bokmål” eller nordlending, sier hun. Den ene av Annikens besteforeldre snakker litt ”fintrøndersk”, forteller hun, og det gjør at hun er ganske vant til å høre at ”finere” trekk blir blandet inn. Hun legger derfor sjelden merke til om venninnene legger om, og synes ikke det er noe som det er naturlig å reagere på: «dæm må jo få si ka dæm vil».

Det er veldig lite i Annikens talespråk som peker utover det ”normale” for informantgruppen som helhet. Hun har helt tradisjonell palatalisering, og vi finner til og med eksempel på palatal lang *d* i /rɛj/ (*redd*). Særlig ”bredt” snakker hun likevel ikke. Bortsett fra enkeltleksem som den tradisjonelle presensformen /dræ:ɡ/ (*drar*) (jf. Tilset 1924: 31), og et belegg på retrofleks flap av historisk *rð*-samband, i /ha:ɾ/ (*hard*), er det stort sett mer moderne former hun holder seg til. Det gjelder blant annet partisippformen /væt/ (*vært*), ”moderne” komparativ av typen /be:drə/ (*bedre*) og /mindrə/ (*mindre*), og ”kort presens” *med* utlydende *r*, som i /træ:r/. Ellers har Anniken belegg på partisipp med *dd*, som f.eks. /gød/ (*gått*) og /ʃed/, og verbet *se* er belagt med tradisjonelle /ʃ/-former. Som de fleste andre bruker Anniken ”*k*-løs” form av *hver* (/væ:r/), mens andre grammatiske ord får *k*: /ka:/ (*hva*), /kuɖan/ (*hvordan*) osv. Anniken er for øvrig blant dem som bruker /kuɖan/ i stedet for /kus/, men med samme distribusjon. Dvs. at hun bruker /kuɖan/ både som ”hvordan” og som ”hvilken”/”hva slags”: f.eks. /kuɖan da:tu/ (*hvilken dato*) og /kuɖan kɾæ:r/ (*hva slags klær*) (jf. kap. 6.2.3.4).

Ifølge eget utsagn har Anniken erstattet den tradisjonelle nektningen /ɪc/ med /ɪkə/, men i realiteten stemmer dette bare delvis. Tradisjonsformen er fortsatt den dominerende hos Anniken, men i over 40 % av tilfellene bruker hun den nyere t stavete varianten.

Videre finner vi en god del variasjon i distribusjonen av /ç/-/ʃ/. /ʃ/ erstatter /ç/ i en rekke ord, og det er også leksemer som forekommer i to varianter, bl.a. /ʃæm/-/çæm/ (*kommer*, pres.) og /ʃeɲə/-/çeɲə/ (*kjenner*).

Annikens språklige ”gjennomsnittlighet” understrekes videre av at hun har svært få entydig ”fne” trekk. Selv om hun bruker en del moderne varianter, er det ingen av disse som framstår som ”avstikkende” i materialet som helhet.

8.2.12 Jørgen

«alle vet at jeg er sånn oslo-kis, da»

Kort om Jørgen

Jørgen er rundt 17 år når jeg intervjuer ham, og går på Østskolen. De første to–tre leveårene tilbrakte han i Oslo-området, men resten av livet har han bodd i Trondheim. Han har flyttet litt rundt, og i det siste har han bodd i bydelen Øya-Singsaker. Det aller meste av grunnskoletiden bodde han imidlertid i bydelen Tiller-Hårstad, og den ene av foreldrene hans bor fortsatt der. Jørgens mor er fra Trondheim, mens faren er fra et afrikansk land. Det gjør at han rent *fenotypisk* skiller seg fra de fleste andre informantene, og som vi skal komme tilbake til, har han gjennom skoletiden ofte blitt kategorisert som ”utlending” på grunn av utseendet. Jørgen har et vidt kontaktnett og mange venner, men i løpet av det siste året har han etter sigende skiftet vennekrets, og ikke minst fått mange nye kjente i Oslo. Jørgen er mye på farten, besøker venner i flere deler av byen, reiser til Oslo, spiller basket eller danser hiphop. Han har besteforeldre og andre slektninger i byen, men ingen av dem har han særlig mye kontakt med.

Stil og type

Jørgen er en uhyre sammensatt type som etter alt å dømme har forandret seg vesentlig i løpet av de siste par årene. I så måte ligner han en del på informantene Hans (jf. kap. 8.2.8), som for øvrig er en av Jørgens bestekompisar, og Espen (jf. kap. 8.2.10), som begge har lagt ”slask”-tilværelsen bak seg og blitt mer ”ordentlige”. Jørgen forteller blant annet om en ”trøblete ungdomsskoletid”, der han skulket mye og dro til Midtbyen. I disse årene var han noe av en ”outsider”, sier han: «vi som ikke var helt norske, var litt for oss selv». Jørgens ikke-norske utseende gjorde det naturlig for ham å henge sammen med andre med utenlandsk bakgrunn, selv om de egentlig ikke hadde

noe annet til felles: «hvis du ser annerledes ut, så *er* du annerledes. det er sånn folk tenker». Han forteller om at han hadde en ”litt gal stil” på ungdomstrinnet: «alle sammen så på meg som litt merkelig, men de ble vant til meg». Han var ”litt gangster” (jf. om ”gangster”-figuren i kap. 7.6) og ble med i et miljø som han i ettertid ser ikke var så bra for ham. Han hang sammen med ”de skumle”, fulgte med dem i byen og fant på ”kule ting”: «jeg tenkte at hvis jeg blir med dem, så blir folk redde for meg. og det ble de, vet du!». ”Gangster”-omdømmet hadde sine fordeler, erfarte han, men han fant likevel ut at han ville bryte med hele miljøet, og det gjorde han da han begynte på videregående. Ryktet som ”skummel” var nemlig også en belastning, forklarer Jørgen. Gjengen han fulgte med, kom i klammeri med politiet, og etter hvert brøt han med ”gangsterne” fordi han ikke ville bli assosiert med ”et dårlig liv”. Han skiftet omgangskrets nokså brått, og styrte unna en del av dem som var mest involvert i bråk: «jeg tror en del av dem hater meg nå [...] men jeg bryr meg ikke».

Jørgens ”oppbrudd” innebar at skolearbeid fikk en mye større plass i hverdagen hans, og i tillegg ble han med på organiserte fritidsaktiviteter: «nå blir jeg kalt skolelys (LATTER)». Han ble aktiv på flere basketlag, begynte som trener for yngre spillere og fylte mye av fritiden med trening og kamper. Senere i skoleåret ble det imidlertid til at han la basketballen på hylla igjen, fordi det tok for mye tid fra skolearbeidet. Nå vil han satse for fullt på lekser og gode karakterer, og kanskje få seg en betalt deltidsjobb i tillegg. Jørgen har stort sett holdt på den samme klesstilen gjennom denne perioden, og han sier at han fortsatt kan bli tatt for å være ”gangster”: «vakter på butikker ser på meg og kan stoppe meg». Han understreker imidlertid at klærne hans ikke er ”gangster”-stil; han kaller det i stedet ”litt hiphop- eller basketstil”, og framhever at han ikke er blant dem som legger vekt på å ha de dyreste merkene. Han var litt mer sånn på ungdomsskolen, vedgår han, men nå har han fått et mer avslappet forhold til det.

Det meste av det Jørgen leser, ser og hører, dreier seg om hiphop og rhythm & blues. Han foretrekker musikkanaler både på radio og tv og ser gjerne dansefilmer.

Ambisjoner og planer

Det var mange tilfeldigheter som avgjorde at Jørgen havnet på Østskolen, men nå er han godt fornøyd med å ha havnet der. Han går ”allmenn”, men han vurderte også en yrkesfaglig retning innenfor elektro eller hotellfag. Sørskolen var også et alternativ, mens de sentrumsnære skolene, deriblant Byskolen, ikke var aktuelle i det hele tatt. Jørgen har begynt å like skolearbeid etter hvert som han har oppprioritert det, og nå har han store planer for sin videre akademiske karriere. Begge foreldrene har noe høyere utdanning, men de er ikke helt enige i planen hans om å bli psykiater. Det er imidlertid psykologi som interesserer ham, fastholder han, og han er bestemt på å gå i

gang med et slikt studium etter videregående. Som en del av planen har Jørgen tenkt å ta det tredje og siste skoleåret på en skole i Oslo, som altså har vært en svært viktig handlingsarena for ham de siste par årene. Der har han fått seg kjæreste og en rekke nye venner, og han kjenner seg etter hvert veldig hjemme i Oslo: «så jeg kommer til å fortsette livet i Oslo, tror jeg». Jørgen ser for seg at han uansett kommer til å ende opp i hovedstaden, så da er det like greit å flytte dit nå i stedet for å ”vente i Trondheim” i noen år. Oslo har mer å by på, flere tilbud og mer action: «det er ikke noe morsomt her, det synes jeg det er i Oslo. det er liksom mer å gjøre der». Vennekretsen hans i Oslo er i stor grad flerkulturell. Det er litt tilfeldig, mener han, men det har likevel litt å si at han har et ikke-norsk utseende. Når folk spør hvor han kommer fra, svarer han ofte farens hjemland: «det er jo det de lurer på». De ser på ham at han har bakgrunn fra en annen kultur, og da er det ikke noen grunn til å svare ”Trondheim”, mener han: «de spør jo ikke for å få bekrefta at jeg er norsk».

Språklig profil

Som en del av den sterke koplingen til nettverket i Oslo har Jørgen gått over til ”å snakke oslo” i de aller fleste sammenhenger. Han gikk over til ”østlandsk” for et par år siden, da han for fullt tok opp kontakten med vennene i Oslo-området, og siden har han holdt seg til denne varietetten i Trondheim også. Han har fått sterke reaksjoner på det radikale dialektskiftet, forteller han, og særlig opprørt ble kompisene på basketballaget (jf. Hans’ fortelling, kap. 8.2.8): «på basketlaget snakker jeg mest trøndersk, siden de vil at jeg skal gjøre det». I basketmiljøet har han altså måttet skifte tilbake til trondheimsdialekten, men i alle andre sammenhenger går det nå i østlandsk. Han synes det er ”kult” å snakke på den måten, og sier samtidig helt eksplisitt at han synes trøndersk ”ikke er pent”.

I de to intervjuene jeg gjorde med Jørgen, snakket han et umiskjennelig sentraløstlandsk talemål. Han gjennomfører altså kodeskiftet i full monn, og for et trøndersk øre er det vanskelig å finne strukturelle spor av at denne talerens morsmål er trøndersk. Diftongkvaliteten i en realisering av tallordet *seksten*, /sɛɪstn/, er kanskje noe trangere enn i standardtalemålet (jf. Vanvik 1985: 255), og ellers kan cirkumfleksjonen i uttalen av *Åsheimballen*, /oːshæimhåːln/, trolig også ses som en ”trønderisme”. Noen få steder kan suprasegmentale nyanser peke i trøndersk retning, men gjennomgående har Jørgen uten tvil sentraløstlandsk intonasjonsmønster og fonologisk system for øvrig.

Som oslomål vurdert har Jørgens talespråk noen særtrekk som gjør at det både kan karakteriseres som ”pent” og samtidig ”moderne” i den forstand at det innbefatter trekk som kan ses som *multietnolektale* elementer. Det ”pene”, det vil si det Røyneland (2008: 27f.) kaller ”Oslo-

vest-aksent” og ”konservativ standard”, er representert gjennom svært få forekomster av retrofleks flap (f.eks. /bli:r/ (*blir*, pres.), /fle:stə/ (*fleste*, adj.) og /jæ:l/ (*jul*, m.)¹⁷³), og i tillegg hyppig bruk av felleskjønn i ord som /ti:dŋ/ (*tiden*, m./f.) og /si:dŋ/ (*siden*, m./f.) (jf. også Johannessen 2008: 236ff.). Dessuten finner vi noen typiske ”fine” leksem som tallordet *syv* (/sy:v/) og varianten /trønjem/ som navn på Trondheim.

Av ”moderne” særtrekk er kanskje det mest framtrædende at /ç/ i høy grad blir erstattet med /ʃ/. Dette skjer blant annet i ord som /ʃe:nə/ (*tjene*, inf.), /ʃø:pə/ (*kjøpe*, inf.) og /ʃi:nu/ (*kino*, m.), men heller ikke Jørgen gjennomfører substitusjonen konsekvent (jf. kap. 6.2.1.9). Jørgen har dessuten en rekke eksempler på ”mellomvarianten” av / (jf. 6.2.1.8). Dette kan vi høre blant annet i /alə/ (*alle*, pron.), /kalər/ (*kaller*, pres.) og /fəlk/ (*folk*, n.).

Vi finner videre noen elementer som peker i retning av multietnolektisk stil, og det kanskje mest påfallende er flere tilfeller av manglende inversjon i tråd med den såkalte *V/2-regelen* (jf. Faarlund et al. 1997: 859). Som Svendsen (2008a: 185f.) omtaler, er brudd på dette grammatiske prinsippet et kjennemerke ved multietnolekter i alle de skandinaviske landene. Kort sagt innebærer dette at i spørresetninger og fortellende setninger der et ledd er topikalisert eller foranstilt, blir det finitte verbet *ikke* invertert, dvs. at det ikke blir flyttet til andre plasser i setningen. En ”normalsetning” som *Derfor kommer han sjelden*, blir til *Derfor han kommer sjelden* når *V/2-regelen* ikke overholdes. Dette er påvist hos en rekke brukere av multietnolektisk stil i Oslo (jf. også Opsahl 2009a, Svendsen & Røyneland 2008: 74f.), og Jørgen har 11 tilfeller av dette i samtalen med meg:¹⁷⁴

- «egentlig **jeg bor** på [stedsnavn]»
- «jeg har funnet ut at i Trondheim **det er** liten vits å [...]»
- «når jeg skulle begynne, **jeg fant** ingen lag»
- «så plutselig **de løp** og [...]»
- «hvis du ser [...], **de er** vanligvis rike»
- «i hele trinnet mitt **vi var** 80–85 stykker»
- «her i Trondhjem **de vet** ikke hva gangster er»
- «der **de bryr** seg ikke om gangsters»
- «her **du kan** se en innvandrer [...]»
- «hvis du snakker litt sånn som meg, **de blir** også litt redde»
- «hvis du spiller basket her, **du kan** ikke spille [...]»

Riktignok overholder Jørgen stort sett *V/2-regelen*, men såpass mange som 11 klare brudd på den normale leddstillingen tyder på at dette er noe mer enn idiosynkratiske forhold. At Jørgens varietet av oslomål er preget av multietnolektisk stil, kommer dessuten fram når han skal gi

¹⁷³ Jørgen bruker for øvrig også dental uttale av /i/ lokale stedsnavn som Flatåsen (/fla:to:sŋ/).

¹⁷⁴ Leddene som mangler inversjon, er her markert med fet skrift.

eksempler på *slang* som han bruker sammen med vennene i Oslo. Han nevner leksemene /ʃpa:/ og /tæt/ (”spa” og ”tært”, lån fra hhv. berbersk og urdu) som er påvist å være relativt frekvente i multietnolektisk norsk i Oslo (jf. f.eks. Svendsen 2008a: 183). Jørgen gir også eksempler som ikke er innlån fra andre språk, men som er omtalt som typiske slangord blant ungdom i Oslo: Substantivet /lætis/ (også brukt adjektivisk), som er en avledning av *latterkrampe* (Tryti 2008: 229), og verbet /lu:kə/, som betyr *å ikke gjøre noe* (jf. Opsahl et al. 2008: 37, Tryti 2008: 225). Disse elementene viser at Jørgen ikke bare har lagt seg til et ”talt bokmål”, men at han også har tilegnet seg mer lokale gruppespråktrekk (”slangord”) fra hovedstadsområdet. På spørsmål om hvor han har lært seg den sentraløstlandske varietet, svarer han: «jeg vet ikke. alle kan snakke bokmål, egentlig [...] det er på tv og overalt og sånn». Jørgen føler ikke at han aktivt har måttet lære seg en ny varietet for å gjennomføre kodeskiftet. ”Det østlandske språket” lå latent hos ham, uttrykker han, så det var bare å bestemme seg for å begynne å bruke det. Jørgens omtale av egen språklige kompetanse antyder at han i særlig høy grad er det Jørgensen (2004) kaller en *languager*, dvs. en person som tar i bruk alle tilgjengelige verbale (og ikke-verbale) uttrykksformer for å oppnå sitt kommunikative mål. Jørgen er oppvokst med et afrikansk språk og engelsk i tillegg til norsk, og senere har han også lært fransk på skolen. Farens morsmål har han imidlertid ikke hatt organisert opplæring i, og han vedgår at det har blitt vanskelig å holde det ved like. Noe forstår han fortsatt, men det er stort sett snakk om en passiv språkkunnskap. Den flerspråklige oppveksten må likevel kunne tenkes å ha gjort Jørgen vant til å forholde seg til flere ulike koder, og dermed gitt ham et godt grunnlag for *linguaging* (jf. op.cit.).

8.3 Korrelasjoner og sammenhenger

Som omtalt i drøftingene av funn på det *strukturelle* nivået (jf. kap. 6.2) er det få entydige samvariasjonsmønstre å se. Heller ikke nå når vi har blitt nærmere kjent med noen av individene som står bak denne variasjonen, kan jeg se at det utpeker seg mange klare korrelasjoner mellom språklig atferd og andre aspekter ved den enkelte språkbrukeren. Vi skal her gå nærmere inn på hvilke sammenhenger som i det hele tatt kan spores, og samtidig også diskutere bakgrunnen for noe av det som framstår som idiosynkratiske fenomen. Som vi har sett i informantportrettene, finnes det en lang rekke individuelle forhold som kan tenkes å spille inn på den enkeltes språklige atferd. At vi kan avdekke et bredt spekter av språklige profiler og strategier selv i et fellesskap der likhetspunktene er mange, er i så måte ingen overraskelse. Som for eksempel Hazen (2002: 518) omtaler, kan til og med søsken med samme oppvekstbakgrunn ha klart divergerende variasjonsmønstre. Faktorene som kan tenkes å influere på individers språklige strategier, er så mangfoldige og sammensatte at det er urealistisk å utvikle en modell som favner alle. Likevel er

det visse sosiale dimensjoner som later til å være mer relevante for den verbale atferden enn andre, og vi skal her se nærmere på noen av dem.

8.3.1 Hva henger sammen med hva?

De seks kategoriene eller typebetegnelse som jeg har operert med i informantportrettene ovenfor, favner naturligvis ikke hele kompleksiteten i det ungdomsmiljøet jeg har gransket. Men som tidligere omtalt mener jeg at denne typologien likevel fanger opp en stor del av de skillelinjer, distinksjoner og divergerende praksiser og stiler som er relevante for dagens unge trondheimere. Min intensjon har vært å undersøke om tilhørighet og identifikasjon til disse ulike sosiale kategoriene også innebærer differensierbare språklige praksiser. Men et slikt enhetlig og entydig mønster lar seg, så vidt jeg kan se, ikke påvise. Innenfor hver av typene finner vi innslag av både ”brede” og ”fine” varianter, ingen språktrekk eller klynger av språktrekk er eksklusive eller overrepresenterte i noen av kategoriene, og ikke minst: Informantene selv kommer i liten grad med beretninger om klare språklige skillelinjer innenfor jamaldringsgruppen.

Det kan selvsagt tenkes at et større informantutvalg ville brakt inn mer omfattende kompleksitet både språklig og sosialt, men rent intuitivt vil jeg hevde at min informantgruppe representerer en vesentlig del av ungdomssegmentet i Trondheims befolkning. Det som er belagt i mitt materiale, kan derfor sies å gjenspeile viktige deler av den sosiolingvistiske virkeligheten som unge trondheimere inngår i.

8.3.2 Topostatisk versus topodynamisk type

Den aksene som mest umiddelbart lar seg korrelere med språklig variasjon i mitt materiale, er den som berører forskjeller i *supralokal orientering*, dvs. motpolene jeg tidligere har omtalt som hhv. *topostatisk* og *topodynamisk* personlighet (jf. kap. 4.5). Korrelasjonen mellom opprettholdelse av tradisjonsformer og sterk lojalitet til og identifikasjon med lokalmiljøet har etter hvert blitt påvist i mange sosiolingvistiske studier. Labovs (1963) arbeid på Martha's Vineyard er en tidlig omtale av denne sammenhengen, og senere har Mattheiers (1980) begrep ”Ortsloyalität” vært en sentral forklaringsfaktor (jf. f.eks. Hinskens et al. 2005: 37). Denne stedslojaliteten blir forstått som en psykososial mekanisme som medvirker til at individet holder fast på det stedsspesifikke også på det språklige nivået. Den lokalt orienterte, topostatisk personen vil dermed med stor sannsynlighet videreføre tradisjonsnormen, mens en person med svak stedslojalitet har lettere for å gi opp det stedsspesifikke. De tydeligste eksemplene på denne motsetningen er informantene Terje (jf. 8.2.4) og Trond (jf. 8.2.1) på den ene siden, og Dina (jf. 8.2.9) og Jørgen (jf. 8.2.12) på den andre (i tillegg kan vi føye til Rune og Trine på hhv. topostatisk og topodynamisk side). Både

Terje og Trond framstår til en viss grad som tradisjonister. De har et solid fotfeste i det trondheimske og det trønderske, de uttrykker en betydelig lokalpatriotisme, og hos dem finner vi da også noen av de ”bredeste” språktrekkene, og samtidig veldig få ”fine” innslag. Antipodene er Dina og Jørgen, som gir uttrykk for en helt annen tilknytning til sitt oppvekstmiljø. De er begge klare til å forlate Trondheim ved første og beste anledning, og Jørgen er allerede ”mentalt affiliert” med Oslo i så stor grad at han har kodeskiftet til oslomål. Han er mange henseender ”out-of-place” (Cresswell 1996) i den forstand at Trondheim som sosialt rom etter hans mening ikke innbefatter det som han selv ønsker å stå for. Derimot er han ”in-place” når han er sammen med vennegjengen i Oslo, og dette gjenspeiles i kodeskiftet hans. Også Dina har gått langt i å ”slipe vekk” lokale særtrekk i talemålet sitt; blant annet har hun nesten oppgitt den trønderske nektingen /ɪc/, og palataliteten hennes ligger også langt unna det tradisjonelle. Både Jørgen og Dina uttrykker begge antipati mot trondheimsmålet, og de har lite som holder dem tilbake i ”det trondheimske”.

Som omtalt innledningsvis (jf. kap. 8.1) er det imidlertid mye som taler for at dikotomien topostatisk–topodynamisk (eller forankret–frakoplet) bare delvis er relevant for ungdomssegmentet. Selv om vi finner noen eksempler som ligger nær prototypene på hvert ytterpunkt, favner det store flertallet av informanter begge sider av denne dimensjonen. De er jevnt over meget positive til hjembyen og oppvekstområdet, og har ingen umiddelbare planer om å velge det bort til fordel for noe annet, men det er likevel helt feilslått å omtale dem som innadvendte heimfødinge av den grunn. Samtidig deltar de alle i supralokale fellesskap, og er i høy grad orientert mot ”den store verden”. Informantene Anniken (jf. 8.2.11) og Hans (jf. 8.2.8) er gode eksempler på dette. Anniken framstår som rotfast og sterkt knyttet til Trondheim og hjemmebydelen Ranheim, men samtidig har hun et betydelig ”utsyn” mot det som rører seg i moteverdenen. Det samme gjelder Hans, som uttrykker et nært forhold til hjembyen, men som også deltar i stilistiske praksiser som går langt utover Norge.

De færreste kan altså sies å ha en entydig topostatisk eller topodynamisk legning, men spesielt hos de mest uttalt topodynamiske typene mener jeg at det er relevant å se deres språklige *avlokalisering* i sammenheng med den personlige orienteringen.

8.3.3 Kjønnets språk

Kjønnsaspektet har hatt relativt liten plass i denne studien, men det er mulig å se en tendens til at ”brede” varianter, dvs. tradisjonelle lokale særdrag, hyppigst forekommer hos gutter. Blant annet er retroflektering av *s* foran konsonant i framlyd (som i /ʃpreŋ/ (*sprunge*, inf.) og /ʃvæ:r/ (*svær*, adj.), jf. også kap. 6.2.1.7) og likeså senkning av kort *i* til *e* (i f.eks. /ves/ (*bvis*, konj.) og /kʀekə/

(*klikker*, pres.)) nesten fullt ut forbeholdt mannlige informanter. Når det gjelder den siste variabelen, viser *adessa.no*-materialet for øvrig at det nettopp her var en betydelig kjønnsforskjell. Den senkete varianten stod sterkere hos mannlige respondenter enn hos kvinnelige.

At menn gjerne bruker flere lokale ikke-standardformer enn kvinner, er påvist gjentatte ganger (jf. f.eks. Cheshire 1982, Milroy 1980, Trudgill 1972), og i et konstruktivistisk perspektiv blir denne atferden gjerne forstått som en måte å *framstille* og *frambeve* maskulinitet på. Denne tankegangen står sentralt blant annet hos Eriksson (2001), som hevder at det lokale talemålet i Piteå fungerer *mannlighetskonstruerende* for mange av hennes unge, mannlige informanter. Graden av dialektalitet blir så å si et mål på ”hvor mye mann man er”, og Eriksson beretter hvordan enkelte gutter begynner å snakke ”mer pitemål” når de går over til den videregående skolen nettopp for å bli ”mer mann”. Ifølge Eriksson (op.cit.: 103) er denne maskulinitetskonstruksjonen typisk for ”rotfaste” gutter, det vil si topostatiskke typer som ikke har noen intensjon om å forlate hjembyen. Røyneland (2005) beskriver lignende tendenser på Røros og Tynset, og viser dermed, i likhet med både Bucholtz (1999) og Eckert (2000), at språklige skiller går *gjennom* og ikke *mellom* kjønnskategoriene. Blant ”lokalt orienterte” gutter på Røros og Tynset ble tradisjonsformer brukt som ”manndomsmarkører”, mens dette ikke på samme måte var tilfellet blant ”de urbant orienterte” (Røyneland 2005: 482).

For flere av guttene i mitt materiale er det utvilsomt plausibelt å se dialektal ”bredhet” som en måte å framheve mandighet og styrke på, men her er det likevel andre gruppegrensener som gjelder. Røynelands term ”urbant orientert” er vanskelig å anvende på samme måte i en trondheimsk kontekst, men hennes dikotomi ”lokalt orientert”–”urbant orientert” kan likevel ses som en parallell til motsetningen mellom ”topostatisk” og ”topodynamisk” holdning. Jeg har allerede framhevet at dette bare delvis utgjør en faktisk motsetning i min informantgruppe, og det er heller ikke slik at mandighetskonstruksjon ved hjelp av tradisjonstrekk angår topostatiskke gutter mer enn andre. I stedet kan vi se at guttene med særlig mange ”brede” trekk har en viss nærhet til ”slask”-kategorien. Både Klaus, Terje, Hans og Espen (og også Yngve, Leonard og Lars) har flere trekk felles med ”slasken”, som for øvrig må kunne sies å være en utpreget maskulin kategori, og alle disse informantene viser i sitt talemål en rekke eksempler på elementer som ligger klart ute på den ”brede” aksen. Flere av dem kommer dessuten med utsagn som viser en direkte kopling mellom tradisjonsnormen og maskulinitet. Det kanskje mest eksplisitte i den retning er Terjes (jf. 8.2.4) uttalelse om at det er ”homsat” å legge om til oslodialekt, men også andre mannlige informanter er inne på at ”svik” mot den lokale normen i form av ”fint” språk går ut over den personlige integriteten. Maegaard (2007) påviste det samme synspunktet hos unge (særlig mannlige) københavnere, som relaterte *for* standardnær tale til femininitet og

homoseksualitet. Substandard-trekk ble derimot utnyttet til å understreke ”sejhed” (dvs. ”tøffhet”) og mandighet. Tilsvarende funn gjorde Anderson¹⁷⁵ (2005, Haugen 2004: 312f.) i Sogndal. Flere av hennes unge kvinnelige informanter koplet tradisjonell dialektbruk til maskulinitet, og denne holdningen ble også gjenspeilet i de språklige realisasjonene: På nesten alle sjekkpunkter ble lokale varianter i større grad brukt av gutter enn jenter.

Beretningene fra både Hans og Jørgen om reaksjonene mot Jørgens kodeskifte (jf. 8.2.12) antyder også at kravet til språklig solidaritet er særlig sterkt blant gutter og menn. På basketballaget, som vi må kunne anse som en særlig maskulin arena, så Jørgen ingen annen utvei enn å skifte tilbake til trondheimsdialekt for å bli akseptert, selv om han ”snakker oslo” i de aller fleste andre sammenhenger.

Også kvinnelige informanter forteller om venninner som avviker fra den lokale normen, men det later til at sanksjonene er mildere blant jentene (jf. Annikens utsagn om at alle ”må få si hva de vil”, kap. 8.2.11), og det er ingen utsagn derfra som eksplisitt kopler språklig atferd til kjønn eller kjønnsroller. Dette stemmer for øvrig godt med Meyerhoffs (1996) utsagn om at kjønnsidentitet har vist seg å være en mer vesentlig gruppemarkør for gutter enn for jenter. Haugen (2004: 284f.) antyder nettopp en slik forskjell i sin studie fra Sogndal. Blant annet trekker hun fram en historie om sterke sanksjoner (i form av fysisk avstraffelse) i et guttemiljø på bakgrunn av kodeskifte til ”bokmål”.

Nils (jf. kap. 8.2.7) står sammen med Arve og Gjermund som typiske ”ordentlige” gutter med tydelig avstand til ”slasken”s verdisett og perspektiv. Denne gruppen, og da særlig Nils, har få utpreget ”brede” trekk, og de tematiserer overhodet ikke risikoen for å ”tape ansikt” gjennom konvergens i ”fin” retning. Som omtalt ovenfor er Nils oppvokst med veksling til ”normaltalemålet” i hjemmet, men han setter verken sin egen eller farens kodeskiftehistorie i forbindelse med en ”truet” kjønnsidentitet. I det hele tatt er atferd som handler om bekreftelse av egen maskulinitet i liten grad et tema for disse mer *intellektualiserende* guttene. De er da også blant dem som sterkest tar avstand fra ”barnslig” og ”tåpelig” flanering i Midtbyen og andre aktiviteter som dreier seg om å ”vise seg” eller ”tøffe seg”. Vi kan se dette som et uttrykk for det motsetningsforholdet som Øia (2007: 79f.) påviser mellom det han kaller *verdiungdom* og *machoungdom* (jf. også Heggen & Øia 2005: 174ff.). Machoungdommen, som etter mitt syn også innbefatter ”slasken”, holder tradisjonelle maskuline verdier i hevd og framstår dermed som ”harry og umodne tapere” for verdiungdommen. Med Pedersens (1996: 82) formulering kan vi si at guttene i denne kategorien søker tilflukt i en akterutseilt kjønnsrolle modellert etter en stereotypi om hvordan en mann skal være. De låser seg i det mange ser på som en utdatert

---

¹⁷⁵ Ragnhild Andersons etternavn var tidligere Haugen, og de nevnte publikasjonene har altså samme forfatter.

maskulinitet, en slags villfarene mannlighet, der de gjerne tror man må flutte seg med statussymboler og fysisk styrke (jf. Klyve 2009: 36f.). Machoungdom har et større behov for å *iscenesette* seg selv som maskuline, og ”brede” dialekttrekk kan ses som en måte å gjøre dette på.

8.3.4 Kodevekslerne – språklige kameleoner

Flere av informantene står fram som flerdialektale i samtalen med meg, og gjennom deres historier får vi også innsikt i hvilke sosiale mekanismer som regulerer bruken av de ulike varietetene. Espen, Klaus, Nils, Rita, Trine og Jørgen forteller alle om en eller annen form for kodeveksling mellom ulike norske varieteter, og de fem førstnevnte relaterer denne til oppvekst- eller familiebakgrunn. Jørgen skiller seg altså ut gjennom at hans skifte til oslomål har skjedd først i senere tid og uten det vi kan kalle familiær foranledning. Espen opplyser at han kan veksle mellom en vestlandsk dialekt, østlandsk og trondheimsmål; Klaus bruker østlandsk når han er sammen med venner og slektninger fra Oslo-området; Nils er oppvokst med å snakke ”bokmål” hjemme; og Rita veksler tidvis til en annen trøndersk dialekt. Trine, som levde de første fem–seks årene av sitt liv i et tettsted på Nordmøre, bruker fortsatt denne lokale dialekten når hun snakker med faren og andre slektninger fra oppvekststedet.

Alle disse flerdialektale språkbrukerne understreker at de er genuine *kodevekslere* og at de skiller klart mellom varietetene. Som jeg var inne på i flere av informantportrettene, er det imidlertid en del strukturelle trekk i den enkeltes talemål som kan oppfattes som ”lekkasjer” fra den andre varietet i registeret – dvs. spor av *kodeblanding*. Det er likevel verdt å merke seg at kodevekslernes subjektive oppfatninger er at de opererer med diskrete skifter mellom dialektene. De uttrykker dessuten en klar bevissthet om at ”feil” dialekt i ”feil” kontekst er sosialt belastende, og de fleste illustrerer dette med beretninger om situasjoner der dialektskiftet har satt dem i forlegenhet på én eller annen måte. Jørgen er trolig den av kodevekslerne som i sterkest grad har utfordret konvensjonene om hvilke varieteter som er ”tillatt” hvor, ikke minst gjennom at han har skiftet til oslomål ”uten grunn”. For de øvrige flerdialektale later familie- eller oppvekstforhold til å *legitimere* kodevekslingen; en forelder med annen dialektbakgrunn eller et langvarig boopphold i et annet lokalsamfunn er forhold som gjør kodeveksling mer forståelig og akseptabelt – både for andre og for språkbrukeren selv. Jørgen har ingen slik bakgrunn å vise til, selv om han framhever at han bodde utenfor Oslo i noen måneder som spedbarn. Denne tilknytningen til Oslo-området later til å fungere som en delforklaring på Jørgens dialektale forvandling, men det radikale kodeskiftet hans blir også satt i sammenheng med den handlingsfriheten som *annerledesheten* hans fører med seg. Som omtalt i portrettet av Jørgen (jf.

8.2.12), framstiller han seg på flere vis som en outsider og en individualist, og denne posisjonen er tydelig forbundet med det faktum at han har et ”ikke-norsk” ytre som gjennom hele oppveksten har skilt ham fra flertallet: «jeg var alltid han mulatten». Denne marginaliteten gjør det tilsynelatende lettere for Jørgen å ta det drastiske steget over i en varietet som egentlig ikke tilhører ham. Fortsatt er det kontekster der han føler seg tvunget til å veksle tilbake til trondheimsmålet, men ellers er oslomål blitt hans ”normalvarietet” i hverdagen.

For de andre kodevekslerne er trondheimsmålet det soleklare førstevalget i alle sosiale situasjoner som involverer venner, bekjente og ukjente i nærmiljøet. Den enkeltes alternative varietet har et meget snevert og klart avgrenset bruksområde; den slipper til kun i samvær med visse personer, innenfor en viss sosial arena, eller på spesifikke geografiske lokaliteter. Klaus forteller for eksempel at hans ”bokmål” kun slipper til når han er i osloområdet, og Nils’ ”bokmål” er begrenset til familiesfæren.

Materialet mitt viser med stor tydelighet at de unge trondheimerne føler seg omgitt av relativt strenge konvensjoner for språkbruk; man skal ha gode grunner for å avvike fra det ”normaltrondheimske”. Språkbrukerne som er vant til å sjonglere med ulike former for dialektalitet i det daglige, kan vi anta er særlig oppmerksomme på hvilken språklig atferd som er akseptabel i ulike situasjoner. Og etter utsagnene deres å dømme innvilges de ikke mer språklig handlingsrom enn de ”monodialektale”. Selv om de faktiske realiseringene deres inneholder elementer som kan antas å være transfer fra bivarietet(e), gir de uttrykk for at de opplever normen som lite elastisk.

8.3.5 Flerspråklige trondheimere

«æ e sånn midt imellom norsk, midt imellom tyrkisk,
midt imellom kurdisk og midt imellom ængelsk.
det e litt sånn utstabil»

(Informanten Serhat)

Flerspråklighet har som tidligere nevnt vært et perifert tema for denne studien, men tre av informantene mine er oppvokst med ett eller flere språk i tillegg til norsk, og i denne bolken vil jeg derfor gi et kort innblikk i hvilken plass det lokale norske talemålet får i denne mangfoldigheten. De tre flerspråklige er Serhat, Alkar og Jørgen, og siden ”særtilfellet” Jørgen allerede er behørig presentert (jf. 8.2.12), vil det her være de to førstnevnte som kommer mest til orde.

Både Serhat og Alkar, som altså ikke er portrettert ovenfor, har kurdisk bakgrunn, men begge er født i Norge og har bodd på ”Sørsida” hele livet (nærmere bestemt i bydelen Flatåsen-Saupstad). De har begge vokst opp med kurdisk som hjemmespråk, og de bruker dessuten

kurdisk av og til i kompisjengen og i samtale med søsken både hjemme og ute. I tillegg har de hatt tyrkiskopplæring i skolen, og tyrisk blir også brukt blant noen av vennene. De mener likevel at de behersker kurdisk atskillig bedre enn tyrkisk, og det er også kurdisk de får mest øvelse i når de besøker slektninger i foreldrenes hjemland i feriene.

Serhats og Alkars bakgrunn har mange likhetspunkter både sosiokulturelt og språklig, men det er likevel betydelige perseptuelle forskjeller i det trondheimsmålet de realiserer. Alkars talemål avslører i svært liten grad at han har et annet morsmål i tillegg til norsk. Han er ikke videre taletrengt i opptakssituasjonen, men han gir iallfall til kjenne en tradisjonell palatalisering og også andre trekk som plasserer ham i det ”normal-trondheimske”. De få trekkene som kan oppfattes som ”utrondheimske”, er et par tilfeller av dental *l* der man tradisjonelt ville ventet retrofleks flap (bl.a. i /plasn/ (*plassen*, m.) og /skæmæl/ (*skummel*, adj.)), og i tillegg en *r*-kvalitet som i visse tilfeller er mer en ”trill” (dvs. sterkere artikulert) enn en ”tapp/flapp”, som er det mest vanlige i østnorsk (jf. Vanvik 1979: 37f.). Alkar har ellers en klar overvekt av varianten /ikə/ som nektingsadverb.

Hos Serhat finner vi atskillig flere spor av det som må forstås som *fonologisk interferens* fra andrespråket. Blant annet finner vi en rekke eksempler på at retrofleks flap¹⁷⁶ blir erstattet med dental *l* (som i /blana/ (*blandet*, adj.), /flyta/ (*flyttet*, pret.) og /klæ:bæ/ (*Kløbu*, proprium)). Det finnes også enkeltheter på andre lingvistiske nivå, som for eksempel ukonvensjonell genusbruk og manglende kongruensbøying i adjektiv¹⁷⁷, som ikke bare er ”utrondheimske”, men rett og slett ”unorske”: bl.a. /da dæm va litn/ (*da de var små*), /me bræ:n hor/ (*med brunt hår*) og /en svaʔ beʔcə/ (*et svart belte*). Disse lydlige og grammatiske ”feiltrinnene” er imidlertid omgitt av et lett gjenkjennelig trondheimsmål med tradisjonstrekk som *dd*-partisipp (/ʃed/ (*sett*) og /gød/ (*gått*) mfl.), *-ar*-komparativ (/æŋklar/ (*enkler*)) og senking av *y* til *ø* (/ʃtøgə/ (*stygge*, adj.)) – i tillegg til de mange lokale særtrekkene som framstår som nærmest invariable for gruppen som helhet (jf. kap. 6.2.4). Vi finner dessuten en del ”finere” trekk som komparativ av typen /størə/ (*større*) og /be:drə/ (*bedre*), presensformen /si:r/ (*sier*), og omkring 75 % bruk av nektingsvarianten /ikə/. Serhats språklige variasjonsbredde er med andre ord veldig lik den vi finner hos andre informanter – i tillegg til de idiosynkratiske forholdene som kan forklares som interferensfenomener.

---

¹⁷⁶ Verken kurdisk eller tyrkisk har retrofleks flap som fonem (jf. nettsidene til *Kurdish Academy of Language* <<http://www.kurdishacademy.org/?q=node/119>> og Göksel & Kerslake (2005: 3f.).

¹⁷⁷ Heller ikke genus finnes i kurdisk eller tyrkisk på samme måte som i norsk (jf. MacKenzie (1954) og Göksel & Kerslake (2005)).

Som innledningssitatet viser, må disse guttene forholde seg til en rekke språk i hverdagen, og Serhat antyder da også at dét kan være problematisk: «det bli svake punkta på all språkan». Men stort sett opplever de det som positivt å ha flere språk å veksle mellom. Også flere av ”norskan”¹⁷⁸ har lært seg kurdiske og tyrkiske ord, forteller de, og etter alt å dømme foregår det mye kodeblanding og kodeveksling i Alkar og Serhats omgangskrets i det daglige. Det er likevel ingen tvil om hva som er ”normalkoden”; det er trondheimsmål – eller ”sånn trønderspråk”, som Serhat kaller det – som er det klart umarkerte språkvalget. Det er slik man snakker på fotballaget, i klasserommet og i sammenhenger der det ikke er naturlig å bruke kurdisk eller tyrkisk. Det er i trondheimsmålet alle møtes; veksling til andre språk kan av og til oppfattes som ekskluderende, forteller Serhat, og da kan det bli bråk.

Selv om flerspråkligheten gir Serhat og Alkar et stort språklig repertoar totalt sett, later det ikke til at handlingsrommet innenfor det norske er større for dem enn for ”norskan”, dvs. informanter uten flerspråklig bakgrunn.

8.3.6 Hvem er påskynderne?

Ikke overraskende er det i kategorien ”trendy trening” det er lettest å identifisere individer som har en uttalt bevissthet om det moteriktige, og som dermed vil kunne fungere som påskyndere (eng. ”instigators”) når det gjelder trender i sitt nettverk – deriblant også språklige trender (jf. også kap. 3.3.4).

Åse (jf. 8.2.2) er trolig den som i sterkeste grad tematiserer viktigheten av å være i forkant og å følge med på det som er ”in”, særlig innenfor musikkfeltet, men også på andre områder av populærkulturen. I kraft av å være dj og festarrangør er hun blant forvalterne av det tidsriktige og ”kule” og har dermed en direkte innvirkning på hva andre ungdommer får av impulser. Men samtidig er det viktig for henne rent kommersielt å treffe trendene som trekker publikum; suksessen som ”eventmaker” er avhengig av hennes smak og stilvalg, og hun må derfor hele tiden være godt orientert om ”siste nytt”. Åse har dessuten flere fellestrekk med Lipovetskys (1994) *motemenneske* (jf. kap. 3.3.4) i den forstand at hun har et stort nettverk med få sterke sosiale bindinger. Hun holder seg inne med flere miljøer, men definerer seg ikke entydig som medlem i noen av dem.

Som det kom fram i den språklige analysen av Åse, har hun en god del ”moderne” varianter, men hun er likevel ikke blant de aller ”fineste”. Denne balansegangen kan også ses i sammenheng med Åses posisjon som en ”early adopter” eller ”instigator”. Hun bruker mange

---

¹⁷⁸ Både Alkar og Serhat bruker termene ”norskan” (”norskene”) og ”utlønningan” (”utlendingene”) når de refererer til hhv. kamerater med ”helnorsk” bakgrunn (og utseende) og kamerater med innvandrerbakgrunn. Helt uoppfordret plasserer de seg selv i ”utlønning”-kategorien.

”halvfine” trekk, men er ikke ekstrem på noen måte, og overholder dermed konformitetskravet fra omgivelsene.

Jørgen er også i høy grad en trendy type, men i all sin ”særhet” og ekstremitet er nok han mer av en ”inventor” enn en ”instigator” (jf. Lang & Lang 1961: 235ff.). I intervjuene kommer det fram at Jørgens outsiderposisjon gjennom årene også har vært forbundet med *beundring* fra omgangskretsen: «jeg var litt populær da». Jørgen har vært den ”kule” individualisten ”med svær afro-sveis”, den ”skumle typen” som henger med gangsterne, og det trendy basketballtalentet som mange ser opp til. Beretningene hans tegner et bilde av en initiativsterk og selvorientert type som i mange henseender er en *velger* (jf. f.eks. Rørhus 1993: 330f.). Han uttrykker at han har frigjort seg fra det motepresset andre bøyer seg under, og han går sine egne veier, selv om han fortsatt holder seg orientert i motebildet, særlig på hiphop- og basketfronten.

Et av Jørgens radikale valg er som kjent kodeskiftet til oslomål, som åpenbart har blitt møtt med atskillig skepsis fra kompisgjengen. Denne forvandlingen er likevel mer gjennomførbar for Jørgen enn den ville vært for en mindre individualistisk person av ”følger”-typen. Personer av Jørgens kaliber kan ”slippe unna med” et slikt ekstremt stilskifte, mens det ville vært en form for sosial selvskading for en mer konformistisk type. I så måte kan vi tenke oss at Jørgen bare i liten grad fungerer som språklig trendsetter i og med at den strategien han har valgt, framstår som *for* ekstrem, aparte og sjansedyt for flertallet.

Da er det mer sannsynlig at Åses strategi vil nå fram til ”massene”. Hun bruker en rekke av de standardnære variantene, men holder likevel det som oppfattes som ”bokmål” eller ”å snakke oslo”, på trygg avstand. Åse har som tidligere nevnt mye rett i at hun snakker ”sånn halvfint”, og denne atferden må kunne sies å være typisk for en ”instigator”: Man ligger i forkant når det gjelder bruk av novasjoner, men ikke så langt at potensielle ”følgere” opplever endringen som for markert eller avstikkende.

Nå er det imidlertid viktig å understreke at de nivellerte trekkene hos Åse ikke dermed sagt nyter prestisje i *hele* ungdomssegmentet. Som jeg var inne på i diskusjonen av ”dårlig norsk” (kap. 7), er det mulig å tenke seg at ungdom i Trondheim forholder seg til ulike lingvistiske markeder, og det som er ”trendy” for ”de trendy”, trenger selvsagt ikke være gangbar symbolsk kapital i alle ungdomsmiljøer. Kanskje er ”påskyndere” av Åses type kun effektive innenfor nettopp ”trendy trening”-segmentet, mens for eksempel ”slaskene” fokuserer på den *skjulte prestisjen* (jf. ”covert prestige”, Labov 1972a) som ”brede” trekk har. Disse forholdene illustrerer hvor komplisert *prestisje*-konseptet er i språklig sammenheng. Milroy (1992b: 150f.) skiller mellom ”prestige that is somehow agreed on by the wider community” og ”local prestige” som har gyldighet i et mer avgrenset sosialt fellesskap. Dermed kommer også han inn på hvordan

kapitalformer kan være *felt-spesifikke* på den måten at elementer (personer, språkformer osv.) som har høy prestisje på mikronivået, kan ha lav prestisje på makronivået.

8.3.7 Hvem går på /ʃi:nu/, og hvem sparker /baɪ/?

Som omtalt tidligere er ”feildistribusjonen” av /ʃ/ (jf. kap. 6.2.1.9) den språklige variabelen som vanskeligst lar seg innordne i en ”*fin*”–”*bredt*”-dimensjon, og det blir heller ikke klart hvilken sosial status dagens unge trondheimere tillegger det trekket som Vanvik (1966: 47) omtalte som ”infantilt”. /ʃ/-for-/ç/-brukerne finnes i alle grupper og har ingen fellesnevner som jeg klarer å identifisere. Vi finner både ”ordentlige” og ”slasker” som er /ʃi:nu/-gjengere; noen er trendy og andre mer tradisjonelle, og foreldrebakgrunnen deres er veldig varierende både når det gjelder dialektbakgrunn og utdanningsnivå. Vi finner /ʃ/ for /ç/ både hos informanter med mange ”fine” trekk og hos dem med flere ”brede” varianter. Og et lignende fravær av mønster er det også hos dem som har tradisjonell distribusjon av /ʃ/.

Ingen av informantene kommenterer imidlertid selv dette språktrekket. Med tanke på de tallrike (og gjennomgående kritiske) ”sjøttkake”-utspillene som har vært framme i mediene de senere årene, er dette noe overraskende. Bevisstheten om dette endringsfenomenet later med andre ord til å være lav hos yngre språkbrukere, og det ser heller ikke ut til at elementet fungerer som sosial markør på noen måte.

Det som jeg tidligere har omtalt som *depalataliseringsprodukter*, dvs. mellomvarianter mellom tradisjonell palatal og dental, er derimot lettere å innordne på ”*fin*”–”*bred*”-aksen. Her er palatale kvaliteter et ”bredt” trekk, noe også flere informanter kommenterer, og overgangen til postalveolar eller retroflektert artikulasjon kan derfor oppfattes som en bevegelse i ”fin” retning.

Vi kan se en tendens til at informanter i den mer ”sossete” delen av gruppen av de ”ordentlige” har en særlig høy andel av mellomvarianter – og ikke overraskende har de samme personene også en del tilfeller av full depalatalisering (f.eks. informantene Nils, Elin og Yngve). Flertallet av disse går på Byskolen, og de har klare ambisjoner om høyere utdanning. På motsatt side ser vi at ”normalpalataliseringen” står sterkest blant elever på yrkesfaglige studieretninger – selv om det også finnes tydelige unntak fra dette mønsteret (f.eks. informanten Svein). Vi ser dessuten at mellomvariantene ofte opptrer hos informanter med høy andel av nektingsvarianten /ɪkə/, som det også er naturlig å anse som ”finere” enn tradisjonsformen /ɪc/.

Ellers er det vanskelig å se andre felles trekk ved mellomvariant-brukerne: De er representert i alle de seks subkulturelle kategoriene; foreldrene deres har vidt forskjellig dialekt-

og yrkesbakgrunn; de er å finne på flere ulike skolelinjer, og de er både topostatistiske og topodynamiske.

8.4 Oppsummerende

Jeg har i dette kapitlet gått nært inn på et utvalg av informantene mine og på den måten presentert noen aktuelle språklige strategier og profiler blant unge trøndheimere. Som dette og de foregående kapitlene viser, finnes det ulike former for både inter- og intraindividuell variasjon i informantgruppen, men hovedinntrykket er likevel at ungdommene i høy grad forholder seg til en nokså trang talemålsnorm. Storparten av inventaret i denne normen har informantene (med Jørgen som eneste unntak) til felles, og dette er språktrekk som for en stor del er kjent fra det Dalen (1978: 4) kaller ”den egentlige trøndheimsdialekten”, dvs. lokale folkemålsformer. I tillegg til dette finnes en rekke elementer som inngår i en variasjon som i mange tilfeller er relatert til en ”fint”–”bredt”-akse. Hvordan denne variasjonen skal forstås, vil bli drøftet nærmere i kapittel 9.

At informantene framstår så vidt *språklig konforme* i samtale med meg, kan synes paradoksalt med tanke på at ungdom gjennomgående blir betraktet som de mest kreative språklige innovatørene (jf. kap. 3.3.4). Men som Johansson & Miegel (1992: 114) omtaler, trenger det ikke nødvendigvis å være noe motsetningsfylt i dette: ”For young people it is as important to belong as it is to differ.” Å opptre konformt tilfører nødvendig kontinuitet og kongruens til den enkeltes livshistorie, og konformisme er derfor ikke ensbetydende med en passiv atferd. Det er tvert imot et aktivt valg av støtte til felles verdier og holdninger, og en slik språkbruk blir dermed et like viktig ”statement” som mer kreative og individualiserende uttrykk for selvstendighet (op.cit.: 122). I kapittel 10 vil jeg gå nærmere inn på hvordan denne språklige konformismen kan forstås i en senmoderne kontekst.

Autentisitet utkrystalliserer seg som et sentralt tema i mange av informantsamtalene, og i mange tilfeller er det også implisitt snakk om en *språklig* autentisitet – og inautentisitet. Det autentiske forstås gjerne som det ekte og det troverdige (jf. van Leeuwen 2001). Filosofen Taylor (1998: 43f.) har også drøftet hvordan autentisitet gjerne er knyttet til en moralsk dimensjon:

Det er en spesiell måte å være menneske på som er *min* måte. Jeg er kallet til å leve mitt liv på denne måten, ikke som en etterlikning av andres. Dette gir en ny betydning til det å være tro mot meg selv. Dersom jeg ikke er det, mister jeg poenget med mitt liv, det som det vil si å være menneske for meg går tapt. [...] Det knytter avgjørende moralsk betydning til en form for kontakt med meg selv, med min indre natur. [...] Det å være tro mot meg selv betyr å være tro mot min egen originalitet, og denne er noe som bare jeg kan artikulere og oppdage.

Å være autentisk blir altså satt i forbindelse med å leve og handle i tråd med ”sin indre natur” (jf. også Ferrara 2009). Som Sollid (2008: 69) påpeker, kan det synes paradoksalt å fokusere på ekthet og troverdighet med henvisning til en ”egentlig natur” i en tid der essensialistiske synsmåter

gjærne blir oppfattet som anakronistiske. Forpliktelsene om å opptre autentisk oppfattes like fullt å være bindende for mange i senmoderniteten:

Authenticity matters. It remains a quality of experience that we actively seek out, in most domains of life, material and social. [...] [W]e have not stopped monitoring our lives against criteria of "truthfulness", "reality", "consistency", "coherence" and so on [...] We value authenticity and we tend to be critical of pseudo-authenticity. (Coupland 2003: 417)

Språklig autentesitet innebærer at valget av språklig kode skal være i overenskomst med den enkeltes identitet. Å bevege seg utenfor de aktuelle talemålsnormene vil kunne innebære å sette sin egen autentesitet i fare og dermed å så tvil om hvem man "egentlig" er. Som jeg har vist i både dette og de to foregående kapitlene, er det flere eksempler fra materialet mitt der valg av språklig atferd nettopp blir relatert til en moralsk dimensjon. Informanten Sara er for eksempel inne på dette når hun forteller hva hun synes om en venninne som har lagt seg til et "finere" talemål: «æ syns det e teit, æ. e du trønder, så e du trønder». Sara antyder her at det oppstår en konflikt mellom hvem venninnen *egentlig* er, og hvem hun utgir seg for å være – språklig sett. Venninnen er egentlig moralsk forpliktet til å være "i kontakt med seg selv"; i dette tilfellet oppføre seg som den trønderen hun er. Og når hun legger seg til en språklig atferd som avviker fra den identiteten hun blir tilskrevet av Sara (og trolig også andre), framstår hun som *inautentisk*.¹⁷⁹ Espen tematiserer hva som føles som den mest "riktige" språklige atferden når han sier at "den trønderske stemmen er innerst". Vi kan forstå dette som en måte å rangere språkregistre på med hensyn til personlig autentesitet, og "det trønderske" oppleves av Espen som mer "egentlig" og mer dyptliggende enn andre varieteter. Også Jørgen har utfordret grensene til "det egentlige" gjennom å skifte til oslomål, men han har likevel i høyere grad kommet fra det med autentesiteten i behold – kanskje nettopp gjennom å spille på sin egen inautentesitet og inkoherens på flere områder. Han er etter eget utsagn kjent for å være "en oslo-kis" selv om han aldri har bodd der, og han kategoriseres som "utlending" selv om han ikke er innvandrer (jf. kap. 8.2.12 og 8.3.4). Jørgen har altså lang erfaring med å forhandle eierskap til ulike sosiale identiteter, og dermed leve med det Coupland (jf. sitatet ovenfor) kaller "pseudo-authenticity". Coupland (op.cit.: 427f.) hevder at språklig autentesitet også kan være et relativisert fenomen, "a second-order phenomenon". Det han kaller "authenticity in performance", innebærer å framstille sin egen inautentesitet "playfully and self-mockingly", og dermed etablere en ny autentesitet. Jørgen later til å gjøre en så god "oslokis"-opptreden at omgivelsene til en viss grad tilskriver ham denne identiteten, selv om vi også finner utsagn, blant annet fra kompisen Hans (jf. 8.2.8), som viser at kodeskiftet er problematisk.

---

¹⁷⁹ Det sarnorske begrepet "knot" kan åpenbart knyttes til denne tankegangen (jf. f.eks. Bull 2009 og Mæhlum & Røynealand 2009). Det moralske aspektet ved "knot" kommer fram når Jahr (1997: 366) omtaler "knot" som "[...] probably the most serious linguistic sin that can be committed in Norway, and with little hope of forgiveness".

DEL IV – I PERSPEKTIV

9 Språklig utvikling i Trondheim – hva kan materialet fortelle?

”Et bymaal er – kan en gjerne si – som en omsværmet skjønnhet. Paa den ene side staar bygdemaalene; det er den gamle og trofaste, stundom dog litt tilsidesatte beiler. Paa den anden side trænger en ny rival sig frem: det er bokmaalet, det officielle sprog, den ’dannede dagligtale’.”

Ragnvald Iversen (1918: 4)

”[M]an efterligner uvilkårlig hvad man ser og hører i landets hovedstad, og det er påfaldende, hvorledes forandringene i den sidste tid i flere henseender netop går i østlandsk retning.”

A.B. Larsen & G. Stoltz (1912: 19)

9.1 Om forklaring av variasjon

I kapittel 6, og for så vidt også i kapittel 5, lå hovedfokuset på det deskriptive planet, i den forstand at jeg der presenterte og kommenterte den språklige empirien som jeg har samlet inn. Jeg kommer til å forholde meg til den samme empirien i dette kapitlet, men her inntas en mer eksplisitt *eksplanatorisk* synsvinkel. Det vil si at jeg søker å gå nærmere inn på hvordan de ulike kartlagte variasjonsfenomenene kan forklares og forstås, og slik også prøve å sette dem i forbindelse med språklige endringsprosesser.

Å opptre med et diskret skille mellom et deskriptivt nivå og et eksplanatorisk nivå er i høy grad en teoretisk øvelse; i praksis vil beskrivelser i mange tilfeller uvegerlig føre over i fortolkninger og forklaringer. I de foregående kapitlene (5–8) har jeg i flere av kommentarene beveget meg langt inn i det eksplanatoriske ved å antyde hvordan jeg *forstår* et visst fenomen – bruken av termer som ”kompromissprodukt” og ”standardspråktilnærming” er eksempler på dette. I dette kapitlet vil jeg utdype disse forklaringsmåtene og dermed skissere en mer overordnet forståelse av den språklige situasjonen blant ungdom i Trondheim.

Hvordan språklig variasjon er relatert til språklig endring, er et teoriområde som har avfødt en omfattende litteratur etter at Weinreich, Labov & Herzog (1968: 188) kom med sitt klassiske postulat: ”Not all variability and heterogeneity in language structure involves change, but all change involves variability and heterogeneity.” Jeg ser det ikke som hensiktsmessig å trekke inn hele det prinsipielle grunnlaget for denne tesen, men hovedpoenget er at endringsprosesser,

som må forstås i en diakron dimensjon, alltid vil manifestere seg i synkron variasjon. Når jeg påviser et variasjonsfenomen i unge trondheimeres tale, er det dermed ingen garanti for at det aktuelle språktrekket er i endring. Det *kan* være snakk om stabil variasjon. Men ved å ta andre forhold i betraktning, dvs. ulike sosiale parametre, vil det likevel være mulig å diskutere hvilke utviklingsforløp som er mer eller mindre sannsynlige.

9.1.1 Hvor skal man se? Et tolkningsskisma

I tilnærmingen til språklige variasjonsfenomener er den vesentlige utfordringen å identifisere hvilke *drivkrefter* som potensielt kan influere på styrkeforholdet mellom ulike varianter, og dermed også på språkutviklingen på sikt. Gjennom faghistorien har vidt forskjellige faktorer blitt tillagt forklaringskraft (jf. f.eks. Mæhlum 1999a), men det sentrale i sosiolingvistiske studier har vært å avdekke *ekstralingvistiske* forhold som medvirker til at språkbrukerne handler som de gjør – språklig sett. Likevel har også sosiolingvister gjennomgående opptrådt med det som kan kalles *språkinterne* forklaringsmodeller, som for eksempel konseptet ”forenkling”. Det er riktignok på mange måter problematisk å operere med et prinsipielt skille mellom *språkinterne* og *språkeksterne* faktorer når språkendring skal forklares (jf. f.eks. Andersen 1989, Dorian 1993, Milroy 1992a, Milroy 1997), men jeg vil likevel anvende begrepet ”forenkling” også i mine analyser (mer om dette nedenfor, jf. kap. 9.2). De forklaringsfaktorene som her vil bli tillagt størst vekt, hører imidlertid til på den språkeksterne siden og involverer ulike sosiokulturelle prosesser og fenomener.

En dominerende utviklingstendens i mange europeiske språksamfunn de siste tiårene er det som blir kalt *dialektnivellering* (eng. ”dialect levelling”) (jf. f.eks. Auer 1998, Auer & Hinskens 1996, Røyneland 2005: 44ff.). Kort sagt er dette en prosess som fører til inter- og intrasystemisk reduksjon av strukturell variasjon. I all hovedsak har dialektnivellering blitt oppfattet som et *kontakt*fenomen, der homogeniseringsprosessene forklares på bakgrunn av innlån fra varieteter med høyere sosial prestisje. Det er imidlertid viktig å understreke at innovasjoner selvsagt også kan inntreffe *autoktont*, dvs. at de kan ha et lokalt, selvstendig opphav. Auer (1998) framhever at må vi skille mellom *endogene* endringer og endringer *bevirket av kontakt* (”endogenous vs. contact-induced”), mens Milroy (2007b: 150) på sin side mener at denne grensegangen er lite fruktbar. Hennes syn er at ulike former for kontakt mellom varieteter alltid må tas med i beregning når endringsfenomener skal forklares. Milroys innvending har absolutt noe for seg når det gjelder *diffusjonen* av språklige innovasjoner, men når det gjelder å forstå hvordan nye varianter oppstår, dvs. *initielle* innovasjoner, mener jeg at det vil være hensiktsmessig å operere med et skille mellom endogene fenomener og kontaktfenomener.

I arbeidet med å komme til en dypere innsikt i dialektendringsfenomener bevirket av kontakt har Auer & Hinskens' (1996) flerdimensjonale modell stått sentralt (jf. også Auer 2000, Røyneland 2005). Denne modellen går ut fra at nivellering skjer både i et *horisontalt kontinuum*, dvs. i form av dialekt–dialekt-konvergens, og langs et *vertikalt hierarki*, dvs. i form av dialekt–standard-advergens¹⁸⁰. Det er altså snakk om en talespråklig hierarkipyramide der geolektiske varieteter, dvs. en geografisk dimensjon, utgjør den horisontale aksene, og én (eller flere) standardvarietet(er) utgjør toppunktet i den vertikale aksene, som dermed samtidig illustrerer en statusdimensjon.

Auer & Hinskens' pyramidemodell har også blitt anvendt på norske forhold (jf. f.eks. Hernes 2006, Røststad 2005, Røyneland 2005, Solheim 2006a), og det har etter hvert oppstått fundamentale meningsforskjeller om hvilken av dimensjonene som har størst relevans for utviklingen av dialektene i Norge. Akselberg (2006: 144) mener at det har utviklet seg et ”tolkingsskisma” blant norske talemålsgranskere: På den ene siden står det han omtaler som ”vertikalistene”, som mener at standard–dialekt-dimensjonen er den styrende. På motsatt side står ”horisontalistene”, som hevder at den dominerende påvirkningskraften kommer fra andre varieteter. Denne uoverensstemmelsen har videre vært en viktig medvirkende årsak til at diskusjonen om det norske standardtalemålets eksistens de senere årene har gått inn i en ny runde (jf. f.eks. *Norsk lingvistisk tidskrifts* temahefte om standardtalemål (nr. 1/2009)).

For at den vertikale statusdimensjonen skal ha noen relevans, må det nødvendigvis finnes en språklig størrelse som utgjør toppunktet i pyramidene, og dét innebærer da i så fall at en viss form for talt norsk innehar en særlig status som overnorm. Som omtalt i kapittel 3.4.4 har nettopp *fraværet* av en slik supralokal talemålsnorm blitt framhevet som et særtrekk ved det norske språksamfunnet, noe som skulle tilsi at den vertikale dimensjonen spiller en langt mindre rolle her til lands enn i for eksempel Danmark og Sverige. I ”vertikalistene”s øyne er forestillingen om det standardløse Norge imidlertid i stor grad en myte, en feilslutning med ideologisk-politisk basis (jf. f.eks. Mæhlum 2009). For ”vertikalist”-fløyen er det åpenbart at det eksisterer en landsgyldig overdialektal norm, og at denne, i kraft av å trone øverst i talemålshierarkiet, utgjør en helt sentral forklaringsfaktor for ulike språkendringsprosesser.

Det norske dialektgranskermiljøet er neppe så polarisert som det Akselberg (2006) skisserer, men hvis vi likevel bruker ”vertikalist” og ”horisontalist” som stiliserte ytterpunkt, er det liten tvil om at min grunnholdning i disse spørsmålene plasserer meg på ”vertikalist”-flanken (jf. også Hårstad 2009). Som bebudet i kapittel 3.4.4 vil *standard–dialekt*-dimensjonen stå særlig sentralt i min diskusjon av variasjonsfenomener i trondheimsmålet, selv om dette ikke er

---

¹⁸⁰ Her kan det også være mulig å tenke seg dialekt–standard–*konvergens*, men som Mattheier (1996) argumenterer for, vil det i slike tilfeller hovedsakelig være snakk om en envegs språklig akkommodasjon, der varieteten med høy status påvirker den med lavere, men ikke motsatt, og *advergens* vil derfor være den mest dekkende termen.

ensbetydende med å si at *all* variasjon kan relateres til denne aksen. At det eksisterer en utbredt forestilling blant norske språkbrukere om at det er ett spesifikt talemål som står i en særstilling, mener jeg er åpenbart, og like innlysende er det at denne *opplevde normen* må trekkes inn i forklaringen av ulike endringsfenomener.

Disputten om norsk standardtalemål og de hierarkiske forholdene i det norske dialektlandskapet har en svært mangslungen bakgrunn, og jeg vil ikke bruke plass på å rekapitulere alle de ulike partsinnleggene her. Jeg vil imidlertid skissere noen hovedtrekk ved min tilnærming til standardtalemåldiskusjonen for å klargjøre hvorfor jeg ser det som plausibelt å legge så stor vekt på en ”vertikalistisk” forståelse i den videre analysen.

9.1.2 Stridens eple: Forestillingen om ”det beste språket”

”Indeed, there is overwhelming evidence that the relevance of the standard varieties in everyday life has increased greatly as a consequence of modernization and mobility in the industrialized European societies, as a result of the centralization of the state and the spreading of mass media, and in particular following the changes in the educational system, which for the first time brought the standard varieties – in their written, but also in their spoken form – into the reach of the ’masses’.”

Peter Auer (1998: 1)

Som jeg allerede har vært inne på (jf. kap. 3.4.4), er det etter min mening mye av en illusjon at det norske språksamfunnet skiller seg radikalt fra de fleste andre standardspråkssamfunn i vår del av verden. Riktignok har språklig standardisering – innenfor både det skriftlige og det muntlige domenet – utvilsomt stått betydelig svakere her enn mange andre land. Men selve ideen om at språkbruk lar seg relatere til *korrekthet*, er så avgjort til stede også i Norge, og forestillingen om ”det beste språket”¹⁸¹ blir plantet i hver eneste norske språkbruker i første instans når han eller hun blir innviet i konseptet ”rettskriving”. ”Rett tale” blir riktignok ikke på samme måte tematisert med henvisning til eksplisitte korrekthetsnormer, men dét betyr ikke at normene er fraværende. Papazian (1994a: 11) hevder at den eneste prinsipielle forskjellen mellom normene for skriftlig og muntlig språk (selvsagt foruten skillet skriftlig–muntlig) er at talemålsnormene som oftest er implisitte, mens de normalt er eksplisitte når det gjelder skriftspråk. Dette gjelder på samme vis i Norge som i andre land som vi uten betenkeligheter vil omtale som standardtalemålskulturer. Som Pedersen (2009) påpeker, eksisterer det heller ikke for dansk standardtalemål noen eksplisitt kodifisering i form av en normativ uttaleordbok, og

---

¹⁸¹ Kristiansen (2003: 155) bruker uttrykket ”forestillingen om det bedste sprog” i tilknytning til danske språkforhold om ”en alment udbredt og stærk overbevisning om at der er noget dansk der er rigtigere og mere korrekt end andet dansk, ikke bare i skrift, men også i tale”.

standardspråkssituasjonen i Danmark er i så måte formelt sett identisk med den norske. Når de to nasjonene likevel framstår som svært motsetningsfylte med hensyn til standardtalemålets posisjon, henger dette sammen med hvordan standardspråksideologien *de facto* støttes av befolkningen. For danskene er det opplagt at det eksisterer et ”rigsdansk” – også muntlig – og selv små avvik fra dette blir uten blygsel omtalt som ”sprogfejl” i ulike fora (ibid.). Det danske språksamfunnet skiller seg på denne måten uten tvil betydelig fra det norske, men *de jure* er Norge og Danmark som standardspråkskulturer tilnærmet identiske. At nordmenn helt og holdent er ”fritatt” fra å bli sosialisert inn i forestillingen om at det finnes ”riktig” og ”feil” norsk, mener jeg altså er en misoppfatning. Selv om språknormene våre har lang tradisjon for å være romslige og preget av stor grad av valgfrihet, konstituerer de like fullt en forståelsesramme der det er klare grenser for hva som er akseptabelt, og hva som ikke er det, og de er dermed med på å *hierarkisere* ulike varieteter av norsk. Utviklingen av språklige standarder på 1700- og 1800-tallet må forstås på bakgrunn av framveksten av en dannet borgerlig kultur (jf. termen *Bildungsbürgertum*), og fra denne sosiale elitegruppen spredte standardideologien seg også til andre deler av språksamfunnet. Ifølge Pedersen (2005) skjedde denne utviklingen noenlunde parallelt både i Tyskland, England, Sverige og Danmark, og standardiseringsprosessen ”rammet” dermed også lydriket Norge (jf. f.eks. Sommerfelt 1962: 303). Nå skal det sies at det bare var en minoritet av den norske befolkningen som i første omgang trengte å forholde seg til språklige standarder, men *ideologien* var like fullt innført, og som Papazian ([1987] 2009: 97) framhever, er det ingen grunn til å tro at denne prosessen fullstendig har forduftet fra det norske samfunnet i senere tid.

Videre mener jeg det er en misoppfatning at den alminnelige norske språkbruker helt ubesværet klarer å holde skrift- og taledimensjonen atskilt i sin tenking om språk og språkriktighet. Formelt sett er normativ virksomhet i norsk sammenheng begrenset til det skriftspråklige, dvs. bokmåls- og nynorsknormen(e). Taledimensjonen har derimot en lang tradisjon for å være ”unndratt” all slik praksis, noe Språkrådet (og dets forgjengere) ved flere anledninger har måttet understreke overfor sitt publikum.¹⁸² Men dette at Språkrådet uttaler seg om *skriftspråklig* riktighet, men ikke om *talespråklig* riktighet, har likevel de færreste nordmenn klart for seg. Og Språkrådet mottar derfor stadig henvendelser om uttaleregler av ulike slag.¹⁸³ Som Kristiansen (2003: 157) antyder, består den folkelingvistiske diskursen for en stor del av *verdidommer*. Den allmenne språkbruker vil dermed se normativitet som en obligatorisk del av

---

¹⁸² Det eneste unntaket her er normering av uttalen av tallord – ”den nye tellemåten” fra 1951.

¹⁸³ På årsmøtet i Norsk språkråd 1. februar 2001 ble det vedtatt retningslinjer som sekretariatet skulle bruke når publikum spurte om riktig uttale i norsk (tilgjengelige på nettstedet <http://sprakradet.no/Sprakhjelp/Raad/Raad_om_uttale/>). Dermed finnes det faktisk kodifiserte regler for ”normert uttale” og ”standardspråksuttale” av norsk, selv om disse normene jevnt over er lite spesifikke.

språk,¹⁸⁴ og idealet om en språknorm som sorterer mellom ”korrekt” og ”ukorrekt”, er så selvsagt at mange regner det som en nødvendig premisse for at vi i det hele tatt kan ha et språk (jf. Sandøy 1998b: 158). Selv om den norske språkpolitiske og språkvitenskapelige diskursen tilsier det, er det altså ikke innlysende for enhver norsktalende at språkriktighet her i landet offisielt sett er forbeholdt skriftdimensjonen. Etter mitt syn er det flere forhold som potensielt bidrar til å gi den norske allmennheten inntrykk av at ”korrekt” norsk også finnes i en *talt* utgave. Jeg vil her kort omtale tre av de mest sentrale momentene som understøtter en slik argumentasjon:

1) For det første møter de aller fleste nordmenn en muntlig versjon av skriftnormalen(e) gjennom *lesespråket* i skolen, og det etableres dermed kunnskap om skriftnormens *lydlige alter ego* parallelt med andre grunnleggende ferdigheter. Som Vikør (2009: 53f.) sier, vil denne leseuttalen nødvendigvis være standardisert ”på grunnlag av skriftspråket, men ikkje som ei rein avspiegling av det”. En elev som skal lese en bokmålstekst ”korrekt”, vil måtte tilegne seg en rekke konverteringsregler som for eksempel tilsier at substantivet <regnet> skal uttales /ræmæ/, lyden av <jeg> og <deg> er /jæi/ og /dæi/, og <bukk> omsettes til /bøk/. Innlæringen av slike *ortoepiske* regler oppleves neppe å utgjøre en reell del av norskundervisningen, men ikke desto mindre blir elevkull etter elevkull innviet i disse konvensjonene, og korrespondanser som ”jeg”–/jæi/ får etter hvert preg av naturalisering og automatisering.

Det er uten tvil *bokmålets* talte versjon som i størst grad er nedfelt i slike *subsistente normer*, dvs. normer som ”[...] riktignok ikke er offisielt kodifisert, men som likevel gjennomgående blir akseptert som offisielle” (Mattheier 1997: 9, min overs.). Fra nynorskhold har det gjennomgående vært et klarere uttrykt standpunkt at det verken finnes eller *bør* finnes en detaljert uttalenorm.¹⁸⁵ Bjørkum (1985) er blant dem som har drøftet behovet for en slik ”overnorm” for talt nynorsk, og i framstillingen sin gir han til kjenne en personlig oppfatning av at tilsvarende størrelse på bokmålssiden utgjør en betydelig påvirkningsinstans også for nynorsktalere. Blant annet argumenterer han for at de som har støtte for det i talemålet sitt, skal kunne uttale ord som <bukk> med /ʌ/ når de leser nynorsk høyt, og dermed stå imot ”presset frå uttalen med *o*, særleg frå bokmålet” (op.cit.: 15). At talt bokmål oppleves som en relativt sett konsistent norm, har selvfølgelig sammenheng med det langvarige dialektiske forholdet mellom skriftnormen bokmål (og forgjengeren riksmål) og talemålet blant visse deler av hovedstadsbefolkningen (jf. Mæhlum 1995: 54). Som Jahr og Janicki (1995: 35f.) sier, ble skriftnormen etter 1917-reformen ”almost a mirror image of the spoken upper-middle-class variety in Oslo”. Denne

---

¹⁸⁴ Jf. også konseptet ”the complaint tradition” hos Milroy & Milroy (1985: 29ff.).

¹⁸⁵ Dette gjelder vel å merke kun fra 1960-årene og framover. Tidligere var også mange målfolk tilhengere av at en standardtalenorm burde utvikles og tas i bruk også for nynorsk (jf. f.eks. Hagland 1981).

talemålsvarieteten ble ifølge Jahr og Janicki (ibid.) allment sett på som ”standard spoken Norwegian”, og det falt seg derfor naturlig å legge den til grunn for skriftnormeringen. Senere revidering av bokmålsnormalen gikk mer i retning av ”working-class sociolects” (op.cit.: 42), noe som i sin tur førte til at denne varieteten overtok rollen som en nøytral, umarkert standardtalemålsnorm. Hvilken varietet av sentraløstnorsk som i dag troner på toppen av statushierarkiet, er det delte meninger om, men både Torp (1988) og Røyneland (2008) antyder at vi kan snakke om to former for østnorsk som nyter en særlig overregional prestisje: En ”konservativ standard” med konnotasjoner som ”Oslo-vest-aksent” og ”dannet tale”, og en ”radikal standard” som gjerne koples til urbanitet og modernitet.¹⁸⁶ Torp (1988) holder likevel en knapp på at den sistnevnte varietet, som han spøkefullt kaller ”udannet østnorsk”, er den aller mest ekspansive formen for norsk talemål.

Selv om jeg her påstår at de aller fleste nordmenn på et tidlig tidspunkt tilegner seg en mer eller mindre aktiv kompetanse i en talt versjon av ”korrekt norsk”, betyr ikke dette at de umiddelbart lærer å forholde seg til det temmelig diffuse skillet mellom en ”konservativ” og en ”radikal” standard. All erfaring tilsier at det er til dels store både historiske, individuelle og geografiske forskjeller når det gjelder hva som strukturelt sett inngår i høytlesingsspråket. Selve *ideen* om at skriftspråket også har en lydlig side, er likevel den samme uansett om man praktiserer høytlesing *med* eller *uten* ”tjukk” *l*, med trøndersk eller østlandsk prosodi osv. Og når ”rett” og ”feil” – med skolens velsignelse – får være en essensiell motsetning i skriftopplæringen, er det ikke overraskende at også den talte versjonen av det samme språket av mange blir knyttet til en *korrekthetstankegang*.

2) Et annet forhold jeg vil trekke fram, er den mer eller mindre eksplisitte uttalenormeringen som kommer til uttrykk i ulike ordbøker. Et mye brukt ”bevis” på at Norge er uten standardtalemål, er det faktum at det ikke finnes en offisielt godkjent uttaleordbok. Det er riktignok utgitt tre slike verk på mer eller mindre privat initiativ, nemlig Alnæs (1910), Berulfsen (1969) og Vanvik (1985), men disse har ingen autorisasjon fra myndighetene, og *skal* derfor heller ikke være autoritative – offisielt sett. Vikør (1989: 44) hevder likevel at Berulfsens bok har fått en semioffisiell status, ikke minst fordi den ble utgitt med finansiell støtte fra Kirke- og undervisningsdepartementet og NRK.¹⁸⁷ Hvorvidt – og eventuelt i hvilken grad – disse ordlistene fungerer som operativ rettesnor for større eller mindre deler av befolkningen, er det riktignok

---

¹⁸⁶ Som en parallell til denne todelingen kan vi se skillet mellom ”høy-” og ”lav-københavnsk” (også omtalt som hhv. ”konservativ” og ”moderne” københavnsk) i Danmark (jf. f.eks. Kristiansen 2009: 85).

¹⁸⁷ Også F.E. Vinjes *Rent ut sagt: en veiledning i østnorske standardtalemål* (1989), som er utgitt i samråd med NRK og Forbruker- og administrasjonsdepartementet, kan nevnes som et normeringsverk med en slik semioffisiell status. Det finnes dessuten en rekke andre bøker som i ulik detaljrikdom gir veiledning om ”riktig” tale, for eksempel I. Bugges (1949) *Korrekt dagligtale*, A. Bjerkes (1966) *Dannet talesprog* og *Hvordan uttales ...? Uttaleliste for riksmålet* utgitt av Det norske akademi for sprog og litteratur (1978).

vanskelig å påvise i detalj. Men de er uansett håndfaste bevis på den normen som enkelte mener kan beskrives. Vanvik (1985) opererer for eksempel med størrelsen ”standard østnorsk”, som han definerer som:

[...] den uttalen som stort sett brukes av de av NRKs medarbeidere som er fra Østlandet. Det er en uttaleform som vanligvis ikke blir kritisert i avisenes leserbrev. [...] [Standard østnorsk] er prestisjeuttalen i den sørøstlige delen av landet med hovedstaden som det naturlige sentrum. (op.cit.: 9)

Nå kan det selvsagt være at Vanvik (og også Alnæs og Berulfsen) har en annen oppfatning av de norske talespråklige realitetene enn mange andre språkbrukere, men vi må likevel tro ham på hans ord når han i en annen sammenheng hevder følgende: ”Jeg mener å ha konstatert at [standard østnorsk] faktisk fungerer som en norm for et betydelig antall mennesker i landet.” (Vanvik 1979: 8) Oppfatningen om at en slik fellesnorm faktisk finnes, deles tydeligvis også av utgiverne av verket *Norske ordbok. Riksmål og moderat bokmål* (Guttu 1998): ”Ordboken angir *norske standarduttale* så godt det lar seg gjøre uten lydskrift, og den forutsetter at hovedtrekkene ved denne uttalen er kjent.” (op.cit.: upag.) I innledningen til Kunnskapsforlagets *Norske rettskriving blå ordbok* (*Norske rettskriving blå ordbok* 1998) opplyses det at ordboken angir ”normalnorsk uttale”, og også her tas den mer detaljerte kunnskapen om en slik norm for gitt.

Som blant andre Papazian (2003) og Jahr & Mæhlum (2009) omtaler, var det i 1980-årene hyppige drøftinger i Norsk språkråd om hvorvidt godkjente ordlister skulle inneholde uttalemarkeringer (jf. også Wiggen 1980). Resultatet ble et pålegg til utgiverne om å presisere for leseren at uttaleopplysninger i ordlistene ikke er ment å motarbeide andre uttalemåter i dialektene rundt omkring. Under avsnittet ”Uttale” i brukerveiledningen til *Bokmålsordboka* (Wangensteen 2005: xi) blir dette tatt hensyn til på følgende måte:

Uttalen i norsk har aldri vært offisielt regulert på samme måten som skrivemåte og bøyning. Uttaleopplysningene her i ordboka er derfor bare ment som en hjelp og veiledning for dem som måtte være interessert i å vite hvordan et ord blir uttalt i normalisert talemål som ellers samsvarer med eller ligger nær bokmål. Det har ikke vært redaksjonens mening å påvirke folk til å legge bort uttalevarianter som avviker fra dem som er angitt her i boka, men som er naturlige i dialekten deres, eller på noen måte gi inntrykk av at slike varianter er mindreverdige.

I likhet med verkene som er omtalt ovenfor, opptrer også *Bokmålsordboka* med termen ”normalisert talemål”, men samtidig blir det – etter pålegg fra Språkrådet – slått fast at alle norske talemålsvarianter er likeverdige. Dét får Papazian (2003: 30) til å stille et etter mitt syn betimelig spørsmål: ”Hvorfor nevne bare normalmålsuttalen dersom alle uttaler er akkurat like gode?” Selv om redaktørene gjør det klart at uttaleregler – offisielt – ikke finnes for norsk, anser de det altså like fullt tjenlig og naturlig å inkludere markering av ”normaluttale” i ordlistene. Det at et så utbredt og autoritativt ordboksverk formidler en slik oppfatning, mener jeg demonstrerer hvor sterkt ideen om en standarduttale *tross alt* står i det norske samfunnet. Og i neste omgang bidrar

dette altså til å forsterke inntrykket hos den enkelte ordboksbruker av at ”korrekt” talt norsk også finnes i kodifisert form.

3) Den tredje faktoren jeg vil trekke fram, er det som muligens er den aller viktigste formidleren av forestillingen om ”det beste språk” i Norge, nemlig *etermediene*. Riktignok har sosiolingvistikken interesse for etermedienes påvirkning på språket i lang tid vært dominert av antakelsen om at systemisk språkendring *ikke* blir direkte influert av fjernsynet som ”sosial faktor” (jf. f.eks. Chambers 1998, Trudgill 1986: 40). Men etter hvert har det kommet sterke innsigelser mot dette synet (jf. f.eks. Stuart-Smith 2007), og Coupland (2009: 40) er blant dem som bestrider holdbarheten i argumentet om at mediene er helt uten påvirkning:

TV in particular has put mediated linguistic diversity in front of the viewing public far more pervasively and with much richer and more saturated indexical loading than face-to-face social reality can achieve. TV representations have confirmed, but also challenged, social stereotypes attaching to dialect varieties in Britain, in highly complex patterns.

Tale på TV er selvsagt ikke ”reell”, medgir Coupland, og som tv-seere vender vi oss ikke mot tv-ansiktene på samme måte som vi gjør mot samtalepartnere i sosial samhandling som skjer ansikt til ansikt: ”But the mediation gap encourages critical reflexivity around dialect performance, particularly across the vast and growing range of available representations.” (op.cit.: 41) Vi *konsumerer* et mylder av medierte bilder av sosiolingvistiske typer, og i denne prosessen kan vi ikke unngå å forholde oss til de ulike formene for semiotisk indeksikalitet som vi blir presentert for. Ifølge Chartrand et al. (2004: 356f.) kan den *imiteringen* eller *synkroniseringen* mennesket konstant bedriver (jf. kap. 3.3.3), også være rettet mot individer som ikke er fysisk til stede. Dermed vil også medierte personer kunne influere på vår atferd. Selv om vi prinsipielt står fritt til å velge vår egen atferd, vil valget i praksis være begrenset av hvilke handlemåter vi kjenner til, og i denne sammenhengen fungerer massemediene som formidlere av *handlingsalternativer*. Det er generelt krevende å *måle* hvordan mediene konkret griper inn i livsførselen vår (jf. f.eks. Waldahl 1999, Werner 1994), men at de etter hvert har fått betydelig påvirkningskraft, er det stadig færre som betviler.

Men selv om det har blitt større rom for å påstå at massemediene påvirker språket, er det så langt få forskere som har sett på sammenhengene mellom den språklige atferden i etermediene og språknormforestillinger blant nordmenn (jf. Alsnes 1997, Nesse 2006). Min grunnleggende antakelse er at en så dominerende kringkaster som NRK gjennom årene må ha hatt vesentlig innvirkning på allmennhetens konseptualisering av det norske talemålslandskapet.¹⁸⁸ NRK er

---

¹⁸⁸ Som Bastiansen & Dahl (2003: 303) omtaler, hadde NRKs radiosendinger i 1950- og 1960-årene en historisk unik posisjon: ”Det var ett land med én kanal. Straks noe var sagt i radio, hadde hele Norge hørt det. Alle lyttere rettet sin oppmerksomhet mot det kulturelle sentrum som NRKs programmer var blitt.” Ifølge Halse & Østbye (2003: 120) ble for eksempel NRKs *Barnetimen* (på lørdager) i midten av 1950-årene hørt av rundt 90 % av alle barn mellom 7 og 12 år.

blant de få norske institusjonene som har drevet aktiv normering av tale, og det er vanskelig å ignorere at statskanalens språkpraksis har satt tydelige spor i folket – ikke minst med tanke på det monopolet NRK hadde fram til slutten av 1980-årene (jf. Bastiansen & Dahl 2003: 458ff.). NRKs språkpolitikk har riktignok endret seg betraktelig gjennom årene, men fortsatt håndheves et påbud om at ”offisiell bokmål eller nynorsk” skal brukes av programledere i nyhetssendinger og av programmannsører (jf. NRKs *språkregler* fastsatt 19. juni 2007¹⁸⁹). I disse delene av kringkastingsvirksomheten, som uten tvil oppleves som de mest autoritative og prestisjefulle, skal altså kun skriftspråknært talemål benyttes, og da er det ikke overraskende om denne formen for norsk av publikum generelt blir oppfattet som den mest korrekte, formelle og nøytrale. Tidligere stod bruken av normalisert tale enda mer sentralt i statskanalen, og som Vinje (1998: 145) påpeker, har denne praksisen gjennom årene bidratt til å gjøre normaltalemålet til felleserfaring:

Hver eneste dag står radio- og tv-apparatet og trekker oss alle inn i denne erfaringen og kommer med tilbud til dem som søker mot en overdialektal norm, en språkform med større geografisk og sosial rekkevidde enn den lokale dialekten.

Tilsvarende oppfatning finner vi også hos Vanvik (1979: 8): ”På grunn av NRK er [standard østnorsk] den best kjente uttaleform i landet. Det synes å være en alment akseptert form for sørøstnorsk uttale.”

Det er dessverre ikke gjort mange systematiske studier av den språklige realiteten i norske etermedier, men de oversiktene som finnes, viser med stor tydelighet at fjernsynet er en bokmålsbastion. Alsnes (1997) påviste at nær 90 % av verbalinnslagene i det materialet hun undersøkte (fra NRK1, TV2 og TVNorge), var talt bokmål eller bokmålsnær tale. NRKs egen statistikk for 1997 viste at NRK1 hadde en bokmålsandel på 81 %, mens denne i 2004¹⁹⁰ var sunket til 63 % (etter Melby 2007: 23). Også i reklameinnslagene i kommersielle radiokanaler er ”standard østnorsk” den absolutt dominerende varieteten, påviser Høisæther (1999, 2000). En stor utfordring for slike ”språkregnskap” er imidlertid å definere hvilke språklige kriterier kategoriseringene skal baseres på (jf. f.eks. Alsnes 1997, Høisæther 2000). Grensen mellom ”dialekt” og ”normalisert talespråk” er notorisk vanskelig å trekke på strukturelt grunnlag, og grensegangen blir ikke mindre innfløkt hvis man legger til grunn en ideologi som sier at alle nordmenn snakker dialekt. Hvordan skal for eksempel oslomannen Einar Lunde, NRKs nyhetsanker gjennom mange år, kategoriseres? Snakker han dialekt eller talt bokmål? Så lenge dialekt er definert som noe som skiller seg fra standardisert tale, må vi selvsagt si ”talt bokmål”. Men hvis dialekt defineres som ”den talemålsvarieteten en person lærer først” (jf. Røyneland 2008: 25), blir svaret at Lunde i det store og hele snakker dialekten sin også når han presenterer

---

¹⁸⁹ Tilgjengelige på nettstedet <<http://www.språkrådet.no/Politikk-Fakta/Spraakpolitikk/NRK/>>.

¹⁹⁰ Som Melby (2007: 23) opplyser, kan noe av denne markante nedgangen imidlertid skyldes endringer i rapporteringsrutinene.

nyheter. Om denne demarkasjonslinjen er en utfordring for språkvitere, så er den ikke mindre u håndgripelig for folk flest. Skilbred (2005: 116f.) viser for eksempel at hennes informanter i liten grad er bevisste på skillet mellom ”normert bokmål” og sentraløstlandsk dialekt mer generelt: Radio- og tv-stemmer som har et talemål som kan stedfestes til Østlandet, blir av respondentene jevnt over oppfattet og kategorisert som ”bokmålstalere”, påviser hun. Talere fra andre deler av landet blir derimot i stor grad kategorisert som ”dialektbrukere”. Dette ser Skilbred (2005: 53) som et uttrykk for at allmennheten karakteriserer ”[...] den regionale østlandske dialekten og det såkalte muntlige bokmålet som det samme”. At ”talt bokmål” anses som alminnelig tilgjengelig nettopp gjennom mediene, viser også følgende sitat fra min informant Jørgen: «alle kan snakke bokmål egentlig [...] det er på tv og over alt og sånn». Sandøy (2009b: 31f.) vil imidlertid ikke anerkjenne at NRKs normaliseringskrav har fungert som promotør for ”standard østnorsk”. Han påpeker at ideologien har vært at medarbeiderne i NRK skal bygge det standardiserte talemålet sitt på egen dialekt, og dermed motvirke at østlandsk skal representere noen standardfonologi. På dette siste punktet mener jeg at ”horisontalisten” Sandøy har helt rett; den *ideologiske* grunntanken bak NRKs språkregulering har vært å sørge for at ”publikum kan kjenne igjen sitt eget språk og ikke føle seg nedvurdert”¹⁹¹. Hvordan praksisen *de facto* har vært, er en ganske annen sak.

Ikke-østlandske barns bruk av ”standard østnorsk” eller ”vestkantspråk” som *fiksjonsspråk* har også blitt sett som et utslag av denne varietetens dominerende posisjon i mediene. Selv om dette fenomenet lenge har vært kjent i mange deler av landet (jf. Sandøy 1982, Venås 1983, Vinje 1992), er Eliassen (1998) blant de få som har nærstudert en slik praksis. Hun konstaterer at informantene hennes, som er barn i førskolealderen fra et nordnorsk lokalsamfunn, tidvis kodeveksler til et ”standardisert østnorsk” når de leker. Når hun skal finne svar på hvor ungene har denne kompetansen fra, er det mest nærliggende for henne å utpeke tv- og radiosendinger for barn som den sentrale kilden:

Selv om etermedia ikke representerer den eneste sosiale påvirkningskilden, er det mye som tyder på at det i forbindelse med tv og radio finnes visse mediumsspesifikke vilkår som er med på å fremme bruken av et skriftmålnært og normalisert talespråk. (op.cit.: 151)

Allerede *før* møtet med et offisielt normert norsk (dvs. skriftnormalene) har altså mange barn tilegnet seg en variant av norsk som allment oppfattes som et ”normalnorsk” eller ”standardisert” talemål. At denne språknormforståelsen langt på vei er et resultat av langvarig eksponering for veldig mye sørøstlandsk tale i etermediene, mener jeg er nokså innlysende, og det viser hvor sterkt denne varietetten faktisk står i norsk radio og fjernsyn. Når Sandøy (1982: 7) understreker at dette er et *lekespråk* som tilhører barnas ”fantasiverd”, er dette åpenbart et forsøk på å tone ned både mediernes språklige påvirkning og ”vestkantspråkets” posisjon. Sandøy hevder videre at det

---

¹⁹¹ Formuleringen er hentet fra språkreglene for NRK slik de var utformet høsten 2002 (etter Skilbred 2005: 148f.).

at barn kjenner til prestisjedialekten, ikke betyr at de også bruker denne varieteten i ”den egentlige verda” (ibid.). At ”finspråket” hos mange barn er strengt begrenset til rollespillsituasjoner, kan nok Sandøy ha rett i, men det røkter likevel ikke ved det faktum at mange barn allerede tidlig i livet har en *aktiv kompetanse* i noe som oppfattes som en supralokal varietet av talt norsk. Som en del av sin sosiolingvistiske sosialisering lærer de også når denne alternative koden kan og ikke kan benyttes, og da vil nok de aller fleste, som Sandøy påpeker, holde ”finspråket” utenfor ”den egentlige verda”. Ikke desto mindre vil den immanente kjennskapen til størrelsen ”standard østnorsk” følge disse individene videre, og den vil dessuten bli stadig ”gjenoppfrisket” gjennom lesespråket i skolen (jf. punkt 1 ovenfor).

Den medierte normen ”normalnorsk” og innlæringen av et lesespråk støtter og forsterker hverandre gjensidig og utgjør hovedgrunlaget for nordmenns erfaring av ”det beste språket”. Når vi i tillegg ser hvor naturlig det synes å være å inkludere *uttalenormering* i mange norske ordboksverk, blir det etter mitt syn klart at også det norske ”dialektparadiset” inneholder standardtalespråksnormer – selv om disse har en ganske annen posisjon enn i nabolandene. En offisielt kodifisert standarduttale er uomtvistelig fraværende, men dét innebærer ikke at den norske versjonen av Auer & Hinskens’ pyramidemodell (jf. ovenfor) helt mangler toppunkt. Forestillingen om ”det beste språket” lever altså også blant norske språkbrukere, og det er gode grunner til å anta at de aller fleste av oss har internalisert et talemålshierarki der én varietet troner øverst som særlig prestisjefull, autoritativ og ”normal”. De nøyaktige strukturelle yttergrensene for denne varieteten kan være vanskelige å fastslå (jf. f.eks. Mæhlum 2009: 13f.), men det er iallfall snakk om et talemål som ligger nært opp til skriftnormen bokmål, og som dessuten innbefatter dialektologisk sett sørøstnorske språktrekk på det fonologiske og prosodiske nivået. I stor grad vil denne språklige størrelsen være overlappende med en viss form for oslomål, og den framstår dermed med en dobbel signalverdi: Varieteten er på den ene siden overdialektal og slik sett *stedsnøytral*, men samtidig bærer den med seg geografisk markerthet gjennom at den signaliserer tilhørighet til Oslo eller iallfall Oslos nærområde. At en talemålsvarietet med tilknytning til hovedstadsområdet får en slik dobbel status, kan imidlertid ikke sies å være påfallende når man tenker på ”normalutviklingen” av standardtalemål i andre stater. Et standardspråk har typisk sitt utspring i ulike sosiale eliter, dvs. befolkningsgrupper med særlige maktposisjoner, som normalt har vært lokalisert nettopp i nasjonalstatens administrasjonssentrum (jf. f.eks. Joseph 1987: 13). Selv om Oslo er en relativt ung hovedstad, fikk byen på 1800-tallet ganske raskt en svært sterk posisjon som *nasjonens hovedkvarter* i ”det nye Norge” (jf. Myhre 2006). Dette innebar at Oslo (den gang Christiania, senere også Kristiania) ble navet i en *primat* bystruktur, dvs. at ett sentralsted dominerer hele omlandet, og i og med denne posisjonen inntok byen også en overordnet plass i

det *kulturelle* hegemoniet i den nye nasjonalstaten. Christiania/Kristiania/Oslo ble på flere måter en motor og en modell for den videre urbaniseringen av Norge og stod dessuten som den sentrale formidleren av kulturelle impulser utenfra (op.cit.). Soland (1982: 126) hevder at den norske forståelsen av *dannelse* i det samme tidsrommet har vært identisk med urbanitet: ”Borgerskapet i Kristiania/Oslo har fungert som normgiver for norsk urbanitet, og språket – ’dannet østnorsk’ – har vært dannelsens sentrum.” Hovedstadens vekst kan dessuten sies for alvor å ha aktualisert begrepet ”provinsiell” i en norsk sammenheng. Hovedstaden ble normsentrum og målestokk for *provinsen*, dvs. resten av landet, og jo større avvik fra hovedstadskulturen, jo større grad av provinsialitet.

9.1.3 Er glasset halvfullt eller halvtomt? Grenser for tolkning

Som blant andre Vikør (2009: 50f.) omtaler, har diskusjonen om det norske standardtalemålets eksistens i flere omganger endt opp i en ulykksalig blanding av argumenter fra deskriptivt og preskriptivt nivå. Påstanden om at en overdialektal norm finnes, har blitt møtt med påstanden om at den ikke *bør* finnes, og dermed har disputten glidd over i ideologisk fundert stillingskrig. Og også tolkningen av empiriske data fra ulike talemålsundersøkelser har – ikke uventet – blitt styrt av ideologisk ståsted. Et betydelig metodologisk problem for dialektgranskere både av typen ”vertikalist” og typen ”horisontalist” (jf. ovenfor) er nemlig det faktum at novasjoner i et talemål ofte kan være sammenfallende med trekk fra flere varieteter på samme tid. Dette som jeg i en annen sammenheng har kalt ”det isomorfske crux” (Hårstad 2009), gjør det vanskelig å basere seg på strukturelle funn alene når man skal gi et klart svar på om utviklingstendensen er horisontal eller vertikal – eller begge deler. Når man i Oppdal for eksempel finner at tradisjonsformen /namn/ (*navn*, n.) i økende grad blir erstattet av varianten /navn/, vil den videre forklaringen av dette fenomenet avhenge av hvilket perspektiv forskeren legger til grunn for sine *tolkninger*. En ”horisontalistisk” orientert dialektgransker vil trolig legge vekt på at dette innebærer en regional nivellering der trondheimsmålet er den sterkeste påvirkningskilden ettersom /navn/ har lang tradisjon der. En ”vertikalistisk” tilnærming vil derimot framheve at novasjonen også innebærer advergens i retning standardtalemålet. Når man legger kun formale forhold til grunn, vil altså begge tolkninger være like legitime, og man vil ikke klare å komme videre langs noen av disse forklaringsveiene.

En fullgod forklaring på slike variasjonsfenomener kan ikke oppnås uten at tolkningene er fundert på data som går *utover* det rent strukturelle planet. Forskeren må derfor også forsøke å bringe på det rene hva språkbrukerne, ifølge dem selv, *gjør* med språket når den ene varianten velges foran den andre (jf. kap 3.1). Ulike former for subjektive anskuelser, dvs. sosiale

evalueringer av og holdninger til språklige størrelser, må trekkes inn før man kan gjøre en kvalifisert tolkning av et variasjonsfenomen (jf. f.eks. Kristiansen & Jørgensen 2005, Pedersen 1999).

Mitt materiale inneholder en rekke data som kan føre forklaringene et skritt videre i tråd med en slik *fortolkende* tilnærming. Som omtalt i kapittel 6.2.1.9 har enkelte av informantene tilfeller av ”de-palatalisering” av historiske lange dentaler i sitt talemål. Dette gir seg utslag både i overgang til dentale/alveolare kvaliteter, for eksempel /vɑ̃/ > /van/, men også postalveolare/retroflekterte ”mellomvarianter”, altså /vɑ̃/ > /van̩/ (/n̩/ står her for realisasjoner som verken er dentale/alveolare eller palatale).

En talemålsforsker som primært vil tilskrive forhold i den *horisontale* dimensjonen forklaringskraft, ville da i første omgang se etter lokale eller regionale påvirkningskilder. Dette ville i så fall kunne bringe opp dialekten i Lierne i Nord-Trøndelag som en potensiell kilde til alveolar/dental uttale, siden denne varieteten – som en av få i det trønderske dialektområdet – tradisjonelt bare har hatt palatalisering av lange dentaler etter høye vokaler (jf. Genberg 1989: 111). Videre ville nyere rørosmål eller ulike nordnorske bymål (bl.a. i Narvik, Bodø, Vadsø) framstå som den nærmeste kilden til de postalveolare/retroflekterte variantene. En slik ”proto-horisontalistisk” tilnærming ville altså konkludert med at de-palataliseringen er en regionaliseringsprosess der det lokale talemålet i Trondheim nærmer seg andre varianter av trøndermål eller også andre dialekter langs den horisontale aksene. En ”vertikalist” ville derimot på sin side hevde at ”de-palataliseringen” er advergens i retning standardtalemålets lydsystem, og at ”mellomvariantene” må forstås som et trinn i overgangen til dentale/alveolare kvaliteter.

Så lenge vi ikke har tilgang til de språklige størrelsens ”*genom*”, altså en form for arvemessig informasjon, vil vi med andre ord ikke kunne føre strukturelle bevis for at den lange dentale/alveolare n-en i /van/ har sitt opphav i standard østnorsk og *ikke* i libygg eller narvikmålet. I språkbrukernes narrativer om hvilke språkidealer de omgir seg med, vil vi imidlertid kunne identifisere ytterligere indisier. Nettopp variabelen palatalisering blir nemlig eksplisitt tematisert av flere informanter, og deres påstand er kort sagt at /van/ er ”finere” enn /vɑ̃/. Som omtalt i kapittel 6.1 er det ikke alltid entydig hva som ligger i termen ”finere”, men ”fint”-”bredt”-dimensjonen kan i stor grad relateres til ulikheter i språklig prestisje. Hvordan de hierarkiske forholdene generelt blir opplevd, antydes av blant andre informanten Elin: «oslodialækt høres jo bra ut uansett, for det e vi jo vant te». Det ”brede” er på sin side knyttet til det som en annen informant omtaler som ”skog-trøndersk”, dvs. talemål i mer rurale områder. ”Bredere” er gjennomgående synonymt med ”mer dialektalt”; i den forstand at den strukturelle

avstanden til ”normalnorsk” oppfattes som større. Fortellinger om at enkelte snakker ”mer” og andre snakker ”mindre” dialekt, forutsetter nemlig etter mitt syn en opplevelse av et språklig ”nullpunkt” – en ”normaltilstand” som alle eventuelle ”avvik” blir holdt opp mot. Og av gjennomgangen i det foregående burde det gå tydelig fram hvilken form av norsk jeg mener har denne posisjonen.

Informanten Elin kopler den ”fine” varianten /van/ helt eksplisitt til språkbrukere fra Oslo, og når hun selv ved flere tilfeller bruker de-palataliserte varianter i samtalen med meg, vil det etter mitt syn være mest plausibelt å tolke dette som en måte å ”snakke Oslo” på – heller enn en måte å ”snakke Lierne” på. Selv om det altså strukturelt sett er tenkelig at den dentale/alveolare kvaliteten kan være lånt fra libygg, bryter dette radikalt med det som kan kalles en *kulturhegemonisk logikk*. Det hovedstadsrelaterte spiller en dominerende rolle på de fleste sosiokulturelle områder her i landet, og hvorfor akkurat språklig atferd skulle være unntatt denne (potensielle) normpåvirkningen, er ikke lett å se. Likeledes er det vanskelig å gå inn for en hypotese om at språkbrukere konvergerer mot et talemål de generelt omtaler som ”bonat” og ”bredt”.

Som omtalt i kapittel 2.3 foreligger det en rekke talemålsstudier som utpeker Trondheim og trondheimsmålet som den vitale påvirkningsinstansen i trøndelagsregionen. For disse aktuelle granskerne er det tilsynelatende opplagt at Trondheim utgjør toppunktet i et midtnorsk kulturelt hierarki, og dermed fungerer som det viktigste normsentrumet på mange plan. Med tanke på at byen har en tusen år lang historie som politisk, økonomisk og kulturelt ledende sentrum i sin region (jf. kap. 2.1.2), er det ikke rart at en slik modell virker plausibel: ”Det var fra byen alle de nye tingene ble forventet å komme, og ’byen’ var Trondheim for hele landsdelen [...]” (Supphellen 1997: 382). Spørsmålet er imidlertid om en slik fortolkningsramme kun har gyldighet på et regionalt nivå. Er det ikke nærliggende å anta at også det norske talemålslandskapet som *helhet* har en slik hierarkisk organisering, og at hovedstadskulturen utgjør toppen av pyramiden på det nasjonale planet? Hvis man tar utgangspunkt i en slik forståelse, innebærer det å anerkjenne at et sørøstnorsk bokmålsnært talemål fungerer som potensiell normativ kraft for *hele* det norske språksamfunnet. Men som Mæhlum (2009: 19) understreker, trenger ikke advergens mot denne overnasjonale normen alltid å medføre fullstendige strukturelle sammenfall med målvarieteteten. Det er mange lokale – både språklige og sosiale – forhold som kan tenkes å virke inn på denne advergensprosessen, slik at tilpassingsproduktene blir novasjoner i forhold til både den opprinnelige geolekten og standardtalemålet. Endringsretningen og endringsbakgrunnen er likevel den samme – nemlig en bevegelse mot det som oppfattes som et standardtalemål. Selve *prosessene* vil i denne fortolkningsrammen med andre ord alltid bli forstått som standardiseringsprosesser,

mens *resultatene* i mange sammenhenger framstår som regionaliseringsprodukter (jf. også Auer 1998: 5). Et innlån som strukturelt sett kan ha foregått intra-dialektalt (dvs. i horisontal retning), kan som Hinskens et al. (2005: 27) påpeker, like fullt være motivert av det faktum at ”the dialect converged towards is perceived as being (and may in fact be) closer to the standard variety by the speakers of the converging dialect” (jf. også Vandekerckhove 2005). De unge trondheimernes /van/ *kan* altså teoretisk sett være lånt fra nordnorske bydialekter, men når også ulike kulturelle og sosiopolitiske rammebetingelser blir trukket inn i fortolkningene, opplever jeg det som langt mer nærliggende å tolke de postalveolare/retroflekterte lydene som en partiell advergens mot en overlokal norm, altså et standardtalemål.

En slik anskuelsesmåte åpner også for en refortolkning av f.eks. Sandøys (1982) ”horisontalistiske” forklaringer av utviklingstendenser i Nordland: Når femininumformen ”ei `visa” i Vesterålen tar over for den apokoperte ”ei vis”, forklarer han dette som innlån fra tilgrensende dialekter og ikke fra en supralokal norm: ”Om skriftmåla og prestisjespråket har *-e*, verkar det ikkje inn.” En forherdet ”vertikalist” vil likevel kunne påpeke at overgangen *vis>visa* også er en tilnærming til standardtalemålets *vis* på den måten at enstavingsord blir tostavet. Selv om det ikke er snakk om et strukturelt *sammenfall*, kan vi se en *økt* strukturell likhet, noe som strengt tatt åpner for å tolke endringen som en effekt av standardisering. Basert på utelukkende formale forhold kan altså fortolkningene tøyes veldig langt – både i den ”horisontalistiske” og den ”vertikalistiske” leiren. Men om en i tillegg setter det hele inn i en sosiokulturell fortolkningsramme, vil det være mulig å sirkle inn de mest plausible forklaringene på at endringene tar den retningen de faktisk gjør.

9.2 Bevegelser i trondheimsk talemål

Store deler av den talemålsvariasjonen jeg har omtalt i de foregående kapitlene, er relatert til en ”*fint*”–”*bredt*”-akse. Da jeg la denne dimensjonen til grunn for utformingen av *adresa.no*-testen (jf. kap. 5), skjedde dette selvsagt ikke helt *a priori*. Mine forhåndskunnskaper om det trondheimske språklandskapet tilsa at motpolene ”*fint*” og ”*bredt*” stod som essensielle orienteringspunkter for språkbrukerne. Dette gjenspeiles også i flere tidligere framstillinger av trondheimsmål, og ikke minst ble ”*fint*”–”*bredt*”-aksens relevans bekreftet i en rekke av informantsamtalene (jf. kap. 6.1). Etter mitt syn kan denne akse forstås som et avtrykk av en *språklig hierarkisering* som har lang tradisjon i Trondheim – og i mange andre norske byer. Som omtalt i kapittel 2.4 har eldre bymålsforskning gjennomgående framhevet sosiolektisk lagdeling som et karakteristikum ved byene, og de fleste framstillinger opptrer med to sjikt: Én varietet som viser felles opphav med byens omland (omtalt som ”*gatespråket*”, ”*vulgærspåket*” osv.), og én varietet som er mer

skriftspråksnær og forbundet med en viss sosial prestisje (omtalt som ”det høyere talemålet”, ”finspråket” osv.). At det i faktisk språkbruk kan ha eksistert et kontinuum mellom disse to ytterpunktene, går jeg ikke nærmere inn på her. Det vesentlige er etter min oppfatning at trondheimerne fremdeles later til å bli sosialisert inn i en språklig virkelighet der det er naturlig å orientere seg langs en vertikal akse: Noe er ”finere” enn noe annet, og denne ”finheten” øker proporsjonalt med nærheten til skriftspråket og skriftspråkets muntlige *alter ego*, nemlig standardtalemålet. Det ”brede” på sin side er ”bredt” nettopp gjennom at det *avviker* fra standardnormene.

Akkurat som språklig ”finhet” som konsept lenge har eksistert i trondheimeres bevissthet, har også ”fine” varianter vært til stede i det trondheimske språklandskapet. Derfor er det bare de aller færreste av elementene som inngår i mine informanternes talemålsvariasjon, som kan omtales som ”nyimport” eller novasjoner i trondheimsmålet. På mange punkter er det snakk om temmelig gamle variasjonsfenomener, og det store flertallet av varianter har allerede i mange generasjoner vært i bruk i Trondheim – det er bare utbredelsen eller proporsjonene som har endret seg. Trekk som tidligere har vært forbeholdt ”finspråket”, har etter hvert gått over til å bli ”normalformer”. Det gjelder for eksempel partisippformen av *å være*, der variantene *vært*, *vorre* og *verre* er nevnt allerede i Nysteds manuskript fra tidlig 1700-tall (jf. kap. 6.2.3.5). Alle disse tre er fortsatt i bruk, men som omtalt i kapittel 5.4.1.2 oppgir nå mer enn 70 % av unge trondheimere at de bruker den standardnære formen ”vært”.

Blant elementene som må anses som relativt nye tilskudd til en mer tradisjonsrik variasjon, er bruken av /ʃ/ i posisjoner der det tradisjonelt har vært /ç/ (/ʃi:nu/ for /çi:nu/ osv., jf. kap. 6.2.1.9). Dette fenomenet har ikke inngått i noen historisk sosiolektisk variasjon i Trondheim, og må dermed sies å være en temmelig moderne variabel. Opphavet til et slikt sammenfall er det vanskelig å bringe klarhet i (jf. f.eks. Dalbakken 1996). Strukturelt sett kan vi snakke om en ”naturlig” forenkling av fonemsystemet, der et relativt sjeldent, og dermed markert, fonem (/ç/) viker plassen for et mer dominerende fonem. Men hvorfor dette skjer akkurat nå og ikke for eksempel to hundre år siden, kan bare forklares gjennom å vise til språkeksterne forhold, og her er ikke svarene entydige. Variasjonsmønsteret hos mine informanter gir oss heller ingen holdepunkter for å si noe om hvilken *sosial mening* denne variabelen er indeksert med (jf. kap. 8.3.7).

Ulike former for påvirkning fra *andre* språk, noe som etter alt å dømme skjer i varierende grad blant unge trondheimere (jf. kap. 7), bidrar selvsagt også til nye former for variasjon. Bortsett fra en del velkjente leksikalske lån fra engelsk finnes det imidlertid få konkrete spor av dette i informantsamtalene. Variasjon i en etnolektisk dimensjon later til å være et temmelig

marginalt fenomen i Trondheim, selv om altså vi har flere vitnesbyrd om at det faktisk forekommer.

Brorparten av all annen språklig variasjon som jeg har avdekket, involverer elementer som har vært til stede i Trondheim i lang tid. Dette gjør det mulig å postulere at de fleste utviklingstendensene innebærer lokale kontaktlån der varianter sprer seg fra ”fintrøndersk” til det brede lag av folket. Jeg tror imidlertid ikke at dette er en dekkende beskrivelse av bevegelsene i det trondheimske dialektrommet. Selv om resultatet er at en del gamle ”fintrønderske” trekk er på frammarsj, tviler jeg på at motivasjonen bak en slik konvergering primært er å bli *mer* ”fintrøndersk”. Jeg har dessverre ingen systematiske studier av denne språklige dimensjonen å støtte meg til, og ”fintrøndersk” er i det hele tatt en veldig ullen størrelse både som fenomen og struktur. Men mitt generelle inntrykk er at ”det fintrønderske” i vår tid assosieres med noe anakronistisk og avleggs av mange trondheimere. Når mine informanter velger f.eks. /væt/ (*vært*, part.) og /væ:ɾ/ (*hver*, pron.) foran /vurə/ og /kvæ:ɾ/, er jeg derfor grunnleggende skeptisk til å tolke dette som et ønske fra deres side om å framstå som ”fintrønderske”, selv om utfallet i realiteten er økt oppslutning om tradisjonelle ”fintrønderske” former. Derimot mener jeg det er mer plausibelt å tolke det som en bevegelse i retning av en norm som faktisk oppleves å ha en allmenn prestisje, nemlig standardtalemålet. Som tidligere nevnt er det en lang rekke utviklingstrekk som etter mitt syn bør forstås på en slik måte:

- Sambandet *rē* blir nesten uten unntak realisert som /rɛk/ (mot tidligere /r̥k/ og /ʃk/), noe som innebærer sammenfall med et standardtalemål.
- Senkningen av historisk kort *i* til *e* blir i høy grad ”opphevet”, slik at vi får f.eks. /sɪkər/ (*sikker*, adj.) og /rɪŋ/ (*ring*, m.) for /sekər/ og /reŋ/. Også dette innebærer sammenfall med et standardtalemål.
- Senkning av historisk kort *y* til *ø* blir i høy grad ”opphevet”, slik at vi får f.eks. /fɪyt/ (*flytt*, imp./inf.) og /lyst/ (*lyst*, f.) for /fj̥t̥/ og /l̥st/; ytterligere et sammenfall med et standardtalemål.
- Det historiske sambandet *rø* realiseres med få unntak som /r/. Dette innebærer sammenfall med et standardtalemål.
- Infinitiv opptrer i noen tilfeller med ”apokope-mangel”, f.eks. /satsə/ og /syklə/ i stedet for det tradisjonelle /sats/ og /²sykel/. Denne endringen innebærer sammenfall med et standardtalemål.

- Komparativ blir i stor grad dannet med suffikset *-er*, slik at en tradisjonsform som /fi:nar/ (*finere*) blir til /fi:nær/. Selv om endringsproduktet ikke er sammenfallende med standardtalemålets /fi:nerə/, må dette likevel forstås som et resultat av advergens mot en standardnorm.
- Komparativformene /stø:r/ og /be:r/ skiftes hyppig ut med /størə/ og /bedrə/. Dette er også sammenfall med et standardtalemål.
- Enkelte av informantene erstatter den tradisjonelle nektingen /ic/ med /ikə/ i nesten alle tilfeller. Dette innebærer også økt likhet med et standardtalemål.

Som det kom fram i diskusjonen i kapittel 9.1.3, vil det i mange tilfeller være åpent for flere mulige tolkninger når man bare tar hensyn til det strukturelle. De følgende variasjonsfenomenene er eksempler på at én og samme endringstendens kan forstås både i et ”vertikalistisk” og et ”horisontalistisk” perspektiv:

- Den tradisjonelle overgangen $u > o$ foran lang palatal (n/l) uteblir i betydelig grad i materialet mitt, slik at vi får f.eks. /grʉn/ (*grunn*, m.) og /fʉl/ (*full*, adj.), og ikke tradisjonsformene /grʉn/ og /fʉl/. Varianter med /ʉ/ er tradisjonelle i indre deler av Trøndelag (jf. Dalen 2008: 47f.), men som antydnet ovenfor forekommer det meg lite sannsynlig at unge trondheimere låner disse formene fra områdene de anser som aller mest ”bonat”. Når trondheimerne unnlater å senke u -en (til /u/), oppfatter jeg dette som en tilpasning til standardtalemålet, selv om den påfølgende palatale kvaliteten gjør at det ikke blir fullstendig sammenfall.
- Vekslingen mellom *-dd-* og *-tt-*partisipp (f.eks. /stød/ og /stöt/ (*slått*)) er utbredt i informantgruppen (jf. kap. 6.2.2.6), og alternativet til tradisjonsformer med *-dd* kan i enkelte tilfeller oppfattes både som lån fra andre deler av Trøndelag – altså regional tilnærming – og som innlån fra standardtalemålet. Former som /stöt/, /föt/ og /göt/ finnes i flere deler av Trøndelag, og *kan* derfor ha et mer lokalt opphav. Det som derimot taler for at *-tt-*formene generelt kommer som innflytelse fra et standardtalemål, er at ”bygdetrønderske” partisippformer *ikke* blir lånt inn når de *ikke* har *-tt-*struktur. For eksempel veksler /ʃlød/ (*slått*) med /ʃlöt/, men ikke med /ʃli:ə/, som er i bruk i flere områder like sør for byen. Det samme gjelder /tad/, som går til /tat/, men *ikke* til /ti:ə/. Andre trøndermål kan altså potensielt sett være opphav for bare *enkelte* av *-tt-*partisippene,

noe som etter mitt syn er en klar indikasjon på at *bele -tt*-systemet er en påvirkning fra standardtalemålet.

- Utviklingen av det som tradisjonelt har vært lange palataler (av historiske dentaler/alveolarer), mener jeg også det er naturlig å se i et standardiseringsperspektiv, selv om vi her, som tidligere nevnt, tidvis får endringsprodukter som viser strukturell likhet med blant andre moderne rørosdialekt og flere nordnorske dialekter. Som jeg argumenterer for i kapittel 6.2.1.8, må disse ”mellomvariantene” forstås som *kompromissformer* både i psykologisk og artikulatorisk forstand: Det dentale/alveolare og det palatale møtes i det postalveolare/retroflekse, som samtidig er et forlik mellom det ”fine” standardlike og det ”brede” dialektale.
- Det tradisjonelle jamvektssystemets meget svake stilling blant unge trondheimere kan også ses som en bevegelse i to retninger. På den ene siden kan vi snakke om en intern-trøndersk *forenklingsprosess* (jf. nedenfor), der infinitiver gjennomgående får identisk grunnstruktur uavhengig av om de historisk sett er overvekts- eller jamvektsord: Hovedmønsteret fra overvektsinfinitivene (dvs. apokopering) overføres til den mindre gruppen av jamvektsord, slik at for eksempel /væra/ (*være*) og /jœra/ (*gjøre*) blir omdannet til /væ:r/ og /jœ:r/, og på den måten får en identisk struktur med overvektsordene. Men som antydnet i kapittel 6.2.1.10 er det imidlertid ikke her alene snakk om en analogisk forenkling. En del av endringsproduktene viser nemlig at det samtidig skjer en konvergens mot standardtalemålet: Tradisjonsformen /væta/ (*vite*) blir ikke bare apokopert, men får i tillegg standardtalemålvariantens vokalkvalitet og -kvantitet, slik at sluttproduktet blir /vit/. Selv om omdanningen i form av apokopering i og for seg kan sies å være en regional nivelleringsprosess, mener jeg at det på et mer overordnet plan også er mulig å tolke denne endringsprosessen som en tilnærming til standardtalemålets system. Det infinitivsystemet mine informanter opererer med, har nemlig – med svært få unntak – ikke noe formalt skille mellom historiske overvekts- og jamvektsord – nøyaktig det samme grunnprinsippet som i standardtalemålet.

Når jeg i sammenheng med utviklingen av jamvektssystemet trekker inn begrepet *forenkling*, skjer dette delvis i strid med min grunnleggende forståelse av hva forklaring dypest sett er. Som jeg var inne på i kapittel 9.1.1, finnes det mange vektige argumenter mot å henviser til slike språkinterne forhold når man vil forklare språkendringer. Og jeg har ingen problemer med å se at selve *spredningen* av en novasjon ikke lar seg forklare alene på bakgrunn av at denne utgjør en

grammatisk forenkling på ett eller annet nivå. Som forklaring på hvordan en novasjon blir *initiert*, mener jeg likevel at forenklingsbegrepet kan være hensiktsmessig, og nedenfor vil jeg drøfte noen endringstendenser i trondheimsmålet som nettopp forenklingsprodukter.

Som benevnelsen tilsier, innebærer en forenkling at et språkssystem utvikler seg i retning av større intersystemisk klarhet eller regelmessighet. Det vil i praksis si reduksjon av antall varianter på ulike lingvistiske nivå – særlig innenfor morfologi og fonologi – slik at inventaret i en spesifikk varietet i ettertid framstår som mindre komplekst. Ifølge teoriområder som ”Naturlig morfologi” (jf. f.eks. Enger 1998) skjer forenklinger ved at markerte trekk blir eliminert. Dette gir seg for eksempel utslag i at avstikkende paradigmer blir omlaget i tråd med de mer regelmessige eller ”naturlige” mønstrene. Et påtrengende problem når man snakker om ”forenkling” og ”markerthet”, er imidlertid at begge begrepene hele tiden må brukes relativt, det vil si med henvisning til en større kontekst. Det som er avstikkende på ett plan, kan inngå i regularitet på et annet, og det er lett å tenke seg at forenkling på fonologisk nivå samtidig kan medføre mindre enkelhet på det morfologiske – og ikke minst på det semantiske nivået. Oppfatningen av ”enkelhet” kan dessuten være sterkt subjektivt forankret, også på den måten at det som oppleves som en systemforenkling, i realiteten gjør helheten mer kompleks.

Det vil også i mange sammenhenger avhenge av fortolkning om en utviklingstendens skal kategoriseres som forenkling eller som kontaktindusert lån. Isomorfi gjør at det strukturelle planet alene ikke kan gi entydige svar. Når unge trondheimere for eksempel har begynt å bruke presensformer som /bʲi:r/ (*blir*) og /bry:r/ (*bryr*) i stedet for tradisjonsformene uten *-r*, kan dette forstås som et lokalt forenklingfenomen der de tradisjonelle /bʲi:/, /bry:/ osv. får utlydende *r* i analogi med de mange andre korte presensformene som dannes av INFINITIV + *r* (*bar, står, går, slår, får* osv.). Samtidig er det mulig å forstå de relativt nye variantene (dvs. former *med -r*) som innlån fra standard østnorsk.¹⁹²

- Tendensen til felles pluralbøyning for nesten alle maskulina og feminina er blant utviklingene som kan betraktes som en *forenkling*. Formen ”grisa” i ubest. pl. får nær 90 % oppslutning av yngre respondenter i *adresa.no*-testen, mens det tradisjonelle bøyingsmønsteret med *-e* har tilsvarende marginal støtte. Som omtalt i kapittel 6.2.2.1 kan dette forstås som en utvikling i retning av at det avvikende paradigmet blir endret i analogi med de dominerende mønstrene, slik at substantivsystemet sett under ett blir mer enhetlig. Ettersom bøyingsmorfemene som vinner terreng, er lett gjenkjennelige som

---

¹⁹² Vokalkvaliteten i en form som /trʉ:r/ (*trør*) kan riktignok komplisere resonnementet, men den *kan* også forklares som lån fra en ”radikal standard” eller som en kompromissform der den lokale vokalkvaliteten er bevart i et ord med standardpråksnær presensstruktur.

trønderske, kan også denne endringsprosessen ses som en lokal eller regional nivelleringsprosess. Det er likevel verdt å merke seg at resultatet av forenklingene på systemnivå fører til et bøyningssystem som ligger nærmere standardtalemålets mønster med *ett* felles morfem i hovedgruppen av både feminina og maskulina.

- Tendensen til å danne presens med *-e* av sterke verb når disse har prefiks, dvs. at f.eks. /fɔrbɪŋ/ (*forbinder*) og /ɔphɔʎ/ (*oppholder*) tidvis blir hhv. /fɔrbɪŋə/ og /ɔphɔʎə/, kan også ses som en forenklingsprosess. Presensmønsteret for svake verb blir her overført til også å gjelde de tradisjonelt korte – og i en større sammenheng dermed ”avvikende” – sterke verbene. Det er det lokale paradigmet uten *-r* som vinner terreng, og dermed kan vi i dette tilfellet snakke om en lokal systemforenkling. Det er likevel på sin plass å påpeke at denne utviklingen også medfører en økt strukturell likhet med et standardtalemål.

Oppsummerende kan vi si at det er en rekke små bevegelser innenfor det trondheimske talemålet som etter min mening kan settes i sammenheng med standardtalemålets påvirkningskraft. Det er likevel ikke snakk om noen radikal tilnærming til den overlokale normen; tvert imot ser vi at unge informanter i stor grad samler seg om former som tradisjonelt har vært en del av ”folkemålet”, men som samtidig også har skilt byfolk fra innbyggerne i bygdene omkring. Det er med andre ord ikke de ”bredeste” variantene som blir videreført, men heller det som kan kalles ”halvfine” trekk eller ”kompromissformer”. Det som tradisjonelt har blitt kalt ”fintrøndersk”, dvs. et lokalt ”høyere” talemål med stor grad av skriftspråksnærhet, later imidlertid til å stå temmelig svakt i de unge informantenes bevissthet.

Dette må ses på bakgrunn av en utvikling som har vært påvist i flere norske byer de siste tiårene: Det klassiske skillet mellom et ”gatespråk” og et ”dannet talemål” har i høy grad blitt utradert i norske byer, og språkbrukerne har samlet seg om et mer eller mindre enhetlig bymål (jf. f.eks. Papazian [1987] 2009, Sandøy 1998a). En slik eliminering av tradisjonelle sosiolektiske forskjeller antydes allerede hos Fintoft & Mjaavatn (1980), som finner at ”fintrøndersk” er på retrett i Trondheim. Og også Gabrielsens (1984) studie fra Stavanger viser at ”det høgare talemålet” er en varietet i oppløsning. Denne standardiserte varianten av stavangermålet framstår i 1980-årene mer som ”ein lokal anakronisme”, hevder Gabrielsen (op.cit.: 129), mens det er et ”moderne bymål” som utvider domenet sitt blant ungdommen. Aarsæthers (1984) undersøkelse av språket i Ålesund avdekker på samme måte at ”folkemålet” gjennomgående vinner over ”standardisert bytalemål”. Men også her er det en ”revidert utgave” av ”folkemålet” som står sterkest blant unge språkbrukere. Aarsæther (op.cit.) karakteriserer det typiske ungdomsspråket i Ålesund som ”folkemål med visse innslag av moderat dialekt”, og skisserer dermed en norm som

plasserer seg *mellom* ”de mest utprega folkemålsformene” og ”former fra ’danna dagligtale””. Nesse (1994) beskriver en lignende homogenisering i Bergen der tradisjonelle høystatus- og lavstatusvarieteter har blitt vanskelige å identifisere. Det overveldende flertallet av informantene hennes har en grunnstamme i språket sitt som er lik, og denne består av ”et gammeldags, bergensk gatespråk, med enkelte modifiseringer” (op.cit.: 143). Selv om det fortsatt finnes høystatus- og lavstatustrekk, mener Nesse at situasjonen med to klart atskilte sosiolekter er et tilbakelagt stadium for de fleste bergensere (op.cit.). Skillet mellom en lavstatus- og en høystatusvarietet av oslomålet har tradisjonelt blitt relatert til de sosiogeografiske øst–vest-skillemålene i hovedstaden. Som Opsahl & Røynealand (2009: 104f.) omtaler, har denne motsetningen blitt svekket i omfang i de senere årene. Det har skjedd en språklig tilnærming mellom øst og vest, og også oslomålet framstår generelt som mer homogent i dag enn for en generasjon eller to siden.

Den overordnede tendensen i disse studiene samsvarer altså med mine funn fra Trondheim: Yngre trondheimere holder seg med få unntak til en felles talemålsnorm som hovedsakelig rommer trekk fra det tradisjonelle ”folkelige bymålet” – vel å merke med visse modifiseringer i retning av et standardtalemål.

10 Unge språkbrukere i gammel by – i fugleperspektiv

”Ak, ja, Tiderne ere ogsaa forandrede i den gode, gamle Stad Throndhjem. Vi leve ikke længere i den hyggelige Tid, da man kunde gaae ud paa Gaden, iført en Vadmelsfrakke med det paaskrevne Vidnesbyrd: ’Jeg bedækker et godt og redelig Hjerte.’”

Christian M. Monsen ([1856] 1970: 78)

Slik Silverstein (1985) konseptualiserer ”the total linguistic fact”, består dette av tre likestilte bestanddeler: *språkform*, *språkideologi* og *språkbruk* (eng. ”linguistic form”, ”linguistic ideology” og ”social use”). Språkideologi setter Silverstein som forbindelsesleddet mellom form og bruk, og videre står ideologien i sammenheng med et *domene*, som er den gruppen av språkbrukere som anerkjenner den indeksikalske koplingen mellom en viss språklig form og den aktuelle ideologien (jf. Wortham 2008: 850). Et viktig mål i arbeidet med unge trondheimeres talemål har vært nettopp å forsøke å favne mest mulig av det ”totale språklige faktumet”, slik Silverstein skisserer det. Mens tidligere dialektologiske studier langt på vei har begrenset seg til å behandle formale aspekter, har jeg i min undersøkelse villet inkludere også det som Cameron (2004) kaller ”språkets sosiale liv”. Den grunnleggende tilnærmingen til språksamfunnet Trondheim har av den grunn vært preget av det som omtales som *sosiokulturell lingvistik* – et teorifelt med klart antropologisk tilsnitt (jf. Bucholtz & Hall 2008). Denne koplingen til det antropologiske har lenge vært til stede i sosiolingvistikken (jf. f.eks. Hymes 1974: 83ff.), men det er først de siste par tiårene at de etnografiske ansatsene har fått skikkelig innpass også hos sosiolingvister uten direkte tilknytning til feltet ”lingvistisk antropologi”. Ved hjelp av hovedsakelig kvalitative metoder hentet fra dette etnografiske teoriområdet har det vært min hensikt å utføre en *kulturstudie* med språk og språkbruk i sentrum. Og i de foregående kapitlene mener jeg å ha fått fram flere interessante forhold ved ”språkets sosiale liv” i en trondheimsk kontekst. Ved siden av å avdekke lingvistisk endring i strukturell forstand har jeg også dokumentert *sosiolingvistisk endring*, dvs. utviklingsprosesser på et språkideologisk nivå (jf. Coupland 2009: 43f.). Gjennom de kvalitative forskningsintervjuene har det kommet fram tallrike narrativer om det språklige rommet unge trondheimere befinner seg i, og som jeg har forsøkt å vise i det foregående, gir disse verdifull innsikt også i andre sosiokulturelle prosesser – både lokalt, nasjonalt og globalt. I dette avsluttende kapitlet skal jeg løfte fram noen av de helt overordnede motivene fra undersøkelsen, for deretter å peke på forhold som etter mitt syn fortjener ytterligere oppmerksomhet fra språkforskere i tiden som kommer.

10.1 Dialektaliteten består

”Så lenge dialekten holder seg levende, bevarer vi identiteten vår. Dessverre har det begynt å glippe for noen av de yngre innfødte.”

Fredrik Skagen (2004: 361)

”Is there a place for dialects in a globalizing world?” spør Vandekerckhove & Britain (2009: 1) i et temanummer av *International Journal of the Sociology of Language* som omhandler nettopp dialektenes stilling i det moderne Europa. Fra en norsk synsvinkel virker spørsmålet unektelig noe overspent, men som f.eks. Coulmas (2005: 30) påpeker, er det mye ved vår tids samfunnsutvikling som tilsier at dialektforskjeller vil bli utradert: ”The overall result should be a shift in the direction of the standard, convergence and linguistic homogenization” (jf. vignettsitatet i kap. 1). Materialet fra Trondheim viser flere eksempler på tendenser til strukturell homogenisering og konvergens i retning av en standardnorm, men like fullt gir det grunnlag for å svare et resolutt *ja* på spørsmålet fra Vandekerckhove & Britain: Det store flertallet av informantene mine tilkjennegir en klar oppfatning av at dialektalitet er normaliteten i det norske språksamfunnet, og at geolektale forskjeller fremdeles utgjør naturlige peilepunkter i det sosiale landskapet; en sørlending snakker ”sørlandsk”, en bergenser snakker ”bergensk”, en trønder snakker ”trøndersk” og så videre. Denne anskuelsen kan sies å inngå i de unge trondheimernes *doxa* (jf. f.eks. Bourdieu 1977b: 164ff.). Det er en måte å kategorisere virkeligheten på som tas for gitt, og det at det eksisterer en egen *trondheimske* varietet av norsk, ser de ingen grunn til å stille spørsmål ved.

At dette er den rådende oppfatningen, er lite oppsiktsvekkende sett fra et norsk ståsted, men i et større perspektiv er det verdt å framheve det sosiolingvistisk særpregete ved at dialektforskjeller i så stor grad består også utover i det nye årtuset. Bakgrunnen for at Vandekerckhove & Britain i det hele tatt stiller spørsmålet ovenfor, er at mange europeiske språksamfunn gjennom 1900-tallet har opplevd omfattende nivelleringsprosesser. Dette har medført at dialektalitet spiller en stadig mindre rolle i språkbrukernes konseptualisering av den språklige virkeligheten, og i noen språksamfunn, blant annet det danske, hevdes dialektene å være fullstendig fortrent (jf. f.eks. Lund 1993, Pedersen 2002). Norge har imidlertid en lang tradisjon for å være ”avvikende” på dette punktet (jf. f.eks. Vikør 1989), og selv om språkutviklingen i mange norske lokalsamfunn i den senere tid er påvist å gå i samme retning som i de fleste andre europeiske land (jf. Røyneland 2009), skiller det norske språklandskapet seg fortsatt ut. Dette bekreftes også av mine data fra Trondheim: En rekke tradisjonelle strukturelle særtrekk på alle lingvistiske nivåer blir opprettholdt av informantene, og på et fenomenologisk plan ser vi dessuten at *forestillingen* om det stedege talemålet videreføres i høy grad – trondheimsmål *finnes!*

Jeg argumenterer i kapittel 9 for at det norske språksamfunnet langt ifra er fritt for standardspråksideologi eller forestillinger om ”det beste språk”, og at det dermed heller ikke kan sies å være så fritt for standardtalemålsnormer som enkelte vil ha det til. Og jeg viser videre hvordan en stor del av variasjonsfenomenene i materialet mitt kan forstås som advergens mot standardtalemålet – i tråd med det som blant andre Røyneland (2009) omtaler. Men selv om jeg hevder at utviklingstendensene i trondheimsmålet understøtter påstanden om at ”standard østnorsk” fungerer som operativ norm for samtlige varieteter av norsk, innebærer ikke dét at jeg anser denne varietetten som en ugjendrivelig trekraft som i raskt tempo vil eliminere det norske dialektmangfoldet. Det at normen oppleves som reell, er naturligvis ikke ensbetydende med at alle *vil* eller *må* følge den. Men også det å *trosse* normen bidrar til å sementere den – på liknende måte som at innbitt ateisme i siste instans er med på å underbygge at det finnes en Gud å benekte. Slik jeg tolker informantene mine, er de fleste av den oppfatning at det er mulig å snakke ”fint” på norsk, og at dette ”fine” henger sammen med ”Oslo”, ”østlending” og ”bokmål”. Dette betyr imidlertid ikke at de generelt ser det som naturlig for dem å fullt ut implementere denne normen i egen språkpraksis, selv om den er tilgjengelig og åpenbart har en særlig prestisje. Tvert imot er det flere som uttrykker seg nokså negativt om det å snakke ”for fint”. Det å foreta et fullstendig kodeskifte til ”østlending”, slik én av informantene mine har gjort (jf. kap. 8.2.12), oppleves som svært markert av de unge trondheimerne.

Etter mitt syn bekrefter altså dataene fra Trondheim at det finnes en forestilling om ”det beste språk” også blant nordmenn. Det er imidlertid liten tvil om at denne ”overnormen” relativt sett står mye svakere enn i nabolandene våre. Påvirkningen en slik mental standardnorm har på trondheimsmålet, er derfor begrenset. Og selv om den i mine øyne i høy grad er bestemmende for *endringsretningen*, er utviklingstempoet lavt sammenlignet med det som har vært tilfellet i for eksempel Danmark. Unge trondheimere deltar altså i en overregional homogenisering, men nivelleringen skjer med små og korte steg.

Bakgrunnen for at påvirkningskraften er så vidt moderat, er sammensatt, men studien av unge trondheimere har gitt innsikt i særlig ett forhold som jeg mener bidrar til å holde den norske dialektaliteten ved like. Som jeg var inne på i kapittel 8.4, gir flere av informantene uttrykk for at det oppleves som et *autentisitetetsbrudd* dersom jamaldringer bruker en annen språklig kode enn det som er forventet av dem. «e du trønder, så e du trønder», bemerker informanten Sara og tangerer dermed en sosialpsykologisk mekanisme som etter mitt syn har mye å si for opprettholdelsen av en stedegen dialekt. Talemålet man bruker, skal stå i forhold til den identiteten man gjør krav på, og Saras utsagn er bare ett av mange som gjør det klart at *den stedlige dimensjonen* er essensiell i unge trondheimeres identitetsforming: Man kan være så mangt, men alle *kommer* iallfall fra et sted. Som

tidligere omtalt (jf. kap. 3.4.3) har flere sentrale modernitetsforskere postulert at *stedet* og *det lokale* har fått mindre å si som ekstern referanse for individets livsløp (jf. f.eks. Giddens 1990: 108). Senmoderniteten innebærer ifølge denne tesen en *avlokalisering* som har gjort den nærmeste erfaringshorisonten mindre betydningsfull. Andre, som blant andre geografen Castree (2009), innvender derimot at ”place runs deep” også i globaliseringens tidsalder, og at dette gjelder både stedet som fysisk ramme og også den *affektive* dimensjonen ved stedet: ”People have more than just a sense of place: additionally, place is written into their very characters.” (op.cit.: 163) Viktigheten av å *komme fra et sted* er i flere sammenhenger omtalt som et særtrekk ved den norske identitetsforståelsen. Kramer (1984) hevder at det norske samfunnet er preget av en ”stammeånd” som tilsier at man ikke kan bli regnet som ekte norsk uten at røttene er festet til et sted. Gullestad (1996: 293) drøfter det samme sterke fokuset på ”belonging”, og hevder at nordmenn nærmest har en moralsk forpliktelse til ikke bare å vite ”hvor man kommer fra”, men også til å *kultivere* denne tilhørigheten. Etter mitt syn er det denne grunnleggende holdningen som kommer til uttrykk når informantene mine tematiserer idealet eller kravet om å ha en språklig atferd som stemmer overens med den man er, i stedlig forstand.

For at en stedsspesifikk talemålsvarietet skal bli bevart, må det finnes et ønske hos språkbrukerne om å uttrykke en stedsspesifikk identitet, og dét forutsetter i sin tur at den aktuelle lokaliteten har en viss status som medfører den nødvendige positive identitetsfølelsen. Denne statusen avhenger av de kollektive forestillingene og mytologien stedet er omgitt av, og som mennesket tar utgangspunkt i når det forsøker å orientere seg i omverdenen (Holloway & Hubbard 2001: 117). Short (1991: 3) definerer stedsmyter som ”messages passed through the ages and over generations, kept fresh by use and reuse”, og han mener de er avgjørende for hvordan et sosialt fellesskap ”ser” på sine fysiske og romlige omgivelser. Det kan ofte være snakk om temmelig vage og diffuse forestillinger, men de utgjør like fullt et velkjent og vidt akseptert sett av historier som fyller en lokalitet med et meningsinnhold, og som dermed gir det en viss status.

Som nevnt flere steder i kapittel 8, viser informantene mine gjennomgående en betydelig selvtillit på vegne av ”det trondheimske”. De framstår som representanter for en lokalitet som både *er* noe og *har* noe; de er bevisste på at Trondheims stedsmyter involverer lange og stolte historiske tradisjoner, og at byen også i vår tid har sentralfunksjoner som på noen områder når helt opp på riksplan. Alle kjenner Trondheim, og Trondheim er noe å regne med, er gjennomgangstonen. Ikke alle informanter uttrykker en like sterk lokalpatriotisme (jf. kap. 8.3.2), men oppfatningen av Trondheim som et betydningsfullt sted kommer fram hos de aller fleste. At enkelte informanter omtaler trondheimsmål som ”vanlig trøndersk”, sier dessuten noe om

hvilken hegemonisk stilling Trondheim og ”det trondheimske” oppleves å ha i regional sammenheng. En slik trondheimssentrisk holdning, som Sæther (2009) polemisk omtaler som ”trondheimsarrogansen”, må selvsagt ses på bakgrunn av Trondheims tusenårige historie som primærby for trøndelagsregionen. ”Ingen over og ingen ved siden”, iallfall ikke i en trøndersk kontekst, har blitt en del av Trondheims mytologi, og denne forestillingen finner vi også flere spor av i materialet mitt. Goossens (1988), som undersøker dialektutviklingen i Hamburg, framhever ”größstädtisches Selbstbewusstsein” (”storby-selvbevissthet”) som en faktor som potensielt bremser nivelleringsstakten. Selv om Trondheim er av en ganske annen størrelse enn Hamburg, er den relative posisjonen i omlandet noe tilsvarende, og jeg er ikke i tvil om at en slik sterk selvfølelse på vegne av hjemstedet tilfører mye til det lokale talemålets *etnolingvistiske vitalitet*.

10.2 Språklig egalitet i pluralismens høyborg

Jeg innledet min tilnærming til det urbane språksamfunnet med å framheve byen som en størrelse tuftet på heterogenitet og pluralitet (jf. kap. 1). På bakgrunn av dette kan det framstå noe paradoksalt at mine informanter viser seg å være så vidt homogene i sin språklige atferd. Visst finnes det både intra- og interindividuell variasjon i dette urbane språksamfunnet, men det dominerende bildet er at informantgruppen er tilnærmet uniform på en lang rekke punkter. Dessuten gir informantenes fortellinger om jamaldringenes språk inntrykk av sterk enhetlighet og få avvik (jf. kap. 6.1). På den ene siden kan denne tendensen til språklig *konformitet* forstås som et aldersavhengig fenomen, altså et nokså universelt prinsipp. På den annen side kan det også være snakk om mer kulturspesifikke forhold, altså en særnorsk utvikling. Her skal vi kort forsøke å ta begge innfallsviklene i betraktning.

En grunnleggende antakelse innenfor ungdomsforskningen er at konform atferd er et kjennetegn ved ungdomstiden (jf. f.eks. Frønes 1994, Rubin et al. 1998). Konformitet er kort fortalt et produkt av to simultane – og konfronterende – prosesser: På den ene siden er det snakk om et press fra andre til konform oppførsel, og på den annen side finnes det en evne hos den enkelte til å motstå et slikt press. I et fellesskap der presset fra omgivelsene er stort og individets motstandskraft samtidig er liten, vil det følgelig være særlig høy grad av konformitet. Og selv om konformitetspress og atferdsregulering i tråd med et slikt press forekommer i alle deler av livet, har en rekke studier vist at man i ungdomsårene er særlig åpen for å akkommodere (jf. f.eks. Brown 2004, Brown et al. 1986, Steinberg & Monahan 2007). I denne fasen skjer det en særlig utvikling av den enkeltes sosialitet, og jamaldringsgrupper blir gjennomgående de dominerende ”signifikante andre”. Frigjøringen fra familiesosialiteten medfører deltakelse i jamaldringsfellesskap på flere nivåer: dyader, klikker og gjenger (jf. Brown & Klute 2003), og som

Steinberg & Monahan (2007: 1531) omtaler, er konformitetspress et sentralt element i disse ulike sosiale kontekstene:

As individuals begin to sort themselves into crowds, both perceived and actual pressure to adopt the styles, values, and interests of one's friends may intensify as adolescents use social influence to regulate each other's behavior in an attempt to foster solidarity and uniformity within their group and to develop and maintain a group that distinguishes them from other students.

Ofte oppstår de ulike grupperingene på grunnlag av tesen om at "like barn leker best", men som Sumter et al. (2009) viser, kan vi også snakke om en generell tendens til at "barn som leker bra, blir like". Det er særlig i tidsspennet 15–18 år, hos Brown (2004) kalt "middle adolescence", at effekten av normativ regulering i jamaldringsgruppen er sterkest. Nå er det særlig den *negative* ("anti-sosiale") påvirkningen fra jamaldringer som har blitt undersøkt vitenskapelig, og motstandsdyktigheten mot denne viser seg å tilta fra 14-årsalderen. Men mer "nøytral" ("pro-sosial") atferd, som det er mest naturlig å regne språkbruk inn under, står også under konformitetspress fra omgivelsene, og slikt "prosocial peer pressure" viser seg derimot å være mer stabilt til stede gjennom hele ungdomstiden (jf. Steinberg & Monahan 2007: 1532, Sumter et al. 2009).

Det å gjøre som (vise) andre gjør, kan altså sies å være et karakteristikum ved den alderskohorten som mine informanter tilhører. Og det at de i så stor grad holder seg til samme talemålsnorm til tross for en rekke individuelle særtrekk på andre områder, kan delvis forklares med at de er i en livsfase der atferdssynkronisering er en særlig viktig del av forhandlingene om sosial identitet. Samtidig kan vi se den relativt store språklige homogeniteten som et utslag av mer kulturspesifikke forhold, nemlig det som er omtalt som en særnorsk *egalitarisme*. Den tysk-amerikanske statsviteren Eckstein (1966) påpekte allerede i 1960-årene at egalitarisme som norm gjennomsyrrer hele det moderne norske samfunnet – ikke bare på politisk plan, men som fundamental idé hos befolkningen. Senere har både antropologer og sosiologer drøftet det grunnleggende likhetsprinsippet som særmerker Norge (jf. f.eks. Graubard 1986, Gullestad 1992, Sørhaug 1984). Det spesielle med den norske forståelsen av "likhet" er at den gjerne involverer både jevnbyrdighet som demokratisk ideal og likskap i betydningen "identiskhet" (jf. f.eks. Repstad 2005). Det synes med andre ord som om mange nordmenn har vanskelig for å skille mellom disse aspektene. Og Gullestad (1985: 18f.) er blant dem som hevder at likeverd i Norge i høyere grad enn andre steder rett og slett blir fundert på konkret likhet: "Personer må i mange sammenhenger være like for å føle seg likeverdige." Den dominerende egalitære tankegangen medfører at likhet settes i sammenheng med ikke-hierarkiske relasjoner, rettferdighet og muligheten for tette personlige relasjoner, mens forskjeller mellom mennesker derimot raskt knyttes til uønsket hierarkisering og urettferdighet (Gullestad 1992: 185). Likhet blir for mange en

forutsetning for samhandling; mennesker må føle seg like for å mene at de ”passer sammen”, og når forskjellene oppleves som *for* store, blir grunnlaget for interaksjon borte.

Flere samfunnsforskere antyder at denne egalitære tradisjonen de siste par tiårene har blitt svekket i møtet med globale strukturelle og ideologiske krefter (jf. f.eks. Barstad & Hellevik 2004: 122, Repstad 2005). Men likhet mellom samfunnsmedlemmene står likevel fast som en av de norske ”fellesverdiene”, og det er fortsatt en utbredt oppfatning at folk i Norge er særlig opptatt av likhetsideen (Vike et al. 2001: 12). Det har i flere sammenhenger blitt påpekt at likhetsprinsippets dominerende posisjon har ført til at Norge har en relativt liten kultur for differensiering av ulike slag (jf. f.eks. Sørhaug 1984: 71). I et fellesskap som i stor grad hegner om likhetspunkter, er det en fare for at forskjeller blir underkommunisert, og at pluraliteten vil få trange kår. Som Vike et al. (2001: 19) poengterer, avføder et slikt klima gjerne en forsterket forventning om at den enkelte skal handle i tråd med og uttrykke sin *personlige autentisitet* (jf. også ovenfor og kap. 8.4). Tilløp til avvik som bryter med denne autentisiteten, blir derfor sanksjonert av omgivelsene i henhold til *Janteloven*: ”Du skal ikke tro at du *er* noe” osv.

Som jeg har vist til flere ganger i de foregående kapitlene, tematiserer flere av informantene mine på ulike måter det uheldige ved å snakke ”for bredt” eller ”for fint” – idealet er ”det normale”. Og sett mot denne bakgrunnen blir det lettere å forstå hvorfor så mange av dem kategoriserer sin egen språkbruk som nettopp ”vanlig” eller ”stort sett lik alle andres”. Dyptgripende egalitære idealer gjør det naturlig å plassere seg og sin atferd innenfor ”det normale”. Gullestad (1985: 57) hevder at denne grunnholdningen har ført til at store deler av den norske befolkningen klassifiserer seg selv som ”alminnelige folk”, ”vanlige” folk” eller lignende. Nesten alle er ”i midten”, og tradisjonelt er det få som tilkjenner en trang til å flagge forskjellighet på noe punkt.

Den grunnleggende ideen om likhet blir gjerne sett som et karakteristisk trekk ved *rurale* samfunn. Dét har fått sosialantropologen Sørhaug (1984: 63) til å omtale Norge som ”ett av verdens største lokalsamfunn”. Hele Norge framstår symbolsk sett som en bygd, hevder han, og de samme tette nettverkene og den samme sosiale nærheten og stabiliteten er å finne overalt. Larsen (1984: 38) er inne på det samme når han sier at norsk urbanisering innebærer å flytte bygdas idealer til byen. Han er blant dem som mener at Norge aldri har utviklet noen selvbevisst bykultur, og at byene våre dermed heller ikke har blitt arenaer for pluralitet på samme måte som urbane miljøer har blitt det i andre land.

Som jeg omtalte i presentasjonen av Trondheim (kap. 2), er ikke dette et samfunn som er preget av markante sosiale forskjeller, men byen rommer like fullt en betydelig heterogenitet på mange områder. Dette gjenspeiles også i min informantgruppe; dette er ungdom med til dels

veldig ulik bakgrunn, de har varierende mål og ambisjoner, og de har forskjellige livsstiler. Til tross for dette samles de om en relativt fokusert talemålsnorm. Flere av dem har også andre verbale registre å ty til i ulike sammenhenger, men *normaliteten* er å holde seg på den felles ”frekvensen”, det som omtales som ”vanlig trøndersk”. Ved å snakke gjennom denne dialekten tilkjenne gir de en spesifikk kulturell og sosial posisjon (jf. Coupland 2001c: 204, jf. også 3.4.4), og det å innta en annen posisjon, som blant andre ”oslokisen” Jørgen har gjort, oppleves etter alt å dømme som svært markert.

Tidligere beskrivelser av språksamfunnet Trondheim viser at det tradisjonelt har vært en viss språklig differensiering innenfor byens grenser (jf. kap. 2.4). Også mitt materiale fra *adressa.no*-testen (jf. kap. 5) viser spor av lokale forskjeller mellom de eldste bydelene. For det alderssegmentet som informantene mine inngår i, later det derimot til at denne differensieringen er temmelig perifer. Dimensjonen ”fint”–”bredt” og størrelsene ”breittrøndersk” og ”fintrøndersk” er framme i mange av samtalene, men generelt betraktes dette som avvik fra den normalen informantene – med få unntak – sikter mot. Som diskusjonen ovenfor viser, kan denne høye graden av språklig konformitet tenkes å være et aldersavhengig fenomen. Det er altså mulig å se for seg at differensiering langs den tradisjonelle ”fint”–”bredt”-aksen vil bli aktualisert når informantene blir eldre. Men det er like tenkelig at vi her ser utfallet av en homogeniseringstendens som også er beskrevet i andre norske bysamfunn (jf. kap. 9.2).

10.3 Avrunding

Min tilnærming til de unge språkbrukerne i den gamle byen har hatt et grunnleggende *eksplorativt* preg. Det innebærer at hovedmålet har vært å favne kompleksitet heller enn å redusere kompleksitet ved å *a priori* fokusere på utvalgte fenomener (jf. f.eks. Blommaert 2007). En slik etnografisk farget innfallsvinkel avføder gjerne langt flere data enn hva man evner å syntetisere, og det vil ofte ligge igjen en mengde interessante tråder som det kunne vært nøstet videre på. Slik er det også i dette prosjektet. Selv om jeg mener å ha trukket opp noen sentrale hovedlinjer på flere områder, er det utvilsomt aspekter som fortjener mer oppmerksomhet.

Dette gjelder ikke minst den formen for språklig differensiering som får størst oppmerksomhet fra informantene, nemlig den multietnolektiske stilen. Den språklige atferden som flere av informantene kaller ”dårlig norsk”, aktualiserer en dimensjon som hittil bare i liten grad har vært til stede i norske talemålsstudier: *etnisitet*. Som Spitzmüller (2005) poengterer, fører flerspråklighet til to slags endringer i et språksamfunn: Det vil ofte oppstå strukturforandringer på systemisk nivå, men det vil også skje endringer i metaspråkdiskursen (jf. også Androutsopoulos 2007). Vår forståelse av og samtale om språkmangfold og språkkompetanse vil

uunngåelig bli preget av den tiltakende flerspråkligheten, og denne formen for endring mener jeg å ha dokumentert ganske inngående i min studie (jf. kap. 7). De konkrete virkningene på strukturnivået har jeg derimot ikke fått innsikt i i denne omgang, og dette vil derfor være et opplagt tema for en videre granskning.

Det ville dessuten vært interessant å gå nærmere inn på ”det breitrønderske” og ”det fintrønderske” som folkelingvistiske fenomener også blant eldre språkbrukere i Trondheim. Rent intuitivt vil jeg anta at størrelsen ”fintrøndersk” har en atskillig sterkere plass i voksne trondheimeres mentalitet, men også hos dem er kanskje *forestillingene* om varieteten mer vitale enn den konkrete bruken.

En videre oppfølging av noen av de nyere variasjonsfenomenene (kanskje særlig de-palatalisering og bruken av /ç/–/ʃ/) ville også vært ønskelig; ikke minst fordi det så langt har vist seg vanskelig å avdekke hvordan distribusjonen av de ulike variantene eventuelt korrelerer med sosiale faktorer. Jeg mener ikke dermed å antyde at mangelen på klare mønstre – verken i forbindelse med disse eller andre variabler – sier noe om hvorvidt man har lyktes i sin forskning eller ikke. Som den franske vitenskapsfilosofen Emile Meyerson (etter Føllesdal 1973: 261) påpeker, er det ”en uhelbredelig realistisk tendens” i en enkel teori:

Enten vi vil det eller ikke, føler vi at en enkel, harmonisk teori reflekterer en ontologisk orden – og denne uttrykker vår virkelighetsforståelse.

Kanskje er det her snakk om språklig variasjon som nettopp ikke lar seg fange i meningsfulle og harmoniske regelmessigheter.

LITTERATUR

- Abu-Lughod, Janet. 1991. "Going beyond the global babble." I: *Culture, Globalization and the World-System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity*, red. av Anthony D. King, 131–137. Basingstoke: Macmillan.
- Ahearn, Laura M. 2001. "Language and agency." *Annual Review of Anthropology* 30: 109–137.
- Akselberg, Gunnstein. 2006. "Horisontalistar versus vertikalistar. Om ulike tolkingar av talespråklege endringsprosessar i Noreg." *Målbryting* 8: 133–150.
- . 2008. "'Kor pent bergensk snakkar du?'. Ei gransking av sjølvrapporterte språkdata til avisa *Bergens Tidende* si heimeside, bt.no." *Målbryting* 9: 149–166.
- Alberoni, Francesco. 1972. "The Powerless 'Elite': Theory and Sociological Research on the Phenomenon of the Stars." I: *Sociology of Mass Communications. Selected Readings*, red. av Denis McQuail, 75–98. Harmondsworth: Penguin Books.
- Alexander, Claire E. & Caroline Knowles. 2005. *Making race matter: bodies, space and identity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Alexander, Jeffrey C., Bernhard Giesen, Richard Munch & Niel J. Smelser, red. 1987. *The Micro-Macro Link*. Berkeley: University of California Press.
- Alghasi, Sharam. 2009. "Representations of *the Other* in Norwegian Debate Programmes 1989–1997." I: *Paradoxes of Cultural Recognition*, red. av Sharam Alghasi, Thomas Hylland Eriksen & Halleh Ghorashi, 265–282. Farnham: Ashgate.
- Alim, H. Samy. 2004. "Hip Hop Nation Language." I: *Language in the U.S.A. – Themes for the Twenty-First Century*, red. av E. Finegan, 387–409. Cambridge: Cambridge University Press.
- Alim, H. Samy, Alastair Pennycook & Awad Elkarim Abdelghaffar Ibrahim. 2009. *Global linguistic flows: hip hop cultures, youth identities, and the politics of language*. New York, NY: Routledge.
- Alnæs, Ivar. 1910. *Norsk uttale-ordbok*. Kristiania: Aschehoug.
- Alsnes, Randi. 1997. *Bokmålsborga: om fjernsynspråket i Noreg*. [Oslo]: Kringkastingsringen.
- Andersen, Hadle Oftedal. 2003. "Frå senmodernisme til senåringar: Den norske litteratursuksessen." *Universitas Helsingiensis* 3.
- Andersen, Henning. 1989. "Understanding linguistic innovations." I: *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes*, red. av L.E. Brevik & Ernst Håkon Jahr, 5–29. Berlin: de Gruyter.
- Anderson, Benedict. 1983. *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Anderson, Elijah. 1990. *Streetwise: race, class, and change in an urban community*. Chicago: University of Chicago Press.
- . 1999. *Code of the street: decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York: W.W. Norton.
- Anderson, Ragnhild. 2005. "The role of gender and parental background." *Acta Linguistica Hafnensia* 37: 101–106.
- Andersson, Lars-Gunnar. 2007. "Når ordvariationen är som störst." I: *Nordisk dialektologi og sociolingvistik. Foredrag på 8. Nordiske Dialektologkonferens, Århus 15.–18. august 2006*, red. av Torben Arboe, 73–83. Århus: Århus Universitet.
- Andersson, Mette. 2005. *Urban Multi-Culture in Norway. Identity Formation Among Immigrant Youth*. Lewiston-Queenston-Lampeter: The Edwin Mellen Press.
- Androutsopoulos, Jannis. 2001. "Ultra korregd alder! Zur medialen Stilisierung und Aneignung von 'Türkendeutsch'." *Deutsche Sprache* 4: 321–339.
- . 2002. "'jetzt speak something about italiano?'. Sprachliche Kreuzungen im Alltagsleben." *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie* 65: 79–109.

- . 2003. "Sprachbewegungen. 'Kanaksprak', 'Mischmasch', 'HipHop-Slang'." *Fluter – Magazin der Bundeszentrale für politische Bildung* 17.
- . 2007. "Ethnolekte in der Mediengesellschaft. Stilisierung und Sprachideologie in Performance, Fiktion und Metasprachdiskurs." I: *Standard, Variation and Language Change in Germanic Languages*, red. av C. Fandrych & R. Salverda, 113–155. Tübingen: Narr.
- Aniansson, Eva. 1996. *Språklig och social identifikation hos barn i grundskoleåldern*. Vol. 40. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Appel, René. 1999. "Straattaal: De mengtaal van jongeren in Amsterdam." *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen* 62, 2: 39–55.
- Atkinson, Robert. 1998. *The life story interview*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Atteslander, Peter. 2005. "Schriftliche Befragung." I: *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society, vol 2*, red. av Ulrich Ammon & al., 1063–1076. Berlin: de Gruyter.
- Auer, Peter. 1998. "Dialect Levelling and the Standard Varieties in Europe." *Folia Linguistica* XXXII, 1–2: 1–9.
- . 2000. "Processes of horizontal and vertical convergence in present day Germany." *Målbryting* 4: 9–26.
- . 2002. "'Türkenslang' – Ein jugendsprachlicher Ethnolekt des Deutschen und seine Transformationen." I: *Spracherwerb und Lebensalter*, red. av Annelies Häcki Buhofer, 255–264. Tübingen: Franke.
- . 2003. "'Crossing' the language border into Turkish? Uses of Turkish by non-Turks in Germany." I: *Plurilinguisme – Mehrsprachigkeit – Plurilingualism. Festschrift pour Georges Lüdi*, red. av Lorenza Mondada & Simona P. Doehler, 73–93. Tübingen: Francke.
- . 2007. "Introduction." I: *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*, red. av Peter Auer, 1–21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Auer, Peter, Birgit Baden & Beate Grosskopf. 1998. "Subjective and objective parameters determining 'salience' in long-term dialect accomodation." *Journal of Sociolinguistics* 2, 2: 163–187.
- Auer, Peter & Inci Dirim. 2000. "Das versteckte Prestige des Türkischen. Zur Verwendung des Türkischen in gemischtethnischen Jugendlichgruppen in Hamburg." I: *Migration, gesellschaftliche Differenzierung und Bildung*, red. av Ingrid Gogolin & Bernard Nauck, 97–112. Opladen: VS Verlag.
- . 2003. "Socio-cultural orientation, urban youth styles and the spontaneous acquisition of Turkish by non-Turkish adolescents in Germany." I: *Discourse constructions of youth identities*, red. av Jannis Androutsopoulos & Alexandra Georgakopoulou, 223–246. Amsterdam: J. Benjamins.
- Auer, Peter & Frans Hinskens. 1996. "The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area." *Sociolinguistica* 10: 1–25.
- Austin, J. L. 1962. *How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bakhtin, Michail. 1981. *The dialogic imagination: four essays*. Austin: University of Texas Press.
- Bakken, Anders. 2007. "Ungdomsskolens klasseskiller." I: *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*, red. av Åse Strandbu & Tormod Øia, 42–61. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Bakken, Ove. 1948. "Strinda-målet." I: *Strinda bygdebok, bind III*, red. av H. Osnes, I–XVIII. [Trondheim]: Strinda Bygdebokkomité.
- Bandle, Oskar. 1962. "Die norwegische Dialektforschung." *Zeitschrift für Mundartforschung* 29: 289–312.
- Barbour, Rosaline S. 2008. *Introducing qualitative research: a student's guide to the craft of doing qualitative research*. Los Angeles: Sage.
- Barbour, Stephen & Patrick Stevenson. 1998. *Variation im Deutschen: soziolinguistische Perspektiven*. Berlin: de Gruyter.

- Barenbaum, Nicole B. & David G. Winter. 2008. "History of modern personality theory and research." I: *Handbook of personality*, red. av Oliver P. John, Richard W. Robins & Lawrence A. Pervin, 3–27. New York: Guilford Press.
- Barstad, Anders. 2003. "Levekår i storbyene: Noen bydeler er særlig utsatte." *Samfunnsspeilet* 2: 44–45.
- Barstad, Anders & Ottar Hellevik. 2004. *På vei mot det gode samfunn?: om forholdet mellom ønsket og faktisk samfunnsutvikling*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Bastiansen, Henrik Grue & Hans Fredrik Dahl. 2003. *Norsk mediehistorie*. Oslo: Universitetsforl.
- Bauman, Zygmunt. 1990. *Thinking sociologically*. Oxford: Basil Blackwell.
- . 2000. *Liquid modernity*. Cambridge: Polity Press.
- . 2001a. *Community: seeking safety in an insecure world*. Cambridge: Polity.
- . 2001b. "Identity in the globalising world." *Social Anthropology* 9, 2: 121–129.
- Beck, Ulrich. 1992. *Risk society: towards a new modernity*. London: Sage.
- Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim. 1996. "Individualization and 'Precarious Freedoms': Perspectives and controversies of a subject-orientated sociology." I: *Detraditionalization: Critical Reflections on Authority and Identity*, red. av Paul Heelas, Scott Lash & Paul Morris, 23–48. Cambridge: Blackwell.
- . 2002. *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage.
- Becker, Alton L. 1995. *Beyond Translation. Essays toward a Modern Philology*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Beckman, Nat. 1918. *Språkets liv: en inledning till språkets studium*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Beito, Olav T. 1963. *Norske målføretekster*. [Oslo]: Universitetsforlaget.
- . 1967. *Norske målføretekster*. [Oslo]: Universitetsforlaget.
- Bell, Allan. 1984. "Language style as audience design." *Language in Society* 13, 2: 145–204.
- . 2001. "Back in style: reworking audience design." I: *Style and Sociolinguistic Variation*, red. av Penelope Eckert & John R. Rickford, 139–169. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benveniste, Emile. [1958] 2000. "Subjectivity of language." I: *Identity: a reader*, red. av Paul Du Gay, Jessica Evans & Peter Redman, 39–43. London: Sage.
- Berg, Nina G. & Hans K. Lysgård. 2004. "Ruralitet og urbanitet – by og bygd." I: *Mennesker, steder og regionale endringer*, red. av Nina G. Berg, Britt Dale, Hans K. Lysgård & Anders Løfgren, 61–76. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Berge, Kjell Lars & Ulla-Britt Kotsinas, red. 1991. *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden: föredrag från ett forskarsymposium*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann. 1967. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City: Anchor Books.
- Berntsen, Mandius & Amund B. Larsen. 1925. *Stavanger bymål*. Oslo: Aschehoug.
- Bertaux, Daniel. 1981. *Biography and society: the life history approach in the social sciences*. London: Sage.
- Berulfsen, Bjarne. 1969. *Norsk uttaleordbok*. Oslo: Aschehoug.
- Best, Samuel J. & Brian S. Krueger. 2004. *Internet Data Collection*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Bhabha, Homi K. 1990. "The third space: Interview with Homi Bhabha." I: *Identity: Community, culture, difference*, red. av J. Rutherford, 207–221. London: Lawrence & Wishart.
- . 1994. *The location of culture*. London: Routledge.

- Bierbach, Christine & Gabriele Birken-Silvermann. 2002. "Kommunikationsstil und sprachliche Symbolisierung in einer Gruppe italienischer Migrantenjugendlicher aus der HipHop-Szene in Mannheim." I: *Soziale Welten und kommunikative Stile. Festschrift für Werner Kallmeyer zum 60. Geburtstag*, red. av Inken Keim & Wilfried Schütte, 187–215. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Bijvoet, Ellen. 2002. "'Om nån börjar kaxa, jag börjar snacka fittjasvenska'. Multietnisk ungdomsspråk – uppfattningar och attityder." *KRUT* 106: 56–71.
- . 2003. "Attitudes towards 'Rinkeby Swedish', a group variety among adolescents in multilingual suburbs." I: *Multilingualism in Global and Local Perspectives*, red. av Kari Fraurud & Kenneth Hyltenstam, 307–316. Stockholm: Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University / Rinkeby Institute of Multilingual Research.
- Bjørvand, Harald & Fredrik Otto Lindeman. 2007. *Våre arveord: etymologisk ordbok*. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
- Bjurström, Erling. 1994. "Det moderna som tradition. Ungdomskulturforskningens utveckling och problem." I: *Ungdomsforskning – kritik, reflektioner och framtida möjligheter*, red. av Thomas Öhlund & Göran Bolin, 13–33. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Bjørkum, Andreas. 1974. *Generasjonsskildnad i indresognsmål: talemålet i industribygd Årdal og dei fire næraste jordbruksbygdene*. Vol. 30, Skrifter frå Norsk målførearkiv. Oslo: Jacob Dybwad.
- . 1985. "Nokre tankar om ei nynorsk uttalenorm." I: *Heidersskrift til Kåre Elstad*, red. av Tove Bull & Anton Fjeldstad, 9–20. Tromsø: Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.
- Blom, Grethe Authén. 1972. "Middelalderbyen. Kort riss av byens historie." I: *Trondheim i 1000 år. Historisk guide.*, red. av Anders Kirkhusmo, 11–18. Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag AS.
- . 1987. "Forandringer i Trondheims sosiale struktur i første halvdel av 1500-årene. Noen kildeproblemer." *Trondhjemske samlinger*: 7–20.
- Blom, Svein. 2006. "Holdninger til innvandrere og innvandring." I: *Innvandring og innvandrere 2006*, red. av Gunnlaug Daugstad, 129–140. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- . 2009. "Holdninger til innvandrere og innvandring 2009." Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Blommaert, Jan. 2007. "On scope and depth in linguistic ethnography." *Journal of Sociolinguistics* 11, 5: 682–688.
- Blumberg, Paul. 1973. "The Decline and Fall of the Status Symbol: Some Thoughts on Status in a Post-Industrial Society." *Social Problems* 21, 1: 480–498.
- Blumer, Herbert. 1969. "Fashion: From Class Differentiation to Collective Selection." *Sociological Quarterly* 10: 275–291.
- Bly, Robert. 1996. *The Sibling Society*. London: Hamish Hamilton.
- Bodén, Petra. 2007. "'Rosengårdssvensk' – fonetik och fonologi." I: *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*, red. av Lena Ekberg, 1–47. Lund: Department of Scandinavian Languages.
- Bondevik, Jarle, Terje Aarset & Oddvar Nes, red. 1998. *Målsamlinger frå Trondhjems og Tromsø Stifter av Ivar Aasen*. Bergen: Norsk bokreidingslag.
- Bosnes, Gudlaug. 2000. "Sparbumålet gjennom hundre år: ei interaksjonell sosiolingvistisk studie av generasjonsforskjellar i Sparbu." Upublisert avhandling, NTNU.
- Bounds, Michael. 2004. *Urban social theory: city, self, and society*. South Melbourne, Vic.: Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1977a. "The economics of linguistic exchanges." *Social Science Information* 16: 645–665.
- . 1977b. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1979. *Algeria 1960: The disenchantment of the world ; The sense of honour ; The Kabyle house or the world reversed*. Cambridge: Cambridge University Press.

- . 1986. "The Forms of Capital." I: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, red. av J.G. Richardson, 241–258. New York: Greenwood.
- . 1990. *The logic of practice*. Oxford: Polity Press.
- . 1991. *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- . 1992. "Introduction." I: *An invitation to reflexive sociology*, red. av Pierre Bourdieu & L. Wacquant. Cambridge: Polity.
- . 1996. *The rules of art: genesis and structure of the literary field*. Cambridge: Polity Press.
- . 2006. "Strukturer, habitus, praksiser." *Agora* 1–2: 53–73.
- Bourdieu, Pierre & Loïc J. D. Wacquant. 1992. *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourgois, Philippe. 1995. *In search of respect: selling crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brandt, Thomas. 1999. "'Da verden hadde fire hjørner". Myter, historie og identitet rundt tusenårsjubileet i Trondheim i 1997." Upublisert avhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Bratberg, Terje T. V. 2008. *Trondheim byleksikon*. Oslo: Kunnskapsforl.
- Brattbakk, Ingar, Stig Jørgensen & Britt Dale. 2000. *Stabilitet eller endring? Levekårsutvikling i Trondheims boområder på 1990-tallet*. [Trondheim]: NTNU, Geografisk institutt.
- Brenninkmeyer, Ingrid. 1973. "The diffusion of fashion." I: *Fashion Marketing*, red. av Gordon Wills & David Midgley, 259–301. London: Allen & Unwin.
- Brentano, Franz. 1874. *Psychologie vom empirischen Standpunkte*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Broch, Olaf. 1927. "Lyden [š] som ekspressivt middel i Oslo-målet." I: *Festskrift til Hjalmar Falk 30. desember 1927 : fra elever, venner og kolleger*, red. av Hjalmar Falk, 1–12. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Brown, B. Bradford. 2004. "Adolescents' relationships with peers." I: *Handbook of adolescent psychology*, red. av Richard M. Lerner & Laurence Steinberg, 363–394. New York: Wiley.
- Brown, B. Bradford, Donna R. Clasen & Sue Ann Eicher. 1986. "Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents." *Developmental Psychology* 22: 521–530.
- Brown, B. Bradford & Christa Klute. 2003. "Friendships, cliques, and crowds." I: *Blackwell Handbook of Adolescence*, red. av Gerald R. Adams & Michael D. Berzonsky, 330–348. Malden: Blackwell.
- Brubaker, Rogers & Frederick Cooper. 2000. "Beyond 'identity'." *Theory and Society* 29: 1–47.
- Brune, Ylva. 2003a. "Den mystiska kulturkrocken. 'Invandrarkillen' och 'invandrartjejen' i mediehandelernas mitt." I: *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund. Skandinaviske perspektiver*, red. av Thomas Tufte, 49–75. Göteborg: NORDICOM.
- . 2003b. "'Invandrare' i mediearkivets typgalleri." I: *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, red. av Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari, 150–181. Stockholm: Atlas.
- Brunstad, Endre. 2005. "Identitet og purisme i ein hipphopp-diskusjon." I: *High fidelity eller rein jalla?*, red. av Petter Dyndahl & Lars A. Kulbrandstad, 147–160. Hamar: Oplandske Bokforlag.
- . 2006. "Frå Bronx til Hovdebygda." *Syn og segn* 4: 4–11.
- Bucholtz, Mary. 1999. "Why be normal? Language and identity practices in a community of nerd girls." *Language in Society* 28, 2: 202–223.
- . 2003. "Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity." *Journal of Sociolinguistics* 7, 3: 398–416.
- Bucholtz, Mary & Kira Hall. 2004. "Language and identity." I: *A Companion to Linguistic Anthropology*, red. av Alessandro Duranti, 369–394. Malden: Blackwell.
- . 2005. "Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach." *Discourse Studies* 7, 4–5: 585–614.

- . 2008. "All of the above: New coalitions in sociocultural linguistics." *Journal of Sociolinguistics* 12, 4: 401–431.
- Budach, Gabriele & Jürgen Erfurt. 2008. *Standardisation et déstandardisation: le français et l'espagnol au XXIe siècle*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bull, Tove. 1991. "Språklig identitet i ei nordnorsk fjordsamebygd." *Danske folkemål* 33: 23–35.
- Butler, Judith. 1990. *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Bühler-Niederberger, Doris. 2003. "Jugend in soziologischer Perspektive – Annäherung und Besonderung." I: *Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur. Interdisziplinäre Beiträge zu sprachkulturellen Ausdrucksformen Jugendlicher*, red. av Eva Neuland, 11–27. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Bühler, Karl. 1934. *Sprachtheorie: die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena
- Bø, Inge & Per Morten Schiefloe. 2007. *Sosiale landskap og sosial kapital: innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cahill, Caitlin. 2000. "Street Literacy: Urban Teenagers' Strategies for Negotiating their Neighbourhood." *Journal of Youth Studies* 3, 3: 251–277.
- Cameron, Deborah. 1990. "Demythologizing sociolinguistics. Why language does not reflect society." I: *Ideologies of Language*, red. av John E. Joseph & Talbot J. Taylor, 79–93. London – New York: Routledge.
- . 1995. *Verbal hygiene*. London: Routledge.
- . 1997. "Performing gender identity: Young men's talk and the construction of heterosexual masculinity." I: *Language and masculinity*, red. av S. Johnson & U.H. Meinhof, 47–64. Oxford: Blackwell.
- . 2004. "Out of the bottle: The social life of metalanguage." I: *Metalanguage: social and ideological perspectives*, red. av Adam Jaworski, Nikolas Coupland & Dariusz Galasinski, 311–322. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Cameron, Deborah, Elizabeth Frazer, Penelope Harvey, M.B.H. Rampton & Kay Richardson. 1992. *Researching language: issues of power and method*. London: Routledge.
- Carlsen, Fredrik & Bjørg Langset. 2007. "Betydningen av registrert kriminalitet, innvandrere, asylsøkere og partipolitiske sympatier for befolkningens frykt for kriminalitet." *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 23: 355–370.
- Castells, Manuel. 1996. *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.
- Castree, Noel. 2009. "Place: Connections and boundaries in an interdependent world." I: *Key Concepts in Geography*, red. av Gill Valentine, Sarah L. Holloway & Nicholas Clifford, 153–172. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Chamberlayne, Prue, Joanna Bornat & Tom Wengraf. 2000. "Introduction: The biographical turn." I: *The turn to biographical methods in social science: comparative issues and examples*, red. av Prue Chamberlayne, Joanna Bornat & Tom Wengraf, 1–30. London: Routledge.
- Chambers, J. K. 1995. *Sociolinguistic theory: linguistic variation and its social significance*. Oxford: Blackwell.
- Chambers, J. K. & Peter Trudgill. 1998. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chambers, J.K. 1998. "TV makes people sound the same." I: *Language Myths*, red. av Laurie Bauer & Peter Trudgill, 123–131. London: Penguin.
- Charmaz, Kathy. 1995. "Grounded theory." I: *Rethinking Methods in Psychology*, red. av Jonathan A. Smith, Rom Harré & Luk van Langenhove, 27–49. London: Sage.
- Chartrand, Tanya L. & John A. Bargh. 1999. "The chameleon effect: The perception-behavior link and social interaction." *Journal of Personality and Social Psychology* 76, 6: 893–910.
- Chartrand, Tanya L., William W. Maddux & Jessica L. Lakin. 2004. "Beyond the perception-behavior link: The ubiquitous utility and motivational moderators of nonconscious mimicry." I: *New Unconscious*, red. av Ran R. Hassin, James S. Uleman & John A. Bargh, 334–361. Oxford: Oxford University Press.

- Cheshire, Jenny. 1982. *Variation in an English Dialect: A Sociolinguistic Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Christensen, Christa L. 1991. "Smag, stil, mode. Om påklædning og identitet." I: *Identiteter i forandring*, red. av Hans Fink & Hans Hauge, 29–48. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Christensen, Mette V. 2003. "Etnolekt i Århus vest – morfologiske, syntaktiske og pragmatiske træk." I: *9. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, red. av Peter Widell & Mette Kunøe, 141–151. Århus: Århus universitet.
- . 2004. "Arabiske ord i dansk hos unge i multietniske områder i Århus." I: *Taler de dansk? Aktuel forskning i dansk som andetsprog*, red. av Christine B. Dabelsteen & Juni S. Arnfast, 33–52. København: Københavns universitet.
- Clark, John. 1975. "Style." I: *Resistance through Rituals*, red. av S. Hall & T. Jefferson. London: Hutchinson.
- Clark, Terry N. & Seymour Martin Lipset. 2001. *The breakdown of class politics: a debate on post-industrial stratification*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Clyne, Michael. 2000. "Lingua Franca and ethnolects in Europe and beyond." *Sociolinguistica* 14: 83–89.
- Cohen, Phil. 1997. *Rethinking the youth question: education, labour and cultural studies*. Macmillan.
- Collins, Randall. 1988. *Theoretical sociology*. San Diego, Calif.: Harcourt Brace Jovanovich.
- Corbin, Juliet M. & Anselm L. Strauss. 2008. *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Côté, James E. 1996. "Sociological perspectives on identity formation: the culture–identity link and identity capital." *Journal of Adolescence* 19: 417–428.
- . 2000. *Arrested Adulthood. The Changing Nature of Maturity and Identity*. New York: New York University Press.
- Côté, James E. & Charles G. Levine. 2002. *Identity formation, agency, and culture: a social psychological synthesis*. Mahwah, N.J.: L. Erlbaum.
- Coulmas, Florian. 1997. "Introduction." I: *The Handbook of Sociolinguistics*, red. av Florian Coulmas, 1–11. Oxford: Blackwell.
- . 2005. *Sociolinguistics – The study of speakers' choices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couper, Mich P. 2000. "Web surveys. A review of issues and approaches." *Public Opinion Quarterly* 64: 464–494.
- Coupland, Nikolas. 1980. "Style-shifting in a Cardiff Work-setting." *Language in Society* 9, 1: 1–12.
- . 1988. *Dialect in use: sociolinguistic variation in Cardiff English*. Cardiff: University of Wales Press.
- . 1998. "What is sociolinguistics theory?" *Journal of Sociolinguistics* 2, 1: 110–117.
- . 2001a. "Age in social and sociolinguistic theory." I: *Sociolinguistics and social theory*, red. av Nikolas Coupland, Srikant Sarangi & Christopher N. Candlin, 185–211. Harlow: Longman.
- . 2001b. "Introduction: Sociolinguistic theory and social theory." I: *Sociolinguistics and social theory*, red. av Nikolas Coupland, Srikant Sarangi & Christopher N. Candlin, 1–26. Harlow: Longman.
- . 2001c. "Language, situation, and the relational self: theorizing dialect-style in sociolinguistics." I: *Style and Sociolinguistic Variation*, red. av Penelope Eckert & John R. Rickford, 185–210. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2003. "Sociolinguistic authenticities." *Journal of Sociolinguistics* 7, 3: 417–431.
- . 2007. *Style: language variation and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2009. "Dialects, standards and social change." I: *Language attitudes, standardization and language change – perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*, red. av Marie Maegaard, Frans Gregersen, Pia Quist & Jens Normann Jørgensen, 27–49. Oslo: Novus forlag.

- Coupland, Nikolas, Srikant Sarangi & Christopher N. Candlin, red. 2001. *Sociolinguistics and social theory*. Harlow: Longman.
- Crane, Diana. 2000. *Fashion and its social agendas: class, gender, and identity in clothing*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cresswell, Tim. 1996. *In place/out of place: geography, ideology, and transgression*. Minneapolis, Mn.: University of Minnesota Press.
- Cronbach, Lee J. 1975. "Beyond the two disciplines of scientific psychology." *American Psychologist* 30: 116–127.
- Crystal, David. 1998. *Language play*. London: Penguin Books.
- Cutler, Cecelia. 1999. "Yorkville Crossing: White teens, hip hop and African American English." *Journal of Sociolinguistics* 3/4: 428–442.
- . 2008. "Brooklyn style: Hip-hop markers and racial affiliation among European immigrants in New York City." *International Journal of Bilingualism* 12, 1–2: 7–24.
- Cutler, Cecilia. 2003. "'Keepin' It Real': White Hip-Hoppers' Discourses of Language, Race, and Authenticity." *Journal of Linguistic Anthropology* 13, 2: 211–233.
- Dalbakken, Liv Osnes. 1996. "Distinksjonen kje/sje i lydendringsperspektiv." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo.
- . 1997. "Den 'sjedelige' kj-lyden. Sj-uttale av kj-lyden – slurv eller språkending?" *Språklig samling* 1: 5–10.
- Dalen, Arnold. 1972. "Normalisering av trøndermål." I: *Trøndermål. Språk arv og språkforhold i Trøndelag og på Nordmøre*, red. av Arnold Dalen & Ola Stemshaug, 42–47. Oslo: Det Norske Samlaget.
- . 1978. *Trondheimsålet*. [Trondheim]: Nidaros Mållag.
- . 1985. *Skognamålet: ein fonologisk analyse*. Oslo: Novus.
- . 1990a. "Framveksten av eit bymål – trondheimsålet på 1600-talet." I: *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden : föredrag från ett forskarsymposium*, red. av Kjell Lars Berge & Ulla-Britt Kotsinas, 70–77. Stockholm: Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.
- . 1990b. "Talemålet i Trondheim." I: *Den store dialektboka*, red. av Ernst Håkon Jahr, 205–209. Oslo: Novus forlag.
- . 1991. "Trondheimsålet på 1600-talet." *Det kongelige Norske Videnskabers Selskabs Forhandlinger 1990*: 39–46.
- . 1993. "The Emergence of an Urban Dialect." I: *Historische Dialektologie und Sprachwandel. Verhandlungen des Internationalen Dialektologenkongresses. Bamberg 29.7-4.8. 1990*, red. av Wolfgang Viereck, 42–49. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- . 1999. "Contributing factors in the making of the post-medieval urban dialect of Trondheim." I: *Language Change - Advances in Historical Sociolinguistics*, red. av Ernst Håkon Jahr, 291–304. Berlin-New York: Mouton De Gruyter.
- . 2004. "'Bone' og 'bypist' – det gamle strindamålet og forholdet til bymålet." I: *Strinda den gang da – årbok for Strinda historielag*, red. av Nils Estenstad, Kristofer Grendahl, Ragnhild E. Lande, Per S. Tretli, Knut L. Vik & Randi T. Vik, 86–92. Trondheim: Strinda historielag.
- . 2006. "Hans Olufsen Nysted som kjelde til kunnskap om bymålet i Trondheim på 1600-talet." I: *Regional språkhistorie. Rapport frå eit seminar i regi av DKNVS 14.-15. oktober 2005*, red. av Jan Ragnar Hagland, 65–79. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- . 2008. "Innleiing og avgrensing." I: *Trønderske språkhistorie*, red. av Arnold Dalen, Jan Ragnar Hagland, Stian Hårstad, Håkan Rydving & Ola Stemshaug, 13–82. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Dalen, Arnold, Jan Ragnar Hagland, Stian Hårstad, Håkan Rydving & Ola Stemshaug. 2008. *Trønderske språkhistorie: språkforhold i ein region*. Trondheim: Tapir akademisk forl.

- Daneš, František. [1968] 1982. "Dialektische Tendenzen in der Entwicklung der Literatursprache." I: *Grundlagen der Sprachkultur: Beiträge der Prager Linguistik zur Sprachtheorie und Sprachpflege, Vol. 2*, red. av Jürgen Scharnhorst & Erika Ising, 92–113. Berlin: Akademie-Verlag.
- Daugstad, Gunnlaug. 2003. *Levekår for ungdom i større byer*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Davies, Bronwyn & Rom Harré. 1990. "Positioning: The Discursive Production of Selves." *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20, 1: 43–63.
- Dencik, Lars. 1998. "Hur formas individers identiteter i ett föränderligt samhälle?" I: *Lokala identiteter - historia, nutid, framtid*, red. av Ann Emilsson & Sven Lilja, 37–65. Gävle: Högskolan i Gävle-Sandviken.
- Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln. 2003. "Introduction: The discipline and practice of qualitative research." I: *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*, red. av Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln, 1–46. Thousand Oaks: Sage.
- Diffloth, Gérard. 1994. "i: big, a: small." I: *Sound Symbolism*, red. av John Ohala, Leanne Hinton & Johanna Nichols, 107–114. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Dilthey, Wilhelm. [1883] 1959. *Einleitung in die Geisteswissenschaften: Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte*. Vol. 1, Gesammelte Schriften. Stuttgart: Teubner.
- DiMaggio, Paul. 1979. "Review essay: On Pierre Bourdieu." *American Journal of Sociology* 84: 1460–1465.
- Dirim, Inci & Peter Auer. 2003. "Mit der Zeit versteht man alles' – Zum ungesteuerten Erwerb des Türkischen durch Jugendliche nicht-türkischer Herkunft." I: "Multisprech": *Hybridität, Variation, Identität*, red. av J. Erfurt, 57–78. Osnabrück: Universität Osnabrück.
- . 2004. *Türkisch sprechen nicht nur die Türken. Über die Unschärfebeziehung zwischen Sprache und Ethnie in Deutschland*. Berlin: de Gruyter.
- Dittmar, Helga. 1992. *The social psychology of material possessions: to have is to be*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Dittmar, Norbert & Brigitte Schlieben-Lange. 1982. "Stadtsprache." I: *Mehrsprachigkeit in der Stadtregion*, red. av Karl-Heinz Bausch, 9–86. [Düsseldorf]: Schwann.
- Djupedal, Reidar. 1957–1960. *Ivar Aasen. Brev og dagbøker*. Vol. I-III. Oslo: Det norske samlaget.
- Donali, Ingeborg. 2007. *Oppdaling: ord og uttrykk*. Oppdal: Mediehuset OPP.
- Donmoyer, Robert. 1990. "Generalizability and the Single-Case Study." I: *Qualitative Inquiry in Educations*, red. av Elliot W. Eisner & Allan Peshkin, 175–200. New York: Teachers College.
- Dorian, Nancy. 1993. "Internally and externally motivated change in language contact settings: doubts about dichotomy." I: *Historical linguistics: problems and perspectives*, red. av Charles Jones, 131–155. London: Longman.
- Downes, William. 1998. *Language and Society*. 2. ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- du Bois-Reymond, Manuela. 1998. "'I don't want to commit myself yet': Young people's life concepts." *Journal of Youth Studies* 1: 63–79.
- du Bois-Reymond, Manuela & Andreu López Blasco. 2003. "Yo-yo transitions and misleading trajectories: towards integrated transition policies for young adults in Europe." I: *Young People and Contradictions of Inclusion*, red. av Andreu L. Blasco, Wallace McNeish & Andreas Walther, 19–41. Bristol: Policy Press.
- Dwyer, Peter & Johanna Wyn. 2001. *Youth, education and risk: facing the future*. London: Routledge.
- Dürscheid, Christa & Eva Neuland. 2006. "Spricht die Jugend eine andere Sprache? Neue Antworten auf alte Fragen." I: *Perspektiven der Jugendsprachforschung. Trends and Developments in Youth Language Research*, red. av Christa Dürscheid & Eva Neuland, 19–32. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Eckert, Penelope. 1989. *Jocks and Burnouts. Social Categories and Identity in the High School*. New York: Teachers College, Columbia University.

- . 2000. *Linguistic variation as social practice: the linguistic construction of identity in Belten High*. Malden, Mass.: Blackwell.
- . 2002. "Constructing Meaning in Sociolinguistic Variation." New Orleans: The Annual Meeting of the American Anthropological Association.
- . 2003. "Elephants in the room." *Journal of Sociolinguistics* 7, 3: 392–431.
- . 2004a. "Adolescent language." I: *Language in the U.S.A. – Themes for the Twenty-First Century*, red. av Edward Finegan & John R. Rickford, 361–374: Cambridge University Press.
- . 2004b. "The meaning of style." *Texas Linguistic Forum* 47: 41–53.
- . 2004c. "Variation and a sense of place." I: *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*, red. av Carmen Fought, 107–118. New York: Oxford University Press.
- . 2005. "Variation, convention, and social meaning." Oakland: The Linguistic Society of America.
- . 2008. "Variation and the indexical field." *Journal of Sociolinguistics* 12, 4: 453–476.
- Eckert, Penelope & S. McConnell-Ginet. 1992. "Think practically and look locally: language and gender as community-based practice." *Annual Review of Anthropology* 21: 461–490.
- Eckstein, Harry. 1966. *Division and cohesion in democracy: a study of Norway*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- "ECRI Report on Norway (fourth monitoring cycle)." 2009. Strasbourg.
- Edelsky, Carole. 1991. *With Literacy and Justice for All: Rethinking the Social in Language and Education*. London: Falmer Press.
- Ege, Grete Furuseth. 1993. "Variasjoner i jamning. En språksosiologisk undersøkning av Rissa-dialekten." Upublisert avhandling, Universitetet i Trondheim.
- Eichhoff, Jürgen. 1982. "Erhebung von Sprachdaten durch schriftliche Befragung." I: *Dialektologie. Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung, vol. 1*, red. av Werner Besch & al., 549–554. Berlin: de Gruyter.
- Eide, Elisabeth & Anne Hege Simonsen. 2007. *Mistenkelige utlendinger: minoriteter i norsk presse gjennom hundre år*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Eidheim, Frøydis. 1993. "Hva har skjedd i Brumunddal? Bygdesamfunnet i møte med de fremmede og seg selv." In *NIBR-rapport*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Eksner, H. Julia. 2006. *Ghetto Ideologies, Youth Identity and Stylized Turkish German. German Turks in Berlin-Kreuzberg*. Hamburg: LIT Publishing House.
- Eksner, H. Julia & Majorie F. Orellana. 2005. "Liminality as Linguistic Process. Immigrant Youths and Experiences of Language in Germany and the United States." I: *Childhood and Migration. From Experience to Agency*, red. av J. Knörr, 175–206. Bielefeld: Transcript.
- Eliassen, Camilla. 1998. "Rollelekspråk." Upublisert avhandling, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Elspaß, Stephan. 2005. "Zum Wandel im Gebrauch regionalsprachlicher Lexik." *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 72, 1: 1–51.
- . 2007. "Variation and Change in Colloquial (Standard) German – The *Atlas zur deutschen Alltagssprache (AdA)* Project." I: *Standard, Variation und Sprachwandel in germanischen Sprachen*, red. av C. Fandrych & R. Salverda, 202–216. Tübingen: Narr.
- Elspaß, Stephan & Robert Möller. 2006. "Internet-Exploration: Zu den Chancen, die eine Online-Erhebung regional gefärbter Alltagssprache bietet." *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie* 71: 143–158.
- Elstad, Kåre. 1982. "Nordnorske dialektar." I: *Nordnorske: språkarv og språkeforhold i Nord-Noreg*, red. av Tove Bull & Kjellaug Jetne, 9–100. Oslo: Samlaget.
- Elster, Jon. 1983. *Sour grapes: studies in the subversion of rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Emanuelsson, Birgitta. 2005. *Gatus: ett multietniskt ungdomsspråk*. Uppsala: Uppsala universitet.

- Enfield, Nicholas J. 2005. "Micro- and macro-dimensions in linguistic systems." I: *Reviewing Linguistic Thought. Converging Trends for the 21st Century*, red. av Sophia Marmaridou, Kiki Nikiforidou & Eleni Antonopoulou, 313–325. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Enger, Hans Olav. 1998. "Grammatisk forenkling og dialektkontakt: Noen spekulasjoner." *Nordica Bergensia* 19: 3–26.
- Entrikin, J. Nicholas. 1991. *The betweenness of place: towards a geography of modernity*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.
- Erikson, Erik H. 1968. *Identity: youth and crisis*. London: Faber & Faber.
- Eriksson, Lisa. 2001. "Absolutister, anpassare och andra - något om dialektens betydelse för ungdomars självbild." I: *Språk, Kön och Kultur. Rapport från fjärde konferensen om språk och kön. Göteborg den 6-7 oktober 2000*, red. av Kerstin Nordenstam & Kerstin Norén, 101–107. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Evaldsson, Ann-Carita. 2000. "För jag är bäst på svenska!" Om sociala och språkliga ordningar i en mångkulturell skola." *Utbildning & Demokrati* 9, 2: 29–48.
- . 2001. "Språkbruk och alternativa kamratkulturer bland barn i miljonprogramsförorter." I: *Interaktion i pedagogiska sammanhang*, red. av Sverker Lindblad & Fritjof Sahlström, 74–90. Stockholm: Liber.
- Evans, Karen & Andy Furlong. 1997. "Metaphors of youth transitions: niches, pathways, trajectories or navigations." I: *Youth, Citizenship and Social Change in a European Context*, red. av John Bynner, Lynne Chisholm & Andy Furlong, 17–47. Aldershot: Ashgate.
- Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fandrych, Christian & Reinier Salverda, red. 2007. *Standard, Variation und Sprachwandel in germanischen Sprachen*. Tübingen: Narr Verlag.
- Featherstone, Mike & Mike Hepworth. 1993. "Images of ageing." I: *Ageing in Society – An Introduction to Social Gerontology*, red. av John Bond, Peter G. Coleman & Sheila Peace, 250–275. London: Sage.
- Featherstone, Mike, Scott Lash & Roland Robertson. 1995. *Global modernities*. London: Sage.
- Feldman, Carol F. 1999. "Intentionality and interpretation." I: *Developing theories of intention*, red. av Philip David Zelazo, Janet W. Astington & David R. Olson, 317–328. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ferrara, Alessandro. 2009. "Authenticity without a true self." I: *Authenticity in Culture, Self, and Society*, red. av Phillip Vannini & J. Patrick Williams, 21–36. Farnham: Ashgate.
- Fink, Hans. 1991. "Om identiteters identitet." I: *Identiteter i förändring*, red. av Hans Fink & Hans Hauge, 204–227. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Fintoft, Knut. 1970. *Acoustical Analysis and Perception of Tonemes in some Norwegian Dialects*. Oslo: Universitetsforlaget
- . 1971. "Identifikasjon av dialekt og tonelag." *Maal og minne*. 174–207.
- Fintoft, Knut & Per Egil Mjaavatn. 1980. *Språksosiologiske forhold i Trondheim bymål*. [Trondheim]: Tapir.
- Fishman, Joshua A. 1977. "Language and Ethnicity." I: *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, red. av Howard Giles, 15–57. London: Academic Press.
- Fjørtoft, Olaus. [1871] 1971. "Nokre Or te Bondevenne og Maalmenn." I: *Målpolitiske dokument 1864–1885*, red. av Kjell Haugland, 81–94. Oslo: Det norske samlaget.
- Fog, Jette. 1996. "Begrundelsernes koreografi. Om kvalitativ ikke-statistisk representativitet." I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*, red. av Harriet Holter & Ragnvald Kalleberg, 194–219. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fornäs, Johan. 1992. "Otherness in youth culture." I: *Ethnicity in youth culture*, red. av Cecilia Palmgren, Karin Lövgren & Göran Bolin, 11–25. Stockholm: Stockholm University.
- Fortman, Jennifer. 2003. "Adolescent language and communication from an intergroup perspective." *Journal of Language and Social Psychology* 22: 104–111.

- Fosse, Jens Kristian, James Karlsen, May-Linda Magnussen & Jørn Cruickshank. 2003. "Norske byregioner. En drøfting av byenes geografiske utbredelse." Kristiansand: Agderforskning.
- Fought, Carmen. 2006. *Language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fraurud, Kari & Ellen Bijvoet. 2004. "Multietniska ungdomsspråk och andra varieteter av svenska i flerspråkiga miljöer." I: *Svenska som andraspråk : i forskning, undervisning och samhälle*, red. av Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg, 389–419. Lund: Studentlitteratur.
- Frick, Andrea, Marie-Thérèse Bächtiger & Ulf-Dietrich Reips. 2001. "Financial incentives, personal information, and drop out in online studies." I: *Dimensions of Internet Science*, red. av Ulf-Dietrich Reips & Michael Bosnjak, 209–219. Lengerich: Pabst Science Publishers.
- Friedman, Jonathan. 1994. *Cultural identity and global process*. London: Sage.
- Frønes, Ivar. 1994. *De likeverdige: om sosialisering og de jernaldrendes betydning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Furlong, Andy & Fred Cartmel. 1997. *Young people and social change: individualization and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Føllesdal, Dagfinn. 1973. "Vitenskap og virkelighetsforståelse." *Kirke og kultur* 78: 258–272.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforl.
- Gabrielsen, Finn. 1984. *Eg eller je?: ei sosiolingvistisk granskning av yngre mål i Stavanger*. Oslo: Novus.
- Gal, Susan. 1989. "Language and political economy." *Annual Review of Anthropology* 18: 345–367.
- Gal, Susan & Kathryn Ann Woolard, red. 2001. *Languages and publics: the making of authority*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Gardner-Chloros, Penelope. 1995. "Code-switching in community, regional and national repertoires: The myth of the discreteness of linguistic systems." I: *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching*, red. av Lesley Milroy & Pieter Muysken, 68–89. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geertz, Clifford. 1973. *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.
- Genberg, Per Helge. 1989. "Libygg: Målføret i Lierne og Frostviken." I: *Bygdebok for Lierne kommune, bind 1*, red. av Karl A. Fagerli, 109–120. Lierne: Lierne kommune, bygdeboknemnda.
- Giddens, Anthony. 1984. *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- . 1990. *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- . 1991. *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- . 1994. "Living in a post traditional society." I: *Reflexive Modernization*, red. av Ulrich Beck, Anthony Giddens & Scott Lash, 56–110. Cambridge: Polity Press.
- Giles, Howard. 1973. "Accent mobility: A model and some data." *Anthropological Linguistics* 15: 87–105.
- . 1979. "Sociolinguistics and social psychology: an introductory essay." I: *Language and Social Psychology*, red. av Howard Giles & Robert St. Clair, 1–20. Oxford: Basil Blackwell.
- Giles, Howard & Nikolas Coupland. 1991. *Language: contexts and consequences*. Milton Keynes: Open University Press.
- Giles, Howard & Peter Smith. 1979. "Accommodation Theory. Optimal Levels of Convergence." I: *Language and Social Psychology*, red. av Howard Giles & Robert St. Clair, 45–65. Oxford: Basil Blackwell.
- Gilles, Peter. 1998. "Virtual Convergence and Dialect Levelling in Luxembourgish." *Folia Linguistica* XXXII, 1-2: 69–82.
- Glaser, Barney G. 1992. *Basics of grounded theory analysis*. Mill Valley, Cal.: Sociology Press.
- Glaser, Barney G. & Anselm L. Strauss. 1967. *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Goffman, Erving. 1959. *The presentation of self in everyday life*. Garden City, N.Y.: Doubleday.

- Goldstein, Jonah & Jeremy Rayner. 1994. "The politics of identity in late modern society." *Theory and Society* 23: 367–384.
- Goossens, Jan. 1988. "Zur Lage des Niederdeutschen und ihrer Erforschung." *Michigan Germanic Studies* 12: 1–20.
- Granovetter, Mark. 1973. "The strength of weak ties." *American Journal of Sociology* 6: 1360–1380.
- . 1985. "Economic action and social structure: The problem of embeddedness." *American Journal of Sociology* 3: 481–510.
- Graubard, Stephen R. 1986. *Norden: the passion for equality*. Oslo: Norwegian University Press.
- Greenblatt, Stephen. 1980. *Renaissance self-fashioning: from More to Shakespeare*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grefenstette, Gregory. 2002. "The WWW as a Resource for Lexicography." I: *Lexicography and Natural Language Processing – a festschrift in honour of B.S.T. Atkins*, red. av Marie-Hélène Corréard & Beryl T. Atkins, 199–215. Huddersfield: EURALEX.
- Gregersen, Frans. 1999. "Sociolingvistikens forandringer. Indledende knæbøjninger før Projekt Bysociolingvistik eventuelt genoptages." *Danske folkemål* 41: 107–138.
- . 2000. "Why sociolinguistics ought not to have a future." *Sociolinguistica* 14: 26–32.
- . 2007. "The LANCHART Corpus of Spoken Danish, Report from a corpus in progress." I: *Current Trends in Research on Spoken Language in the Nordic Countries*, red. av J. Toivanen & P.J. Henrichsen, 130–143. Oulu: Oulu University Press.
- Grimen, Harald. 2000. *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. Oslo: Universitetsforl.
- Gräf, Lorenz. 1999. "Optimierung von WWW-Umfragen: Das Online Pretest-Studio." I: *Online-Research. Methoden, Anwendungen und Ergebnisse*, red. av Bernad Batinic, Andreas Werner, Lorenz Gräf & Wolfgang Bandilla, 156–177. Göttingen: Hogrefe.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter. 2004. *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. Vol. 27. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Grønmo, Sigmund. 1996. "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder i samfunnsforskningen." I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*, red. av Harriet Holter & Ragnvald Kalleberg, 73–107. Oslo: Universitetsforlaget.
- Guba, Egon G. 1981. "Criteria for assessing the trustworthiness of naturalistic inquiries." *Educational Communication & Technology Journal* 29, 2: 75–91.
- Guba, Egon G. & Yvonna S. Lincoln. 1981. *Effective evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gullestad, Marianne. 1985. *Livsstil og likbet: om nærmiljø i byer*. Oslo: Byforskningsprogrammet : Universitetsforlaget.
- . 1992. *The Art of Social Relations. Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in Modern Norway*. Oslo: Scandianvian University Press.
- . 1996. *Everyday life philosophers: modernity, morality, and autobiography in Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Gumperz, John. 1999. "On interactional sociolinguistic method." I: *Talk, Work and Institutional Order*, red. av Srikant Sarangi & C. Roberts, 453–472. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gumperz, John J., red. 1982. *Language and social identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guttu, Tor. 1998. *Norsk ordbok: riksmål og moderat bokmål*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Hagland, Jan Ragnar. 1981. "Om talemålet som eige stridsemne i målreisingsarbeidet." I: *Målreising i 75 år : Noregs mållag 1906–1981*, red. av Olaf Almenningen. Oslo: Fonna forlag.
- Haglund, Charlotte. 2005. *Social interaction and identification among adolescents in multilingual suburban Sweden: a study of institutional order and sociocultural change*. Stockholm: Centre for research on bilingualism, Stockholm University.
- Hall, Stuart. 1996. "Introduction: Who needs identity?" I: *Questions of Cultural Identity*, red. av Stuart Hall & Paul du Gay, 1–17. London: Sage.
- Halliday, M.A.K. 1978. "Anti-Languages." *American Anthropologist (New Series)* 78, 3: 570–584.
- Halpern, David. 2005. *Social capital*. Cambridge: Polity Press.
- Halse, Ketil Jarl & Helge Østbye. 2003. *Norsk kringkastingshistorie*. Oslo: Samlaget.

- Halvorsen, Jon H. 1998. "Media, kriminalitet og innvandrerungdom." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo.
- Handagard, Idar. 1901. "Er folkemaale i byarne gode norske maalføre?" *Syn og segn*: 97–110.
- Hannerz, Ulf. 1996. *Transnational connections: culture, people, places*. London: Routledge.
- Hansen, Gert F. & Nicolai Pharao. 2005. "Prosodiske træk i et- og tosprogede unges københavnsk." *Danske talesprog* 6: 1–50.
- Hansen, Marianne Nordli. 2005. "Utdanning og ulikhet: valg, prestasjoner og sosiale settinger." *Tidsskrift for samfunnsforskning* 2: 133–157.
- Hansen, Aage. 1942. "Hvordan talte man på Hobergs tid?" *Danske studier* 39: 58–62.
- Harré, Rom & Luk van Langenhove. 1999. *Positioning theory: moral contexts of intentional action*. Oxford: Blackwell.
- Harrison, Annette R. 2005. "Naturalness in 'unnatural' discourse: Observations from elicited West African personal narratives." *CLIC - Crossroads of Language, Interaction, and Culture* 6: 29–58.
- Harvey, David. 1989. *The urban experience*. Oxford: Basil Blackwell.
- Haslev, Marianne. 1981. "Spørsmålet om begynnende sammenfall mellom palatoalveolar og palatal frikativ i bergensk." *Maal og Minne*: 205–209.
- Haugen, Einar. 1975. "Språket: en sosiolingvistisk profil." I: *Det norske samfunn, bind 2*, red. av Natalie Rogoff Ramsøy & Mariken Vaa, 620–657. Oslo: Gyldendal.
- Haugen, Ragnhild. 2004. *Språk og språkhaldningar hjå ungdomar i Sogndal*. [Bergen]: Nordisk institutt, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- Hauptmanns, Peter. 1999. "Grenzen und Chancen von quantitativen Befragungen mit Hilfe des Internet". I: *Online-Research. Methoden, Anwendungen und Ergebnisse*, red. av Bernad Batinic, Andreas Werner, Lorenz Gräf & Wolfgang Bandilla, 21–38. Göttingen: Hogrefe.
- Hazen, Kirk. 2002. "The family." I: *The handbook of language variation and change*, red. av J.K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes, 500–525. Oxford: Blackwell.
- Hebdige, Dick. 1979. *Subculture: the meaning of style*. London: Methuen.
- Heggen, Kåre. 1996. "Ungdom og lokalmiljø - forankring eller fråkopling?" I: *Ung på 90-tallet*, red. av Tormod Øia, 201–214. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag / UNGforsk.
- Heggen, Kåre, Gunnar Jørgensen & Gry Paulgaard. 2003. *De andre: ungdom, risikosoner og marginalisering*. Bergen: Fagbokforl.
- Heggen, Kåre & Tormod Øia. 2005. *Ungdom i endring: mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt forl.
- Helle-Valle, Jo. 2000. "Fra modernisering til globalisering." I: *Mellom himmel og jord. Tradisjoner, teorier og tendenser i sosialantropologien* red. av Finn Sivert Nielsen & Olaf H. Smedal, 345–386. Oslo: Fagbokforlaget.
- Henriksen, Carol[ine]. 2005. "Danmark-Norges første sociolingvist." I: *Mot rikare mål å trå. Festskrift til Tove Bull*, red. av Gulbrand Alhaug, Endre Mørck & Aud-Kirsti Pedersen, 5–16. Oslo: Novus forlag.
- Henriksen, Caroline C., red. 1976. *Dansk rigssprog – en beskrivelse fra 1700-tallet*. København: Akademisk Forlag.
- Herbig, Paul A. 1998. *Handbook of cross-cultural marketing*. New York, NY: International Business Press.
- Hernes, Reidunn. 2006. *Talemål i endring?: ein longitudinell studie av talemålsutvikling og språklegrøyndomsoppfatning hjå ungdomar i Os*. [Bergen]: Universitetet i Bergen.
- Hess, Mickey. 2005. "Hip-hop realness and the white performer." *Critical Studies in Media Communication* 22, 5: 372–389.
- Hewitt, Roger. 1986. *White talk black talk: inter-racial friendship and communication amongst adolescents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1992. "Language, youth and the destabilisation of ethnicity." I: *Ethnicity in Youth Culture*, red. av Cecilia Palmgren, Karin Lövgren & Göran Bolin, 27–41. Stockholm: Youth Culture at Stockholm University.

- Hewson, Claire. 2003. *Internet research methods: a practical guide for the social and behavioural sciences*. London: Sage Publications.
- Hinnenkamp, Volker. 2003. "Mixed Language Varieties of Migrant Adolescents and the Discourse of Hybridity." *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 24, 1–2: 12–41.
- Hinskens, Frans, Peter Auer & Paul Kerswill. 2005. "The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations." I: *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages*, red. av Peter Auer, Frans Hinskens & Paul Kerswill, 1–48. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hintikka, Jaakko. 1976. "The intentions of intentionality." I: *Essays on explanation and understanding: studies in the foundations of humanities and social sciences*, red. av Juha Manninen & Raimo Tuomela, 79–110. Dordrecht: D. Reidel.
- Hinton, Leanne, Johanna Nichols & John Ohala. 1994. "Introduction: sound-symbolic processes." I: *Sound Symbolism*, red. av John Ohala, Leanne Hinton & Johanna Nichols, 1–12. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Hoel, Ivar. 1915. "Kristiansundsmålet." *Maal og minne*: 1–63.
- Hoel, Oddmund Løkensgard. 2009. *Måltreising og modernisering i Noreg 1885–1940*. Trondheim: NTNU, Det humanistiske fakultetet.
- Hoffmann, Fernand. 1996. "Linguistic Variation and Varieties in the Grand Duchy of Luxembourg." I: *Luxembourg and Lëtzebuergesch. Language and Communication at the Crossroads of Europe*, red. av Gerald Newton, 143–156. Oxford: Clarendon Press.
- Holen, Øyvind. 2004. *Hiphop-boder: fra Beat Street til bygde-rap*. Oslo: Spartacus.
- Holliday, Adrian. 2007. *Doing and writing qualitative research*. London: Sage.
- Holloway, Lewis & Phil Hubbard. 2001. *People and place: the extraordinary geographies of everyday life*. Harlow: Prentice Hall.
- Hollway, Wendy & Tony Jefferson. 2000. *Doing qualitative research differently: free association, narrative and the interview method*. London: Sage.
- Holm, Søren & Lone Schmidt. 1995. "Analyse baseret på 'Grounded Theory'." I: *Humanistisk forskning indenfor sundhedsvidenskab*, red. av Inga Marie Lunde & Pia Ramhøj, 222–235. København: Akademisk forlag.
- Holmes, Janet. 1997. "Maori and Pakeha English: some New Zealand social dialect data." *Language in Society* 26: 65–101.
- Holter, Harriet. 1996. "Fra kvalitative metoder til kvalitativ samfunnsforskning." I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*, red. av Harriet Holter & Ragnvald Kalleberg, 9–25. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hudson, Richard A. 1996. *Sociolinguistics*. 2. utg. ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hymes, Dell. 1974. *Foundations in sociolinguistics: an ethnographic approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Häussermann, Hartmut. 2004. "Stadt." I: *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*, red. av Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Peter Trudgill, 443–461. Berlin - New York: Walter de Gruyter.
- Høisæther, Sverre. 1999. "Standardtalespråk og dialekt i radioreklame." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo.
- . 2000. "Dialekter i radioreklamen." *Språklig samling* 2.
- Højrup, Thomas. 1983. *Det glemte folk: livsformer og centraldirigering*. Hørsholm: Institut for Europæisk Folkelivsgranskning.
- Høyem, O.J. 1894. *Nes eller Bynes (og Buvik). En bygdebeskrivelse – samt en kvadkerans*. Trondhjem
- Haarstad, Kjell. 1991. "Jamt, Herdal, Svensk – Immigrasjon i Trøndelag 1500–1800." *Arkiv i Norrland* 10: 91–102.
- Hårstad, Stian. 2004. "'Ikke så typisk trøndersk': en sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Oppdal." Upublisert avhandling, NTNU.

- . 2008. "Store tal frå trondheimske tale. Metodologisk drøfting av ei nettbasert dialektgransking." *Målbryting* 9: 127–147.
- . 2009. "Kommer ikke alt godt fra oven? Et forsøk på å se utviklingstrekk i trønderiske talemål i et standardiseringsperspektiv." *Norsk lingvistisk tidsskrift* 27, 1: 133–143.
- IPA. 1999. *Handbook of the International Phonetic Association: a guide to the use of the International Phonetic Alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Irvine, Judith T. 1989. "When talk isn't cheap: Language and political economy." *American Ethnologist* 16: 248–267.
- . 2001. "'Style' as distinctiveness: the culture and ideology of linguistic differentiation." I: *Style and Sociolinguistic Variation*, red. av Penelope Eckert & John R. Rickford, 21–43. Cambridge: Cambridge University Press.
- Irvine, Judith T. & Susan Gal. 2000. "Language ideology and linguistic differentiation." I: *Regimes of Languages: Ideologies, politics, and identities*, red. av Paul V. Kroskrity, 35–84. Santa Fe: School of American Research Press.
- Iversen, Ragnvald. 1918. *Syntaksen i Tromsø bymaal: en kort oversigt*. Kristiania: Bymaals-laget.
- Jahnsen, Vanja. 2001. "Øst og vest for elva: en sosiolingvistisk undersøkelse av talemålet i Oslo." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo.
- Jahr, Ernst Håkon. 1981. "L-fonema i Oslo bymål." I: *Fonologi/Phonology. Studier i norsk språkvitenskap* 1, red. av Ernst Håkon Jahr & Ove Lorentz, 328–344. Oslo: Novus.
- . 1984. *Talemålet i skolen. En studie av drøftinger og bestemmelser om muntlig språkbruk i folkeskolen (fra 1874 til 1925)*. Oslo: Novus forlag.
- . 1988. "Social dialect influence in language change: the halting of a sound change in Oslo Norwegian." I: *Historical Dialectology: Regional and Social*, red. av Jacek Fisiak, 329–335. Berlin: Mouton de Gruyter.
- . 1997. "On the use of dialects in Norway." I: *Language in time and space. Studies in honour of Wolfgang Viereck on the occasion of his 60th birthday*, red. av Heinrich Ramisch & Kenneth Wynne, 363–369. Stuttgart: F. Steiner.
- . 2003. "Norwegian." I: *Germanic Standardizations. Past to Present*, red. av Ana Deumert & Wim Vandebussche, 331–353. Amsterdam: John Benjamins.
- Jahr, Ernst Håkon & Karol Janicki. 1995. "The function of the standard variety: a contrastive study of Norwegian and Polish." *International Journal of the Sociology of Language* 115: 25–45.
- Jahr, Ernst Håkon & Brit Mæhlum. 2009. "Har vi et 'standardtalemål' i Norge?" *Norsk lingvistisk tidsskrift* 27, 1: 3–6.
- Jahr, Ernst Håkon & Olav Skare. 1996. "Oversyn over nordnorske dialektar – kart og målprøver." I: *Nordnorske dialektar*, red. av Ernst Håkon Jahr & Olav Skare, 9–78. Oslo: Novus.
- Jameson, Fredric. 1984. "Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism." *New Left Review* 146: 53–92.
- Jaspers, Jürgen. 2006. "Stylizing Standard Dutch by Moroccan boys in Antwerp." *Linguistics and education* 17: 131–156.
- . 2008. "Problematizing ethnolects: Naming linguistic practices in an Antwerp secondary school." *International Journal of Bilingualism* 12, 1–2: 85–103.
- Jeffs, Tony & Mark K. Smith. 1998. "The problem of 'youth' for youth work." *Journal of Youth and Policy* 62: 45–66.
- Jenkins, Richard. 1992. *Pierre Bourdieu*. London: Routledge.
- . 2004. *Social identity*. London: Routledge.
- Jespersen, Otto. 1922. *Language: its nature, development and origin*. London: Allen & Unwin.
- Johannessen, Janne B. 2008. "Oslospråket i tall." I: *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk*, red. av Janne B. Johannessen & Kristin Hagen, 235–242. Oslo: Novus.

- Johannessen, Stig Helge. 1983. "Om 'skjendisar' og 'chipsreiarar'. Bruken av sje-lyd og kje-lyd i bergensmålet." I: *Talemål i Bergen*, red. av Helge Sandøy, 5–28. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Johansson, Thomas & Fredrik Miegel. 1992. *Do the right thing: lifestyle and identity in contemporary youth culture*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Johnstone, Barbara. 1999. "Uses of Southern-sounding speech by contemporary Texas women." *Journal of Sociolinguistics* 3/4: 505–522.
- . 2004. "Place, globalization, and linguistic variation." I: *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*, red. av Carmen Fought, 65–83. New York: Oxford University Press.
- Jonsson, Rickard. 2007. *Blatte betyder kompis. Om maskulinitet och språk i en högstadieskola*. Stockholm: Ordfront.
- Jordheim, Helge, Anne Birgitte Rønning, Erling Sandmo & Mathilde Skoie. 2008. *Humaniora: en innføring*. Oslo: Universitetsforl.
- Joseph, John E. 1987. *Eloquence and power: the rise of language standards and standard languages*. London: Pinter.
- Joseph, John E. & Talbot J. Taylor. 1990. *Ideologies of language*. London: Routledge.
- Jørgensen, Gunnar. 1993. "'Slaur' og 'geni' – om vedlikehold av sosiale og kulturelle likskapar i Bygdeby." I: *Ungdom i lokalmiljø. Perspektiv frå pedagogikk, sosiologi, antropologi og demografi*, red. av Kåre Heggen, Jon Olav Myklebust & Tormod Øia, 133–147. Oslo: Det Norske Samlaget.
- . 1994. *To ungdomskulturer: om vedlikehold av sosiale og kulturelle ulikheter i Bygdeby*. Sogndal: Vestlandsforskning.
- Jørgensen, Jens Normann. 2003. "Multi-Variety Code-Switching in Conversation 903 of the Køge Project." *Nordlyd* 31, 5: 762–779.
- . 2004. "Languaging and Language." I: *Languaging and Language Practices*, red. av Christine B. Dabelsteen & Jens Normann Jørgensen, 5–22. Copenhagen: University of Copenhagen.
- . 2008a. "Lekter, etnolekter og senmoderne storbyungdom." I: *Vandringer i ordenes landskap. Et festskrift til Lars Anders Kulbrandstad på 60-årsdagen*, red. av Atle Næss & Thomas Egan, 79–91. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- . 2008b. "Youth Language." I: *Jugendsprache – Youth Language*, red. av M.M. Jensen, L. Højrup, L. Kammacher, L.M. Madsen, M. Maegaard, J. Møller, Pia Quist, J.S. Møller & Jens Normann Jørgensen, 5–16. Copenhagen: Copenhagen university.
- Jørgensen, Per Schultz. 1989. "Om kvalitative analyser – og deres gyldighed." *Nordisk Psykologi* 41, 1: 25–41.
- . 1995. "Generalisering – i kvalitativ forskning." I: *Humanistisk forskning indenfor sundhedsvidenskab*, red. av Inga Marie Lunde & Pia Ramhøj, 315–328. København: Akademisk forlag.
- Kallmeyer, Werner. 1987. "Stadtsprache als ein Schwerpunkt soziolinguistischer Forschung in Europa." *Sociolinguistica* 1: 80–99.
- . 1994. "Das Projekt 'Kommunikation in der Stadt'." I: *Kommunikation in der Stadt*, red. av Werner Kallmeyer, 1–38. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Kallmeyer, Werner & Inken Keim. 2003. "Eigenschaften von sozialen Stilen der Kommunikation: Am Beispiel einer türkischen Migrantinnengruppe." I: *"Multisprech": Hybridität, Variation, Identität*, red. av J. Erfurt, 35–56. Osnabrück: Universität Osnabrück
- Karlsen, Unn Doris. 2001. "Some things never change: Youth and occupational preferences." *Acta Sociologica* 44: 243–255.
- Karlsson, Anna-Malin. 1998. "'Genre' instead of 'variety'? Suggestions for a different understanding of young (and middle ages) verbal interaction." I: *Jugendsprache / langue des jeunes / youthlanguage. Linguistische und soziolinguistische Perspektiven*, red. av Jannis Androutsopoulos & Arno Scholz, 259–280. Frankfurt a.M.: Peter Lang.

- Kawamura, Yuniya. 2005. *Fashion-ology: an introduction to fashion studies*. Oxford: Berg.
- Keim, Inken. 2002a. "Bedeutungskonstitution und Sprachvariation. Funktionen des Gastarbeiterdeutsch in Gesprächen jugendlicher Migrantinnen." I: *Be-deuten. Wie Bedeutung im Gespräch entsteht*, red. av A. Deppermann & T. Spranz-Fogasy, 134–157. Tübingen: Staffenburg.
- . 2002b. "Sozial-kulturelle Selbstdefinition und sozialer Stil: Junge Deutsch-Türkinnen im Gespräch." I: *Soziale Welten und kommunikative Stile. Festschrift für Werner Kallmeyer zum 60. Geburtstag*, red. av Inken Keim & Wilfried Schütte, 233–259. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- . 2004. "Linguistic variation and communicative practices in migrant children and youth groups." I: *Bilingual Papers*, red. av Jens Normann Jørgensen, 78–94. Copenhagen: Copenhagen university.
- Keim, Inken & Jannis Androutsopoulos. 2000. "'Ley Lan, isch geb dir konkret handy' – Deutsch-türkische Mischsprache und Deutsch mit ausländischem Akzent: Wie Sprechweisen der Strasse durch mediale Verarbeitung populär werden." *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 26.01.2000.
- Kellner, Douglas. 1992. "Popular culture and the construction of postmodern identity." I: *Modernity and Identity*, red. av Scott Lash & Jonathan Friedmann, 141–176. Oxford: Blackwell.
- Kerswill, Paul. 1985. *A Sociolinguistic Study of Rural Immigrants in Bergen, Norway*. Cambridge: University of Cambridge.
- . 1994. *Dialects converging: rural speech in urban Norway*. Oxford: Clarendon Press.
- . 2004. "Social Dialectology." I: *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*, red. av Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Peter Trudgill, 22–33. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Kerswill, Paul & Ann Williams. 2002. "'Salience' as an explanatory factor in language change: evidence from dialect levelling in urban England." I: *Language Change: The Interplay of Internal, External and Extra-Linguistic Factors*, red. av Mari C. Jones & Edith Esch, 81–110. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Keyes, Cheryl L. [2002] 2008. "The roots and stylistic foundations of the rap music tradition." I: *The Hip Hop Reader*, red. av Tim Strode & Tim Wood, 3–16. New York: Pearson.
- Killingbergtrø, Laurits. 1981. "Leksvikdialekten." I: *Leksvik Bygdabok. Kulturbind I*, red. av Asbjørn Steen, 20–57. [Leksvik]: Leksvik bygdaboknemnd.
- Kim, Jaegwon. 1976. "Intention and practical inference." I: *Essays on Explanation and Understanding*, red. av Juha Manninen & Raimo Tuomela, 246–269. Dordrecht: D. Reidel.
- King, Charles W. 1973. "A rebuttal to the 'Trickle Down' theory." I: *Fashion Marketing*, red. av Gordon Wills & David Midgley, 215–227. London: Allen & Unwin.
- Kirkhusmo, Anders. 1972. "Trondheim fra ca. 1800 til i dag." I: *Trondheim i 1000 år. Historisk guide*, red. av Anders Kirkhusmo, 157–168. Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag AS.
- . 1997. *Vekst gjennom krise og krig. 1920–1964*. Vol. 5, Trondheims historie 997-1997. Oslo: Universitetsforlaget.
- Klapp, Orrin E. 1969. *Collective Search for Identity*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Klein, Gabriele & Malte Friedrich. 2003. *Is this real?: die Kultur des HipHop*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Kleining, Gerhard & Harald Witt. 2000. "The Qualitative Heuristic Approach: A Methodology for Discovery in Psychology and the Social Sciences. Rediscovering the Method of Introspection as an Example." *Forum: Qualitative Social Research* 1, 1: Artikel 13.
- . 2001. "Discovery as basic methodology of qualitative and quantitative research." *Forum: Qualitative Social Research* 2, 1: Art. 16.
- Kloss, Heinz. 1978. *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. Düsseldorf: Schwann.
- Klyve, Arne. 2009. *Sinte unge menn – i kunnskapssamfunnet*. Nesttun: Folio forl.

- Knapp, Frank & Martin Heidingsfelder. 2001. "Drop-Out-Analyse: Wirkungen des Untersuchungsdesigns." I: *Dimensions of Internet Science* red. av Ulf-Dietrich Reips & Michael Bosnjak, 221–230. Langerich: Pabst.
- Knoop, Ulrich, Wolfgang Putschke & Herbert E. Wiegand. 1982. "Die Marburger Schule: Entstehung und frühe Entwicklung der Dialektgeographie." I: *Dialektologie. Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung, vol 1*, red. av Werner Besch & al., 38–91. Berlin: de Gruyter.
- Knorr-Cetina, Karin D. 1981. "Introduction: The micro-sociological challenge of macro-sociology: towards a reconstruction of social theory and methodology." I: *Advances in social theory and methodology. Toward an integration of micro- and macro-sociologies*, red. av Karin D. Knorr-Cetina & A.V. Cicourel, 1–47. Boston: Routledge & Kegan Paul.
- . 1988. "The micro-social order. Towards a reconception." I: *Actions and structure: research methods and social theory*, red. av Nigel G. Fielding, 21–53. London: Sage.
- Knudsen, Jan Sverre. 2008. "Glatte gater: Musikkproduksjon i et urbant ungdomsmiljø." I: *Hip-hop i Skandinavianen*, red. av Mads Krogh & Birgitte Pedersen, S., 49–74. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Knudsen, Knud. [1856] 2002. *Haandbog i danske-norske Sproglære*. Oslo: Samlaget.
- Knudsen, Trygve. 1926. "Opfatningen av bymålene gjennom det 19. århundre. Spredte trekk." *Maal og minne*: 129–149.
- Kohli, Martin. 1981. "Biography: Account, Text, Method." I: *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*, red. av Daniel Bertaux, 61–75. Beverly Hills-London: SAGE Publications.
- Koht, Halvdan. 1912. "Maalspursmaale no." *Syn og segr*: 169–177.
- Kolsrud, Sigurd. 1922. *Maal og maalgrensing*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- . 1951. *Nynorsken i sine målføre*. Oslo: Dybwad.
- Kotsinas, Ulla-Britt. 1985. "Innvandrarvenska och språkförändringar." I: *Svenskans beskrivning*, red. av Sture Allén, 276–290. Göteborg: Göteborgs universitet.
- . 1988. "Immigrant children's Swedish – a new variety?" *Journal of multilingual and multicultural development* 9: 129–140.
- . 1992. "Immigrant adolescents' Swedish in multicultural areas." I: *Ethnicity in Youth Culture*, red. av Cecilia Palmgren, Karin Lövgren & Göran Bolin, 43–62. Stockholm: Youth Culture at Stockholm University.
- Kramer, Julian. 1984. "Norsk identitet - et produkt av underutvikling og stammetilhørighet." I: *Den norske væremåten*, red. av Arne Martin Klausen, 88–97. Oslo: Cappelen.
- Kränge, Olve & Tormod Øia. 2005. *Den nye moderniteten: ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Kraus, Wolfgang & Florian Straus. 1990. "Das Konzept der Patchwork-Identität. Überlegungen zu einem forschungsmethodischen Baukasten." *SFB-Mitteilungen* 2: 5–20.
- Kristiansen, Elsa. 1996a. "En kvantitativ språkholdningsundersøkelse i Drammen." *Norskkrift* 90: 8–29.
- Kristiansen, Tore. 1995. "Anmeldelse av Kotsinas: *Ungdomsspråk*." *Nydanske studier og Almen kommunikationsteori* 20: 91–102.
- . 1996b. "Det gode sprogsamfund: Det norske eksempel." *Nydanske studier & almen kommunikationsteori* 21: 9–22.
- . 2003. "Refleksjoner omkring sprogvidenskabens rolle og muligheder i sprognormeringsproblemet med Danmark som eksempel." I: *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, red. av Helge Omdal & Rune Røstad, 155–164. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- . 2009. "Har Norge et standardtalemål? – set i dansk sociolingvistisk perspektiv." *Norsk lingvistisk tidsskrift* 27, 1: 79–94.

- Kristiansen, Tore, Peter Garrett & Nikolas Coupland. 2005. "Introducing subjectivities in language variation and change." *Acta Linguistica Hafniensia* 37: 9–35.
- Kristiansen, Tore & Jens Normann Jørgensen. 2005. "Subjective factors in dialect convergence and divergence." I: *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*, red. av Peter Auer, Frans Hinskens & Paul Kerswill, 287–302. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kristoffersen, Gjert & Hanne Gram Simonsen. 2008. "Oslo! En undersøkelse av uttalen av *s*-sekvenser i NoTa-korpuset." I: *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk*, red. av Janne B. Johannesssen & Kristin Hagen, 96–108. Oslo: Novus forlag.
- Kruuse, Emil. 2001. *Kvalitative forskningsmetoder: i psykologi og beslægtede fag*. København: Dansk psykologisk forlag.
- Kubrin, Charis E. 2005. "Gangstas, Thugs, and Hustlas: Identity and the Code of the Street in Rap Music." *Social Problems* 52, 3: 360–378.
- Kulbrandstad, Lars A. 2005. "Holdninger til norsk med utenlandsk aksent. En forskningsoversikt." I: *MONS 10. Utvalde artiklar frå det tiande Møtet om norske språk i Kristiansand 2003*, red. av Svein Lie, Gunnlaug Nedrelid & Helge Omdal, 195–205. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- . 2006. "Holdninger til 'utenlandsk' aksent." I: *Den nye norske? Nokre peilepunkt under globaliseringa*, red. av Helge Sandøy & Kari Tenfjord, 278–294. Oslo: Novus forlag.
- . 2007. "Dialekt og aksentpreget norsk – en språkholdningsstudie." I: *Å sjå samfunnet gjennom språket*, red. av Gunnstein Akselberg & Myking Johan, 115–123. Oslo: Novus forlag.
- Kvale, Steinar. 1994. "Ten standard objections to qualitative research interviews." *Journal of Phenomenological Psychology* 25, 2: 147–173.
- . 1996. *Interviews: an introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- . 2001. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- König, René. 1973. *The Restless Image. A Sociology of Fashion*. London: Allen & Unwin.
- König, Werner. 2004. "'Stimmen tut's nicht, aber es ist was Besonderes!' Die Motivation/Intention von Informanten als Faktor für 'hyperkorrekte' Antworten bei Sprachgeographischen Erhebungen." I: *Die bairische Sprache. Studien zu ihrer Geographie, Grammatik, Lexik und Pragmatik. Festschrift für L. Zehetner.*, red. av Albrecht Greule, Rupert Hochholzer & Alfred Wildfeuer, 189–193. Regensburg: Vulpes.
- Labov, William. 1963. "The social motivation of a sound change." *Word* 19: 273–309.
- . 1966. *The social stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- . 1969. "Contraction, deletion and inherent variability of the English copula." *Language* 45: 715–762.
- . 1971. "The notion of 'system' in creole studies." I: *Pidginization and Creolization of Languages*, red. av Dell Hymes, 447–472. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1972a. *Language in the inner city: studies in the black English vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- . 1972b. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- . 1984. "Field methods of the project on linguistic change and variation." I: *Language in Use*, red. av John Baugh & Joel Scherzer, 28–53. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- . 1994. *Principles of linguistic change. Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- Lalander, Philip & Thomas Johansson. 2002. *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lampard, Eric E. 1954. "The history of cities in the economically advanced areas." *Economic Development and Cultural Change* 3, 3: 278–294.
- Lang, Kurt & Gladys E. Lang. 1961. *Collective Dynamics*. New York: Crowell Company.
- Larsen, Amund B. 1886. "Oversigt over de trondhjemste dialekters slægtskabsforhold." *Det kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1885*: 37–117.

- . 1907. *Kristiania bymål: Vulgarsproget med henblik på den utvungne dagligtale*. Kristiania: Cammermeyer.
- . 1908. "Nogle bemærkninger om "u-omlyden ved bevaret u" i østnorske dialekter." *Norvegia* II: 251–256.
- Larsen, Amund B. & Gerhard Stoltz. 1912. *Bergens bymål*. Kristiania: Aschehoug.
- Larsen, Tord. 1984. "Bønder i byen – på jakt etter den norske konfigurasjonen." I: *Den norske væremåten*, red. av Arne Martin Klausen, 15–44. Oslo: Cappelen.
- Lash, Scott & Jonathan Friedman. 1992. *Modernity and identity*. Oxford: Blackwell.
- Lash, Scott & John Urry. 1987. *The end of organized capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Lass, Roger. 1980. *On explaining language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lauglo, Erling. 1957. *Leinstrand: Et lite stykke Norge*. Vol. I, Leinstrand bygdebok. [Trondheim]: Leinstrand kommune.
- Lave, J. & E. Wenger. 1991. *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Le Page, R. B. & Andrée Tabouret-Keller. 1985. *Acts of identity: creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Le Page, Robert B. 1978. "Projection, focussing, diffusion, or, steps toward a sociolinguistic theory of language [...]." *York Papers in Linguistics* 9: 9–31.
- Leeuwen-Turnovcová, Jiřina van, S. Rudolf & Uta Röhrborn, red. 2008. *Standardisierung und Destandardisierung: (De)Standardisierungsphänomene im Russischen und Tschechischen*. München: Otto Sagner.
- Lesko, Nancy. 1996. "Past, Present, and Future Conceptions of Adolescence." *Educational Theory* 46: 453–472.
- Lévi-Strauss, Claude. 1974. *The Savage Mind*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Levinsen, Klaus. 2006. "Individualisering og ungdom – en discussion af Ulrich Becks individualiseringsbegrep." *Tidsskrift for ungdomsforskning* 6, 2: 41–58.
- Ley, David & Marwyn S. Samuels. 1978. *Humanistic geography: prospects and problems*. London
- Lien, Inger-Lise. 2001. "The concept of honor, conflict and violent behavior among youths in Oslo." I: *The Eurogang Paradox*, red. av M.W. Klein, 165–174. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- . 2002. "Ære, vold og kulturell endring i Oslo indre by." *Nytt norske tidsskrift* 1: 27–41.
- Lincoln, Yvonna S. & Egon G. Guba. 1985. *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, Calif.: Sage.
- Lindstad, Merete & Øivind Fjeldstad. 2005. *Av utenlandsk opprinnelse: nye nordmenn i avisspaltene*. Kristiansand: IJ-forl.
- Linell, Per. 1998. *Approaching dialogue: talk, interaction and contexts in dialogical perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Linn, Andrew Robert & Nicola McLelland, red. 2002. *Standardization: studies from the Germanic languages*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lipovetsky, Gilles. 1994. *The empire of fashion: dressing modern democracy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Lockertsen, Roger. 2007. *Namnet på byen Trondheim: ein språkhistorisk og faghistorisk analyse*. Oslo: Novus.
- Loentz, Elizabeth. 2006. "Yiddish, Kanak Sprak, Klezmer, and HipHop: Ethnolect, Minority Culture, Multiculturalism, and Stereotype in Germany." *Sbofar. An interdisciplinary journal of Jewish studies* 25, 1: 33–62.
- Long, Daniel & Dennis R. Preston, red. 2002. *Handbook of perceptual dialectology, vol. 2*. Amsterdam: John Benjamins.
- Luebs, Margaret A. 1996. *Frozen Speech: The rhetoric of transcription*. Ann Arbor: University of Michigan.

- Lund, Jørn. 1993. "Omformning, utvikling – avvikling? Det danske sprogsamfund i sociolingvistisk fugleperspektiv." I: *Standardspråk og dialekt. Seminarer i Oslo 1991 og 1992*, 29–40. [Bergen – Oslo]: Bergen riksmålsforening og Det norske akademi for sprog og litteratur.
- Lundemo, Trygve. 2009. "En utmerket by å bo i." *Adresseavisen*, 14.11.
- Lyotard, Jean-François. 1984. *The postmodern condition: a report on knowledge*. Manchester: Manchester University Press.
- Lysklætt, Gerd. 1992. "Dialektundersøking: endringer i ordtilfanget i Bjugn." Upublisert avhandling, Universitetet i Trondheim.
- MacKay, Hugh. 1997. *Generations: Baby Boomers, their Parents & their Children*. Sydney: MacMillan.
- Madsen, Lian Malai. 2008. "Senmoderne urbane ungdomssproglige stiltræk og identitetskonstruktion hos tre Taekwondo-kæmpere i København." *Nordand. Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning* 3, 1: 7–30.
- Maegaard, Marie. 2007. *Udtalevariation og -forandring i københavnsk - en etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole*, Nordisk Forskningsinstitut, Afdeling for Dialektforskning. København: Københavns Universitet.
- Maffesoli, Michel. 1996. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*. London: Sage.
- Mahar, Cheleen, Richard Harker & Chris Wilkes. 1990. "The basic theoretical position." I: *An Introduction to the Work of Pierre Bourdieu. The Practice of Theory*, red. av Richard Harker, Cheleen Mahar & Chris Wilkes, 1–25. London: Macmillan.
- Malinowski, Bronislaw. 1923. "The problem of meaning in primitive languages." I: *The Meaning of Meaning*, red. av C.K. Ogden & I.A. Richards, 296–336. London: Routledge & Keagan Paul.
- . [1922] 1961. *Argonauts of the Western Pacific* New York: Dutton.
- Manninen, Juha & Raimo Tuomela. 1976. *Essays on explanation and understanding: studies in the foundations of humanities and social sciences*. Dordrecht: D. Reidel Pub. Co.
- Marcus, Aage. 1965. *Den blå dragen. Livskunst og billedkunst i det gamle Kina*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Martinussen, Bente. 1996. "Mot én dialekt i Finnmark?" I: *Nordnorske dialektar*, red. av Ernst Håkon Jahr & Olav Skare, 238–248. Oslo: Novus.
- Mason, Jennifer. 1996. *Qualitative researching*. London: Sage.
- Mattheier, Klaus J. 1980. *Pragmatik und Soziologie der Dialekte: Einführung in die kommunikative Dialektologie des Deutschen*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- . 1996. "Varietätenkonvergenz. Überlegungen zu einem Baustein einer Theorie der Sprachvariation." *Sociolinguistica* 10: 31–52.
- . 1997. "Norm und Variation. Einige Vorbemerkungen zum Thema." I: *Norm und Variation*, red. av Klaus J. Mattheier, 7–10. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Mattheier, Klaus J. & Edgar Radtke, red. 1997. *Standardisierung und Destandardisierung europäischer Nationalsprachen*. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- McCrae, Robert R., Paul T. jr. Costa, Fritz Ostendorf, Alois Angleitner, Martina Hrebícková, Maria D. Avia, Jesús Sanz & Maria L. Sánchez-Bernados. 2000. "Nature over nurture: Temperament, personality, and life span development." *Journal of Personality and Social Psychology* 78, 1: 173–186.
- McLelland, Nicola & Andrew Robert Linn. 2002. "Introduction." I: *Standardization. Studies from the Germanic Languages*, red. av Andrew Robert Linn & Nicola McLelland, vii–xii. Amsterdam: John Benjamins.
- McMahon, April. 1994. *Understanding language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mead, George Herbert. 1934. *Mind, self, and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Melby, Guri. 2007. "Dialekt og parykk: en sosiolingvistisk studie av dialektbruk i Team Antonsen." Upublisert avhandling, NTNU.

- Meyerhoff, Miriam. 1996. "Dealing with gender identity as a sociolinguistic variable." I: *Rethinking Language and Gender Research. Theory and Practice*, red. av Victoria L. Bergwall, Janet M. Bing & Alice F. Freed, 202–228. London: Longman.
- Milroy, James. 1992a. *Linguistic variation and change: on the historical sociolinguistics of English*. Oxford: Blackwell.
- . 1992b. "Social network and prestige arguments in sociolinguistics." I: *Sociolinguistics Today. International Perspectives*, red. av Kingsley Bolton & Helen Kwok, 146–162. London: Routledge.
- . 1992c. "The theoretical status of sociolinguistics." I: *Sociolinguistics today. International perspectives*, red. av K. Bolton & H. Kwok, 356–360. London: Routledge
- . 1997. "Internal vs external motivations for linguistic change." *Multilingua* 16: 311–323.
- . 2001. "Language ideologies and the consequences of standardization." *Journal of Sociolinguistics* 5, 4: 530–555.
- . 2007a. "The ideology of the standard language." I: *The Routledge Companion to Sociolinguistics*, red. av Carmen Llamas, Louise Mullany & Peter Stockwell, 133–139. London: Routledge.
- Milroy, James & Lesley Milroy. 1985a. *Authority in language: investigating language prescription and standardisation*. London: Routledge & Kegan Paul.
- . 1985b. "Linguistic change, social network and speaker innovation." *Journal of Linguistics* 21: 339–384.
- Milroy, Lesley. 1980. *Language and social networks*. Oxford: Blackwell.
- . 1987. *Observing and analysing natural language: a critical account of sociolinguistic method*. Oxford: Basil Blackwell.
- . 2004. "Language ideologies and linguistic change." I: *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*, red. av Carmen Fought, 161–177. New York: Oxford University Press.
- . 2007b. "Off the shelf or under the counter? On the social dynamics of sound changes." I: *Studies in the History of the English Language III. Managing Chaos: Strategies for Identifying Change in English*, red. av Christopher M. Cain & Geoffrey Russom, 149–171. Berlin: de Gruyter.
- Mjaavatn, Per Egil & Knut Fintoft. 1978. "Males' and females' speech in the Trondheim dialect. Aspects of a sociolinguistic investigation." I: *Papers from the Fourth Scandinavian Conference of Linguistics. Hindsgavl, January 6–8 1978*, red. av Kirsten Gregersen, 17–22. Odense: Odense University Press.
- Monsen, Chr. [1856] 1970. *Thronhjems Mysterier*. Trondheim: Det nordenfjelske forl.
- Morgan, Marcyliena. 1998. "More than a mood or an attitude: Discourse and verbal genres in African-American culture." I: *African-American English: Structure, history and use*, red. av S.S. Mufwene, John R. Rickford, Guy Bailey & John Baugh, 251–281. New York: Routledge.
- Moshuus, Geir H. 2004. "Samtale med Aki. Det jeg lærte av å lære om gangsta-rap." I: *Andre bilder av "de andre"*. *Transnasjonale liv i Norge* red. av Øivind Fuglerud, 209–233. Oslo: Pax forlag.
- Mosseby, Håkon. 2008. "Trondheim – en klamp om foten?" *Byens næringsliv*, 8.4.
- Mugerauer, Robert. 1985. "Language and environment." I: *Dwelling, Place and Environment: Towards a Phenomenology of Person and World*, red. av David Seamon & Robert Mugerauer, 51–70. Dordrecht: Martinus Nijhoff.
- Mughazy, Mustafa A. 2003. "Discourse particles revisited. The case of *wallabi* in Egyptian Arabic." I: *Perspectives on Arabic Linguistics XV*, red. av Dilworth B. Parkinson & Samira Farwanah, 3–17. Amsterdam: John Benjamin.
- Myers-Scotton, Carol. 1980. "Explaining linguistic choices as identity negotiations." I: *Language. Social psychological perspectives*, red. av Howard Giles, William P. Robinson & Philip Smith, 359–366. Oxford: Pergamon.

- Myhre, Jan Eivind. 2006. "'Hovedstaden, som snart, praktisk talt, vil være Norge'." I: *Norsk byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år*, red. av Knut Helle, Finn-Einar Eliassen, Jan Eivind Myhre & Ola Svein Stugu, 336–357. Oslo: Pax forlag.
- Mykland, Knut. 1955. *Fra Søgaden til Strandgaten 1807–1880*. Trondheim: Trondheim kommune.
- Mæhlum, Brit. 1986. *Språklige variasjonsmønstre hos innflyttere i Oslo*. Oslo: Novus.
- . 1991. "Er det språket til individet eller språket til kollektivet som er lingvistikkenes forskningsobjekt? Et historisk oversyn." *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 2: 156–174.
- . 1992. *Dialektal sosialisering: en studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus forlag.
- . 1995. "Standard austnorsk – ein vital påverkarinstans. Ei prinsipiell drøfting med utgangspunkt i språksamfunnet Longyearbyen på Svalbard." I: *Kan tale speglast? Kompendium frå ein tverrfagleg konferanse om språket i etermedia, språkbaldningar og språkleg påverknad, arrangert av Kringkastingsringen, Oslo 20.–21. april 1995*, red. av Randi Alsnes, 48–60. Oslo: Kringkastingsringen.
- . 1996. "Norsk og nordisk sosiolingvistik. En historisk oversikt." I: *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden.*, red. av Carol[in]e Henriksen, Even Hovdhaugen, Fred Karlsson & Bengt Sigurd, 175–224. Oslo: Novus forlag.
- . 1997. "En apologi for den metodologiske individualismen." *Nordica Bergensia* 13: 9–28.
- . 1998. "Talemålsendring – en presentasjon av prosjektet TEIN, Talemålsendring i Norge." *Riss – Magasin for studenter og ansatte ved INL, NTNU* 1: 61–64.
- . 1999a. *Mellom Skylla og Kharybdis: Forklaringsbegrepet i historisk språkvitenskap : Essay*. Oslo: Novus forl.
- . 1999b. "Sted og språk – en skisse." I: *Stedet som kulturell konstruksjon*, red. av Brit Mæhlum, Dagfinn Slettan & Ola Svein Stugu, 15–20. Trondheim: Historisk institutt, NTNU.
- . 2002. "Hvor går vi – og hvorfor? Et forsøk på å trekke noen store linjer i utviklingen av norske talemål." *Målbryting* 6: 67–93.
- . 2007a. *Konfrontasjoner. Når språk møtes*. Oslo: Novus.
- . 2007b. "Språk i det sosiale rom. Noen teoretiske betraktninger." *Motskrift*: 71–82.
- . 2009. "Standardtalemål? Naturligvis! En argumentasjon for eksistensen av et norsk standardtalemål." *Norsk lingvistisk tidsskrift* 27, 1: 7–26.
- Möller, Robert. 2003. "Das rheinische tschö." *Rheinische Vierteljahrsblätter* 67: 333–339.
- Mørch, Sven. 1989. "Forskning i kvalitet eller kvalitativ forskning?" *Nordisk Psykologi* 41, 3: 204–221.
- Mørch, Sven & Helle Andersen. 2006. "Individualization and the changing youth life." I: *A New Youth? Young People, Generations and Family Life*, red. av Carmen Leccardi & Elisabetta Ruspini, 63–84. Aldershot: Ashgate.
- N.N. 1813. "Description of Drontheim in Norway." *Dodsley's annual register* 55: 512–518.
- Natorp, Paul. [1920] 1974. *Sozialpädagogik*. Paderborn: Schöningh.
- Nesse, Agnete. 1994. *Kollektiv og individuell variasjon i bergensdialekten*. Bergen: Målføresamlinga, Universitetet i Bergen.
- . 2006. "Radioprogram: en ny mulighet for talemålsforskningen." *Målbryting* 8: 29–46.
- . 2008. *Bydialekt, Riksmål og Identitet – sett fra Bodø*. Oslo: Novus forlag.
- Neteland, Randi. 2009. "'vann og kan og mann': En sosiolingvistisk studie av nn-variabelen og andre språktrekk blant ungdommer i Narvik." Upublisert avhandling, Universitetet i Bergen.
- Neuland, Eva. 2003. "Doing youth. Zur medialen Konstruktion von Jugend und Jugendsprache." I: *Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur. Interdisziplinäre Beiträge zu sprachkulturellen Ausdrucksformen Jugendlicher*, red. av Eva Neuland, 261–273. Frankfurt a.M.: Peter Lang.

- Newton, Gerald. 1996. *Luxembourg and Letzebuergesch: Language and Communication at the Crossroads of Europe*. Oxford: Clarendon Press.
- . 2002. "The standardization of Luxembourgish." I: *Standardization. Studies from the Germanic Languages*, red. av Andrew Robert Linn & Nicola McLelland, 179–190. Amsterdam: John Benjamins.
- Niedzielski, Nancy A. & Dennis R. Preston. 2000. *Folk linguistics*. Berlin: de Gruyter.
- Niessen, Sandra & Anne Brydon. 1998. "Introduction: Adorning the body." I: *Consuming Fashion: Adorning the Transnational Body*, red. av Sandra Niessen & Anne Brydon, ix–xvii. Oxford: Berg.
- Nilsen, Randi Alice. 1992. *Intonasjon i interaksjon: sentrale spørsmål i norsk intonologi*. Trondheim: Universitetet i Trondheim.
- Nordberg, Bengt. 1994. *The Sociolinguistics of urbanization: the case of the Nordic countries*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Nordenstam, Kerstin & Ingrid Wallin. 2002. *Osynliga flickor – synliga pojkar. Om ungdomar med svenska som andraspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Norsk rettskriving blå ordbok*. 1998. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Nortier, Jacomine. 2008. "Ethnolects? The emergence of new varieties among adolescents." *International Journal of Bilingualism* 12, 1–2: 1–5.
- Nortier, Jacomine & Margreet Dorleijn. 2008. "A Moroccan accent in Dutch: A sociocultural style restricted to the Moroccan community?" *International Journal of Bilingualism* 12, 1–2: 125–142.
- NRK-Forskningen. 2009. "Holdningsundersøkelse om språk, uke 21/09." Oslo: TNS Gallup.
- Nuolijärvi, Pirkko. 2001. "Begreppet stadsmål och den urbana dialektologin." I: *Våra språk i tid och rum*, red. av Marianne Blomquist, 123–133. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Næss, Elisabeth. 2000. *Raske penger og rykter om bråk. Norske gutter forteller*. Oslo: KRÅD.
- Ochs, Elinor & Bambi B. Schieffelin. 1979. *Developmental pragmatics*. New York: Academic Press.
- Ochs, Elinor. 1992. "Indexing gender." I: *Rethinking context: Languages as an Interactive Phenomenon*, red. av Alessandro Duranti & Charles Goodwin, 335–358. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ohala, John J., Leanne Hinton & Johanna Nichols, red. 1994. *Sound symbolism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Omdal, Helge. 1994. *Med språket på flyttefot: språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand*. Vol. 35, Institutionen för nordiska språk. Uppsala: Uppsala universitet.
- . 1995. "Attitudes toward spoken and written Norwegian." *International Journal of the Sociology of Language* 115: 85–106.
- Omdal, Helge & Lars S. Vikør. 2002. *Språknormer i Norge: normeringsproblematikk i bokmål og nynorsk*. Oslo: Cappelen.
- Opsahl, Toril. 2009a. "Egentlig alle kan bidra!" - en samling sosiolingvistiske studier av strukturelle trekk ved norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo. Oslo: Universitetet i Oslo.
- . 2009b. "Wolla I swear this is typical for the conversational style of adolescents in multiethnic areas in Oslo." *Nordic Journal of Linguistics* 32, 2: 221–244.
- Opsahl, Toril & Unn Røyneland. 2009. "Osloundom – født på solsiden eller i skyggen av standardtalemålet?" *Norsk lingvistisk tidsskrift* 27, 1: 95–120.
- Opsahl, Toril, Unn Røyneland & Bente Ailin Svendsen. 2008. "'Syns du jallanorsk er lættis, eller?' – om taggen [lang=X] i NoTa-Oslo-korpuset." I: *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk*, red. av Janne B. Johannessen & Kristin Hagen, 29–41. Oslo: Novus.
- Ostad, Gunvor. 1984. "Generasjonsskilnader i Beistadmålet." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo.
- Papazian, Eric. 1994a. "Er det normativt å beskrive et normalmål? Om grensa mellom språkvitenskap og språkpolitikk." *Norsk skrift* 84: 1–35.
- . 1994b. "Om sje-lyden i norsk, og ombytinga av den med kje-lyden." *Norsk skrift* 83: 1–105.

- . 2003. "Et offisielt standardtalemål i Norge? Språkrådet og standardtalemålet." I: *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, red. av Helge Omdal & Rune Røsstad, 247–257. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- . [1987] 2009. "Bymåla og utviklingstendensene i norsk talemål i dag." I: *Femti år for folkemålet. Utvalgte artikler fra bladet Språklig samling*, red. av Pål Styrk Hansen, Vanja R. Jahnsen, Eric Papazian & Arne Torp, 92–111. Oslo: Landslaget for språklig samling.
- Parakrama, Arjuna. 1995. *De-Hegemonizing Language Standards*. London: Palgrave Macmillan.
- Paulgaard, Gry. 2006. "Identitetskonstruksjoner – hvor langt rekker de?" *Tidsskrift for ungdomsforskning* 6, 1: 67–88.
- Payne, Geoff & Malcolm Williams. 2005. "Generalizations in qualitative research." *Sociology* 39, 2: 295–314.
- Pe-Pua, Rogelia. 1999. "Youth and ethnicity – Images and constructions." I: *Australian Youth Subcultures. On the margins and in the mainstream*, red. av Rob White, 120–126. Hobart: Australian Clearinghouse for youth studies.
- Pedersen, Inge Lise. 1994. "Linguistic variation and composite life modes." I: *The Sociolinguistics of Urbanization. The Case of the Nordic Countries*, red. av Bengt Nordberg, 87–115. Berlin-New York: de Gruyter.
- . 1999. "Hvornår er en kode ikke længere den samme kode." *Målbryting* 2: 18–40.
- . 2000. "Ungdomssprog – dialekt eller register? En oversigt over nyere, især nordisk ungdomssprogsforskning." *Nordbyd* 28: 44–59.
- . 2001. "Talesprog som identitetsskaber og identitetsudtryk." *Nordlit* 10: 41–55.
- . 2002. "Sociolingvisternes dialekter." I: *Dialekter – sidste udkald? Modersmåls-selskabets årbog*, 81–93. [København]: C.A. Reitzels forlag.
- . 2005. "Processes of standardisation in Scandinavia." I: *Dialect Change. convergence and divergence in European languages*, red. av Frans Hinskens, Peter Auer & Paul Kerswill, 171–195. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2009. "Standardtalesprogets tilblivelse og rolle i Danmark." *Norske lingvistiske tidsskrift* 27, 1: 159–177.
- Pedersen, Willy. 1996. "Marginalitet – arbeiderklassens sårbare sønner." I: *Ung på 90-tallet*, red. av Tormod Øia, 75–88. Oslo: UNGforsk/Cappelen Akademisk Forlag.
- Peirce, Charles S. 1960. *Pragmatism and pragmaticism ; Scientific metaphysics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pennycook, Alastair. 2004. "Performativity and Language Studies." *Critical Inquiry in Language Studies* 1, 1: 1–19.
- Pervin, Lawrence A. 2002. *Current controversies and issues in personality*. New York: J. Wiley.
- Plummer, Ken. 1995. "Life story research." I: *Rethinking Methods in Psychology*, red. av Jonathan A. Smith, Rom Harré & Luk van Langenhove, 50–62. London: Sage.
- Pratt, Mary Louise. 1987. "Linguistic utopias." I: *The Linguistics of Writing*, red. av N. Fabb, D. Attridge, A. Durant & C. MacCabe, 48–66. Manchester: Manchester University Press.
- Preston, Dennis R., red. 1999. *Handbook of perceptual dialectology, vol. 1*. Amsterdam: John Benjamins.
- . 2004. "Folk metalanguage." I: *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*, red. av Adam Jaworski, Nikolas Coupland & Dariusz Galasinski, 75–101. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Pujolar, Joan. 2001. *Gender, heteroglossia and power: a sociolinguistic study of youth culture*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Pötschke, Manuela & Julia Simonson. 2001. "Online-Erhebungen in der empirischen Sozialforschung: Erfahrungen mit einer Umfrage unter Sozial-, Markt- und Meinungsforschern." *ZA-Information* 49: 6–28.
- Quist, Pia. 2000. "Ny københavnsk 'multietnolekt'. Om sprogbrug blant unge i sprogligt og kulturelt heterogene miljøer." *Danske talesprog* 1: 144–211.

- . 2005. *Stilistiske Praksisser i Storbyens Heterogene Skole. En etnografisk og sociolinguistisk undersøgelse af sproglig variation*, Nordisk Forskningsinstitut, afd. for dialektforskning. København: Københavns Universitet.
- . 2006. "Sproglig variation i storbyen – tre senmoderne utfordringer." *Studier i Nordisk 2004–2005. Årsskrift for Selskab for Nordisk Filologi*: 158–170.
- . 2008. "Sociolinguistic approaches to multiethnolect: Language variety and stylistic practice." *International Journal of Bilingualism* 12, 1–2: 43–61.
- . 2009. "Sociolinguistik i bevægelse." I: *Dialektforskning i 100 år*, red. av Asgerd Gudiksen, Henrik Høvmark, Pia Quist, Jann Scheuer & Iben S. Sletten. København: Afdeling for Dialektforskning, Københavns Universitet.
- Radtke, Edgar. 2000. "The migration factor and the convergence and divergence of Southern Italian dialects." I: *Dialect and Migration in a Changing Europe*, red. av Klaus J. Mattheier, 15–24. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Rampton, Ben. 1991. "Interracial Panjabi in a British adolescent peer-group." *Language in Society* 20, 3: 391–422.
- . 1995. *Crossing: language and ethnicity among adolescents*. London: Longman.
- . 1998. "Language crossing and the redefinition of reality." I: *Code-Switching in Conversation: language, interaction and identity*, red. av Peter Auer, 290–320. London – New York: Routledge.
- . 1999. "Styling the other." *Journal of Sociolinguistics* 3, 4: 421–427.
- . 2006. *Language in late modernity: interaction in an urban school*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rattanasri, Ali & Ann Phoenix. 1997. "Rethinking youth identities: modernist and postmodernist frameworks." I: *Youth, Citizenship and Social Change in a European Context*, red. av John Bynner, Lynne Chisholm & Andy Furlong, 121–150. Aldershot: Ashgate.
- Refseth, Harald. 1980. "En beskrivelse av Singsåsdialekten." Upublisert avhandling, Universitetet i Trondheim.
- Refsnes, Ingeborg L. 2007. "Saupstads gode gangstere." *Adresseavisen*, 27.1. 2007. 22–25.
- Reinhammar, Maj. 1991. "En nordtrøndsk prepositionstyp." I: *Heidersskrift til Nils Hallan på 65-årsdagen 13. desember 1991*, red. av Gulbrand Alhaug, Kristoffer Kruken & Helge Salvesen, 352–357. Oslo: Novus forlag.
- Reitan, Jørg[en]. 1922. *Nytrøndsk ordforkortning og betoning*, Videnskapsselskapet Skrifter. II. Hist.filos. Klasse. 1921. No 9 Kristiania
- . 1933. "Problemer i trøndsk dialektforskning." *De Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Forhandlinger* 5: 37–53.
- Repstad, Pål. 2005. "Norway – an egalitarian society?" I: *Norway. Society and Culture*, red. av Eva Maagerø & Birte Simonsen, 28–40. Kristiansand: Portal forlag.
- Rickford, John R. & Penelope Eckert. 2001. "Introduction." I: *Style and Sociolinguistic Variation*, red. av John R. Rickford & Eckert Penelope, 1–18. Cambridge: Cambridge University Press.
- Riis, Pål Sverre. 1986. "Nyere sosiolinguistiske undersøkelser av norske bymål. Presentasjon, sammenlikning og vurdering av metoder og oppnådde resultat." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo.
- Ringdal, Kristen. 2001. "Har sosiale klasser fortsatt betydning i Norge?" *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Forhandlinger* 2001: 183–205.
- Ritzer, George. 2000. *The McDonaldization of society*. Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press.
- . 2007. *The globalization of nothing 2*. Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press.
- Robertson, Roland 1995. "Glocalization: Time–space and homogeneity–heterogeneity." I: *Global Modernities*, red. av M. Featherstone, S. Lash & R. Robertsson, 25–44. London: Sage Publications.

- Robins, Kevin. 1991. "Tradition and translation: national culture in its global context." I: *Enterprise and Heritage. Crosscurrents of National Culture*, red. av John Corner & Sylvia Harvey, 21–44. London: Routledge.
- Roediger, David R. [2002] 2008. "Elvis, wiggers, and crossing over to nonwhiteness." I: *The Hip Hop Reader*, red. av Tim Strode & Tim Wood, 84–93. New York: Pearson.
- Rogers, Everett M. 1962. *Diffusion of innovations*. New York: Free Press of Glencoe.
- Romaine, Suzanne. 1984. "The status of sociological models and categories in explaining language variation." *Linguistische Berichte* 90: 25–38.
- Rose, Tricia. 1994. "A style nobody can deal with." I: *Microphone Fiends. Youth Music and Youth Culture*, red. av A. Ross & T. Rose, 71–88. New York - London: Routledge.
- Ross, Hans. 1908. *Norske bygdemaal, VII–XI*, Videnskabs-Selskabet Skrifter. II. Hist.-Filos. Klasse. Christiania: Jacob Dybwad.
- Rothbart, Mary K., Stephan A. Ahadi & David E. Evans. 2000. "Temperament and personality: Origins and outcomes." *Journal of Personality and Social Psychology* 78, 1: 122–135.
- Rubin, Herbert J. & Irene Rubin. 2005. *Qualitative interviewing: the art of hearing data*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Rubin, Kenneth H., William M. Bukowski & Jeffrey G. Parker. 1998. "Peer interactions, relationships, and groups." I: *Handbook of child psychology: Vol 3. Social, emotional, and personality development*, red. av Nancy Eisenberg, William Damon & Richard M. Lerner, 619–700. New York: Wiley.
- Ryan, Ellen Bouchard. 1979. "Why do low-prestige language varieties persist?" I: *Language and Social Psychology*, red. av Howard Giles & Robert St. Clair, 145–157. Oxford: Blackwell.
- Ryle, Gilbert. 1971. *Collected papers*. London: Hutchinson.
- Rørhus, Kåre. 1993. *Ungdom og idolpåvirkning: en teoretisk og empirisk studie av ungdoms forhold til idoler i massemediene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Røsstad, Rune. 2005. *Den språkelege røynda: om oppfatta og realisert talemål i austre Vest-Agder*. [Kristiansand]: Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag.
- Røyneland, Unn. 1997. "Innsamling og handsaming av eit (sosio-)lingvistisk materiale." I: *The Nordic Languages and Modern Linguistics*, red. av Ruth V. Fjeld, Kjartan Ottosson & Arne Torp, 281–298. Oslo: Novus.
- . 2005. *Dialektnivellering, ungdom og identitet: ein komparativ studie av språkeleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Vol. nr 231. Oslo: Universitetet i Oslo.
- . 2008. "Språk og dialekt." I: *Språkmøte – innføring i sosiolingvistikke*, red. av Brit Mæhlum, Gunnstein Akselberg, Unn Røyneland & Helge Sandøy, 15–34. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- . 2009. "Dialects in Norway: catching up with the rest of Europe?" *International Journal of the Sociology of Language* 196–197: 7–30.
- Sandberg, Sveinung. 2005. "Stereotypiens dilemma. Scenesetters av etnisitet på 'gata'." *Tidsskrift for ungdomsforskning* 5, 2: 27–46.
- . 2008a. "Get rich or die tryin'. Hiphop og minoritetsgutter på gata." *Tidsskrift for ungdomsforskning* 8, 1: 67–83.
- . 2008b. "Street capital. Ethnicity and violence on the streets of Oslo." *Theoretical Criminology* 12, 2: 153–171.
- Sande, Inger Marie. 1978. "Talemålet i Flå i Sør-Trøndelag." Upublisert avhandling, Universitetet i Trondheim, Norges Lærerhøgskole.
- Sandøy, Helge. 1982. "Grammatisk utvikling i norsk talemål i dag." *Mål og Makt* 3: 2–18.
- . 1989. "Holdningar til bydialektar i Noreg." *Tijdschrift voor skandinavistiek* 10: 59–81.
- . 1998a. "The Diffusion of a New Morphology in Norwegian Dialects." *Folia Linguistica* XXXII, 1–2: 83–100.
- . 1998b. "Talenorm i NRK." I: *Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen*, red. av Ruth V. Fjeld & Boye Wangenstein, 158–170. [Oslo]: Nordisk forening for leksikografi.

- . 2008. "Kontakt og spreining." I: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikke*, red. av Brit Mæhlum, Gunnstein Akselberg, Unn Røyneland & Helge Sandøy, 221–240. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- . 2009a. "Standardspråk – kultur og ukultur." I: *Språknormering – i tide og utide?*, red. av Helge Omdal & Rune Røstad, 215–228. Oslo: Novus forlag.
- . 2009b. "Standardtalemål? Ja, men ...! Ein definisjon og ei drøfting av begrepet." *Norsk lingvistisk tidskrift* 27, 1: 27–47.
- Sapir, Edvard. 1931. "Fashion." I: *Encyclopaedia of the Social Sciences*, red. av Edwin Seligman, 139–144. New York: Macmillan.
- Savage, Mike, Gaynor Bagnall & Brian Longhurst. 2005. *Globalization and belonging*. London: Sage.
- Schiffmann, Harold F. 2002. "French language policy: centrism, Orwellian *dirigisme*, or economic determinism?" I: *Opportunities and Challenges of Bilingualism*, red. av Li Wei, Jean-Marc Dewaele & Alex Housen, 89–104. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Schofield, Janet W. 1990. "Increasing the generalizability of qualitative research." I: *Qualitative Inquiry in Educations*, red. av Elliot W. Eisner & Allan Peshkin, 201–232. New York: Teachers College.
- Schoonen, Rob & René Appel. 2005. "Street Language: A Multilingual Youth Register in the Netherlands." *Journal of multilingual and multicultural development* 2: 85–117.
- Schwandt, Thomas A. 2003. "Three epistemological stances for qualitative inquiry. Interpretivism, hermeneutics and social constructionism." I: *The Landscape of Qualitative Research*, red. av Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln, 292–330. Thousand Oaks: Sage.
- Schütz, Alfred. 1962. *The problem of social reality*. Dordrecht: Kluwer.
- Seale, Clive. 1999. *The quality of qualitative research*. London: Sage.
- . 2004. "Validity, reliability and the quality of research." I: *Researching Society and Culture*, red. av Clive Seale, 71–83. London: Sage.
- Sebeok, Thomas A., red. 1960. *Style in language*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Selinker, Larry. 1972. "Interlanguage." *IRAL* 10: 209–231.
- Sellerberg, Ann-Mari. 1987. *Avstånd och attraktion: om modets växlingar*. Stockholm: Carlssons.
- . 1994. *A blend of contradictions: Georg Simmel in theory and practice*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.
- . 2003. "Sociology of Fashion." I: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Science*, red. av Niel J. Smelser & Paul B. Baltes, 5411–5415. Amsterdam: Elsevier.
- Selstad, Tor. 1990. "The rise of the Quarternary sector. The regional dimension of knowledge-based services in Norway, 1970-1985." *Norsk Geografisk Tidsskrift* 44, 1: 21–37.
- Selstad, Tor & Peter Sjøholt. 2007. "Bygdebyer i kunnskapsøkonomien." I: *Innovative Trøndelag*, red. av Tor Selstad, Britt Dale, Peter Sjøholt & Nina G. Berg, 189–226. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Selting, Margret & Volker Hinnenkamp. 1989. "Einleitung: Stil und Stilisierung in der interpretativen Soziolinguistik." I: *Stil und Stilisierung. Arbeiten zur interpretativen Soziolinguistik*, red. av Volker Hinnenkamp & Margret Selting, 1–23. Tübingen: Max Niemeyer.
- Selås, Magnhild. 2005. "Forklaring og forståing i sosiolingvistikken." *Målbryting* 7: 169–189.
- Settemsdal, Ann Heidi. 1999. "Endringar i talemålet på Aure sentrum: generasjonsskilnader og regionaliseringstendensar i eit bygdemål på Nordmøre." Upublisert avhandling, NTNU.
- Short, John R. 1991. *Imagined country: environment, culture and society*. London: Routledge.
- Sighele, Scipio. 1893. *La coppia criminale: Studio di psicologia morbosa*. Torino: Fratelli Bocca.
- Silverman, David. 2001. *Interpreting qualitative data: methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.

- Silverstein, Michael. 1979a. "Language structure and linguistic ideology." I: *The elements: A parasesion on linguistic units and levels*, red. av Paul R. Clyne, William F. Hanks & Carol Hofbauer, 193–247. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- . 1979b. "Shifters, Linguistic Categories, and Cultural Description." I: *Meaning in Anthropology*, red. av Keith H. Basso & Henry A. Selby, 11–55. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- . 1985. "Language and the culture of gender: At the intersection of structure, usage and ideology." I: *Semiotic Mediation*, red. av Elizabeth Mertz & Richard J. Parmentier, 193–247. Orlando: Academic Press.
- Simmel, Georg. [1903] 1971. "The Metropolis and Mental Life." I: *Georg Simmel on Individuality and Social Forms: Selected Writings*, red. av D.N. Levine, 324–339. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Simonsen, Hanne Gram & Inger Moen. 2004. "On the distinction between Norwegian /ʃ/ and /ç/ from a phonetic perspective." *Clinical Linguistics & Phonetics* 18, 6-8: 605–620.
- Sivertsen, Eva. 1967. *Fonologi: fonetikk og fonemikk for språkstudenter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sjögren, Annick. 1996. "Språket, nykomlingens nyckel till samhället men också en svensk försvarsmekanism." I: *En 'bra' svenska? Om språk kultur och makt*, red. av Annick Sjögren, Ann Runfors & Ingrid Ramberg, 19–40. Tumba: Mångkulturellt Centrum.
- Sjøholt, Peter. 1981. *Systemet av sentrale steder og omland: en teoretisk metodisk studie av funksjonell struktur og interaksjon med empiriske eksempler fra Midt-Norge*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Skagen, Fredrik. 2004. *En by som ingen ainnen: Trondheim og jeg siden 1936*. [Oslo]: Gyldendal.
- Skelton, Tracey. 2002. "Research on youth transitions: Some critical interventions." I: *Young People in Risk Society. The restructuring of youth identities and transitions in late modernity*, red. av Mark Cieslik & Gary Pollock, 100–116. Aldershot: Ashgate.
- Skilbred, Tonje. 2005. "Finnes det en sammenheng mellom holdning til egen dialekt og holdning til dialekt i tv og radio?: en sosiolingvistisk analyse av tromsøværingers og porsgrunnsfolks forhold til egen dialekt og til dialekt i tv og radio." Upublisert avhandling, Universitetet i Tromsø.
- Skjekkeland, Martin. 2001. "'Personlegdomen' som bakgrunnsvariabel i sosiolingvistikken." *Målbryting* 5: 31–48.
- . 2009. *Språk og samfunn i endring: ein studie av tilhøvet mellom lokal identitet og talemålsutvikling*. Oslo: Novus forlag.
- Skjæran, John I. 2003. *Adolf Øiens skole 1988–2003*. Trondheim: Adolf Øiens skole.
- Skolseg, Ellen. 1999. "Romeriksdialektas levevilkår i skuggen av Oslo." I: *Austlandsmål i endring: dialektar, nynorsk og språkbaldningar på indre Austlandet*, red. av Turid Kleiva, Ingeborg Donali, Trygve Nettet & Helen Øygarden, 129–139. Oslo: Samlaget.
- Skov, Gunnar. 1925. "Klassesprog og slang." *Frem* 45: 730–736.
- Smith, Adam. 1759. *The theory of moral sentiments*. London: A. Millar & A. Kincaid & J. Bell.
- Snyder, Mark. 1987. *Public appearances, private realities: the psychology of self-monitoring*. New York: Freeman.
- Soland, Jostein. 1982. "Heimstad, dialektlitteratur og rock." I: *Heime best? Om lokallitteratur i Norge*, red. av Tor Lian, 109–127. Oslo: LNU/Cappelen.
- Solheim, Randi. 2006a. "Språkbruk og språkhaldningar i Høyanger etter andre verdenskrigen: Eit sosiolingvistisk særtilfelle eller eit lokalt døme på ein allmenn tendens?" *Målbryting* 8: 7–28.
- . 2006b. *Språket i smeltegryta: sosiolingvistiske utviklingslinjer i industrisamfunnet Høyanger*. Vol. 2006:165. Trondheim: Noregs teknisk-naturvitskaplege universitet, Det historisk-filosofiske fakultet, Institutt for nordistikk og litteraturvitskap.
- . 2009. "Språkleg standardisering i komplekse situasjonar – om lokal tilpassing, posisjonering og makt." *Norsk lingvistisk tidskrift* 27, 1: 145–157.
- Sollid, Hilde. 2002. "Om observatørens paradoks." *Målbryting* 6: 175–190.

- . 2008. "Autentisitet på nordnorsk." *Målbryting* 9: 69–91.
- Sommerfelt, Alf. 1934. *Hvordan sproget blir til. En oversikt over sprogets rolle i samfundene*. Oslo: J.W. Cappelens forlag.
- . 1962. "Norwegian Languages." I: *Diachronic and Synchronic Aspects of Language*, red. av Alf Sommerfelt, 301–308. The Hague: Mouton & Co.
- Spitzmüller, Jürgen. 2005. *Metasprachdiskurse: Einstellungen zu Anglizismen und ihre wissenschaftliche Rezeption*. Berlin: Gruyter.
- Stafseng, Ola. 1991. "The politics of youth research and the conditions for multidisciplinary: The Nordic case." I: *Construction of Youth*, red. av J. Ehrnroth & L. Siurala, 51–66. Helsinki: VAPK-Publishing.
- Stake, Robert. 1978. "The case study method in social inquiry." *Educational Researcher* 7, 2: 5–8.
- Stallvik, Tor. 1969. "Stadnamn frå Stjørna." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo.
- Steinberg, Laurence & Kathryn C. Monahan. 2007. "Age Differences in Resistance to Peer Influence." *Developmental Psychology* 43, 6: 1531–1543.
- Steinsholt, Anders. 1964. *Målbryting i Hedrum*. Vol. 19, Skrifter frå Norsk målførearkiv. Oslo: Jacob Dybwad.
- Stemshaug, Ola. 1972. "Sosiolingvistiske forhold i Trøndelag." I: *Trøndermål. Språkarv og språkeforhold i Trøndelag og på Nordmøre*, red. av Arnold Dalen & Ola Stemshaug, 48–66. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Storm-Mathisen, Ardis. 2008. *Kontekstualisert mening: en diskursiv analyse av unges klær og identiteter*. [Oslo]: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Strauss, Anselm L. 1987. *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strauss, Anselm L. & Juliet M. Corbin. 1990. *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Stuart-Smith, Jane. 2007. "The influence of the media." I: *The Routledge Companion to Sociolinguistics*, red. av Carmen Llamas, Louise Mullany & Peter Stockwell, 140–148. London: Routledge.
- Stugu, Ola Svein. 1996. "Tusen år i Olavs by." *Trondhjemske samlinger* 1995: 106–110.
- . 1997. *Kunnskapsbyen. 1964–1997*. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 2000. "Kva er byen i ei urbanisert verd?" I: *Norske byhistorie - tid for syntese?*, red. av Steinar Supphellen, 81–95. Trondheim: Historisk Institutt, NTNU.
- . 2006. "Mot et urbanisert land?" I: *Norske byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år*, red. av Knut Helle, Finn-Einar Eliassen, Jan Eivind Myhre & Ola Svein Stugu, 383–508. Oslo: Pax Forlag.
- Sturtevant, Edgar H. 1947. *An introduction to linguistic science*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- . [1917] 1961. *Linguistic change: an introduction to the historical study of language*. Chicago: University of Chicago Press.
- Støren, Wilhelm K. 1972. "Trondheim og industrien. Fabrikker og anlegg." I: *Trondheim i 1000 år. Historisk guide*, red. av Anders Kirkhusmo, 185–194. Trondheim: F. Bruns Bokhandels Forlag as.
- Sumter, Sindy R., Caroline L. Bokhorst, Laurence Steinberg & P. Michiel Westenberg. 2009. "The developmental pattern of resistance to peer influence in adolescence: Will the teenager ever be able to resist?" *Journal of Adolescence* 32, 4: 1009–1021.
- Sundt, Eilert. 1858. *Om Piperviken og Ruseløkbakken: Undersøgelser om Arbeidsklassens Kaar og Sæder i Christiania*. Christiania: Selskabet for Folkeoplysningens Fremme.
- Supphellen, Steinar. 1995. "Sosial geografi og utandørs bymiljø. Trondheim på 1600- og 1700-talet." *Trondhjemske samlinger*. 25–38.
- . 1997. *Innvandrerne by.*, Trondheims historie 997–1997. Oslo: Universitetsforlaget.

- . 1998. "Det jemtsk-svenske innslag i innvandringa til Trondheim på 1600- og 1700-talet." *Trondhjemske samlinger*: 73–80.
- Svendsen, Bente Ailin. 2004a. *Så lenge vi forstår hverandre: språkvalg, flerspråklige ferdigheter og språklig sosialisering hos norsk-filippinske barn i Oslo*. Vol. nr 216. Oslo: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- . 2008a. "Nyere språkutvikling i multietniske miljøer i Oslo." I: *Det norske Videnskaps-Akademi. Årbok 2007*, red. av Jan F. Bernt, 179–195. Oslo
- Svendsen, Bente Ailin & Unn Røyneland. 2008. "Multiethnolectal facts and functions in Oslo, Norway." *International Journal of Bilingualism* 12, 1–2: 63–83.
- Svendsen, Lars Fr. H. 2004b. *Mote: et filosofisk essay*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Svendsen, Siv. 2008b. "Bustin' slack." *Personae* 1: 42–43.
- Sæther, Stein Arne. 2009. "Er vi ikke alle trøndere, da?" *Adresseavisen*, 21.11.2009.
- Sørhaug, Hans Christian. 1984. "Totemisme på norsk – betraktninger om den norske sosialdemokratismes vesen." I: *Den norske væremåten*, red. av Arne Martin Klausen, 61–87. Oslo: Cappelen.
- Tældeman, Johan. 2005. "The influence of urban centres on the spatial diffusion of dialect phenomena." I: *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages*, red. av Peter Auer, Frans Hinskens & Paul Kerswill, 263–283. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taifel, Henri & Joseph P. Forgas. 1981. "Social categorization: Cognitions, values and groups." I: *Social Categorization. Perspectives on Everyday Understanding*, red. av Joseph P. Forgas, 113–140. London: Academic Press.
- Tarde, Gabriel. [1903] 1962. *The Laws of Imitation*. Gloucester: Peter Smith.
- Taylor, Charles. 1985. *Human agency and language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1989. *Sources of the self: the making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1992. *The ethics of authenticity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- . 1998. *Autentisitetens etikk*. [Oslo]: Cappelen akademisk forl.
- Taylor, Humphrey. 2000. "Does internet research work?" *International Journal of Market Research* 42, 1: 51–63.
- Teigen, Karl Halvor. 1997. "Tilnærminger til forståelse av personligheten." I: *Psykologi - en introduksjon*, red. av Frode Svartdal, 174–191. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Thomas, William I. & Dorothy Swaine Thomas. 1928. *The child in America: behavior problems and programs*. New York: Knopf.
- Thompson, John B. 1991. "Editor's Introduction." I: *Language and Symbolic Power*, red. av Pierre Bourdieu, 1–31. Oxford: Polity.
- Thoresen, Marit. 1995. *Ung fritid i Trondheim*. Oslo: Program for ungdomsforskning, Norges forskningsråd.
- Thuen, Trond. 2003. "Steder, grenser, tilhørigheter. Noen innledende betraktninger." I: *Sted og tilhørighet*, red. av Trond Thuen, 11–38. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Thun, Harald. 1996. "Movilidad demográfica y dimension topodinámica. Los montevidianos en Rivera." I: *Neue Wege der romantischen Geolinguistik. Akten des Symposium zur empirischen Dialektologie*, red. av Edgar Radtke & Harald Thun, 210–269. Kiel: Westensee.
- Tilset, Arne. 1924. *Målet i Strinda i Sør-Trøndelag*. Oslo: Studentmållaget.
- Torp, Arne. 1980. "Samheng mellom fonologi og morfologi i lys av tri døme får norske dialektar." *Maal og minne* 3–4: 181–192.
- . 1988. "'Hu skøyt høl i huet': Noen tanker om 'udanna østnorsk'." *Språklig samling* 4.
- . 1999. "Skarre-r og 'skjøttkaker' – barnespråk, talefeil eller språkforandring?" *Det Norske Vitenskapsakademi. Årbok*: 334–358.
- Toulmin, Stephen. 1992. *Cosmopolis: the hidden agenda of modernity*. Chicago: University of Chicago Press.

- Trondman, Mats & Ingrid Jönsson. 1994. "Myten om det fria valet." *Ungdomstid. Årsbok om ungdom* 1–2: 130–137.
- Trudgill, Peter. 1972. "Sex, covert prestige and linguistic change in the urban British English of Norwich." *Language in Society* 1, 2: 179–195.
- . 1986. *Dialects in contact*. Oxford: Blackwell.
- . 1992. "Dialect contact, dialectology and sociolinguistics." I: *Sociolinguistics today - international perspectives*, red. av H. Kwok & K. Bolton. London: Routledge.
- . 1995. "Sociolinguistics studies in Norway 1970–1991: a critical overview." *The international Journal of the Sociology of Language* 115: 7–23.
- . 2002. *Sociolinguistic variation and change*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- . 2004. "Sociolinguistics: An Overview." I: *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*, red. av Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Peter Trudgill, 1–6. Berlin - New York: Walter de Gruyter.
- Tryti, Tone. 2008. *Norsk slangordbok*. Oslo: Kunnskapsforl.
- Tuan, Yi-Fu. 1974. "Space and place: Humanistic perspective." *Progress in Geography* 6: 213–252.
- Ulset, Kari Anne Vold. 2002. "Språklig regionalisering i Trøndelag? En studie av ungdommers talemål i nedre Melhus." Upublisert avhandling, NTNU.
- Ulseth, Brit. 1978. "Stress and toneme as used by Trondheim speakers – a sociolinguistic study." I: *Nordic Prosody. Proceedings from a symposium*, red. av Eva Gårding, Gösta Bruce & Robert Bannert, 175–183. Lund
- Urry, John. 1995. *Consuming places*. London: Routledge.
- Van Baaren, Rick B. , William W. Maddux, Tanya L. Chartrand, Cris de Bouter & Ad van Knippenberg. 2003. "It takes two to mimic: Behavioural consequences of self-construals." *Journal of Personality and Social Psychology* 84, 5: 1092–1102.
- van Dommelen, Wim. 2003. "An acoustic analysis of Norwegian /ç/ and /j/ as spoken by young people." *Journal of the International Phonetic Association* 33, 2: 131–141.
- van Leeuwen, Theo. 2001. "What is authenticity?" *Discourse studies* 3, 4: 392–396.
- Vandekerckhove, Reinhild. 2005. "Patterns of variation and convergence in the West-Flemish dialects." I: *Moderne Dialekte - Neue Dialektologie. Akten des 1. Kongresses der IGDD am Forschungsinstitut für deutsche Sprache 'Deutscher Sprachatlas' der Philipps-Universität Marburg vom 5.–8. März*, red. av Eckhard Eggers, Jürgen E. Schmidt & Dieter Stellmacher, 535–552. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Vandekerckhove, Reinhild & David Britain. 2009. "Dialects in western Europe: a balanced picture of language death, innovation, and change." *International Journal of the Sociology of Language* 196–197: 1–6.
- Vangsnes, Øystein. 2008. "Omkring adnominalt *åssen/hvordan* i Oslo-målet." I: *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk*, red. av Janne B. Johannessen & Kristin Hagen, 50–62. Oslo: Novus forlag.
- Vanvik, Arne. 1966. *A Phonetic-Phonemic Analysis of the Dialect of Trondheim*. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 1977. "En sammenligning mellom lydsystemene i trondheimsdialekten og standard østnorsk." *Maal og minne* 1–2: 27–33.
- . 1979. *Norsk fonetikk: lydlæren i standard østnorsk supplert med materiale fra dialektene*. Oslo: Universitetet i Oslo, Fonetisk institutt.
- . 1985. *Norsk uttaleordbok*. Oslo: Fonetisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Varang, Kjersti. 2000. *På kant med loven og seg selv. To guttegjenger i en bydel i Oslo*. Oslo: Det kriminalitetsforebyggende råd.
- Veggeland, Noralv. 1992. "Regionenes Europa – utvikling over grenser." I: *Regionalpolitikken utfordres*, red. av Noralv Veggeland, 45–67. København: Akademisk Forlag.
- Venås, Kjell. 1967. *Sterke verb i norske målføre: morfologiske studiar*. Oslo: Universitetsforlaget.

- . 1983. "Normalisering." I: *Barnet og talemålet*, red. av Magnhild Gravir, 141–156. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 1991. *Mål og miljø*. Oslo: Novus.
- Vermeij, Lotte. 2004. "‘Ya know what I’m sayin’?' The double meaning of language crossing among teenagers in the Netherlands." *International Journal of the Sociology of Language* 170: 141–168.
- Vestel, Viggo. 2007. "Populærkultur, relasjonsdannelser og sosial kompetanse i et flerkulturelt ungdomsmiljø, på "Rudenga", Oslo øst." I: *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*, red. av Åse Strandbu & Tormod Øia, 105–125. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Vidich, Arthur J. & Stanford M. Lyman. 2003. "Qualitative methods: Their history in sociology and anthropology." I: *The Landscape of Qualitative Research. Theories and Issues*, red. av Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln, 55–129. Thousand Oaks: Sage.
- Vike, Halvard, Hilde Lidén & Marianne Lien. 2001. "Likhetens virkeligheter." I: *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*, red. av Marianne Lien, Hilde Lidén & Halvard Vike, 11–31. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vikør, Lars S. 1989. "The position of standardized vs. dialectal speech in Norway." *The International Journal of the Sociology of Language* 80: 41–59.
- . 1997. "Dialekt som skriftspråk i Trøndelag." I: *Nordiska dialektstudier: foredrag ved femte nordiska dialektologkonferensen Sigtuna 17-21 augusti 1994*, red. av Maj Reinhammar, 341–347. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet.
- . 2004. *Dialektar som skriftspråk i tre norske distrikt*. Oslo: Novus.
- . 2009. "Begrepet standardtalemål – forsøk på ei opprydding." *Norsk lingvistisk tidsskrift* 27, 1: 49–65.
- Vinje, Finn Erik. 1992. "Talemålsnormering – prinsipielle synspunkter og personlige erfaringer." I: *Standardspråk og dialekt: seminarer i Oslo 1991 og 1992*, 203–235. Bergen / Oslo: Bergen Riksmålsforening / Det norske akademi for språk og litteratur.
- . 1998. "Talemålsnormering i NRK." I: *Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen*, red. av Ruth V. Fjeld & Boye Wangensteen. [Oslo]: Nordisk forening for leksikografi.
- Vinje, Aasmund Olavsson. [1861] 1967. *Ferdamninne frå sumaren 1860*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Vonnegut, Kurt. 1968. *Mother night*. London: Jonathan Cape.
- Vaage, Odd Frank. 2009. *Norsk mediebarometer 2008*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Vaagland, Jorid, Halvor Fauske, Hilde Lindén, Roel Pujik & Hanne Riese. 2000. *Kulturpolitikken og de unge*. Oslo: Norsk kulturråd.
- Waldahl, Ragnar. 1999. *Mediepåvirkning*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Wangensteen, Boye. 2005. *Bokmålsordboka: definisjons- og rettskrivningsordbok*. Oslo: Kunnskapsforl.
- Weinreich, Uriel, William Labov & Makiel I. Herzog. 1968. "Empirical foundations for a theory of language change." I: *Directions for Historical Linguistics*, red. av W.P. Lehmann & Yakov Malkiel, 95–195. Austin: University of Texas Press.
- Werner, Anita. 1994. *Barn i fjernsynsalderen: hva vet vi om mediernes innflytelse?* Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Wessel, Terje. 1999. *Levekår og ulikheter i norske storbyer*. Oslo: NBI.
- Wexler, Philip. 1992. *Becoming somebody: toward a social psychology of school*. London: Falmer Press.
- Wiggen, Geirr. 1980. "Noen punkt om Norsk språkråds uttalenormering i ordlister og ordbøker." *Språklig samling* 4: 1, 5–7.
- . 1995. "Amund B. Larsen som sosiolingvist." I: *Peilepunkter. Festskrift til Thor Ola Engens 50-årsdag 11. januar 1995* red. av L.A. Kulbrandstad & B. Øygarden, 20–38. Vallset: Oplandske bokforlag.

- . 2005. "Nyere personlighetsforsknings relevans for framtidig sosiolingvistik." I: *Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*, red. av Björn Melander, Görel Bergman-Claeson, Olle Josephson, Lennart Larsson, Bengt Nordberg & Carin Östman, 202–210. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Wiggen, Geirr & Odd Aalen. 1982. "Anmeldelse av Fintoft & Mjaavatn (1980)." *Maal og minne* 1–2: 114–133.
- Wilkinson, Deanna L. 2001. "Violent Events and Social Identity: Specifying the Relationship between Respect and Masculinity in Inner City Youth Violence." *Sociological Studies of Children and Youth* 8: 231–265.
- Williams, Glyn. 1992. *Sociolinguistics: a sociological critique*. London: Routledge.
- Williams, Malcolm. 2000. "Interpretivism and generalisation." *Sociology* 34, 2: 209–224.
- . 2002. "Generalization in interpretive research." I: *Qualitative research in action*, red. av Tim May, 125–143. London: Sage.
- Wilson, John. 1987. "The sociolinguistic paradox: Data as a methodological product." *Language and Communication* 7, 2: 161–177.
- Windelband, Wilhelm. 1894. *Geschichte und Naturwissenschaft*. Strasbourg: s.n.
- Winnicott, D. W. 1971. *Playing and reality*. New York: Basic Books.
- Wirth, Hans-Jürgen. 1984. *Die Schärfung der Sinne. Jugendprotest als persönliche und kulturelle Chance*. Frankfurt a.M.: Syndikat.
- Wirth, Louis. 1938. "Urbanism as a way of life." *The American Journal of Sociology* XLIV, 1: 1–24.
- Wittgenstein, Ludwig. 1997. *Filosofiske undersøkelser*. Oslo: Pax.
- Wolfram, Walt & Natalie Schilling-Estes. 1998. *American English: dialects and variation*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Wolfson, Nessa. 1976. "Speech events and natural speech: some implications for sociolinguistic methodology." *Language in Society* 5: 189–209.
- Woodward, Kath. 2000. "Questioning identity." I: *Questioning identity: Gender, Class, Ethnicity*, red. av Kath Woodward, 5–42. London: Routledge.
- Woolard, Kathryn. 1985. "Language Variation and Cultural Hegemony: Toward an Integration of Sociolinguistic and Social Theory." *American Ethnologist* 12, 4: 738–748.
- . 2008. "Why *dat* now?: Linguistic-anthropological contributions to the explanation of sociolinguistic icons and change." *Journal of Sociolinguistics* 12, 4: 432–452.
- Wortham, Stanton. 2008. "Linguistic anthropology of education." I: *Encyclopedia of Language and Education*, red. av Nancy H. Hornberger, 849–859. New York: Springer.
- Wyn, Johanna. 2004. "Becoming adults in the 2000s. New transitions and new careers." *Family Matters* 68: 6–12.
- Wyn, Johanna & Peter Dwyer. 2000. "New patterns of youth transition in education." *International Social Science Journal* 164: 147–159.
- Wyn, Johanna & Rob White. 2000. "Negotiating social change. The paradox of youth." *Youth & Society* 32, 2: 165–183.
- Wölck, Wolfgang. 1977. "Sociolinguistics. Revolution or Interdiscipline?" *American Behavioral Scientist* 20, 5: 733–756.
- . 2002. "Ethnolects – between bilingualism and urban dialect." I: *Opportunities and Challenges of Bilingualism*, red. av Li Wei, Jean-Marc Dewaele & Alex Housen, 157–170. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wälengen, Sveinung. 2009. "Den falske radikaler." *Under Dusken*, 18.08.2009.
- Yin, Robert K. 1989. *Case study research: design and methods*. Newbury Park: Sage.
- Ziehe, Thomas. 1989. *Kulturanalyser: ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm: Symposion.
- Ziehe, Thomas & Herbert Stubenrauch. 1983. *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser: kulturel frisættelse og subjektivitet*. [København]: Politisk revy.
- Øia, Tormod. 1994. *Norske ungdomskulturer*. [Vallset]: Oplandske bokforl.

- . 2007. "Flinke jenter og gutter i utakt." I: *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*, red. av Åse Strandbu & Tormod Øia, 62–83. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Øia, Tormod & Øyvind Bergwitz. 1994. *Fritidsmonster og risikoatferd: en undersøkelse av fritidsvaner til 16-19 åringer i Oslo*. Oslo: Norges forskningsråd, Program for ungdomsforskning.
- Øia, Tormod & Viggo Vestel. 2007. *Møter i det flerkulturelle*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Østerberg, Dag. 1993. "Urbanitetens koder." *Samtiden* 3: 27–33.
- . 1998. *Arkitektur og sosiologi i Oslo: en sosio-materiell fortolkning*. Oslo: Pax.
- Østerud, Svein. 1994. "Handlingsteori: Fra livsverden til habitus." *Politica* 26, 4: 404–419.
- Aarsæther, Finn. 1984. "- E syns alle folk snakka likt e!: en studie av talemålsvariasjon i Ålesund bymål." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo
- . 2008. "Flerspråklighet og flerspråklig praksis." I: *Språkdiraktikk for norsklærere. Mangfold av språk og tekster i undervisningen*, red. av Mette E. Nergård & Ingebjørg Tonne, 110–128. Oslo: Universitetsforlaget.
- Åsberg, Rodney. 2001. "Det finns inga kvalitativa metoder – och inga kvantitativa heller för den delen. Det kvalitativa-kvantitativa argumentets missvisande retorik." *Pedagogisk Forskning i Sverige* 6, 4: 270–292.
- Aasen, Ivar. 1848. *Den norske Folkesprogs Grammatik*. Kristiania: Berner & Co.
- Aasheim, Stine Cecilie. 1995. "'Kebab-norsk': framandspråkleg påverknad på ungdomsspråket i Oslo." Upublisert avhandling, Universitetet i Oslo.
- . 1997. "'Kebab-norsk' – fremmedspråklig påvirkning på ungdomsspråket i Oslo." I: *Ungdomsspråk i Norden*, red. av Ulla-Britt Kotsinas, Anna-Brita Stenstöm & Anna-Malin Karlson, 235–242. Stockholm: Stockholms Universitet.

VEDLEGG

Vedlegg 1

Spørsmål fra spørreskjema til potensielle informanter

Bakgrunnsforhold:

1. Angi kjønn, 2. Når er du født?, 3. I hvilken del av Trondheim bor du nå?, 4. Er du født og oppvokst i Trondheim?, Hvis ja: Har du bodd flere steder innenfor Trondheim kommune? Hvor lenge? Hvis nei: Hvor er du født og oppvokst? Når kom du til Trondheim? 5. Hvor er mor født?, 6. Hvor er far født?, 7. Hvor er ev. andre foresatte (ste-/fosterforeldre) født?, 8. Hvor lenge har dine foreldre/foresatte bodd i Trondheim?, 9. Har du flere slektninger i Trondheim?, 10. Har noen av dine foreldre/foresatte en annen språkbakgrunn enn norsk?, Hvis ja: Hvem gjelder dette og hvilke språk snakker de?

Språkferdigheter:

11. Hvilke språk kan du?, 12. Hvilke/hvilket språk lærte du først å snakke?, 13. Hvilke/hvilket språk lærte du først å lese?, 14. Hvilke/hvilket språk lærte du først å skrive?, 15. Dersom du har et morsmål i tillegg til norsk, hvilket språk er det og hvordan vil du vurdere ferdighetene dine i dette språket [på en femdelst skala fra ”dårlig” til ”svært bra”]? ”Jeg forstår dette språket”, ”Jeg snakker dette språket”, ”Jeg leser (og forstår det jeg leser)”, ”Jeg skriver dette språket”, 16. Har du fått opplæring i andre språk enn norsk og engelsk?, Hvis ja: Hvilke? Hvor?, 17. Har du hatt norsk som andrespråk på skolen? Hvis ja: Hvor lenge?, 18. Snakker du et annet språk hjemme enn på skolen? Hvis ja: Hvilke(t)? 19. Vil du si at du snakker en typisk trondheimsdialekt? Hvis nei: På hvilken måte skiller du deg fra det typiske? 20. Synes du trondheimsdialekten er fin å høre på? Hvis nei: Kan du nevne noen dialekter du synes er finere?

Fritid: Interesser og aktiviteter:

21. Jobber du ved siden av skolen? Hvis ja: Hva jobber du med?, 22. Hvilke fritidsinteresser har du?, 23. Driver du med organisert aktivitet på fritiden? (Organisasjoner, partipolitikk, musikk, idrett etc.), 24. Hvordan vil du beskrive stilen din?, 25. Hva liker du best å se på TV,? 26. Hvilken/hvilke TV-kanal(er) ser du mest på?, 27. Hvis du hører på radio, hvilke/hvilket radioprogram liker du best?, 28. Hvis du hører på radio, hvilke/hvilken radiokanal(er) pleier du å høre på?, 29. Hva slags musikk liker du?, 30. Hva slags filmer liker du?, 31. Hva liker du å lese? (Bøker, blader etc.).

Foresattes bakgrunn:

32. Har mor utdanning etter grunnskolen? Hvis ja: Hvilken?, 33. Jobber mor? Hvis ja: Hva jobber hun med?, 34. Har far utdanning etter grunnskolen? Hvis ja: Hvilken?, 35. Jobber far? Hvis ja: Hva jobber han med?, 36. Svar på dette dersom du bor sammen med eller har bodd sammen med andre voksne enn mor eller far: Har han/hun utdanning etter grunnskolen? Hvis ja: Hva jobber han/hun med?

Utdanningsplaner/framtidsplaner:

37. Hva ønsker du å utdanne deg til?, 38. Hva ønsker du å jobbe med?, 39. Tror du at dine foreldre/foresatte vil at du skal studere ved universitet/høgskole?, 40. Har du søsken som studerer ved universitet/høgskole?, 41. Hvor ønsker du å bo når du er 40 år? 42. Hvor *tror* du at du bor når du er 40 år?, 43. Hva håper du er annerledes i Trondheim når du er 40 år?

Kontaktopplysninger:

Navn, skole og klasse. Kan vi ta kontakt med deg dersom det er noe mer vi lurer på? Hvis ja: Oppgi e-post, telefon.

Intervjuguide til bruk ved informantsamtale

Trondheim – oppvekst:

- Har du noen spesielle minner fra skolen(e) du gikk på?
- Hvordan ville du beskrevet dagens Trondheim for en som aldri har vært her?
- Husker du hvordan du synes det var å bo i Trondheim som liten?
- Hva pleier du å si når noen spør deg hvor du kommer fra?
- Synes du noen gang det er flaut å si hvor du kommer fra når du snakker med folk fra andre deler av landet?
- Hva er det beste/verste med å være ung i Trondheim?
- Hva kan man finne på i Trondheim?
- Hva er typisk for Trondheim?

Fritid – sosialt liv:

- Kan du fortelle mer om de fritidsaktivitetene du har? (jf. spørreskjema)
- Hvordan vil du beskrive ungdomsmiljøet der du bor? Gjengkultur? Grupperinger?
- Er det mange i din omgangskrets som er flerspråklige?
- Vil du si at du har en egen stil? (jf. spørreskjema)
- Hvem er det som påvirker denne stilen?
- Hvilket forhold har du til moter og trender?
- Hvor i Trondheim oppholder du deg mest?
- Hvor treffer du andre?
- Hvordan kommer du deg rundt i byen?
- Har du mange venner i andre deler av landet?
- Reiser du mye i ferier og ellers i året?
- Hva er inn og hva er ut? (Klær, musikk, ting)
- Er det viktig å følge moten?

Skole:

- Hvorfor valgte du denne skolen/studieretningen?
- Hvilket fag liker du best/dårligst?
- Hvilke planer har du for videre utdanning?

Språk – variasjon

- Hvilken dialekt vil du si at du snakker?
- Er dialekt noe du er opptatt av?
- Er det forskjell på hvordan folk snakker etter hvor i Trondheim de kommer fra?

- Hvordan vil du beskrive den dialekten trondheimere med innvandrerbakgrunn snakker?
- Legger du lett merke til om andre legger om dialekten sin?
- Hvorfor tror du ev. at de gjør det?

Framtid – perspektiv

- Hvor stor er sjansen for at du flytter fra Trondheim når du blir eldre?
- Hva er ev. grunnen til at du vil flytte? (jf. også spørreskjema)

Samtykkeskjema

Samtykkeerklæring

for deltakere i talespråksundersøkelsen UPUS-Trondheim

Jeg har lest informasjonsheftet om prosjektet UPUS-Trondheim, og er innforstått med de opplysningene som blir gitt der. Med dette gir jeg samtykke til at det lyd materialet som jeg er med på i forbindelse med prosjektet, samt opplysninger om meg, kan benyttes til forskningsformål slik det framgår i informasjonsheftet.

Jeg er oppmerksom på at det innsamlede materialet vil bli lagt inn i et nettbasert søkeprogram som er passordbeskyttet og kun tilgjengelig for utvalgte forskere. Hver informant vil få et unikt informantnummer, og personlige opplysninger som navn, adresse osv. vil derfor *ikke* komme fram i denne databasen.

Jeg gir også tillatelse til at min personidentifikasjon blir oppbevart utover prosjektperioden i tilfelle det blir aktuelt å gjennomføre en oppfølgingsstudie.

(Navn, sted, dato, underskrift)

Tekst fra informasjonshefte til informanter

Informasjon til deg som vil delta i prosjektet UPUS-Trondheim

Hva er UPUS?

UPUS er forkortelsen for *Utviklingsprosesser i urbane språkmiljøer*. Det er et nasjonalt forskningsprosjekt som har som mål å finne ut hvordan det talte språket i norske byer har utviklet seg. Det er mange år siden noen har forsket systematisk på norske bydialekter, og vi i UPUS har derfor fått bevilgninger fra Norges forskningsråd for å oppdatere kunnskapen om dette.

Hva er UPUS-Trondheim?

UPUS skal undersøke flere norske byer samtidig, og UPUS-Trondheim er det delprosjektet som skal ta for seg trøndernes hovedstad. Trondheim har utviklet seg mye på ganske kort tid; innbyggertallet har økt, nye bydeler har vokst fram, og befolkningen er mer sammensatt enn noen gang tidligere. UPUS-Trondheim er interessert i å finne ut om dette har hatt noe å si for det trondheimske talespråket.

Hvorfor vil UPUS forske på Trondheim?

I løpet av de siste tiårene er det ganske mange som har undersøkt dialektene i bygder og tettsteder rundt omkring i Trøndelag, og de fleste av disse forskerne mener at Trondheim og trondheimerne har stor påvirkningskraft på hvordan andre trøndere snakker. Men dette er egentlig aldri blitt gransket systematisk, og ett av målene for UPUS-Trondheim er å se på hvilken innflytelse trondheimsålet har på dialektene i resten av regionen.

Det vil også bli interessant å finne ut mer om talespråket til ungdom som ikke hører trondheimsdialekt hjemme. Trondheim har fått stadig flere innflyttere både fra andre land og fra andre landsdeler, og når man vokser opp med flere språk og dialekter rundt seg, kan dette ha innvirkning på måten man selv snakker.

Vi skal også se om vi finner andre interessante aspekter ved måten ungdom bruker språket på. Er det forskjell på hvordan jenter og gutter snakker? Er det geografisk variasjon? Har det noe å si *hvem* man snakker med? Dette er noen av spørsmålene UPUS-Trondheim vil prøve å finne svar på, og for å klare det trenger vi *informanter*.

Hva trenger vi din hjelp til?

Når man skal undersøke muntlig språk, er man naturligvis nødt til å få noen til å snakke, og det er nettopp dette *du* kan bidra med. Vi trenger trondheimere i alderen 16–21 år som er villige til å snakke mens vi gjør opptak. Dette skal skje enten i samtale med en forsker eller med en du kjenner fra før. Det kan også bli aktuelt å la noen selv gjøre opptak av samtaler med venner og familie.

Innspillingen av de ulike samtalsituasjonene vil samlet ta mellom to og tre timer. Vi kan bare tilby et Flax-lodd som takk for den tiden du bruker på oss, men vi håper likevel at du synes det vil være interessant og morsomt å delta i et stort forskningsprosjekt. Det er

selvsagt frivillig å være med, og du kan når som helst trekke deg uten å måtte begrunne det.

Hva skjer med det materialet som samles inn?

Alle lydopptakene samles i et *korpus* som blir utgangspunktet for videre analyser av språkbruken til ungdom i norske byer. Dette innebærer at lydfilene blir lagt inn i en database og omsatt til skriftlig form. På denne måten blir det mulig å søke i materialet for å finne fram til lyder, ord og uttrykksmåter som er interessante å forske på. Men det er ikke hvem som helst som får tilgang til det du har bidratt med. Databasen vil være passordbeskyttet, og det vil ikke være mulig å finne personlige opplysninger om deg eller andre der. Hver informant får et nummer som vil bli brukt i stedet for navn. Listene som viser hvem som står bak hvert informantnummer, vil bli oppbevart atskilt fra databasen. Disse opplysningene ønsker vi å ta vare på i tilfelle det blir aktuelt med en oppfølgingsstudie i framtiden.

Samtykkeerklæring

Dersom du vil stille opp som informant for UPUS-Trondheim, må du skrive under på et dokument som gir oss tillatelse til å bruke opptakene av deg til språkforskning.

Kontaktinformasjon

For å få mer informasjon om prosjektet kan du kontakte Stian Hårstad: stian.haarstad@hf.ntnu.no / 73 59 02 72.

Prosjektets nettsider: <http://www.hf.ntnu.no/hf/adm/forskning/prosjekter/UPUS>

Prosjektets kontoradresse: Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, NTNU Dragvoll, 7491 Trondheim. Nasjonal prosjektkoordinator for UPUS er professor Brit Mæhlum, NTNU.

Prosjektet UPUS-Trondheim er innmeldt til Personvern-ombudet for forskning ved NSD, Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste AS.